

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

SEKÜLERLEŞME KAVRAMI ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİBLİYOMETRİK ANALİZ

ENGİN AŞIR İNCE

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN:

PROF. DR. HAYRİ ERTEN

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

DOKTORA TEZ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Engin Aşır İNCE
	Numarası	21810201016
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN
	Tezin Adı	Sekülerleşme Kavramı Üzerine Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı “Sekülerleşme Kavramı Üzerine Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz” bu çalışma 07/08/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Hayri ERTEN	
2	Prof. Dr.	Mehmet AKGÜL	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Fatih KALECİ	
4	Doç. Dr.	Mustafa ÖZDEMİR	
5	Dr. Öğr. Üyesi	Ali BAYER	

Bilimsel Etik Sayfası

Ö ğ r e n c i n i	Adı Soyadı	Engin Aşır İNCE		
	Numarası	21810201016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı /Din Sosyolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Sekülerleşme Kavramı Üzerine Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Engin Aşır İNCE

ÖZET

Ö ğ r e n c i n i n	Adı Soyadı	Engin Aşır İNCE		
	Numarası	21810201016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Tezin Adı	Sekülerleşme Kavramı Üzerine Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz			

ÖZET

Bu araştırmada, sekülerleşme kavramının akademik literatürdeki gelişimi ve yapısı karşılaştırmalı bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada Scopus ve Web of Science veri tabanları ile DergiPark akademik dergi platformundan 1899-2023 (Haziran) dönemini kapsayan toplam 7484 yayın (uluslararası: 7042, ulusal: 442) analiz edilmiştir. Araştırmada performans analizi, içerik analizi ve ağ analizleri (ortak kelime analizi, tematik harita analizi, ortak atıf analizi ve bibliyografik eşleşme analizi) kullanılmıştır. Bulgular, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının 2010-2019 döneminde zirve yaptığını, ulusal literatürde ise 2018-2023 döneminde hızlı bir artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Uluslararası literatürde "religion" (415) ve "secular" (368) kavramları en yüksek sıklıkta kullanılırken, ulusal literatürde "laiklik" (105) kavramı merkezi konumdadır. Ortak atıf analizi, uluslararası literatürde Charles Taylor, Talal Asad ve José Casanova'nın, ulusal literatürde ise Peter Berger, Niyazi Berkes ve Talal Asad'ın en etkili yazarlar olduğunu göstermiştir. Araştırmada, sekülerleşme kavramının uluslararası literatürde daha çeşitli teorik yaklaşımlarla ele alındığını, ulusal literatürde ise Türkiye'nin özgün laiklik deneyimine odaklandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, sekülerleşme teorisinin evrensel ve yerel boyutlarını anlamada önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sekülerleşme, bibliyometrik analiz, laiklik, din sosyolojisi, karşılaştırmalı analiz.

ABSTRACT

A u t h o r' s	Name and Surname	Engin Aşır İNCE		
	Student Number	21810201016		
	Department	Philosophy and Religious Studies / Sociology of Religion Program		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Title of the Thesis/Dissertation	Comparative Bibliometric Analysis on the Concept of Secularization			

ABSTRACT

In this research, the development and structure of the concept of secularization in academic literature has been examined through comparative bibliometric analysis method. The study analyzed a total of 7,484 publications (international: 7,042, national: 442) covering the period 1899-2023 (June) from Scopus and Web of Science databases and DergiPark academic journal platform. The research employed performance analysis, content analysis, and network analyses (co-word analysis, thematic map analysis, co-citation analysis, and bibliographic coupling analysis). The findings revealed that secularization studies in international literature peaked during 2010-2019, while national literature showed rapid growth during 2018-2023. In international literature, the concepts "religion" (415) and "secular" (368) were used with the highest frequency, while in national literature, the concept "laiklik" (105) holds a central position. Co-citation analysis showed that Charles Taylor, Talal Asad, and José Casanova are the most influential authors in international literature, while Peter Berger, Niyazi Berkes, and Talal Asad are the most influential in national literature. The research found that the concept of secularization is addressed with more diverse theoretical approaches in international literature, while national literature focuses on Turkey's unique secularism experience. These findings provide significant contributions to understanding the universal and local dimensions of secularization theory.

Keywords: Secularization, bibliometric analysis, laicism, sociology of religion, comparative analysis.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
GRAFİKLER LİSTESİ	XX
KISALTMALAR DİZİNİ	XXII
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	XXIII
GİRİŞ.....	1
I. Problem Durumu	3
II. Araştırmanın Amacı	4
III. Araştırmanın Önemi.....	5
IV. İlgili Literatür.....	7
IV.I. Sekülerleşme Teorisi Literatürü	7
IV.I.I. Klasik Temeller (18-19. Yüzyıl)	7
IV.I.II. Çağdaş Eleştiriler (1960-2000)	9
IV.I.III. Küresel Deneyimler ve Çeşitlilik.....	10
IV.I.IV. Yeni Yaklaşımlar (2000 sonrası).....	13
IV.II. Bibliyometrik Analiz Metodolojisi.....	16
IV.II.I. Kavramsal Temeller ve Tarihsel Gelişim	16
IV.II.II. Temel Yöntemler ve Analiz Teknikleri	18
IV.II.III. Yazılım Araçları ve Teknolojik Gelişim	20
IV.II.IV. Sınırlılıklar, Eleştiriler ve Gelecek Yönelimler.....	21
IV.III. Din Sosyolojisinde Bibliyometrik Çalışmalar	23
IV.III.I. Erken Uygulamalar ve Dergi Analizleri	24
IV.III.II. Dini Gelenekler ve Toplumsal Konular	25
IV.III.III. Metodolojik Yaklaşımlar ve Güncel Eğilimler	28
IV.III.IV. Sınırlılıklar, Gelecek Öneriler ve Türkiye Deneyimi	30
IV.IV. Disiplinler Arası Sentez ve Boşluklar.....	35
IV.IV.I. Teorik Entegrasyon Potansiyeli.....	35
IV.IV.II. Mevcut Boşluklar	37
IV.IV.III. Özgün Katkı Potansiyeli	39
IV.V. Türkiye'deki Sekülerleşme Çalışmaları ve Karşılaştırmalı Perspektif	42
IV.V.I. Tarihsel Gelişim (Berkes'ten günümüze)	42
IV.V.II. Çağdaş Ampirik Araştırmalar.....	44
IV.V.III. Kavramsal Sorunlar (Laiklik vs Sekülerleşme)	46
IV.V.IV. Uluslararası Karşılaştırma Potansiyeli	47
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	50
1.1. Araştırma Dizaynı	50
1.2. Veri Toplama	52
1.2.1. Veri Kaynakları	52
1.2.1.1. Uluslararası Kaynaklar	53
1.2.1.2. Ulusal Kaynaklar	53
1.2.2. Veri Toplama Stratejisi	53
1.2.2.1. Arama Stratejisi ve Sorgu Formülasyonu	53
1.2.2.2. Veri Toplama Süreci ve Zaman Aralığı	54
1.2.3. Veri Sayıları	55

1.3. Veri Hazırlama.....	55
1.3.1. Veri Temizleme ve Standardizasyon	55
1.3.1.1. Tekrar Eden Kayıtların Belirlenmesi ve Birleştirilmesi.....	55
1.3.1.2. Manuel Gözden Geçirme.....	56
1.3.1.3. Standardizasyon İşlemleri	56
1.3.1.4. DergiPark Verisinin Özel Standardizasyon İşlemleri	56
1.3.2. Veri Bütünleştirme	58
1.3.2.1. Farklı Veri Tabanlarından Elde Edilen Verilerin Birleştirilmesi	58
1.3.2.2. DergiPark Verisinin Bibliometrix Formatına Dönüştürülmesi	58
1.4. Analiz Araçları ve Veri Görselleştirme	59
1.5. Analiz Yöntemi ve Göstergeleri	60
1.6. Karşılaştırmalı Analiz Yaklaşımı.....	62
1.6.1. Karşılaştırma Düzeyleri	63
1.6.2. Karşılaştırma Metodolojisi.....	64
1.6.3. Karşılaştırma Çerçevesi	64
1.6.4. Karşılaştırmalı Analiz Çıktıları.....	65
1.7. Metodolojik Sınırlılıklar	65
2. BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: SEKÜLERLEŞME	
KAVRAMININ ÇOK BOYUTLU ANALİZİ.....	70
2.1. Kavramsal Çerçeve	71
2.1.1 Kavramsal Temeller ve Etimolojik Analiz	71
2.1.2 Metodolojik Yaklaşım ve Sekülerleşmenin Kapsamı	73
2.2. Tarihsel Gelişim ve Kuramsal Yaklaşımlar	75
2.2.1 Klasik Sekülerleşme Teorileri.....	75
2.2.2 Eleştirel Dönüşüm ve Yeni Paradigmalar	79
2.3. Çağdaş Tartışmalar ve Bağlamsal Analiz	81
2.3.1 Farklı Bağlamlarda Sekülerleşme Deneyimleri	82
2.3.2 Din-Sekülerlik İlişkisinin Dinamikleri.....	89
2.4. Sonuç ve Değerlendirme.....	98
3. BÖLÜM: BİBLİYOMETRİK ANALİZ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	108
3.1. Kavramsal Temeller ve Tarihsel Gelişim	108
3.1.1 Bibliyometrik Analizin Tanımı ve Kapsamı	108
3.1.2 Bibliyometrinin Tarihsel Gelişimi	111
3.2. Analiz Yöntemi ve Disiplinler Arası Kullanım	113
3.2.1 Bibliyometrik Analiz Yöntemi.....	113
3.2.2 Bibliyometrik Analizin Disiplinler Arası Kullanımı.....	117
3.3. Güçlü Yönler ve Sınırlılıklar	122
3.3.1 Bibliyometrik Analizin Temel Güçlü Yönleri ve Kapasiteleri	122
3.3.2 Sınırlılıklar, Eleştiriler ve Sorumlu Kullanım İlkeleri	124
3.4. Araçlar ve Veri Kaynakları	128
3.4.1 Görselleştirme Araçları ve Yazılım Seçimi	128
3.4.2 Veri Kaynakları ve Analiz Süreç Yönetimi	132
3.5. Genel Değerlendirme ve Sonuç	135
4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI	137
4.1. Bibliyometrik Göstergeler	137
4.1.1. Veri Özeti	137
4.1.1.1. Karşılaştırmalı Temel İstatistikler.....	137
4.1.1.2. Veritabanları Arasındaki Önemli Farklılıklar	138
4.1.1.3. Yazar Profili ve İşbirliği Düzeyleri	139
4.1.2. Bilimsel Üretim.....	139
4.1.2.1. Yıllık Bilimsel Üretim.....	139
4.1.2.2. Zaman İçinde Üretim Eğilimleri	141
4.1.2.3. Üretim Dağılımının Veritabanları Arasında Karşılaştırılması	142

4.1.3. Atıf Analizi.....	142
4.1.3.1. Yıllık Ortalama Atıf İstatistikleri.....	142
4.1.3.2. Atıf Performansının Zaman İçindeki Değişimi.....	144
4.1.3.3. Veritabanları Arasında Atıf Oranlarının Karşılaştırılması.....	144
4.2. Performans Analizleri.....	145
4.2.1. Kaynaklar.....	145
4.2.1.1. En İlgili Kaynaklar.....	145
4.2.1.1.1. Genel İstatistikler.....	145
4.2.1.1.2. En Çok Makale Yayınlayan Kaynaklar.....	146
4.2.1.1.3. Ortak Kaynaklar.....	147
4.2.1.1.4. Makale Sayısı Dağılımı.....	147
4.2.1.2. Kaynakların Yerel Etkisi.....	148
4.2.1.2.1. Genel İstatistikler.....	148
4.2.1.2.2. En Yüksek H-index'e Sahip Kaynaklar.....	148
4.2.1.2.3. H-index Dağılımı.....	149
4.2.1.2.4. En Yüksek Makale Başına Atıf Oranına Sahip Kaynaklar.....	150
4.2.1.2.5. Kaynakların Yaş Dağılımı.....	151
4.2.1.3. Bradford Yasası'na Göre Çekirdek Kaynaklar.....	152
4.2.1.4. Kaynakların Zaman İçindeki Üretimi.....	154
4.2.1.4.1. Üretim Dinamikleri Karşılaştırması.....	154
4.2.1.4.2. Son Dört Yıldaki Üretim Değişimi.....	155
4.2.2. Yazarlar.....	157
4.2.2.1. En İlgili Yazarlar.....	157
4.2.2.1.1. Veri Kaynakları ve Temel Bilgiler.....	157
4.2.2.1.2. Yazarların Makale Sayısı Dağılımı.....	158
4.2.2.1.3. En Üretken Yazarlar.....	159
4.2.2.1.4. Karşılaştırmalı İstatistikler.....	160
4.2.2.2. En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar.....	161
4.2.2.2.1. Veri Setlerinin Genel Görünümü.....	161
4.2.2.2.2. Atıf Dağılımları.....	161
4.2.2.2.3. En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar.....	162
4.2.2.3. Yazarların Zaman İçindeki Üretimi.....	164
4.2.2.3.1. En Üretken Yazarlar ve Aktif Oldukları Dönemler.....	164
4.2.2.3.2. En Uzun Süre Aktif Olan Yazarlar.....	166
4.2.2.4. Lotka Yasası'na Göre Yazar Üretkenliği.....	167
4.2.2.5. Yazarların Yerel Etkisi.....	170
4.2.2.5.1. Verilerin Genel Özellikleri.....	170
4.2.2.5.2. En Yüksek Değerler Karşılaştırması.....	170
4.2.2.6. En Etkili Yazarlar.....	171
4.2.3. Ülkeler.....	175
4.2.3.1. Ülkelerin Bilimsel Üretimi.....	175
4.2.3.1.1. Genel Durum.....	175
4.2.3.1.2. En Çok Bilimsel Üretim Yapan Ülkeler.....	176
4.2.3.1.3. Kıtalar Göre Bilimsel Üretim.....	176
4.2.3.1.4. Türkiye'nin Durumu.....	177
4.2.3.2. Ülkelerin Zaman İçindeki Üretimi.....	177
4.2.3.2.1. Veri Yapısı ve Değerlendirme.....	177
4.2.3.2.2. En Çok Üreten 5 Ülkenin ve Türkiye'nin On Yıllık Dilimlerdeki Üretimleri.....	178
4.2.3.2.3. Türkiye'nin Son 30 Yıldaki Yıllık Üretimi.....	178
4.2.3.2.4. ABD'nin Son 5 Yıldaki Üretimi.....	179
4.2.3.2.5. Önemli Bulgular ve Gözlemler.....	179
4.2.3.3. En Çok Atıf Alan Ülkeler.....	179
4.2.3.3.1. Veri Yapısı ve Özellikleri.....	180
4.2.3.3.2. En Çok Atıf Alan Ülkeler.....	180
4.2.3.3.3. Makale Başına En Yüksek Ortalama Atıf Alan Ülkeler.....	181
4.2.3.3.4. Kıtalar Göre Atıf Analizi.....	181

4.2.3.3.5. Türkiye'nin Atıf Analizi.....	182
4.2.4. Belgeler	182
4.2.4.1. En Çok Küresel ve Yerel Atıf Alan Belgeler	182
4.2.4.1.1. En Çok Küresel Atıf Alan Belgeler	183
4.2.4.1.2. En Çok Yerel Atıf Alan Belgeler	185
4.2.4.1.3. Temel Performans Karşılaştırmaları.....	186
4.2.4.2. En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar ve Referans Spektroskopisi.....	187
4.2.4.2.1. En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar.....	187
4.2.4.2.2. Referans Spektroskopisi (Reference Publication Year Spectroscopy - RPYS).....	189
4.3. İçerik Analizleri	192
4.3.1. Kelime Analizleri	192
4.3.1.1. Veri Boyutu Karşılaştırması	192
4.3.1.2. En Sık Tekrar Eden Anahtar Kelimeler	193
4.3.1.2.1. Uluslararası ve Ulusal Literatürde En Sık Kullanılan Kelimeler	193
4.3.1.2.1.1. Ulusal Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime.....	193
4.3.1.2.1.2. Uluslararası Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime.....	194
4.3.1.2.2. Kelime Bulutları ve TreeMap Görselleştirmeleri.....	195
4.3.1.3. Ülkelere Göre Anahtar Kelime Analizleri.....	197
4.3.1.3.1. Ülkelerin Literatürdeki Temsil Sıklığı	197
4.3.1.3.2. Ülkelere Göre En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler	198
4.3.1.3.3. Ülkelere Özgü Anahtar Kelimeler.....	200
4.3.1.3.4. Ülkelere Göre Sekülerleşme Literatürünün Yoğunluk Analizi	201
4.3.1.4. Dinlere Göre Anahtar Kelime Analizleri	202
4.3.1.5. Sekülerleşme Kavramına İlişkin Terimler	203
4.3.2. Zamansal Analiz.....	205
4.3.2.1. Anahtar Kelimelerin Yıllar İçindeki Kullanım Sıklıkları.....	205
4.3.2.1.1. Uluslararası Literatürde Dönemsel Değişimler	205
4.3.2.1.2. Ulusal Literatürde Dönemsel Değişimler.....	207
4.3.2.2. Büyüme Oranları Analizi	208
4.3.2.2.1. Tüm Veri Periyodu Boyunca CAGR Değerleri.....	209
4.3.2.2.1.1. Uluslararası Literatürde CAGR Değerleri	209
4.3.2.2.1.2. Ulusal Literatürde CAGR Değerleri.....	209
4.3.2.2.2. 2000 Yılı Sonrası CAGR Değerleri.....	210
4.3.2.2.2.1. Uluslararası Literatürde 2000 Sonrası CAGR Değerleri	210
4.3.2.2.2.2. Ulusal Literatürde 2000 Sonrası CAGR Değerleri	211
4.3.2.2.3. Son 5 Yıldaki Trendler	212
4.3.2.2.3.1. Uluslararası Literatürde Son 5 Yıllık Trend	212
4.3.2.2.3.2. Ulusal Literatürde Son 5 Yıllık Trend	212
4.3.2.3. Trend Konular (Trend Topics) Analizi	213
4.3.2.3.1. Trend Konuların Dağılımı	213
4.3.2.3.1.1. Uluslararası Literatürde Trend Konuların Dağılımı	214
4.3.2.3.1.2. Ulusal Literatürde Trend Konuların Dağılımı	215
4.3.2.3.2. Uluslararası ve Ulusal Literatürdeki Trend Farklılıkları	215
4.3.2.3.3. Terimlerin Zamansal Yayılımı	217
4.3.2.3.3.1. Uluslararası Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler.....	217
4.3.2.3.3.2. Ulusal Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler	217
4.3.3. Kavramsal Çerçeve	218
4.3.3.1. Sekülerlik ve İlgili Kavramlar.....	218
4.3.3.2. Dini Gelenekler ve İnançlar	219
4.3.3.3. Siyaset ve Yönetişim	219
4.3.3.4. Sosyal ve Kültürel Kavramlar	220
4.3.3.5. Eğitim ve Bilgi	220
4.3.3.6. Coğrafi Bölgeler ve Ülkeler	221
4.3.3.7. Hukuki ve Kurumsal Çerçeveler	221
4.3.3.8. Önemli Düşünürler ve Araştırmacılar	222
4.3.3.9. Tarihsel Dönemler ve Süreçler.....	222

4.3.3.10. Metodolojik Yaklaşımlar.....	223
4.4. Ağ Analizleri.....	223
4.4.1. Ortak Kelime Analizi.....	223
4.4.1.1. Uluslararası Literatür Ortak Kelime Analizi.....	224
4.4.1.1.1. Veri Seti ve Genel Yapı.....	224
4.4.1.1.2. Merkezi Kavramlar ve Köprü Terimler.....	225
4.4.1.1.3. Tematik Kümeler ve İçerikleri.....	227
4.4.1.1.3.1. Küme 1: Din ve Sekülerlik İlişkisi.....	227
4.4.1.1.3.2. Küme 2: Sekülerleşme Teorileri ve Süreçleri.....	227
4.4.1.1.3.3. Küme 3: Seküler Devlet ve Din Eğitimi.....	228
4.4.1.1.3.4. Küme 4, 5 ve 6: Özelleşmiş Sekülerlik Kavramları.....	229
4.4.1.2. Ulusal Literatür Ortak Kelime Analizi.....	229
4.4.1.2.1. Veri Seti ve Genel Yapı.....	229
4.4.1.2.2. Merkezi Kavramlar ve Köprü Terimler.....	231
4.4.1.2.3. Tematik Kümeler ve İçerikleri.....	232
4.4.1.2.3.1. Küme 1: Laiklik, Türkiye ve İslam İlişkisi.....	232
4.4.1.2.3.2. Küme 2: Laik ve Cumhuriyet İlişkisi.....	233
4.4.1.2.3.3. Küme 3: Sekülerleşme ve Din Sosyolojisi.....	233
4.4.1.2.3.4. Küme 4: Din, Sekülerizm ve Modernleşme.....	234
4.4.1.2.3.5. Küme 5: Dünyevileşme ve Tasavvuf.....	235
4.4.1.2.3.6. Küme 6 ve 7: Ahlak ve Felsefe Kavramları.....	236
4.4.1.3. Karşılaştırmalı Ortak Kelime Analizi.....	236
4.4.1.3.1. Terminoloji ve Kavramsal Farklılıklar.....	236
4.4.1.3.1.1. Kavramsal Vurgu Farklılıkları.....	237
4.4.1.3.1.2. Seküler-Laik Ayrımı.....	237
4.4.1.3.2. Tematik Odaklanma Farklılıkları.....	237
4.4.1.3.2.1. Yerel-Evrensel Vurgu.....	238
4.4.1.3.2.2. Disipliner Yaklaşım Farklılıkları.....	238
4.4.1.3.2.3. Modernleşme ve Din İlişkisi.....	239
4.4.1.3.3. Küme Yapıları ve İlişkilerdeki Farklılıklar.....	240
4.4.1.3.3.1. Küme Sayısı ve Dağılımı.....	240
4.4.1.3.3.2. Kümeler Arası İlişkiler.....	240
4.4.1.3.3.3. Özgün Kümeler.....	241
4.4.1.3.4. Etkileşim Noktaları ve Kavramsal Köprüler.....	241
4.4.1.3.4.1. Ortak Kavramsal Köprüler.....	242
4.4.1.3.4.2. Tamamlayıcı Perspektifler.....	242
4.4.2. Tematik Harita Analizi.....	243
4.4.2.1. Uluslararası Literatür Tematik Harita Analizi.....	243
4.4.2.1.1. Tematik Harita Çerçevesi ve Stratejik Diyagram.....	243
4.4.2.1.2. Stratejik Temalar ve Kümeler.....	245
4.4.2.1.2.1. Motor Temalar.....	245
4.4.2.1.2.2. Niş Temalar.....	245
4.4.2.1.2.3. Temel Temalar.....	247
4.4.2.1.2.4. Gelişen veya Azalan Temalar.....	248
4.4.2.2. Ulusal Literatür Tematik Harita Analizi.....	249
4.4.2.2.1. Tematik Harita Çerçevesi ve Stratejik Diyagram.....	249
4.4.2.2.2. Stratejik Temalar ve Kümeler.....	251
4.4.2.2.2.1. Motor ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Bölge.....	251
4.4.2.2.2.2. Niş Temalar.....	252
4.4.2.2.2.3. Gelişen/Azalan ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Bölge.....	253
4.4.2.2.2.4. Temel Temalar.....	254
4.4.2.2.2.5. Belirgin Motor Tema ve Gelişen/Azalan Tema Olmaması.....	256
4.4.2.3. Karşılaştırmalı Tematik Harita Analizi.....	256
4.4.2.3.1. Tematik Harita Yapılarının Karşılaştırması.....	256
4.4.2.3.2. Kavramsal İçerik Karşılaştırması.....	257
4.4.2.3.2.1. Politik ve Hukuki Boyut.....	257
4.4.2.3.2.2. Sosyolojik Boyut.....	258

4.4.2.3.2.3. Eğitim ve Maneviyat.....	258
4.4.2.3.2.4. Tarihsel ve Kültürel Boyut	259
4.4.2.3.3. Stratejik Konumlandırma Karşılaştırması	259
4.4.2.3.3.1. Araştırma Alanının Olgunluk Düzeyi.....	259
4.4.2.3.3.2. Disiplinler Arası Yaklaşım	259
4.4.2.3.3.3. Yerel ve Küresel Perspektifler.....	260
4.4.2.3.4. Etkileşim Noktaları ve Kavramsal Köprüler	260
4.4.2.3.4.1. Ortak Kavramsal Köprüler.....	260
4.4.2.3.4.2. Tamamlayıcı Perspektifler.....	261
4.4.2.3.5. Boşluklar ve Potansiyel Araştırma Fırsatları.....	261
4.4.2.3.5.1. Ulusal Literatürde Geliştirilmesi Gereken Alanlar	261
4.4.2.3.5.2. Uluslararası Literatüre Katkı Sağlayabilecek Türkiye Deneyimleri	262
4.4.3. Ortak Atf Analizi	262
4.4.3.1. Genel Bakış	262
4.4.3.1.1. Uluslararası ve Ulusal Literatürün Veri Seti Özellikleri	262
4.4.3.1.1.1. Uluslararası Literatür Veri Seti.....	262
4.4.3.1.1.2. Ulusal Literatür Veri Seti.....	264
4.4.3.2. Uluslararası Literatürde Ortak Atf Analizi.....	265
4.4.3.2.1. Küme Dağılımı ve Büyüklükleri	265
4.4.3.2.2. Betweenness ve PageRank Değerlerine Göre Önemli Çalışmalar	266
4.4.3.2.2.1. En Yüksek Betweenness Değerine Sahip Çalışmalar.....	266
4.4.3.2.2.2. En Yüksek PageRank Değerine Sahip Çalışmalar	266
4.4.3.2.3. Kümeler İçinde En Etkili Çalışmalar ve Tam Referansları	267
4.4.3.3. Ulusal Literatürde Ortak Atf Analizi	270
4.4.3.3.1. Küme Dağılımı ve Büyüklükleri	270
4.4.3.3.2. Betweenness ve PageRank Değerlerine Göre Önemli Çalışmalar	271
4.4.3.3.2.1. En Yüksek Betweenness Değerine Sahip Çalışmalar.....	271
4.4.3.3.2.2. En Yüksek PageRank Değerine Sahip Çalışmalar	272
4.4.3.3.3. Kümeler İçinde En Etkili Çalışmalar ve Tam Referansları	272
4.4.4. Bibliyografik Eşleşme Analizi	276
4.4.4.1. Uluslararası Literatürde Kümelerin Özellikleri.....	276
4.4.4.1.1. Küme Yapıları ve Boyutları	276
4.4.4.1.2. Kümelerin Tematik Özellikleri.....	279
4.4.4.1.3. Kümeler Arası İlişkiler	281
4.4.4.2. Ulusal Literatürde Kümelerin Özellikleri.....	282
4.4.4.2.1. Küme Yapıları ve Boyutları	282
4.4.4.2.2. Kümelerin Tematik Özellikleri.....	285
4.4.4.2.3. Kümeler Arası İlişkiler	286
4.4.4.3. Kümelerin Zamansal Analizi.....	288
4.4.4.3.1. Uluslararası Literatür.....	288
4.4.4.3.2. Ulusal Literatür.....	292
4.4.4.4. Kümelerin Teorik Temelleri ve Referans Yapıları.....	295
4.4.4.4.1. Uluslararası Literatür.....	295
4.4.4.4.2. Ulusal Literatür.....	297
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI DEĞERLENDİRMELERİ	300
5.1. Bibliyometrik Göstergeler	300
5.1.1. Veri Kapsamı ve Kapsayıcılık Değerlendirmesi.....	300
5.1.2. Bilimsel Üretim Eğilimlerinin Yorumlanması.....	302
5.1.3. Atf Performansının Karşılaştırmalı Değerlendirmesi	303
5.2. Performans Analizi	305
5.2.1. Kaynaklar Değerlendirmesi	305
5.2.1.1. Kaynak Çeşitliliği ve Dağılımı.....	305
5.2.1.2. Kaynakların Etki Düzeyleri.....	306
5.2.1.3. Bradford Yasası ve Çekirdek Kaynaklar.....	307
5.2.1.4. Kaynakların Zaman İçindeki Üretimi.....	307

5.2.1.5. Kaynakların Yaş Dağılımı.....	307
5.2.2. Yazarlar Değerlendirmesi	308
5.2.2.1. Yazar Havuzu ve Üretkenlik Kalıpları.....	308
5.2.2.2. Lotka Yasası ve Yazar Üretkenliği	309
5.2.2.3. Yazarların Yerel Etkisi ve Atıf Performansı	309
5.2.2.4. Yazarların Yerel Atıf Profilleri	310
5.2.2.5. Yazarların Aktif Dönemleri ve Süreklilik.....	310
5.2.3. Ülkeler Değerlendirmesi	311
5.2.3.1. Bilimsel Üretim Coğrafi Dağılımı ve Yoğunlaşması.....	311
5.2.3.2. Kıtasal Dağılım ve Bölgesel Dinamikler.....	311
5.2.3.3. Türkiye'nin Pozisyonu	312
5.2.3.4. Zaman İçindeki Üretim Dinamikleri	312
5.2.3.5. Atıf Performansı ve Etki Düzeyleri.....	313
5.2.4. Belgeler Değerlendirmesi.....	313
5.2.4.1. En Etkili Belgeler ve Etki Düzeyleri.....	314
5.2.4.2. Yerel Etki ve Alan İçi Referans Gösterme.....	314
5.2.4.3. Temel Referans Kaynakları ve Zamansal Dağılımları	315
5.2.4.4. Disiplinler Arası Referans Gösterme ve Teorik Çerçeveler.....	315
5.3. İçerik Analizi	316
5.3.1. Kelime Analizleri Değerlendirmesi	317
5.3.1.1. Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırması	317
5.3.1.2. Ülkeler Arası Karşılaştırmalı Değerlendirme.....	318
5.3.1.3. Dinler ve Sekülerleşme İlişkisi Değerlendirmesi.....	319
5.3.1.4. Sekülerleşme Kavramının Çeşitli Boyutlarının Değerlendirmesi	320
5.3.2. Zamansal Analizler Değerlendirmesi.....	321
5.3.2.1. Dönemsel Gelişim Değerlendirmesi	321
5.3.2.2. Büyüme Dinamikleri Değerlendirmesi	323
5.3.2.3. Trend Konular Değerlendirmesi.....	324
5.3.3. Kavramsal Çerçeve Değerlendirmesi.....	325
5.3.3.1. Karşılaştırmalı Analiz ve Temalar	325
5.3.3.1.1. Sekülerlik Kavramsallaştırmasındaki Farklılıklar	325
5.3.3.1.2. Türkiye Bağlamına Özgü Yaklaşımlar	326
5.3.3.1.3. Disiplinler Arası Yaklaşım Farkları	326
5.3.3.1.4. Post-Seküler Yaklaşımlar	327
5.3.3.1.5. Din-Devlet İlişkileri Bağlamındaki Farklılıklar	327
5.3.3.2. Genel Değerlendirme ve Sonuç.....	328
5.3.3.2.1. Küresel ve Yerel Perspektiflerin Karşılaştırması	328
5.3.3.2.2. Kavramsal Çeşitlilik ve Odak Noktaları.....	329
5.3.3.2.3. Teorik ve Tarihsel Yaklaşımların Dengesi.....	329
5.3.3.2.4. Sekülerleşme Çalışmalarının Evrensel ve Yerel Boyutları	330
5.4. Ağ Analizleri.....	330
5.4.1. Ortak Kelime Analizi Değerlendirmesi	331
5.4.1.1. Uluslararası Literatürün Kavramsal Yapısı.....	331
5.4.1.2. Ulusal Literatürün Kavramsal Yapısı.....	332
5.4.1.3. Karşılaştırmalı Bulgular ve Yorumlar.....	334
5.4.2. Tematik Harita Analizi Değerlendirmesi	336
5.4.2.1. Uluslararası Literatürün Tematik Yapısı.....	337
5.4.2.2. Ulusal Literatürün Tematik Yapısı.....	338
5.4.2.3. Stratejik Araştırma Alanları	339
5.4.3. Ortak Atıf Analizi	342
5.4.3.1. Uluslararası Literatür Kümelerinin Tematik Değerlendirmesi	342
5.4.3.1.1. Küme 1: Post-Seküler Teori ve Kamusal Din	342
5.4.3.1.2. Küme 2: Eleştirel Din Çalışmaları ve Post-Kolonyal Eleştiri	343
5.4.3.1.3. Küme 3: Sekülerleşme Teorileri ve Sosyolojik Analizler	345
5.4.3.1.4. Küme 4: Din, Toplumsal Kutuplaşma ve Amerikan Dini Hayatı	346
5.4.3.1.5. Genel Ortak Atıf Değerlendirmesi	347
5.4.3.2. Ulusal Literatür Kümelerinin Tematik Değerlendirmesi	347

5.4.3.2.1. Küme 1: Türkiye’de Sekülerizm ve Modernleşme.....	348
5.4.3.2.2. Küme 2: Sekülerizasyon Teorisi ve Eleştirileri.....	348
5.4.3.2.3. Küme 3: Seküler Modernite ve Kamusal Din	349
5.4.3.2.4. Küme 4: Seküler Çağ ve Dinin Yeniden Canlanması	350
5.4.3.2.5. Küme 5: Sekülerizasyonun Sosyolojik Eleştirisi.....	351
5.4.3.2.6. Kümelerin İlişkisel Analizi.....	352
5.4.3.2.7. Sonuç	353
5.4.3.3. Uluslararası ve Ulusal Literatürün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi	353
5.4.3.3.1. Ölçek ve Kapsam Farklılıkları.....	354
5.4.3.3.2. Merkezi Figürler ve En Etkili Çalışmaların Karşılaştırması	354
5.4.3.3.2.1. PageRank Değerine Göre En Etkili Çalışmalar	354
5.4.3.3.2.2. Betweenness Değerine Göre En Etkili Çalışmalar	355
5.4.3.3.3. Tematik Kesişimler ve Farklılıklar.....	355
5.4.3.3.3.1. Tematik Kesişimler.....	355
5.4.3.3.3.2. Tematik Farklılıklar	356
5.4.3.3.4. İçerik ve Epistemolojik Farklılıklar.....	356
5.4.3.3.4.1. Teorik Yaklaşımlar	356
5.4.3.3.4.2. Analitik Odak.....	356
5.4.3.3.4.3. Yerel-Küresel Diyalog.....	357
5.4.4. Bibliyografik Eşleşme Analizi	358
5.4.4.1. Literatürler Arası Yapısal Karşılaştırmalar	358
5.4.4.2. Tematik Yaklaşım Farklılıkları	360
5.4.4.3. Zaman Bağlamında Değerlendirmeler	363
5.4.4.4. Teorik Temel ve Referans Yapıları	364
5.4.4.5. Bibliyografik Eşleşme Analizi - Özet	367
TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	369
KAYNAKÇA	375
EKLER	403

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Araştırma Dizaynı Bileşenleri ve Alt Bileşenler	50
Tablo 2: Veri Toplama Süreci Sonunda Elde Edilen Doküman Sayıları.....	55
Tablo 3: Analiz Araçları ve Veri Görselleştirme Teknolojileri	59
Tablo 4: Analiz Yöntemi ve Göstergeleri	60
Tablo 5: Karşılaştırmalı Analiz Boyutları ve Özellikleri.....	62
Tablo 6: Metodolojik Sınırlılıklar, Etkileri ve Alınan Önlemler	67
Tablo 7: Sekülerleşme Kavramsal Ailesi Arasındaki Analitik Ayrım (Kutay, 2020: 187-191)	99
Tablo 8: Sekülerleşme Tartışmalarındaki Paradigma Değişimleri	100
Tablo 9: Farklı Ülkelerde Sekülerleşme Modelleri Karşılaştırması	103
Tablo 10: Sekülerleşmenin Çok Boyutlu Analizi (Dobbelaere Modeli) (Dobbelaere, 2003: 24-25)	104
Tablo 11: Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırmalı Temel İstatistikler.....	137
Tablo 12: Uluslararası ve Ulusal Literatür Arasındaki Önemli Farklılıklar	138
Tablo 13: Genel Atıf İstatistikleri Karşılaştırması	144
Tablo 14: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Kaynak Dağılımı Karşılaştırması	145
Tablo 15: Ulusal Literatürde En Çok Makale Yayımlayan İlk 10 Dergi	146
Tablo 16: Uluslararası Literatürde En Çok Makale Yayımlayan İlk 10 Dergi	146
Tablo 17: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Ortak Kaynaklar	147
Tablo 18: Ulusal Literatürde Kaynakların Makale Sayısına Göre Dağılımı	147
Tablo 19: Uluslararası Literatürde Kaynakların Makale Sayısına Göre Dağılımı.....	147
Tablo 20: Kaynakların Yerel Etki Göstergeleri Karşılaştırması.....	148
Tablo 21: Ulusal Literatürde En Yüksek H-index'e Sahip İlk 10 Kaynak	148
Tablo 22: Uluslararası Literatürde En Yüksek H-index'e Sahip İlk 10 Kaynak	149
Tablo 23: Ulusal ve Uluslararası Literatürde H-index Dağılımı	150
Tablo 24: Ulusal Literatürde En Yüksek Makale Başına Atıf Oranına Sahip İlk 10 Kaynak	150
Tablo 25: Uluslararası Literatürde En Yüksek Makale Başına Atıf Oranına Sahip İlk 10 Kaynak	151
Tablo 26: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Kaynakların Yaş Dağılımı.....	151
Tablo 27: Bradford Yasası Analizi Temel Metrikleri.....	152
Tablo 28: Ulusal ve Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Toplam Makale Sayıları	155
Tablo 29: Ulusal Literatürde En Aktif 5 Derginin Son Dört Yıldaki Kümülatif Makale Sayıları	156

Tablo 30: Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Son Dört Yılda Kümülatif Makale Sayıları	156
Tablo 31: Ulusal Literatürde En Aktif 5 Derginin Yıllık Üretim Değişimleri	156
Tablo 32: Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Yıllık Üretim Değişimleri	156
Tablo 33: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazar ve Makale Sayıları	157
Tablo 34: Ulusal Literatürde Yazarların Makale Sayısı Dağılımı	158
Tablo 35: Uluslararası Literatürde Yazarların Makale Sayısı Dağılımı	158
Tablo 36: En Üretken Yazarlar (Ulusal ve Uluslararası Literatür).....	160
Tablo 37: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazar Üretkenlik İstatistikleri	160
Tablo 38: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazarların Yerel Atıf İstatistikleri.....	161
Tablo 39: Ulusal Literatürde Yazarların Yerel Atıf Dağılımı	161
Tablo 40: Uluslararası Literatürde Yazarların Yerel Atıf Dağılımı.....	162
Tablo 41: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Yazar.....	163
Tablo 42: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Yazar.....	163
Tablo 43: Ulusal Literatürde En Üretken 5 Yazar ve Aktif Dönemleri.....	164
Tablo 44: Uluslararası Literatürde En Üretken 5 Yazar ve Aktif Dönemleri.....	165
Tablo 45: Ulusal Literatürde En Uzun Süre Aktif Olan 5 Yazar.....	166
Tablo 46: Uluslararası Literatürde En Uzun Süre Aktif Olan 5 Yazar.....	167
Tablo 47: Lotka Yasası Analiz Parametreleri	168
Tablo 48: Ulusal Literatürde Yazar Üretkenliği Dağılımı	169
Tablo 49: Uluslararası Literatürde Yazar Üretkenliği Dağılımı	169
Tablo 50: Gerçek Veriler ile Teorik Lotka Modeli Karşılaştırması	169
Tablo 51: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazarların Yerel Etki İstatistikleri	170
Tablo 52: Ulusal ve Uluslararası Literatürde En Yüksek Etki Değerleri	170
Tablo 53: Ulusal Literatürde En Yüksek H-indeks'e Sahip İlk 5 Yazar	173
Tablo 54: Uluslararası Literatürde En Yüksek H-indeks'e Sahip İlk 5 Yazar.....	174
Tablo 55: Ulusal Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 5 Yazar.....	174
Tablo 56: Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 5 Yazar.....	174
Tablo 57: Uluslararası Literatürde En Çok Bilimsel Üretim Yapan İlk 20 Ülke	176
Tablo 58: Uluslararası Literatürde Kıtalara Göre Bilimsel Üretim	176
Tablo 59: En Çok Üreten 5 Ülkenin ve Türkiye'nin On Yıllık Dilimlerdeki Yıllık Üretimleri	178
Tablo 60: Türkiye'nin Son 30 Yılda Yıllık Üretimi	178
Tablo 61: ABD'nin Son 5 Yılda Kümülatif ve Yıllık Üretimi	179
Tablo 62: Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 15 Ülke	180
Tablo 63: Uluslararası Literatürde Makale Başına En Yüksek Ortalama Atıf Alan Ülkeler	181
Tablo 64: Uluslararası Literatürde Kıtalara Göre Atıf İstatistikleri.....	181

Tablo 65: Uluslararası Literatürde Kıtalara Göre Ülke Başına Atıf Oranları.....	182
Tablo 66: Ulusal Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan İlk 10 Belge	184
Tablo 67: Uluslararası Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan İlk 10 Belge	184
Tablo 68: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 5 Belge	186
Tablo 69: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 5 Belge	186
Tablo 70: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Belgelerin Atıf İstatistikleri.....	186
Tablo 71: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Referans	188
Tablo 72: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Referans	189
Tablo 73: Ulusal ve Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 10 Yıl.....	191
Tablo 74: Ulusal ve Uluslararası Literatürde 10'ar Yıllık Periyotlarda Atıf Sayıları.....	191
Tablo 75: Dönemlere Göre Uluslararası/Ulusal Atıf Oranları.....	191
Tablo 76: Ulusal ve Uluslararası Veri Setlerinin Karşılaştırması.....	192
Tablo 77: Ulusal Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime	193
Tablo 78: Uluslararası Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime.....	194
Tablo 79: Uluslararası Literatürde En Sık Geçen Ülkeler ve Frekans Değerleri.....	197
Tablo 80: Uluslararası Literatürde Ükelere Göre En Sık Kullanılan 10 Anahtar Kelime	198
Tablo 81: Ükelere Özgü Anahtar Kelimeler.....	200
Tablo 82: Dinlerin Uluslararası Literatürdeki Temsil Sıklığı.....	202
Tablo 83: Sekülerleşme ile İlgili Temel Terimler.....	203
Tablo 84: Sekülerleşme Kavramının Farklı Boyutları.....	204
Tablo 85: Uluslararası Literatürde Dönemsel Değişim (Kümülatif Değerler)	206
Tablo 86: Ulusal Literatürde Dönemsel Değişim (Kümülatif Değerler)	207
Tablo 87: Uluslararası Literatürde En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler.....	209
Tablo 88: Ulusal Literatürde En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler	210
Tablo 89: Uluslararası Literatürde 2000 Sonrası En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler.....	210
Tablo 90: Ulusal Literatürde 2000 Sonrası En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler	211
Tablo 91: Uluslararası Literatürde Son 5 Yıllık Trend (2019-2023).....	212
Tablo 92: Ulusal Literatürde Son 5 Yıllık Trend (2019-2023).....	212
Tablo 93: Uluslararası Literatürde Trend Konuların Dönemsel Dağılımı	214
Tablo 94: Ulusal Literatürde Trend Konuların Dönemsel Dağılımı.....	215
Tablo 95: Uluslararası Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler	217
Tablo 96: Ulusal Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler	217
Tablo 97: Sekülerlik ve İlgili Kavramların Kullanım Sıklığı.....	218
Tablo 98: Dini Gelenekler ve İnançların Kullanım Sıklığı.....	219
Tablo 99: Siyaset ve Yönetişim Kavramlarının Kullanım Sıklığı.....	219
Tablo 100: Sosyal ve Kültürel Kavramların Kullanım Sıklığı	220

Tablo 101: Eğitim ve Bilgi Kavramlarının Kullanım Sıklığı	220
Tablo 102: Coğrafi Bölgeler ve Ülkelerin Kullanım Sıklığı	221
Tablo 103: Hukuki ve Kurumsal Çerçevelerin Kullanım Sıklığı	221
Tablo 104: Önemli Düşünürler ve Araştırmacıların Kullanım Sıklığı	222
Tablo 105: Tarihsel Dönemler ve Süreçlerin Kullanım Sıklığı	222
Tablo 106: Metodolojik Yaklaşımların Kullanım Sıklığı	223
Tablo 107: Uluslararası Literatür Ortak Kelime Ağında Küme Dağılımı	224
Tablo 108: Uluslararası Literatürde En Yüksek Merkezilik Değerine Sahip Kavramlar	225
Tablo 109: Küme 1'deki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	227
Tablo 110: Küme 1'deki Alt Tematik Gruplar	227
Tablo 111: Küme 2'deki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	228
Tablo 112: Küme 2'deki Alt Tematik Gruplar	228
Tablo 113: Küme 3'teki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	228
Tablo 114: Küme 4, 5 ve 6'daki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	229
Tablo 115: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağında Küme Dağılımı	230
Tablo 116: Ulusal Literatürde En Yüksek Merkezilik Değerine Sahip Kavramlar	231
Tablo 117: Küme 1'deki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	232
Tablo 118: Küme 1'deki Alt Tematik Gruplar	232
Tablo 119: Küme 2'deki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	233
Tablo 120: Küme 3'teki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	233
Tablo 121: Küme 3'teki Alt Tematik Gruplar	234
Tablo 122: Küme 4'teki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	234
Tablo 123: Küme 4'teki Alt Tematik Gruplar	235
Tablo 124: Küme 5'teki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	235
Tablo 125: Küme 6 ve 7'deki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri	236
Tablo 126: Uluslararası ve Ulusal Literatürde Anahtar Kavramların Karşılaştırması	237
Tablo 127: En Yüksek Merkezilik Değerine Sahip Kavramların Karşılaştırması	237
Tablo 128: Yerel ve Evrensel Kavramların Dağılımı	238
Tablo 129: Disipliner Yaklaşım Farklılıkları	238
Tablo 130: Modernleşme ve Din İlişisine Yönelik Kavramlar	239
Tablo 131: Küme Büyüklüklerinin Karşılaştırması	240
Tablo 132: Ana Kümelerin Tematik İçerikleri	240
Tablo 133: Küçük ve Özgün Kümelerin Karşılaştırması	241
Tablo 134: Ortak Kavramsal Köprüler	242
Tablo 135: Tamamlayıcı Perspektifler	242
Tablo 136: Secularism (Sekülerizm) Kümesinin Özellikleri	245
Tablo 137: Niş Temaların Özellikleri	246
Tablo 138: Temel Temaların Özellikleri	247

Tablo 139: Gelişen veya Azalan Temaların Özellikleri	248
Tablo 140: Motor ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Temanın Özellikleri.....	251
Tablo 141: Niş Temaların Özellikleri	252
Tablo 142: Gelişen/Azalan ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Temanın Özellikleri	253
Tablo 143: Temel Temaların Özellikleri	254
Tablo 144: Tematik Harita Yapılarının Karşılaştırması	256
Tablo 145: Politik ve Hukuki Boyutun Karşılaştırması.....	257
Tablo 146: Sosyolojik Boyutun Karşılaştırması	258
Tablo 147: Eğitim ve Maneviyat Boyutunun Karşılaştırması	258
Tablo 148: Tarihsel ve Kültürel Boyutun Karşılaştırması.....	259
Tablo 149: Araştırma Alanının Olgunluk Düzeyinin Karşılaştırması	259
Tablo 150: Disiplinler Arası Yaklaşımın Karşılaştırması.....	259
Tablo 151: Yerel ve Küresel Perspektiflerin Karşılaştırması	260
Tablo 152: Ortak Kavramsal Köprüler	260
Tablo 153: Tamamlayıcı Perspektifler.....	261
Tablo 154: Ulusal Literatürde Geliştirilmesi Gereken Alanlar.....	261
Tablo 155: Uluslararası Literatüre Katkı Sağlayabilecek Türkiye Deneyimleri	262
Tablo 156: Uluslararası Literatür Küme Dağılımı.....	263
Tablo 157: Ulusal Literatür Küme Dağılımı.....	264
Tablo 158: Uluslararası Literatür Küme Dağılımı ve Çalışma Sayıları	266
Tablo 159: Uluslararası Literatürde En Yüksek Betweenness Değerine Sahip 5 Çalışma	266
.....	
Tablo 160: Uluslararası Literatürde En Yüksek PageRank Değerine Sahip 5 Çalışma ...	267
Tablo 161: Küme 1'deki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları	267
Tablo 162: Küme 2'deki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları	268
Tablo 163: Küme 3'teki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları	269
Tablo 164: Küme 4'teki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları.....	270
Tablo 165: Ulusal Literatür Küme Dağılımı ve Çalışma Sayıları	271
Tablo 166: Ulusal Literatürde En Yüksek Betweenness Değerine Sahip 10 Çalışma	271
Tablo 167: Ulusal Literatürde En Yüksek PageRank Değerine Sahip 10 Çalışma	272
Tablo 168: Küme 1'deki Çalışmalar ve Tam Referansları	272
Tablo 169: Küme 2'deki Çalışmalar ve Tam Referansları	273
Tablo 170: Küme 3'teki Çalışmalar ve Tam Referansları	274
Tablo 171: Küme 4'teki Çalışmalar ve Tam Referansları	275
Tablo 172: Küme 5'teki Çalışmalar ve Tam Referansları	275
Tablo 173: Uluslararası Literatürde Kümelerin Genel Dağılımı	276
Tablo 174: Uluslararası Literatürde Küme Boyutlarının Dağılımı	276
Tablo 175: Uluslararası Literatürde En Büyük 10 Küme	277

Tablo 176: Uluslararası Literatürde En Büyük 10 Kümenin Tematik Özellikleri.....	279
Tablo 177: Ulusal Literatürde Kümelerin Genel Dağılımı	282
Tablo 178: Ulusal Literatürde Küme Boyutlarının Dağılımı.....	283
Tablo 179: Ulusal Literatürde En Büyük 10 Küme	283
Tablo 180: Ulusal Literatürde En Büyük Kümelerin Tematik Özellikleri	285
Tablo 181: Uluslararası Literatürdeki En Büyük Kümelerin En Çok Atıf Yaptıkları	
Referanslar	295
Tablo 182: Ulusal Literatürdeki En Büyük Kümelerin En Çok Atıf Yaptıkları Referanslar	
.....	297

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Uluslararası Literatürde Yıllık Bilimsel Üretim (1907-2023).....	140
Grafik 2: Ulusal Literatürde Yıllık Bilimsel Üretim (1899-2023)	140
Grafik 4: Uluslararası Literatürde Yıllık Ortalama Atıf (1907-2023)	142
Grafik 5: Ulusal Literatürde Yıllık Ortalama Atıf (1899-2023).....	143
Grafik 6: Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırmalı Yıllık Ortalama Atıf.....	143
Grafik 7: Ulusal Literatürde Bradford Yasası Dağılımı	153
Grafik 8: Uluslararası Literatürde Bradford Yasası Dağılımı	153
Grafik 9: Ulusal Literatürde En Aktif 5 Derginin Zaman İçindeki Üretimi.....	154
Grafik 10: Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Zaman İçindeki Üretimi .	155
Grafik 11: Ulusal Literatürde En Üretken 10 Yazar.....	159
Grafik 12: Uluslararası Literatürde En Üretken 10 Yazar.....	159
Grafik 13: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar.....	162
Grafik 14: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar.....	163
Grafik 15: Ulusal Literatürde Yazarların Zaman İçindeki Üretimi	165
Grafik 16: Uluslararası Literatürde Yazarların Zaman İçindeki Üretimi	166
Grafik 17: Lotka Yasası'na Göre Yazar Üretkenliği Dağılımı.....	168
Grafik 18: Ulusal Literatürde Yazarların H-indeks Dağılımı.....	171
Grafik 19: Ulusal Literatürde Yazarların Toplam Atıf Sayısı Dağılımı.....	172
Grafik 20: Uluslararası Literatürde Yazarların H-indeks Dağılımı	172
Grafik 21: Uluslararası Literatürde Yazarların Toplam Atıf Sayısı Dağılımı	173
Grafik 22: Uluslararası Literatürde Ülkelerin Bilimsel Üretimi.....	175
Grafik 23: Uluslararası Literatürde Ülkelerin Zaman İçindeki Üretimi	177
Grafik 24: Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan Ülkeler	180
Grafik 25: Ulusal Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan Belgeler	183
Grafik 26: Uluslararası Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan Belgeler	183
Grafik 27: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Belgeler.....	185
Grafik 28: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Belgeler	185
Grafik 29: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar	187
Grafik 30: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar	188
Grafik 31: Ulusal Literatürde Referans Spektroskopisi.....	190
Grafik 32: Uluslararası Literatürde Referans Spektroskopisi.....	190
Grafik 33: Ulusal Literatür Kelime Bulutu.....	195
Grafik 34: Uluslararası Literatür Kelime Bulutu.....	195
Grafik 35: Ulusal Literatür TreeMap Görselleştirmesi.....	196
Grafik 36: Uluslararası Literatür TreeMap Görselleştirmesi.....	196
Grafik 37: Ülkelere Göre Anahtar Kelime Kullanım Sıklığı Isı Haritası	201
Grafik 38: Uluslararası Literatürde Anahtar Kelimelerin Yıllar İçindeki Kullanım Sıklığı.....	206
Grafik 39: Ulusal Literatürde Anahtar Kelimelerin Yıllar İçindeki Kullanım Sıklığı	208
Grafik 40: Uluslararası Literatürde Trend Topics Görselleştirmesi	216
Grafik 41: Ulusal Literatürde Trend Topics Görselleştirmesi.....	216
Grafik 42: Uluslararası Literatür Ortak Kelime Ağ Haritası	225
Grafik 43: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağı Yoğunluk Haritası.....	226
Grafik 44: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağ Haritası.....	230

Grafik 45: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağı Yoğunluk Haritası.....	231
Grafik 46: Uluslararası Literatür Tematik Harita Stratejik Diyagramı.....	244
Grafik 47: Uluslararası Literatür Tematik Harita Ağ Görselleştirilmesi	244
Grafik 48: Secularism Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	245
Grafik 49: Spirituality Kümesi Ağ Görselleştirilmesi	246
Grafik 50: Church Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	246
Grafik 51: Religion Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	247
Grafik 52: Secular Kümesi Ağ Görselleştirilmesi	248
Grafik 53: Secular State Kümesi Ağ Görselleştirilmesi	249
Grafik 54: Ulusal Literatür Tematik Harita Stratejik Diyagramı	250
Grafik 55: Ulusal Literatür Tematik Harita Ağ Görselleştirilmesi	251
Grafik 56: Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet Kümesi Ağ Görselleştirilmesi	251
Grafik 57: Başörtüsü / Din ve Vicdan Özgürlüğü Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	252
Grafik 58: Çağdaşlaşma Kümesi Ağ Görselleştirilmesi	252
Grafik 59: Sekülerleşme / Din Sosyolojisi Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	253
Grafik 60: Laiklik / İslam Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	255
Grafik 61: Sekülerizm / Din / Seküler Kümesi Ağ Görselleştirilmesi.....	255
Grafik 62: Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak Kümesi Ağ Görselleştirilmesi	255
Grafik 63: Uluslararası Literatür Ortak Atıf Ağ Analizi Haritası	263
Grafik 64: Ulusal Literatür Ortak Atıf Ağ Analizi Haritası.....	264
Grafik 65: Uluslararası Literatürde En Büyük 10 Kümenin Görselleştirilmesi	279
Grafik 66: Uluslararası Literatürde Bibliyografik Eşleşme Ağı.....	281
Grafik 67: Ulusal Literatürde En Büyük 10 Kümenin Görselleştirilmesi	284
Grafik 68: Ulusal Literatürde Bibliyografik Eşleşme Ağı.....	287
Grafik 69: Uluslararası Literatürde Büyük Kümelerin Yıllara Göre Dağılımı.....	289
Grafik 70: Uluslararası Literatürde Kümelerin Referans Verdikleri On Yıllar.....	290
Grafik 71: Uluslararası Literatürde Kümelerin Referans Yaş Dağılımı	291
Grafik 72: Ulusal Literatürde Büyük Kümelerin Yıllara Göre Dağılımı.....	292
Grafik 73: Ulusal Literatürde Kümelerin Referans Verdikleri On Yıllar.....	293
Grafik 74: Ulusal Literatürde Kümelerin Referans Yaş Dağılımı	294

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A&HCI	: Arts & Humanities Citation Index
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
akt.	: Aktaran/Aktaranlar
ark.	: Arkadaşlar
B-SLR	: Bibliometric-Systematic Literature Review
CAGR	: Compound Annual Growth Rate (Bileşik Yıllık Büyüme Oranı)
CSS	: Cascading Style Sheets
CSV	: Comma Separated Values
Çev.	: Çeviren/Çevirenler
DE	: Author's Keywords (Yazarların Anahtar Kelimeleri)
DOI	: Digital Object Identifier
FA	: Factorial Analysis (Faktöriyel Analiz)
HTML	: HyperText Markup Language
ID	: Keywords Plus (Anahtar Kelimeler Plus)
ISI	: Institute for Scientific Information
JCR	: Journal Citation Reports
JS	: JavaScript
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
NP	: Number of Publications (Yayın Sayısı)
ort.	: Ortalama
örn	: Örneğin
Q1, Q3	: First Quartile, Third Quartile (İlk Çeyrek, Üçüncü Çeyrek)
RPYS	: Reference Publication Year Spectroscopy
s.	: Sayfa
SCI	: Science Citation Index
SDI	: Selective Dissemination of Information
ss.	: Sayfalar/Sayfalar arası
SSCI	: Social Sciences Citation Index
TC	: Total Citations (Toplam Atıf)
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TXT	: Text dosya formatı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
WoS	: Web of Science

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Modernleşme süreçleri ve din-toplum ilişkilerinin anlaşılmasında merkezi bir konumda bulunan sekülerleşme kavramı, sosyal bilimlerin en karmaşık ve tartışmalı alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu kavramın hem evrensel teorik boyutlarını hem de yerel bağlamlardaki özgün tezahürlerini anlamak amacıyla başladığım bu araştırma yolculuğu, zamanla bibliyometrik analiz yönteminin sosyal bilimler alanındaki potansiyelini keşfetme fırsatı da sunmuştur.

Bu tez çalışması, sekülerleşme kavramının uluslararası ve ulusal akademik literatürdeki gelişimini sistematik bir şekilde inceleme amacıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye'deki "laiklik" deneyiminin küresel sekülerleşme tartışmaları içindeki konumunu anlamak ve bu özgün deneyimin akademik literatüre nasıl yansıdığını tespit etmek, araştırmanın temel motivasyonunu oluşturmuştur. Çalışma sürecinde, 7484 akademik yayının detaylı analizi ve karşılaştırmalı değerlendirmesi, sekülerleşme literatürünün zenginliğini ve çeşitliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesi sürecinde, bibliyometrik analiz yönteminin sadece nicel veriler sunmakla kalmayıp, aynı zamanda kavramsal yapıları, teorik eğilimleri ve entelektüel ağları görünür kılama potansiyeli taşıdığını görmek oldukça tatmin edici olmuştur. Özellikle R programlama dili ve Bibliometrix paketi ile gerçekleştirilen analizler, Python ve JavaScript ile geliştirilen görselleştirmeler, büyük veri setlerinin anlamlı sonuçlara dönüştürülmesinde teknolojinin akademik araştırmalardaki gücünü somut olarak deneyimleme imkanı sağlamıştır.

Çalışma sürecinde en çok zorlandığım konulardan biri, DergiPark platformundan elde edilen ulusal literatür verisinin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi olmuştur. Bu süreç, Türkiye'deki akademik yayıncılığın kendine özgü özelliklerini anlamak ve bu özellikleri karşılaştırmalı analize dahil etmenin metodolojik zorluklarını yakından görmek açısından öğretici olmuştur. Aynı zamanda, farklı dillerde ve farklı akademik geleneklerde üretilen bilgilerin bir araya getirilmesinin ne denli değerli ancak aynı zamanda ne kadar titiz bir çalışma gerektirdiğini de deneyimlemiş oldum.

Bu tez, sekülerleşme kavramının ilk sistematik bibliyometrik analizini sunması açısından özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmanın bulguları, sadece bu alandaki akademik üretimi değil, aynı zamanda teorik yaklaşımların gelişimi, kavramsal çerçevelerin evrimi ve farklı kültürel bağlamlardaki tartışmaların dinamiklerini de ortaya koymaktadır. Özellikle Charles Taylor, Talal Asad, José Casanova gibi çağdaş teorisyenlerin etkisi ile Niyazi Berkes, Nilüfer Göle ve Volkan Ertit gibi Türkiye'nin özgün katkılarının bir arada değerlendirilmesi, küresel ve yerel perspektiflerin diyalogunu görünür kılmaktadır.

Araştırma bulgularının, sekülerleşme teorisi üzerine çalışan akademisyenlere, din sosyolojisi alanındaki araştırmacılara ve bibliyometrik analiz yöntemini sosyal bilimler alanında kullanmak isteyen çalışanlara faydalı olacağını umuyorum. Ayrıca, Türkiye'deki laiklik deneyiminin uluslararası literatürdeki konumunu merak eden okuyucular için de değerli veriler sunacağına inanıyorum.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkısı bulunan herkese şükranlarımı sunuyorum. Öncelikle, bu tez çalışmasının her aşamasında değerli katkılarıyla beni yönlendiren, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, sabır ve anlayışla destekleyen sayın tez danışmanım **Prof. Dr. Hayri Erten'e** en derin minnettarlığımı sunarım. Doktora eğitimim süresince almış olduğum derslerde bilgi ve deneyimlerini paylaşarak akademik gelişimime katkı sağlayan değerli hocalarım **Prof. Dr. Mehmet Akgül'e**, **Doç. Dr. Arif Korkmaz'a** ve **Dr. Fatih Kaleci'ye** teşekkürlerimi sunarım. Doktora eğitimim ve tez çalışmam boyunca gerekli olanakları sağlayan **Necmettin Erbakan Üniversitesi'ne** kurumsal destekleri için müteşekkirim. Ayrıca, veri toplama ve analiz süreçlerinde değerli yardımlarını esirgemeyen arkadaşım ve dostum **Kadir Katırcı'ya** ve tez çalışmam boyunca moral desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşım **Ali Bozgedik'e** katkıları için teşekkür ederim.

Bu uzun ve zorlu süreçte sabır, anlayış ve sevgisiyle her zaman yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim **Mute Nur İnce'ye** sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bibliyometrik analiz yöntemini öğrenmemde yardımcı olan çevrimiçi topluluk ve kaynaklara, özellikle R ve Python programlama dillerindeki açık kaynak kütüphaneleri geliştiren araştırmacılara da müteşekkirim.

Son olarak, bu çalışmanın sekülerleşme alanındaki gelecek araştırmalara ilham vermesini ve bibliyometrik analiz yönteminin sosyal bilimlerde daha yaygın kullanımına katkıda bulunmasını temenni ediyorum. Bilimsel bilginin sistematik analizi ve karşılaştırma değerlendirmesi, hem teorik anlayışımızı derinleştirmek hem de disiplinler arası diyalogu güçlendirmek açısından kritik önem taşımaktadır.

Bu tezin, sekülerleşme kavramının çok boyutlu doğasını anlamaya ve bu alandaki gelecek araştırmaların yönünü belirlemeye mütevazı bir katkı sağlamasını umut ediyorum.

Engin Aşır İNCE
Konya- 2025

GİRİŞ

Sekülerleşme kavramı, modernleşme süreçleri ve din-toplum ilişkilerinin anlaşılmasında sosyal bilimlerin en karmaşık ve tartışmalı konularından birini oluşturmaktadır. Auguste Comte'un pozitivist sosyolojisinden Max Weber'in rasyonelleşme teorisine, Émile Durkheim'in organik dayanışma kavramından günümüzün post-seküler yaklaşımlarına uzanan geniş bir entelektüel spektrumda ele alınan bu kavram, hem teorik hem de ampirik açıdan sürekli yeniden değerlendirilen bir araştırma alanı olma özelliğini korumaktadır.

Klasik sosyoloji teorisyenlerinin modernleşme ile birlikte dinin toplumsal etkisinin azalacağı yönündeki öngörülleri, 21. yüzyılın başlarında yaşanan gelişmelerle büyük ölçüde sorgulanır hale gelmiştir. Dinin kamusal alanda yeniden görünür hale gelmesi, siyasal İslam hareketlerinin güçlenmesi, Avrupa'da dini çoğulculuğun artması ve seküler toplumlarda bile maneviyat arayışlarının yoğunlaşması, sekülerleşme teorilerinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Charles Taylor'ın "Seküler Çağ" (2007) kavramı, Jürgen Habermas'ın "post-seküler toplum" (2008) teorisi ve José Casanova'nın "kamusal din" (1994) analizi, bu yeniden değerlendirme sürecinin önemli kilometre taşlarını oluşturmaktadır.

Sekülerleşme kavramının karmaşık ve çok boyutlu doğası, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde ele alınmasına yol açmıştır. Din sosyolojisi alanında dinin toplumsal işlevlerinin dönüşümü, siyaset biliminde din-devlet ilişkilerinin değişimi, felsefede seküler akıl ile dini düşünce arasındaki diyalog, antropolojide sekülerliğin kültürel inşası ve tarihte sekülerleşme süreçlerinin toplumsal dinamikleri gibi farklı perspektifler, kavramın zengin ancak aynı zamanda karmaşık bir literatür havuzu oluşturmaya katkıda bulunmuştur. Bu çok disiplinli ve çok boyutlu yapı, sekülerleşme literatürünün sistematik bir şekilde incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmaların sayısındaki artış, kavramsal çerçevelerdeki çeşitlenme ve metodolojik yaklaşımlardaki zenginleşme, literatürün genel yapısını ve gelişim dinamiklerini anlamak için kapsamlı analizlere duyulan ihtiyaç artırmıştır. Ancak, mevcut durumda sekülerleşme kavramının sistematik bir

bibliyometrik analizinin yapılmadığı, özellikle uluslararası ve ulusal literatürün karşılaştırmalı olarak incelenmediği tespit edilmiştir.

Türkiye bağlamında ise durum daha da karmaşık bir hal almaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan modernleşme sürecinde "laiklik" kavramının merkeziliği, Kemalist ideolojinin sekülerleştirici rolü, 1980 sonrası dönemde İslami hareketlerin yükselişi ve 2000'li yıllarda din-devlet ilişkilerindeki dönüşüm, Türkiye'nin özgün bir sekülerleşme deneyimi yaşadığını göstermektedir. Niyazi Berkes'in (1964) "The Development of Secularism in Turkey" çalışmasından günümüze uzanan bu literatür, uluslararası sekülerleşme teorileriyle sürekli bir diyalog halinde olmasına rağmen, kendi özgün kavramsal çerçevesini de geliştirmeye devam etmektedir.

"Laiklik" ve "sekülerleşme" kavramları arasındaki terminolojik farklılıklar, Türkiye'deki akademik tartışmaların kendine özgü karakterini yansıtmaktadır. Fransa kökenli "laïcité" geleneğinden etkilenen Türk laiklik anlayışı ile Anglo-Amerikan "secularization" teorileri arasındaki kavramsal gerilim, ulusal ve uluslararası literatür arasında önemli farklılıklar meydana getirmektedir. Bu farklılıkların sistematik olarak incelenmesi, hem Türkiye'nin özgün sekülerleşme deneyimini anlamak hem de evrensel sekülerleşme teorilerine katkıda bulunmak açısından kritik önem taşımaktadır.

Bibliyometrik analiz yöntemi, bu karmaşık literatürün objektif ve sistematik bir şekilde incelenmesi için uygun bir araç sunmaktadır. Geniş literatür havuzlarının nicel özelliklerini ortaya koyan, kavramsal yapıları haritalandıran, entelektüel ağları görselleştiren ve zaman içindeki değişimleri takip eden bu yöntem, sekülerleşme literatürünün çok boyutlu analizine olanak tanımaktadır. Özellikle performans analizleri, içerik analizleri, ağ analizleri ve karşılaştırmalı yaklaşımların bir arada kullanılması, literatürün hem makro hem de mikro düzeydeki özelliklerinin anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma, sekülerleşme kavramının uluslararası ve ulusal akademik literatürdeki gelişimini, yapısını ve dinamiklerini karşılaştırmalı bibliyometrik analiz

yöntemiyle sistematik olarak incelemektedir. Scopus ve Web of Science veri tabanları ile DergiPark akademik dergi platformundan 1899-2023 dönemini kapsayan toplam 7484 yayının analiz edildiği bu araştırma, sekülerleşme literatürünün entelektüel haritasını çıkarmayı, teorik gelişim süreçlerini takip etmeyi ve ulusal-uluslararası akademik diyalogun dinamiklerini anlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın temel katkıları şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak, sekülerleşme kavramının ilk sistematik bibliyometrik analizini sunmakta ve bu alandaki literatürün nicel özelliklerini, kavramsal yapısını ve gelişim dinamiklerini objektif verilerle ortaya koymaktadır. İkinci olarak, uluslararası ve ulusal literatür arasındaki benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmalı bir perspektifle inceleyerek, Türkiye'nin özgün sekülerleşme deneyiminin küresel tartışmalar içindeki konumunu belirlemektedir. Üçüncü olarak, sekülerleşme çalışmalarındaki mevcut araştırma boşluklarını tespit etmekte ve gelecekteki araştırma yönelimlerini şekillendirmek için öneriler sunmaktadır.

Bu giriş bölümünün ardından, çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın yöntemi, ikinci bölümünde sekülerleşme kavramının çok boyutlu analizi ve kavramsal-kuramsal çerçevesi, üçüncü bölümünde bibliyometrik analizin kavramsal çerçevesi, dördüncü bölümünde araştırma bulgularının detaylı sunumu, beşinci bölümünde bulguların kapsamlı değerlendirmesi ve son olarak tartışma ve öneriler yer almaktadır. Çalışma, sekülerleşme kavramının akademik gelişimini anlamak ve bu alandaki teorik tartışmalara ampirik katkılar sunmak amacıyla, hem teorik derinlik hem de metodolojik titizlik ilkelerini bir arada benimseyen interdisipliner bir yaklaşım sergilemektedir.

I. Problem Durumu

Sekülerleşme kavramı, modernleşme süreçleri ve din-toplum ilişkilerinin anlaşılmasında sosyal bilimler literatürünün en tartışmalı ve karmaşık konularından birini oluşturmaktadır. Klasik sosyoloji teorisyenlerinden günümüze kadar uzanan geniş bir literatüre sahip olan sekülerleşme kavramı, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde kavramsallaştırılmış ve teorize edilmiştir.

Sekülerleşme literatüründeki temel sorunsal, kavramın çok boyutlu doğası ve farklı toplumsal bağlamlardaki farklı tezahürleridir. Özellikle 21. yüzyılda dinin kamusal alanda yeniden görünür hale gelmesi, klasik sekülerleşme teorilerinin öngörülerini sorgulanır hale getirmiştir. Bu durum, “post-seküler” yaklaşımların ortaya çıkmasına ve sekülerleşme kavramının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Literatürde mevcut çalışmalar incelendiğinde, sekülerleşme kavramının sistematik bir bibliyometrik analizinin yapılmadığı tespit edilmiştir. Özellikle uluslararası ve ulusal literatürün karşılaştırmalı olarak incelenmesi konusunda önemli bir boşluk bulunmaktadır. Türkiye bağlamında sekülerleşme ve laiklik kavramları arasındaki terminolojik farklılıklar ve bunların akademik literatüre yansımaları henüz bibliyometrik perspektiften sistematik olarak incelenmemiştir.

Mevcut durumda, sekülerleşme literatürünün entelektüel yapısı, tematik eğilimleri, teorik çerçeveleri ve gelişim dinamikleri hakkında kapsamlı bir objektif analiz bulunmamaktadır. Bu durum, alanın gelişim sürecini, kavramsal değişimlerini ve farklı kültürel bağlamlardaki özelliklerini anlamada önemli sınırlılıklar oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın temel problem cümlesi şu şekilde ifade edilebilir: **Sekülerleşme kavramının uluslararası ve ulusal akademik literatürdeki gelişimi, yapısı ve tematik odak noktaları bibliyometrik analiz yöntemiyle nasıl karakterize edilmektedir ve bu iki literatür arasında hangi benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır?**

II. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, sekülerleşme kavramının uluslararası ve ulusal akademik literatürdeki gelişimini, yapısını ve dinamiklerini karşılaştırmalı bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik olarak incelemektir.

Bu temel amaç doğrultusunda, sekülerleşme kavramı üzerine yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik göstergeler, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ

analizleri aracılığıyla kapsamlı bir şekilde analiz edilerek, uluslararası ve ulusal literatür arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması hedeflenmektedir.

Araştırmanın bu genel çerçevesi içerisinde gerçekleştirilecek spesifik analiz süreçleri şu şekilde planlanmıştır:

1. **Bibliyometrik Göstergelerin Analizi:** Sekülerleşme literatürünün veri kapsamı, bilimsel üretim eğilimleri ve atıf performansının değerlendirilmesi.
2. **Performans Analizlerinin Gerçekleştirilmesi:** En üretken kaynaklar, yazarlar, ülkeler ve en etkili belgelerin tespit edilmesi ve karşılaştırılması.
3. **İçerik Analizlerinin Yapılması:** Anahtar kelime analizleri, zamansal analiz ve kavramsal çerçevelerin belirlenmesi yoluyla literatürün tematik yapısının ortaya konulması.
4. **Ağ Analizlerinin Uygulanması:** Ortak kelime analizi, tematik harita analizi, ortak atıf analizi ve bibliyografik eşleşme analizi aracılığıyla literatürün entelektüel yapısının ve ilişkisel ağların haritalandırılması.
5. **Karşılaştırmalı Değerlendirmelerin Yapılması:** Uluslararası ve ulusal literatür arasındaki kavramsal farklılıklar, teorik yaklaşım çeşitlilikleri ve gelişim dinamiklerinin sistematik olarak karşılaştırılması.
6. **Araştırma Boşluklarının Tespit Edilmesi:** Mevcut literatürdeki eksiklikler ve gelecekteki araştırma yönelimlerinin belirlenmesi.

III. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, sekülerleşme kavramı ve bibliyometrik analiz yöntemi açısından çok boyutlu bir öneme sahiptir.

Teorik açıdan değerlendirildiğinde, bu çalışma sekülerleşme kavramının akademik gelişimini objektif ve sistematik bir şekilde analiz ederek, teorik tartışmalara ampirik bir temel sunmaktadır. Klasik sekülerleşme teorilerinden post-seküler yaklaşımlara uzanan evrimin bibliyometrik verilerle desteklenmesi, alandaki paradigma değişimlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, sekülerleşme gibi interdisipliner bir konunun bibliyometrik yöntemiyle incelenmesi, din sosyolojisi alanında bu tür analizlerin yaygınlaşması için öncü bir çalışma niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra, uluslararası literatürde "secularization" ve ulusal

literatürde "laiklik" kavramları arasındaki terminolojik farklılıkların sistematik analizi, kavramsal netlik sağlamaya katkıda bulunmaktadır.

Metodolojik boyutta incelendiğinde, bu çalışma interdisipliner ve kültürel açıdan hassas konuların bibliyometrik analizinde kullanılabilecek metodolojik yaklaşımlar geliştirmektedir. Uluslararası ve ulusal literatürün sistematik karşılaştırması için kullanılan yöntemsel yaklaşım, benzer çalışmalar için bir model oluşturmaktadır. Farklı veri tabanlarından (Scopus, Web of Science, DergiPark) elde edilen verilerin entegrasyonu ve analizi konusunda metodolojik deneyim sunması da çalışmanın önemli bir katkısıdır.

Pratik açıdan ele alındığında, araştırma bulgularından elde edilen veriler, üniversitelerde din sosyolojisi ve sekülerleşme çalışmaları için akademik politika geliştirilmesinde kullanılabilir. Tespit edilen araştırma boşlukları, gelecekteki çalışmalar için yol haritası oluşturmaktadır. Uluslararası ve ulusal literatür arasındaki benzerlik ve farklılıklar, akademik işbirliği için potansiyel alanları ortaya koymaktadır.

Toplumsal önem açısından değerlendirildiğinde, sekülerleşme kavramının akademik gelişiminin analizi, çağdaş toplumda din-devlet ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Farklı kültürel bağlamlardaki sekülerleşme deneyimlerinin karşılaştırılması, kültürlerarası anlayış ve diyalogun geliştirilmesine destek olmaktadır. Laiklik, sekülerleşme ve din-kamusal alan ilişkileri gibi güncel toplumsal tartışmalara akademik bir perspektif sunması da çalışmanın toplumsal katkısını göstermektedir.

Bu araştırmanın özgün katkı potansiyeli ise, sekülerleşme kavramının ilk sistematik bibliyometrik analizi olması, uluslararası-ulusal karşılaştırmalı yaklaşımı, Türkiye'nin özgün laiklik deneyiminin küresel sekülerleşme tartışmaları içindeki konumunu ortaya koyması ve interdisipliner bibliyometrik metodoloji geliştirmesi açılarından kendini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma hem akademik hem de toplumsal düzeyde önemli katkılar sağlayarak, sekülerleşme kavramının çok boyutlu anlaşılmasına ve bu alandaki gelecek araştırmaların yönlendirilmesine destek olması beklenmektedir.

IV. İlgili Literatür

Bu çalışmanın literatür incelemesi başlığı, sekülerleşme kavramının bibliyometrik analizini gerçekleştirmek için gerekli olan teorik ve metodolojik alt yapıyı sistematik olarak sunmaktadır. Beş ana alt başlıktan oluşan bu kapsamlı literatür taraması, sekülerleşme teorisinin entelektüel gelişiminden bibliyometrik analiz metodolojisine, din sosyolojisindeki uygulamalardan disiplinlerarası entegrasyon potansiyeline ve Türkiye deneyiminin karşılaştırmalı analizine uzanan geniş bir spektrumu kapsamaktadır. Her başlık, sonraki empirik analizin kavramsal temellerini güçlendirirken, aynı zamanda literatürdeki mevcut boşlukları ve bu çalışmanın özgün katkı potansiyelini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sistematik yaklaşım, sekülerleşme kavramının bibliyometrik perspektiften incelenmesinin hem teorik gerekçesini hem de metodolojik çerçevesini sağlamaktadır.

IV.I. Sekülerleşme Teorisi Literatürü

Bu başlık, sekülerleşme teorisinin entelektüel gelişimini 18. yüzyıldan günümüze kadar sistematik olarak incelemektedir. Sekülerleşme kavramının teorik temellerinin atıldığı klasik dönemden başlayarak, teoriye yöneltilen çağdaş eleştirilere, küresel deneyimlerin çeşitliliğine ve 21. yüzyılın yeni yaklaşımlarına uzanan bu panorama, literatürün gelişim dinamiklerini ve kavramsal evrimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, sekülerleşme teorisinin entelektüel mirasını bibliyometrik analiz için gerekli olan kavramsal çerçeveyi sağlamak üzere kapsamlı bir literatür taraması sunmaktadır.

IV.I.I. Klasik Temeller (18-19. Yüzyıl)

Sekülerleşme teorisinin entelektüel kökenleri 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerinin eserlerinde bulunmaktadır. Bu dönemde ortaya konan temel fikirler, sonraki nesil sosyologların sekülerleşme teorisini sistematik hale getirmelerinin zeminini hazırlamıştır.

Bu entelektüel temellerin incelenmesinde, Comte'un pozitivist yaklaşımı önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Comte (1852), "The Catechism of Positive Religion" adlı eserinde, insanlığın entelektüel gelişimini üç aşamada ele almıştır: teolojik, metafizik ve pozitif aşamalar. Comte'a göre, toplumlar kaçınılmaz olarak son aşama olan pozitif (bilimsel) aşamaya doğru evrilecek ve bu süreçte dinin toplumsal önemi azalacaktır. Bu çalışma, sekülerleşme teorisinin erken dönem sistematik formülasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Comte'un pozitivist yaklaşımına paralel olarak, Marx'ın materyalist eleştirisi sekülerleşme teorisine farklı bir perspektif kazandırmıştır. Marx (1844), "Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right" eserinde, dini "halkın afyonu" olarak nitelendirmiş ve dinin toplumsal eşitsizlikleri meşrulaştıran bir ideoloji olduğunu savunmuştur. Marx'ın din analizi, sekülerleşmeyi ekonomik ve sosyal koşulların değişimiyle ilişkilendiren materyalist yaklaşımın temelini oluşturmuştur. McKinnon (2005), "Reading 'Opium of the People': Expression, Protest and the Dialectics of Religion" çalışmasında Marx'ın din eleştirisinin diyalektik karakterini vurgulamış ve bu yaklaşımın çağdaş sekülerleşme tartışmalarına olan etkisini analiz etmiştir.

Bu teoretik gelişmelere ek olarak, Durkheim'in işlevsel analizi sekülerleşme teorisinin sosyolojik boyutunu derinleştirmiştir. Durkheim (1912), "The Elementary Forms of Religious Life" adlı temel eserinde, dini "kutsal şeylerle ilgili inanç ve pratiklerin birleşik sistemi" olarak tanımlamış ve dinin toplumsal dayanışmadaki rolünü incelemiştir. Durkheim'in analizi, modern toplumlarda işbölümünün artmasıyla birlikte dinin toplumsal işlevlerinin nasıl değiştiğini göstermiştir. Pickering (1984), "Durkheim's Sociology of Religion: Themes and Theories" çalışmasında Durkheim'in din sosyolojisinin sekülerleşme teorisine katkılarını kapsamlı olarak değerlendirmiştir.

Bu teorik katkıların yanı sıra, Weber'in rasyonalizasyon teorisi sekülerleşme anlayışına en sofistike yaklaşımlardan birini sunmuştur. Weber (1905), "The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism" eserinde, Protestan ahlakının modern kapitalist zihniyetin oluşumundaki rolünü analiz etmiş ve "dünyanın büyüsunün bozulması" (disenchantment of the world) kavramını geliştirmiştir. Weber'in rasyonalizasyon teorisi, sekülerleşmeyi sadece dinin gerilemesi olarak değil, genel bir

toplumsal dönüşüm süreci olarak kavramsallaştırmıştır. Ghosh (2014), "Max Weber and the Protestant Ethic: Twin Histories" çalışmasında Weber'in sekülerleşme anlayışının çağdaş tartışmalardaki yerini detaylı olarak incelemiştir.

Bu ana teorik katkıların dışında, dönemin diğer öncü düşünürlerinin de sekülerleşme teorisinin gelişimine önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Tönnies (1887), "Community and Society" (Gemeinschaft und Gesellschaft) eserinde, geleneksel toplum yapılarından modern toplumsal örgütlenmelere geçişi analiz etmiş ve bu süreçte dinin rolündeki değişimi ele almıştır. Simmel'in çeşitli eserleri, özellikle "Sociology of Religion" (1959), modern toplumlarda bireyselleşme süreciyle birlikte dinin formel değişimini incelemiştir.

IV.I.II. Çağdaş Eleştiriler (1960-2000)

1960'lardan sonra sekülerleşme teorisine yönelik sistematik eleştiriler gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde yayımlanan çalışmalar, klasik teorinin temel varsayımlarını sorgulamış ve yeni analitik çerçeveler önermiştir.

Bu eleştirel dönüşümün en önemli katkılarından biri, Casanova'nın üç boyutlu yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Casanova (1994), "Public Religions in the Modern World" adlı etkili eserinde, sekülerleşme teorisindeki kavramsal karmaşıklığı gidermek için üç farklı boyut önermiştir: (1) yapısal farklılaşma, (2) dini inanç ve pratiklerin azalması, (3) dinin özel alana çekilmesi. Casanova, bu boyutların birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuş ve yapısal farklılaşmanın empirik olarak desteklenebilir olduğunu, ancak diğer iki boyutun evrensel geçerliliğinin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir.

Casanova'nın bu teorik katkısını daha da geliştiren sonraki çalışmalarında, Casanova (2006), "Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective" çalışmasında, küresel karşılaştırmalı bir perspektiften sekülerleşme süreçlerini yeniden değerlendirmiş ve farklı bağlamlarda farklı sekülerleşme deneyimlerinin ortaya çıktığını göstermiştir. Casanova (2008), "Public Religions Revisited" makalesinde, kendi önceki çalışmasını güncelleyerek, kamusal alanda dinin süregelen önemini vurgulamıştır.

Bu teorik revizyonlara paralel olarak, Berger'in teorik evrimi de sekülerleşme tartışmalarında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Berger (1967), "The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion" eserinde, modernleşmenin kaçınılmaz olarak sekülerleşmeye yol açacağını savunmuş ve "kutsal şemsiye" metaforuyla geleneksel dini dünya görüşlerinin çözülme sürecini analiz etmiştir. Ancak Berger (1999), "The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics" editörlüğünü yaptığı kitapta, önceki görüşlerini radikal şekilde revize etmiş ve dünyanın büyük ölçüde dinsel bir dünya olduğunu belirtmiştir.

Berger'in bu teorik dönüşümüne ek olarak, Berger & Luckmann (1966), "The Social Construction of Reality" eserinde, din ve sekülerlik kavramlarının sosyal inşa süreçlerini incelemiş ve bu analiz sekülerleşme teorisinin epistemolojik temellerinin sorgulanmasına katkı sağlamıştır.

Bu eleştirel yaklaşımların daha sofistike bir versiyonu, Taylor'ın seküler çağ analizi ile ortaya konmuştur. Taylor (2007), "A Secular Age" adlı kapsamlı eserinde, sekülerliğin üç farklı anlamını ayırt etmiş ve modern seküler çağın karakteristiğini inanç koşullarının değişimi olarak tanımlamıştır. Taylor'ın analizi, sekülerleşmeyi sadece dinin gerilemesi olarak değil, inanç ve inançsızlık arasındaki seçim koşullarının değişimi olarak kavramıştır. Taylor'ın bu kapsamlı analizine yönelik akademik yanıtları değerlendiren Warner, VanAntwerpen & Calhoun (2010) editörlüğündeki "Varieties of Secularism in a Secular Age" kitabı, Taylor'ın tezlerini farklı perspektiflerden değerlendirmiş ve sekülerleşme tartışmalarına çok boyutlu katkılar sağlamıştır.

IV.I.III. Küresel Deneyimler ve Çeşitlilik

21. yüzyıl sekülerleşme literatürü, önceki dönemlerin teorik tartışmalarını empirik verilerle destekleme ve farklı coğrafi bağlamları karşılaştırmalı olarak analiz etme yönünde gelişmiştir.

Bu dönemde Avrupa sekülerleşmesi üzerine yapılan çalışmalar, kıtanın sekülerleşme deneyimlerinin sistematik analizini sunmuştur. Bruce (2002), "God is Dead: Secularization in the West" eserinde, Avrupa'daki sekülerleşme süreçlerini

kapsamlı olarak analiz etmiş ve kıtadaki dini yaşamın gerileme eğilimlerini sistematik verilerle desteklemiştir. McLeod (2000), "Secularisation in Western Europe, 1848-1914" çalışmasında, Avrupa'da sekülerleşmenin tarihsel gelişimini detaylı olarak incelemiştir.

Bu genel çerçeveye ek olarak, İngiltere özelinde yapılan analizler önemli kavramsal katkılar sunmuştur. Davie (1990), "Believing without belonging: Is this the future of religion in Britain?" makalesinde, İngiltere'deki "aidiyetsiz inanç" fenomenini tanımlamış ve bu kavram sekülerleşme literatüründe yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Davie (2002), "Europe: The Exceptional Case" çalışmasında, Avrupa'nın dünya genelindeki sekülerleşme deneyimleri açısından istisnai bir konumda olduğunu savunmuştur.

Avrupa'daki farklı sekülerleşme deneyimlerinin karşılaştırmalı analizi açısından, Martin (1978), "A General Theory of Secularization" eserinde, Avrupa'daki farklı sekülerleşme deneyimlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve her ülkenin kendine özgü bir sekülerleşme paterni geliştirdiğini göstermiştir.

Bu Avrupa merkezli analizlerin yanı sıra, İslam dini çerçevesinde sekülerleşme süreçleri üzerine yapılan çalışmalar literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Berkes (1964), "The Development of Secularism in Turkey" eserinde, Türkiye'deki sekülerleşme deneyimini tarihsel perspektiften analiz etmiş ve bu çalışma İslam ekseninde sekülerleşme süreçlerini anlama konusunda temel referans kaynaklarından biri haline gelmiştir.

Türkiye özelindeki daha güncel analizlerde, Ertit (2018), "God Is Dying in Turkey as Well: Application of Secularization Theory to a Non-Christian Society" makalesinde, klasik sekülerleşme teorisinin Türkiye'nin yanı sıra farklı İslami toplumlarda da geçerli olduğunu ampirik verilerle göstermiştir. Ertit (2024), "The failure of Islamization policies in Turkey: a 'Victory' of Secularization Theory?" çalışmasında, Türkiye'deki İslamcı politikalara rağmen sekülerleşme eğilimlerinin devam ettiğini analiz etmiştir.

İslami bağlamlardaki sekülerleşme tartışmalarına teorik katkı sunan diğer çalışmalarda, An-Na'im (2008), "Islam and the Secular State: Negotiating the Future of Shari'a" eserinde, İslami toplumlar için seküler devlet modelinin imkânlarını ve zorluklarını ele almıştır. Salvatore (2007), "The Public Sphere: Liberal Modernity, Catholicism, Islam" çalışmasında, İslam ve sekülerlik arasındaki ilişkiyi kamusal alan teorisi çerçevesinde incelemiştir.

Bu bölgesel analizlerin dışında, ABD istisnailiği ve diğer deneyimler üzerine yapılan çalışmalar sekülerleşme teorisinin küresel geçerliliğini test etmiştir. Voas & Chaves (2016), "Is the United States a Counterexample to the Secularization Thesis?" çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin sekülerleşme teorisine karşı örnek oluşturduğu yönündeki yaygın görüşü sistematik verilerle sorgulamışlardır. Araştırmacılar, ABD'de de kuşaklar arası dindarlık azalmasının gözlemlendiğini ve ülkenin sekülerleşme teorisini çürüten bir örnek olmadığını göstermişlerdir.

ABD'deki dini yaşamın özel karakteristiğini vurgulayan Schnabel & Bock (2017), "The Persistent and Exceptional Intensity of American Religion: A Response to Recent Research" makalesinde, ABD'deki dini yaşamın hala diğer gelişmiş ülkelerden farklı karakteristikler gösterdiğini savunmuş ancak bu durumun sekülerleşme teorisini geçersiz kılmadığını belirtmişlerdir.

Çin'deki sekülerleşme süreçleri, Yang (2012), "Religion in China: Survival and Revival under Communist Rule" eserinde, komünist Çin'deki sekülerleşme süreçlerini ve dini yaşamın karmaşık dinamiklerini analiz etmiştir. Josephson (2012), "The Invention of Religion in Japan" çalışmasında, Japonya'da "din" kavramının modern dönemde nasıl inşa edildiğini ve sekülerleşme süreçlerinin özel karakteristiğini incelemiştir.

Latin Amerika'daki dini dinamikleri inceleyen çalışmalarda, Martin (1990), "Tongues of Fire: The Explosion of Protestantism in Latin America" eserinde, Latin Amerika'daki Pentekostal hareketin yayılımını analiz etmiş ve bu durumun sekülerleşme teorisi açısından anlamını tartışmıştır. Chesnut (2003), "Competitive

Spirits: Latin America's New Religious Economy" çalışmasında, bölgedeki dini rekabet dinamiklerini incelemiştir.

IV.IV. Yeni Yaklaşımlar (2000 sonrası)

2000 sonrası dönemde sekülerleşme teorisi, yeni yaklaşımlar ve eleştirel perspektiflerle zenginleşmiştir.

Bu yeni dönemin başlangıcında, Stolz'un 21. yüzyıl değerlendirmesi önemli bir sentez sunmuştur. Stolz (2020), "Secularization theories in the twenty-first century: Ideas, evidence, and problems" makalesinde, sekülerleşme araştırmalarının son yirmi yılda kaydettiği ilerlemeleri sistematik olarak değerlendirmiştir. Stolz, nicel araştırmaların yedi temel alanda (güvensizlik, eğitim, sosyalleşme, seküler geçiş, seküler rekabet, plüralizm, düzenleme) önemli bulgular ortaya koyduğunu göstermiştir. Bu değerlendirme, sekülerleşme teorisinin empirik temellerinin güçlendiğini ve teorisinin daha nuanslı hale geldiğini ortaya koymaktadır. Stolz'un çalışması, aynı zamanda teorideki metodolojik gelişmeleri ve gelecekteki araştırma gündemini de belirlemiştir.

Bu empirik gelişmelerin yanı sıra, post-seküler yaklaşımlar teorik tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Habermas (2008), "Notes on Post-Secular Society" makalesinde, post-seküler toplum kavramını geliştirmiş ve seküler ile dini vatandaşların kamusal alanda eş katılımının koşullarını analiz etmiştir. Calhoun, Mendieta & VanAntwerpen (2013), "Habermas and Religion" editörlüğündeki kitapta, Habermas'ın post-seküler toplum tezinin farklı boyutlarını değerlendirmişlerdir.

Teorik yeniden formülasyon çabaları kapsamında, neo-sekülerleşme teorisi önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Chaves (1994), "Secularization as Declining Religious Authority" makalesinde, sekülerleşmeyi dini otoritenin kapsamının daralması olarak yeniden tanımlamış ve bu yaklaşım "neo-sekülerleşme" teorisi olarak bilinir hale gelmiştir. Demerath (2001), "Crossing the Gods: World Religions and Worldly Politics" eserinde, din ve siyaset ilişkilerini küresel perspektiften incelemiş ve sekülerleşme teorisinin yeniden formülasyonuna katkıda bulunmuştur.

Bu dönemde öne çıkan diğer önemli yaklaşım ise çoklu sekülerlikler perspektifi olmuştur. Wohlrab-Sahr & Burchardt (2012), "Multiple Secularities: Toward a Cultural Sociology of Secular Modernities" çalışmasında, sekülerleşme süreçlerinin farklı kültürel bağlamlarda farklı biçimler aldığını göstermiş ve "çoklu sekülerlikler" kavramını geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım, sekülerleşme teorisinin Batı-merkezci karakterini eleştirmiş ve yerel bağlamların önemini vurgulamıştır. Eisenstadt (2000), "Multiple Modernities" çalışmasında, farklı modernlik deneyimlerinin farklı sekülerleşme biçimlerine yol açabileceğini savunmuş ve bu yaklaşım sekülerleşme teorisinin küresel uygulanabilirliği konusunda yeni perspektifler açmıştır.

Çağdaş dini deneyimlerin analizinde, maneviyat ve bireyselleşme üzerine yapılan çalışmalar yeni kavramsal çerçeveler sunmuştur. Heelas & Woodhead (2005), "The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality" çalışmasında, geleneksel dinden bireysel maneviyata geçiş sürecini "manevi devrim" olarak kavramsallaştırmışlardır. Lynch (2007), "The New Spirituality: An Introduction to Progressive Belief in the Twenty-first Century" eserinde, çağdaş manevi arayışların karakteristiğini analiz etmiştir.

Bu teorik gelişmelere eleştirel bakış açısı sunan dekolonyal eleştiri de dönemin önemli katkılarından biri olmuştur. Müller (2020), "Secularisation theory and its discontents: Recapturing decolonial and gendered narratives" makalesinde, sekülerleşme teorisinin dekolonyal ve feminist perspektiflerden eleştirisini yapmıştır. Müller, teorisinin epistemolojik temellerini sorgulamış ve küresel Güney'in deneyimlerinin daha fazla dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Connell (2007), "Southern Theory: The Global Dynamics of Knowledge in Social Science" eserinde, "Kuzey Teorisi"nin hegemonik karakterini eleştirmiş ve sosyal bilim teorilerinin küresel çeşitliliği yansıtması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu dönemde metodolojik sorunlar ve eleştiriler de yoğun tartışma konusu haline gelmiştir. Beckford (2003), "Social Theory and Religion" eserinde, din sosyolojisindeki kavramsal sorunları ele almış ve sekülerleşme araştırmalarındaki tanım zorluklarını vurgulamıştır. Asad (1993), "Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam" çalışmasında, "din" kavramının

tarihsel inşasını analiz etmiş ve sekülerleşme teorisinin epistemolojik temellerini sorgulamıştır.

Metodolojik eleştirilerin derinleştirilmesi açısından, Fitzgerald (2000), "The Ideology of Religious Studies" eserinde, din araştırmalarının ideolojik boyutlarını eleştirmiş ve sekülerleşme teorisinin Batı-merkezci karakterini vurgulamıştır. Yamane (1997), "Secularization on Trial: In Defense of a Neosecularization Paradigm" makalesinde, sekülerleşme araştırmalarındaki metodolojik sorunları ele almış ve paradigmanın savunusunu yapmıştır. Bruce (2002), sekülerleşme teorisinin eleştirilerine yanıt verirken metodolojik tutarlılığın önemini vurgulamıştır. Knott (2005), "The Location of Religion: A Spatial Analysis" çalışmasında, din araştırmalarında mekânsal analizin önemini vurgulamış ve sekülerleşme süreçlerinin coğrafi boyutlarına dikkat çekmiştir.

Bu literatür incelemesinin sonucunda, sekülerleşme teorisinin 19. yüzyıldan günümüze kadar olan gelişiminin sistematik bir şekilde ortaya konduğu görülmektedir. İncelenen çalışmalar, teorinin kavramsal çerçevesinin sürekli gelişim halinde olduğunu ve empirik bulgularla desteklenen daha nuanslı yaklaşımların ortaya çıktığını göstermektedir.

Literatürde açıkça görülen boşluklardan biri, sekülerleşme kavramının sistematik bibliyometrik analizlerle incelenmemesidir. Mevcut çalışmalar genellikle teorik tartışmalara odaklanmış, ancak literatürün gelişim dinamikleri, kavramsal ağlar ve coğrafi dağılım gibi konular sistematik olarak analiz edilmemiştir. Özellikle farklı coğrafi bağlamlardaki sekülerleşme araştırmalarının karşılaştırmalı analizi konusunda önemli bir eksiklik bulunmaktadır. Türkiye gibi İslami bağlamlardaki sekülerleşme literatürünün uluslararası literatürle nasıl bir etkileşim içinde olduğu, hangi kavramsal çerçevelerin benzer veya farklı kullanıldığı ve teorik katkıların hangi düzeyde olduğu sistematik olarak incelenmemiştir.

Bu literatür incelemesi, sekülerleşme kavramının bibliyometrik analizinin hem teorik hem de metodolojik açıdan önemli katkılar sağlayabileceğini göstermektedir.

Böyle bir analiz, mevcut teorik tartışmaları empirik verilerle destekleyebilir ve gelecekteki araştırma gündeminin şekillenmesine katkıda bulunabilir.

IV.II. Bibliyometrik Analiz Metodolojisi

Bu başlık, bibliyometrik analizin kavramsal temellerini, tarihsel gelişimini ve metodolojik araç setini sistematik olarak ele almaktadır. 20. yüzyılın ortalarında Price ve Garfield gibi öncülerin attığı temellerden başlayarak, günümüzün sofistike analiz tekniklerine uzanan bu gelişim süreci, bibliyometrik analizin sekülerleşme araştırmalarında nasıl uygulanabileceğini anlamak için kritik önem taşımaktadır. Bu başlık, VOSviewer, Bibliometrix ve CiteSpace gibi yazılım araçlarının sunduğu imkânları ve metodolojinin sınırlılıklarını değerlendirerek, din sosyolojisi alanına özgü uygulamalar için teorik ve pratik rehberlik sağlamaktadır.

IV.II.I. Kavramsal Temeller ve Tarihsel Gelişim

Bibliyometrik analizin entelektüel kökenleri 20. yüzyılın ortalarına uzanmakta olup, alanın gelişiminde birkaç öncü ismin katkıları kritik önem taşımaktadır.

Bibliyometrik analizin temellerinin atılmasında, erken dönem öncülerinin katkıları büyük önem taşımaktadır. Price (1963), "Little Science, Big Science" adlı çığır açan eserinde, bilimsel literatürün üstel büyümesini analiz etmiş ve bibliyometrik analizin temel kavramlarını geliştirmiştir. Price'ın çalışması, bilimsel yayınların büyüme oranlarını matematiksel olarak modellemiş ve literatürün gelişimini nicel yöntemle incelemesinin temellerini atmıştır. Price (1976), "A General Theory of Bibliometric and Other Cumulative Advantage Processes" makalesinde, atıf süreçlerindeki kümülatif avantaj fenomenini tanımlamış ve bu analiz bibliyometrik araştırmaların teorik çerçevesini oluşturmuştur.

Bu teorik gelişmelere paralel olarak, Garfield'ın atıf analizi alanındaki öncü çalışmaları bibliyometrik metodolojinin pratik uygulamalarını şekillendirmiştir. Garfield (1955), "Citation Indexes for Science: A New Dimension in Documentation through Association of Ideas" makalesinde, bilimsel atıf indekslerinin kavramsal temellerini atmış ve Science Citation Index'in geliştirilmesine öncülük etmiştir. Garfield (1972), "Citation Analysis as a Tool in Journal Evaluation" çalışmasında, atıf

analizinin dergi değerlendirmesindeki potansiyelini göstermiş ve bu yaklaşım akademik değerlendirme sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Garfield (1979), "Is Citation Analysis a Legitimate Evaluation Tool?" makalesinde, atıf analizinin sınırlılıklarını ve güçlü yönlerini sistematik olarak değerlendirmiştir.

Bu öncü çalışmaların ardından, alanın kavramsal temellerinin gelişimi sürecinde önemli tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılmıştır. Pritchard (1969), "Statistical Bibliography or Bibliometrics?" makalesinde, "bibliometrics" terimini literatüre kazandırmış ve alanın kavramsal çerçevesini tanımlamıştır. Pritchard'a göre bibliyometri, "matematik ve istatistiksel yöntemlerin kitaplara ve diğer iletişim araçlarına uygulanması"dır. Bu tanım, alanın interdisipliner karakterini vurgulamış ve sonraki gelişmelerin yönünü belirlemiştir.

Kavramsal netliğin sağlanmasına yönelik çabalar devam ederken, Brookes (1990), "Biblio-, Sciento-, Infor-metrics? What are we talking about?" çalışmasında, bibliyometri, scientometrics ve informetrics kavramları arasındaki farkları netleştirmiş ve her alanın kendine özgü odak noktalarını belirlemiştir. Bu kavramsal ayırım, bibliyometrik araştırmaların metodolojik çerçevesinin gelişimi açısından önemli olmuştur.

Bu kavramsal gelişmelerin yanı sıra, bibliyometrik analizin matematiksel temellerini oluşturan teorik yasalar ve modeller de alanın gelişiminde kritik rol oynamıştır. Bradford (1934), "Sources of Information on Specific Subjects" makalesinde, bilimsel literatürün dağılımına ilişkin Bradford Yasası'nı formüle etmiştir. Bu yasa, belirli bir konudaki makalelerin dergilerde nasıl dağıldığını açıklayan matematiksel model sunmuş ve bibliyometrik analizlerin temel araçlarından biri haline gelmiştir.

Bu modelleme çabalarının genişlemesiyle birlikte, Lotka (1926), "The Frequency Distribution of Scientific Productivity" çalışmasında, yazarların üretkenlik dağılımını analiz eden Lotka Yasası'nı geliştirmiştir. Bu yasa, az sayıda yazarın çok sayıda yayın yaptığını, çok sayıda yazarın ise az sayıda yayın yaptığını göstermiş ve bilimsel üretkenliğin matematiksel modellemesinin temelini oluşturmuştur.

Bu teorik katkıların tamamlanmasında, Zipf (1949), "Human Behavior and the Principle of Least Effort" eserinde, kelime frekanslarının dağılımını analiz eden Zipf Yasası'nı formüle etmiş ve bu yaklaşım bibliyometrik analizlerde kelime analizi metodolojisinin gelişimine katkı sağlamıştır.

IV.II.II. Temel Yöntemler ve Analiz Teknikleri

Bibliyometrik analizin metodolojik repertuarı, özellikle 1980'lerden sonra hızla genişlemiş ve sofistike analiz tekniklerini içerir hale gelmiştir.

Bu metodolojik gelişimin temelinde, atıf analizi metodolojisinin sistematik hale getirilmesi önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Small (1973), "Co-citation in the Scientific Literature: A New Measure of the Relationship Between Two Documents" makalesinde, ortak atıf analizini geliştirmiş ve bu teknik bibliyometrik araştırmaların temel metodolojilerinden biri haline gelmiştir. Small'ın çalışması, iki belgenin üçüncü bir belge tarafından birlikte atıf alması durumunda aralarındaki ilişkiyi ölçen yöntem sunmuştur.

Bu metodolojik inovasyonun devamında, White & Griffith (1981), "Author Cocitation: A Literature Measure of Intellectual Structure" çalışmasında, yazar ortak atıf analizini sistematize etmiş ve bu yöntem akademik alanların entelektüel yapısını haritalandırmada kritik araç haline gelmiştir. Benzer şekilde, Marshakova (1973), "System of Document Connections Based on References" makalesinde, atıf analizi temelinde belgeler arası ilişki ağlarını haritalandırma yöntemini geliştirmiş ve bu yaklaşım literatür ağlarının analizi için temel metodoloji oluşturmuştur.

Atıf analizine paralel olarak gelişen diğer önemli metodolojik yaklaşımlar, bibliyografik eşleştirme ve ağ analizleri kapsamında şekillenmiştir. Kessler (1963), "Bibliographic Coupling Between Scientific Papers" çalışmasında, bibliyografik eşleştirme tekniğini geliştirmiştir. Bu yöntem, iki belgenin ortak referanslara sahip olması durumunda aralarındaki ilişkiyi ölçmekte ve özellikle güncel literatürün analizinde etkili sonuçlar vermektedir. Bu metodolojik çeşitlenmenin bir parçası olarak, Callon, Courtial & Laville (1991), "Co-word Analysis as a Tool for Describing the Network of Interactions Between Basic and Technological Research"

çalışmasında, ortak kelime analizini sistematize etmişler ve bu teknik kavramsal ağların haritalandırılmasında önemli metodoloji haline gelmiştir.

Bu analitik tekniklerin yanı sıra, performans analizleri ve değerlendirme metriklerinin gelişimi de bibliyometrik metodolojinin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Hirsch (2005), "An Index to Quantify an Individual's Scientific Research Output" makalesinde, h-indeks kavramını geliştirmiş ve bu metrik akademik performans değerlendirmesinde yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu metriğin sınırlılıklarının giderilmesi amacıyla, Egghe (2006), "Theory and Practice of the g-index" çalışmasında, h-indeksin sınırlılıklarını gidermek için g-indeksi önermiş ve performans ölçümlerinin çeşitlenmesine katkı sağlamıştır.

Son dönemde ise, çağdaş metodolojik entegrasyonlar alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey & Lim (2021), "How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines" çalışmasında, bibliyometrik analizin tüm aşamalarını sistematik olarak açıklamış ve araştırmacılar için kapsamlı rehber sunmuşlardır. Bu çalışma, özellikle işletme araştırmalarında bibliyometrik analiz kullanımının standartlarını belirlemiştir. Linnenluecke, Marrone & Singh (2020), "Conducting Systematic Literature Reviews and Bibliometric Analyses" makalesinde, sistematik literatür taraması ile bibliyometrik analizin entegrasyonu konusunda metodolojik çerçeve geliştirmişlerdir.

Bu entegratif yaklaşımların daha da geliştirilmesi sürecinde, Marzi, Ciampi, Dezi & Napolitano (2025), "Guidelines for Bibliometric-Systematic Literature Reviews: 10 steps to combine analysis, synthesis and theory development" çalışmasında, bibliyometrik analiz ile sistematik literatür taramasını birleştiren "Bibliometric-Systematic Literature Review" (B-SLR) yaklaşımını geliştirmişlerdir. Bu 10 adımlık süreç, literatür incelemelerinde hem nicel hem de nitel analizlerin entegrasyonunu sağlamaktadır. Metodolojik tasarım açısından ise, Mukherjee, Donthu, Guesalaga & Stumpf (2022), "How to Design Bibliometric Research: An Overview and a Framework Proposal" çalışmasında, bibliyometrik araştırmaların tasarımı için sistematik çerçeve önermişler ve araştırma sürecinin her aşaması için metodolojik rehber sağlamışlardır.

Bu metodolojik gelişmelerin pratik uygulamalarında, araçsal ve görselleştirme boyutları da önem kazanmıştır. Cobo, López-Herrera, Herrera-Viedma & Herrera (2011), "Science Mapping Software Tools: Review, Analysis, and Cooperative Study Among Tools" çalışmasında, çeşitli bilim haritalama araçlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmişler ve her aracın güçlü yönlerini belirlemiştir. Small (1999), "Visualizing Science by Citation Mapping" makalesinde, atıf haritalama tekniklerinin bilimi görselleştirmedeki potansiyelini sistematik olarak incelemiştir.

IV.II.III. Yazılım Araçları ve Teknolojik Gelişim

Bibliyometrik analizlerin yaygınlaşmasında, kullanıcı dostu yazılım araçlarının gelişimi kritik rol oynamıştır.

Bu teknolojik gelişimin en önemli kilometre taşlarından biri, VOSviewer ve diğer görselleştirme araçlarının ortaya çıkışı olmuştur. van Eck & Waltman (2010), "Software Survey: VOSviewer, a Computer Program for Bibliometric Mapping" çalışmasında, VOSviewer yazılımını tanıtmışlar ve bu araç bibliyometrik görselleştirmelerde standart haline gelmiştir. VOSviewer, özellikle ortak atıf, ortak kelime ve bibliyografik eşleştirme analizlerinde kullanıcı dostu arayüzü ile öne çıkmıştır.

Bu araçsal gelişmenin teorik ve metodolojik boyutlarının derinleştirilmesi amacıyla, van Eck & Waltman (2014), "Visualizing Bibliometric Networks" kitabında, bibliyometrik ağların görselleştirilmesinde metodolojik yaklaşımları sistematize etmişler ve alanın görselleştirme standartlarını belirlemiştir. Bu standartlaşma sürecinin devamında, Waltman (2016), "A Review of the Literature on Citation Impact Indicators" çalışmasında, çeşitli atıf etkisi göstergelerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmiş ve her indeksin güçlü ve zayıf yönlerini analiz etmiştir.

Araçsal çeşitlenmenin bir diğer önemli boyutunu, Bibliometrix ve R paketi geliştirmeleri oluşturmuştur. Aria & Cuccurullo (2017), "bibliometrix: An R-tool for Comprehensive Science Mapping Analysis" makalesinde, R programlama dili için geliştirilen bibliometrix paketini tanıtmışlardır. Bu paket, veri toplama aşamasından

görselleştirmeye kadar bibliyometrik analizin tüm aşamalarını destekleyen kapsamlı işlevsellik sunmuştur.

Bu paketin pratik uygulamalarının gösterilmesi için, Cuccurullo, Aria & Sarto (2016), "Foundations and Trends in Performance Management. A Twenty-Five Years Bibliometric Analysis in Business and Public Administration Domains" çalışmasında, bibliometrix paketinin performans yönetimi literatüründeki uygulamasını göstermişler ve paketin analitik kapasitesini örneklendirmişlerdir.

Bu yazılımsal gelişmelerin daha sofistike bir versiyonu olarak, CiteSpace ve temporal analiz araçları da bibliyometrik analizlerde önemli bir yer edinmiştir. Chen (2006), "CiteSpace II: Detecting and Visualizing Emerging Trends and Transient Patterns in Scientific Literature" makalesinde, CiteSpace yazılımını geliştirmiş ve bu araç özellikle bilimsel literatürdeki zaman içi değişimlerin analizinde önemli kapasiteler sunmuştur. Bu araçsal gelişmenin dokümantasyonu ve yaygınlaştırılması amacıyla, Chen (2014), "The CiteSpace Manual" çalışmasında, yazılımın metodolojik temellerini ve uygulama alanlarını kapsamlı olarak dokümante etmiştir.

IV.II.IV. Sınırlılıklar, Eleştiriler ve Gelecek Yönelimler

Bibliyometrik analizin yaygın kullanımıyla birlikte, metodolojinin sınırlılıkları ve eleştirel noktaları da sistematik olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu eleştirel değerlendirmelerin temelinde, metodolojik sınırlılıkların sistematik analizi yer almaktadır. MacRoberts & MacRoberts (1989), "Problems of Citation Analysis: A Critical Review" çalışmasında, atıf analizinin temel sınırlılıklarını sistematik olarak ele almışlar ve bu eleştiriler bibliyometrik metodolojinin gelişimine katkı sağlamıştır. Yazarlar, atıf davranışlarındaki önyargıları, dil ve coğrafi yanlılığı ve atıf motivasyonlarındaki farklılıkları vurgulamışlardır. Bu metodolojik eleştirinin pratik uygulamalar açısından değerlendirilmesi sürecinde, van Raan (2005), "Fatal Attraction: Conceptual and Methodological Problems in the Ranking of Universities by Bibliometric Methods" makalesinde, bibliyometrik yöntemin üniversite sıralamasında kullanımındaki sorunları ele almış ve metodolojik dikkat edilmesi gereken noktaları vurgulamıştır.

Bu genel metodolojik eleştirilerin yanı sıra, disiplin-özgü sorunlar da önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Wildman (2014), "Bibliometrics and the Study of Religion" çalışmasında, din araştırmalarında bibliyometrik analizin sınırlılıklarını değerlendirmiş ve humaniter bilimler ile sosyal bilimlerin farklı yayın kültürlerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu eleştiri, bibliyometrik analizin sosyal bilimlerde uygulanırken dikkat edilmesi gereken noktalara işaret etmiştir. Bu sorunların giderilmesi amacıyla, Hicks, Wouters, Waltman, de Rijcke & Rafols (2015), "Bibliometrics: The Leiden Manifesto for Research Metrics" makalesinde, bibliyometrik göstergelerin sorumlu kullanımı için on temel ilke belirlemiş ve araştırma değerlendirmesinde metriklerin etik kullanımına yönelik standartlar geliştirmişlerdir.

Bu metodolojik ve etik eleştirilerin derinleştirilmesi sürecinde, çeşitlilik ve kapsayıcılık sorunları da önemli bir inceleme alanı haline gelmiştir. Sugimoto, Larivière, Ni, Gingras & Cronin (2013), "Global Gender Disparities in Science" çalışmasında, bibliyometrik verilerde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini analiz etmişler ve alandaki çeşitlilik sorunlarına dikkat çekmişlerdir. Bu sosyal adalet perspektifinin genişletilmesi amacıyla, Tennant (2020), "Web of Science and Scopus are not global databases of knowledge" makalesinde, başlıca bibliyometrik veritabanlarının küresel kapsayıcılık açısından sınırlılıklarını ele almış ve özellikle küresel Güney'in yeterince temsil edilmediğini göstermiştir.

Bu eleştirel değerlendirmelerin yanı sıra, alanın gelecek yönelimli gelişmeleri de önemli bir boyut oluşturmaktadır. Boyack & Klavans (2019), "Creation and Analysis of Large-Scale Bibliometric Networks" makalesinde, büyük veri analiz tekniklerinin bibliyometrik araştırmalardaki potansiyelini değerlendirmişler ve ölçek sorunlarının çözümü konusunda öneriler sunmuşlardır. Araştırmacılar, milyonlarca nesne içeren büyük ölçekli ağların oluşturulması ve analiz edilmesinin mümkün hale geldiğini ve bunun geçmişte mümkün olmayan analizlere olanak sağladığını vurgulamışlardır.

Bu teknolojik gelişmelerin yanı sıra, açık bilim ve altmetrics alanındaki yenilikler de bibliyometrik analizin geleceğini şekillendirmektedir. Piwowar & Priem

(2013), "The Power of Altmetrics on a CV" çalışmasında, geleneksel akademik değerlendirme metrikleri ile sosyal medya tabanlı altmetrics arasındaki ilişkiyi incelemişler ve bibliyometrik analizin genişleyen kapsamını göstermişlerdir. Araştırmacılar, altmetrics'in geleneksel atıf sayılarının ötesinde akademik etki değerlendirmesi sağladığını ve özellikle son yayınların etkisini hızlı bir şekilde ortaya koyabildiğini belirtmişlerdir.

Bu yeni metrik yaklaşımların metodolojik zorluklarının değerlendirilmesi sürecinde, Haustein (2016), "Grand Challenges in Altmetrics: Heterogeneity, Data Quality and Dependencies" makalesinde, altmetrics alanının temel zorluklarını değerlendirmiş ve metodolojik gelişim için öneriler sunmuştur. Çalışmada heterojenlik, veri kalitesi ve platform bağımlılığı olmak üzere üç temel zorluk tanımlanmış ve altmetrics'in gelecekteki gelişim yönleri tartışılmıştır.

Bu gelişmeler, bibliyometrik analizin yapay zeka teknikleri, büyük veri işleme kapasiteleri ve açık bilim yaklaşımları ile entegrasyonu yoluyla dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Özellikle sosyal medya platformlarından elde edilen veriler ve gerçek zamanlı etki ölçümleri, geleneksel bibliyometrik yaklaşımları tamamlayıcı nitelikte yeni imkanlar sunmaktadır.

IV.III. Din Sosyolojisinde Bibliyometrik Çalışmalar

Bu başlık, din araştırmalarında bibliyometrik analizin nasıl uygulandığını ve hangi sonuçlara ulaştığını kapsamlı olarak incelemektedir. Din sosyolojisinin interdisipliner karakteri ve metodolojik çeşitliliği göz önünde bulundurularak, alandaki bibliyometrik çalışmaların erken uygulamalarından güncel eğilimlere kadar olan gelişimi sistematik olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Journal of Religion and Health gibi önemli dergilerin analizleri, İslam araştırmalarındaki bibliyometrik uygulamalar ve COVID-19 dönemi ile dijital din araştırmalarına odaklanarak, din sosyolojisinde bibliyometrik metodolojinin potansiyeli ve sınırlılıkları ortaya konmaktadır.

IV.III.I. Erken Uygulamalar ve Dergi Analizleri

Din araştırmalarında bibliyometrik analizin sistematik kullanımı, sosyal bilimler genelindeki bibliyometrik uygulamalara göre nispeten geç başlamış ancak son yirmi yılda önemli ivme kazanmıştır.

Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, öncelikle öncü çalışmaların ve metodolojik temellerin oluşturulmasına yönelik önemli katkılar görülmektedir. Wildman (2021), "The Academic Study of Religion in Bibliometric Perspective" alışmasında, din araştırmalarının bibliyometrik profilini çıkaran öncü analizlerden birini gerçekleştirmiştir. Wildman, sosyal bilimsel din araştırmalarının yayın eğilimlerini, atıf ağlarını ve işbirliği kalıplarını sistematik olarak incelemiş ve alanın gelişim dinamiklerini ortaya koymuştur. Bu alışma, din araştırmalarında bibliyometrik metodolojinin nasıl uygulanabileceğini gösteren temel referans kaynaklarından biri olmuştur.

Bu metodolojik temellerin yanı sıra, şenel & Demir (2018), "Bibliometric and Scientometric Analysis of the Articles Published in the Journal of Religion and Health Between 1975 and 2016" alışmasında, din araştırmalarının interdisipliner karakterini vurgulamış ve bu çeşitliliğin bibliyometrik analizlerde nasıl yansıtılabileceği konusunda metodolojik öneriler sunmuşlardır. Bu yaklaşım, din araştırmalarının karmaşık yapısının bibliyometrik analizlerde dikkate alınması gerektiğini göstermiştir.

Din araştırmalarında bibliyometrik analizin gelişimi açısından dergi düzeyinde yapılan çalışmalar da önemli katkılar sunmaktadır. Carey, Kumar, Goyal & Ali (2023), "A Bibliometric Analysis of the Journal of Religion and Health: Sixty Years of Publication (1961–2021)" alışmasında, Journal of Religion and Health dergisinin altmış yıllık yayın geçmişini kapsamlı bibliyometrik analizle incelemişlerdir. Bu alışma, din ve sağlık araştırmalarının gelişim eğilimlerini, en etkili yazarları, en çok atıf alan makaleleri ve alandaki tematik değişimleri sistematik olarak ortaya koymuştur. Analiz, alanın kurumsallaşma sürecini ve araştırma gündeminin evrimini göstermiştir.

Dergi analizlerinin kapsamını genişleten başka bir çalışmada, Demir (2019), "The Evolution of Spirituality, Religion and Health Publications: Yesterday, Today and Tomorrow" çeşitli din araştırmaları dergilerinin bibliyometrik profillerini karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve her derginin alan içindeki konumunu belirlemiştir. Bu analiz, din araştırmalarının alt disiplinleri arasındaki etkileşim kalıplarını ve metodolojik yaklaşım farklılıklarını ortaya koymuştur.

Bu dergi odaklı çalışmaların yanı sıra, tematik bibliyometrik analizler de din araştırmalarının gelişimini anlamak açısından değerli katkılar sunmaktadır. Lucchetti & Lucchetti (2014), "Spirituality, religion, and health: over the last 15 years of field research (1999-2013)" makalesinde, din ve maneviyat araştırmalarının bilimsel gelişimini bibliyometrik perspektiften incelemiştir. Çalışma, 1999'den 2013'e kadar olan dönemde din araştırmalarının nicel gelişimini, coğrafi dağılımını ve interdisipliner bağlantılarını analiz etmiştir.

Tematik analizlerin daha spesifik bir örneği olarak, Şenel (2018), "Health and Religions: A Bibliometric Analysis of Health Literature Related to Abrahamic Religions Between 1975 and 2017" çalışmasında, İbrahimî dinlere ilişkin sağlık literatürünün kapsamlı bibliyometrik analizini gerçekleştirmiş ve din araştırmalarının alt alanları arasındaki metodolojik farklılıkları sistematik olarak ortaya koymuştur.

IV.III.II. Dini Gelenekler ve Toplumsal Konular

Dini gelenekler ve toplumsal konular açısından bibliyometrik analizlerin gelişimi, spesifik dini alanlardan başlayarak daha geniş toplumsal ilişkilere uzanan bir yelpaze sunmaktadır.

İslam araştırmalarında bibliyometrik analizler önemli bir alan oluşturmakta ve bu konuda çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Alshater, Hassan, Khan & Saba (2021), "Influential and intellectual structure of Islamic finance: A bibliometric review" çalışmasında, İslami finans araştırmalarının entelektüel yapısını bibliyometrik yöntemle analiz etmişlerdir. Bu alanın derinleştirilmesi yönünde, Hassanein & Mostafa (2023), "Bibliometric network analysis of thirty years of islamic banking and finance scholarly research" makalesinde, 1990-2019 dönemini kapsayan kapsamlı bir

bibliyometrik analiz gerçekleştirmişler ve İslami bankacılık ve finans alanının gelişim eğilimlerini haritalandırmışlardır.

İslami finans alanındaki bibliyometrik çalışmalar daha da spesifikleşerek, Hassan vd. (2021), İslami mikrofinans alanında yaptıkları bibliyometrik analizde Malezya'nın en ilgili ülke, Uluslararası İslam Üniversitesi Malezya'nın (IIUM) en üretken kurum olduğunu tespit etmişlerdir. Akhter, Javed & Akhter (2023), "Research trends in the field of Islamic social finance: a bibliometric analysis from 1914 to 2022" çalışmasında, İslami sosyal finans alanının 100 yılı aşkın gelişimini bibliyometrik perspektiften incelemişlerdir.

Din araştırmalarında bibliyometrik analiz yönteminin uygulanması açısından din sosyolojisi ve metodolojik sorunlar da önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. McCutcheon (2014), "Bibliometrics and the study of religion" makalesinde, din araştırmalarında bibliyometrik analiz yönteminin uygulanmasının zorluklarını ve sınırlılıklarını sistematik olarak ele almıştır. Bu çalışma, din araştırmalarının kendine özgü epistemolojik karakterinin bibliyometrik değerlendirmeler için özel yaklaşımlar gerektirdiğini vurgulamıştır.

Bu metodolojik sorunlara ek olarak, Nederhof (2006), "Bibliometric monitoring of research performance in the social sciences and the humanities: A review" çalışmasında, sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde araştırma performansının bibliyometrik izlenmesinin metodolojik sorunlarını incelemiş ve din araştırmalarının da dahil olduğu bu alanlarda daha geniş kapsamlı göstergelere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Din ve toplum ilişkileri araştırmaları da bibliyometrik analizin önemli uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır. Köbrich & Hoffmann (2023), "What do we know about religion and interreligious peace? A review of the quantitative literature" çalışmasında, din ve dinlerarası barış konusunda 83 nicel ampirik çalışmanın sistematik derlemesini yapmışlardır. Çalışma, dinlerarası fiziksel şiddet, düşmanca tutumlar, tehdit algıları, güven ve işbirliği konularında dini belirleyicileri

incelemiş ve dinlerarası ilişkiler araştırmalarının teorik ve metodolojik yapısını haritalandırmıştır.

Bu araştırma alanının sistematik gelişimi için, Basedau, Hoffmann ve Gobien'in araştırma grubu tarafından yürütülen "Religion for Peace" projesi (2020-2024) kapsamında, din ve çatışma literatürü üzerine kapsamlı bibliyometrik analizler gerçekleştirilmiş ve dinlerarası barışın koşulları ve mekanizmaları sistematik olarak incelenmiştir.

Din ve toplumsal konuların interseksiyonel analizleri açısından, Schnabel (2022), "Gender, Sexuality, and Religion: A Critical Integrative Review and Agenda for Future Research" makalesinde, din ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının eleştirel bütünleştirici derlemesini yapmıştır. Çalışma, dini sebep, sonuç ve aracı faktör olarak ele alarak, cinsiyet ve din kuramları, kültürel analiz ve keşişimsellik yaklaşımları gibi çoklu teorik perspektifleri sentezlemiş ve alandaki 10 büyük soruya odaklanarak gelecek araştırmalar için bir gündem belirlemiştir.

Daha spesifik toplumsal konulara odaklanan çalışmalar arasında, yolsuzluk ve din ilişkisi de bibliyometrik analiz kapsamına alınmıştır. Taqwa Sihidi, Roziqin, Dwi Cahyani, Karinda, Firdaus & Baharuddin (2025), "Research theme mapping and future directions on corruption and religion: a bibliometric analysis" alışmasında, yolsuzluk ve din ilişkisi üzerine yapılan araştırmaları bibliyometrik yöntemle analiz etmişlerdir. Çalışma, VOSviewer kullanarak konu ağlarını haritalandırmış ve alandaki araştırma eğilimlerini, teorik yaklaşımları ve gelecekteki araştırma yönlerini belirlemiştir.

Bu çeşitli dini ve toplumsal konulardaki bibliyometrik çalışmaların metodolojik temellerini güçlendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Nikolić vd. (2023), "A bibliometric analysis of cultural heritage research in the humanities" alışmasında, beşeri bilimlerde kültürel miras araştırmalarının bibliyometrik analizini gerçekleştirmişler ve Web of Science'ın bu alandaki bilgi yönetimi aracı olarak rolünü değerlendirmişlerdir. Bu tür çalışmalar, dini ve kültürel araştırmaların bibliyometrik yöntemle değerlendirilmesinde önemli metodolojik içgörüler sunmaktadır.

IV.III.III. Metodolojik Yaklaşımlar ve Güncel Eğilimler

Metodolojik yaklaşımlar ve güncel eğilimler açısından din araştırmalarında bibliyometrik analizin gelişimi, çeşitli yazılım araçlarının kullanımından dijital çağın yeni araştırma alanlarına kadar geniş bir spektrumu kapsamaktadır.

Bibliyometrik analiz yazılımları arasında VOSviewer uygulamaları önemli bir yer tutmaktadır. Al Husaeni & Nandiyanto (2022), "Computational Bibliometric Analysis of Research on Science and Islam with VOSviewer" çalışmasında, İslam ve bilim araştırmalarını VOSviewer kullanarak bibliyometrik olarak analiz etmişler ve bu alandaki işbirliği ağlarını, anahtar kelime birlikte oluşumlarını ve araştırma eğilimlerini görselleştirmişlerdir. Benzer şekilde, Alvarenga vd. (2024) tarafından yürütülen "Teaching Spirituality in Nursing: A Bibliometric Analysis" çalışmasında, hemşirelik eğitiminde maneviyat konusundaki araştırmaların evrimini bibliyometrik göstergeler kullanarak incelemişler ve VOSviewer yazılımıyla ağ analizleri gerçekleştirmişlerdir.

Metodolojik çeşitlilik açısından Bibliometrix uygulamaları da önemli katkılar sunmaktadır. Rocha vd. (2022), maneviyat ve kültür ilişkisini inceleyen kapsamlı bir bibliyometrik analiz gerçekleştirmiş ve 1977-2021 yılları arasında yayınlanan 676 makaleyi Bibliometrix R paketi kullanarak analiz etmişlerdir. Bu çalışma, maneviyat araştırmalarında dört ana tematik küme belirlemiştir: (i) hac, turizm ve eğlence, (ii) liderlik, (iii) işletmelerde maneviyat ve din, ve (iv) ulusal ve örgütsel kültür. Ayrıca, Carey vd. (2023), Journal of Religion and Health dergisinin 60 yıllık yayın geçmişini (1961-2021) Bibliometrix kullanarak analiz etmişler ve din, maneviyat ve sağlık alanındaki araştırmaların gelişim eğilimlerini, işbirliği kalıplarını ve teorik evrimi sistematik olarak incelemişlerdir.

Daha sofistike analiz araçları arasında CiteSpace uygulamaları da din araştırmalarına yakın alanlarda kullanılmaktadır. Zhao vd. (2023), "Bibliometric study on environmental, social, and governance research using CiteSpace" çalışmasında, çevre, sosyal ve yönetim (ESG) araştırmalarının entelektüel yapısını CiteSpace yazılımı kullanarak analiz etmişler ve bu alandaki paradigmatik değişimleri, araştırma cephelerini ve bilgi yapısının dönüşümünü temporal perspektiften incelemişlerdir.

Wang vd. (2024), dijital eşitlik tasarımı konusundaki 1705 yayını CiteSpace kullanarak bibliometrik olarak analiz etmişler ve ülkeler, kurumlar, yazarlar ve anahtar kelimeler arasındaki birlikte oluşum ağlarını, kümeleme analizlerini ve zaman çizelgesi analizlerini görselleştirmişlerdir.

Güncel eğilimler açısından COVID-19 dönemi ve din araştırmaları önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. David et al. (2022), "Religiousness in the first year of COVID-19: A systematic review of empirical research" başlıklı kapsamlı sistematik incelemelerinde, pandeminin ilk yılında din ve COVID-19 arasındaki ilişkiyi ele alan ampirik araştırmaları değerlendirmişlerdir. PubMed, Scopus, CINAHL ve PsycINFO veritabanlarından elde edilen çalışmaları analiz ederek, pandemi döneminde dindarlık ve bireysel din deneyimlerinin nasıl şekillendiğini haritalandırmışlardır.

Bu dönemin sistematik değerlendirmesi için, Sisti et al. (2023), "The Role of Religions in the COVID-19 Pandemic: A Narrative Review" çalışmasında, din ve COVID-19 pandemisi arasındaki etkileşimi konu alan bilimsel ve gri literatürü Mart 2020'den Eylül 2021'e kadar olan dönemde sistematik olarak incelemişler ve bu alandaki temel konuları ve araştırma eğilimlerini belirlemişlerdir. Gürsoy (2022), "A Bibliometric Analysis of COVID-19 Research in Sociology" çalışmasında, sosyoloji alanındaki COVID-19 araştırmalarını bibliyometrik perspektiften incelemiş ve din ile ilgili temaların pandemi dönemindeki araştırma gündemindeki yerini analiz etmiştir.

Çağdaş araştırma eğilimleri içinde dijital din ve yapay zeka araştırmaları da öne çıkmaktadır. Campbell & Bellar (2022), "Digital Religion: The Basics" eserinde, dijital din araştırmalarının son otuz yıldaki gelişimini sistematik olarak değerlendirmişler ve bu alanın teorik temellerini, metodolojik yaklaşımlarını ve temel karakteristiklerini kapsamlı bir şekilde haritalandırmışlardır. Yazarlar, dijital dinin altı temel özelliğini (çok-siteli gerçeklik, yakınsama pratiği, ağ topluluğu, hikayeli kimlik, değişen otorite ve deneyimsel otantiklik) belirleyerek alanın kavramsal çerçevesini geliştirmişlerdir.

Dijital çağın din araştırmalarına etkisini inceleyen çalışmalar arasında, Liu vd. (2024), "The Interplay of Religion and the Visual Arts: A Bibliometric Network

Analysis (1991–2023)" çalışmasında, dijital medyanın yükselişinden itibaren din ve görsel sanatlar arasındaki etkileşimi bibliyometrik yöntemle analiz etmişlerdir. Web of Science veritabanından 2544 akademik literatürü inceleyerek bu alandaki araştırma trendlerini, işbirliği ağlarını ve gelişmekte olan temaları haritalandırmışlardır.

Yapay zeka teknolojilerinin din araştırmalarına entegrasyonu konusunda, Alkhouri (2024), "The Role of Artificial Intelligence in the Study of the Psychology of Religion" makalesinde, yapay zeka teknolojilerinin din psikolojisi araştırmalarında kullanımını sistematik olarak değerlendirmiştir. Çalışma, doğal dil işleme ve makine öğrenmesi algoritmalarının büyük ölçekli dini metin korpuslarının analizinde nasıl kullanıldığını ve bu teknolojilerin dini deneyimlerin psikolojik mekanizmalarını anlamadaki potansiyel katkılarını ortaya koymuştur.

Bu teknolojik entegrasyonun daha spesifik uygulamaları olarak, Zhang vd. (2025), "Understanding the Integration of Deep Learning and Artificial Intelligence in Quranic Education and Research through Bibliometric Analysis" çalışmasında, derin öğrenme ve yapay zeka teknolojilerinin Kuran eğitimi ve araştırmalarındaki entegrasyonunu bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemişlerdir.

IV.III.IV. Sınırlılıklar, Gelecek Öneriler ve Türkiye Deneyimi

Sınırlılıklar, gelecek öneriler ve Türkiye deneyimi açısından din araştırmalarında bibliyometrik analizin durumu, hem küresel hem de ulusal perspektiften çeşitli boyutları içermektedir.

Karşılaştırmalı ve küresel perspektifler değerlendirildiğinde, önemli çalışmalar alanın gelişimini sistematik olarak ortaya koymaktadır. Carey ve diğerleri (2023), "A Bibliometric Analysis of the Journal of Religion and Health: Sixty Years of Publication (1961–2021)" çalışmasında, din ve sağlık alanındaki araştırmaların 60 yıllık gelişimini sistematik olarak analiz etmişlerdir. Bu kapsamlı bibliyometrik çalışma, Scopus veritabanından elde edilen 3.227 makalenin analizini yaparak, uluslararası işbirliği kalıplarını, yazarlık desenlerini ve tematik kümeleri ortaya koymuştur. Çalışma, ABD ve İran'ın en büyük yazar ağlarına sahip olduğunu ve alandaki işbirliği kültürünün giderek arttığını göstermiştir.

Bu karşılaştırmalı yaklaşımın güncel örnekleri arasında, 2024 yılında yapılan "Research Trends in Quranic and Biblical Studies: A Bibliometric Analysis of Islamic and Christian Scholarship (2019-2024)" başlıklı çalışma, İslami ve Hıristiyani akademik geleneklerde kutsal metin araştırmalarının karşılaştırmalı bibliyometrik analizini sunmuştur. Scopus veritabanı kullanılarak yapılan bu analiz, VOSviewer ve R/R-Studio yazılımları ile ağ görselleştirmesi yaparak, İslam ve Hıristiyan akademik literatürü arasındaki etkileşim kalıplarını ve araştırma eğilimlerini ortaya koymuştur. Ayrıca, Dube ve diğerleri (2025), "Bibliometric analysis of trends and development in religion and green tourism behavior" çalışmasında, din ve çevre dostu turizm davranışları arasındaki ilişkiyi bibliyometrik yöntemle analiz etmişlerdir. Scopus indeksli veriler kullanılarak VOSviewer ve Microsoft Excel ile yapılan analiz, özellikle İslam ve Hıristiyanlık dinlerinin çevre koruma kültürü üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak incelemiş ve bu alanda yayın sayısının giderek arttığını göstermiştir.

Bu çalışmaların ortaya koyduğu bulgulara rağmen, metodolojik sınırlılıklar ve eleştiriler alanın gelişimi için önemli sorunları gündeme getirmektedir. Engler (2014), "Bibliometrics and the Study of Religion" çalışmasında, din araştırmalarında bibliyometrik analizin spesifik sınırlılıklarını ele almıştır. Engler, din araştırmalarının interdisipliner karakterinin, geleneksel bibliyometrik ölçütlerin uygulanmasında zorluklara yol açtığını ve humaniter bilimlerin farklı yayın kültürlerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Çalışma, bibliyometrik ölçülerin doğası gereği din araştırmalarına ve genel olarak beşeri bilimler ve sosyal bilimlere karşı önyargılı olduğunu göstermiştir.

Bu metodolojik eleştirilere ek olarak, Hanitzsch (2019), "Journalism Studies Still Needs to Fix Western Bias" makalesinde, akademik araştırmalarda Batı merkezci yaklaşımların epistemolojik yanlılık oluşturduğunu ve küresel çeşitliliğin yeterince yansıtılmadığını göstermiştir. Bu çalışma, özellikle sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde WEIRD (Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic) örneklem sorununa dikkat çekmiş ve kültürel önyargıların bilimsel araştırmaların genellenebilirliğini nasıl sınırladığını ortaya koymuştur. Skopec vd. (2020), "The Role

of Geographic Bias in Knowledge Diffusion: A Systematic Review and Narrative Synthesis" çalışmasında, akademik yayıncılıkta coğrafi yanlılığın bilgi yayılımı üzerindeki etkilerini sistematik olarak incelemişlerdir. Araştırma, yüksek gelirli ülkelerden gelen çalışmaların düşük ve orta gelirli ülkelerden gelen çalışmalara kıyasla hakemlik sürecinde daha yüksek puanlar aldığını göstermiş ve bu durumun küresel bilgi üretiminde adaletsizliğe yol açtığını vurgulamıştır.

Bu sınırlılıkları aşmaya yönelik gelecek yönelimli çalışmalar ve öneriler de geliştirilmektedir. Balazka, Houtman & Lepri (2021), "How can big data shape the field of non-religion studies? And why does it matter?" makalesinde, büyük veri teknolojilerinin din dışılık araştırmalarında kullanım potansiyelini değerlendirmişler ve kullanıcı profillemeye, metin analizi, otomatik görüntü sınıflandırması gibi tekniklerin din araştırmalarını nasıl şekillendirebileceğini göstermişlerdir. Araştırmacılar, büyük verinin din sosyolojisi alanında daha geniş kullanımının interdisipliner ve işbirlikçi bir alan oluşturabileceğini savunmuşlardır.

Metodolojik gelişmeler açısından, Xu, Anderson & Lew (2023), "Minding the gap: Bibliometric equity in theology and religious studies" çalışmasında, teoloji ve din araştırmalarındaki akademik iletişim ekosisteminin diğer disiplinlerden önemli farklılıklar gösterdiğini ve mevcut bibliyometrik araçların bu alt disiplinlerdeki akademisyenlerin tam akademik çıktısını yakalamada başarısız olduğunu belgelemiştir. Araştırmacılar, açık kaynak ve kitlesel kaynaklı bibliyometrik girişimlerin bu dengesizlikleri düzeltebileceği yönünde umut ifade etmişlerdir. Anderson (2018), "Digital Humanities and the Future of Theology" makalesinde, dijital beşeri bilimlerin teoloji pratiğini şekillendirme potansiyelini incelemiş ve uzak okuma (distant reading) ile geleneksel yakın okuma (close reading) arasındaki farkları tartışmıştır. Bu yaklaşım, teolojik araştırmalarda büyük metin korpuslarının hesaplamalı analizinin önemini vurgulamaktadır.

Bu küresel gelişmelerin yanı sıra, Türkiye'de din araştırmaları ve bibliyometrik analizler konusunda önemli deneyimler birikmiştir. Türkiye'de din sosyolojisi alanındaki akademik literatür, son yirmi yılda hem kuramsal çalışmalar hem de ampirik saha araştırmaları ile önemli bir gelişim göstermiştir.

Türkiye'deki bibliyometrik çalışmalar ve akademik üretim incelendiğinde, Türkiye'de din sosyolojisi alanındaki ilk kapsamlı bibliyometrik analiz çalışmalarından birisi, İhsan Çapcıoğlu tarafından 2004 yılında gerçekleştirilmiştir. Çapcıoğlu'nun "Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde Din Sosyolojisi Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 45. cildinde yayınlanmıştır (Çapcıoğlu, 2004: 203-224). Bu öncü çalışmada 1969-2004 döneminde toplam 240 tez analiz edilmiş, tezlerin %75'inin yüksek lisans, %25'inin doktora düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Bu öncü çalışmanın ardından, Cizreli ve Öztürk (2020), din sosyolojisi alanının gelişimini görsel tekniklerle haritalandıran "Türkiye'de Din Sosyolojisi Bilim Haritası" çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu araştırma 8. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı'nda yayınlanmıştır. Çalışmada felsefe ve din bilimleri alanında sosyoloji dizinindeki tüm tezler, din sosyolojisi bilim dalı altında üretilen tüm tezler ve sosyoloji anabilim dallarında din, İslam, İslamcılık dizinindeki çalışmalar olmak üzere toplam 1066 lisansüstü tez geometrik görsel teknikler kullanılarak analiz edilmiştir.

Akademik dergi yayıncılığı açısından, Türkiye'de din sosyolojisi alanının akademik dergicilik faaliyetlerinde önemli bir gelişme, Din Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi'nin (DİSAR) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Dergi 2021 yılında ilk sayısını yayınlamıştır. DİSAR, uluslararası, hakemli, akademik dergi statüsünde olup elektronik ortamda yayınlanmaktadır.

Türkiye'deki kapsamlı saha araştırmaları da önemli katkılar sunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile ortaklaşa 2014 yılında "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması" başlıklı kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014). Araştırmada 21.632 kişi ile anket yapılmış, sosyodemografik ve sosyokültürel faktörlerin dindarlık üzerindeki etkisi nicel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Güncel araştırmalar arasında, Marmara Üniversitesi'nden Dr. Zübeyir Nişancı yürütücülüğünde, İbn Haldun Üniversitesi'nden Dr. Önder Küçükural danışmanlığında 2023 yılında "Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık" araştırması tamamlanmıştır (Nişancı, 2023). Araştırmada 35 ilde elektronik anket uygulanmış, 1942 katılımcı ile görüşülmüştür. İstanbul Politikalar Merkezi ve Ankara Enstitüsü, "Toplumsal Eğilimler" araştırma serisinin üçüncüsü olarak 2022 yılında "Türkiye'de Dindarlık Algısı" raporunu yayınlamıştır. Araştırma 22-25 Temmuz 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, 1358 kişi ile telefon görüşmesi yapılmıştır.

Bu çalışmalara yönelik metodolojik eleştiriler ve değerlendirmeler de yapılmaktadır. Zübeyir Nişancı'nın 2024 yılında yayınladığı "Din Sosyolojisi Açısından 'Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık' Araştırmasında Karşılaşılan Eksiklik ve Problemler" başlıklı makalesi, Din Sosyolojisi Araştırmaları dergisinin 4. cildinde yer almıştır (Nişancı, 2024: 255-280). Bu eleştirel değerlendirmede birbirinden farklı kategorilerin bir arada gösterilmesi, anlamlı olmayan oransal farklılıklara dayalı değerlendirmeler, yönlendirici tavırlar ve objektif olmayan soru formülasyonları, kavramsal karışıklıklar ve analiz eksiklikleri gibi metodolojik problemler tespit edilmiştir.

Türkiye'de din sosyolojisi alanında bibliyometrik analiz yönteminin kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Web of Science ve diğer indeksli veri tabanlarına dayalı analizler, alanın gelişim seyri ve uluslararası görünürlüğü değerlendirmek için kullanılmaktadır.

Uluslararası görünürlük ve yayıncılık açısından, Türkiye'de din sosyolojisi alanındaki uluslararası yayıncılık faaliyetleri henüz sınırlı düzeydedir. Din sosyolojisi özelinde uluslararası indeksli dergilerde yayın yapma oranı düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, alanın uluslararası görünürlüğü açısından geliştirilmesi gereken bir alan olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de din araştırmaları ve bibliyometrik analizler, 1960'lardan günümüze kadar olan dönemde önemli bir gelişim göstermiştir. Literatür incelemesi sonucunda akademik çalışmaların sayısında sürekli artış, metodolojik

çeşitlenme ve araştırma kalitesinde yükselme, ulusal saha araştırmalarının kapsamının genişlemesi ve akademik dergi yayıncılığında ilerleme gibi pozitif gelişmeler tespit edilmiştir. Ancak uluslararası görünürlük açısından eksiklikler, metodolojik standartlarda iyileştirme ihtiyacı ve karşılaştırmalı analizlerde zaman serisi eksiklikleri gelişim alanları olarak öne çıkmaktadır.

IV.IV. Disiplinler Arası Sentez ve Boşluklar

Bu başlık, sekülerleşme teorisi literatürü ile bibliyometrik analiz metodolojisi arasındaki teorik entegrasyon potansiyelini ve mevcut akademik boşlukları sistematik olarak değerlendirmektedir. Her iki alanın birbirini nasıl zenginleştirebileceği incelenerek, sekülerleşme araştırmalarının bibliyometrik analizle nasıl derinleştirilebileceği ve bibliyometrik metodolojinin din sosyolojisi alanında nasıl geliştirilebileceği tartışılmaktadır. Bu başlık, literatürde tespit edilen kavramsal ve metodolojik boşlukları haritalandırarak, bu çalışmanın özgün katkı potansiyelini ve gelecekteki araştırmalar için önerileri ortaya koymaktadır.

IV.IV.I. Teorik Entegrasyon Potansiyeli

Sekülerleşme teorisi literatürü ile bibliyometrik analiz metodolojisinin kesişimi, henüz yeterince keşfedilmemiş ancak büyük potansiyel taşıyan bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu kesişimin sistematik analizi, her iki alanın da gelişimine katkı sağlayabilecek önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bu iki alan arasındaki teorik entegrasyon imkanları incelendiğinde, Casanova'nın (1994) sekülerleşmenin üç boyutlu ayrımı (yapısal farklılaşma, bireysel azalma, özelleşme), bibliyometrik analizin farklı metodolojik yaklaşımlarıyla sistematik olarak incelenebilir. Yapısal farklılaşma süreçleri, kurumsal işbirliği ağlarının analiziyle; bireysel düzeydeki değişimler, araştırma temalarının temporal analiziyle; özelleşme süreçleri ise kavramsal ağların görselleştirilmesiyle haritalandırılabilir.

Bu entegrasyon çabalarını destekler nitelikte, Taylor'ın (2007) "seküler çağ" analizi, bibliyometrik yöntemle zenginleştirilebilir. Taylor'ın üç farklı sekülerlik tanımının literatürde nasıl geliştiği, hangi coğrafi bağlamlarda hangi tanımların öne

çıktığı ve kavramsal çerçevelerin zaman içindeki evimi bibliyometrik analizlerle sistematik olarak incelenebilir.

İki disiplin arasındaki metodolojik komplementerlik açısından değerlendirildiğinde, Stolz'un (2020) sekülerleşme araştırmalarındaki yedi temel alan sınıflaması (güvensizlik, eğitim, sosyalleştirme, seküler geçiş, seküler rekabet, plüralizm, düzenleme), bibliyometrik analiz kategorileriyle uyumlu bir yapı sunmaktadır. Bu sınıflamanın bibliyometrik haritalandırması, her alanın literatürdeki ağırlığını, interdisipliner bağlantılarını ve gelişim eğilimlerini gösterebilir.

Bibliyometrik analizin sekülerleşme teorisine sağlayabileceği katkılar çok boyutlu bir karakter taşımaktadır. Kavramsal haritalama açısından, sekülerleşme ile ilişkili kavramların (modernleşme, rasyonalizasyon, bireyselleşme, laiklik vb.) ağ analizleri yoluyla sistematik haritalandırılması mümkündür. Bu haritalama, kavramlar arası ilişkilerin güçlülüğünü, merkezi kavramları ve çevresel kavramları objektif kriterlerle belirlemeyi sağlar.

Teorik gelişim izleme konusunda, sekülerleşme teorilerinin zamansal gelişiminin bibliyografik eşleştirme analizleriyle takip edilmesi, paradigmatik değişimlerin, teorik kırılmaların ve süreklilik unsurlarının sistematik olarak tespit edilmesini mümkün kılar. Disiplinler arası etkileşim analizi, sekülerleşme araştırmalarının sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji, tarih ve diğer disiplinlerle etkileşiminin boyutlarını, yönlerini ve gelişim eğilimlerini nicel verilerle ortaya koyabilir. Coğrafi dağılım analizi, sekülerleşme araştırmalarının küresel dağılımını, bölgesel odaklanmaları ve merkez-çevre dinamiklerini sistematik olarak haritalandırabilir.

Karşılıklı etkileşimin diğer yönü olarak, sekülerleşme teorisi bibliyometrik analizin gelişimi için de önemli test sahası sunmaktadır. İnterdisipliner analizin geliştirilmesi açısından, sekülerleşme araştırmalarının doğası gereği çok disiplinli karakteri, bibliyometrik analiz yönteminin interdisipliner alanların analizinde nasıl adapte edilebileceğini gösterebilir.

Kavramsal analiz tekniklerinin test edilmesi konusunda, sekülerleşme gibi tarihsel derinliği olan ve çok boyutlu bir kavramın bibliyometrik analizi, kavramsal analiz tekniklerinin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyabilir. Kültürel duyarlılık geliştirilmesi açısından, sekülerleşme kavramının farklı kültürel bağlamlardaki kullanımının analizi, bibliyometrik analiz yönteminin kültürel çeşitliliği nasıl yansıtabileceği konusunda metodolojik gelişmelere katkı sağlayabilir.

IV.IV.II. Mevcut Boşluklar

Literatür incelemesi sonucunda, sekülerleşme teorisi ve bibliyometrik analiz entegrasyonu konusunda birkaç kritik boşluk tespit edilmiştir.

Sekülerleşme literatüründe bibliyometrik analiz eksikliğinin sistematik olarak ele alınması gereken temel sorunlardan biri olduğu görülmektedir. Bruce (2002), "God is Dead: Secularization in the West" eserinde kapsamlı literatür değerlendirmesi yapmış ancak bibliyometrik yöntem kullanmamıştır. Benzer şekilde, Gorski & Altınordu (2008), "After Secularization?" makalesinde alandaki teorik gelişmeleri sistematik olarak değerlendirmişler ancak literatürün nicel analizini gerçekleştirmemişlerdir.

Bu eksikliklerin yanı sıra, Norris & Inglehart (2004), "Sacred and Secular" eserinde, küresel karşılaştırmalı veriler kullanmışlar ancak bu verilerin bibliyometrik perspektiften analizi yapılmamıştır. Bu durum, sekülerleşme araştırmalarının ampirik zenginliğine rağmen, literatürün kendisinin sistematik analizinin eksik kaldığını göstermektedir.

Din sosyolojisinde bibliyometrik analizin sınırlı kapsamı da önemli bir boşluk alanı oluşturmaktadır. Wildman (2021), din araştırmalarının genel bibliyometrik profilini çıkarmış ancak sekülerleşme kavramına özel odaklanmamıştır. Carey vd. (2023), *Journal of Religion and Health*'in analizini yapmışlar ancak bu dergi sekülerleşme teorisinin ana yayın organlarından biri değildir.

Bu durum, din sosyolojisinin en merkezi kavramlarından biri olan sekülerleşmenin sistematik bibliyometrik analizinin yapılmamış olduğunu

göstermektedir. Bu eksiklik, hem teorik hem de metodolojik açıdan önemli bir boşluk oluşturmaktadır.

Mevcut literatürdeki karşılaştırmalı perspektifin eksikliği de dikkat çekici bir sorundur. Mevcut bibliyometrik çalışmalar genellikle tek dil veya tek coğrafi bölgeye odaklanmıştır. Eisenstadt'ın (2000) "multiple modernities" yaklaşımının bibliyometrik analizlerle desteklenmemesi, farklı modernlik deneyimlerinin sekülerleşme literatüründeki yansımalarının sistematik olarak analiz edilmemesi anlamına gelmektedir.

Wohlrab-Sahr & Burchardt'ın (2012) "multiple secularities" kavramının da bibliyometrik perspektiften incelenmemiş olması, sekülerleşme süreçlerinin çeşitliliğinin literatürde nasıl yansıtıldığına bilinmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Bu boşlukların yanında, sistematik bibliyometrik analiz boşluğu özellikle kritik bir sorundur. Sekülerleşme kavramının sistematik bibliyometrik analizi yapılmamıştır. Bu boşluk, literatürün gelişim dinamikleri, kavramsal evrimler ve teorik paradigmalarda değişimi konularında objektif verilerin eksikliği anlamına gelmektedir.

Casanova (1994), Berger (1999), Taylor (2007) gibi kritik eserlerin literatürdeki etkilerinin bibliyometrik perspektiften sistematik analizi mevcut değildir. Bu durum, paradigmatik değişimlerin literatür üzerindeki etkilerinin nicel olarak değerlendirilememesi sonucunu doğurmaktadır.

Metodolojik entegrasyon boşluğu da literatürde ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekülerleşme araştırmalarına özgü bibliyometrik metodoloji çerçevesi geliştirilmemiştir. Mevcut bibliyometrik metodolojiler (Bibliometrix, VOSviewer, CiteSpace gibi araçlar) diğer alanlarda başarıyla uygulanmasına rağmen, sekülerleşme gibi karmaşık kavramsal yapıların analizi için özelleştirilmiş metodolojik yaklaşımlar eksiktir.

Özellikle kavramsal analiz tekniklerinin (ortak kelime analizi, kavram haritalama vb.) sekülerleşme gibi karmaşık ve çok boyutlu kavramlar için nasıl adapte edilebileceği konusunda metodolojik çalışmalar yoktur.

Bu metodolojik eksikliklere rağmen, bibliyometrik analiz ve sistematik inceleme entegrasyonunun diğer disiplinlerde başarıyla uygulandığı görülmektedir (Donthu et al., 2021). Bu hibrit yaklaşımlar, hem nicel bibliyometrik bulgularla hem de nitel içerik analizi ile kapsamlı literatür değerlendirmesi sağlamaktadır. Sekülerleşme araştırmalarında da benzer hibrit metodolojilerin geliştirilmesi, alandaki kavramsal karmaşıklığa uygun analitik çerçeveler sunabilir.

Son olarak, temporal analiz boşluğu da literatürde önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekülerleşme literatürünün uzun dönemli temporal gelişiminin kapsamlı bibliyometrik analizi sınırlıdır. Diğer disiplinlerde temporal bibliyometrik analizler yaygın olarak uygulanmasına rağmen, sekülerleşme teorisinin tarihsel gelişimi, paradigmatik değişimler ve araştırma eğilimlerindeki dönüşümler konusunda sistematik bibliyometrik temporal analiz eksikliği bulunmaktadır.

1960'lardan sonra sekülerleşme teorisine yönelik eleştirilerin sistematik bibliyometrik analizi sınırlıdır. Bu dönemde eleştirilerin üç aşamalı gelişimi (neoclassical phase 1960-1985, contentious phase 1985-2000, ve contemporary phase 2000 sonrası) belgelenmiş olmasına rağmen (Stolz, 2020; Müller, 2020), bu paradigmatik değişimlerin literatür dinamikleri üzerindeki etkilerinin kapsamlı bibliyometrik değerlendirmesi henüz yapılmamıştır.

IV.IV.III. Özgün Katkı Potansiyeli

Bu boşlukların doldurulması, birkaç alanda özgün katkı potansiyeli sunmaktadır.

Türkiye ve uluslararası literatür karşılaştırması potansiyeli, bu araştırmanın en özgün katkı alanlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının uluslararası literatürle bibliyometrik karşılaştırması, hem teorik hem de metodolojik açıdan özgün katkılar sunabilir.

Bu karşılaştırmalı perspektifin temellerini oluşturan çalışmalardan hareketle, Berkes'in (1964) "The Development of Secularism in Turkey" eserinden başlayarak, Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının kavramsal çerçevelerinin uluslararası literatürle karşılaştırmalı bibliyometrik analizi yapılabilir. "Laiklik" ve "sekülerleşme"

kavramlarının Türkiye literatüründeki kullanımının, uluslararası "secularization" kavramıyla benzerlik ve farklılıklarının sistematik analizi önemli kavramsal içgörüler sağlayabilir.

Bu kavramsal karşılaştırmaların yanı sıra, Mardin (2006), "Religion, Society, and Modernity in Turkey" eserinde Türkiye'nin özgün modernleşme deneyimini analiz etmiştir. Bu özgünlüğün bibliyometrik analizlerle ne ölçüde literatüre yansıdığına tespiti, yerel akademik geleneklerin küresel bilgi üretimine katkılarını anlama açısından değerlidir.

Türkiye kökenli teorik katkıların küresel etkisinin değerlendirilmesi açısından, Göle (1997), "The Forbidden Modern" eserinde Türkiye'deki İslami modernlik deneyimini analiz etmiş ve bu analiz uluslararası literatürde önemli yankı bulmuştur. Türkiye kökenli teorik katkıların uluslararası literatürdeki etkisinin bibliyometrik analizlerle sistematik olarak ölçülmesi, yerel akademik üretimin küresel etki düzeyini değerlendirme açısından önemlidir.

Bu etki analizlerini destekler nitelikte, Keyman & Koyuncu (2005), "Globalization, Alternative Modernities and the Political Economy of Turkey" çalışmasında Türkiye'nin alternatif modernlik deneyimini ele almışlardır. Bu tür çalışmaların küresel literatürdeki konumunun bibliyometrik analizle belirlenmesi, Türkiye akademisinin teorik katkı potansiyelini gösterebilir.

Metodolojik açıdan ise, Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının metodolojik yaklaşımlarının (nitel/nitel, tarihsel/çağdaş, teorik/empirik) uluslararası literatürle karşılaştırılması, farklı akademik geleneklerin araştırma kültürlerini anlama açısından değerlidir.

Bu araştırmanın sunacağı teorik katkılar da çok boyutlu bir karakter taşımaktadır. Sekülerleşme teorisinin bibliyometrik analizi, teorisinin gelişim dinamiklerini objektif verilerle ortaya koyarak, subjektif değerlendirmeleri empirik temellere dayandırabilir. Bu katkı, teorisinin geleceğine yönelik öngörülerin daha güvenilir hale gelmesini sağlayabilir.

Karşılaştırmalı analiz, sekülerleşme teorisinin evrensel geçerliliği ile yerel adaptasyonları arasındaki dengeyi empirik verilerle değerlendirme imkânı sunabilir. Bu değerlendirme, "multiple secularities" yaklaşımının empirik temellerini güçlendirebilir.

Metodolojik katkılar açısından değerlendirildiğinde, sekülerleşme araştırmalarının bibliyometrik analizi, interdisipliner alanların bibliyometrik incelenmesi için metodolojik geliştirmeler yapılmasına katkı sağlayabilir. Özellikle kavramsal analiz tekniklerinin geliştirilmesi açısından önemli deneyimler sunabilir.

Karşılaştırmalı bibliyometrik analiz metodolojisinin geliştirilmesi, farklı dil ve kültürel geleneklerin karşılaştırmalı incelenmesi için yeni araçlar sunabilir.

Pratik katkılar açısından incelendiğinde, sekülerleşme literatürünün bibliyometrik haritası, alandaki araştırmacılar için literatürün sistematik olarak anlaşılması ve araştırma boşluklarının belirlenmesi açısından pratik değer taşıyabilir.

Türkiye literatürünün uluslararası konumunun belirlenmesi, ulusal akademik politikalarının geliştirilmesi ve uluslararası işbirliği stratejilerinin oluşturulması açısından pratik katkılar sağlayabilir.

Bu analizler sonucunda, sekülerleşme teorisi ile bibliyometrik analiz arasındaki entegrasyonun hem teorik hem de metodolojik açıdan büyük potansiyel taşıdığını ancak bu potansiyelin henüz sistematik olarak değerlendirilmediği ortaya çıkmaktadır.

Tespit edilen boşluklar, özellikle sistematik bibliyometrik analiz eksikliği, karşılaştırmalı perspektifin yokluğu ve metodolojik entegrasyon ihtiyacı, bu araştırmanın özgün katkı potansiyelini ortaya koymaktadır. Sekülerleşme kavramının karşılaştırmalı bibliyometrik analizi, hem sekülerleşme teorisi literatürüne hem de bibliyometrik analiz metodolojisine önemli katkılar sağlayabilecektir.

Bu entegrasyon, aynı zamanda daha geniş bir perspektiften, interdisipliner araştırmaların nasıl yürütülebileceği ve farklı akademik geleneklerin nasıl karşılaştırılabileceği konularında metodolojik gelişmelere de katkı sağlama

potansiyeli taşımaktadır. Bu potansiyelin gerçekleştirilmesi, sosyal bilimler alanında bibliyometrik analizin daha yaygın ve etkili kullanımının önünü açabilir.

IV.V. Türkiye'deki Sekülerleşme Çalışmaları ve Karşılaştırmalı Perspektif

Bu başlık, Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının gelişim seyrini Berkes'in öncü çalışmasından günümüzün empirik araştırmalarına kadar kapsamlı olarak incelemektedir. Türkiye'nin özgün modernleşme deneyiminin akademik literatüre nasıl yansıdığı, "laiklik" ve "sekülerleşme" kavramları arasındaki terminolojik farklılıklar ve bunların teorik etkilerinin analizi gerçekleştirilmektedir. Bu başlık, Türkiye literatürünün uluslararası sekülerleşme araştırmalarıyla karşılaştırmalı bibliyometrik analizinin potansiyelini değerlendirerek, yerel akademik geleneklerin küresel bilgi üretimine katkılarını ve çok kültürlü sekülerleşme teorisi geliştirme imkânlarını ortaya koymaktadır.

IV.V.I. Tarihsel Gelişim (Berkes'ten günümüze)

Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının sistematik gelişimi, ülkenin özgün modernleşme deneyimiyle paralel olarak şekillenmiş ve hem ulusal hem de uluslararası akademik gündemi etkileyici bir birikime sahip olmuştur.

Bu alandaki akademik birikimin incelenmesinde, temel eserlerin kurucu rolü öne çıkmaktadır. Berkes (1964), "The Development of Secularism in Turkey" adlı çığır açan eserinde, Türkiye'deki sekülerleşme sürecinin tarihsel analizini gerçekleştirmiş ve bu çalışma uluslararası literatürde Türkiye deneyiminin anlaşılması için temel referans kaynağı haline gelmiştir. Berkes'in analizi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan sekülerleşme sürecini sistematik olarak incelemiş ve bu sürecin İslami bağlamlardaki sekülerleşme araştırmaları için paradigmatik önem taşıdığını göstermiştir.

Bu temel çalışmaya paralel olarak, Lewis (1961), "The Emergence of Modern Turkey" eserinde, Türkiye'nin modernleşme sürecini kapsamlı olarak analiz etmiş ve sekülerleşmenin bu süreçteki rolünü vurgulamıştır. Lewis'in çalışması, özellikle

Anglosakson akademik dünyada Türkiye'nin sekülerleşme deneyiminin anlaşılmasında önemli referans oluşturmuştur.

Bu kurucu eserlerin ardından, 1980 sonrası dönemde önemli teorik gelişmeler yaşanmıştır. Mardin (1983), "Religion and Politics in Modern Turkey" makalesinde, Türkiye'deki din-siyaset ilişkilerinin karmaşık dinamiklerini analiz etmiş ve klasik sekülerleşme teorilerinin Türkiye deneyimini tam olarak açıklayamadığını göstermiştir. Mardin'in çalışması, Türkiye'nin özgün modernlik deneyiminin teorik çerçevelerinin geliştirilmesi açısından kritik katkılar sağlamıştır.

Bu teorik derinleşmeye ek olarak, Toprak (1981), "Islam and Political Development in Turkey" eserinde, Türkiye'de İslam ve siyasi gelişim arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve sekülerleşme süreçlerinin doğrusal olmayan karakterini vurgulamıştır. Toprak'ın analizi, sekülerleşmenin toplumsal dirençlerle karşılaştığında nasıl farklı biçimler alabileceğini göstermiştir.

1990'lar ve sonrasında İslami modernlik araştırmalarının gelişimi ile akademik tartışmalar yeni boyutlar kazanmıştır. Göle (1996), "The Forbidden Modern: Civilization and Veiling" eserinde, Türkiye'deki İslami modernlik deneyimini analiz etmiş ve geleneksel sekülerleşme teorilerinin öngöremediği yeni toplumsal dinamikleri ortaya koymuştur. Göle'nin çalışması, sekülerleşme ve dini canlanma süreçlerinin eşzamanlı olarak yaşanabileceğini göstererek uluslararası literatürde önemli yankı bulmuştur.

Bu perspektifi destekleyen çalışmalar arasında, Aktay (2004), "Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: İslamcılık" editörlüğündeki çalışmada, Türkiye'deki İslamcı düşüncenin gelişimini sistematik olarak analiz etmiş ve bu gelişimin sekülerleşme süreçleriyle olan karmaşık ilişkisini incelemiştir.

2000'li yıllardan itibaren AKP dönemi ve sekülerleşme tartışmaları, Türkiye'deki akademik araştırmaların odak noktası haline gelmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarıyla birlikte Türkiye'deki sekülerleşme tartışmaları yeni boyutlar kazanmış ve bu dönem hem ulusal hem de uluslararası akademik ilgiyi yoğunlaştırmıştır.

Bu dönemde yapılan önemli çalışmalar arasında, Yavuz (2003), "Islamic Political Identity in Turkey" eserinde, AKP'nin İslami kökenli ancak demokratik kimliğinin Türkiye'nin sekülerlik anlayışına olan etkilerini analiz etmiştir. Yavuz'un çalışması, İslami partilerin demokratikleşme süreçlerine olan katkılarını ve bu süreçte sekülerlik kavramının nasıl yeniden tanımlandığını göstermiştir.

Bu analitik çerçeveyi genişleten Hale & Özbudun (2010), "Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey: The Case of the AKP" çalışmasında, AKP'nin İslamcılık, demokrasi ve liberalizm arasındaki dengeyi nasıl kurduğunu ve bu dengenin Türkiye'nin sekülerlik anlayışına olan etkilerini sistematik olarak incelemişlerdir.

Daha eleştirel perspektiften yaklaşan çalışmalarda ise, Esen & Gümüşçü (2016), "Rising Competitive Authoritarianism in Turkey" makalesinde, AKP dönemindeki otoriterleşme süreçlerinin sekülerlik ile olan ilişkisini analiz etmişler ve dini referansların siyasal otoriterleşmede nasıl kullanıldığını göstermişlerdir.

Bu eleştirel değerlendirmeleri destekleyen Özbudun (2014), "AKP at the Crossroads: Erdoğan's Majoritarian Drift" çalışmasında, AKP'nin çoğunlukçu demokrasi anlayışının seküler kurumlar üzerindeki etkilerini değerlendirmiş ve bu süreçte sekülerlik ilkesinin nasıl aşındığını analiz etmiştir.

IV.V.II. Çağdaş Ampirik Araştırmalar

Son dönemde Türkiye'deki sekülerleşme süreçlerine yönelik empirik araştırmalar, klasik sekülerleşme teorisinin Türkiye deneyimi açısından geçerliliğini destekleyen bulgular ortaya koymuştur.

Bu empirik çalışmaların en sistematik örneklerinden biri, Ertit'in sekülerleşme analizleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ertit (2018), "God Is Dying in Turkey as Well: Application of Secularization Theory to a Non-Christian Society" makalesinde, klasik sekülerleşme teorisinin Türkiye gibi İslami toplumlarda da geçerli olduğunu empirik verilerle göstermiştir. Ertit'in çalışması, evlilik yaşı, boşanma oranları, doğurganlık hızı ve dini pratikler gibi göstergelerde Türkiye'nin klasik sekülerleşme teorisinin öngördüğü değişimleri yaşadığını ortaya koymuştur.

Bu bulgularını daha da genişleten Ertit (2024), "The failure of Islamization policies in Turkey: a 'Victory' of Secularization Theory?" çalışmasında, AKP dönemindeki İslamlaştırma politikalarına rağmen Türk toplumunun sekülerleşme eğilimlerinin devam ettiğini göstermiştir. Bu analiz, özellikle genç kuşaklarda dindarlık düzeylerinin azaldığını ve modernleşme süreçleriyle birlikte sekülerleşmenin sürdüğünü empirik verilerle desteklemiştir.

Ertit'in çalışmalarının kapsamını daha da genişleten bir başka araştırmasında, Ertit (2024), "Can the Scope of Secularization Theory Be Expanded Beyond the Modern-Christian-West? Exploring the Alevi Experience in Turkey" çalışmasında, Türkiye'deki Alevi toplulukların sekülerleşme deneyimlerini analiz etmiş ve sekülerleşme teorisinin İslami bağlamları aşan kapsamının olduğunu göstermiştir.

Bu akademik çalışmalara paralel olarak, demografik ve toplumsal değişim araştırmaları da önemli bulgular sunmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019), "2018 Turkey Demographic and Health Survey" raporunda, Türkiye'deki demografik değişimleri sistematik olarak dokümanete etmiş ve bu değişimlerin sekülerleşme süreçleriyle olan bağlantılarını göstermiştir.

Bu demografik analizleri destekleyen diğer çalışmalarda, KONDA Araştırma ve Danışmanlık, "Türkiye Gençliği Araştırması" ve "Hayat Tarzları Araştırması" (2008-2018) çalışmalarında Türkiye'deki genç kuşakların din ile ilişkilerindeki değişimleri analiz etmiş ve geleneksel dini pratiklerden uzaklaşma eğilimlerini dokümanete etmiştir.

Resmi kurumların gerçekleştirdiği kapsamlı araştırmalar da bu bulguları desteklemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile ortaklaşa 2014 yılında "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması" başlıklı kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada 21.632 kişi ile anket yapılmış, sosyodemografik ve sosyokültürel faktörlerin dindarlık üzerindeki etkisi nicel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Bu kapsamlı araştırmaların yanı sıra, KONDA ve diğer araştırma kuruluşlarının bulguları da dikkate değer sonuçlar ortaya koymaktadır. KONDA'nın

temel bulgularına göre, "dindar" kimliğini benimseyenlerin oranı %55'ten %46'ya düşerken, "ateist ve inançsız" oranı %2'den %8'e yükselmiştir. Bu veriler 16 yıllık karşılaştırmaya dayanmaktadır.

Benzer bulgular sunan Dr. Zübeyir Nişancı yürütücülüğünde 2023 yılında tamamlanan "Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık" araştırmasında 35 ilde 1942 katılımcı ile görüşülmüş ve Türkiye'de Allah'a inananların oranı %94,3 olarak tespit edilmiştir.

Son dönemde yapılan araştırmalar arasında, İstanbul Politikalar Merkezi ve Ankara Enstitüsü'nün 2022 yılında yayınladığı "Türkiye'de Dindarlık Algısı" raporunda 1358 kişi ile telefon görüşmesi yapılmış ve dini pratiklerin terk edilmesi eğilimi, dini aidiyetin gerilemesi ve genel olarak dindarlığın azalması algısı tespit edilmiştir.

IV.V.III. Kavramsal Sorunlar (Laiklik vs Sekülerleşme)

Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarında "laiklik" ve "sekülerleşme" kavramlarının kullanımı, uluslararası "secularization" kavramıyla önemli farklılıklar göstermektedir.

Bu kavramsal farklılıkların anlaşılmasında, laiklik ve sekülerleşme arasındaki tartışma merkezi bir konuma sahiptir. Bora (2017), "Cereyanlar: Türkiye'de Siyasal İdeolojiler" eserinde, Türkiye'deki laiklik anlayışının Fransız laïcité geleneğinden nasıl farklılaştığını ve kendine özgü karakteristikler geliştirdiğini analiz etmiştir. Bu analiz, kavramsal çevirilerin teorik içerikleri nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir.

Bu karşılaştırmalı perspektifi daha da geliştiren Kuru (2009), "Secularism and State Policies toward Religion: The United States, France, and Turkey" çalışmasında, Türkiye'nin laiklik anlayışını ABD ve Fransa deneyimleriyle karşılaştırmalı olarak incelemiş ve her ülkenin kendine özgü sekülerlik modeli geliştirdiğini göstermiştir.

Bu kavramsal ayrımların yanı sıra, akademik tartışmalarda ortaya çıkan kavramsal karmaşa da dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Çınar (2005), "Modernity, Islam, and Secularism in Turkey: Bodies, Places, and Time" eserinde, Türkiye'deki

modernlik, İslam ve sekülerlik arasındaki karmaşık ilişkileri analiz etmiş ve bu kavramların Türkiye bağlamında kazandığı özgün anlamları incelemiştir.

Bu teorik analizlerin yanında, etnografik yaklaşımlarla konuyu ele alan Navaro-Yashin (2002), "Faces of the State: Secularism and Public Life in Turkey" çalışmasında, Türkiye'deki sekülerliğin gündelik yaşam pratiklerindeki yansımalarını etnografik yöntemle incelemiş ve resmi sekülerlik ile toplumsal pratikler arasındaki gerilimli ilişkiyi analiz etmiştir.

Bu kavramsal ve teorik tartışmaların ötesinde, Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının metodolojik boyutlarına yönelik eleştiriler de gelişmiştir. Zübeyir Nişancı'nın 2024 yılında yayınladığı "Din Sosyolojisi Açısından 'Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık' Araştırmasında Karşılaşılan Eksiklik ve Problemler" başlıklı makalesi, birbirinden farklı kategorilerin bir arada gösterilmesi, anlamlı olmayan oransal farklılıklara dayalı değerlendirmeler, yönlendirici tavırlar ve objektif olmayan soru formülasyonları, kavramsal karışıklıklar ve analiz eksiklikleri gibi metodolojik problemler tespit etmiştir.

IV.V.IV. Uluslararası Karşılaştırma Potansiyeli

Türkiye'nin sekülerleşme deneyimi, uluslararası akademik literatürde önemli bir vaka çalışması olarak ele alınmış ve karşılaştırmalı sekülerleşme teorisi gelişiminde merkezi bir rol oynamıştır.

Karşılaştırmalı sekülerleşme araştırmalarında Türkiye'nin konumunu inceleyen çalışmalarda, Kuru & Stepan (2012), "Democracy, Islam, and Secularism in Turkey" adlı kapsamlı derlemelerinde, Türkiye'nin sekülerleşme deneyimini karşılaştırmalı perspektiften analiz etmişlerdir. Editörler, Türkiye'nin "laïcité as an ideal type and a continuum" yaklaşımı çerçevesinde Fransa ve Senegal ile karşılaştırmalı analizini yapmış ve Türkiye'nin kendine özgü sekülerleşme modelini ortaya koymuşlardır.

Bu karşılaştırmalı yaklaşımı destekleyen Akan (2023), "A Confiscated Trajectory of Secularism: Revisiting the Critical Case of Turkey" makalesinde, Türkiye'nin sekülerleşme araştırmalarının alan çalışmalarından ana akım sosyal bilime

geçişindeki merkezi rolünü vurgulamıştır. Akan, Türkiye'nin sekülerleşme teorisi için "kritik vaka" olduğunu ve teorinin gelişiminde belirleyici role oynadığını savunmuştur.

İslam ve demokrasi tartışmalarında Türkiye'nin küresel konumuna yönelik analizlerde, Yavuz (2009), "Secularism and Muslim Democracy in Turkey" eserinde, Türkiye'deki İslami partilerin demokratikleşme sürecindeki dönüşümünü analiz etmiş ve "Müslüman demokrasisi" kavramının gelişiminde Türkiye deneyiminin önemini göstermiştir. Yavuz, AKP'nin ideolojik dönüşümünü "Protestant İslam" kavramı üzerinden açıklamış ve bu deneyimin küresel İslam siyaseti için modellik teşkil edebileceğini değerlendirmiştir.

Bu tartışmalara katkı sunan Casanova (2006), "Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective" çalışmasında, sekülerleşmeyi küresel karşılaştırmalı perspektiften değerlendirmiş ve sekülerleşme teorisinin çok boyutluluğunu vurgulamıştır. Türkiye'yi ise seküler otoriter devlet örneği olarak kısaca zikretmektedir.

Çoklu modernlikler teorisinde Türkiye'nin yerini değerlendiren çalışmalarda, Göle (2000), "Snapshots of Islamic Modernities" makalesinde, Türkiye'yi İslami modernliklerin çeşitliliğini gösteren başlıca örneklerden biri olarak sunmuş ve ülkenin seküler-İslami sentezinin küresel modernlik tartışmalarına katkısını vurgulamıştır.

Bu perspektifi genişleten Keyman (2010), "Assertive Secularism in Crisis: Modernity, Democracy, and Islam in Turkey" çalışmasında, Türkiye'nin "atılğan sekülerleşme" modelinin krizini analiz etmiş ve bu deneyimin karşılaştırmalı sekülerleşme literatürüne sağladığı katkıları değerlendirmiştir.

Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının uluslararası literatürle sistematik karşılaştırmasının bibliyometrik analiz potansiyeli ve karşılaştırmalı perspektifin gerekliliği birkaç açıdan kritik önem taşımaktadır. "Laiklik" kavramının Türkiye'deki kullanımının "secularization" kavramıyla karşılaştırmalı analizi, kavramsal çevirilerin teorik içerikleri nasıl dönüştürdüğünü anlama açısından önemlidir.

Bu karşılaştırmalı analizin temel boyutlarından biri kavramsal ağların karşılaştırmasıdır. "Laiklik", "sekülerleşme", "modernleşme" kavramlarının Türkiye literatüründeki ağsal ilişkilerinin uluslararası "secularization", "modernization", "rationalization" ağlarıyla karşılaştırılması, kavramsal çevirinin teorik etkilerini sistematik olarak gösterebilir.

Bu analitik çerçevenin diğer önemli boyutu ise atıf kalıplarının analizidir. Türkiye kökenli sekülerleşme araştırmalarının uluslararası literatürde hangi sıklıkla atıf aldığı ve hangi bağlamlarda kullanıldığı analizi, ulusal akademik üretimin küresel etkisini değerlendirme açısından önemlidir.

Son olarak, işbirliği ağlarının haritalandırılması da kritik bir boyut oluşturmaktadır. Türkiye'deki sekülerleşme araştırmacılarının uluslararası işbirliği kalıplarının analizi, akademik ağların gelişimi ve bilgi transferi süreçlerinin anlaşılması açısından değerlidir.

Türkiye'deki sekülerleşme araştırmalarının literatür incelemesi, ülkenin özgün modernleşme deneyiminin zengin bir akademik birikime yol açtığını göstermektedir. Berkes'ten başlayarak Ertit'in çağdaş çalışmalarına uzanan bu birikim, hem ulusal hem de uluslararası literatüre önemli katkılar sağlamıştır.

Ancak bu birikimin sistematik analizi henüz yapılmamıştır. Özellikle Türkiye literatürünün uluslararası literatürle bibliyometrik karşılaştırması, kavramsal çevirilerin teorik etkilerinin analizi ve farklı akademik geleneklerin metodolojik yaklaşımlarının karşılaştırılması konularında önemli boşluklar mevcuttur.

Bu boşlukların doldurulması, hem Türkiye'nin sekülerleşme deneyiminin küresel bağlamdaki konumunun anlaşılması hem de sekülerleşme teorisinin çok kültürlü uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Bibliyometrik analizin bu alanda sunduğu imkânlar, sistematik ve objektif karşılaştırmalara olanak sağlayarak, bu önemli boşlukların doldurulmasına katkı sağlayabilecektir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, sekülerleşme kavramına ilişkin karşılaştırmalı bibliyometrik analizin metodolojik çerçevesi sunulmaktadır. Bilimsel literatürün sistematik bir şekilde incelenmesini amaçlayan bu çalışma, hem uluslararası hem de ulusal literatürde sekülerleşme kavramının nasıl ele alındığını, tarihsel gelişimini ve kavramsal çerçevesini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın bilimsel temellerini oluşturan veri toplama süreci, veri temizleme yöntemleri, analiz teknikleri ve kullanılan araçlar detaylı olarak açıklanmaktadır. Bibliyometrik analiz yöntemi, geniş literatür havuzlarının nicel ve ilişkisel özelliklerini incelemeye olanak tanırken, kavramsal yapıların ve akademik eğilimlerin de sistematik olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Çalışmada benimsenen karşılaştırmalı yaklaşım, sekülerleşme kavramının farklı akademik çevrelerdeki ele alınış biçimlerini ve kavramsal çerçevelerdeki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı mümkün kılmaktadır.

1.1. Araştırma Dizaynı

Sekülerleşme kavramına ilişkin bibliyometrik analizin temelini oluşturan araştırma dizaynı, çalışmanın metodolojik yapısını ve analitik stratejisini belirlemektedir. Bu başlıkta, araştırmanın yöntemsel çerçevesini oluşturan bibliyometrik analiz yaklaşımı, karşılaştırmalı araştırma modeli, veri işleme stratejisi, çoklu analiz tekniği yaklaşımı, zamansal perspektif, disiplinler arası yaklaşım ve metodolojik çoğulculuk boyutları detaylı olarak açıklanmaktadır. Tablo 1, araştırma dizaynının bileşenlerini ve alt bileşenlerini sistematik olarak sunmaktadır.

Tablo 1: Araştırma Dizaynı Bileşenleri ve Alt Bileşenler

Bileşen	Alt Bileşenler	Açıklama
Bibliyometrik Analiz Yaklaşımı	Tanımlayıcı Düzey	<ul style="list-style-type: none"> Literatürün temel niceliksel özelliklerinin belirlenmesi Yayın sayıları, atıf sayıları, doküman türleri, ülke dağılımları analizi Zaman içindeki değişimlerin ortaya konması Yazarlar, kaynaklar, ülkeler, kelimeler ve referanslar arasındaki ilişkilerin haritalandırılması
	İlişkisel Düzey	<ul style="list-style-type: none"> Ağ analizi ve kümeleme teknikleri ile yapısal özelliklerin incelenmesi Ortak çalışma ve atıf örüntülerinin belirlenmesi
	Kavramsal Düzey	<ul style="list-style-type: none"> Sekülerleşme literatürünün kavramsal yapısının incelenmesi Teorik yaklaşımların ve düşünce okullarının

Bileşen	Alt Bileşenler	Açıklama
Karşılaştırmalı Araştırma Modeli	İki Farklı Literatür Havuzu	<ul style="list-style-type: none"> belirlenmesi • İçerik analizi ve tematik haritalama teknikleri • Uluslararası literatür (Web of Science ve Scopus veritabanları) • Ulusal literatür (DergiPark veritabanı) • Farklı akademik gelenek ve yaklaşımların temsili • Her iki literatür havuzu için aynı analiz teknikleri kullanımı
	Paralel Analiz Stratejisi	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak parametreler ve standartlar ile analizlerin yürütülmesi • Benzer görselleştirme ve raporlama teknikleri • Temel özellikler (doküman sayıları, atıf oranları vb.) karşılaştırması
	Sistemik Karşılaştırma	<ul style="list-style-type: none"> • Tematik yapılar ve etkili aktörlerin karşılaştırılması • Teorik yaklaşım ve referans çerçevelerinin karşılaştırılması
	Bütünleştirici Yorumlama	<ul style="list-style-type: none"> • İki literatür havuzundan elde edilen bulguların bütünleştirilmesi • Benzerlik ve farklılıkların tematik yorumlanması • Kavramsal ve teorik çerçevenin kapsamlı analizi
Veri İşleme Stratejisi	Veri Toplama	<ul style="list-style-type: none"> • Belirlenen anahtar kelimeler ve arama stratejileri • Üç farklı veritabanından bibliyografik veriler • Geniş zaman aralığını kapsayan veri seti oluşturma
	Veri Temizleme ve Standardizasyon	<ul style="list-style-type: none"> • Tekrar eden kayıtların birleştirilmesi • Yazar adları, dergi isimleri ve anahtar kelimelerin standardizasyonu • Atıf verilerinin tamamlanması ve düzenlenmesi
	Veri Analizi ve Görselleştirme	<ul style="list-style-type: none"> • R ve Bibliometrix paketi ile temel analizler • Python ve JavaScript ile özelleştirilmiş analizler • Çeşitli görselleştirme teknikleri ile sonuçların sunumu
Çoklu Analiz Tekniği Yaklaşımı	Bibliyometrik Gösterge Analizleri	<ul style="list-style-type: none"> • Üretkenlik (yayın sayıları, yazarlar, kaynaklar) • Etki (atıf sayıları, h-indeks, g-indeks) • Büyüme oranları ve dönemsel değişimler • Yazarların etki düzeyleri ve üretkenliği
	Performans Analizleri	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynakların alan içindeki önemi • Ülkelerin katkıları ve belgelerin etki düzeyleri
	İçerik Analizleri	<ul style="list-style-type: none"> • Anahtar kelime sıklık analizleri • Zamansal trend analizleri • Kavramsal çerçeve incelemeleri
	Ağ Analizleri	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak kelime ağları • Ortak atıf ağları • Bibliyografik eşleşme ağları • Tematik haritalar
Zamansal Perspektif	Geniş Zaman Aralığı	<ul style="list-style-type: none"> • 1899-2023 yılları arası kapsamlı veri seti • En eski tarihteki çalışmalardan günümüze literatür gelişimi • Uzun dönemli eğilimlerin analizi
	Dönemsel Analizler	<ul style="list-style-type: none"> • 10'ar yıllık dönemlerde karşılaştırmalı analizler • Kritik dönemlerdeki değişimlerin incelenmesi • Dönemsel etki değişimlerinin belirlenmesi
	Trend Analizler	<ul style="list-style-type: none"> • Kavram ve temaların zaman içindeki değişimi • Bileşik Yıllık Büyüme Oranı (CAGR) hesaplamaları • Son 5 yıllık eğilimlerin analizi
	Referans Yılı Spektrum Analizi	<ul style="list-style-type: none"> • Atıf yapılan kaynakların yıllara göre dağılımı • Etki düzeyi yüksek dönemlerin belirlenmesi • Temel referans kaynaklarının zamansal analizi

Bileşen	Alt Bileşenler	Açıklama
Disiplinler Arası Yaklaşım	Çok Disiplinli Literatür Taraması	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyoloji, din bilimleri, siyaset bilimi, tarih, felsefe, antropoloji perspektifleri • Farklı disiplinlerdeki sekülerleşme çalışmalarının kapsanması • Disiplinler arası kavramsal çeşitliliğin yansıtılması • Sekülerleşme kavramının farklı disiplinlerdeki kullanımları
	Kavramsal Kategorileştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Kavramın farklı boyutlarının sistematik sınıflandırılması • Disipline özgü terminolojilerin belirlenmesi
	Disiplinler Arası Bağlantuların Analizi	<ul style="list-style-type: none"> • Teorik yaklaşımların disiplinler arası geçişleri • Kavramsal etkileşim noktalarının belirlenmesi • Metodolojik alışverişlerin analizi
Metodolojik Çoğulculuk	Nicel ve Nitel Tekniklerin Birleşimi	<ul style="list-style-type: none"> • Nicel bibliyometrik analizler • Nitel içerik analizi teknikleri • İstatistiksel ve yorumlayıcı yaklaşımların entegrasyonu
	Farklı Yazılım Araçlarının Kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> • R ve Bibliometrix paketi • Python ve veri analiz kütüphaneleri • JavaScript ve Recharts kütüphanesi • Microsoft Excel
	Görselleştirme Teknikleri Çeşitliliği	<ul style="list-style-type: none"> • Ağ haritaları ve küme analizleri • Stratejik diyagramlar ve trend grafikleri • Kelime bulutları ve TreeMap görselleştirmeleri • Zamansal evrim grafikleri

Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırma dizaynı çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu çok boyutlu yaklaşım, sekülerleşme kavramının farklı perspektiflerden incelenmesini ve kapsamlı bir karşılaştırmalı bibliyometrik analiz gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bibliyometrik göstergelerin hesaplanması, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ analizleri gibi farklı teknikler bir arada kullanılarak, literatürün yapısal, kavramsal ve ilişkisel özellikleri bütüncül bir şekilde ele alınmaktadır.

1.2. Veri Toplama

Bibliyometrik analizin temel aşamalarından biri olan veri toplama süreci, çalışmanın kapsamını ve niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bu başlıkta, araştırma kapsamında kullanılan veri kaynakları, veri toplama stratejisi ve elde edilen veri sayıları detaylı olarak açıklanmaktadır.

1.2.1. Veri Kaynakları

Bu çalışmada, sekülerleşme kavramına ilişkin bilimsel literatürün kapsamlı bir şekilde incelenmesi amacıyla hem uluslararası hem de ulusal kaynaklar kullanılmıştır:

1.2.1.1. Uluslararası Kaynaklar

Uluslararası literatür için iki temel bibliyografik veri tabanı kullanılmıştır:

1. **Web of Science (WoS):** Clarivate Analytics tarafından sunulan ve sosyal bilimler alanında önde gelen bibliyografik veri tabanlarından biridir. Bu çalışmada, Web of Science Core Collection kapsamındaki tüm dizinler taranmıştır.
2. **Scopus:** Elsevier tarafından sunulan ve geniş bir kapsama sahip olan bibliyografik veri tabanıdır.

1.2.1.2. Ulusal Kaynaklar

Ulusal literatür için Türkiye'nin en kapsamlı akademik dergi platformu olan DergiPark kullanılmıştır:

DergiPark: TÜBİTAK ULAKBİM tarafından yönetilen ve Türkiye'de yayımlanan akademik dergileri içeren bir platformdur. Türkçe dilinde yayımlanmış akademik çalışmaları kapsamlı bir şekilde sunması nedeniyle, ulusal literatürün analizinde tercih edilmiştir.

1.2.2. Veri Toplama Stratejisi

Araştırma kapsamında benimsenen veri toplama stratejisi, kapsamlı ve sistematik bir tarama sürecini içermektedir.

1.2.2.1. Arama Stratejisi ve Sorgu Formülasyonu

Her bir veri tabanında, sekülerleşme kavramını en iyi şekilde kapsayacak sorgu formülleri geliştirilmiştir:

Web of Science (WoS) Sorgu Kodu:

```
(TI=(secular) OR AK=(secular)) AND ((DT==( "ARTICLE" OR "BOOK REVIEW" OR "BOOK CHAPTER" OR "PROCEEDINGS PAPER" OR "REVIEW" OR "BOOK" )) NOT (TASCA==( "GEOCHEMISTRY GEOPHYSICS" OR "ASTRONOMY ASTROPHYSICS" [diğer hariç tutulan alanlar] )))
```

Web of Science sorgu kodunun tam hali EK-1'de sunulmuştur.

Scopus Sorgu Kodu:

((TITLE (secular) OR KEY (secular))) AND NOT ((TITLE ("secular trend") OR KEY ("secular trend") [diğer hariç tutulan terimler])) AND (LIMIT-TO (SUBJAREA , "ARTS") OR LIMIT-TO (SUBJAREA , "SOC") OR LIMIT-TO (SUBJAREA , "PSYC") [diğer dahil edilen alanlar])

Scopus sorgu kodunun tam hali EK-2’de sunulmuştur.

DergiPark Sorgu Kodu:

title: "secular" OR title: "seküler" OR keywords: "secular" OR keywords: "seküler"
 title: seküler* OR keywords: seküler* OR title: secular* OR keywords: secular* AND NOT title: antrop* AND NOT keywords: antrop*

Sorgularda aşağıdaki stratejiler kullanılmıştır:

1. **Anahtar Terim Odaklı Tarama:** “secular” ve “seküler” terimleri ile bunların türevleri başlık ve anahtar kelime alanlarında aranmıştır.
2. **Dışlama Stratejisi:** “Secular trend”, “secular variation” gibi fizik, astronomi ve antropoloji (fiziksel, biyolojik) alanlarında farklı anlamlarda kullanılan terimler sorgudan çıkarılmıştır.
3. **Konu Alanı Filtresi:** Sosyal bilimler, beşeri bilimler ve sanat alanlarındaki çalışmalar dahil edilmiş, fen bilimleri alanındaki çalışmalar dışlanmıştır.

1.2.2.2. Veri Toplama Süreci ve Zaman Aralığı

Veri toplama süreci aşağıdaki adımları içermektedir:

1. Sorgu kodlarının veri tabanlarında çalıştırılması
2. Sonuçların bibliyometrik analiz için uygun formatlarda (CSV, TXT) indirilmesi
3. Farklı veri tabanlarından elde edilen verilerin birleştirilmesi ve tekrar eden kayıtların ayıklanması

Veri toplama işlemi 19 Haziran 2023 tarihinde yapılmıştır. Zaman aralığı olarak herhangi bir kısıtlama yapılmamış, veri tabanlarının kapsadığı en eski tarihten

(WoS: 1975, Scopus: 1907, DergiPark: 1899) veri toplama tarihine kadar olan tüm yayınlar dahil edilmiştir.

1.2.3. Veri Sayıları

Veri toplama süreci sonunda elde edilen doküman sayıları Tablo 2’de sunulmaktadır. Web of Science ve Scopus’tan elde edilen verilerin birleştirilmesi sonucunda, tekrar eden kayıtların ayıklanmasıyla toplam 7,042 doküman elde edilmiştir. DergiPark’tan ise 442 doküman elde edilmiştir. Veri setlerinin farklı tarih aralıklarını kapsaması, sekülerleşme kavramının tarihsel gelişimini inceleme açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Tablo 2: Veri Toplama Süreci Sonunda Elde Edilen Doküman Sayıları

Veri Kaynağı	Doküman Sayısı	Tarih Aralığı
Web of Science	4,766	1975-2023
Scopus	4,625	1907-2023
Birleştirilmiş (Uluslararası)	7,042	1907-2023
DergiPark (Ulusal)	442	1899-2023

1.3. Veri Hazırlama

Bibliyometrik analizin güvenilirliği ve geçerliliği, kullanılan verilerin kalitesine ve doğruluğuna doğrudan bağlıdır. Bu nedenle, veri hazırlama süreci, araştırmanın metodolojik açıdan kritik bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu başlıkta, ham verilerin temizlenmesi, standardizasyonu ve analiz için uygun formatlara dönüştürülmesi süreçleri detaylı olarak açıklanmaktadır.

1.3.1. Veri Temizleme ve Standardizasyon

Veri tabanlarından elde edilen ham verilerin analiz için uygun hale getirilmesi amacıyla kapsamlı bir veri temizleme süreci gerçekleştirilmiştir. Bu süreç aşağıdaki adımları içermektedir:

1.3.1.1. Tekrar Eden Kayıtların Belirlenmesi ve Birleştirilmesi

Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen verilerde bulunan tekrar eden kayıtlar, aşağıdaki kriterlere göre belirlenmiş ve birleştirilmiştir:

1. DOI numarası eşleşmesi

2. Yazar ve başlık eşleşmesi

1.3.1.2. Manuel Gözden Geçirme

Veri kalitesinin sağlanması ve ilgisiz kayıtların belirlenmesi amacıyla sistematik bir manuel gözden geçirme süreci gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda:

- Scopus ve Web of Science veri tabanlarından rastgele seçilen 100'er çalışmanın konuyla ilgililiği kontrol edilmiş ve herhangi bir ilgisiz kayda rastlanmamıştır.
- DergiPark veri tabanından elde edilen tüm kayıtlar tek tek incelenmiş, bazı ilgisiz kayıtlar tespit edilmiştir. Bu ilgisiz kayıtlar veri setinden çıkarılmış ve çıkarılan kayıtların listesi Ek-3'te sunulmuştur.

1.3.1.3. Standardizasyon İşlemleri

Bibliyometrik analizin doğruluğunu artırmak için aşağıdaki standardizasyon işlemleri gerçekleştirilmiştir:

1. **Yazar Adları Standardizasyonu:** Farklı şekillerde yazılan aynı yazar adları standardize edilmiştir (örn. "TAYLOR C.", "TAYLOR CHARLES", "TAYLOR C.A." → "TAYLOR C.").
2. **Kaynak Adları Standardizasyonu:** Farklı şekillerde yazılan aynı dergi veya kitap adları standardize edilmiştir.
3. **Anahtar Kelime Standardizasyonu:** Farklı yazımlı anahtar kelimeler (örn. "secularization" ve "secularisation", "post-secular" ve "postsecular", "sekülerizm" ve "sekularizm") standardize edilmiştir.

Scopus ve Web of Science birleştirilmiş veri setinde gerçekleştirilen referans standardizasyon işlemlerinin detayları Ek-4'te, anahtar kelime standardizasyon işlemleri Ek-5'te sunulmaktadır.

1.3.1.4. DergiPark Verisinin Özel Standardizasyon İşlemleri

DergiPark'tan elde edilen ulusal literatür verisi için aşağıdaki özel temizleme ve düzenleme işlemleri gerçekleştirilmiştir:

1. **Yazar Bilgilerinin Düzenlenmesi:** Yazar adlarında yer alan akademik unvanlar (Prof. Dr., Doç. Dr., vb.) temizlenmiş, yalnızca isim ve soyisimler korunmuştur. Örneğin, "Fatih ŞAHBAZ(Sorumlu Yazar)" ifadesi "ŞAHBAZ F" ve "ŞAHBAZ, FATİH" (Tam yazar ismi) şeklinde standardize edilmiştir.

2. **Dil Seçimi:** Başlık, anahtar kelimeler ve özetler (abstract) hem Türkçe hem İngilizce olarak verilmiş kayıtlarda Türkçe versiyonlar tercih edilmiştir. Türkçe versiyonu bulunmayan kayıtlar için İngilizce versiyonlar korunmuştur. Bu yaklaşım, ulusal literatürün yerel dilsel özelliklerini koruyarak analizin kültürel bağlama uygunluğunu arttırmıştır.
3. **Referans Listesi Formatlaması:** Ham verideki paragraflar halinde verilen referans listeleri, “YAZAR SOYADI İNİSYALİ, YIL, YAYIN ADI” formatında (Web of Science Referans formatı) standardize edilmiş ve noktalı virgülle ayrılmıştır. Örneğin, “AYDIN İ H, 2011, ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ; BERİŞ H E, 2004, LİBERAL DÜŞÜNCE DERGİSİ” şeklinde düzenlenmiştir.
4. **Anahtar Kelime Standardizasyonu ve Türkçeleştirme:** Anahtar kelimeler noktalı virgül ile ayrılmış ve kavramsal tutarlılık için Türkçeleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. İngilizce anahtar kelimeler Türkçe karşılıklarına dönüştürülmüştür (örn. “secularism” → “sekülerizm”, “democracy” → “demokrasi”). Örneğin, “Kemalizm, Sekülerizm, Fundamentalizm, Seküler Fundamentalizm, Laiklik, Modernleşme” ifadesi “KEMALİZM; SEKÜLERİZM; FUNDAMENTALİZM; SEKÜLER FUNDAMENTALİZM; LAİKLİK; MODERNLEŞME” şeklinde standardize edilmiştir.
5. **Yayın Bilgisi Formatlaması:** Dergi adı, yayın yılı, cilt/sayı bilgileri Web of Science formatına uygun olarak standardize edilmiştir.
6. **Ülke ve Dil Bilgisi Eklenmesi:** Her bir kayda “TURKEY” ülke bilgisi ve “TURKISH” dil bilgisi eklenmiştir.
7. **Yayın Türü Standardizasyonu:** Makalelerin türleri (araştırma makalesi, derleme, vb.) standardize edilerek belirtilmiştir.
8. **Atıf Bilgisi Formatlaması:** Makalelerin kendilerine yapılacak atıf formatları standardize edilmiştir. Örneğin, “ŞAHBAZ F, 2019, KEMALİZM VE SEKÜLER FUNDAMENTALİZM” ve “ŞAHBAZ F, 2019, MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ” formatlarında atıf bilgileri düzenlenmiştir.

Bu kapsamlı temizleme ve standardizasyon işlemleri, DergiPark verisinin bibliyometrik analiz için uygun formata dönüştürülmesini sağlamıştır. Özellikle yazar adları, referans listesi ve anahtar kelimelerin standardizasyonu, analizlerde tekrar eden kayıtların önlenmesi ve daha doğru sonuçlar elde edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. DergiPark veri setinde yapılan referans standardizasyon işlemlerinin detayları Ek-6’da, anahtar kelime standardizasyon işlemleri ise Ek-7’de sunulmaktadır.

1.3.2. Veri Bütünleştirme

Farklı veri kaynaklarından elde edilen ve temizlenen veriler, analiz için uygun formatlara dönüştürülmüştür.

1.3.2.1. Farklı Veri Tabanlarından Elde Edilen Verilerin Birleştirilmesi

Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen veriler, R yazılımı ve bibliometrix paketinin “mergeDbSources” fonksiyonu kullanılarak birleştirilmiştir. Bu fonksiyon, farklı veri tabanlarından elde edilen bibliyometrik verileri tek bir veri setinde bütünleştirmeye olanak sağlamaktadır. Birleştirme sürecinde, aynı çalışmaların farklı veri tabanlarında tekrarlanması önlemek için çeşitli eşleştirme algoritmaları kullanılmış ve tekrarlı kayıtlar ayıklanmıştır. Bu birleştirme işlemi sonucunda, bibliometrix paketinin yapısına uygun bir veri seti elde edilmiştir. Bu sayede bibliyometrik analizlerin R ortamında sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

1.3.2.2. DergiPark Verisinin Bibliometrix Formatına Dönüştürülmesi

DergiPark’tan elde edilen ulusal literatür verisi, bibliometrix paketinde kullanılabilmesi için aşağıdaki dönüştürme ve bütünleştirme işlemlerinden geçirilmiştir:

1. **Format Standardizasyonu:** Referanslar ve tüm veri alanları Microsoft Excel kullanılarak Bibliometrix veri seti formatına göre düzenlenmiştir. Bu işlem, ulusal ve uluslararası literatür verilerinin karşılaştırılabilir bir yapıya getirilmesini sağlamıştır.
2. **Atıf Bilgilerinin Tamamlanması:** DergiPark’ta eksik olan atıf sayısı bilgileri, çeşitli akademik veri tabanlarından (Sobiad, Google Scholar ve Semantic Scholar) manuel olarak araştırılarak eklenmiştir. Bu işlem, ulusal literatürün atıf performansının daha doğru bir şekilde değerlendirilmesini sağlamıştır.
3. **Excel Yapısının Oluşturulması:** Bibliometrix paketinin gereksinimlerine uygun olarak, tüm alanlar (yazarlar, başlık, kaynak, yıl, anahtar kelimeler, özet, referanslar vb.) Excel dosyasında belirli sütunlara yerleştirilmiştir. Bu yapı, verilerin R ortamına doğru şekilde aktarılmasını ve analiz edilmesini sağlamıştır.

Bu dönüştürme işlemi sonucunda, DergiPark verileri de uluslararası literatür verileri ile aynı bibliometrix formatında analiz edilebilir hale getirilmiştir. Veri hazırlama sürecinde uygulanan sistematik temizleme ve standardizasyon işlemleri, analizlerin güvenilirliğini ve verilerin karşılaştırılabilirliğini artırmıştır.

1.4. Analiz Araçları ve Veri Görselleştirme

Bibliyometrik analiz, verilerin işlenmesi ve görselleştirilmesi için çeşitli yazılım araçları ve teknolojilerin kullanımını gerektirmektedir. Bu başlıkta, araştırma kapsamında kullanılan analiz araçları, programlama dilleri ve kütüphaneler detaylı olarak açıklanmaktadır. Farklı araçların bir arada kullanılması, verilerin çok boyutlu analizi ve kapsamlı görselleştirme imkanı sağlamaktadır. Tablo 3, kullanılan araç ve teknolojilerin özelliklerini ve işlevlerini sunmaktadır.

Tablo 3: Analiz Araçları ve Veri Görselleştirme Teknolojileri

Araç/Teknoloji	Kullanım Alanları	Özellikler ve İşlevler	Çalışmadaki Kullanım Alanları
R ve Bibliometrix	<ul style="list-style-type: none"> Bibliyometrik veri analizi Temel bibliyometrik göstergeler Performans analizleri Ağ ve harita analizleri 	<ul style="list-style-type: none"> Bibliyometrik verilerin içe aktarılması ve dönüştürülmesi Biblioshiny web arayüzü ile interaktif görselleştirmeler (üretim haritaları, atf ağları, ortak yazarlık ağları, trend analizi grafikleri, kavramsal yapı haritaları, tematik evrim grafikleri) 	<ul style="list-style-type: none"> Bibliyometrik göstergelerin hesaplanması Performans analizleri (yazar, kaynak, ülke ve belge analizleri) Kelime Sıklık Analizleri ve Trend Konular Analizleri Ortak kelime analizleri Tematik harita analizleri Ortak atf analizleri
Python Kütüphaneleri	<ul style="list-style-type: none"> Özel veri analizi Karmaşık görselleştirmeler Özelleştirilmiş analizler 	<ul style="list-style-type: none"> Pandas: Veri manipülasyonu ve analizi NumPy: Sayısal hesaplamalar Matplotlib: Temel veri görselleştirme Seaborn: Gelişmiş istatistiksel görselleştirme NetworkX: Ağ analizi ve görselleştirme Collections: Veri koleksiyonlarının işlenmesi Plotly: Interaktif veri görselleştirme 	<ul style="list-style-type: none"> Bibliyografik eşleşme analizlerinin gerçekleştirilmesi Bibliyografik eşleşme ağlarının görselleştirilmesi Zaman içindeki bibliyografik kümelerin analizi Kümelerin referans yapılarının ve teorik temellerinin analizi
JavaScript ve Recharts	<ul style="list-style-type: none"> İnteraktif veri görselleştirme Dinamik grafikler Kullanıcı etkileşimli görseller 	<ul style="list-style-type: none"> Zamansal trend grafikleri Karşılaştırmalı analiz grafikleri İnteraktif ağ haritaları React tabanlı veri odaklı, yeniden kullanılabilir grafik bileşenleri 	<ul style="list-style-type: none"> Uluslararası ve ulusal literatür karşılaştırmalı analizlerinin görselleştirilmesi
Microsoft Excel	<ul style="list-style-type: none"> Veri düzenleme Temel veri manipülasyonu 	<ul style="list-style-type: none"> Veri temizleme ve standardizasyon işlemleri 	<ul style="list-style-type: none"> Veri setlerinin temizlenmesi ve düzenlenmesi DergiPark verisinin Bibliometrix formatına dönüştürülmesi Standardizasyon işlemleri

Tablo 3'te görüldüğü gibi, çalışmada birbirini tamamlayıcı nitelikte farklı analiz araçları kullanılmıştır. R ve Bibliometrix paketi temel bibliyometrik analizlerin

gerçekleştirilmesinde, Python çeşitli özelleştirilmiş analizlerde, JavaScript ve Recharts veri görselleştirmelerde, Microsoft Excel ise veri düzenleme ve temel manipülasyon işlemlerinde kullanılmıştır. Bu çok yönlü araç setinin kullanımı, literatürün farklı açılardan ve derinlemesine incelenmesine olanak tanımıştır.

1.5. Analiz Yöntemi ve Göstergeleri

Bibliyometrik analiz, literatürün farklı boyutlarını ve özelliklerini incelemek için çeşitli analiz teknikleri ve göstergeler içermektedir. Bu başlıkta, araştırma kapsamında kullanılan analiz teknikleri ve göstergeleri detaylı olarak açıklanmaktadır. Analizler; bibliyometrik göstergeler, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ analizleri olmak üzere dört temel boyutta gerçekleştirilmiştir. Tablo 4, bu analiz boyutlarını, türlerini ve kullanılan göstergeleri sistematik olarak sunmaktadır.

Tablo 4: Analiz Yöntemi ve Göstergeleri

Analiz Boyutu	Analiz Türü	Analiz Göstergeleri	Amaç
Bibliyometrik Göstergeler	Veri Özeti	- Doküman sayısı - Yazar sayısı - Kaynak sayısı - Anahtar kelime sayısı - Referans sayısı - Yazar profili ve işbirliği düzeyleri	Literatürün temel nicel özelliklerini ve yapısını ortaya koyma
	Bilimsel Üretim	- Yıllara göre yayın sayıları - Kümülatif büyüme - Yıllık büyüme oranı - Üretim dağılımı - Dönemsel karşılaştırmalar	Literatürün büyüme dinamiklerini ve zamansal gelişimini analiz etme
	Atıf Analizi	- Toplam atıf sayısı - Yıllık ortalama atıf- Doküman başına atıf - Atıf performansı değişimi - Veritabanları arası atıf oranları	Literatürdeki etki düzeylerini ve bilimsel iletişim ağlarını inceleme
Performans Analizleri	Kaynaklar	- En üretken dergiler - Kaynakların yerel etkisi - Bradford Yasası analizi - Kaynakların zamansal üretimi	Alandaki en etkili yayın kaynaklarını ve dergileri belirleme
	Yazarlar	- En üretken yazarlar - En çok yerel atıf alan yazarlar - Yazarların zaman içindeki üretimi	Alandaki bilimsel üretimi yapan araştırmacıların etkilerini ve üretkenliklerini değerlendirme
		- Lotka Yasası analizi - Yazarların yerel etkisi- En etkili yazarlar	
	Ülkeler	- Ülkelerin bilimsel üretimi - Ülkelerin zaman içindeki	Sekülerleşme çalışmalarının coğrafi

Analiz Boyutu	Analiz Türü	Analiz Göstergeleri	Amaç
İçerik Analizleri	Belgeler	üretimi	dağılımını ve ülkelerin katkılarını belirleme
		- En çok atıf alan ülkeler - En çok küresel atıf alan belgeler- En çok yerel atıf alan belgeler - En çok yerel atıf alan referanslar - Referans spektroskopisi - En sık tekrar eden anahtar kelimeler	Alandaki en etkili yayınları ve temel referans çerçevelerini ortaya koyma
	Kelime Analizleri	- Ükelere göre anahtar kelime analizleri - Dinlere göre anahtar kelime analizleri - Sekülerleşme terim analizleri	Literatürdeki tematik yapıyı ve kavramsal odaklanmaları belirleme
	Zamansal Analiz	- Anahtar kelimelerin yıllar içindeki kullanımı - Büyüme oranları analizi - Trend konular analizi - Sekülerlik ve ilgili kavramlar - Dini gelenekler ve inançlar - Siyaset ve yönetim - Sosyal ve kültürel kavramlar - Eğitim ve bilgi - Coğrafi bölgeler ve ülkeler - Hukuki ve kurumsal çerçeveler - Önemli düşünürler - Tarihsel dönemler- Metodolojik yaklaşımlar	Alandaki güncel araştırma trendlerini ve kavramsal gelişimi zaman içinde takip etme
Ağ Analizleri	Kavramsal Çerçeve	- Ortak kelime ağı - Merkezilik ve köprü terimler - Tematik kümeler ve içerikleri - Etkileşim noktaları ve kavramsal köprüler	Sekülerleşme literatüründeki temel kavramsal kategorileri ve ilişkilerini sistematik olarak inceleme
		- Tematik harita çerçevesi - Stratejik diyagram	Literatürdeki kavramsal yapıyı ve temel tematik odaklanmaları ağ analizi ile belirleme
	Ortak Kelime Analizi	- Motor temalar - Niş temalar - Temel temalar- Gelişen/azalan temalar	Araştırma temalarını stratejik konularına göre değerlendirme ve literatürdeki olgunluk düzeylerini analiz etme
	Tematik Harita Analizi	- Küme yapıları ve boyutları - En çok atıf alan kaynaklar - Entelektüel yapı - Disiplinlerarası bağlantılar	Alandaki temel referans çerçevelerini ve düşünce geleneklerini tespit etme
Bibliyografik Eşleşme Analizi	Ortak Atıf Analizi	- Küme yapıları ve boyutları - Kümelerin tematik özellikleri - Kümeler arası ilişkiler - Kümelerin zamansal analizi - Teorik temeller ve referans yapıları	Güncel araştırma cephelerini ve tematik yönelimleri belirleme

Tablo 4’te sunulan analiz yöntemi ve göstergeleri, sekülerleşme literatürünün çok boyutlu bir şekilde incelenmesini sağlamaktadır. Bibliyometrik göstergeler literatürün temel nicel özelliklerini ortaya koyarken, performans analizleri yazarların, kaynakların, ülkelerin ve belgelerin etki düzeylerini değerlendirmektedir. İçerik analizleri kavramsal yapıları ve trendleri incelerken, ağ analizleri ise literatürdeki ilişkileri ve bağlantıları görselleştirmektedir. Bu çok yönlü analitik yaklaşım, sekülerleşme kavramının bilimsel literatürdeki yerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılmaktadır.

1.6. Karşılaştırmalı Analiz Yaklaşımı

Sekülerleşme kavramının hem uluslararası hem de ulusal literatürdeki ele alınış biçimlerinin karşılaştırılması, çalışmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu başlıkta, karşılaştırmalı analiz yaklaşımının çerçevesi, düzeyleri, metodolojisi ve çıktıları detaylı olarak açıklanmaktadır. Karşılaştırmalı yaklaşım, iki farklı literatür havuzunun benzerliklerini, farklılıklarını ve etkileşim noktalarını sistematik bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Tablo 5, karşılaştırmalı analiz boyutlarını ve özelliklerini sunmaktadır.

Tablo 5: Karşılaştırmalı Analiz Boyutları ve Özellikleri

Karşılaştırmalı Analiz Boyutu	Karşılaştırma Özellikleri	Analiz	Çıktılar
Yapısal Düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Doküman sayısı • Yazar sayısı • Kaynak sayısı • Atıf sayısı • Referans sayısı • İşbirliği düzeyi 	<ul style="list-style-type: none"> • Nicel karşılaştırma • Oran analizi • Fark analizi • Yüzdeler dağılımı 	<ul style="list-style-type: none"> • Karşılaştırmalı tablolar • Oransal ilişki grafikleri • Yapısal farklılık haritaları
Zamansal Düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Tarihsel gelişim • Büyüme eğilimleri • Dönemsel dinamikler • Yıllık üretim • On yıllık dilimler 	<ul style="list-style-type: none"> • Dönemsel segmentasyon • Büyüme oranı analizi • Trend analizi • Zamansal paralellikler 	<ul style="list-style-type: none"> • Zamansal karşılaştırma grafikleri • Üretim eğilimi haritaları • Dönemsel dağılım analizi
Kavramsal Düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Teorik yaklaşımlar • Kavramsal çerçeveler • Terminoloji kullanımı • Anahtar kavramlar • Disiplinlerarası bağlantılar 	<ul style="list-style-type: none"> • Terim eşleştirme • Kavramsal haritalama • Terminoloji analizi • Frekans karşılaştırması 	<ul style="list-style-type: none"> • Kavramsal farklılık haritaları • Terminoloji karşılaştırma tabloları • Kavramsal eğilim grafikleri

Karşılaştırmalı Analiz Boyutu	Karşılaştırma Özellikleri	Analiz	Çıktılar
Tematik Düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma temaları • Konu kümelenmeleri • Stratejik konumlandırmalar • Tematik evrim 	<ul style="list-style-type: none"> • Tematik haritalama • Küme analizi • Stratejik diyagram karşılaştırması • Tematik içerik analizi 	<ul style="list-style-type: none"> • Tematik farklılaşma analizleri • Stratejik konum karşılaştırmaları • Tema dağılım grafikleri
Etki Düzeyi	<ul style="list-style-type: none"> • Atıf performansları • Etki metrikleri • h-indeks, g-indeks • Doküman başına atıf • Kaynak etkisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Atıf normalizasyonu • Etki metriği karşılaştırması • Çoklu atıf kaynağı analizi • Zaman ağırlıklı etki analizi 	<ul style="list-style-type: none"> • Etki karşılaştırma tabloları • Normalize edilmiş etki grafikleri • Atıf profili haritaları
Ağ Yapısı Düzeyi	<ul style="list-style-type: none"> • Kavramsal ağlar • Ortak atıf ağları • Bibliyografik eşleşme ağları • Ağ yoğunluğu • Kümelenme katsayısı • Yapısal benzerlikler/farklılıklar • Tarihsel gelişim karşılaştırması 	<ul style="list-style-type: none"> • Ağ analizi karşılaştırması • Merkezilik ölçümü • Küme yapısı analizi • Ağ görselleştirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Küme yapısı karşılaştırmaları • Etkileşim ağları
Karşılaştırma Çerçevesi	<ul style="list-style-type: none"> • Kavramsal yaklaşım farklılıkları • Tematik ayrışmalar • Bilimsel iletişim örüntüleri • Etkileşim noktaları • Özgün katkılar 	<ul style="list-style-type: none"> • Sistemik karşılaştırma • Ortak-özgün ayrımı • Çoklu parametrelili değerlendirme • Nicel-nitel birlikteliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Karşılaştırmalı analiz raporları • Etkileşim haritaları • Farklılaşma profilleri • Tamamlayıcılık analizleri

1.6.1. Karşılaştırma Düzeyleri

Karşılaştırmalı analiz, aşağıdaki düzeylerde gerçekleştirilmiştir:

1. **Yapısal Düzey:** Literatürlerin temel bibliyometrik özellikleri (doküman sayısı, yazar sayısı, kaynak sayısı, atıf sayısı vb.) karşılaştırılmıştır.
2. **Zamansal Düzey:** Literatürlerin tarihsel gelişim süreçleri, büyüme eğilimleri ve dönemsel dinamikleri karşılaştırılmıştır.
3. **Kavramsal Düzey:** Literatürlerde kullanılan kavramsal çerçeveler, teorik yaklaşımlar ve anahtar kavramlar karşılaştırılmıştır.
4. **Tematik Düzey:** Literatürlerdeki araştırma temaları, kümelenmeler ve stratejik konumlandırmalar karşılaştırılmıştır.
5. **Etki Düzeyi:** Literatürlerin atıf performansları, etki düzeyleri ve bilimsel iletişim örüntüleri karşılaştırılmıştır.

6. **Ağ Yapısı Düzeyi:** Literatürlerdeki kavramsal ağlar, ortak atıf ağları ve bibliyografik eşleşme ağları karşılaştırılmıştır.

1.6.2. Karşılaştırma Metodolojisi

Karşılaştırmalı analiz, aşağıdaki metodolojik yaklaşımlarla gerçekleştirilmiştir:

1. **Nicel-Nitel Birlikteliği:** Karşılaştırmalar hem nicel göstergeler (sayısal veriler) hem de nitel özellikler (kavramsal yapılar, tematik eğilimler) açısından yapılmıştır.
2. **Çoklu Parametrel Değerlendirme:** Her bir karşılaştırma düzeyinde birden fazla parametre kullanılarak çok boyutlu bir değerlendirme yapılmıştır.
3. **Dönemsel Segmentasyon:** Zaman içindeki değişimleri daha iyi anlamak için literatürler belirli dönemlere (on yıllık dilimler gibi) ayrılarak analiz edilmiştir.
4. **Oran ve Fark Analizleri:** Literatürler arasındaki oransal ve mutlak farklılıklar hesaplanarak karşılaştırma derinleştirilmiştir.
5. **Ortak-Özgün Ayrımı:** Literatürlerde ortak olan ve her birine özgü olan özellikler sistematik olarak ayrıştırılmıştır.
6. **Eşzamanlı Görselleştirmeler:** Her iki literatüre ait verilerin aynı grafik/tablo üzerinde görselleştirilmesiyle doğrudan karşılaştırma imkanı sağlanmıştır.

1.6.3. Karşılaştırma Çerçevesi

Karşılaştırmalı analiz, aşağıdaki temel sorular etrafında yapılandırılmıştır:

1. Uluslararası ve ulusal literatür arasında yapısal özellikler bakımından ne tür benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır?
2. İki literatürün tarihsel gelişim süreçleri ve büyüme dinamikleri nasıl farklılaşmaktadır?
3. Sekülerleşme kavramının ele alınışında ve kavramsal çerçevelerin oluşturulmasında ne tür yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır?
4. Araştırma temaları ve stratejik konumlandırmalar açısından literatürler nasıl ayrışmaktadır?
5. Literatürlerin bilimsel iletişim ağları ve etki düzeyleri arasında ne tür ilişkiler ve farklılıklar bulunmaktadır?
6. İki literatür arasında hangi etkileşim noktaları ve kavramsal köprüler bulunmaktadır?

7. Ulusal literatürün özgün katkıları ve uluslararası literatürden ayrışma noktaları nelerdir?

1.6.4. Karşılaştırmalı Analiz Çıktıları

Karşılaştırmalı analiz sonucunda aşağıdaki çıktılar elde edilmiştir:

1. **Karşılaştırmalı Tablolar:** Temel bibliyometrik göstergelerin, etki metriklerinin ve tematik yapıların karşılaştırmalı sunumu
2. **Paralel Görselleştirmeler:** Her iki literatürün aynı tür görselleştirmelerle yan yana sunumu
3. **Oran Tabloları:** Literatürler arasındaki oransal ilişkilerin sistematik sunumu
4. **Farklılık Haritaları:** Kavramsal ve tematik farklılıkların görselleştirilmesi
5. **Etkileşim Ağları:** İki literatür arasındaki etkileşim noktalarının ve köprülerin haritalandırılması
6. **Zamansal Karşılaştırma Grafikleri:** Literatürlerin zaman içindeki değişimlerinin paralel sunumu
7. **Tematik Farklılaşma Analizleri:** Araştırma temalarının ve odak noktalarının karşılaştırmalı analizi

Bu kapsamlı karşılaştırmalı yaklaşım, sekülerleşme kavramının uluslararası ve ulusal bağlamlardaki benzerliklerini ve farklılıklarını derinlemesine anlama imkanı sağlamış, literatürlerin birbirlerini nasıl etkilediklerini ve tamamladıklarını ortaya koymuştur. Karşılaştırmalı analiz, yapısal, zamansal, kavramsal, tematik, etki ve ağ yapısı düzeylerinde gerçekleştirilerek, iki farklı literatür havuzunun çok boyutlu bir değerlendirmesini mümkün kılmıştır. Bu yaklaşım, sekülerleşme kavramının farklı akademik geleneklerdeki konumunu ve evrimini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır.

1.7. Metodolojik Sınırlılıklar

Her bilimsel araştırma gibi bu çalışma da belirli metodolojik sınırlılıklara sahiptir. Bu sınırlılıkların farkında olmak ve bunları açıkça ortaya koymak, araştırma sonuçlarının yorumlanması ve genelleştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu başlıkta, araştırma kapsamında göz önünde bulundurulması gereken metodolojik

sınırlılıklar, bunların etkileri ve alınan önlemler detaylı olarak açıklanmaktadır. Tablo 6, bu sınırlılıkları ve alınan önlemleri sistematik bir şekilde sunmaktadır.

1. **Veri Tabanı Kapsam Sınırlılıkları:** Kullanılan veri tabanları (Web of Science, Scopus, DergiPark) tüm bilimsel literatürü kapsamamaktadır. Özellikle kitaplar, kitap bölümleri, konferans bildirileri ve gri literatür olarak adlandırılan yayınlanmamış çalışmalar tam olarak temsil edilememektedir. Bu durum, özellikle sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde önemli bir kısıt oluşturmaktadır çünkü bu alanlarda kitaplar ve kitap bölümleri önemli bilgi kaynakları arasındadır.
2. **Dil Sınırlılıkları:** Web of Science ve Scopus veri tabanları ağırlıklı olarak İngilizce yayınları dizinlemektedir. Bu nedenle, diğer dillerde yayımlanmış çalışmalar eksik temsil edilmektedir. Sekülerleşme gibi kültürel ve toplumsal boyutları olan bir kavramın farklı dillerdeki kavramsallaştırmaları ve tartışmaları analize tam olarak yansıtılamamıştır. DergiPark veritabanında Türkçe çalışmaların analizi bu kısıtı kısmen aşmaya yardımcı olsa da, yerel dillerdeki çalışmaların uluslararası görünürlüğü sınırlı kalmaktadır.
3. **Anahtar Kelime Tanımlama Sınırlılıkları:** “Secular” terimi, farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Astronomi, jeoloji ve tıp gibi alanlarda “secular trend” (uzun dönemli eğilim) veya “secular variation” (uzun dönemli değişim) gibi tamamen farklı anlamlara gelebilmektedir. Bu çalışmada kullanılan sorgu formüllerinde bu tür kullanımları dışlamak için çeşitli filtreler uygulanmış olsa da, bazı ilgisiz çalışmalar veri setine dahil olabilirken, bazı ilgili çalışmalar dışarıda kalmış olabilir. Ayrıca, sekülerleşme ile ilgili bazı çalışmalar başlık veya anahtar kelimelerinde “secular” terimini içermeden de bu konuyu ele alabilmektedir.
4. **Standardizasyon Zorlukları:** Bibliyometrik analizin doğruluğu, verilerin yüksek düzeyde standardize edilmesine bağlıdır. Yazar adları, dergi adları, anahtar kelimeler ve kurum adları gibi verilerin standardizasyonu sürecinde bazı hatalar veya tutarsızlıklar ortaya çıkabilmektedir. Özellikle farklı alfabe sistemleri kullanan yazarların isimlerinde ve çok yazarlı çalışmalarda standart bir format sağlamak oldukça zordur. Bunun yanında, farklı veritabanlarının kendine özgü formatlama ve sınıflandırma yöntemleri, veri bütünleştirme sürecinde ek zorluklar çıkarmaktadır.
5. **Zamansal Kapsam Farklılıkları:** Kullanılan veri tabanlarının farklı zaman aralıklarını kapsaması, karşılaştırmalı analizlerde zorluklara neden olabilmektedir. Web of Science’ın 1975, Scopus’un 1907 ve DergiPark’ın 1899’dan itibaren kayıtları içermesi, tarihsel karşılaştırmaların dengeli bir şekilde yapılmasını zorlaştırmaktadır.
6. **Atıf Metriklerinin Sınırlılıkları:** Atıf sayıları, bir çalışmanın bilimsel etkisini ölçmek için yaygın olarak kullanılsa da, bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Atıf pratikleri disiplinler arasında farklılık göstermekte, negatif atıflar (bir

çalışmayı eleştirmek için yapılan atıflar) ve öz-atıflar (yazarların kendi çalışmalarına yaptıkları atıflar) ayrıştırılamamaktadır. Ayrıca, DergiPark için atıf verilerinin Sobiad, Google Scholar ve Semantic Scholar gibi farklı kaynaklardan toplanması, atıf sayılarının hesaplanmasında metodolojik farklılıklara yol açabilmektedir.

7. **İçerik Analizi Kısıtları:** Bibliyometrik analiz, çalışmaların içeriğini derinlemesine analiz etmek yerine, nicel göstergelere dayanmaktadır. Bu nedenle, sekülerleşme kavramının farklı bağlamlardaki nüansları, kavramsal tartışmaların içeriği ve metodolojik yaklaşımların detayları tam olarak yansıtılamamaktadır. Anahtar kelimeler ve başlıklar, bir çalışmanın tam içeriğini her zaman doğru bir şekilde temsil edemeyebilir.
8. **Disiplinler Arası Çalışmaların Sınıflandırma Zorluğu:** Sekülerleşme kavramı, din sosyolojisi, politik bilimler, felsefe, tarih ve antropoloji gibi çeşitli disiplinlerde ele alınmaktadır. Disiplinler arası çalışmaların sınıflandırılması ve ilgili alanların belirlenmesi, kullanılan veri tabanlarının disiplin sınıflandırma şemaları nedeniyle zorlaşabilmektedir.
9. **Görselleştirme Teknikleri ve Parametre Seçimi:** Ağ analizi ve görselleştirme teknikleri, kullanılan algoritmalara ve parametre seçimlerine duyarlıdır. Farklı eşik değerleri, normalizasyon yöntemleri ve kümeleme algoritmaları, farklı sonuçlar verebilmektedir. Bu durum, analizlerin tekrarlanabilirliğini ve sonuçların karşılaştırılabilirliğini etkileyebilmektedir.
10. **Zamansal Gecikme Etkisi:** Yeni yayınlanan çalışmaların atıf alması için zamana ihtiyaç vardır. Bu nedenle, son birkaç yıl içinde yayınlanan çalışmaların etki düzeyleri tam olarak değerlendirilememektedir. 2020-2023 dönemindeki çalışmaların atıf performanslarının düşük görünmesi, bu zamansal gecikme etkisinden kaynaklanabilir.
11. **Veri İşleme Kapasitesi:** Büyük veri setlerinin işlenmesi ve analizi sırasında kullanılan bilgisayar donanımı ve yazılım araçlarının kapasiteleri sınırlıdır. Özellikle kapsamlı ağ analizleri ve görselleştirmeler, yüksek bilgi işlem gücü gerektirmekte ve bu da bazı analizlerin detay düzeyini etkileyebilmektedir.
12. **Araştırmacı Önyargısı:** Veri temizleme, standartlaştırma ve kategorilendirme süreçlerinde, araştırmacının öznel kararları etkili olabilmektedir. Bu durum, sonuçların yorumlanmasında belirli bir önyargı potansiyeli taşımaktadır.

Tablo 6: Metodolojik Sınırlılıklar, Etkileri ve Alınan Önlemler

Sınırlılık Kategorisi	Açıklama	Etkisi	Alınan Önlemler
Veri Tabanı Kapsam Sınırlılıkları	Kullanılan veri tabanları (Web of Science, Scopus, DergiPark) tüm bilimsel	Özellikle kitaplar, kitap bölümleri, konferans bildirileri ve gri literatür tam olarak temsil edilememektedir.	Farklı veri tabanlarının birleştirilmesi ile kapsam genişletilmiştir.

Sınırlılık Kategorisi	Açıklama	Etkisi	Alınan Önlemler
	literatürü kapsamamaktadır.		
Dil Sınırlılıkları	Web of Science ve Scopus veri tabanları ağırlıklı olarak İngilizce yayınları dizinlemektedir.	Diğer dillerde yayımlanmış çalışmalar eksik temsil edilmektedir.	DergiPark veritabanında Türkçe çalışmaların analizi ile yerel literatür de çalışmaya dahil edilmiştir.
Anahtar Kelime Tanımlama Sınırlılıkları	“Secular” terimi, farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır.	Bazı ilgisiz çalışmalar veri setine dahil olabilirken, bazı ilgili çalışmalar dışarıda kalmış olabilir.	Sorgu formüllerinde çeşitli filtreler ve dışlama kriterleri uygulanmıştır. Kapsamlı veri temizleme ve standartlaştırma işlemleri gerçekleştirilmiştir.
Standardizasyon Zorlukları	Yazar adları, dergi adları, anahtar kelimeler ve kurum adları gibi verilerin standardizasyonu zorluğu.	Verilerde bazı hatalar veya tutarsızlıklar ortaya çıkabilmektedir.	Dönemsel karşılaştırmalarda kapsam farklılıkları dikkate alınmıştır.
Zamansal Kapsam Farklılıkları	Veri tabanlarının farklı zaman aralıklarını kapsamaması (WoS: 1975, Scopus: 1907, DergiPark: 1899).	Tarihsel karşılaştırmaların dengeli bir şekilde yapılması zorlaşmaktadır.	Farklı etki metrikleri (h-indeks, g-indeks, m-indeks) birlikte kullanılmıştır.
Atıf Metriklerinin Sınırlılıkları	Atıf pratikleri disiplinler arasında farklılık göstermekte, atıf türleri ayrıştırılmamaktadır.	Atıf sayıları bilimsel etkiyi tam olarak yansıtmayabilir.	Kavramsal tartışmaların nüansları ve metodolojik yaklaşımların detayları tam olarak yansıtılmamaktadır.
İçerik Analizi Kısıtları	Bibliyometrik analiz, çalışmaların içeriğini derinlemesine analiz etmek yerine, nicel göstergelere dayanmaktadır.	Kavramsal tartışmaların nüansları ve metodolojik yaklaşımların detayları tam olarak yansıtılmamaktadır.	Kavramsal çerçeve analizi ile nitel boyutlar da değerlendirilmiştir.
Disiplinler Arası Çalışmaların Sınıflandırma Zorluğu	Sekülerleşme kavramı, çeşitli disiplinlerde ele alınmaktadır.	Disiplinler arası çalışmaların sınıflandırılması zorlaşabilmektedir.	Geniş konu filtresi kullanılarak farklı disiplinlerdeki çalışmalar kapsama alınmıştır.
Görselleştirme Teknikleri ve Parametre Seçimi	Ağ analizi ve görselleştirme teknikleri, kullanılan algoritmalara ve parametrelere duyarlıdır.	Farklı parametre seçimleri, farklı sonuçlar verebilmektedir.	Parametrelerin sistematik ve tutarlı şekilde belirlenmesi sağlanmıştır.
Zamansal Gecikme Etkisi	Yeni yayımlanan çalışmaların atıf alması için zamana ihtiyaç vardır.	Son dönemdeki çalışmaların etki düzeyleri tam olarak değerlendirilememektedir.	Zamansal analizlerde gecikme etkisi göz önünde bulundurulmuştur.
Veri İşleme Kapasitesi	Büyük veri setlerinin işlenmesi ve analizi için bilgisayar donanımı ve yazılım araçlarının kapasiteleri sınırlıdır.	Bazı analizlerin detay düzeyi etkilenebilmektedir.	Uygun analiz araçları ve teknikler seçilerek veri işleme optimizasyonu sağlanmıştır.
Araştırmacı Önyargısı	Veri temizleme, standartlaştırma ve kategorilendirme süreçlerinde, araştırmacının öznel kararları etkili olabilmektedir.	Sonuçların yorumlanmasında belirli bir önyargı potansiyeli taşımaktadır.	Şeffaf metodoloji ve sistematik analiz yaklaşımlarıyla önyargı minimize edilmiştir.

Bu sınırlılıklar, araştırma sonuçlarının yorumlanmasında ve genelleştirilmesinde dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte, farklı veri kaynaklarının kullanılması, kapsamlı veri temizleme ve standartlaştırma süreçleri ve çeşitli analiz tekniklerinin birlikte uygulanması, bu sınırlılıkların etkisini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Araştırma tasarımı sırasında bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulmuş ve veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerinde gerekli önlemler alınmıştır.

Özet olarak bu bölümde, sekülerleşme kavramına ilişkin bibliyometrik analizin metodolojik çerçevesi detaylı bir şekilde sunulmuştur. Araştırma dizaynı, veri toplama süreci, veri hazırlama aşamaları, kullanılan analiz araçları, uygulanan analiz teknikleri, karşılaştırmalı analiz yaklaşımı ve metodolojik sınırlılıklar kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır.

Çalışmada, Web of Science ve Scopus veritabanlarından elde edilen toplam 7,042 doküman ile DergiPark veritabanından elde edilen 442 doküman olmak üzere geniş bir veri seti kullanılmıştır. Bu veriler üzerinde çeşitli bibliyometrik analizler gerçekleştirilmiş, literatürün yapısal özellikleri, performans göstergeleri, kavramsal çerçevesi ve ilişkisel ağları incelenmiştir.

Uluslararası ve ulusal literatürün karşılaştırmalı analizi, sekülerleşme kavramının farklı akademik bağlamlardaki konumunu ve gelişimini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Çalışmada benimsenen metodolojik çoğulculuk ve disiplinler arası yaklaşım, kavramın çok boyutlu bir şekilde incelenmesini sağlamıştır.

Araştırmanın metodolojik sınırlılıkları açıkça ortaya konmuş ve bu sınırlılıkların etkilerini azaltmak için çeşitli önlemler alınmıştır. Sonuç olarak, bu bölümde sunulan metodolojik çerçeve, sekülerleşme kavramına ilişkin kapsamlı ve sistematik bir bibliyometrik analizin gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır.

Bir sonraki bölümde, bu metodolojik çerçeve doğrultusunda gerçekleştirilen bibliyometrik analizlerin bulguları ve bu bulguların yorumları detaylı olarak sunulacaktır. Bu bulgular, sekülerleşme kavramının bilimsel literatürdeki konumunu, tarihsel gelişimini, kavramsal yapısını ve güncel araştırma eğilimlerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır.

2. BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: SEKÜLERLEŞME KAVRAMININ ÇOK BOYUTLU ANALİZİ

Sekülerleşme kavramı üzerine karşılaştırmalı bibliyometrik analiz yöntemiyle yapılacak olan bu araştırmada, modern sosyal bilimlerin en tartışmalı ve çok boyutlu kavramlarından biri olan sekülerleşme olgusu, kapsamlı bir perspektif ile incelenecektir. Roma dönemindeki etimolojik kökenlerden, günümüzün post-seküler tartışmalarına kadar uzanan bu çalışmada, kavramın tarihsel evrimi, teorik çeşitliliği ve farklı toplumsal bağlamlardaki özgün tezahürleri sistematik bir çerçevede ele alınacaktır.

Sekülerleşme, hem teorik karmaşıklığı hem de pratik sonuçları itibariyle sürekli yeniden değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Bu araştırma ile, klasik sekülerleşme teorilerinin evrensellik iddiaları sorgulanarak, kavramın çoğul ve bağlama duyarlı doğasının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Sekülerleşme teorilerinde karşımıza çıkan en önemli sorunlardan birisi, kavramın çok katmanlı yapısının yeterince analiz edilememesidir. Casanova'nın belirttiği gibi, klasik kuramlar dinin gerileme, farklılaşma ve özelleşme süreçlerini birbirine karıştırmıştır (Casanova, 1994: 19). Ayrıca Shook'un vurguladığı gibi, farklı disiplinler "seküler" kavramını farklı anlamlarda kullanmaktadır (Shook, 2020: 1). Nitekim hem teorik hem de pratik sonuçları itibariyle kavram üzerinden yeni tartışmalar devam etmektedir. Bu bağlamda araştırma kapsamında kavramın çoğul doğası ortaya konulacak, klasik teorilerin evrensellik iddiaları eleştirel bir perspektiften değerlendirilecektir. Çalışmaya ilişkin tartışmalar Weber'in "dünyanın büyüsunün bozulması" kavramından (Weber, 1950: 221), Habermas'ın post-seküler toplum önerisine (Habermas, 2006b: 15) ve Taylor'ın sekülerleşmenin üç anlamına ilişkin analizine (Taylor, 2007: 15) kadar uzanan geniş bir spektrumda cereyan etmektedir.

Araştırmanın kapsamı **kavramsal analiz**, **tarihsel gelişim** ve **bağlamsal çeşitlilik** eksenleri üzerinde şekillenmektedir. Bu analiz, sekülerleşmenin tek yönlü bir süreç olmadığını, Göle'nin de işaret ettiği gibi, farklı bağlamlarda farklı biçimler alan karmaşık bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifade ile sekülerleşme

tek yönlü bir süreç olmanın aksine çok farklı boyutlarıyla karşımıza çıkmaktadır. (Göle, 2011a: 17)

2.1. Kavramsal Çerçeve

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve, sekülerleşme literatürüne üç temel düzeyde katkı sağlamayı amaçlamaktadır. **Kavramsal düzeyde**, seküler kavram ailesinin analitik ayrımlarını sistematik bir çerçevede sunarak, terminolojik karmaşıklığı azaltmayı hedeflemektedir. **Teorik düzeyde**, klasik sekülerleşme teorilerinin evrensellik iddialarını eleştirel bir perspektiften değerlendirerek, çoğul sekülerleşme yaklaşımlarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. **Ampirik düzeyde** ise, farklı toplumsal bağlamlardaki sekülerleşme deneyimlerini karşılaştırmalı olarak analiz ederek, bağlama duyarlı yaklaşımların önemini vurgulamaktadır.

Metodolojik olarak, çalışma tarihsel, felsefi ve sosyolojik analizleri bütünleştiren disiplinler arası bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşım, sekülerleşme kavramını yalnızca tek bir disiplinin sınırları içinde değil, farklı disiplinlerin katkılarını ve etkileşimlerini dikkate alarak incelemektedir.

2.1.1 Kavramsal Temeller ve Etimolojik Analiz

Sekülerleşme kavramının etimolojik analizi, onun çok katmanlı anlamsal yapısını anlamak için vazgeçilmezdir. Latince “saeculum” terimi Roma uygarlığında temel olarak zamansal bir referans noktası olarak işlev görmüş, başlangıçta “bir insan kuşağı veya ömrünü” ifade ederken, zamanla “100 veya 110 yıllık sabit bir zaman aralığı” olarak gelişmiştir (Dunning, 2022: 200).

Roma'nın “Ludi Saeculares” (Seküler Oyunlar) geleneği, kavramın orijinal anlamını aydınlatmaktadır. Bu şenlikler, bir saeculum'un sona erip yenisinin başlamasını kutlamak amacıyla düzenlenmekte ve böylece kavram, döngüsel zaman anlayışının bir parçası olarak işlev görmekteydi (Dunning, 2022: 200).

Orta Çağ'da kavramın geçirdiği dönüşüm, modern anlamının şekillenmesinde kritik öneme sahiptir. Bu dönemde “saeculum”, mekânsal ve kurumsal bir ayrımı ifade etmeye başlamıştır. Yerel kiliselerde görev yapan ve manastır yaşamı sürmeyen

papazlar “secular clergy” olarak adlandırılırken (Stackhouse, 2011: 240), kavram dünyevi-kutsal ayrımının temellerini atmıştır.

18. yüzyılda Johann Heinrich Zedler’in Universallexikon’unda “saecularis” kavramı, “dünyevi, dünyevi amaçlara dönük, ruhani olmayan” olarak tanımlanmıştır (Brunner ve ark., 1972: 791). Bu tanım, kavramın Kilise hukukundan sivil alana doğru genişlediğini ve çağdaş anlamına yaklaştığını göstermektedir.

Sekülerleşme tartışmalarındaki kavramsal karmaşıklığın ana nedeni, birbirleriyle ilişkili ancak farklı anlamlar taşıyan terimlerin birbirinin yerine kullanılmasıdır. Casanova’nın vurguladığı gibi, bu kavramsal ailenin üyeleri arasında net ayrımlar yapmak, teorik tartışmaların netleşmesi açısından hayati önem taşımaktadır (Casanova, 1994: 20). Benzer şekilde Taylor, sekülerleşme kavramının üç farklı anlamını—kamusal alandaki dinin etkisinin azalması, bireysel dini bağlılıkların zayıflaması ve dinin seçeneklerden biri haline gelmesi—birbirinden ayırmanın önemine dikkat çekmektedir (Taylor, 2007: 15).

Kutay, bu kavramsal karmaşıklığı gidermek amacıyla dört temel terimi analitik olarak ayırtmaktadır (Kutay, 2020: 187-191):

Seküler kavramı, epistemolojik bir kategori olarak, hakikatin tespit edilmesi ve sistemleştirilmesinde kullanılan yaklaşımı ifade eder. Nitekim modern bilgi sistemleri, temelinde artık dini referansların olmadığı felsefi bilgi ve bilimsel bilgi gibi farklı bilgi kaynaklarına dikkat çekmekte ve seküler bilgi üretme yöntemleri ile şekillenmektedir.

Sekülerleşme, bu seküler epistemolojik yaklaşımın toplumsal düzeyde yayılması ve kurumsallaşması olarak tanımlanabilir. Bu süreç, Batı toplumlarının Yeni Çağ’ın başlangıcından itibaren geçirdiği köklü dönüşümleri kapsamaktadır.

Sekülerizasyon, Vestfalya Barışı (1648) ile başlayan ve 20. Yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden, spesifik hukuki dönüşümleri ifade eder. Bu süreç, kilise mallarının devlet kontrolüne geçmesini ve dini kurumların kapatılması veya dönüştürülmesini içermektedir.

Sekülerizm ise, modern-seküler dünya görüşlerinin bütününden hareketle ortaya çıkan politik bir duruşu ifade eder. Bu kavram, devlet-din ilişkilerinin düzenlenmesi ve kamusal alanın organizasyonu ile ilgili ideolojik ve politik programları içermektedir.

Bu analitik ayırım, Türkiye bağlamında özel bir önem kazanmaktadır. Türkçe literatürde sekülerleşme ve dünyevileşme kavramlarının birbirinin yerine kullanılması kavramsal karmaşıklığı artırmaktadır. Nitekim Türk Dil Kurumu sözlüğüne bakıldığında seküler kelimesini dünyacı olarak anlamlandırması bu yaygın anlam kabulüne bir örnek olarak gösterilebilir. (<https://sozluk.gov.tr/>). Oysa sekülerleşme “doğüstü alanın toplumsal gücünün azalması” iken, dünyevileşme “dünya nimetlerine yönelme” anlamında farklı süreçleri imlemektedir (Ertit & Çiççi, 2021: 281).

2.1.2 Metodolojik Yaklaşım ve Sekülerleşmenin Kapsamı

Sekülerleşme kavramının akademik analizinde karşılaşılan en önemli zorluklardan biri, teorik tartışmaların sıklıkla bilimsel nesnellikten uzaklaşarak normatif değerlendirmelere kaymasıdır. Bu durum, kavramın analitik gücünü zayıflatırken, ideolojik yargıların bilimsel analizi gölgelemesine neden olmaktadır.

Bu normatif yüklenme sorunu, kavramın bilimsel analizini zorlaştırırken, ideolojik kamplaşmalara da zemin hazırlamaktadır. Çelik'in vurguladığı gibi, sekülerleşme kavramı Türkiye'de ideolojik kamplaşmaların belirlediği içeriklere göre değişen anlamlar kazanmakta ve çoğu zaman "kültür içinde dinin zayıflaması" şeklinde anlaşılmaktadır (Çelik, 2018: 210). Benzer şekilde Hadden, klasik sekülerleşme teorisinin bilimsel bir yaklaşımdan çok "doktrin karakterinde" olduğunu vurgulayarak, teorisinin varsayımlarının sistematik önermeler grubu olmaktan ziyade önyargılara dayalı ideolojik yaklaşımlar olduğunu belirtmektedir (Hadden, 2002: 162).

Bu metodolojik zorlukların aşılması için Dobbelaere'nin önerdiği çok katmanlı analiz yaklaşımı önemli bir çözüm sunmaktadır. Sekülerleşmeyi "toplumsal (makro), örgütsel (mezo) ve bireysel (mikro)" olmak üzere üç farklı analiz düzeyinde ele alma

önerisi (Dobbelaere, 2003: 24-25), kavramın karmaşıklığını daha iyi kavramamızı sağlamaktadır.

Kavramın bu metodolojik karmaşıklığına ek olarak, disiplinler arası kullanım ve anlam çeşitliliği de sekülerleşme analizini zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır. "Seküler" kavramının din sosyolojisi dışındaki bilimsel disiplinlerdeki kullanımları, kavramın düşünce tarihindeki çok boyutlu konumunu ortaya koymaktadır. Shook'un vurguladığı önemli bir nokta, seküler kavramının zorunlu olarak din veya dini olmayan kavramlarla ilişkilendirilmek zorunda olmadığıdır (Shook, 2020: 1).

Astronomide bu çeşitlilik daha somut olarak karşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyıldan itibaren, göksel cisimlerin uzun vadeli gözlemleri sonucunda düzenli değişim kalıplarını tanımlamak için "seküler kalıplar" terimi kullanılmıştır. Bu kullanım, jeoloji, iklim bilimi ve ekoloji gibi alanlara da yayılarak, kavramın dini bağlamdan bağımsız bir analitik değer taşıdığını göstermektedir (Shook, 2020: 2, 7, 9). Sosyal bilimlerde "seküler trend" kavramı, demografya, ekonomi ve siyaset biliminde uzun vadeli toplumsal değişimleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kullanım, "bir karakteristiğin zaman içinde gösterdiği kademeli, tek yönlü değişim" olarak tanımlanmakta ve kavramın analitik potansiyelini ortaya koymaktadır (Sievert, 2006: 101).

Bu genel metodolojik sorunlara ek olarak, Türkiye bağlamında kavramsal sorunlar daha da karmaşık bir hal almaktadır. Türkiye'de sekülerleşme kavramının kullanımı, özgün kavramsal ve teorik sorunlar barındırmaktadır. Berkes'in vurguladığı gibi, "laiklik kavramının aslında Batılı din-devlet ilişkileri temelinde geliştiği ve bu bakımdan Osmanlı-Türk tecrübesini izah etmediği" gerçeği (Berkes, 1978: 15-16), kavramsal adaptasyon sorunlarını gözler önüne sermektedir.

Bu kavramsal adaptasyon zorluklarını daha detaylı analiz eden çalışmalarda, Türkiye'deki sekülerleşme deneyimi, Göle'nin analizleriyle daha iyi anlaşılabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte kamusal mekânların Batılı yaşam biçimine uygun olarak kodlanması (Göle, 2006: 254), özgün bir

sekülerleşme modeli ortaya koyduğu kadar, kavramsal gerilimler de üretmiştir. Bu bağlamda, İslami unsurların kamusal alandaki artan görünürlüğü, seküler normlar etrafında dizayn edilmiş alanların yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir (Göle, 2011b: 386-387). Bu durum, sekülerleşmenin evrensel bir model olmadığını, aksine bağlama özgü ve çoğul bir fenomen olduğunu göstermektedir.

Tüm bu metodolojik ve kavramsal karmaşıklık göz önüne alındığında, bibliyometrik bakış açısından kavramsal haritalama yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Sekülerleşme kavramının teorik karmaşıklığı ve disiplinler arası yayılımı, sistematik bir analiz yapma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bibliyometrik analiz yöntemi, sekülerleşme kavramının çok katmanlı yapısını ve disiplinler arası niteliğini sistematik bir şekilde inceleme imkanı sunacaktır. Bu yaklaşım, kavramsal ailenin ("seküler", "sekülerleşme", "sekülerizasyon", "sekülerizm") teorik ilişkilerinin haritalanmasına ve bu çalışmanın kavramsal çerçevesinin zenginleştirilmesine katkıda bulunacaktır. Kavramsal haritalama, teorik yaklaşımların çeşitliliğini ve kavramsal ilişkilerin zenginliğini ortaya çıkararak, sekülerleşme literatürünün genel çerçevesini ve gelişim yönlerini daha iyi kavramamızı sağlayacaktır.

2.2. Tarihsel Gelişim ve Kuramsal Yaklaşımlar

Sekülerleşme kavramının teorik gelişimi, modern sosyal bilimin doğuşuyla yakından ilişkilidir. Bu başlıkta, kavramın basit bir zamansal referanstan karmaşık bir sosyolojik fenomene dönüşümünü izleyerek, klasik teorilerden çağdaş eleştirel yaklaşımlara uzanan kuramsal serüveni incelenecektir.

2.2.1 Klasik Sekülerleşme Teorileri

Sekülerleşme kavramının tarihsel gelişimi, etimolojik kökenlerin ötesinde, kavramın sosyal teori haline gelme sürecinin karmaşık dinamiklerini ortaya koymaktadır. Ögüt Marangoz ve Uluç'un kapsamlı analizine göre, bu süreç İmparator I. Konstantin döneminden günümüzün post-seküler tartışmalarına uzanan geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Kavramın kökenlerini çok tanrılı pagan toplumlarına kadar götürmek mümkündür; bu toplumlarda "sekülerlik" gündelik hayatı belirleyen bir düşünce ve yaşam tarzı anlamına gelmekteydi. Bu erken kullanım, kavramın

İbrahimi dinlerden önce de mevcut olduğunu ve zorunlu olarak din karşıtı bir anlam taşımadığını göstermektedir (Altındal, 1986 akt. Öğüt Marangoz & Uluç, 2021: 336).

Bu tarihsel kökenlerden modern teorik gelişime geçiş, 16. yüzyıl Protestan Reformu ile gerçekleşmiştir. Martin Luther'in Katolik kilisesine karşı başlattığı hareket, dinin bireyselleşmesine ve dünyevileşmeye yönelik tarihi bir adım olmuş, bireyin Tanrı ile arasındaki aracısız ilişkiyi vurgulayarak geleneksel dini otoriteleri sorgulamaya açmıştır (Casanova, 2014 akt. Öğüt Marangoz & Uluç, 2021: 337).

Kavramın modern anlamını kazanmasında 18-19. yüzyıl dönüşümü kritik rol oynamıştır. Avrupa'nın Rönesans, Protestan Reformu, Bilimsel Devrim, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi gibi büyük değişimler yaşaması, sekülerleşmeyi toplumsal dönüşümün kapsamlı bir açıklama modeli haline getirmiştir (Ertit, 2019). Bu dönemde bilim, teknoloji ve bürokratik yapıların gelişimi ile eşitlikçi demokrasilerin ortaya çıkışı gibi köklü değişimler, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerini doğurmuştur (Bayer, 2010).

Bu gelişim sürecinde yaşanan en önemli kırılma noktalarından biri, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki paradigma krizleridir. Berger'in kendi teorisinden vazgeçmesi (Berger, 1999: 2-3) ve Casanova'nın "dinin kamusal alana dönüşü" analizi (Casanova, 1994: 3), kavramın doğrusal gelişim modelinden çok boyutlu analiz çerçevelerine doğru evrildiğini göstermektedir.

Bu teorik gelişim sürecinin temel karakteristiğini anlamak için klasik modernleşme-sekülerleşme tezi incelenmelidir. Bu tez, "ne kadar modernleşme, o kadar sekülerleşme" formülüyle özetlenebilir (Köse, 2014: 7). Bu yaklaşım, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bürokratik yapıların genişlemesi ve demokratik kurumların oluşumu gibi modernleşme süreçlerinin, kaçınılmaz olarak dinin toplumsal öneminin azalmasına yol açacağını öngörmüştür.

Bu yaklaşımın dayandığı modernizm projesi, bir dizi temel değer ve ilke üzerine inşa edilmiştir: sekülerizm, bireyselleşme, rasyonalizm, kentleşme, pozitivizm, bürokratikleşme, sanayileşme, ulus-devlet yapılanması ve

demokratikleşme (Çelik & Taş, 2021: 273). Bu süreçlerin her biri, geleneksel dini yaşam biçimleri üzerinde dönüştürücü etkiler meydana getirmiştir.

Bu dönüşüm süreçleri içinde kent yaşamının sekülerleşme üzerindeki etkisi özel bir önem taşımaktadır. Wirth'in analizine göre, modern kent hayatı "geleneksel dayanışma ve akrabalık bağlarının zayıfladığı, bireyselleşmenin, farklılaşmanın, hoşgörünün ve sekülerleşmenin geliştiği" bir ortam inşa etmiştir (Wirth, 2002: 77-106). Bu gözlem, sekülerleşmenin sadece düşünsel bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıların dönüşümüyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Ancak klasik teorilerin öngörülerinin sorgulanmaya başlandığı dönem 1970'lerden itibaren kendini göstermiştir. Küçükcan'ın belirttiği gibi, geride bıraktığımız yüzyılın son çeyreğinde dinî eğilimlerin yükselişe geçmesi ve dinî hareketlerin toplumsal ivme kazanması, modernizmin gelişmesi ile dinin gerileyeceğini öngören geleneksel teorilerin aksine bir gelişme olmuştur (Küçükcan, 2005: 110). Amerika Birleşik Devletleri örneği, nüfusun %94'ünün Allah'ın varlığına inanması ve %58'inin dinin kendi hayatlarında "çok önemli" bir unsur olduğunu belirtmesi ile bu eleştirilerin güçlü dayanaklarından birini oluşturmaktadır (Fowler R. vd. 1999, akt. Küçükcan, 2005: 115).

Bu eleştiriler, aslında klasik teorilerin temel varsayımlarının sorgulanması anlamına gelmektedir. 19. yüzyılın sosyal düşüncesinde, Auguste Comte, Herbert Spencer, Émile Durkheim, Max Weber ve Karl Marx gibi düşünürler, farklı teorik perspektiflerden hareketle de olsa, sanayi toplumunun gelişimine paralel olarak dinin toplumsal etkisinin gerileyeceği konusunda hemfikir görünüyordular (Küçükcan, 2005 110).

Bu genel çerçeve içinde Weber'in rasyonalizasyon teorisi özellikle dikkat çekici bir analiz sunmaktadır. Weber'in sekülerleşme analizi, rasyonalizasyon süreciyle yakından ilişkilidir. Onun kavrayışında, kapitalizmin yükselişiyle birlikte gelişen rasyonel düşünce, geleneksel toplumların dini temellerini aşındırmıştır (Weber, 1950: 222). Weber'in "dünyanın büyüünün bozulması" (Entzauberung der Welt) kavramı, bu süreci çarpıcı bir şekilde özetlemektedir (Weber, 1950: 221).

Weber'in analizinin en ilginç yanlarından biri, Protestan etiğinin sekülerleşme sürecinde oynadığı paradoksal roldür. Bir yandan "dünyevi çilecilik" aracılığıyla rasyonel çalışma etiğini teşvik ederken (Weber, 1950: 193-194), diğer yandan bu etiğin dini kökenlerinden kopmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde "tamamen gelişmiş modern kapitalizm... dinin geçmişte sahip olabileceği herhangi bir etkiden bağımsızdır" gözlemi (Weber, 1950: 188), bu paradoksun sonucunu göstermektedir.

Weber'in yaklaşımına alternatif bir perspektif sunan Durkheim'in fonksiyonalist yaklaşımı, sekülerleşme teorilerinden farklı bir bakış açısı getirmektedir. Ona göre din, "insanlık tarihinin en belirleyici faktörlerinden biridir ve dünya tarihini ekonomik faktörlerden daha fazla etkilemiştir" (Durkheim, 1995: 1-8).

Durkheim'in bu alandaki özgün katkısı, kutsal-profana ayırımının analitik değerini ortaya koymasındadır. "Kutsal ve profana insan aklı tarafından her zaman ve her yerde ayrı cinsler olarak, yani hiçbir ortak noktası olmayan iki dünya olarak algılanır" tespiti (Durkheim, 1995: 33), dinin toplumsal işlevinin anlaşılmasında kritik öneme sahiptir. Durkheim'in "kolektif bilinç" kavramı, sekülerleşme süreçlerinin anlaşılmasında farklı bir boyut katmaktadır. "Düşünce kategorileri kolektif temsiller, yani kolektif oluşumlardır" analizi (Durkheim, 1995: 433-440), dinin bireysel inançların ötesinde toplumsal bir gerçeklik olduğunu vurgulamaktadır.

Bu teorik katkılara ek olarak Marx'ın eleştirel perspektifi de sekülerleşme tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Marx'ın din eleştirisi, sekülerleşme teorilerinde önemli bir yer tutmasına rağmen, onun yaklaşımı daha çok dinin toplumsal işlevlerinin eleştirel analizine odaklanmıştır. "Halkın afyonu" metaforu, dinin toplumsal eşitsizlikleri maskeleyen işlevine dikkat çekerken, sekülerleşmeyi emansipatör/özgürleştirici bir süreç olarak değerlendirmiştir (Marx, 1977: 378).

Bu klasik teorik yaklaşımların yanı sıra, rasyonalizm ve inanç kaybı yaklaşımları da sekülerleşme teorisinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Wilson'ın formülasyonu "sekülerleşme, dinin toplumsal önemini azalmasını ifade eden" bir süreçtir (Wilson, 1982: 149). Bu yaklaşım, Aydınlanma düşüncesinin bilimsel bilgiye,

teknolojik kontrole ve deneysel kanıtlama yöntemlerine dayalı rasyonel dünya görüşünün, dini inançları aşındırdığını savunur.

2.2.2 Eleştirel Dönüşüm ve Yeni Paradigmalar

Sekülerleşme kuramı, son dönemde tarihindeki en ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır (Norris & Inglehart, 2004: 4). Bu eleştirel dalga, hem teorik varsayımların sorgulanmasını hem de ampirik bulguların yeniden değerlendirilmesini içermektedir.

Bu eleştirel dönüşümün en çarpıcı örneklerinden biri, Berger'in entelektüel dönüşümüdür. Peter Berger'in sekülerleşme konusundaki düşünsel serüveni, paradigma değişimini sembolize etmektedir. 1967'de "Kutsal Şemsiye" eserinde (Berger, 1967) klasik sekülerleşme yaklaşımını benimserken, 1999'da radikal bir görüş değişikliği yaşamıştır.

Berger'in 1999'daki itirafı bu dönüşümü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır: "Sekülerleşmiş bir dünyada yaşadığımız varsayımı yanlıştır. Bugün dünya bazı istisnalar dışında en az eskisi kadar, hatta bazı yerlerde eskisinden daha fazla dindardır" (Berger, 1999: 2-3). Bu görüş değişikliği, sekülerleşme teorilerinin ampirik temellerinin sorgulanmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Bu teorik revizyonlara paralel olarak, Casanova'nın analitik ayrımı sekülerleşme tartışmalarına kavramsal netlik kazandırmıştır. José Casanova, sekülerleşme tartışmalarına önemli bir kavramsal netlik kazandıran üçlü ayrım önermiştir. Onun analizinde sekülerleşme üç farklı süreçten oluşmaktadır: kurumsal farklılaşma, dini inanç ve pratiğin gerilemesi ve dinin özelleşmesi (Casanova, 1994: 20).

Casanova'nın bu alandaki en önemli katkısı, "deprivatizasyon" kavramıyla dinin kamusal alana dönüşünü analiz etmesidir. 1980'lerde yaşanan "dinin kamusal alana beklenmedik patlaması", klasik sekülerleşme teorilerinin öngörülerini sorgulamıştır (Casanova, 1994: 5-6).

Bu eleştirel yaklaşımların devamında, post-seküler tartışmalar ve yeni paradigmlar ortaya çıkmıştır. Jürgen Habermas'ın "post-seküler toplum" kavramı, sekülerleşme tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yaklaşım, din ile sekülerlik arasındaki katı karşıtlığı aşmayı ve bu iki alanın karşılıklı etkileşimini anlamayı amaçlamaktadır.

Habermas'ın post-seküler yaklaşımında, modern demokratik toplumlarda dini değerlerin seküler alana "tercümesi" önemli bir yer tutmaktadır (Habermas, 2006a: 116, 137, 138, 139). Bu süreç, dindar ve seküler vatandaşlar arasında işbirlikçi bir çaba gerektirmektedir. Ancak Roldán Gómez'in analizinde, post-seküler kavramının betimleyici düzeyde sınırlı geçerliliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır (Roldán Gómez, 2017: 860). Avrupa toplumlarında net bir seküler tersine dönüşün gözlemlenmemesi, kavramın daha çok normatif bir kategori olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu küresel teorik tartışmalara ek olarak, Türkiye bağlamında teorik tartışmalar özgün bir karakter taşımaktadır. Türkiye'deki sekülerleşme tartışmaları, Batılı teorisyenlerin yerel bağlamla karşılaştığı özgün bir alan oluşturmaktadır. Göle'nin analizlerinde, Türkiye'nin modernleşme deneyimi "tarihselliği zayıf toplumlar"ın ortak özelliklerini yansıtmaktadır (Göle, 2016: 20). "Rasyonalizmin sanayi medeniyetine tam dönüşmemesi ve ekonomik gelişme ile demokratikleşme süreçlerinin paralel ilerlememesi" (Göle, 2016: 12), Türkiye'deki sekülerleşme süreçlerinin Batılı modellerden farklılaşmasına yol açmıştır.

Bu farklılaşmanın en belirgin örneği, Cumhuriyet döneminde uygulanan laiklik modelidir. Bu model, "dinin devletten ayrılmasından ziyade, dinin devlet tarafından kontrol edilmesi" şeklinde gerçekleşmiştir (Mert, 1994: 17). Bu özgün model, sekülerleşme teorilerinin evrensel geçerliliğini sorgulayan önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Tüm bu teorik gelişmeler sonucunda, günümüz sekülerleşme literatüründe paradigmatik çeşitlilik ve güncel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Günümüz sekülerleşme literatüründe üç temel paradigma öne çıkmaktadır. "Klasik paradigma" Bryan Wilson,

Roy Wallis ve Steve Bruce gibi sosyologları içerirken, dinin modern dönemde önemini kaybettiğini savunur. "Yeni paradigma" Peter Berger, David Martin, Rodney Stark gibi sosyologları kapsarken, klasik sekülerleşme teorisini "kanıtlanmamış ve etnosentrik" olarak eleştirir (Özay, 2007: 138-143).

Bu iki paradigmaya alternatif olarak ortaya çıkan "eklektik paradigma" ise Mark Chaves, David Yamane, José Casanova ve Conrad Ostwald gibi sosyologların yaklaşımını yansıtır. Bu yaklaşım, sekülerleşmeyi dinin kendisinden çok otorite üzerinden ele alır ve modern toplumda dinin bir şekilde devam edeceğini savunur (Özay, 2007: 138-143).

Bu paradigmatik çeşitlilik, sekülerleşme kavramının tek bir teorik çerçevede açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu göstermektedir. Çağdaş tartışmaların temel eğilimi, evrensel açıklamalardan çoğul ve bağlamsal yaklaşımlara doğru bir kayma yaşanmasıdır.

Bu teorik karmaşıklığın sistematik olarak anlaşılması için bibliyometrik perspektiften tarihsel gelişimin haritalanması önemli bir yaklaşım sunmaktadır. Bibliyometrik analiz yöntemi, sekülerleşme kavramının tarihsel gelişimini sistematik bir şekilde izleme ve görselleştirme imkanı sunacaktır. Bu metodolojik yaklaşım, kavramın tarihsel evriminin ve teorik dönüşümlerinin daha objektif bir perspektiften değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır. Tarihsel gelişim sürecinin bibliyometrik haritalanması, kavramın farklı dönemlerdeki kullanım örüntülerini ve anlam dönüşümlerini sistematik bir çerçevede anlamamıza katkıda bulunacaktır. Teorik paradigmaların entelektüel yapısını ve farklı yaklaşımlar arasındaki ilişkileri haritalamak, sekülerleşme düşüncesinin çok boyutlu gelişim sürecini daha bütüncül bir perspektiften anlamamızı sağlayacaktır.

2.3. Çağdaş Tartışmalar ve Bağlamsal Analiz

Sekülerleşme süreçlerinin tek bir evrensel model ile açıklanamayacağı gerçeği, çağdaş sosyal bilimde giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu başlıkta, farklı toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda sekülerleşmenin nasıl çeşitli biçimler aldığı

incelenecektir. Batı ve Batı-dışı toplumlar arasındaki sekülerleşme deneyimlerinin karşılaştırılması, bu çeşitliliğin anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir.

2.3.1 Farklı Bağlamlarda Sekülerleşme Deneyimleri

Her toplumun özgün tarihsel, kültürel ve dini dinamikleri çerçevesinde kendine has sekülerleşme deneyimleri yaşadığına ilişkin yaklaşım, sekülerleşme teorilerinin tek boyutlu açıklamalarından farklı olarak çok katmanlı bir analiz sunmaktadır. Bu başlıkta yapılacak tartışmalar, yerel koşulların ve tarihsel süreçlerin sekülerleşme biçimlerini nasıl şekillendirdiğini anlamaya katkı sağlayacak olması bakımından önem arz etmektedir.

Sekülerleşme sürecinin evrenselliği konusunda son dönemde önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Sekülerizasyonun son iki yüzyıl içinde Avrupa'nın dinî hayatı ve yapısında ciddi etkiler yaptığı ve köklü değişimlere neden olduğu doğru olmakla birlikte (Remond, 1999: 187), Avrupa'nın deneyiminin bir istisna olduğuna ilişkin yaklaşımlardan söz etmek mümkündür (Davie, 1999: 25-26). Bu yaklaşımlar sekülerleşme sürecinin Avrupa'ya özgü tarihsel, kültürel ve kurumsal faktörlerin bir sonucu olduğunu ve diğer bölgelere genelleştirilemeyeceğini savunmaktadır.

Bu eleştirel perspektifin güçlü argümanlarından biri, sekülerleşme kuramının Avrupa deneyimini yansıttığını, ancak dünyanın diğer bölgelerindeki din-toplum ilişkilerini, dinî davranışları ve dindarlık düzeylerini açıklayamadığı iddiasıdır. Bu iddia, ABD, Hint yarımadası, Asya ülkeleri ve İslâm dünyasındaki gelişmelere bakıldığında daha da belirginleşmektedir (Fowler R. vd. 1999, akt. Küçükcan, 2005: 115). Amerika Birleşik Devletleri örneği, bu yaklaşımın en güçlü destekleyicilerinden birini oluşturmaktadır. ABD'de yapılan güncel araştırmalar, Amerikan toplumunda dinin gücünün arttığını göstermektedir. Amerikanlıların %94'ünün Tanrı'ya inandığı ve %80'inden fazlasının dua ile ulaşılabilir bir Tanrı tasavvuruna sahip olduğu veriler (Fowler R. vd. 1999, akt. Küçükcan, 2005: 115), klasik sekülerleşme teorilerinin öngörleriyle çelişmektedir.

Bu evrensellik tartışmalarının yanı sıra, Nilüfer Göle'nin çağdaş analizleri, Batı-dışı toplumlardaki sekülerleşme deneyimlerinin özgün dinamiklerini ortaya

koymaktadır. Bu toplumlarda "rasyonalizmin sanayi medeniyetine tam dönüşmemesi ve ekonomik gelişme ile demokratikleşme süreçlerinin paralel ilerlememesi" (Göle, 2016: 12), sekülerleşme süreçlerinin farklı bir karakter kazanmasına yol açmıştır.

Göle'nin "modernlik ve modernleşme" arasındaki ayrımı bu bağlamda özellikle değerlidir: "Modernlik, evrenselliği içermektedir. Modernleşme ise, farklı ülkelerin tarih ve kültürlerinden yola çıkarak çizdikleri güzergâhın adıdır" (Göle, 2000: 162). Bu perspektif, sekülerleşmenin de benzer şekilde çoğul bir karaktere sahip olduğunu ve her toplumun kendi tarihsel bağlamında özgün sekülerleşme deneyimleri yaşadığını göstermektedir.

Özellikle Batı-dışı toplumlarda modernleşmenin toplumun bütününe kapsayan organik bir gelişimden ziyade, çoğunlukla entelektüel ve siyasi elitler tarafından yukarıdan aşağıya doğru yönlendirilen bir proje (Göle, 2016 akt. Koç & Topluk, 2019: 287) olarak şekillenmesi, bu toplumlardaki sekülerleşme süreçlerinin de seçkinci ve ideolojik nitelikler taşımasına yol açmıştır. Bu durum, klasik sekülerleşme teorilerinin evrensellik iddialarının sorgulanması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu teorik çerçeveden hareketle, Türkiye, Doğu ile Batı, gelenek ile modernlik, İslami miras ile seküler devlet yapısı arasındaki gerilimli konumuyla, sekülerleşme çalışmaları için benzersiz bir alan oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde Türk modernleşmesi, Fransız modelinden esinlenen laik-akılcı bir çerçevede şekillenmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde benimsenen bu yaklaşım, Türkleşme ve çağdaşlaşma hedefleri doğrultusunda formüle edilmiş (Yıldırım, 2023: 2) ve teorik zeminini Fransız laik geleneğinden almıştır (Akpolat, 2008: 116).

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte toplumsal mekânlar, Batılı yaşam normlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmiştir (Göle, 2006: 254). Bu kapsamlı dönüşüm projesi içerisinde kadınlar, modernleşme sürecinin merkezi figürleri olarak konumlandırılmıştır (Göle, 2006: 252). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, toplumsal ve siyasal yapılardaki dönüşüm büyük ölçüde süreklilik gösterirken, din alanında köklü bir kopuş yaşanmıştır (Yıldırım, 2023: 14). Yeni kurulan Cumhuriyet, laik ilkeler temelinde örgütlenmiş, geleneksel dini-siyasi otorite yapısı olan hilafet

kaldırılmış ve dinin devlet yönetimindeki rolü büyük ölçüde etkisiz hale gelmiştir (Küçükcan, 2005: 118-119).

Türkiye'de hayata geçirilen laiklik anlayışının kendine has özellikler taşıması dikkat çekicidir. Bu farklılığın anlaşılmasında, devlet düzeyindeki laiklik ile toplumsal düzeydeki sekülerlik arasındaki kavramsal ayrımın önemi büyüktür (Mert, 1994: 17). Laiklik nosyonunun Batı'daki din-devlet dinamikleri çerçevesinde evrimleşmesi, bu kavramın Osmanlı-Türk tarihsel sürecini tam anlamıyla karşılayamamasına yol açmıştır (Berkes, 1978: 15-16). Nitekim Batı geleneğinde laiklik ağırlıklı olarak Fransa'nın deneyimlerini, sekülerlik ise İngiltere'nin yaşadığı süreci ifade etmektedir (Arkoun, 1995: 17).

Türkiye'nin laiklik pratiği, bu kuramsal çerçevede benzersiz bir profil çizmektedir. İslam coğrafyasında laikliğin belirişi ve kurumsal biçimlenişi, bu anlayışın köken aldığı Batı toplumlarından farklı bir rotayı izlemiştir (Küçükcan, 2005: 116-118). Bu özgün yaklaşım, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın oluşturulması ve din eğitiminin devlet gözetiminde yürütülmesi gibi somut uygulamalarda kendini göstermiştir.

Türkiye'nin çağdaş toplumsal dönüşümünde önemli bir gelişme olarak, dini kimlikli aktörlerin kamusal yaşamdaki artan görünürlüğü, mevcut seküler düzenlemelerin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır (Göle, 2011b: 384-385). Bu gelişme, sekülerleşmenin lineer bir süreç olmadığını, aksine karşılıklı etkileşimlerle biçimlenen karmaşık bir dinamik olduğunu ortaya koymaktadır.

İslami referanslar, geleneksel olarak sınırlı kaldığı özel alan sınırlarını aşarak eğitim, ekonomi ve medya gibi modern kurumsal alanlara nüfuz etmektedir. Bu genişleme sürecinde, hem dini pratikler modern koşullara uyum sağlamak durumunda kalmakta, hem de bu kurumsal yapılar dini motiflerden etkilenerek dönüşüme uğramaktadır (Göle, 2017a: 12).

Göle'nin yaklaşımında, geleneksel seküler-dini dikotomilerin bulanıklaştığı ve her iki alanın motiflerinin karşılıklı olarak geçişkenlik gösterdiği hibrit formlar belirginleşmektedir (Göle, 2017b: 25). Bu yaklaşım, katı kategorik ayrımların

ötesinde, çok katmanlı ve etkileşimli bir toplumsal gerçekliğin varlığına işaret etmektedir.

Sekülerleşme kavramının evrensellik iddialarına karşın, ülkelerin özgül tarihsel, kültürel ve siyasi koşulları, farklı sekülerleşme modellerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu çeşitliliğin somut örnekleri farklı ülke deneyimlerinde kendini göstermektedir.

Fransız laiklik anlayışı (laïcité), cumhuriyetçi sekülerizmin paradigmatik örneğini oluşturmaktadır. Bu modelin temel amacı, devletin din karşısında objektif bir pozisyon alması ve dini otoritelerin devlet mekanizmasına müdahalesinin önlenmesidir (Erdoğan, 2005: 1). Fransız yaklaşımı, dini inanç ve pratikleri bireysel tercih alanına bırakırken, kamusal düzen ve devlet yönetiminde dini etkinin tamamen bertaraf edilmesini hedeflemektedir.

Bu model, din-devlet ayrımının ötesine geçerek, dinin toplumsal yaşamdaki nüfuzunun da kontrol altına alınmasını öngörmektedir (Erdoğan, 2005: 1). Özellikle Roma Katolik Kilisesi'nin devlet üzerindeki tarihsel hegemonyasını kırma motivasyonu ile gelişen bu anlayış, eğitim kurumlarında dini simgelerin yasaklanması ve kamu hizmetlerinin seküler karakterinin korunması gibi somut uygulamalarla hayat bulmuştur. Göle'nin karşılaştırmalı değerlendirmesinde, Fransa ve Türkiye örneklerinde sekülerizmin Müslüman nüfusun Batılı yaşam biçimlerine entegre edilmesi işlevi gördüğü tespit edilmektedir (Oruç, 2021: 168). Bu paralellik, cumhuriyetçi sekülerizmin homojenleştirici ve dönüştürücü niteliğini açığa çıkarmaktadır.

Amerikan sekülerizm deneyimi ise liberal bir modeli temsil etmektedir. ABD, sekülerizmin liberal bir versiyonunu temsil etmektedir. Amerikan Anayasası'nın Birinci Ek Maddesi, kurumsal ayrım ilkesi ("establishment clause") vasıtasıyla federal yönetimin belirli bir dini mezhep veya geleneği kayırmasını engellerken, eş zamanlı olarak vatandaşların din ve vicdan özgürlüğünü koruma altına almaktadır (Legal Information Institute, 2016).

Amerikan sekularizminin ayırt edici özelliği, devletin dinî konularda tarafsızlığını sürdürürken, bireysel dinî ifade ve ibadet haklarını güçlü şekilde savunmasıdır. Bu model, Avrupa'daki seküler toplumların aksine, resmi düzeyde dinî neutraliteyi/tarafsızlığı benimserken toplumsal düzeyde yüksek dinî bağlılık oranlarını sürdürebilmektedir (Moghadam, 2003: 47, 53). ABD'de yapılan araştırmalar, Amerikan toplumunda dinin gücünün devam ettiğini ve nüfusun büyük çoğunluğunun dinî inançlara sahip olduğunu göstermektedir (Fowler R. vd. 1999, akt. Küçükcan, 2005: 115).

Bu çeşitliliğin bir başka örneği olan Hindistan, küresel sekülerleşme deneyimleri arasında kendine özgü bir model sunmaktadır. Göle'nin analizine göre, bu ülkedeki sekularizm deneyimi birkaç temel özelliklerle karakterize edilmektedir (Göle, 2011a: 172): Sekularizm anlayışı, farklı dinler arasında barışın sembolü olarak işlev görmekte ve çoğulculuk ile demokrasinin temel garantörü rolünü üstlenmektedir. Türkiye ile karşılaştırıldığında köklü farklılıklar ortaya çıkmaktadır; Türkiye'deki laiklik anlayışı Batı laikliğinin doğrudan bir yansıması olmayacak kadar özgün bir karakter taşımakla birlikte toplumsallaşırken sivilleşme konusunda zorluklar yaşamaktadır. Buna karşılık Hindistan'da sekularizm, dinler arası uyumun sembolik ifadesi ve demokratik çoğulculuğun koruyucusu olarak algılanmaktadır.

Modernleşme süreçlerinde gelenek ile kurulan ilişki açısından da iki ülke arasında belirgin farklar görülmektedir. Türkiye ve Çin gibi gönüllü otoriter modernizasyon projesi yürüten ülkelerde geçmişten ve gelenekten kopuş, sömürgeci modernizasyonu deneyimleyen Hindistan'dakinden çok daha radikal boyutlarda gerçekleşmiştir. Hindistan, kendi kültürel mirasıyla bağlarını sahiplenerek bu durumu sömürge karşıtı direnişin bir aracına dönüştürmeyi başarmıştır.

Bu deneyimler, sekülerleşme kavramlarının hangi dil, kültürel havza ve tarihsel süreçte nasıl şekillendiğinin detaylı ve mukayeseli bir incelemesinin önemini ortaya koymaktadır.

İslam coğrafyasına bakıldığında da, sekülerleşme deneyimlerinin her toplumun kendine özgü tarihsel ve kültürel bağlamları doğrultusunda çeşitlilik gösterdiği

görülmektedir. Bu bölgedeki sekülerleşme tecrübeleri, büyük ölçüde sömürge sonrası dönemde ulus-devlet kurma projelerinin dinamikleriyle iç içe geçmiştir.

Küçükcan'ın analiz ettiği farklı ülke deneyimleri bu çeşitliliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Küçükcan, 2005: 121-125): Mısır'da sekülerleşme hamlesi XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hidiv İsmail döneminde başlayarak İngiliz hegemonyası altında sistemli bir hal almıştır. Cezayir deneyiminde ise durum tam tersine gelişmiş; uzun süreli Fransız kolonyal yönetimi karşısında İslam, ulusal kimliğin ve direnişin merkezî unsuru olarak kristalleşmiştir. Tunus'ta ise Habib Burgiba önderliğinde Batı odaklı ve laik karakterli bir toplumsal dönüşüm programı hayata geçirilmiştir. İran vakasında durum daha da karmaşıktır. Pehlevi hanedanlığının Batı tarzı modernleşme girişimlerine rağmen, 1979'daki İslam Devrimi ile dinin toplumsal ve siyasal arenalardaki belirleyiciliği yeniden tesis edilmiştir. Bu örnekler, İslam dünyasında sekülerleşmenin tek tip bir model izlemediğini, her ülkenin kendine özgü koşullarının farklı sonuçlar doğurduğunu açıkça göstermektedir.

Bu çeşitliliğe ek olarak, 21. yüzyılda sekülerleşme tartışmaları, küreselleşme süreçlerinin oluşturduğu yeni dinamiklerle önemli dönüşümler geçirmiştir. Küreselleşme, kültürlerin, değerlerin ve inançların dünya çapında dolaşımını hızlandırarak, sekülerleşme süreçlerini de derinden etkilemiştir.

Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ulus-aşırı göç hareketleri, klasik sekülerleşme teorilerinin öngördüğü tek yönlü süreci sorgulatan kritik bir faktör haline gelmiştir. Göç ve din arasındaki karmaşık etkileşimler, sekülerleşmenin doğrusal bir süreç olmadığını, aksine dini çeşitliliğin seküler sistemleri dönüştüren karşılıklı bir dinamizmin varlığını göstermektedir.

Beckford'un göç-din ilişkisi üzerine yaptığı analiz, bu dönüşümün boyutlarını ortaya koymasından değerlidir (Beckford, 2019: 15): Göç ve din arasındaki ilişkinin tarihi uzun, karmaşık ve değişkendir. Sosyolojik araştırmalar, dinlerin göçe neden olma ve göçün üretebileceği sonuçlara yanıt verme konusundaki farklı katkılarını ortaya koymuştur. Toplumsal cinsiyet ve kuşak faktörlerinin göç ve din kesişimini şekillendirmedeki önemi özellikle vurgulanmaktadır. Büyük ölçekli

göçlerle birlikte artan dini çeşitlilik, Avrupa devletleri ile dinler arasındaki liberal ayrımcı rejimlerinin bu gerilimleri çözme kapasitesini sorgulatmaktadır.

Bu durum, Göle'nin geleneksel seküler-dini kategorilerin esneklik kazandığı ve katı ayrımların bulanıklaştığı (Göle, 2017b: 25) analiziyle örtüşmektedir. Göçle gelen dini kimlikler, mevcut seküler düzenlemelerin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmakta (Göle, 2011b: 385-387) ve böylece klasik sekülerleşme paradigmasının yetersizliklerini gözler önüne sermektedir.

Küçükcan'ın belirttiği gibi, dünyanın farklı bölgelerindeki gelişmelere bakıldığında, geleneksel sekülerleşme kuramının evrensel geçerliliği sorgulanmaktadır (Küçükcan, 2005: 116-127). Göçle birlikte ortaya çıkan dini heterojenlik, bu eleştiriyi destekler nitelikte, sekülerleşme dinamiklerinin yerel koşullara bağlı olarak farklılaştığını ve tek tip bir model izlemediğini kanıtlamaktadır. Beckford'un vurguladığı politika belirleme güçlükleri ve ulusal çerçevelerdeki farklılıklar, sekülerleşme süreçlerinin Casanova'nın işaret ettiği çok katmanlı yapısını ve bağlamsal faktörlerin belirleyiciliğini bir kez daha doğrulamaktadır.

Bu küresel dinamiklerin yanı sıra, sekülerleşme süreçleri tarihsel olarak Batı modernleşmesiyle ilişkilendirilmiş olsa da, küreselleşmenin etkisiyle artık dünya çapında çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Çelik'in analizine göre, bu dönüşüm çok boyutlu bir karakter taşımaktadır (Çelik, 2018: 211): Sekülerliğin Batılı modernlikle kuramsal düzeydeki bağlantısı önemli akademik tartışmaları beslerken, küreselleşen bir olgu olarak sekülerleşme artık Batı-dışı toplumları da köklü şekilde etkilemektedir. Modernitenin günümüzde dünyanın bir gerçeği ve pratiği olarak tüm toplumları kuşatması, sekülerleşmenin Batı-dışı pratiklerini ve yorumlarını da kritik hale getirmektedir.

Avrupa özelinde ise durum daha da karmaşık bir hal almıştır. Roldán Gómez'in post-sekülerlik üzerine yaptığı analizde, bu kavramın gelişiminin büyük ölçüde başka toplumların dini zenginliğini entegre etme gerekliliğinden kaynaklandığı vurgulanmaktadır (Roldán Gómez, 2017: 853). Bu gelişme, sekülerleşmenin artık münhasıran Batı içi bir olgu olmadığını, aksine küresel etkileşimler ve kültürler arası

dinamiklerle biçimlenen çok katmanlı bir süreç haline dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Bu çifte dinamik - hem küreselleşen sekülerleşme hem de yerel direnişler - çağdaş sekülerleşme teorilerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermekte ve tek tip modernleşme modellerinin yetersizliğini açığa çıkarmaktadır.

Son olarak, bibliyometrik analiz yöntemi, sekülerleşme süreçlerinin farklı bağlamlardaki çeşitliliğini ve özgünlüğünü sistematik bir şekilde inceleme imkanı sunacaktır. Bu yaklaşım, bağlamsal farklılıkların haritalanmasına ve çoğul sekülerleşme deneyimlerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Farklı coğrafi, kültürel ve dini bağlamlardaki sekülerleşme süreçlerinin bibliyometrik görselleştirilmesi, kavramın evrensel iddialarının sorgulanmasına ve bağlama duyarlı yaklaşımların geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

2.3.2 Din-Sekülerlik İlişkisinin Dinamikleri

Modern toplumların en karmaşık ve dinamik alanlarından biri olan din-sekülerlik ilişkisi, basit bir karşıtlık ya da ayrışma sürecinden çok daha karmaşık bir etkileşim ve dönüşüm dinamiği sergilemektedir. Bu başlıkta, dinsel ve seküler alanların hem ayrıştığı hem de çeşitli şekillerde iç içe geçtiği diyalektik süreç incelenecektir.

Sekülerleşme ve din arasındaki ilişki, uzun süre sosyal bilim literatüründe basit bir karşıtlık veya birbirini dışlayan süreçler olarak algılanmıştır. Ancak çağdaş araştırmalar, bu ilişkinin sanıldığından çok daha karmaşık, çok boyutlu ve dinamik olduğunu göstermektedir.

Bu karmaşık ilişkinin incelenmesinde, öncelikle kurumsal ayrışma süreçlerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Modern toplumların yapısal dönüşümünde en belirgin süreçlerden biri, kurumsal farklılaşma yoluyla gerçekleşen sekülerleşmedir. Wilson'un sosyolojik perspektifi, bu süreci toplumsal kurumların dini otoriteden özerkleşmesi olarak kavramsallaştırmaktadır (Wilson, 2015): Sekülerleşme, aile, eğitim, ekonomi ve hukuk gibi toplumsal kurumlar ile alt sistemlerde dinin sosyal gücünü yitirmesi

şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kurumsal ayrışma sürecinde, dini semboller anlamlarını, canlılıklarını ve cazibelerini yitirmiş, ibadetlere katılım oranı düşmüş, kutsalın önemi azalmıştır. Bir zamanlar toplumun ana kurumu olma iddiasında olan din, artık diğer alt kurumlarla aynı düzeye inmiş ve sistemin bizatihi kendisi olma konumu ve iddiasından uzaklaşmıştır.

Bu analitik çerçeve, dinin geleneksel hegemonyasından çıkarak spesifik bir kurumsal alan içinde sınırlandırıldığını ortaya koymaktadır. Fonksiyonel ayrışma süreci, dini otoritenin ekonomik, eğitimsel ve hukuki alanlar üzerindeki belirleyiciliğini ortadan kaldırmış, bu alanların kendi iç mantıklarına göre işleyişini mümkün kılmıştır.

Ancak bu kurumsal ayrışma, dinin toplumsal yaşamdan tamamen çekilmesi anlamına gelmemektedir. Daha ziyade, dini kurumların yeni koşullara adaptasyonu ve özgül işlevlerini yerine getiren farklılaşmış bir kurumsal aktör haline gelmesi sürecini ifade etmektedir. Bu dönüşüm, sekülerleşme-din ilişkilerinin karmaşık ve çok boyutlu karakterini gözler önüne sermesi bakımından önem ifade etmektedir.

Bu kurumsal dönüşümlere paralel olarak, dinin kendisinin de çeşitli formlar altında dönüşümü ve yeni biçimler kazanması dikkat çekmektedir. Kurumsal ayrışma süreci, dinin tamamen ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Sekülerleşmeci iddiaların aksine, "belli ölçüde seküler bir kültürün yaygınlaşması, dinin bütünüyle bir geri çekilmesine değil, öncekinden farklı formlarda ve anlayışlarda dönüşerek varlığını sürdürmesine yol açmıştır" (Çelik, 2018: 220).

Modern toplumlarda ortaya çıkan yeni dindarlık biçimleri, kurumsallaşmış dinden ziyade, bireysel manevi arayışlara, eklektik inanç sistemlerine ve alternatif dini pratiklere vurgu yapmaktadır (Davie, 1990). "Believing without belonging" (aidiyet olmaksızın inanma) kavramı, geleneksel dini kurumlarla bağları zayıf olan ancak çeşitli dini ve manevi arayışları sürdüren bireylerin deneyimlerini tanımlamaktadır. Bu kavram, kilise katılımının azalmasına rağmen, insanların bireysel düzeyde kendilerini dindar olarak görebileceklerini öne sürmektedir.

Benzer şekilde, modern kültürün "büyük öznel dönüşümü" nedeniyle, 21. yüzyıl insanların dışsal rollerde tanımlanan 'yaşam-olarak' anlayışından, kendi öznel deneyimlerine dayanan 'öznel-yaşam' anlayışına geçtiği gözlenmektedir (Heelas, 2005; Heelas & Woodhead, 2010). Amerikan dini yaşamının büyük ölçüde "arayış kültürü" ile karakterize edildiği ve insanların kendi değer ve metafizik inanç karışımını ortaya çıkardığı da bu bağlamda değerlendirilmektedir (Roof, 2001).

Bu bireyselleşen dindarlık anlayışının teorik temelleri, "dinin özelleştirilmesi" (privatization of religion) tezine dayanmaktadır (Luckmann, 2023). "Görünmez" din kavramı, özel, bireysel dindarlığı ve bununla bağlantılı olarak salt kamusal, kurumsallaşmış din anlayışından kopuşu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, Avrupa'da "believing without belonging" olgusunun hem Hıristiyanlığın kurumsallaşmadan çıkışı hem de dinin manevileşmesi olarak anlaşılabilirliğini göstermektedir.

Bu gelişmeler, sekülerleşme teorilerinin basit din-karşıtı açıklamalarının ötesinde, dinin modern toplumlarda formunu değiştirerek varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Stark'ın vurguladığı gibi, "toptancı bir sekülerleşme kavramı yerine çok daha kapsamlı yeni bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır" (Swatos & Christiano, 2002: 114-115). Geleneksel sekülerleşme teorisinde "din"in değişmeyen, sabit bir şey olduğu varsayılmaktadır. Oysa dini kavramlar da diğer kavramlar gibi yeni anlam yüklemelerine ve değişimlere açıktır.

Bu dinamik sürecin en görünür olduğu alanlardan biri, kamusal alan tartışmaları ve modernleşme sürecinde dinin konumudur. Kamusal alanda dinin konumu ve görünürlüğü, modern seküler toplumların en önemli tartışma konuları arasında yer almaktadır. Bu tartışmalar, geleneksel sekülerlik anlayışının sınırlarını ve günümüzdeki geçerliliğini sorgulamamıza da zemin oluşturmaktadır.

Modern toplumlarda kamusal alan, seküler normlar ve değerler çerçevesinde şekillenmiş olmasına rağmen, son dönemlerde yaşanan toplumsal ve kültürel dönüşümler, bu alanın sınırlarının yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Bu dönüşüm, klasik sekülerleşme teorilerinin öngördüğü tek yönlü sürecin karmaşıklığını gözler önüne sermektedir.

Habermas'ın post-seküler toplum analizinde, kamusal alanın yeniden kavramsallaştırılması ihtiyacı vurgulanmaktadır (Habermas, 2006b: 5-6): Liberal devletin kamusal alanda dini sesleri serbest bırakmakta bir çıkarı bulunmaktadır, çünkü dini kişiler ve topluluklar siyasi olarak kendilerini ifade etmekten caydırıldığında seküler toplum anlam ve kimlik oluşturma hususunda temel kaynaklardan mahrum kalma riski taşımaktadır. Dini gelenekler, özellikle hassas toplumsal yaşam biçimleri açısından ahlaki sezgileri dile getirme konusunda özel bir güce sahip olabilir. Ancak bu süreç, dini ve seküler vatandaşların işbirlikçi bir çeviri görevi üstlenmesini gerektirmektedir.

Türkiye bağlamında, Göle'nin analizleri bu paradigmatik değişimi çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır (Göle, 2011b: 384-387): İslami kimlikli aktörlerin kamusal mekânlardaki artan görünürlüğü, mevcut seküler düzenlemelerin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Kamusal alanlarda dini sembollerin ve aktörlerin daha fazla görünür hale gelmeleri bu alanların seküler tekeline kırmış, yeknesak ve homojen yapının dinsel-geleneksel unsurların katılımıyla heterojen ve çok katmanlı bir karaktere bürünmesine yol açmıştır.

Göle'nin daha detaylı analizinde, bu süreç özellikle 1980'ler ve 1990'larda İslam'ın kamusallaşması olarak karakterize edilmektedir (Göle, 2011a: 13-15): Kamusal alan bir çatışma alanı haline gelmiş, farklı kültürel kodlar, yaşam tarzları ve ahlaki değerler üzerinden tanımlanan mücadelelere sahne olmuştur. Modernist seçkinler tarafından laik ve homojen bir alan olarak çerçevelenen kamusal alan, İslami farklılığın girişiyle dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşümde kadınlar merkezi aktörler olarak öne çıkmakta, özellikle örtünen eğitimli kentli kadınlar "modern mahrem" kavramı çerçevesinde kamusal-özel alan sınırlarını sorgulamaktadır.

Bu gelişmeler, kamusal alanın monolitik seküler karakterinin çözülmesi ve çoğulcu bir yapıya evrilmesi sürecini ifade etmektedir. Dini aktörlerin kamusal görünürlüğü, seküler-dini dikotomisinin katı sınırlarını bulanıklaştırmakta ve geleneksel kamusal alan teorilerinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Bu dönüşüm, sekülerleşmenin geri dönüşü değil, aksine Habermas'ın da vurguladığı gibi dini ve seküler unsurların karşılıklı etkileşimi yoluyla hibrit kamusal formların ortaya çıkışını temsil etmektedir. Kamusal alanın bu yeniden yapılanması, sekülerleşme süreçlerinin statik değil, dinamik ve etkileşimli bir karakter taşıdığını göstermektedir.

Sekülerleşme süreçlerinin karmaşık doğasını anlamak için, bu olgunun farklı düzeylerde nasıl gerçekleştiğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda dinin kurumsal ve bireysel dönüşümlerinin sistematik bir analizi önem taşımaktadır. Modern toplumların dini yaşamında gözlemlenen dönüşümler, hem kurumsal hem de bireysel boyutlarda kendini göstermektedir.

Dobbelaere'nin çok katmanlı analiz çerçevesi, sekülerleşmenin çok boyutlu karakterini sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır (Dobbelaere, 2003: 24-25): Kurumsal sekülerleşme, dini kurumların sekülerleşmiş topluma uyumunu ifade etmekte ve bu süreç dini organizasyonların yapısal özelliklerinde, inançlarında ve ritüellerindeki değişiklikleri kapsamaktadır. Plüralist piyasa ortamının dini kurumları geleneklerini "pazarlamaya" zorlaması, bürokratikleşme ve profesyonelleşme süreçlerini tetiklemektedir. Özellikle uzmanlaşmış hizmetlerde, dini ve ahlaki ilkeler yerine fonksiyonel rasyonel ilkelerin öncelik kazanması, gizli bir kurumsal sekülerleşme sürecini temsil etmektedir. Bazı Yeni Dini Hareketlerin kutsalın düzeyini düşürerek "dünyevi" hale gelmesi ve kişisel gelişim gibi "ara geçiş aşkınlıkları" sunması da bu adaptasyon sürecinin bir örneğidir.

Bireysel düzeydeki sekülerleşme ise farklı parametrelerle değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, kişilerin dini pratiklere katılımlarında, ibadet ve uygulamalarında gözlenen azalma ve düşüş, temel ölçüt olarak kabul edilmektedir (Riis, 2006: 197). Ancak bireysel sekülerleşme çok daha karmaşık bir dinamiği barındırmaktadır. Bu süreç, kilise bağlılığındaki düşüş, kişisel inanç ve pratiklerin dini otoritelerin kapsamı dışında "à la carte din" (Bir dinin bütününe kabul etmek yerine, içinden sadece beğenilen kısımları seçme) şeklinde yeniden düzenlenmesi ve bireyin anlam sisteminin bölümlere ayrılarak dinin hayatın diğer alanlarından ayrılması olarak

karakterize edilmektedir. Dogmatik dinden "spiritüaliteye" doğru kayma, inancın temelinin kilise otoritesinden kişisel deneyime doğru kayması anlamına gelmektedir.

Bu çok düzeyli yaklaşım, sekülerleşmenin mekanik veya geri döndürülemez bir süreç olmadığını, aksine kültürel bağlama ve çeşitli aktörlerin müdahalelerine bağlı dinamik bir fenomen olduğunu göstermektedir. Bireysel sekülerleşmenin kurumsal ve toplumsal düzeyleri etkileyebilmesi, bu süreçlerin karşılıklı etkileşim halinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Son yıllarda sosyal bilim literatüründe giderek daha fazla yer bulan konular arasında, post-sekülerizm tartışmaları ve yeniden dinselleşme iddiaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu tartışmalar, sekülerleşme teorilerinin yeniden değerlendirilmesini gerektiren çağdaş tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

Habermas ve Eder gibi düşünürler, post-seküler kavramını seküler toplumlarda dinsel söylemin artışı ve dini oluşumların sekülerleşme sürecinde varlığını sürdürmesi olarak tanımlamışlardır (Eder & Bosetti, 2006: 17-20). Bu kavramsallaştırma, sekülerleşmenin nihai olmadığını ve dini unsurların modern toplumsal yapılar içinde kalıcılık gösterebileceğini önermektedir.

Roldán Gómez'in kapsamlı analizi, post-seküler kavramının çok boyutlu bir değerlendirme gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Roldán Gómez, 2017: 853-860): Betimleyici düzeyde, Avrupa toplumlarında net bir seküler tersine dönüşün ampirik olarak gözlemlenmemesi nedeniyle kavramın geçerliliği sınırlıdır. Buna karşılık normatif düzeyde, farklı toplumların dini çeşitliliğini entegre etme ihtiyacı post-sekülerlik tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Avrupa bağlamında bu kavramın gelişmesi, büyük ölçüde diğer toplumların dini zenginliğini entegre etme zorunluluğundan kaynaklanmaktadır.

20. yüzyılın son çeyreğinde, dünyanın farklı bölgelerinde dini eğilimlerin beklenmedik bir yükseliş göstermesi, sekülerleşme teorilerinin temel varsayımlarını sorgulamıştır. Küçükcan'ın analizine göre, modernleşme ile dinin gerilemesi arasında varsayılan nedensel ilişki, hem sanayileşmiş hem de geleneksel toplumlarda dinin

canlanması karşısında geçerliliği konusunda yeni tartışmaları gündeme getirmiştir (Küçükcan, 2005: 110).

Berger'in 1999 yılındaki paradigmatik değerlendirmesi bu dönüşümü çarpıcı şekilde özetlemektedir (Berger, 1999: 2-3): Sekülerleşmiş bir dünyada yaşama varsayımının yanlışlığını, dünyanın birçok bölgesinde dindarlığın eskisi kadar hatta daha fazla yaygın olduğunu kabul etmiştir. Bu görüş değişikliği, sekülerleşme teorilerinin ampirik temellerini köklü şekilde sorgulamakta ve Berger'in kendi erken dönem çalışmalarına yönelik eleştirel bir yeniden değerlendirme yapmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda özel bir önem taşıyan Amerika Birleşik Devletleri paradoksu, yeniden dinselleşme tezlerinin en güçlü ampirik dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Bu ülke, kurumsal düzeyde seküler devlet yapısını korurken, toplumsal düzeyde yüksek dindarlık oranlarıyla dikkat çekmektedir.

Ampirik araştırmalar, Amerikan toplumunda dinin canlılığını gösteren çarpıcı veriler sunmaktadır (Fowler R. vd. 1999, akt. Küçükcan, 2005: 115): Amerikalıların büyük çoğunluğunun Tanrı'nın varlığına inandığı ve dua yoluyla ulaşılabilir bir Tanrı tasavvuruna sahip olduğu bulgular, modernleşme ile sekülerleşme arasında zorunlu bir korelasyon olmadığını kanıtlamaktadır. Bu durum, sekülerleşme süreçlerinin bağlamsal çeşitliliğini ve evrensel geçerliliğe sahip olmadığını açıkça göstermektedir.

Tüm bu analizler ışığında, din ve sekülerleşmenin karmaşık ilişkisine yönelik teorik bir sentez geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Din ve sekülerleşme arasındaki ilişki, basit ikili karşıtlıkların ötesine geçen karmaşık bir karaktere sahiptir. Bu karmaşıklığın anlaşılması, hem teorik zenginlik hem de pratik politik çıkarımlar açısından önemlidir.

Modern toplumların yapısal özellikleri ile geleneksel dini yaşam biçimleri arasındaki ilişki, tek yönlü bir dönüşüm sürecinden ziyade karmaşık bir etkileşim dinamiğini barındırmaktadır. Bu dinamik, hem dönüştürücü hem de inşa edici potansiyeller taşımaktadır.

Bruce'un analizine göre, modern toplumsal yapılar geleneksel dini formlar üzerinde kaçınılmaz aşındırıcı etkiler oluşturmakta, bu süreç dini kurumların etki alanlarının daralmasına ve dini inançların popülerliğinin azalmasına yol açmaktadır (Bruce, 1996: 26). Bu gözlem, klasik sekülerleşme teorilerinin temel varsayımlarını destekler niteliktedir.

Ancak Bell'in perspektifi bu sürecin çok daha nuanslı ve karmaşık boyutlarını ortaya koymaktadır: Aydınlanma düşünürlerinin ve sosyologların 20. ve 21. yüzyılda dinin ortadan kalkacağına yönelik beklentilerinin aksine, dini kurumsallaşmanın sekülerleşmesi yaşanırken inançların karakteri ve kapsamı açısından gerekli bir daralma olmamıştır. Rasyonalizasyon süreci dünyayı sıkıcı ve faydacı hale getirerek insanların ruhlarında büyük bir boşluk bırakmış, bu durum çeşitli dini canlanmalara zemin oluşturmuştur. Modernliğin getirdiği disenchantment (büyünün bozulması) sürecinin nihilizme yol açması, estetikçilik ve politik dinler gibi alternatif arayışların tükenmesi, kısıtlanmamış benlik anlayışının yorgunluğa neden olması gibi faktörler, kutsallık duygusunu yeniden kazanma çabalarının kültürel evrilimin gelecekteki yönelimini gösterdiğini ortaya koymaktadır (Bell, 1977: 448).

Bell'in analizinde, kültürün temelinde yer alan varoluşsal sorgulamaların kaçınılmaz karakteri özel önem taşımaktadır. Din, insan deneyiminin kurucu bir yönü olarak varoluşsal ikilemlere yanıt sunmakta ve bu sorular modern koşullarda da tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, sekülerleşmenin nihai bir sonuç olmadığını, aksine din ve modernlik arasında süregelen bir gerilim ve diyalogun varlığını göstermektedir.

Bu gerilimli etkileşim, ne modernliğin dini tamamen ortadan kaldırdığı ne de dinin değişmeden kalabildiği tek yönlü bir süreç değildir. Bell'in öngördüğü gibi, yeni dini formlar geçmişe dönerek gelenek arayacak ve "hafızanın dirilişi" olarak karakterize edilebilecek bir süreç yaşanacaktır. Bu süreç, ahlakçı din, kurtarıcı din ve mistik düşünce modları olmak üzere farklı biçimlerde kendini gösterebilecektir.

Çağdaş sosyal bilim literatürü, kavramsal ve teorik yenilenme ihtiyacının aciliyetini vurgulamaktadır. Sekülerleşme paradigmasının köklü bir eleştirel

değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu eleştirel yaklaşım, teorinin epistemolojik temellerinden metodolojik varsayımlarına kadar geniş bir spektrumda sorgulamaları beraberinde getirmektedir.

Hadden'in epistemolojik eleştirisi, klasik sekülerleşme teorisinin bilimsel objektiflikten uzaklaştığını ve doktrinsel bir karakter kazandığını savunmaktadır (Hadden, 2002: 162). Bu perspektife göre, teorinin temel varsayımları sistematik bir önermeler bütünü olmaktan ziyade ideolojik önyargılar üzerine inşa edilmiş yaklaşımları temsil etmektedir. Bu durum, sekülerleşme teorisinin objektif bir analitik araç olmaktan çok, belirli bir dünya görüşünün akademik ifadesi haline geldiğini ima etmektedir.

Daha radikal bir konumdan, Stark ve Finke sekülerleşme teorisinin akademik geçerliliğini tamamen sorgulamaktadır (Stark & Finke, 2000: 79). Bu yazarlar, yaklaşık iki yüzyıldır süregelen başarısız öngörülerin ve çağdaş gerçeklikleri açıklamadaki yetersizliklerin, teorinin artık terk edilmesi gerektiğini gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu eleştiri, sekülerleşme paradigmasının sadece revize edilmesinin değil, köklü bir paradigmatik dönüşümün gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu eleştirel değerlendirmeler, sekülerleşme teorisinin karşılaştığı temel problemleri ortaya koymaktadır: Teorinin evrensellik iddialarının ampirik kanıtlarla çelişmesi, farklı kültürel bağlamlardaki çeşitli deneyimleri açıklayamaması ve tek yönlü bir süreç anlayışının karmaşık gerçeklikleri kavramada yetersiz kalması. Bu durum, yeni kavramsal çerçeveler ve metodolojik yaklaşımların geliştirilmesi ihtiyacını zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak, çağdaş tartışmalar sekülerleşme teorisinin, çok boyutlu, bağlamsal ve dinamik süreçleri kavrayabilecek yeni bir teorik çerçeve içinde yeniden formüle edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Din-sekülerlik ilişkisinin gelecekteki seyrini değerlendirirken, gelecek perspektifleri ve teorik çıkarımlar önemli sorular barındırmaktadır. Bu ilişkinin karmaşık ve dinamik doğasının anlaşılması, geleceğe yönelik öngörüler geliştirmek için kritik öneme sahiptir.

Modern toplumlarda din ve sekülerlik arasındaki ilişki, ne tam bir dinsizleşme ne de tam bir dinselleşmeyi söz konusu etmekte, aksine bu iki dinamiğin karmaşık etkileşimleriyle karakterize olmaktadır. Bu etkileşimler, her toplumun kendi tarihsel, kültürel ve dini geleneklerine göre farklılık göstermektedir.

Sekülerleşme araştırmalarının gelecekteki gelişimi, kavramın çok katmanlı doğasını daha iyi anlamak adına çeşitli metodolojik ve teorik yenilikler gerektirecektir. Bu yenilikler, hem karşılaştırmalı araştırmaların yaygınlaştırılması hem de yeni kavramsal çerçevelerin geliştirilmesi yönünde olmalıdır.

Bu metodolojik yenilikler arasında öne çıkan bibliyometrik yaklaşım, ilişki yapılarının görselleştirilmesi açısından önemli imkanlar sunmaktadır. Bibliyometrik analiz yöntemi, din ve sekülerleşme arasındaki karmaşık ilişkiyi sistematik bir şekilde inceleme ve görselleştirme imkanı sunmaktadır. Bu metodolojik yaklaşım, iki kavram arasındaki teorik ve pratik etkileşimlerin haritalanmasına, kavramsal kesişim noktalarının belirlenmesine ve ilişki dinamiklerinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Din-sekülerlik ilişkisinin bibliyometrik görselleştirilmesi, bu karmaşık etkileşimin çok boyutlu doğasını ortaya çıkararak, basit ikili karşıtlıkların ötesine geçen analitik perspektifler sunmaktadır.

2.4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu başlık altında cereyan edecek tartışmalar zemininde, sekülerleşme kavramının kompleks yapısını sistematik bir şekilde inceleyerek, bu karmaşık olgunun farklı bağlamlardaki tezahürleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Roma dönemindeki etimolojik kökenlerden günümüzün post-seküler tartışmalarına uzanan bu kapsamlı analiz, sekülerleşmenin basit ve tek boyutlu bir süreç olmadığını, aksine karmaşık, dinamik ve bağlama özgü bir fenomen olduğunu ortaya koymaktadır. Bu son başlıkta, çalışmanın ana bulgularını sentezleyerek, teorik katkılarını değerlendireceğiz ve gelecek araştırmalar için yol haritası sunacağız. Ayrıca, bibliyometrik yaklaşımın bu alanda sağlayacağı metodolojik katkıları ve çağdaş araştırma eğilimlerini de analiz ederek, sekülerleşme çalışmalarının gelecekteki yönelimlerini değerlendireceğiz.

Bu kapsamlı değerlendirmenin ilk adımı olarak, ana bulgular ve kavramsal çerçevenin bütünsel sentezine odaklanmak gerekmektedir. Sekülerleşme kavramının tarihsel, felsefi ve sosyolojik boyutlarını kapsamlı bir şekilde ele alan bu çalışma, kavramın etimolojik kökenlerinden güncel tartışmalara uzanan geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu çalışmanın en önemli bulgusu, sekülerleşme kavramının evrensel ve tek biçimli bir süreç olmadığı, farklı toplumsal ve kültürel bağlamlarda farklı tezahürler gösterdiğidir. Bu çeşitliliğin tanınması ve anlaşılması, modern toplumların dinle olan karmaşık ilişkisini kavramak için elzemdir.

Çalışmanın kavramsal analizi, seküler kavram ailesinin dört temel bileşeni arasındaki analitik ayrımları netleştirmiştir. Tablo 7'de sistematik olarak sunulan bu ayrımlar şu şekildedir:

Bu kavramsal netleştirme kapsamında, seküler kavramı, epistemolojik bir kategori olarak hakikatin tespit edilmesinde kullanılan yaklaşımı ifade etmektedir. Sekülerleşme süreci, bu epistemolojik yaklaşımın toplumsal düzeyde yayılması ve kurumsallaşması sürecini tanımlamaktadır. Sekülerizasyon olgusu, spesifik tarihsel dönemlerde gerçekleşen hukuki dönüşümleri kapsamaktadır. Sekülerizm ise modern-seküler dünya görüşlerinden hareketle ortaya çıkan politik duruşu temsil etmektedir.

Tablo 7: Sekülerleşme Kavramsal Ailesi Arasındaki Analitik Ayrımlar (Kutay, 2020: 187-191)

Kavram	Tanım	Odak Noktası	Tarihsel Bağlam	İşlevsel Boyut
Seküler	Hakikatin tespit edilmesi ve sistemeleştirilmesinde kullanılan epistemolojik yaklaşım	Epistemolojik temel	Roma döneminden günümüze ("saeculum" = yüzyıl)	Modern bilgi sistemleri ve gerçeklik anlayışının temeli
Sekülerleşme	Seküler bir epistemolojik yaklaşımın toplumsal düzeyde yayılması ve kurumsallaşması	Tarihsel-sosyolojik süreç	Batı toplumlarında Yeni Çağ başlangıcından itibaren	Dinin kamusal alandan çekilip özel hayata ait bir kavrama dönüşmesi
Sekülerizasyon	Belirli bir tarihsel dönemde gerçekleşen spesifik hukuki dönüşümler	Hukuki boyut	Vestfalya Barışı (1648) ile başlayan ve 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden süreç	Kilise mallarının devlet kontrolüne geçmesi ve dini kurumların kapatılması/dönüştürülmesi
Sekülerizm	Modern-seküler dünya görüşlerinin bütününden hareketle ortaya çıkan politik duruş	İdeolojik ve politik program	18-19. yüzyıldan itibaren gelişen politik doktrin	Devlet-din ilişkilerinin düzenlenmesi, kamusal alanın organizasyonu

Bu analitik ayrım, özellikle Türkiye bağlamında önemlidir. Sekülerleşme ve dünyevileşme kavramlarının birbirinin yerine kullanılması, kavramsal karmaşıklığı artırmakta ve teorik netliği zorlaştırmaktadır. Oysa bu iki kavram, "doğüstü alanın

toplumsal gücünün azalması” ile “dünya nimetlerine yönelme” olarak farklı süreçleri imlemektedir (Ertit & Çifçi, 2021: 281).

Kavramın tarihsel gelişimi, basit bir zamansal tanımlamadan karmaşık bir sosyolojik fenomene doğru doğrusal olmayan bir evrimi göstermektedir. Roma döneminde “saeculum” sözcüğünün zamansal referansından, günümüzde karmaşık sosyal ve siyasal süreçleri açıklayan kapsamlı bir kavramsal araca dönüşen sekülerleşme, modern sosyal bilimlerin en zengin ve tartışmalı konularından birini oluşturmaktadır.

Weber’in “dünyanın büyüünün bozulması” kavramı (Weber, 1950: 221), Durkheim’in kutsal-profan ayrımı (Durkheim, 1995: 33) ve Casanova’nın üçlü sekülerleşme ayrımı (Casanova, 1994: 20) gibi klasik katkılar, kavramın teorik zenginliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada, sekülerleşme teorilerinin gelişiminde üç temel paradigmatik dönüşüm tespit edilmiştir. Klasik sekülerleşme teorilerinden eleştirel yaklaşımlara ve post-seküler perspektiflere uzanan bu geniş kuramsal spektrum, modern toplumların dinle ilişkisinin tek bir açıklama modeline indirgenemeyeceğini açıkça göstermektedir. Tablo 8, bu paradigma değişimlerinin karşılaştırmalı analizini sunmaktadır.

Tablo 8: Sekülerleşme Tartışmalarındaki Paradigma Değişimleri

Dönem/Paradigma	Temel Varsayımlar	Başlıca Temsilciler	Metodolojik Yaklaşım	Eleştiriler/Sınırlar
Klasik Sekülerleşme Teorisi (1960-1970’ler)	Modernleşme süreçleri kaçınılmaz olarak dinin gerilemesine yol açar	Bryan Wilson, Peter Berger (erken dönem), Roy Wallis, Steve Bruce	Makro-sosyolojik analiz, evrenselci ve teleolojik yaklaşım	Batı-merkezci, ampirik verilerle örtüşmeme, tek boyutlu yaklaşım
Eleştirel Yaklaşımlar (1980-1990’lar)	Sekülerleşme evrensel değil bağlamsal bir süreçtir	Peter Berger (geç dönem), David Martin, Rodney Stark, Grace Davie	Karşılaştırmalı analiz, bağlamsal yaklaşım, din piyasası modeli	Modernleşme-sekülerleşme ilişkisinin tamamen reddi
Eklektik Paradigma (1990-2000’ler)	Sekülerleşme dinin kendisinden çok otoriteyle ilgilidir	José Casanova, Mark Chaves, David Yamane	Çok boyutlu analiz, farklı toplumsal düzeylerde inceleme	Kavramsal karmaşıklık, ampirik test zorluğu
Post-Seküler Yaklaşım (2000’ler sonrası)	Modern toplumlarda din ve sekülerlik arasında diyalog mümkündür	Jürgen Habermas, Charles Taylor, Talal Asad	Normatif-politik analiz, fenomenolojik yaklaşım	Ampirik dayanakların zayıflığı, Avrupa-merkezcilik
Çoklu Sekülerlikler Yaklaşımı (Günümüz)	Sekülerlik tek bir modele indirgenemez	José Casanova, Nilüfer Göle, Talal Asad	Bağlamsal ve karşılaştırmalı analiz	Aşırı görelilik riski, teorik bütünlük sorunu

Weber, Durkheim ve Marx gibi klasik teorisyenlerin geliştirdiği sekülerleşme yaklaşımları, sanayi devrimiyle birlikte dinin toplumsal öneminin kaçınılmaz olarak azalacağını öngörmüştür. Ancak bu yaklaşımların üç temel sınırlılığı bulunmaktadır:

Evrensellik İddiası: Klasik teoriler, Batı deneyimini evrensel bir model olarak sunmuş, farklı kültürel bağlamları yeterince dikkate almamıştır.

Tek Yönlülük: Geleneksel teoriler, modernleşmenin zorunlu olarak sekülerleşmeye yol açacağını varsayarak, din ve modernlik arasındaki karmaşık etkileşimleri göz ardı etmiştir.

Statik Din Anlayışı: Stark'ın vurguladığı gibi, geleneksel teoriler “din”i değişmeyen, sabit bir olgu olarak kabul etmiş (Swatos & Christiano, 2002: 114-115), oysa dini kavramlar da diğer toplumsal kavramlar gibi yeni anlam yüklemelerine ve değişimlere açıktır.

Sekülerleşme teorisinin yaşadığı paradigmatik dönüşümün sembolik önemi, alanın önde gelen teorisyenlerinin kendi görüşlerini köklü şekilde yeniden değerlendirmeleriyle açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüm, teorinin epistemolojik temellerinin ve metodolojik varsayımlarının sorgulanmasında kritik bir dönüm noktasını temsil etmektedir.

Berger'in 1999'daki paradigmatik değerlendirmesi, bu dönüşümün en çarpıcı örneklerinden birini oluşturmaktadır (Berger, 1999: 2-3). Sekülerleşmiş bir dünya varsayımının yanlışlığını kabul eden Berger, küresel ölçekte dindarlığın eskisi kadar, hatta bazı bölgelerde daha yoğun şekilde varlığını sürdürdüğünü tespit etmiştir. Bu görüş değişikliği, sadece bireysel bir teorik konum değişimi değil, aynı zamanda sekülerleşme paradigmasının ampirik temellerinin sorgulanmasına yönelik akademik bir cesaretin ifadesidir.

Benzer şekilde, Habermas'ın post-seküler toplum kavramlaştırması da bu paradigmatik değişimin önemli bir boyutunu temsil etmektedir (Habermas, 2006b: 13-18). Post-seküler kavramı, seküler vatandaşların dini toplulukların süregelen varlığına karşı epistemik olarak ayarlanmış bir zihniyete sahip olmalarını gerektiren durumu

tanımlamaktadır. Post-metafiziksel düşünce biçiminde yansıyan bu yaklaşım, dini hakikatler hakkında yargıda bulunmaktan kaçınan, inanç ile bilgi arasında katı çizgiler çizmeyen agnostik ama indirgemeci olmayan bir felsefi konumu ifade etmektedir. Bu durum, dini geleneklerin ahlaki sezgileri dile getirme konusundaki özel gücünün tanınması ve dini katkılardan öğrenilebilecek bilişsel içeriğin baştan reddedilmemesi anlamına gelmektedir.

Bu eleştirel dönüşümün önemi, teorinin kendi savunucularının bile varsayımlarını yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissetmesinde yatmaktadır. Hem Berger'in kendi erken dönem çalışmalarına yönelik eleştirel yaklaşımı hem de Habermas'ın seküler-dini etkileşimin yeni formlarını kavramsallaştırma çabası, sekülerleşme teorisinin dogmatik bir doktrin haline gelmesinin önlenmesi ve bilimsel objektifliğin korunması açısından kritik adımları temsil etmektedir.

Bu paradigmatik değişim, sekülerleşme araştırmalarında yeni metodolojik yaklaşımların ve kavramsal çerçevelerin geliştirilmesi için önemli bir itici güç oluşturmuştur. Teorinin evrensellik iddialarının sorgulanması, bağlamsal çeşitliliğin kabul edilmesi, çok boyutlu analizlerin öne çıkması ve post-seküler etkileşim biçimlerinin tanınması, bu eleştirel dönüşümün doğrudan sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın bir başka en özgün katkılarından biri, farklı toplumsal bağlamlarda sekülerleşme süreçlerinin kendine özgü özelliklerinin sistematik analizidir. Bu analiz, kavramın evrensel uygulanabilirliği konusundaki iddiaları ciddi bir şekilde sorgulamaktadır. Tablo 9'te sunulan ulusal modellerin çeşitliliği, Fransa'nın cumhuriyetçi laikliği, Amerika'nın liberal sekülerizmi, Hindistan'ın çoğulcu sekülerizmi ve Türkiye'nin devlet kontrollü laikliği, sekülerleşmenin çok yüzlü doğasını ortaya koymaktadır.

Tablo 9: Farklı Ülkelerde Sekülerleşme Modelleri Karşılaştırması

Ülke	Sekülerleşme Modeli	Temel Özellikler	Tarihsel Arka Plan	Dinin Kamusal Alandaki Konumu
Fransa	Cumhuriyetçi Laiklik (Laïcité)	Kamusal alandaki dini sembollerin aktif sınırlandırılması	Fransız Devrimi mirası, 1905 Kilise-Devlet Ayrılığı Yasası	Dini sembol ve ifadeler kamusal alandan dışlanır
Amerika Birleşik Devletleri	Liberal Sekülerizm	Devletin din karşısında tarafsızlığı, dini çoğulculuk	ABD Anayasası Birinci Değişikliği	Dini çoğulculuk ve ifade özgürlüğü korunur
Hindistan	Çoğulcu Sekülerizm	“Sarva dharma samabhava” (tüm dinlere eşit saygı) ilkesi	Bağımsızlık sonrası ulus-devlet inşa süreci	Devlet tüm dini geleneklere eşit destek verir
Türkiye	Devlet Kontrollü Laiklik	Dinin devlet tarafından kontrol edilmesi	Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş, Atatürk reformları	Din sınırlandırılır ancak devlet kontrolü altında tutulur

Metodolojik olarak ise; çalışmada uygulanan bibliyometrik analiz yöntemi, sekülerleşme kavramının sistematik bir şekilde incelenmesinde önemli metodolojik katkılar sağlamıştır. Bu yaklaşım, kavramın çok katmanlı yapısını görselleştirerek ve disiplinler arası niteliğini haritalandırarak, sekülerleşme olgusunun daha bütüncül bir perspektiften anlaşılmasına olanak tanımıştır.

Kavramsal Haritalama: “Saeculum” kavramının Roma döneminden günümüze geçirdiği anlam evrimini ve “seküler”, “sekülerlik”, “sekülerleşme”, “sekülerizasyon” ve “sekülerizm” gibi kavramlar arasındaki nüanslı ilişkileri görünür kılmıştır. Bu sistematik yaklaşım, kavramsal ailenin iç dinamiklerini ve hiyerarşik yapısını anlamamızı kolaylaştırmıştır.

Teorik Paradigmaların Haritalanması: Sekülerleşme literatürünün entelektüel temel taşlarını ve farklı düşünce gelenekleri arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Charles Taylor, José Casanova, Talal Asad gibi çağdaş düşünürler ile Weber, Durkheim, Marx gibi klasik teorisyenler arasındaki entelektüel diyalogun görselleştirilmesi, sekülerleşme düşüncesinin tarihsel sürekliliğini ve dönüşümünü izlememize olanak tanımıştır.

Bağlamsal Farklılıkların Sistematik Analizi: Sekülerleşme kavramının farklı coğrafi, kültürel ve dini bağlamlarda nasıl çeşitli biçimler aldığı haritalandırarak, kavramın evrensel iddialarının sorgulanmasına ve çoklu sekülerleşme modellerinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Sekülerleşme araştırmalarının gelecekteki gelişimi, kavramın çok katmanlı doğasını daha iyi anlamak adına çeşitli metodolojik ve teorik yenilikler gerektirecektir. Tablo 10’te sunulan Dobbelaere modeli, bu bağlamda önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 10: Sekülerleşmenin Çok Boyutlu Analizi (Dobbelaere Modeli) (Dobbelaere, 2003: 24-25)

Analiz Düzeyi	Tanım	Sekülerleşmenin Göstergeleri	Etki Alanları	Olası Sonuçlar
Makro Düzey (Toplumsal)	Toplumsal kurumların dini otoriteden özerkleşmesi	Kilise ve devlet ayrımı, kamusal alanda dinin rolünün azalması	Hukuki ve politik kurumlar, eğitim, ekonomi	Toplumun alt sistemlerinin din kurumundan bağımsızlaşması
Mezo Düzey (Örgütsel)	Dini kurumların içsel dönüşümü	Dini doktrinlerin modernleşmesi, kurumsal bürokratikleşme	Dini kurumlar, doktrinler, otorite yapıları	Dini kurumların modernleşmesi veya gelenekselleşmesi
Mikro Düzey (Bireysel)	Bireysel dini inanç ve pratiklerdeki değişimler	Dini pratiklere katılımın azalması, dindarlığın bireyselleşmesi	Bireysel inanç ve pratikler, kimlik	“Kendine özgü inanmak”, maneviyat arayışı

Farklı kültürel ve dini geleneklerde sekülerleşme süreçlerinin nasıl işlediğini anlamak için daha fazla karşılaştırmalı araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle Batı-dışı toplumların deneyimleri, sekülerleşme teorilerinin evrensellik iddialarını test etmek için kritik öneme sahiptir.

Karel Dobbelaere’nin önerdiği çok düzeyli analiz çerçevesi (toplumsal, örgütsel, bireysel), bu karşılaştırmalı araştırmalarda yararlı bir metodolojik yaklaşım sunabilir. Her düzeydeki sekülerleşme süreçlerinin ayrı ayrı analiz edilmesi, olgunun karmaşıklığını daha iyi kavramaya yardımcı olacaktır.

Rodney Stark’ın vurguladığı gibi, toptancı bir sekülerleşme kavramı yerine çok daha kapsamlı yeni kavramsal çerçevelere ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle

küreselleşme süreçlerinin dini ve seküler alanların etkileşimini nasıl etkilediği konusunda yeni teorik modeller geliştirilmelidir.

21. yüzyılın modern kentlerine özgü sekülerleşme dinamiklerini anlamak için yeni saha araştırmalarına ve bulgulara ihtiyaç duyulmaktadır. Modern kentin seküler kurumlarının insanların anlam arayışlarına verebildiği yanıtlar ve dinin yeni işlevlerinin ortaya çıkma dinamikleri detaylı olarak araştırılmalıdır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları, gelecek araştırmalar için önemli fırsatlar sunmaktadır:

Ampirik Sınırlılıklar: Çalışma, ağırlıklı olarak teorik ve kavramsal analiz üzerine odaklanmış, sınırlı ampirik veri kullanmıştır. Gelecek araştırmalar, özellikle Türkiye bağlamında daha kapsamlı saha çalışmaları yürüterek, teorik çerçevelerin ampirik test edilmesine katkıda bulunabilir.

Coğrafi Kapsam: Çalışma, ağırlıklı olarak Batı ve Türkiye deneyimlerine odaklanmıştır. Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki sekülerleşme deneyimlerinin karşılaştırmalı analizi, çoğul sekülerleşme yaklaşımlarını daha da zenginleştirebilir.

Disiplinler Arası Yaklaşım: Gelecek çalışmalar, antropoloji, siyaset bilimi ve kültürel çalışmaların katkılarını daha fazla entegre ederek, disiplinler arası yaklaşımları geliştirebilir.

Pratik Çıkarımlar ve Politika Önerileri: Bu çalışmanın bulguları, sekülerleşme süreçlerinin anlaşılması ve yönetilmesi konusunda çeşitli pratik çıkarımlar sunmaktadır:

Çoğulculuk İlkesi: Sekülerleşme süreçlerinin çoğul doğasının tanınması, tek model yaklaşımlarından uzaklaşılması gerektiğini göstermektedir. Politika yapıcılar, kendi toplumlarının özgün dinamiklerini dikkate alan yaklaşımlar geliştirmelidir.

Diyalog ve Uzlaşma: Din ve sekülerlik arasındaki katı karşıtlıkların ötesine geçen yaklaşımlar, toplumsal barış ve istikrar açısından önemlidir. Habermas'ın önerdiği "tercüme" süreci, bu bağlamda değerli bir araç sunmaktadır.

Bağlamsal Duyarlılık: Küreselleşme süreçlerinin ortaya çıkardığı homojenleştirme baskılarına karşı, yerel ve bölgesel özgünlüklerin korunması önemlidir.

Akademik araştırmalar için önerilerimiz ise;

Karşılaştırmalı Çalışmalar: Farklı kültürel ve dini geleneklerdeki sekülerleşme süreçlerinin karşılaştırmalı analizi, teorik zenginleşme açısından kritik öneme sahiptir.

Uzun Vadeli İzleme: Sekülerleşme süreçlerinin uzun vadeli etkilerinin anlaşılması için longitudinal (boylamsal) çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeni Kavramsal Çerçevesler: Çağdaş gelişmeleri açıklayabilecek yeni kavramsal çerçevelerin geliştirilmesi, bu alanın ilerlemesi için zorunludur.

Bu başlıkta cereyan eden tartışmalar neticesinde, sekülerleşmenin çok katmanlı ve bağlama özgü bir süreç olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Gelecekte, sekülerleşme araştırmalarının daha esnek, bağlamsal ve çok boyutlu yaklaşımlarla yürütülmesi, bu önemli sosyal fenomenin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Sekülerleşme süreçleri, ne tam bir dinsizleşme ne de tam bir dinselleşme meydana getirmekte, aksine bu iki dinamiğin karmaşık etkileşimleriyle karakterize olmaktadır. Modern toplumlar, dinle ilişkilerinde sürekli olarak yeni dengeler arayışı içindedir. Bu dengelerin nasıl şekillendiği, her toplumun kendi tarihsel, kültürel ve dini geleneklerine göre farklılık göstermektedir.

Bu çalışmanın özgün katkısı, sekülerleşme süreçlerinin çeşitli tezahürlerini sistematik bir çerçevede sunması ve bağlamsal farklılıkları teorik düzeyde kavramsallaştırmasıdır. Çalışma, klasik sekülerleşme teorilerinin evrensellik iddialarını eleştirel bir perspektiften değerlendirerek, çoğul sekülerleşme yaklaşımlarının geliştirilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Türkiye bağlamındaki bulgular, sekülerleşme süreçlerinin Batı modellerinden farklı şekillerde gelişebileceğini göstermekte ve bu alandaki eurosentrik yaklaşımları

sorgulamaktadır. Çalışmanın ortaya koyduğu melez formlar ve iç içe geçişler, din-sekülerlik ilişkisinin basit ikili karşıtlıklarla açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu göstermektedir.

Bibliyometrik yöntemin entegrasyonu, kavramsal alanın zenginleştirilmesini sağlayarak, sekülerleşme olgusunun karmaşık, çok katmanlı ve bağlama duyarlı doğasını daha derinlikli bir şekilde kavramamıza olanak tanımıştır.

Sekülerleşme kavramının kavramsal çerçevesi, tarihsel derinliği, teorik karmaşıklığı ve bağlamsal çeşitliliği nedeniyle sürekli yeniden değerlendirilmesi gereken dinamik bir yapıdadır. Bu çerçevenin zenginliğini korumak ve geliştirmek, sosyal bilimlerin farklı dallarının sekülerleşme olgusunu anlamada daha etkili yaklaşımlar geliştirebilmesine olanak tanıyacaktır.

Gelecekte, sekülerleşme kavramının bu çok boyutlu ve bağlama duyarlı doğasının daha fazla tanınması, hem akademik araştırmaların kalitesini artıracak hem de pratik politika geliştirme süreçlerine değerli katkılar sunacaktır. Sekülerleşmenin karmaşık ve dinamik doğasının anlaşılması, çağdaş toplumların karşı karşıya olduğu kimlik politikaları, kültürel çeşitlilik ve demokratik katılım gibi temel meselelerin de daha iyi kavranmasını mümkün kılacaktır.

3. BÖLÜM: BIBLİYOMETRİK ANALİZ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bilimsel araştırmanın hızla büyüdüğü ve karmaşıklaştığı günümüz dünyasında, bilimsel üretimi sistematik olarak analiz etme ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bibliyometrik analiz, bu ihtiyaca yanıt veren güçlü bir metodoloji olarak, bilimsel yayınları, atıf ilişkilerini ve araştırma eğilimlerini nicel yöntemle inceleme imkanı sunar.

Bu kavramsal çerçeve çalışması, bibliyometrik analizin teorik temellerinden pratik uygulamalarına kadar geniş bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma, öncelikle bibliyometrinin ne olduğu ve nasıl geliştiği konularına odaklanmakta, ardından mevcut analiz yöntemini ve disiplinler arası kullanım alanlarını detaylandırmaktadır. Bu metodolojinin güçlü yönleri kadar sınırlılıkları da objektif bir şekilde ele alınarak, sorumlu kullanım ilkeleri tartışılmaktadır. Son olarak, güncel araçlar ve veri kaynakları hakkında pratik bilgiler sunulularak, araştırmacıların bu metodolojiyi etkili şekilde uygulayabilmeleri için gerekli rehberlik sağlanmaktadır.

Bu çerçeve, bibliyometrik analizi kullanmayı düşünen araştırmacılar için kapsamlı bir başvuru kaynağı olmanın yanı sıra, bu alanda çalışan uzmanlar için de güncel bir literatür sentezi niteliği taşımaktadır.

3.1. Kavramsal Temeller ve Tarihsel Gelişim

Bibliyometrik analizin ne olduğunu ve nasıl geliştiğini anlamak için öncelikle bu disiplinin kavramsal temellerini ve tarihsel evrimini incelememiz gerekir. Bu başlıkta, bibliyometrinin tanımı, kapsamı ve yirminci yüzyılın başlarından günümüze kadar geçirdiği dönüşüm ele alınacaktır.

3.1.1 Bibliyometrik Analizin Tanımı ve Kapsamı

Bibliyometrik analiz, bilimsel literatürü nicel yöntemle sistematik olarak incelemek ve değerlendirmek için kullanılan güçlü bir araştırma metodolojisidir. Bu analiz türü, makaleler, yazarlar, anahtar kelimeler, dergiler, kurumlar ve ülkeler gibi farklı bilimsel öğelerin çıktılarını ölçerek, herhangi bir araştırma alanının entelektüel, sosyal ve kavramsal yapısının zaman içindeki gelişimini ve bu öğeler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarır (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 285).

Bu analiz türünün temellerini anlamak için etimolojik kökenine bakıldığında, bibliyometrik analizin temel karakteristiği daha net görülmektedir. Bibliyometri, kitap anlamına gelen Yunanca "biblos" ve ölçüm anlamına gelen "metron" terimlerinin birleşiminden oluşur (Dávila et al., 2009: 320). Bu etimolojik temel, alanın özünde yatan nicel yaklaşımı yansıtır: yazılı bilimsel çıktıların matematiksel ve istatistiksel tekniklerle sistematik ölçümü.

Teknik açıdan değerlendirildiğinde, bibliyometrik analiz büyük miktardaki bibliyografik verileri matematiksel, istatistiksel ve hesaplamalı yöntemler kullanarak analiz etmeye yönelik teknikler bütünüdür (Rostaing, 2003: 1). Bu nicel analizler, bilim ve teknoloji gelişiminin evrimini ve yapılanmasını temsil eden ilişkileri, eğilimleri ve modelleri keşfetmek için kullanılır.

Bibliyometrik analizin bilimsel alandaki konumunu daha iyi anlamak için, ilişkili terimlerle olan hiyerarşik ilişkisini incelemek gerekir. Bu terminolojik çerçevede dört ana ölçüm tekniği bulunmaktadır (Sengupta, 1992: 75): İnformetri (Informetrics) en geniş kapsamlı alan olup, tüm bilgi türlerinin nicel analizi ile ilgilidir; Bilimetri (Scientometrics) bilim ve teknoloji araştırmalarının ölçümüne odaklanır; Bibliyometri (Bibliometrics) yayımlanmış belgelerin nicel analizi ile sınırlıdır; Librametri (Librametrics) ise kütüphane bilimi uygulamalarına yönelik ölçümlerle ilgilidir.

Bu hiyerarşide bibliyometri, bilimetri dalının özel bir alt alanı olarak konumlanır ve bilimsel yayınların somut araştırma ürünleri olarak incelenmesiyle özellikle ilgilidir (Gauthier, 1998: 7-9).

Uygulama açısından incelendiğinde, bibliyometrik analiz araştırmacılara araştırma alanlarına ve komşu araştırma alanlarıyla bağlantılara genel bir bakış elde etme imkanı sunar. Bu metodoloji aynı zamanda araştırma yönetimi ve araştırma değerlendirmesinde de yaygın olarak kullanılmaktadır (Waltman & Noyons, 2018: 3). Pratik açıdan bibliyometrik yöntem, "kitaplara ve diğer iletişim araçlarına matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin uygulanması" olarak tanımlanır ve bilimsel

çıktıların üretkenliğini nicel olarak değerlendirmek için kullanılır (Pritchard, 1969: 348).

Metodolojik süreç açısından değerlendirildiğinde, bibliyometrik metodoloji bibliyometrik veriler (yayın ve atıf birimleri) üzerinde nicel tekniklerin sistematik uygulanmasını kapsar (Broadus, 1987: 376-377). Bu süreç üç ana aşamadan oluşur (Passas, 2024: 1014): İlk olarak veri toplama aşamasında ilgili veri tabanlarından bibliyografik verilerin sistematik toplanması gerçekleştirilir. Ardından veri iyileştirme sürecinde toplanan verilerin temizlenmesi ve standartlaştırılması yapılır. Son olarak analiz ve yorumlama aşamasında veriler çeşitli bibliyometrik yöntemlere tabi tutularak anlamlı bilgi üretilir.

Bu analiz süreci, belirli bir alanda veya akademik dergide yayınları inceleyerek çeşitli bibliyometrik göstergeler (yıl başına makale sayısı, en çok çalışılan konular, en üretken kurumlar, önde gelen dergiler, en çok atıf alan yazarlar) üzerinde sayısal analizler ve istatistikler yardımıyla gerçekleştirilir (Ellegaard & Wallin, 2015: 1810).

Günümüzde bibliyometrik analizin rolü incelendiğinde, yayınlanmış akademik literatürdeki kalıpları analiz etmek için istatistiksel ve nicel teknikleri uygulayan güçlü bir araştırma metodolojisi olarak kabul edilmektedir (Kumar, 2025: 45). Bu metodoloji, belirli bir alanda kalıpları, eğilimleri ve etkiyi tanımlamak amacıyla bilimsel literatür üzerinde yürütülen sistematik çalışmaları mümkün kılar.

Yayınlanmış bilgilerin (kitaplar, dergi makaleleri, veri setleri) ve bununla ilgili meta verilerin (özetler, anahtar kelimeler, atıflar) istatistiksel analizi yoluyla, bibliyometrik yaklaşım yayınlanmış eserler arasındaki karmaşık ilişkileri tanımlar ve görselleştirir (Broadus, 1987: 376-377).

Sonuç olarak, bibliyometrik analiz etimolojik kökenlerinden günümüze kadar gelişerek, bilimsel literatürün nicel incelenmesi için kapsamlı bir metodolojik çerçeve haline gelmiştir. Bu analiz türü, akademik araştırmaların üretkenliğini, etkisini ve evrimini sistematik olarak değerlendirerek, bilim politikası, araştırma yönetimi ve akademik değerlendirme süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Terminolojik

hierarchyindeki konumu ve geniş uygulama alanları, bibliyometrik analizin modern bilim insanı için vazgeçilmez bir araç olduğunu göstermektedir.

3.1.2 Bibliyometrinin Tarihsel Gelişimi

Bibliyometrinin günümüzdeki konumunu anlayabilmek için, bu disiplinin yirminci yüzyılın başlarından itibaren geçirdiği evrimsel süreci dönemsel olarak incelemek gerekir. Bu tarihsel gelişim, temel yasaların ortaya çıkışından modern dijital araçlara kadar uzanan dört ana dönemde ele alınabilir.

Bibliyometrinin tarihi, yirminci yüzyılın başlarında veri dağılımının matematiksel ve istatistiksel analizine odaklanan ilk çalışmalarla başlar. Bu erken dönem araştırmaları, alanın temelini oluşturan bibliyometrik yasaları ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde formüle edilen temel yasalar, istatistiksel veri dağılımlarını matematiksel olarak açıklamaya çalışır: Lotka yasası (1926) yazar üretkenliğinin dağılımını (Lotka, 1926), Bradford yasası (1948) dergilerdeki makale dağılımını (Bradford, 1948), ve Zipf yasası (1949) kelime frekanslarının dağılımını (Zipf, 1949) açıklar.

Bu kurucu dönemde alanın kurucularından James McKeen Cattell (1895-1944), bilim dergisi editörü olarak sistematik bilim istatistikleri toplamanın temellerini atmış ve bibliyometri alanının doğmasına yol açmıştır (Godin, 2006: 109-110). Terminolojik açıdan ise bibliyometri terimi ilk olarak 1930'larda Belçikalı dokümentalist Otlet tarafından tanıtılmıştır (Rousseau, 2014: 218).

Bu temel dönemi takip eden sistematik dönem, 1950'li yıllarda bibliyometri için devrimsel bir dönüm noktası olmuştur. Eugene Garfield'ın "bir fikirler çağrışımı indeksi" oluşturma konusundaki orijinal fikri (Garfield, 1955: 108), atıf analizi kavramını literatüre kazandırmıştır. Garfield'ın bu yaklaşımının temeli, bilimsel makalelerdeki atıfların "ortak noktalara sahip makaleler arasındaki formal, açık bağlantılar" olduğu görüşüne dayanır (Cronin & Atkins, 2000: 1-7).

1964'te Science Citation Index (SCI)'nin başlatılması (Garfield, 1998), bibliyometrik analizin sistematik olarak uygulanabilmesini mümkün kılmıştır. Bu

gelişme, bilimsel literatürün nicel analizinde yeni bir çağ başlatmıştır. 1960'lı yıllarda De Solla Price, bibliyometrik teknikleri bilim sosyolojisi teorileriyle birleştirerek yeni bir uygulama alanı açmıştır (Price, 1963). Bu dönemde ISI veri tabanları (SCI, SSCI, A&HCI) geliştirilmiş ve "Scientometrics" veya "Science of science" terminolojisi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, ilk bilim haritalama deneyleri de hayata geçirilmiştir (Small, 1973: 265-266).

Bu gelişmelere paralel olarak, 1969 yılı terminolojik açıdan kritik bir dönemeçtir. Alan Pritchard bibliyometri terimini yeniden tanımlayarak popüler hale getirirken (Pritchard, 1969: 348), aynı yıl Nalimov scientometrics terimini önermiştir (Rousseau, 2021: 213).

Sistematik dönemin ardından gelen bilgisayar dönemi, 1980'li yıllardan itibaren bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sayesinde bibliyometrik analizin kapsamını ve etkinliğini önemli ölçüde artırmıştır. Bu dönemde veri işleme kapasitesinin artması, daha büyük veri setlerinin analiz edilmesini mümkün kılmıştır. 1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, bibliyografik veri tabanlarına erişim kolaylaşmış ve araştırmacılar daha geniş kapsamlı analizler yapabilir hale gelmiştir. Bu dönemde ağ analizi teknikleri gelişmeye başlamış ve co-word analizi daha olgun bir metodoloji haline gelmiştir (Perfetti, 1998: 363).

Bu teknolojik dönüşümün doğal bir devamı olarak, 21. yüzyıl bibliyometrik analiz için yeni bir çağ başlatmıştır. Scopus, Web of Science ve Google Scholar gibi kapsamlı bibliyografik veri tabanlarının yaygınlaşması (Pranckutė, 2021: 1), bibliyometrik analizin erişilebilirliğini ve etkinliğini devrimsel şekilde artırmıştır. 2003'te National Academy of Sciences'ın bir çalıştayında bilgi alanlarının haritalanması konusunun sunulması (Chen, 2003), görselleştirme tekniklerinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişmenin ardından Chen Chaomei tarafından geliştirilen CiteSpace yazılımı, akademik araştırmada en popüler görselleştirme araçlarından biri haline gelmiştir (Chen, 2006b: 255).

Bu dönemde bibliyometrik analiz araçları önemli ölçüde çeşitlenmiş ve sofistike hale gelmiştir. VOSviewer, Gephi, Bibliometrix gibi özel yazılımlar,

araştırmacılara karmaşık ağ analizleri ve görselleştirmeler yapma imkanı sunmaktadır. Aynı zamanda, makine öğrenmesi ve yapay zeka tekniklerinin bibliyometrik analize entegrasyonu, büyük veri setlerinin işlenmesinde yeni olanaklar söz konusu etmiştir.

Günümüz bibliyometrisi, geleneksel atıf analizinin ötesinde, sosyal medya metrikleri (altmetrics), web tabanlı etkileşim verileri ve gerçek zamanlı analiz kapasiteleri ile zenginleşmiştir. Açık erişim yayıncılığının yaygınlaşması ve büyük veri teknolojilerinin gelişmesi, bibliyometrik analizin kapsamını ve derinliğini sürekli genişletmektedir.

Bibliyometrinin tarihsel gelişimi, temel matematiksel yasalardan başlayarak modern dijital araçlara uzanan sürekli bir evrim sürecini yansıtır. Her dönem bir öncekinin üzerine inşa edilmiş, teknolojik gelişmeler metodolojik yenilikleri tetiklemiştir. Günümüzde bibliyometrik analiz, yapay zeka, büyük veri analytics ve gerçek zamanlı veri işleme teknolojileriyle birleşerek, bilimsel araştırmanın değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi için giderek daha güçlü bir araç haline gelmektedir.

Bu tarihsel perspektif, bibliyometrinin sadece bir analiz tekniği olmadığını, bilimsel bilginin üretimi, dağıtımı ve etkisini anlamak için sürekli gelişen dinamik bir disiplin olduğunu göstermektedir.

3.2. Analiz Yöntemi ve Disiplinler Arası Kullanım

Bibliyometrik analizin teorik temellerini kavradıktan sonra, bu analizin pratikte nasıl uygulandığına odaklanmak gerekir. Bu başlıkta, temel analiz yöntemi açıklanacak ve bu metodolojinin farklı disiplinlerde nasıl kullanıldığı örneklerle gösterilecektir.

3.2.1 Bibliyometrik Analiz Yöntemi

Bibliyometrik analiz, bilimsel literatürü sistematik olarak incelemek için geliştirilmiş nicel yöntem ve teknikler bütünüdür. Bu yöntem, geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak büyük veri setleri üzerinden yayın eğilimleri, atıf ağları

ve işbirliği kalıplarını analiz ederek bir araştırma alanının makroskopik görünümünü sunar (Kumar, 2025: 47).

Bu genel metodolojik çerçeve içerisinde, bibliyometrik araştırmalarda iki ana analiz prosedürü uygulanmaktadır (Cobo et al., 2011b: 1382; Gutiérrez-Salcedo et al., 2018: 1275): (1) **Performans analizi** - bilimsel çıktılar açısından alanın genel performansını değerlendirme, ve (2) **Bilim haritalama** - yazarlar, makaleler, kavramlar ve atıflar arasındaki ilişki ağlarını haritalama.

Performans analizi araştırma bileşenlerinin katkılarını nicel olarak açıklarken, bilim haritalama bu bileşenler arasındaki karmaşık ilişkilere odaklanır (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 287). Bu iki yaklaşımın seçimi, araştırmanın amacı ve sorularıyla doğrudan eşleşmelidir.

Bu analitik yaklaşımların ilkinin oluşturan performans analizi, farklı bilimsel öğelerin performanslarını makale ve atıf verilerine dayalı bibliyometrik göstergeler aracılığıyla sistematik olarak değerlendirir. Bu analiz türü doğası gereği tanımlayıcı olup, bibliyometrik çalışmaların temel ayırt edici özelliğini oluşturur (Cobo et al., 2011a: 146, 164).

Performans analizinde kullanılan göstergeler üç ana kategoride organize edilebilir (Gutiérrez-Salcedo et al., 2018: 1276):

1. **Yayın Göstergeleri:** Toplam makale sayısı, yıllara göre yayın dağılımı, en üretken yazarlar-ülkeler-kurumlar, önde gelen dergiler
2. **Etki Göstergeleri:** Toplam atıf sayısı, makale başına ortalama atıf, kendini atıf oranı, h-index, g-index, hg-index
3. **Dergi Etkisi Göstergeleri:** Etki Faktörü, SJR, dergi h-index'i, normleştirilmiş etki faktörü

Bu göstergeler, yayın eğilimleri, atıf metrikleri ve etkili yazarlar, kurumlar, ülkelerden gelen katkıları inceleyerek araştırma üretkenliğini ve etkisini nicel olarak değerlendirir (Lee & Shin, 2014: 77).

Performans analizini tamamlayan ikinci temel yaklaşım olan bilim haritalama, performans analizinden farklı bir amaca hizmet ederek literatürün entelektüel, sosyal ve kavramsal yapısını ortaya çıkarır (Cobo et al., 2011b: 1382). Bu yaklaşım, araştırma kümeleri, anahtar kelime eş-oluşum kalıpları ve entelektüel etkileri keşfederek alanın tematik evrimini analiz eder.

Bilim haritalama üç temel teknik kullanır:

1. **Co-Citation Analizi:** Sıklıkla birlikte atıf yapılan makaleler arasındaki ilişkileri tanımlayarak bilimsel alanların entelektüel yapısını ortaya çıkarır (Small, 1973: 265)
2. **Bibliyografik Eşleştirme:** İki belgenin referans listelerinin benzerliğini ölçerek anlamsal benzerlik göstergesi sunar. Eşleştirme gücü, paylaşılan referans sayısı olarak tanımlanır ve belgeler bu değerlere dayalı olarak kümeleme teknikleriyle otomatik gruplandırılabilir (Ahlgren & Jarneving, 2008: 274)
3. **Co-Word Analizi:** Metin gövdesindeki sıklıkla görülen terimler arasındaki bağlantıları hesaplayarak, terimleri yakınlık veya eş-oluşuma dayalı araştırma akımlarına haritalandırır (Klarin, 2024: 2)

Bu analitik tekniklerin uygulanmasında kullanılan temel istatistiksel teknikler ve analiz araçları, bibliyometrik çalışmaların metodolojik temelini oluşturmaktadır. Bibliyometrik çalışmalarda temel istatistiksel ölçüm, her karakteristik elemanın frekansının hesaplanmasıdır. Eleman frekansı, bu elemanın mevcut olduğu referans sayısını ifade eder (Rostaing, 2003: 5).

Bu temel ölçümlerden hareketle, karakteristik elemanların eş-oluşumları hesaplanır ve genellikle eş-oluşum matrisleri oluşturulur. Bu matrisler, ya aynı bibliyografik alana ait elemanlar arasındaki çağrışımları (alan-içi ilişki) ya da farklı alanlara ait elemanlar arasındaki çağrışımları (alanlar-arası ilişki) ölçmek için kullanılır.

Eş-oluşum matrislerinin karmaşıklığı nedeniyle özel analiz yöntemleri gereklidir. Bu matrisler genellikle çok fazla elemandan oluştuğu için, bibliyometrik teknikler aşağıdaki istatistiksel yöntemleri kullanır (Rostaing, 2003: 8):

- **Kümeleme Yöntemleri:** Hiyerarşik sınıflandırmalar, K-means kümeleme

- **Faktöriyel Analiz:** Çok boyutlu ölçekleme, yazışma analizi
- **Ağ Analizi:** Yazarlar, kurumlar arası işbirliği ağları, co-words analizi, co-classification analizi

Bibliyometrik Göstergelerin Tipolojisi

Bibliyometrik göstergeler, analiz amacına göre üç ana türe ayrılır (Joshi, 2014: 258):

1. **Nicel Göstergeler:** Araştırmacı üretkenliğini ölçmek için kullanılır
2. **Performans Göstergeleri:** Dergi veya araştırmacı kalitesini değerlendirir
3. **Yapısal Göstergeler:** Yayınlar, yazarlar ve araştırma alanları arasında bağlantı kurar

Bu göstergeler, değerlendirici (yayınlanmış bilginin özelliklerini tanımlama) ve ilişkisel (elementler arası bağlantıları analiz etme) olmak üzere iki genel kategoride uygulanır (Ninkov et al., 2022: 173).

Bu çeşitli analitik yaklaşımların koordinasyonunu sağlayan entegre bibliyometrik yaklaşım, modern bibliyometrik çalışmaların temel karakteristiğini oluşturmaktadır. Modern bibliyometrik çalışmalar, maksimum etki için farklı yaklaşımları entegre eder. Örneğin, sosyal ağ araştırmasının entelektüel yapısını sistematik olarak analiz etmek için üç birbiriyle bağlantılı yaklaşım kullanılabilir (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 288):

1. **Performans Analizi:** Yayın eğilimleri ve atıf metriklerini nicel değerlendirme
2. **Bilim Haritalama:** Co-citation analizi, bibliyografik eşleştirme ve konu modellemesi ile tematik yapıyı keşfetme (Chen, 2006a)
3. **Ağ Analizi:** Co-authorship ağları ve kurumsal işbirlikleri analiz ederek bilgi üretiminin sosyal dinamiklerini ortaya çıkarma (Dong et al., 2014)

Bu entegre yaklaşım, bibliyometrik analizin hem nicel hem de yapısal boyutlarını harmanlayarak araştırma alanının çok boyutlu bir portresini sunar. Yazar analizi, atıf analizi ve anahtar kelime analizi gibi nicel yaklaşımların bibliyometrik verilere sistematik uygulanması, alanın makroskopik perspektifini ortaya çıkararak gizli bağlantıları ve eğilimleri keşfetmeyi mümkün kılar. (Zupic & Čater, 2015: 1)

Bibliyometrik analiz yöntemi, performans analizi ve bilim haritalama ana eksenleri etrafında organize olan, çok boyutlu analiz araçları ve entegre yaklaşımlarla desteklenen kapsamlı bir metodolojik çerçeve sunar. Bu çerçevenin etkin kullanımı, araştırma amaçları ve sorularıyla metodolojik seçimlerin stratejik olarak eşleştirilmesini gerektirir.

3.2.2 Bibliyometrik Analizin Disiplinler Arası Kullanımı

Bibliyometrinin sadece kütüphane ve bilgi bilimlerinde değil, sağlık meslekleri eğitiminden endüstriyel uygulamalara kadar geniş bir yelpazede nasıl kullanıldığını görmek, bu metodolojinin çok yönlü doğasını ortaya koyar.

Bu metodolojik yaklaşımın geniş disiplinler arası uygulanabilirlik potansiyeli, bibliyometrik analizin uygulama alanlarının oldukça geniş bir yelpazeye sahip olmasında kendini göstermektedir. Bilgi ağı, yönetim bilimi, kütüphane bilimi, bilgi bilimi ve pedagoji gibi alanlarda ilgili alanlardaki son gelişmeleri ve popüler yönleri belirlemek için yaygın olarak uygulanmaktadır. Literatüre dayalı bilgi ağı yöntemini kullanarak birçok akademik sorunu çözmemize yardımcı olabilir (Zhao et al., 2022: 1).

Bu geniş uygulama yelpazesinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bibliyometri daha geniş bilgi bilimi alanında gelişirken, bu yöntem giderek artan şekilde çeşitli diğer disiplinlerde benimsenmiş ve uygulanmıştır (Ninkov et al., 2022: 173).

Bu geniş uygulama spektrumunun önemli örneklerinden biri, sağlık meslekleri eğitimi (HPE) alanında karşımıza çıkmaktadır. Bibliyometri, HPE dahil herkesi etkileyebilir. HPE'nin akademik çıktısını karakterize ederek, bibliyometri ilgili dergileri, makaleleri, yazarları ve konuları tanımlayarak alanımızı tanımlamak için kullanılabilir. Alanın kapsamını anlamak, eğilimleri takip etme ve boşlukları belirleme yeteneği verir, aynı zamanda alanla özdeşleşen bireylere üyelik duygusu kazandırabilir (Ninkov et al., 2022: 175).

HPE alanındaki mevcut duruma bakıldığında, bibliyometri ve akademik yayıncılık hakkındaki meta verileri analiz etmek için ilgili teknikler uygulanmış, ancak

daha fazla gelişme için muazzam fırsatlar bulunmaktadır. Özellikle ilişkisel bibliyometri yöntemini kullanarak akademik tıpta yayıncılığa dair meta verileri analiz etmenin yeni yolları, HPE'yi sınırlandırmak ve nerede olduğunu anlamak için yararlı olabilir (Ninkov et al., 2022: 175).

Akademik uygulamaların yanı sıra, endüstriyel alanda da bibliyometrik teknikler önemli bir yer tutmaktadır. Bu teknikler, bilgi yapılandırma adımında ve uzmanlar için destekleyici süreçte çok faydalı olacaktır.

CRRM laboratuvarı tarafından Fransız şirketlerinde yürütülen çok sayıda proje, rekabetçi teknik zeka için bibliyometrik işlemlerin faydasını kanıtlamıştır:

- **Automatech:** Devre kartı endüstrisinde KOBİ (Bisson, 2003)
- **Danone Vitapole:** Uluslararası gıda şirketinin Ar-Ge merkezi (Liège, 2003)
- **Snecma Motors:** Havacılık ve uzay motorlaştırma şirketi (Da Silva, 2002)
- **CLL.Pharma:** Jenerik ilaç geliştirme KOBİ'si (Catapano, 2001)
- **Gemplus:** Lider akıllı kart şirketi (Lauri, 1998)
- **CETIM:** Makine endüstrisinin Ar-Ge merkezi (Dumas, 1994)
- **L'Oréal:** Lider kozmetik şirketi (Nivol, 1993)

Akademik literatürde de bu endüstriyel uygulamaları destekleyen çalışmalar mevcuttur. Bazı araştırmalar, rekabetçi zeka bağlamında teknik alanların veya bilimsel alanların anlaşılmasına yardımcı olmak için bu tür bibliyometrik haritalamalar kullanmanın önemini göstermiştir.

Bu çeşitli uygulama alanlarının sistematik incelenmesi, bibliyometrik tekniklerin tutarlı şekilde uygulandığı alanları ortaya koymaktadır (Sengupta, 1992: 82-83):

- **Araştırma eğilimleri:** Farklı bilimsel disiplinlerin araştırma eğilimlerini ve bilgi büyümesini tanımlamak
- **Dergi değerlendirmesi:** İkincil süreli yayınların kapsamlılığını tahmin etmek
- **Kullanıcı analizi:** Farklı konuların kullanıcılarını tanımlamak

- **Yazarlık analizi:** Çeşitli konulardaki belgelerde yazarlık ve eğilimlerini tanımlamak
- **Hizmet değerlendirme:** Ad hoc ve retrospektif SDI hizmetlerinin faydalılığını ölçmek
- **Trend tahmini:** Geçmiş, mevcut ve gelecekteki yayıncılık eğilimlerini tahmin etmek
- **Model geliştirme:** Mevcut olanları atlayan veya bu olanlara bağlayan deneysel modeller geliştirmek
- **Çekirdek yayın tespiti:** Farklı disiplinlerde çekirdek süreli yayınları tanımlamak
- **Politika geliştirme:** Sınırlı bütçe karşılığında doğru ihtiyaç temelli satın alma politikası formüle etmek
- **Koleksiyon yönetimi:** Doğru temizleme ve istifleme politikası uygulamak
- **Ağ sistemleri:** Etkili çok seviyeli ağ sistemleri başlatmak
- **Bilgi yönetimi:** Bilgi ve iletişim akışını düzenlemek
- **Literatür analizi:** Bilimsel literatürün eskimesi ve dağılımını incelemek

Bu geniş uygulama yelpazesinin tarihsel gelişimi değerlendirildiğinde, bibliyometrik çalışmaların odak alanları ve gelişiminde önemli değişimler gözlenmektedir. Tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde, orijinal olarak bibliyometrik çalışmalar çoğunlukla bilimsel üretimlerin bibliyografik genel bakışları veya çok atıf alan yayınların seçimleri içeriyordu. Bu genel bakışlar yazar üretimleri, ulusal veya konu bibliyografyaları listelerine alt bölümlere ayrılmıştır.

Zamanla bu odak alanları önemli ölçüde çeşitlenmiştir. Günümüzde bibliyometrik çalışmalar çoğunlukla yayıncılık kalıplarında aşağıdaki konulara odaklanmaktadır:

- **Coğrafi yönler:** Ülke ve bölge bazlı araştırma dağılımları (Lin, 2012), (Zhuang et al., 2013)
- **Kurumsal yönler:** Farklı kurumların araştırma performansları ve zaman periyotları üzerindeki gelişim (Huffman et al., 2013)

- **Konu alanları ve disiplinler:** Belirli bilim dallarının bibliyometrik analizi (Dalpe, 2002), (Liu et al., 2012), (Zibareva et al., 2014)
- **Literatür türleri ve yazarlık türleri:** Farklı yayın türlerinin ve yazarlık kalıplarının performans göstergeleri açısından incelenmesi (White & McCain, 1998)

Buna ek olarak, içerik analizi de anahtar kelimelerin toplanması yoluyla nicel ölçümler sağlayabilir. Bu yaklaşımın örnekleri arasında orman ekolojisi araştırması (Song & Zhao, 2013) veya eğitim ve etik (Marshakova-Shaikevich, 2005) konularındaki çalışmalar yer almaktadır.

Bu metodolojik gelişmelerin pratik uygulamalarında, modern bilim yönetiminde karar vericiler arasında yapılan araştırmayı nitelendirme ve nicelleştirme konusunda yaygın bir arzu bulunmaktadır. Bu ihtiyaç karşısında bibliyometrik analiz kendini doğal olarak bir araç olarak sunar (Ellegaard & Wallin, 2015: 1809).

Bu analizlerin yapılmasının ardında yatan motivasyon çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir ve birçok bilimsel alanda literatürün genel bir görünümünü elde etme arzusu vardır. Geleneksel yaklaşımda inceleme makaleleri veya araştırmalar bu ihtiyacı karşılamıştır. Bir inceleme makalesi seçilmiş bilimsel içeriği kritik olarak özetler. Bu içerik normalde alanın kapsamlı bir bibliyografyasıyla birlikte literatürde dağınık haldedir. Bunun aksine bibliyometrik analiz istatistiksel verilere odaklanır ancak alanın bibliyografyasıyla birlikte nadiren kullanılır (Ellegaard & Wallin, 2015: 1811).

Bu farklı yaklaşımların uygulayıcıları arasında da önemli ayrımlar bulunmaktadır. Geleneksel inceleme çalışmaları ile bibliyometrik analizler arasında uygulayıcılar açısından da önemli farklar vardır. Disiplinlerini iyice bilen profesyoneller, inceleme literatürünü ve alandaki çalışma bilgisine dayalı raporları üretmiştir. Aynı bilimsel disiplinler içindeki gruplar bu yayınların hedef kitesidir.

Diğer taraftan, özel beceriye sahip bilgi uzmanları genellikle bibliyometrik yöntemi uygular. Harici müşteriler raporlar veya makaleler sipariş eder ve bu raporlar bazen bilimsel personelle işbirliği içinde yapılır. Kurumsal veya hükümet ajansları

giderek artan şekilde personel performansının üretkenlik raporları veya kalite değerlendirmelerini talep etmektedir (Ellegaard & Wallin, 2015: 1811).

Yönetim ve değerlendirme açısından değerlendirildiğinde, bibliyometri araştırma yönetimi ve araştırma değerlendirmesinde geniş bir sorun yelpazesi için kullanılabilir. Somut örnekler arasında bir araştırma kurumunun yönetiminin stratejik karar verme sürecini desteklemek, araştırma enstitüleri ve araştırma gruplarının değerlendirmesini desteklemek veya bilimsel bir pozisyon için adayları değerlendirmek amacıyla bilgi sağlamak yer almaktadır.

Metodolojik entegrasyon açısından, birçok durumda bibliyometrik bilgi hakemli değerlendirmeye sunulur ve bu yaklaşım bilgilendirilmiş hakemli değerlendirme olarak adlandırılır. Ayrıca bibliyometrik bilgi araştırma fonları tahsis etmek için göstergeler tanımlamak amacıyla da kullanılabilir (Waltman & Noyons, 2018: 9).

Bu çeşitli uygulamaların sağladığı bilgi türleri sistematik olarak kategorize edilebilir. Bibliyometrik analiz farklı türde bilgi sağlayabilir. Bibliyometrik Analizin Sağladığı Bilgi Türleri (Waltman & Noyons, 2018: 9):

Birincil Bilgi Türleri:

- Bilimsel çıktı: Bir araştırma biriminin ürettiği yayın sayısı hakkında bilgi
- Bilimsel etki: Yayınların aldığı atıf sayısı hakkında bilgi
- Bilimsel işbirliği: Örneğin ulusal ve uluslararası işbirliği veya üniversite-endüstri işbirliği üzerine odaklanan ortak yazarlı yayınlar hakkında bilgi

İkincil Bilgi Türleri:

- Hareketlilik: Bağlılıklarını değiştiren araştırmacılar hakkında bilgi
- Disiplinlerarasılık: Genellikle bir yayının atıf yaptığı alanlara dayalı olarak yayınların disiplinlerarasılığı hakkında bilgi
- Cinsiyet: Yayınların yazarlarının cinsiyeti hakkında bilgi

- Açık erişim yayıncılığı: Örneğin altın açık erişim, yeşil açık erişim ve açık erişim yok arasında ayırım yaparak yayınların açık erişim durumu hakkında bilgi.

Bibliyometrik analizin disiplinler arası kullanımı, bu metodolojinin evrensel uygulanabilirliğini ve esnekliğini göstermektedir. Sağlık bilimlerinden endüstriyel uygulamalara, araştırma yönetiminden politika geliştirmeye kadar geniş bir yelpazede etkili sonuçlar vermektedir. Bu çok yönlü kullanım, bibliyometrik analizin modern bilim dünyasında stratejik bir araç olarak konumunu güçlendirmektedir. Farklı disiplinlerdeki başarılı uygulamalar, bu metodolojinin gelecekte daha da yaygınlaşacağını ve yeni uygulama alanları bulacağını göstermektedir.

3. 3. Güçlü Yönler ve Sınırlılıklar

Her araştırma metodolojisinin olduğu gibi, bibliyometrik analizin de güçlü yanları ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu başlıkta, bibliyometrinin sunduğu avantajlar ve karşılaştığı zorluklar dengeli bir şekilde değerlendirilerek, bu metodolojinin sorumlu kullanımı için gerekli ilkeler tartışılacaktır.

3.3.1 Bibliyometrik Analizin Temel Güçlü Yönleri ve Kapasiteleri

Bibliyometrik analizin neden bu kadar yaygın kullanıldığını anlamak için, bu metodolojinin sunduğu benzersiz avantajları ve analitik kapasiteleri detaylı şekilde incelemek gerekir.

Bu metodolojinin temel güçlü yönlerini değerlendirdiğimizde, bibliyometrik analiz, herhangi bir alandaki fiili yapının sistematik ve kapsamlı şekilde anlaşılmasını, alanın evrimsel nüanslarının belirlenmesini, alanı oluşturan araştırma kümelerinin tanımlanmasını, yükselen eğilimlerin yakalanmasını ve alanın odak noktası olan kavramlar ve bunların ilişkileri konusunda geniş bir perspektif elde edilmesini sağlar (Aria & Cuccurullo, 2017: 959). Bu kapsamlı analiz yeteneğinin yanı sıra, bibliyometrik analiz, doğru şekilde uygulandığında, diğer yöntemlerin (meta-analiz gibi) sunduğu objektifliği de sağlayabilir (Zupic & Čater, 2015: 1).

Bu temel kapasitelere ek olarak, modern bilim dünyasında artan veri miktarı karşısında bibliyometrik yöntemin önemi daha da artmıştır. Metinsel veri

kaynaklarının sürekli büyümesi ve bu metinsel verilerin parçalanmasını anlamının karmaşıklığının sürekli artması, şirketleri metinsel verilerin otomatik analizini entegre etmeye yöneltmektedir. Bu bağlamda bibliyometrik teknikler, bu miktardaki metinsel veriyi mümkün olduğunca iyi şekilde değerlendirmede önemli bir rol oynayabilir (Rostaing, 2003: 2).

Bu geniş analiz kapasitesinin en önemli bileşenlerinden biri, bibliyometrik analizin tanımlayıcı analiz kapasitesidir. Tanımlayıcı tipte bibliyometrik çalışma, ülke, il, şehir ve kurumlar düzeyinde, hatta bireysel düzeyde yayınlanan makaleler hakkındaki nicel bilgilere dayalı bilimsel üretkenliğin karşılaştırmalı analizini sağlar. Bu yaklaşım en üretken araştırmacıları ve kurumları belirlemeye, bu konulardaki bilimsel üretimi bilmeye, yapılan yayınların profilini tanımlamaya (çalışma türü, yayınlandığı dergi, dil, yayın yılı, fonlayan kurumlar, çalışma popülasyonu) ve ulusal araştırmadaki sanatın durumunu bilmeye olanak tanır (Gauthier, 1998: 7; Devos, 2011: 336; Romani et al., 2011: 52).

Tanımlayıcı kapasitesinin ötesinde, bibliyometrik analiz önemli değerlendirme ve izleme fonksiyonları da sunmaktadır. Değerlendirme araştırmasının tanı ve izleme amaçları vardır. Bu analiz türü, topladığı çalışmaların sonuçlarını ve metodolojik kalitesini değerlendirmek için tasarlanmamış olmasına rağmen, yayınlanan eserlerin miktarını ve bunların araştırma topluluğu arasındaki “etkisini” veya yayılmasını aldıkları atıf sayısı aracılığıyla ölçerek değerlendirme imkanı sağlar. Bu değerlendirme kapasitesi sayesinde araştırma programlarını, uygulamalarının verimliliğini ve etkinliğini değerlendirmek ve hedeflerin başarıyla başarılmadığını belirlemek, ayrıca gerekli ayarlamaları önermek mümkündür.

Bibliyometrik analiz bilim ve teknoloji gözetimi konusunda da kritik bir rol oynar. Bilim ve teknolojinin gözetimi veya izlenmesine yönelik bibliyometrik analiz, geliştirilmekte olan veya bir kenara bırakılan araştırma alanlarını tanımlamaktan sorumludur. Bu analiz hangi araştırma konularının az ele alındığını veya bilimsel topluluk tarafından daha fazla araştırma gerektirdiğini göstermek amacıyla yapılır. Aynı zamanda en çok çalışılan araştırma fenomenlerinin bir raporunu da sunar (Devos, 2011: 336).

3.3.2 Sınırlılıklar, Eleştiriler ve Sorumlu Kullanım İlkeleri

Her güçlü metodolojinin olduğu gibi, bibliyometrik analizin de önemli sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıkları tanımak ve sorumlu kullanım ilkelerini benimser, bu metodolojinin bilimsel araştırmalarda daha etkili ve etik şekilde kullanılmasını sağlar.

Güçlü yönlerinin yanı sıra, bibliyometrik analizin önemli sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bibliyometrik analizde, genellikle bilimsel çıktı, bilimsel etki veya bilimsel işbirliği gibi kavramların nicel ölçümlerini elde etmeye ilgi duyarız. Ancak tam ölçümler genellikle elde edilemez. Bunun yerine, tipik olarak ilgilenilen kavramın bir temsilcisini sağlayan göstergelerle çalışırız (Waltman & Noyons, 2018: 4).

Bu durumun kritik sonuçları vardır. Bibliyometrik göstergeleri kullanırken, göstergelerin genellikle ilgilenilen kavramın tam bir ölçümünü sağlamadığını, yalnızca yaklaşık bilgi verebileceğini akılda tutmak esastır. Bu, önemli araştırma yönetimi kararlarının yalnızca bibliyometrik göstergelere dayalı olarak alınmaması gerektiğinin nedenlerinden biridir. Bibliyometrik göstergeler, karar vermeyi desteklemede genellikle yararlı olan ilgili bilgi sağlar. Ancak, çoğu karar için bibliyometrik göstergelerin sağladığı bilgi, bu bilgiye münhasıran güvenmek için çok sınırlıdır (Waltman & Noyons, 2018: 6).

Bu sınırlılıklar karşısında sorumlu kullanım kritik öneme sahiptir. Bibliyometri, araştırma yönetimi ve araştırma değerlendirmesini desteklemek için değerli bilgi sunar. Ancak, bu bilgi sorumlu bir şekilde kullanılmalıdır.

Bibliyometrik bilginin sorumlu kullanımı için sekiz temel ilke (Waltman & Noyons, 2018: 22-24):

1. Bibliyometrik veri kaynaklarının sınırlı kapsamından haberdar olun
2. Doğru veri toplamanın önemini kabul edin
3. Bibliyometrik analizlerin araştırma performansını yalnızca kısmi bir şekilde yakaladığını tanıyın

4. Yayın, yazarlık ve atıf uygulamalarında bilimsel alanlar arasındaki farklılıkları hesaba katın
5. Şeffaflık ve analitik sofistikasyon arasında uygun bir denge bulun
6. Çok boyutlu ve bağlamsallaştırılmış bibliyometrinin değerini benimseyin
7. Bibliyometrik verileri daha geniş bir bilgi kaynağı yelpazesinin parçası olarak kullanın
8. Bibliyometrik analizlerin bilim sistemi üzerindeki etkilerini önceden görün.

Metodolojik Sınırlılıklar ve Eleştiriler

Sorumlu kullanım ilkelerinin ötesinde, bibliyometrik yöntemin kendine özgü metodolojik sınırlılıkları da vardır. Irvine ve Martin, bazı ölçme tekniklerinin değerlerini eleştirel olarak incelemiş ve sınırlılıklarını belirtmişlerdir. Nicel analizin bilimin gerçek büyümesini tahmin etmek için gerçek bir indeks olmayabileceğini vurgulamışlardır.

Irvine ve Martin tarafından belirtilen temel eleştiriler şunlardır (Irvine & Martin, 1985: 300):

Yayın Sayımına Yönelik Eleştiriler: i. Her yayın bilgi büyümesi üzerinde eşit etki yapmaz ii. Yayın oranı uzmanlık, bireysel veya kurumsal bağlama göre değişir

Atıf Sayımına Dayalı Çalışmalardaki Teknik Sınırlılıklar: i. Yazarların yalnızca adlarıyla listelenmesi ii. Aynı isimdeki yazarlar sorunu iii. İsimlerdeki varyasyonlar iv. Bir makalenin yaşam süresi boyunca atıf oranındaki değişim v. Dergilerin kapsamlı olmayan kapsamı vi. “Hale etkisi” atfı vii. Makale türü ve uzmanlığa göre atıf oranındaki değişim viii. Eleştirel atıf sorunu ix. Kendini ve kurum- içi atıflar x. Yazım hataları

Bu sınırlılıklara rağmen, bibliyometrik analizin popülaritesi artmaya devam etmektedir. İş araştırmalarında bibliyometrik analizin popülaritesi bir moda değil, daha ziyade (1) büyük hacimli bilimsel verileri işleme ve (2) yüksek araştırma etkisi üretme konusundaki faydasının bir yansımasıdır (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 285). Araştırmacılar, makale ve dergi performansı, işbirliği kalıpları ve

araştırma bileşenlerinde yükselen eğilimleri ortaya çıkarmak ve mevcut literatürde belirli bir alanın entelektüel yapısını keşfetmek gibi çeşitli nedenlerle bibliyometrik analiz kullanır (Donthu, Kumar, Pandey, et al., 2021: 1; Donthu et al., 2020: 1).

Bibliyometrik analizin veri karakteristikleri hem güçlü yanlarını hem de zorluklarını ortaya koyar. Bibliyometrik analizde merkez sahneyi alan veriler büyük (yüzlerce, hatta binlerce) ve doğası gereği objektif olmaya eğilimlidir (atıf ve yayın sayıları, anahtar kelimelerin ve konuların görülme sıklığı), ancak yorumları genellikle hem objektif (performans analizi) hem de sübjektif (tematik analiz) değerlendirmelere dayanır.

Bu ikili doğa, bibliyometrik analizin hem gücünü hem de karmaşıklığını yansıtır. Başka bir deyişle, bibliyometrik analiz, iyi kurulmuş teknikler ve prosedürler aracılığıyla büyük hacimli yapılandırılmamış verileri titiz şekillerde anlamlandırarak, yerleşik alanların kümülatif bilimsel bilgisini ve evrimsel nüanslarını deşifre etmek ve haritalamak için kullanışlıdır. Bu nedenle, iyi yapılan bibliyometrik çalışmalar bir alanı yeni ve anlamlı şekillerde ilerletmek için sağlam temeller inşa edebilir ve araştırmacıların aşağıdaki konularda güçlenmesini sağlar (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 285):

1. Tek seferde genel bakış elde etmesi
2. Bilgi boşluklarını tanımlaması
3. Araştırma için yeni fikirler türetmesi
4. Alana yapacakları katkıları konumlandırması

Zamansal Sınırlılıklar

Bibliyometrik analizin önemli sınırlılıklarından biri zamansal boyutla ilgilidir. Bibliyometrik çalışmalar araştırma alanının yalnızca kısa vadeli tahminini sunabilir (Wallin, 2005: 261) ve bu nedenle, araştırmacılar araştırma alanı ve uzun vadedeki etkisi hakkında aşırı iddialı iddialarda bulunmaktan kaçınmalıdır. Bununla birlikte, bu sınırlılıklara rağmen, bibliyometrik metodoloji araştırmacıları büyük bibliyometrik veri setleriyle başa çıkma korkusunu yenmelerine ve iş araştırmalarının iddialı

retrospektiflerini sürdürmelerine güç verebilir (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 285).

Bibliyometrik analizin popülaritesindeki artışta teknolojik faktörler de etkili olmuştur. Bibliyometrinin popülaritesi, büyük miktarlarda bilimsel veriyi işleme kabiliyetini ve araştırma etkisine önemli katkısını yansıtır. Bu popülaritenin sorumlusu, R ve VOSviewer gibi bibliyometrik araçların ve Google Scholar, Scopus ve Web of Science gibi bilimsel veri tabanlarının gelişimi, erişilebilirliği ve bulunabilirliği gibi çok sayıda değişkendir. Veri biliminden operasyonel araştırmaya kadar bibliyometrik metodolojinin disiplinler arası etkisi de yaygın benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Teknolojik ilerlemelere rağmen, bibliyometrik analiz bazı temel sorunlarla karşı karşıyadır. Önemli bir endişe, literatürdeki kontrollü kapsamın eksikliğidir. Muhtemelen tüm ilgili literatürü kapsamadığı için ortaya çıkan zayıflık, zaman zaman önyargılı bulgulara yol açabilir. Bu nedenle, bibliyometrik analizin sonucunu belirleyecek kritik faktörlerden biri literatür aramasının derinliğidir (Passas, 2024: 1021).

Ek olarak, yazılım araçlarının kendilerindeki teknolojik önyargı da ele alınması gereken bir konudur. Bazı yazılım araçları, alınan sonuç türünde önyargı kodlayacak, basitçe yazılım aracı yapımcılarının beklediği sonuçlara daha yakın olanlar çünkü bu tür yazılım araçlarından “beklenen” sonuç olarak kabul edilenlere daha yakındırlar (Passas, 2024: 1021).

Bibliyometrik tekniklerin temel eksikliklerinden biri nitel boyutları yeterince dikkate almamasıdır. Bibliyometrik teknikler atıf sayıları, co-authorship kalıpları veya benzeri gibi literatürün nicel özelliklerine odaklanırken, bunları kullanan araştırma tasarımları zaten—doğası gereği tanımlayıcı—teorik açıklama ve araştırmanın pratik önemi gibi birçok nitel boyutu dikkate almaz. Bu durum tam uygulamada oldukça karmaşık olan bir alıştırmayı basitleştirebilir (Passas, 2024: 1021).

Atıf analizi özelinde dikkate alınması gereken spesifik uyarılar da mevcuttur. Cole’un belirttiği gibi: “Yıllar boyunca atıfların anlamını somutlaştırma eğilimi

olmuştur. Atıf sayıları kendi başlarına kalite ölçüleri değildir. Ölçü, bireyin çalışmasının kalitesinin bir göstergesi olarak atıfların ‘anlamını’, özellikle atıf türünü ve eseri atıf yapanların özelliklerini incelemekten kullanıldığında, bireyin akademik ve bilimsel çalışmasının uzmanlığı veya alanı üzerindeki etkisi veya kalitesi hakkında uygunsuz çıkarımlar yapma olasılığı artar.” (Cole, 2000 akt. McBurney & Novak, 2002: 110)

Tüm bu güçlü yönler ve sınırlılıklar göz önünde bulundurulduğunda, bibliyometrik analizin dengeli bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Araştırma yönetimi, örneğin araştırma önceliklerini belirleme ve kaynakları tahsis etme konusunda karmaşık karar vermeyi içerir. Bibliyometri, araştırma yönetimi bağlamında karar vermeyi desteklemek için kullanılabilir nicel bilgi sunar. Bu bilgi genellikle nicel göstergeler tarafından sağlanır. Bibliyometrik bilgi, araştırma yönetimi ve araştırma değerlendirmesini desteklemek için mevcut daha geniş bilgi kaynakları yelpazesi içinde bir unsur olarak görülebilir (Waltman & Noyons, 2018: 3-4).

3.4. Araçlar ve Veri Kaynakları

Bibliyometrik analizin başarıyla gerçekleştirilebilmesi için uygun araçların ve veri kaynaklarının seçimi kritik önem taşır. Bu başlıkta, mevcut yazılım seçenekleri, veri tabanları ve analiz süreç yönetimi konularında pratik rehberlik sunulacaktır.

3.4.1 Görselleştirme Araçları ve Yazılım Seçimi

Bibliyometrik analizin başarıyla gerçekleştirilebilmesi için doğru araçların seçimi kritik önem taşır. Bu başlıkta, mevcut görselleştirme araçları, yazılım seçenekleri ve bunların karşılaştırmalı değerlendirmesi ele alınacaktır.

Bibliyometrik analizde görselleştirme araçları kritik bir rol oynamaktadır. Bilgi ağında çizim aracının araştırması ana içeriklerden biridir. Güçlü, kullanımı kolay ve görüntüyü gösteren görsel yazılımı geliştirmek çok önemlidir (Zhao et al., 2022: 1).

Bibliyometrik analiz için temel görselleştirme araçları (Zhao et al., 2022: 6):

- CiteSpace: patlama tespiti, mekansal analiz, ağ oluşturma, zaman dizisi analizi

- Gephi: topluluk tespiti, dinamik ağ analizi
- In-SPIRE: patlama tespiti, ağ oluşturma, zaman dizisi analizi
- Network Workbench Tool: patlama tespiti, ağ oluşturma, zaman dizisi analizi
- Pajek: ağ oluşturma, zaman dizisi analizi
- Sci2 Tool: patlama tespiti, mekansal analiz, ağ oluşturma, zaman dizisi analizi
- SciMAT: ağ oluşturma, zaman dizisi analizi, performans ve kalite değerlendirme
- Ucinet: ağ oluşturma
- VantagePoint: patlama tespiti, mekansal analiz, ağ oluşturma, zaman dizisi analizi
- VOSViewer: topluluk tespiti, ağ oluşturma .

Bibliyometrik Veri Kaynakları ve Seçimi

Görselleştirme araçlarının yanı sıra, bibliyometrik analizlerin temelini oluşturan veri kaynakları da büyük önem taşımaktadır. Bibliyometrik analizler bir bibliyometrik veri kaynağı gerektirir. Basit analizler bazen bir araştırma kurumunun dahili veri kaynaklarını kullanarak, örneğin bir üniversitenin dahili bilgi sisteminden çıkarılan veriler kullanılarak gerçekleştirilebilir. Ancak çoğu durumda, harici bir veri kaynağı gereklidir.

Ana veri kaynakları arasında Clarivate Analytics tarafından üretilen Web of Science ve Elsevier tarafından üretilen Scopus, en yaygın kullanılan iki bibliyometrik veri kaynağıdır. Google Scholar da oldukça sık kullanılır. Ayrıca, belirli bir bilimsel alana kısıtlı bibliyometrik analizler bazen INSPIRE (yüksek enerji fiziği), MathSciNet (matematik), PsycINFO (psikoloji) veya PubMed (biyomedikal araştırma ve yaşam bilimleri) gibi alana özgü veri kaynaklarına dayanır.

Benzer şekilde, belirli bir bölgeye odaklanan bibliyometrik analizler o bölgeye özel yönlendirilmiş veri kaynağını kullanabilir. Bu tür veri kaynaklarının örnekleri arasında Chinese Science Citation Database, Russian Science Citation Index ve SciELO Citation Index bulunur. Gelişmekte olan yeni veri kaynakları olarak

bibliyometrik analizler için potansiyel değeri olabilecek Microsoft Academic ve Crossref'tir (Waltman & Noyons, 2018: 6).

En yaygın kullanılan üç ana veri kaynağını daha detaylı incelemek faydalı olacaktır. Web of Science, Scopus ve Google Scholar en yaygın kullanılan bibliyometrik veri kaynaklarıdır. Web of Science veya Scopus'a dayalı büyük ölçekli analizler InCites veya SciVal kullanılarak gerçekleştirilebilir. Alternatif olarak, Web of Science veya Scopus verilerine doğrudan erişim gereklidir.

Google Scholar'ın avantajları ve dezavantajlarına bakıldığında, Google Scholar ücretsiz olarak erişilebilir ve bilimsel ve akademik literatürün daha kapsamlı kapsamını sağlar. Ancak, Google Scholar şeffaflıktan yoksundur, veri kalitesi sorunları yaşar ve büyük ölçekli analizler için kullanımı çok zordur (Waltman & Noyons, 2018: 8).

Veri kaynaklarının seçiminden sonra, uygun yazılım araçlarının belirlenmesi kritik önem taşır. Bilim insanları tarafından bibliyometrik verileri analiz etmek veya görselleştirmek için kullanılacak çeşitli yazılım araçları bulunmasına rağmen; bir bibliyometrici tarafından bir araç seçimi, ne tür bir analizin gerekli olduğuna bağlıdır.

Araç seçiminde öne çıkan seçeneklerden biri Bibliometrix'tir. Kişi aynı anda bibliyografik verileri analiz etmek ve haritalamak için Bibliometrix'i kullanabilir. Bibliometrix, R paketlerinde yazılmış açık kaynak yazılım olduğu için bilgi çalışanları tarafından gözden geçirilebilir, değiştirilebilir ve geliştirilebilir. R'de yazılmış olan açık kaynak dil, büyük bir geliştirici ve kullanıcı topluluğudur ve bugüne kadar 16.000'den fazla yazılım paketinden oluşmaktadır. Bu, bibliometrix'in daha büyük ve genel bir veri analizi iş akışının bir parçası olarak kullanılabileceği anlamına gelir (Derviş, 2020: 157).

Farklı analiz türleri için özelleşmiş araçlar da mevcuttur. Pajek ve Gephi'nin her ikisi de co-citation ağlarının derece merkezliklerini hesaplar. CiteSpace, akademik literatür içindeki eğilimleri görselleştirmek ve tespit etmek için bir Java uygulamasıdır (Chen, 2006a: 359). Bilgi bilimcileri WoS ve Scopus çevrimiçi veri tabanlarından

bibliyografik verileri analiz etmek ve haritalamak için çoğunlukla VOSviewer'ı kullanır (van Eck & Waltman, 2010: 523, 526).

R programlama dilinin bibliyometrik analizlerdeki rolü özel bir incelemeyi hak etmektedir. R, istatistiksel algoritmaları, matematiksel işlevselliği ve görselleştirme yeteneklerini kapsayan açık kaynak bir ortam ekosistemidir, bu da onu bibliyometrik analiz için iyi bir aday yapar. R, Windows ve Linux işletim sistemi ortamında, yeni veya uzman kullanıcılar için kullanıcı dostu hale getiren grafiksel bir kullanıcı arayüzü (RStudio) ile çalışır (Derviş, 2020: 158).

Bibliometrix'in özel özelliklerine odaklanıldığında, bibliometrix Faktöriyel Analiz (FA) kullanarak kavramsal yapıyı analiz etmek için farklı bir yaklaşım önerir. FA, Metin Madenciliği alanında iyi bilinen bir yaklaşımdır ancak bilim haritalamada hala az kullanılmaktadır. Bibliometrix, diğer yazılımlar sadece bir parçasını uygularken tüm iş akışını kapsar (Derviş, 2020: 158).

Yazılım seçimi konusunda araştırmacıların karşılaştığı zorluklar da dikkate alınmalıdır. Çoğu ağ görselleştirme yazılımı açık kaynak ve ücretsizdir ve bu nedenle yazılım seçimi araştırmacılara kalmaktadır. Her yazılımın kendine özgü artıları ve eksileri vardır. Örneğin, Pajek ve UCINET'in birçok özelliği olmasına rağmen, geliştirme hızları Gephi ve R gibi yazılımlara kıyasla daha yavaştır.

Oluşturulan ağın esnekliği başka bir zorluk alanıdır. Örneğin, VOSviewer kullanılarak oluşturulan bir ağda, aynı kelimelerin farklı formları birleştirilemezken, aynı şey Gephi kullanılarak yapılabilir. Bu sorunu çözenin bir yöntemi, bibliyometrik analiz ve ağ görselleştirme yazılımını birbirinin kombinasyonu ile kullanmaktır (Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021: 291).

Araçların genel etkinliği değerlendirildiğinde, bibliyometrik analizin etkinliği, süreç boyunca kullanılan araçlar ve yazılımlardan önemli ölçüde etkilenir. Veri toplama ve yönetiminden analiz ve görselleştirmeye kadar, bu araçlar karmaşık görevleri basitleştirir, doğruluğu sağlar ve anlamlı görüşler sağlar (Kumar, 2025: 51).

Ana analiz ve görselleştirme araçlarının detaylı karşılaştırması şu şekildedir: VOSviewer’ın güçlü yönleri basit ve sezgisel arayüz, büyük veri setlerini iyi idare etme, ağ ve yoğunluk haritaları için mükemmellik; zayıf yönleri sınırlı istatistiksel analiz, araç dışında veri ön işleme gerektirme. CiteSpace’in güçlü yönleri zamansal ve eğilim analizi için ideal, gelişmiş küme analizi ve patlama tespiti, yüksek oranda özelleştirilebilir; zayıf yönleri dik öğrenme eğrisi, Java gerektirme. Bibliometrix’in güçlü yönleri R içinde kapsamlı özellikler, Biblioshiny aracılığıyla etkileşimli görselleştirme, gelişmiş istatistiksel yetenekler; zayıf yönleri tam potansiyel için programlama bilgisi gerektirme, çok büyük veri setleriyle zorluk çekebilme (Kumar, 2025: 52).

3.4.2 Veri Kaynakları ve Analiz Süreç Yönetimi

Kaliteli bir bibliyometrik analiz için güvenilir veri kaynaklarının belirlenmesi ve sistematik bir analiz sürecinin takip edilmesi şarttır. Bu başlıkta, ana veri tabanları, analiz adımları ve süreç yönetimi konularında pratik rehberlik sunulacaktır.

Araçların seçiminden sonra, bibliyometrik analiz sürecinin sistematik olarak yürütülmesi gerekmektedir. Bibliyometrik analiz için ana adımlar şunlardır (Passas, 2024: 1022-1023):

1. Araştırma hedeflerini tanımla
2. Literatür arama ve veri toplama (Web of Science, Scopus, Google Scholar veri tabanlarından ilgili literatürü topla veya ham veri topla ve kendi veri tabanını oluştur)
3. Veri temizleme ve ön işleme (kopya kaldırma ve yazar isimlerini düzeltme gibi doğruluğu sağlamak için verileri temizle ve ön işle)
4. Bibliyometrik tekniklerin seçimi (araştırma hedeflerine dayalı uygun bibliyometrik teknikleri seç)
5. Veri analizi (seçilen teknikler kullanarak analizi yürüt)
6. Görselleştirme (yorumlama ve sunuma yardımcı olmak için sonuçları görselleştir)
7. Yorumlama ve raporlama (bulguları yorumla ve bulgular ve etkileri detaylandıran bir rapor hazırla).

Sistematiik sürecin ilk aşamalarında veri toplama ve organizasyon kritik öneme sahiptir. Scopus, Web of Science veya Google Scholar gibi çeşitli veri tabanlarını kullanarak kapsamlı bir literatür araması yapın ve EndNote, Zotero veya Mendeley gibi referans yönetim araçlarını kullanarak verilerinizi organize edin ve tercih ettiğiniz formatta (ris gibi) kapsamlı bir veri seti oluşturun (Passas, 2024: 1015).

Veri organizasyonunun ardından görselleştirme aşamasına geçiş yapılır. Bibliometrix veya VOSviewer gibi uygulamaları kullanarak bulgularınızı görsel olarak sunarak bulgularınızın anlaşılmasını ve sunumunu geliştirin. Bibliometrix, bilimsel literatürün yapısal yönlerini analiz etmek ve görselleştirmek için gelişmiş yöntemlere ihtiyaç duyan araştırmacılar için değerli bir araçtır (Passas, 2024: 1016).

Analitik Araçların Spesifik Uygulamaları

Analiz sürecinin farklı aşamalarında kullanılan analitik araçların spesifik rolleri (Kumar, 2025: 52):

- VOSviewer: Co-authorship ve anahtar kelime ilişkileri için ağ haritaları oluşturur
- CiteSpace: Araştırma faaliyetindeki eğilimleri ve patlamaları vurgular
- Bibliometrix (R): İleri düzey kullanıcılar için istatistiksel ve görsel analiz sağlar.

Görselleştirme Türleri ve Etkili Sunum

Analitik araçların uygulanmasının ardından görselleştirme aşaması büyük önem kazanır. Etkili görselleştirme, karmaşık sonuçları yorumlamayı ve iletişim kurmayı kolaylaştırır.

Ana görselleştirme türleri (Kumar, 2025: 50):

- Ağ grafikleri: Yazarlar, anahtar kelimeler veya kurumlar arasındaki ilişkileri gösterir
- Yoğunluk haritaları: Belirli alanlardaki araştırma yoğunluğunu gösterir
- Zamansal haritalar: Zaman içinde araştırma odağındaki kaymaları gösterir.

Bulguların Yorumlanması ve Raporlanması

Görselleştirme aşamasının tamamlanmasının ardından sürecin son aşaması bulguların yorumlanması ve raporlanmasıdır. Bibliyometrik analiz sürecinin son adımı, bulguları eyleme geçirilebilir görüşler halinde sentezlemek ve bunları etkili şekilde sunmaktır (Kumar, 2025: 50):

Bulguları Yorumlama Stratejileri:

- Sonuçları araştırma hedefleriyle ilişkilendirin
- Bulguların pratik etkilerini vurgulayın (örneğin gelecekteki araştırma için az keşfedilmiş alanları tanımlama)

Rapor Yapılandırması - Önerilen Format:

- Giriş: Hedefleri ve metodolojiyi ana hatlarıyla belirtin
- Sonuçlar: Görseller ile birlikte anahtar bulguları sunun
- Tartışma: Etkileri, sınırlılıkları ve gelecek yönlerini keşfedin
- Sonuç: Ana çıkarımları özetleyin.

Gelişen Veri Tabanları ve Göstergeler

Teknolojik gelişmelerle birlikte veri tabanları ve göstergeler de sürekli evrim geçirmektedir. Yeni bilimsel üretim veri tabanları oluşturulup araştırmacıların üretimi ve makalelerin atıfları hakkında daha fazla bilgi içerecek şekilde geliştirildiğinde (en önemlilerinden bazıları ISI Web of Science, Scopus ve Google Scholar'dır), bilim insanlarının üretiminin farklı özelliklerini dikkate alan yeni ve daha sağlam göstergeler geliştirmek mümkün olmuştur (Alonso et al., 2009: 2).

Geleneksel değerlendirme araçları arasında dergi etki faktörü özel bir yere sahiptir. Bibliyometride kullanılan başka bir araç da ISI tarafından Journal Citation Reports (JCR) adlı yıllık bir raporda yayınlanan dergi etki faktörüdür. Etki faktörü, bir derginin önceki iki yılda yayınlanan makaleler için aldığı mevcut atıf sayısının, aynı yıllarda o dergi tarafından yayınlanan makale sayısına bölünmesiyle hesaplanır (McBurney & Novak, 2002: 110).

Tüm bu araçlar ve tekniklerin entegre bir şekilde kullanılması sistematik bir iş akışı gerektirir. Bibliyografik veriler bir iş akışıyla işlenir: çalışma tasarımı, veri toplama, veri analizi, veri görselleştirme ve yorumlama (Derviş, 2020: 157). Genel süreç özetlendiğinde: araştırma hedeflerini tanımla, verileri topla ve temizle, uygun bibliyometrik teknikleri seç, analizi gerçekleştir, sonuçları görselleştir ve bulguları yorumla.

3.5. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu kavramsal çerçeve çalışması, bibliyometrik analizin çok boyutlu doğasını ve modern bilim dünyasındaki kritik rolünü ortaya koymaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu metodoloji, günümüzde bilimsel araştırmanın vazgeçilmez bir aracı haline gelmiştir.

Bibliyometrik analizin tarihsel gelişimi incelendiğinde, basit istatistiksel ölçümlerden karmaşık ağ analizlerine doğru önemli bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Eugene Garfield'ın atıf indeksleme fikriyle başlayan süreç, günümüzde yapay zeka destekli analiz araçlarına kadar uzanmaktadır. Bu evrim, yalnızca teknolojik gelişmelerin değil, aynı zamanda bilimsel araştırmanın doğasındaki değişimlerin de bir yansımasıdır.

Çalışmada detaylandırılan analiz yöntemleri, bibliyometrinin ne kadar zengin bir metodolojik altyapıya sahip olduğunu göstermektedir. Performans analizinden bilim haritalamasına, co-citation analizinden bibliyografik eşleştirmeye kadar uzanan geniş yöntem yelpazesi, farklı araştırma sorularına yanıt verebilme kapasitesini artırmaktadır. Özellikle disiplinler arası kullanımın yaygınlaşması, bu metodolojinin evrensel uygulanabilirliğinin bir kanıtıdır.

Bibliyometrik analizin büyük veri işleme kapasitesi, objektif ölçümler sunması ve sistematik yaklaşımı gibi güçlü yönleri, onu bilimsel değerlendirme ve araştırma yönetiminde vazgeçilmez kılmaktadır. Ancak, atıf önyargıları, veri tabanı sınırlılıkları ve nitel boyutların ihmal edilmesi gibi sınırlılıkları da göz ardı edilmemelidir. Bu sınırlılıkların farkında olmak ve sorumlu kullanım ilkelerini benimser, metodolojinin etik ve etkili uygulanmasını sağlar.

Araçlar ve veri kaynakları açısından yaşanan hızlı gelişmeler, bibliyometrik analizin erişilebilirliğini ve etkinliğini sürekli artırmaktadır. VOSviewer, CiteSpace, Bibliometrix gibi kullanıcı dostu araçların yaygınlaşması, bu metodolojinin demokratikleşmesine katkıda bulunmaktadır. Açık bilim hareketiyle birlikte, veri şeffaflığı ve tekrarlanabilirlik konularında da önemli ilerlemeler kaydedilmektedir.

Bibliyometrik analizin gelecekteki gelişimi için şu öneriler sunulabilir:

1. **Metodolojik Entegrasyon:** Nicel bibliyometrik analizlerle nitel araştırma yönteminin entegrasyonu, daha bütüncül değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlayacaktır.
2. **Etik Standartların Geliştirilmesi:** Araştırma değerlendirmede bibliyometrik göstergelerin sorumlu kullanımı için daha net etik standartlar oluşturulmalıdır.
3. **Açık Bilim Uygulamaları:** Veri şeffaflığı ve tekrarlanabilirlik ilkelerinin bibliyometrik çalışmalarda daha yaygın benimsenmesi gerekir.
4. **Disiplin-Spesifik Yaklaşımlar:** Farklı bilimsel disiplinlerin kendine özgü yayın ve atıf kültürlerini dikkate alan özelleştirilmiş metodolojiler geliştirilmelidir.
5. **Yapay Zeka Entegrasyonu:** Makine öğrenmesi ve yapay zeka tekniklerinin bibliyometrik analizle entegrasyonu, daha sofistike içgörüler elde edilmesini sağlayacaktır.

Sonuç

Bibliyometrik analiz, bilimsel araştırmanın anlaşılması, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesinde kritik bir rol oynamaya devam etmektedir. Bu metodolojinin gücünü ve sınırlılıklarını doğru anlayarak kullanan araştırmacılar, bilim dünyasına değerli katkılar sunabilirler. Gelecekte, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle bibliyometrinin daha da gelişeceği ve bilimsel araştırmanın vazgeçilmez bir bileşeni olmaya devam edeceği öngörülebilir. Ancak bu süreçte, sorumlu kullanım ilkelerinin gözetilmesi ve etik değerlerin ön planda tutulması, bu güçlü metodolojinin bilim insanlığına en iyi şekilde hizmet etmesini sağlayacaktır.

4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde, sekülerleşme literatürüne ilişkin bibliyometrik analiz sonuçları dört ana kategori altında sunulmaktadır: bibliyometrik göstergeler, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ analizleri. Her bir ana kategori, uluslararası ve ulusal literatürün karşılaştırmalı incelemesini içermektedir.

4.1. Bibliyometrik Göstergeler

Bibliyometrik göstergeler başlığında, sekülerleşme literatürünün temel nicel özellikleri veri özeti, bilimsel üretim ve atıf analizi çerçevesinde incelenmiştir. Bu başlık, literatürün genel yapısını ve gelişim eğilimlerini nicel verilerle ortaya koymaktadır.

4.1.1. Veri Özeti

Veri özeti başlığında, uluslararası ve ulusal sekülerleşme literatürüne ilişkin verilerin temel özellikleri, karşılaştırmalı istatistikler ve yazar profili analizleri sunulmuştur. Bu veriler, literatürün genel yapısal özelliklerini anlamak için temel oluşturmaktadır.

4.1.1.1. Karşılaştırmalı Temel İstatistikler

Sekülerleşme kavramı odağında yapılan çalışmaların karşılaştırmalı bibliyometrik analizde, uluslararası literatür (Scopus ve Web of Science veritabanlarının birleştirilmiş hali) ile ulusal literatür (Dergipark) arasındaki temel istatistiksel farklar Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırmalı Temel İstatistikler

Gösterge	Scopus	WoS	Birleştirilmiş	Dergipark
Timespan	1907:2023	1975:2023	1907:2023	1899:2023
Sources (Journals, Books, etc)	2,439	1,445	3,185	243
Documents	4,625	4,766	7,042	442
Annual Growth Rate %	3.86	1.95	4.06	2.49
Document Average Age	11.00	13.80	12.60	7.02
Average citations per doc	7.283	2.259	4.440	4.459
References	196,397	85,505	215,107	9,254
DOCUMENT CONTENTS				
Keywords Plus (ID)	749	964	1,581	0
Author’s Keywords (DE)	8,700	4,955	10,045	1,244

Gösterge	Scopus	WoS	Birleştirilmiş	Dergipark
AUTHORS				
Authors	4,897	4,652	6,832	448
Authors of single-authored docs	3,321	3,787	5,023	329
AUTHORS COLLABORATION				
Single-authored docs	3,863	4,349	6,116	380
Co-Authors per Doc	1.25	1.14	1.20	1.16
International co-authorships %	2.919	3.210	2.045	0

Tablo 11’de görüldüğü üzere, uluslararası literatür (birleştirilmiş veri) ile ulusal literatür (Dergipark) arasında önemli sayısal farklar bulunmaktadır. Uluslararası literatür 7,042 dokümana sahipken, ulusal literatür 442 doküman içermektedir. Benzer şekilde, uluslararası literatürde 6,832 yazar bulunurken, ulusal literatürde 448 yazar yer almaktadır.

4.1.1.2. Veritabanları Arasındaki Önemli Farklılıklar

Veritabanları arasındaki önemli farklılıklar, özellikle oransal olarak 2’den büyük olan farklar Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: Uluslararası ve Ulusal Literatür Arasındaki Önemli Farklılıklar

Gösterge	En Yüksek Kaynak	En Yüksek Değer	En Düşük Kaynak	En Düşük Değer	Oran
Sources (Journals, Books, etc)	Birleştirilmiş	3,185	Dergipark	243	13.10
Documents	Birleştirilmiş	7,042	Dergipark	442	15.93
Annual Growth Rate %	Birleştirilmiş	4.06	WoS	1.95	2.08
Average citations per doc	Scopus	7.283	WoS	2.259	3.22
References	Birleştirilmiş	215,107	Dergipark	9,254	23.24
Keywords Plus (ID)	Birleştirilmiş	1,581	Dergipark	0	N/A
Author’s Keywords (DE)	Birleştirilmiş	10,045	Dergipark	1,244	8.07
Authors	Birleştirilmiş	6,832	Dergipark	448	15.25
Authors of single-authored docs	Birleştirilmiş	5,023	Dergipark	329	15.27
Single-authored docs	Birleştirilmiş	6,116	Dergipark	380	16.09
International co-authorships %	WoS	3.21	Dergipark	0	N/A

Tablo 12’de görüldüğü gibi, en büyük fark referans sayısında bulunmaktadır. Birleştirilmiş veri seti, Dergipark’a göre 23.24 kat daha fazla referansa sahiptir.

Ayrıca, doküman sayısında 15.93 kat, yazar sayısında 15.25 kat ve tek yazarlı doküman sayısında 16.09 kat fark bulunmaktadır.

4.1.1.3. Yazar Profili ve İşbirliği Düzeyleri

Uluslararası ve ulusal literatürdeki yazar profili ve işbirliği düzeyleri incelendiğinde, her iki veri setinde de tek yazarlı çalışmaların yüksek oranda olduğu görülmektedir. Uluslararası literatürde (birleştirilmiş veri) 6,116 tek yazarlı doküman bulunurken, ulusal literatürde (Dergipark) 380 tek yazarlı doküman bulunmaktadır.

Doküman başına ortak yazar sayısı karşılaştırıldığında, Scopus'ta 1.25, WoS'ta 1.14, birleştirilmiş veride 1.20 ve Dergipark'ta 1.16 olduğu görülmektedir. Bu durum, seküler konusu üzerine yapılan çalışmalarda işbirliği düzeyinin genel olarak düşük olduğunu göstermektedir.

Uluslararası ortak yazarlık yüzdesi incelendiğinde, WoS'ta %3.21, Scopus'ta %2.92, birleştirilmiş veride %2.05 oranında uluslararası işbirliği bulunurken, Dergipark'ta uluslararası işbirliğine rastlanmamıştır.

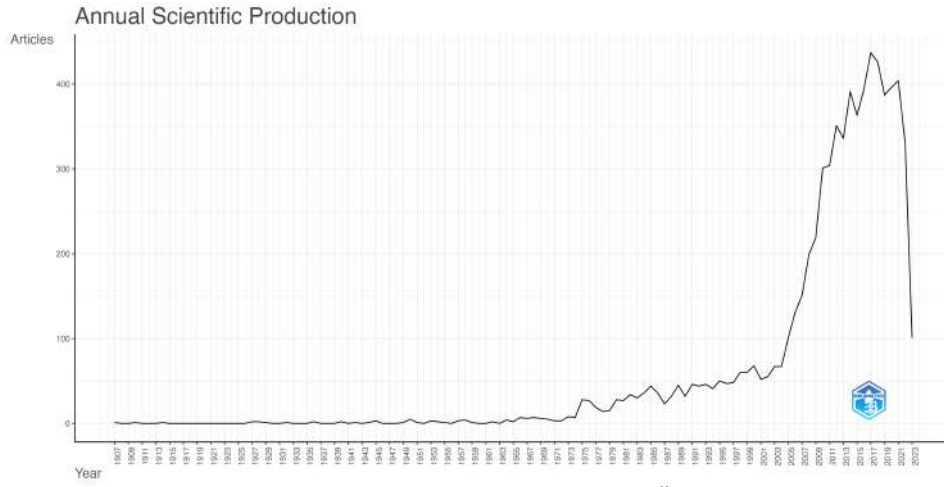
Bu veriler, hem ulusal hem de uluslararası literatürde tek yazarlı çalışmaların ağırlıkta olduğunu, ancak uluslararası literatürde sınırlı da olsa uluslararası işbirliğinin bulunduğunu göstermektedir.

4.1.2. Bilimsel Üretim

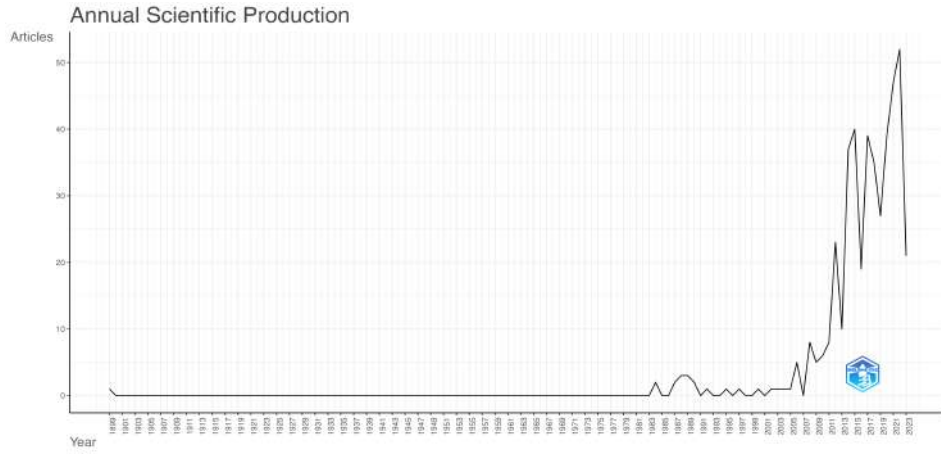
Bilimsel üretim başlığında, sekülerleşme literatüründeki yayın sayıları, zaman içindeki üretim eğilimleri ve veritabanları arasındaki üretim dağılımı karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu analizler, alanın büyüme dinamiklerini ve gelişim sürecini ortaya koymaktadır.

4.1.2.1. Yıllık Bilimsel Üretim

Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların yıllık bilimsel üretim verileri, hem uluslararası literatür hem de ulusal literatür için analiz edilmiştir. Grafik 1 ve Grafik 2, bu iki kaynak için yıllık bilimsel üretimi karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Grafik 1: Uluslararası Literatürde Yıllık Bilimsel Üretim (1907-2023)

Grafik 2: Ulusal Literatürde Yıllık Bilimsel Üretim (1899-2023)

Grafik 3: Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırmalı Yıllık Bilimsel Üretim

Yıllık bilimsel üretim verileri incelendiğinde, uluslararası literatürde 1970'lerden itibaren istikrarlı bir artış görülmekte, özellikle 2000'li yıllardan sonra bu artış ivme kazanmaktadır. 2010-2019 yılları arasında üretim en yüksek seviyeye ulaşmış, toplamda 3,690 çalışma yayımlanmıştır. Ulusal literatürde ise özellikle 2010'lu yıllardan itibaren anlamlı bir artış gözlenmektedir. 2010-2019 döneminde ulusal literatürdeki toplam üretim 243 çalışmaya ulaşmıştır.

2020-2023 döneminde (19.06.2023 tarihine kadar) uluslararası literatürde 1,231 çalışma, ulusal literatürde ise 159 çalışma yayımlanmıştır. 2023 yılı için ulusal literatürde 21 makale, uluslararası literatürde 101 makale kaydedilmiştir. Bu veriler, yılın yaklaşık ilk yarısını kapsadığından, 2023 yılı için tam üretimi yansıtmamaktadır.

4.1.2.2. Zaman İçinde Üretim Eğilimleri

Zaman içindeki bilimsel üretim eğilimleri incelendiğinde, her iki veri seti için farklı dönemlerde belirgin değişimler gözlenmektedir.

Ulusal literatür 1899-2023 yılları arasını kapsarken, ilk makale 1899'da yayımlanmış, ardından 1984'e kadar önemli bir durgunluk yaşanmıştır. Uluslararası literatür ise 1907-2023 yılları arasında daha sürekli bir üretim geçmişine sahiptir.

Toplam üretim açısından, ulusal literatürde 442 makale, uluslararası literatürde ise 7,042 makale bulunmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürün ulusal literatürün yaklaşık 16 katı büyüklüğünde olduğunu göstermektedir.

Üretim dağılımında, ulusal literatürde anlamlı üretim 1980'lerde başlamakta ve özellikle 2010'larda belirgin bir artış göstermektedir. Uluslararası literatürde ise 1970'lerden itibaren düzenli bir artış gözlenmekte, 2000'lerden sonra ise çok hızlı bir büyüme trendi ortaya çıkmaktadır.

Oransal değişim incelendiğinde, 1990'larda uluslararası literatürün ulusal literatüre oranı 94.8 iken, 2020-2023 döneminde bu oranın 7.74'e düştüğü görülmektedir. Bu durum, ulusal literatürün bilimsel üretimdeki payının zaman içinde arttığını göstermektedir.

4.1.2.3. Üretim Dağılımının Veritabanları Arasında Karşılaştırılması

Dönemsel olarak öne çıkan noktalara bakıldığında, 1980-1990 yılları arasında ulusal literatürün modern dönemde ilk makaleleri yayımlanmaya başlamıştır. 2000-2010 döneminde uluslararası literatürde belirgin bir artış (1,110 makale) görülürken, ulusal literatür hala düşük seviyede (23 makale) kalmıştır. 2010-2019 döneminde her iki kaynaktan da büyük bir artış (Ulusal: 243, Uluslararası: 3,690) yaşanmıştır. 2020-2023 döneminde ise ulusal literatürde 159 makale, uluslararası literatürde 1,231 makale bulunmaktadır.

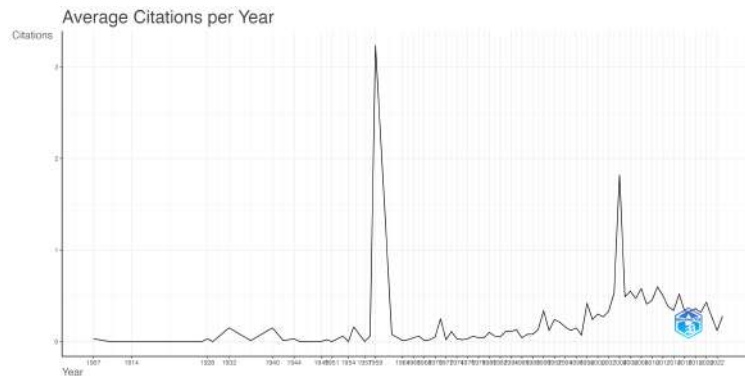
2023 yılına ait veriler 19.06.2023 tarihine kadar olan üretimi yansıtmaktadır, dolayısıyla bu yıla ait veriler tam yılı kapsamamaktadır. 2023 yılı için ulusal literatürde 21 makale, uluslararası literatürde 101 makale kaydedilmiştir.

4.1.3. Atıf Analizi

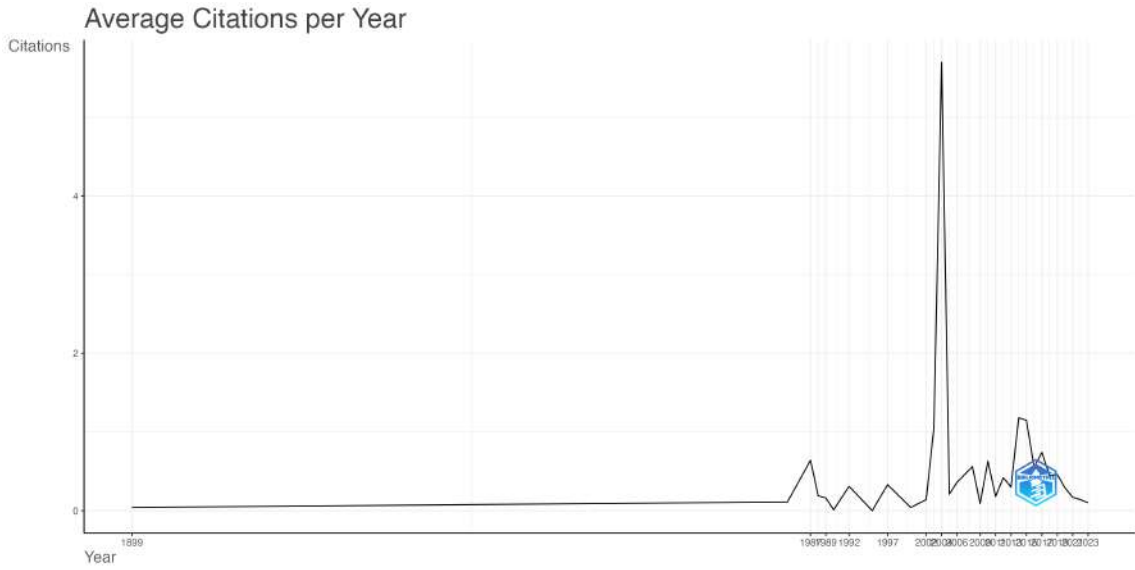
Atıf analizi başlığında, sekülerleşme literatüründeki atıf performansı, yıllık ortalama atıf istatistikleri, zaman içindeki atıf performansı değişimi ve veritabanları arasındaki atıf oranları incelenmiştir. Bu analizler, literatürdeki etki düzeylerini ve bilimsel iletişim ağlarını anlamak açısından önemlidir.

4.1.3.1. Yıllık Ortalama Atıf İstatistikleri

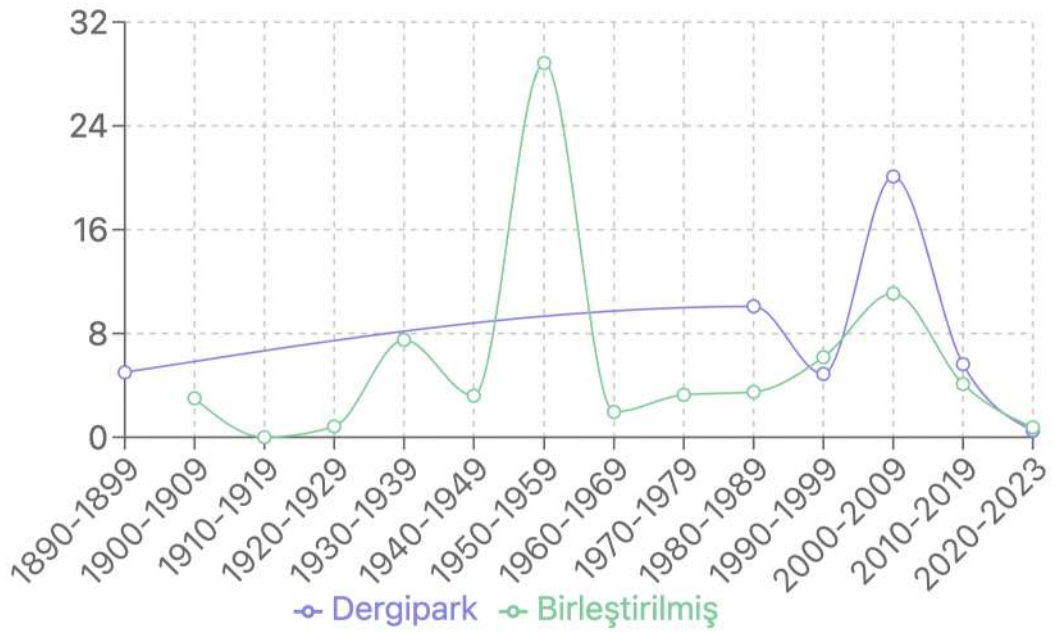
Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların yıllık ortalama atıf istatistikleri, uluslararası ve ulusal literatür için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Grafik 4 ve Grafik 5, bu iki kaynağın yıllara göre ortalama atıf performansını göstermektedir.

Grafik 4: Uluslararası Literatürde Yıllık Ortalama Atıf (1907-2023)

Grafik 5: Ulusal Literatürde Yıllık Ortalama Atıf (1899-2023)

Grafik 6: Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırmalı Yıllık Ortalama Atıf

Yıllık ortalama atıf verileri incelendiğinde, iki kaynaktan da farklı yıllarda “atıf patlamaları” olduğu gözlenmektedir. Ulusal literatürde 2004 yılında makale başına 114 atıf ortalamasına ulaşılırken, uluslararası literatürde 1959 yılında makale başına 210 atıf ortalaması kaydedilmiştir.

Genel atıf performansı değerlendirildiğinde, ulusal literatürün makale başına ortalama 9.16 atıf aldığı, uluslararası literatürün ise makale başına ortalama 6.89 atıf aldığı görülmektedir.

4.1.3.2. Atıf Performansının Zaman İçindeki Değişimi

Sekülerleşme kavramı ile ilgili çalışmaların atıf performansının zaman içindeki değişimi incelendiğinde, her iki veri setinde de son dönemlerde (2020-2023) atıf oranlarında belirgin bir düşüş gözlenmektedir. Bu durum, yeni yayımlanan makalelerin henüz yeterli atıf biriktirmemiş olmasıyla ilişkilidir.

Her iki veri setinde de son dönemlerde (2020-2023) atıf oranları 1'in altına düşmüştür. 2020-2023 döneminde her iki kaynak için de benzer atıf oranları gözlenmektedir.

4.1.3.3. Veritabanları Arasında Atıf Oranlarının Karşılaştırılması

Uluslararası ve ulusal literatür arasındaki atıf oranları karşılaştırıldığında, bazı önemli farklılıklar ve benzerlikler göze çarpmaktadır.

Tablo 13: Genel Atıf İstatistikleri Karşılaştırması

Metrik	Ulusal Literatür	Uluslararası Literatür	Fark/Oran
Veri Kapsamı	1899-2023 (31 atıf alan toplam yıl)	1907-2023 (82 atıf alan toplam yıl)	Ulusal literatür daha az yıla sahip
Genel Ortalama Atıf/Makale	9.16	6.89	Ulusal literatür %33 daha yüksek
En Yüksek Ortalama Atıf	114 (2004 yılı)	210 (1959 yılı)	Uluslararası literatür %84 daha yüksek
Son 5 Yıl Ortalama (2019-2023)	0.87	0.92	Benzer düzeyde

Tablo 13'de görüldüğü gibi, ulusal literatür daha az sayıda yıla ve çalışmaya sahip olmasına rağmen, genel atıf performansı uluslararası literatüre göre %33 daha yüksektir. En yüksek atıf ortalamaları karşılaştırıldığında ise uluslararası literatürün tek bir yılda (1959) ulaştığı 210 atıf ortalaması, ulusal literatürdeki en yüksek değerden (2004 yılında 114) %84 daha fazladır.

Son 5 yıllık dönemde (2019-2023) her iki kaynağın da benzer atıf performansı gösterdiği görülmektedir.

4.2. Performans Analizleri

Performans analizleri kısmında, sekülerleşme literatürüne katkı sağlayan kaynaklar, yazarlar, ülkeler ve belgeler detaylı olarak incelenmiştir. Bu analizler, alandaki en etkili aktörleri, kuruluşları ve yayınları belirlemeye yönelik bulgular sunmaktadır.

4.2.1. Kaynaklar

Kaynaklar başlığında, sekülerleşme literatürüne katkı sağlayan dergiler ve diğer yayın kaynakları incelenmiştir. Bu başlık, en ilgili kaynakların tespiti, kaynakların yerel etkisi, Bradford Yasası'na göre çekirdek kaynaklar ve kaynakların zaman içindeki üretimini içermektedir.

4.2.1.1. En İlgili Kaynaklar

En ilgili kaynaklar başlığı, sekülerleşme alanında en fazla yayın yapan dergileri ve diğer yayın kaynaklarını tanımlamaktadır. Bu analiz, alanın bilimsel iletişim kanallarını belirlemek açısından önemlidir.

Ulusal ve uluslararası literatürde sekülerleşme kavramını ele alan en ilgili kaynaklara ilişkin karşılaştırmalı veriler incelendiğinde, iki veri seti arasında önemli farklar görülmektedir.

4.2.1.1.1. Genel İstatistikler

Tablo 14, ulusal ve uluslararası veri setlerindeki kaynak dağılımlarını karşılaştırmaktadır.

Tablo 14: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Kaynak Dağılımı Karşılaştırması

Metrik	Ulusal	Uluslararası	Oran (Uluslararası/Ulusal)
Kaynak (Dergi) Sayısı	243	3,185	13.1
Toplam Makale Sayısı	442	7,042	16.1
Ortalama Makale/Kaynak	1.80	2.21	1.2
En Yüksek Makale Sayısı	20	88	4.4
En Az Makale Sayısı	1	1	1.0
Ortak Kaynak Sayısı	5	5	1.0

Uluslararası literatürde 3,185 dergi bulunurken, ulusal literatürde bu sayı 243'tür. Benzer şekilde, toplam makale sayısı uluslararası literatürde 7,042 iken,

ulusal literatürde 442'dir. Bu rakamlar, uluslararası literatürün ulusal literatüre göre dergi sayısı bakımından 13,1 kat, makale sayısı bakımından ise 16,1 kat daha büyük olduğunu göstermektedir.

4.2.1.1.2. En Çok Makale Yayınlayan Kaynaklar

Tablo 15, ulusal literatürde en çok makale yayınlayan ilk 10 kaynağı göstermektedir.

Tablo 15: Ulusal Literatürde En Çok Makale Yayınlayan İlk 10 Dergi

Sıra	Kaynak İsmi	Makale Sayısı
1	İNSAN VE TOPLUM	20
2	ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ	16
3	JOURNAL OF ANALYTIC DIVINITY	8
4	AKADEMİK İNCELEMELER DERGİSİ	7
5	DİNİ ARAŞTIRMALAR	7
6	ESKİYENİ	7
7	CUMHURİYET İLAHİYAT DERGİSİ	6
8	MİLEL VE NİHAL	6
9	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ	6
10	ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	6

Tablo 16: Uluslararası Literatürde En Çok Makale Yayınlayan İlk 10 Dergi

Sıra	Kaynak İsmi	Makale Sayısı
1	RELIGIONS	88
2	JOURNAL OF CHURCH AND STATE	47
3	SOCIAL COMPASS	44
4	RELIGIOUS EDUCATION	43
5	JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION	39
6	JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF RELIGION	35
7	JOURNAL OF CONTEMPORARY RELIGION	32
8	STUDIES IN RELIGION-SCIENCES RELIGIEUSES	31
9	IMPLICIT RELIGION	29
10	ARCHIVES DE SCIENCES SOCIALES DES RELIGIONS	27

Ulusal literatürde en üretken dergiler incelendiğinde, “İNSAN VE TOPLUM” dergisinin 20 makaleyle ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Uluslararası literatürde ise “RELIGIONS” dergisi 88 makaleyle açık ara önde bulunmaktadır.

4.2.1.1.3. Ortak Kaynaklar

İki veri seti arasında toplam 5 ortak kaynak tespit edilmiştir.

Tablo 17: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Ortak Kaynaklar

Kaynak İsmi (Ulusal/ Uluslararası)	Ulusal Makale Sayısı	Uluslararası Makale Sayısı
CUMHURİYET İLAHİYAT DERGİSİ / CUMHURİYET İLAHİYAT DERGİSİ	6	1
BİLİMNAME / BİLİMNAME	4	3
TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA DERGİSİ / TURK KULTURU VE HACI BEKTAS VELİ - ARASTIRMA DERGİSİ	2	1
FOLKLOR/EDEBİYAT / FOLKLOR/EDEBİYAT	1	1
INTERNATIONAL JOURNAL OF INSTRUCTION / INTERNATIONAL JOURNAL OF INSTRUCTION	1	1

4.2.1.1.4. Makale Sayısı Dağılımı

Her iki veri setinde de kaynakların makale sayısına göre dağılımı incelendiğinde, düşük üretken kaynakların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Tablo 18: Ulusal Literatürde Kaynakların Makale Sayısına Göre Dağılımı

Makale Aralığı	Kaynak Sayısı	Yüzde
1-2 makale	203	83.54%
3-5 makale	30	12.35%
6-10 makale	8	3.29%
11-20 makale	2	0.82%
20+ makale	0	0.00%

Tablo 19: Uluslararası Literatürde Kaynakların Makale Sayısına Göre Dağılımı

Makale Aralığı	Kaynak Sayısı	Yüzde
1-2 makale	2,565	80.53%
3-5 makale	412	12.94%
6-10 makale	126	3.96%
11-20 makale	61	1.92%
20+ makale	21	0.66%

Ulusal literatürde dergilerin %83.54'ü, uluslararası literatürde ise %80.53'ü 1-2 makale yayınlamıştır. Her iki veri setinde de düşük üretimli dergilerin çoğunlukta olduğu, yüksek üretimli dergilerin ise azınlıkta olduğu gözlemlenmiştir.

4.2.1.2. Kaynakların Yerel Etkisi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili kaynakların yerel etkisi, h-indeks, toplam atıf sayısı ve diğer bibliyometrik göstergeler kullanılarak analiz edilmiştir. Ulusal ve uluslararası literatür arasında kaynak etki düzeyi açısından önemli farklılıklar gözlemlenmiştir.

4.2.1.2.1. Genel İstatistikler

Tablo 20, ulusal ve uluslararası literatürde kaynakların yerel etki göstergelerini karşılaştırmaktadır.

Tablo 20: Kaynakların Yerel Etki Göstergeleri Karşılaştırması

Metrik	Ulusal	Uluslararası	Oran (Uluslararası/ Ulusal)
Toplam Kaynak Sayısı	142	1,824	12.8
Ortalama H-index	1.37	1.39	1.01
Maksimum H-index	6	16	2.67
Ortalama Toplam Atıf (TC)	13.80	17.14	1.24
Maksimum Toplam Atıf (TC)	117	2,031	17.36

Uluslararası literatürdeki kaynakların ortalama h-indeksi (1.39), ulusal literatürdeki kaynaklarınkine (1.37) oldukça yakındır. Ancak maksimum h-indeks değerleri arasında önemli bir fark vardır: uluslararası literatürde en yüksek h-indeks 16 iken, ulusal literatürde bu değer 6'dır. Benzer şekilde, maksimum toplam atıf sayısı açısından da uluslararası literatür (2,031), ulusal literatürden (117) çok daha yüksek değere sahiptir.

4.2.1.2.2. En Yüksek H-index'e Sahip Kaynaklar

Tablo 21, ulusal literatürde en yüksek h-indeks değerine sahip ilk 10 kaynağı göstermektedir.

Tablo 21: Ulusal Literatürde En Yüksek H-index'e Sahip İlk 10 Kaynak

Sıra	Kaynak	H-index	Toplam Atıf (TC)	Makale Sayısı (NP)	Başlangıç Yılı
1	ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ	6	117	16	1984
2	İNSAN VE TOPLUM	6	81	20	2012
3	AKADEMİK İNCELEMELER DERGİSİ	4	112	7	2014

Sıra	Kaynak	H-index	Toplam Atf (TC)	Makale Sayısı (NP)	Başlangıç Yılı
4	BİLGİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	3	20	4	2006
5	DİNİ ARAŞTIRMALAR	3	82	7	2013
6	JOURNAL OF ANALYTIC DIVINITY	3	24	8	2018
7	MİLEL VE NİHAL	3	21	6	2014
8	ONDOKUZ MAYIS ÜNİV. İLAHİYAT FAK. DERGİSİ	3	38	6	2014
9	TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ	3	44	4	2015
10	ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ	3	26	4	2015

Tablo 22, uluslararası literatürde en yüksek h-indeks değerine sahip ilk 10 kaynağı göstermektedir.

Tablo 22: Uluslararası Literatürde En Yüksek H-index'e Sahip İlk 10 Kaynak

Sıra	Kaynak	H-index	Toplam Atf (TC)	Makale Sayısı (NP)	Başlangıç Yılı
1	JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION	16	1,028	39	1979
2	REVIEW OF RELIGIOUS RESEARCH	10	246	24	1983
3	SOCIAL COMPASS	10	284	44	1973
4	SOCIOLOGY OF RELIGION	10	333	17	1993
5	PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES	9	428	9	1990
6	RELIGIONS	9	300	88	2010
7	JOURNAL OF BELIEFS AND VALUES	8	172	24	1995
8	JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF RELIGION	8	207	35	1979
9	JOURNAL OF RELIGIOUS ETHICS	7	135	20	1996
10	AMERICAN ETHNOLOGIST	6	255	7	1987

4.2.1.2.3. H-index Dağılımı

Tablo 23, ulusal ve uluslararası literatürde h-indeks değerlerinin dağılımını göstermektedir.

Tablo 23: Ulusal ve Uluslararası Literatürde H-index Dağılımı

H-index Aralığı	Ulusal	Ulusal %	Uluslararası	Uluslararası %
0-1	107	75.4%	1,427	78.2%
2-3	32	22.5%	327	17.9%
4-5	1	0.7%	51	2.8%
6-10	2	1.4%	18	1.0%
11-15	0	0.0%	0	0.0%
16+	0	0.0%	1	0.1%

Her iki veri setinde de kaynakların çoğunluğu (ulusal: %75.4, uluslararası: %78.2) 0-1 h-indeks değerine sahiptir. Yüksek h-indeks değerlerine sahip kaynakların oranı ise her iki veri setinde de oldukça düşüktür.

4.2.1.2.4. En Yüksek Makale Başına Atıf Oranına Sahip Kaynaklar

Tablo 24, ulusal literatürde en yüksek makale başına atıf oranına sahip ilk 10 kaynağı göstermektedir.

Tablo 24: Ulusal Literatürde En Yüksek Makale Başına Atıf Oranına Sahip İlk 10 Kaynak

Sıra	Kaynak	Atıf/Makale	Toplam Atıf (TC)	Makale Sayısı (NP)
1	İSLAM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	114.00	114	1
2	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ	47.00	47	1
3	KARADENİZ ULUSLARARASI BİLİMSEL DERGİ	33.33	100	3
4	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ	29.00	29	1
5	BİLİG	22.00	22	1
6	DİNBİLİMLERİ AKADEMİK ARAŞTIRMA DERGİSİ	21.00	84	4
7	ALL AZİMUTH: A JOURNAL OF FOREIGN POLICY AND PEACE	19.00	19	1
8	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	19.00	19	1
9	AKADEMİK İNCELEMELER DERGİSİ	16.00	112	7
10	TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI LİTERATÜR DERGİSİ	16.00	32	2

Tablo 25, uluslararası literatürde en yüksek makale başına atıf oranına sahip ilk 10 kaynağı göstermektedir.

Tablo 25: Uluslararası Literatürde En Yüksek Makale Başına Atıf Oranına Sahip İlk 10 Kaynak

Sıra	Kaynak	Atıf/Makale	Toplam Atıf (TC)	Makale Sayısı (NP)
1	SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLD WIDE	2,031.00	2,031	1
2	WESTERN MUSLIMS AND THE FUTURE OF ISLAM	578.00	578	1
3	THE JOURNAL OF POLITICS	210.00	210	1
4	INDIA AS A SECULAR STATE	182.00	182	1
5	GENDER AND SOCIETY	152.00	304	2
6	IDEOLOGY, REASON, AND THE LIMITATION OF WAR	144.00	144	1
7	HABITAT INTERNATIONAL	143.00	143	1
8	HISTORICAL METHODS	132.00	132	1
9	TOURISM, RELIGION AND SPIRITUAL JOURNEYS	128.00	128	1
10	HISTORY AND MEMORY	115.00	115	1

Uluslararası literatürde “SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLD WIDE” kaynağı, bir makalede aldığı 2,031 atıf ile 2,031 atıf/makale oranına sahiptir. Ulusal literatürde ise “İSLAM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ”, bir makalede aldığı 114 atıf ile 114 atıf/makale oranına sahiptir.

4.2.1.2.5. Kaynakların Yaş Dağılımı

Tablo 26, ulusal ve uluslararası literatürde kaynakların yaş dağılımını göstermektedir.

Tablo 26: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Kaynakların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Ulusal	Ulusal %	Uluslararası	Uluslararası %
Son 5 yıl	44	31.0%	277	15.2%
6-10 yıl	69	48.6%	491	26.9%
11-20 yıl	26	18.3%	687	37.7%
21-30 yıl	1	0.7%	142	7.8%
30+ yıl	2	1.4%	227	12.4%

Ulusal literatürdeki kaynakların %79.6’sı veri setinde son 10 yıl içinde ilk kez görünürken, uluslararası literatürde bu oran %42.1’dir. Uluslararası literatürde veri setinde 20 yıldan uzun süredir yayın kaydı bulunan kaynakların oranı %20.2 iken, ulusal literatürde bu oran sadece %2.1’dir.

4.2.1.3. Bradford Yasası'na Göre Çekirdek Kaynaklar

Bradford Yasası, belirli bir konuyla ilgili dergilerin verimlilik dağılımını incelemek için kullanılan bibliyometrik bir yasadır. Bu analizde, ulusal ve uluslararası literatürde sekülerleşme kavramıyla ilgili dergilerin Bradford Yasası'na göre dağılımı incelenmiştir.

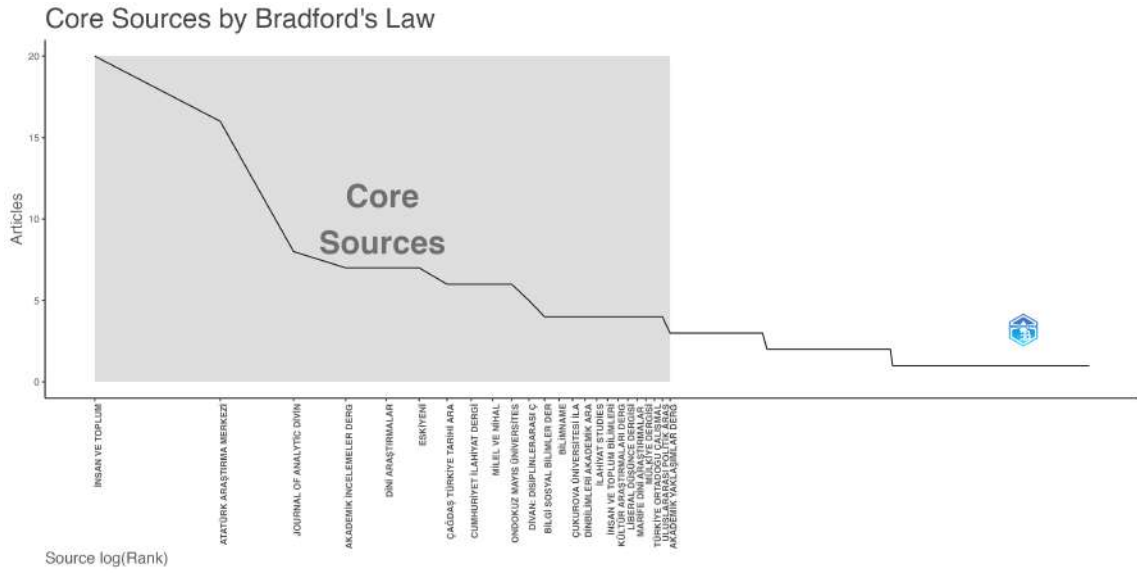
Bradford Yasası Analizi Sonuçları

Tablo 27, ulusal ve uluslararası literatürde Bradford Yasası analizine göre temel metrikleri göstermektedir.

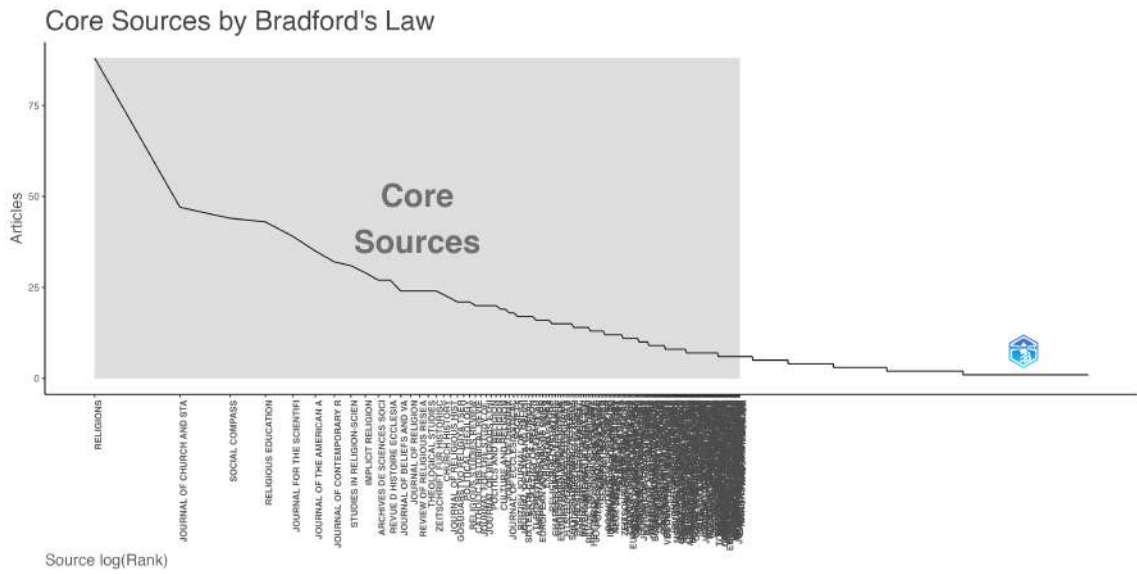
Tablo 27: Bradford Yasası Analizi Temel Metrikleri

Metrik	Ulusal	Uluslararası
Toplam Dergi Sayısı	243	3,185
Toplam Makale Sayısı	437	7,042
Zone 1 (Çekirdek) Dergi Sayısı	24 (%9.88)	188 (%5.90)
Zone 1 (Çekirdek) Makale Sayısı	145 (%33.18)	2,325 (%33.02)
Zone 2 Dergi Sayısı	75 (%30.86)	819 (%25.71)
Zone 2 Makale Sayısı	148 (%33.87)	2,394 (%34.00)
Zone 3 Dergi Sayısı	144 (%59.26)	2,178 (%68.38)
Zone 3 Makale Sayısı	144 (%32.95)	2,323 (%32.99)
Dergi Başına Makale Sayısı (Zone 1)	6.04	12.37
Dergi Başına Makale Sayısı (Zone 2)	1.97	2.92
Dergi Başına Makale Sayısı (Zone 3)	1.00	1.07
Bradford Çarpanı (n_1)	3.13	4.36
Bradford Katsayısı (n_2)	6.00	11.59
n_2/n_1^2 Oranı	0.61	0.61
Sapma Oranı	%38.56	%38.96

Grafik 7, ulusal ve uluslararası literatürde Bradford Yasası'na göre dergilerin dağılımını göstermektedir.

Grafik 7: Ulusal Literatürde Bradford Yasası Dağılımı

Grafik 8: Uluslararası Literatürde Bradford Yasası Dağılımı

Her iki veri setinde de makalelerin üç zone arasındaki dağılımı oldukça dengeli olup, her zone toplam makalelerin yaklaşık %33'ünü içermektedir. Bu durum, Bradford Yasası'nın temel beklentisiyle uyumludur.

Çekirdek dergilerin (Zone 1) makale yoğunluğu uluslararası literatürde (12.37 makale/dergi), ulusal literatüre (6.04 makale/dergi) göre yaklaşık iki kat daha

yüksektir. Her iki veri setinde de Zone 1'den Zone 3'e doğru makale yoğunluğu belirgin şekilde azalmaktadır.

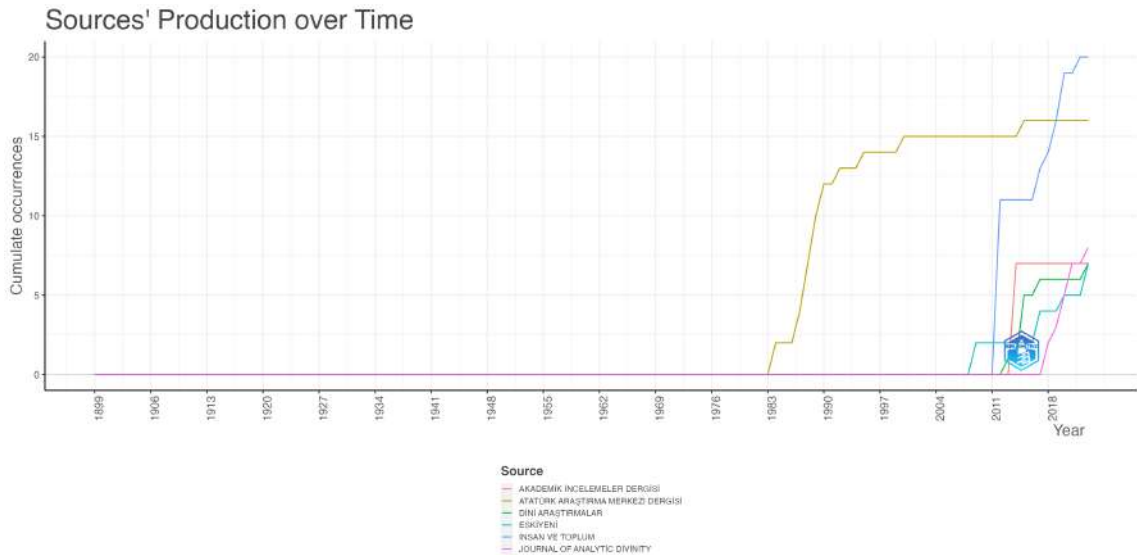
Bradford çarpanı (n_1) ulusal literatürde 3.13, uluslararası literatürde ise 4.36'dır. İlginç bir şekilde, her iki veri setinde de n_2/n_1^2 oranı 0.61 olarak aynıdır, bu da her iki veri setinin de Bradford Yasası'ndan benzer sapma gösterdiğini ortaya koymaktadır.

4.2.1.4. Kaynakların Zaman İçindeki Üretimi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili yayınların zaman içindeki değişimini anlamak için, en aktif kaynakların yıllara göre üretim dinamikleri incelenmiştir. Bu analiz, ulusal ve uluslararası literatürdeki kaynakların üretim kalıplarını ve zaman içindeki değişimlerini ortaya koymaktadır.

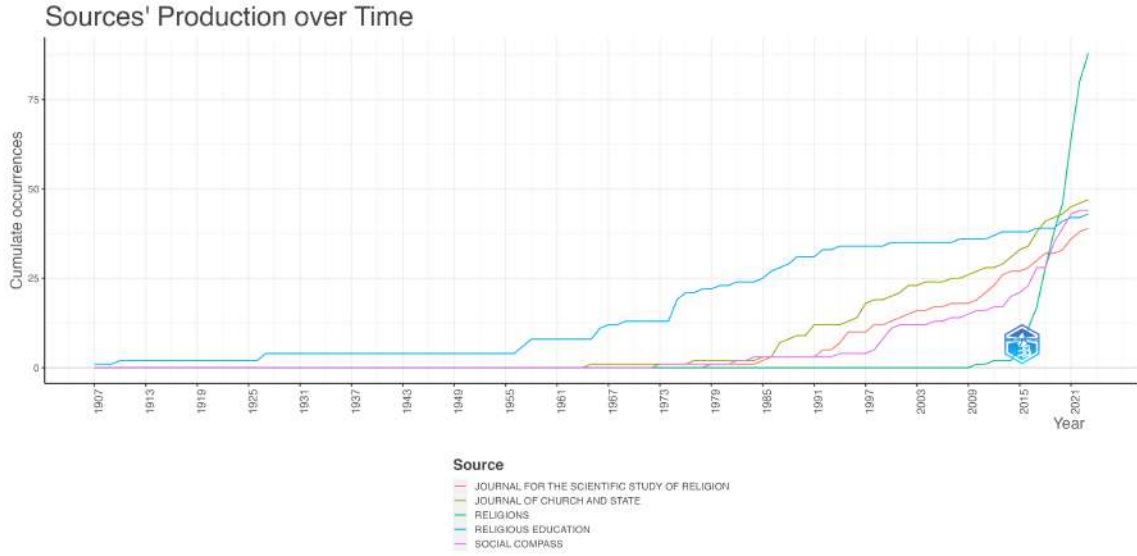
4.2.1.4.1. Üretim Dinamikleri Karşılaştırması

Grafik 9, ulusal literatürde en aktif 5 derginin zaman içindeki kümülatif makale sayılarını göstermektedir.

Grafik 9: Ulusal Literatürde En Aktif 5 Derginin Zaman İçindeki Üretimi

Grafik 10, uluslararası literatürde en aktif 5 derginin zaman içindeki kümülatif makale sayılarını göstermektedir.

Grafik 10: Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Zaman İçindeki Üretimi

Tablo 28, her iki veri setinde en aktif 5 derginin 2023 yılına kadar olan toplam makale sayılarını karşılaştırmaktadır.

Tablo 28: Ulusal ve Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Toplam Makale Sayıları

Dergi (Dergipark)	Kümülatif Toplam (2023)	Dergi (Uluslararası)	Kümülatif Toplam (2023)
İNSAN VE TOPLUM	20	RELIGIONS	88
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ	16	JOURNAL OF CHURCH AND STATE	47
AKADEMİK İNCELEMELER DERGİSİ	7	SOCIAL COMPASS	44
DİNİ ARAŞTIRMALAR	7	RELIGIOUS EDUCATION	43
ESKİYENİ	7	JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION	39
TOPLAM	57	TOPLAM	261

Uluslararası literatürdeki en aktif 5 derginin toplam makale sayısı (261), ulusal literatürdeki en aktif 5 derginin toplam makale sayısının (57) yaklaşık 4.6 katıdır.

4.2.1.4.2. Son Dört Yıldaki Üretim Değişimi

Tablo 29, ulusal literatürdeki en aktif 5 derginin son dört yıldaki kümülatif makale sayılarını göstermektedir.

Tablo 29: Ulusal Literatürde En Aktif 5 Derginin Son Dört Yıldaki Kümülatif Makale Sayıları

Dergi (Dergipark)	2020	2021	2022	2023
İNSAN VE TOPLUM	19	19	20	20
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ	16	16	16	16
AKADEMİK İNCELEMELER DERGİSİ	7	7	7	7
DİNİ ARAŞTIRMALAR	6	6	6	7
ESKİYENİ	5	5	5	7
TOPLAM	53	53	54	57

Tablo 30, uluslararası literatürdeki en aktif 5 derginin son dört yıldaki kümülatif makale sayılarını göstermektedir.

Tablo 30: Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Son Dört Yıldaki Kümülatif Makale Sayıları

Dergi (Uluslararası)	2020	2021	2022	2023
RELIGIONS	46	64	80	88
JOURNAL OF CHURCH AND STATE	43	45	46	47
SOCIAL COMPASS	39	43	44	44
RELIGIOUS EDUCATION	41	42	42	43
JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION	33	36	38	39
TOPLAM	202	230	250	261

Tablo 31 ve Tablo 32 de her iki veri setindeki en aktif 5 derginin 2020-2023 yılları arasındaki yıllık üretim değişimlerini göstermektedir.

Tablo 31: Ulusal Literatürde En Aktif 5 Derginin Yıllık Üretim Değişimleri

Dergi (Dergipark)	2020-2021 Değişim	2021-2022 Değişim	2022-2023 Değişim
İNSAN VE TOPLUM	0	+1	0
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ	0	0	0
AKADEMİK İNCELEMELER DERGİSİ	0	0	0
DİNİ ARAŞTIRMALAR	0	0	+1
ESKİYENİ	0	0	+2
TOPLAM DEĞİŞİM	0	+1	+3

Tablo 32: Uluslararası Literatürde En Aktif 5 Derginin Yıllık Üretim Değişimleri

Dergi (Uluslararası)	2020-2021 Değişim	2021-2022 Değişim	2022-2023 Değişim
RELIGIONS	+18	+16	+8
JOURNAL OF CHURCH AND STATE	+2	+1	+1
SOCIAL COMPASS	+4	+1	0
RELIGIOUS EDUCATION	+1	0	+1

Dergi (Uluslararası)	2020-2021 Değişim	2021-2022 Değişim	2022-2023 Değişim
JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION	+3	+2	+1
TOPLAM DEĞİŞİM	+28	+20	+11

Uluslararası literatürde, özellikle RELIGIONS dergisinin son üç yılda gösterdiği hızlı artış dikkat çekicidir. 2020'den 2023'e kadar bu dergi 42 makale artış göstermiştir. Buna karşılık, ulusal literatürdeki en aktif dergi olan İNSAN VE TOPLUM dergisi, aynı dönemde sadece 1 makale artış göstermiştir.

Son üç yıllık toplam üretim değişimleri karşılaştırıldığında, uluslararası literatürdeki değişim (+59) ulusal literatürdeki değişimden (+4) çok daha yüksektir. Bu durum, uluslararası literatürdeki dergilerin çok daha yüksek bir üretim hızına sahip olduğunu göstermektedir.

4.2.2. Yazarlar

Yazarlar başlığında, sekülerleşme literatürüne katkıda bulunan araştırmacıların üretkenlik ve etki düzeyleri incelenmiştir. Bu başlık, en üretken yazarları, en çok atıf alan yazarları, yazarların zaman içindeki üretimini ve Lotka Yasası'na göre yazar üretkenliğini analiz etmektedir.

4.2.2.1. En İlgili Yazarlar

Sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmalarda en ilgili yazarların analizi, ulusal ve uluslararası literatürdeki yazar profillerinin ve üretkenlik kalıplarının karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır.

4.2.2.1.1. Veri Kaynakları ve Temel Bilgiler

Tablo 33, ulusal ve uluslararası literatürdeki yazar ve makale sayılarını karşılaştırmaktadır.

Tablo 33: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazar ve Makale Sayıları

Veri Seti	Benzersiz Yazar Sayısı	Toplam Makale Sayısı
Dergipark (Ulusal)	448	442
Birleştirilmiş (Uluslararası)	6,832	7,042

Uluslararası literatürde yazar sayısı (6,832), ulusal literatürdekinin (448) yaklaşık 15 katıdır.

4.2.2.1.2. Yazarların Makale Sayısı Dağılımı

Tablo 34, ulusal literatürde yazarların makale sayısına göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 34: Ulusal Literatürde Yazarların Makale Sayısı Dağılımı

Makale Sayısı	Yazar Sayısı	Yüzde
1 makale	404	%90.18
2 makale	35	%7.81
3 makale	5	%1.12
4 makale	1	%0.22
5 makale	1	%0.22
6 makale	1	%0.22
7 makale	1	%0.22
Toplam	448	100%

Tablo 35, uluslararası literatürde yazarların makale sayısına göre dağılımını göstermektedir.

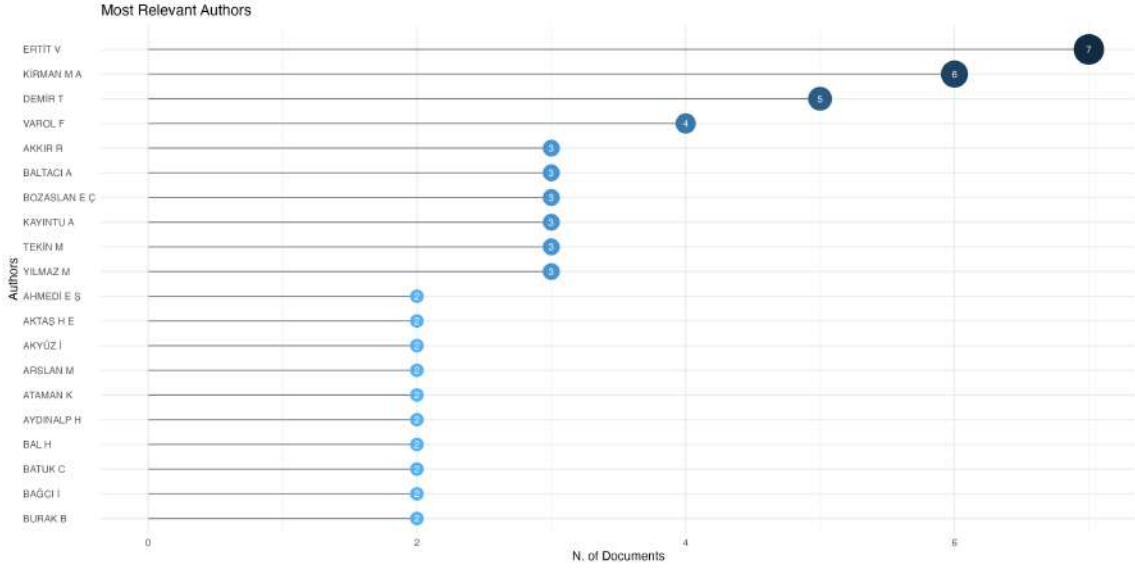
Tablo 35: Uluslararası Literatürde Yazarların Makale Sayısı Dağılımı

Makale Sayısı	Yazar Sayısı	Yüzde
1 makale	5,768	%84.43
2 makale	772	%11.30
3 makale	166	%2.43
4 makale	65	%0.95
5 makale	34	%0.50
6 makale	11	%0.16
7 makale	5	%0.07
8 makale	3	%0.04
9 makale	3	%0.04
10 makale	1	%0.01
11 makale	1	%0.01
12 makale	1	%0.01
14 makale	2	%0.03
Toplam	6,832	100%

Her iki veri setinde de yazarların büyük çoğunluğu (ulusal: %90.18, uluslararası: %84.43) sadece bir makale yayınlamıştır. Ancak, ulusal literatürde tek makaleli yazarların oranı daha yüksektir.

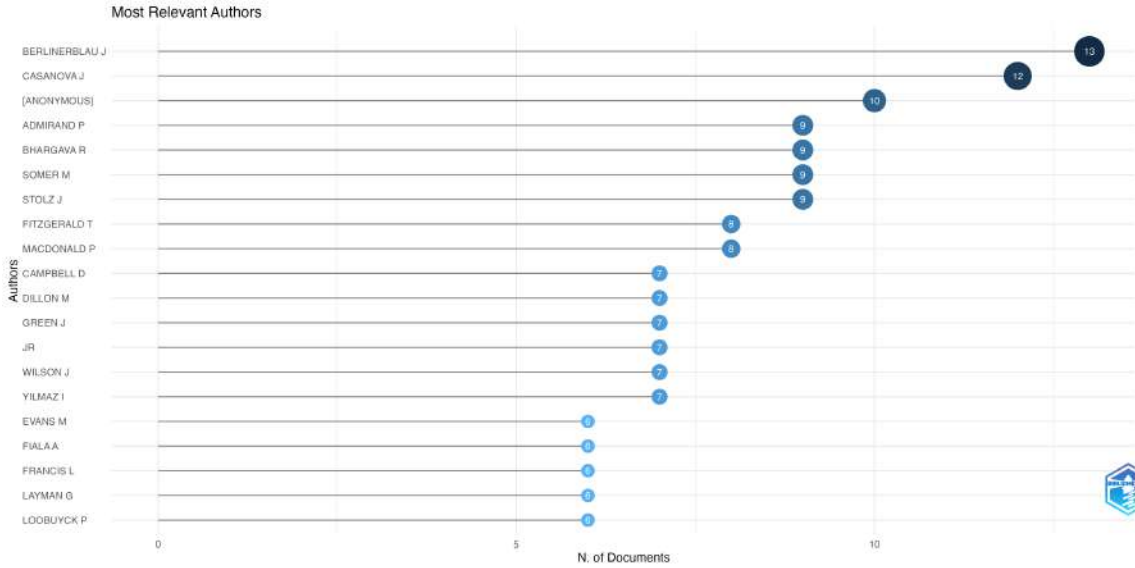
4.2.2.1.3. En Üretken Yazarlar

Grafik 11, ulusal literatürde en üretken 10 yazarı göstermektedir.

Grafik 11: Ulusal Literatürde En Üretken 10 Yazar

Grafik 12, uluslararası literatürde en üretken 10 yazarı göstermektedir.

Grafik 12: Uluslararası Literatürde En Üretken 10 Yazar

Tablo 36, uluslararası literatürde en üretken 10 yazarı göstermektedir.

Tablo 36: En Üretken Yazarlar (Ulusal ve Uluslararası Literatür)

Ulusal Literatür			Uluslararası Literatür		
Sıra	Yazar	Makale	Sıra	Yazar	Makale
1	ERTİT V	7	1	BERLINERBLAU J	14
2	KİRMAN M A	6	2	NA	14
3	DEMİR T	5	3	CASANOVA J	12
4	VAROL F	4	4	STOLZ J	11
5	AKKIR R	3	5	[ANONYMOUS]	10
6	BALTACI A	3	6	ADMIRAND P	9
7	BOZASLAN E Ç	3	7	BHARGAVA R	9
8	KAYINTU A	3	8	SOMER M	9
9	TEKİN M	3	9	MACDONALD P	8
10	YILMAZ M	3	10	FITZGERALD T	8

Uluslararası literatürde en üretken yazar (BERLINERBLAU J, 14 makale), ulusal literatürdeki en üretken yazardan (ERTİT V, 7 makale) iki kat daha fazla makale üretmiştir.

4.2.2.1.4. Karşılaştırmalı İstatistikler

Tablo 37, ulusal ve uluslararası literatürdeki yazar üretkenlik istatistiklerini karşılaştırmaktadır.

Tablo 37: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazar Üretkenlik İstatistikleri

Metrik	Ulusal	Uluslararası
Toplam Yazar Sayısı	448	6,832
Toplam Makale Sayısı	442	7,042
Yazar Başına Ortalama Makale	0.99	1.03
En Üretken Yazarın Makale Sayısı	7	14
Tek Makaleli Yazarların Oranı	%90.18	%84.43
İki ve Üzeri Makaleli Yazarların Oranı	%9.82	%15.57

Yazar başına ortalama makale sayısı açısından iki veri seti arasında önemli bir fark bulunmamaktadır (ulusal: 0.99, uluslararası: 1.03). Ancak, uluslararası literatürde çoklu makale yayınlayan yazarların oranı (%15.57) ulusal literatüre göre (%9.82) daha yüksektir.

4.2.2.2. En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar

Sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmalarda yazarların alan içindeki etkisi, aldıkları yerel atıflarla ölçülebilmektedir. Bu başlıkta, ulusal ve uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan yazarlar analiz edilmektedir.

4.2.2.2.1. Veri Setlerinin Genel Görünümü

Tablo 38, ulusal ve uluslararası literatürde yazarların yerel atıf istatistiklerini karşılaştırmaktadır.

Tablo 38: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazarların Yerel Atıf İstatistikleri

Ölçüt	Ulusal	Uluslararası
Toplam Yazar Sayısı	448	6,832
Toplam Atıf Sayısı	21	1,000
En Yüksek Atıf	5	29
Ortalama Atıf	0.05	0.15

Uluslararası literatürde toplam yerel atıf sayısı (1,000), ulusal literatürdekinin (21) yaklaşık 48 katıdır. Ortalama yerel atıf sayısı da uluslararası literatürde (0.15) ulusal literatüre göre (0.05) daha yüksektir.

4.2.2.2.2. Atıf Dağılımları

Tablo 39, ulusal literatürde yazarların yerel atıf sayılarına göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 39: Ulusal Literatürde Yazarların Yerel Atıf Dağılımı

Atıf Sayısı	Yazar Sayısı	Yüzde
0 Atıf	432	%96.43
1 Atıf	14	%3.13
2-3 Atıf	1	%0.22
4-5 Atıf	1	%0.22
6+ Atıf	0	%0.00

Tablo 40, uluslararası literatürde yazarların yerel atıf sayılarına göre dağılımını göstermektedir.

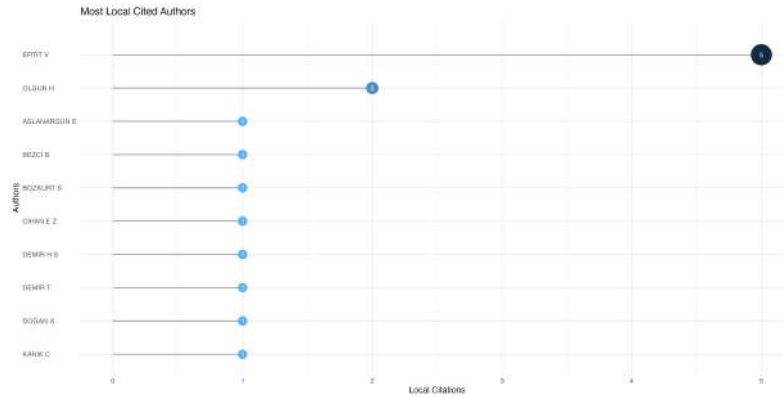
Tablo 40: Uluslararası Literatürde Yazarların Yerel Atıf Dağılımı

Atıf Sayısı	Yazar Sayısı	Yüzde
0 Atıf	6,366	%93.15
1 Atıf	281	%4.11
2-3 Atıf	128	%1.87
4-5 Atıf	31	%0.45
6-10 Atıf	16	%0.23
11-20 Atıf	10	%0.15
21+ Atıf	2	%0.03

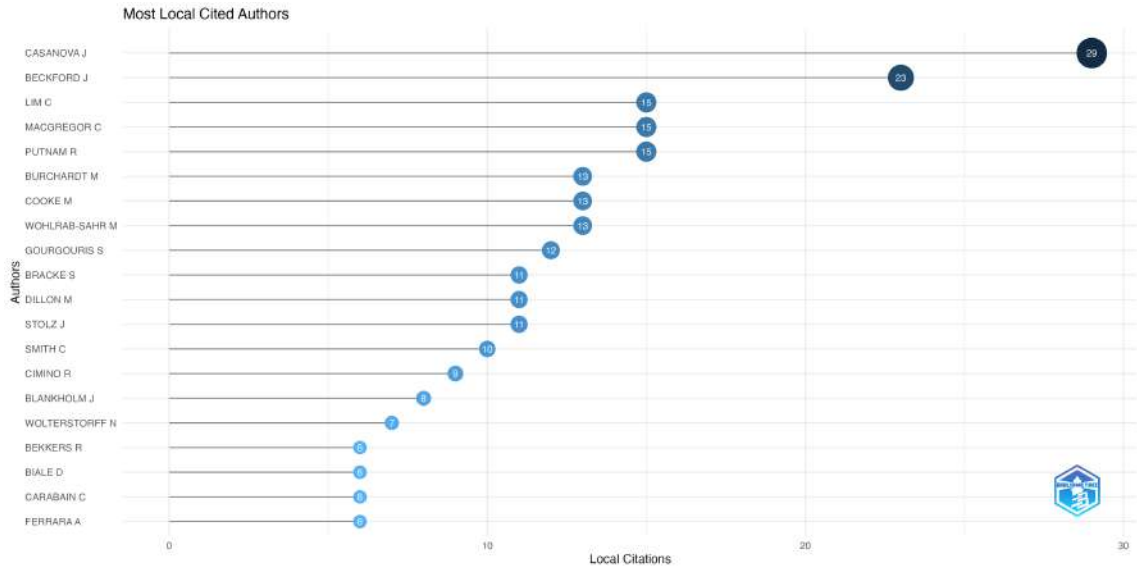
Her iki veri setinde de yazarların büyük çoğunluğu (ulusal: %96.43, uluslararası: %93.15) hiç yerel atıf almamıştır. Ancak, uluslararası literatürde 1 ve üzeri yerel atıf alan yazarların oranı (%6.85) ulusal literatüre göre (%3.57) daha yüksektir.

4.2.2.2.3. En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar

Grafik 13, ulusal literatürde en çok yerel atıf alan yazarları göstermektedir.

Grafik 13: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar

Grafik 14, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan yazarları göstermektedir.

Grafik 14: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Yazarlar

Tablo 41, ulusal literatürde en çok yerel atıf alan ilk 10 yazarı göstermektedir.

Tablo 41: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Yazar

Sıra	Yazar	Atıf Sayısı
1	ERTİT V	5
2	OLGUN H	2
3	ASLANARGUN E	1
4	BEZCİ B	1
5	BOZKURT S	1
6	CİHAN E Z	1
7	DEMİR H S	1
8	DEMİR T	1
9	DOĞAN S	1
10	KANIK C	1

Tablo 42, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan ilk 10 yazarı göstermektedir.

Tablo 42: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Yazar

Sıra	Yazar	Atıf Sayısı
1	CASANOVA J	29
2	BECKFORD J	23
3	LIM C	15
4	MACGREGOR C	15
5	PUTNAM R	15
6	BURCHARDT M	13
7	COOKE M	13

Sıra	Yazar	Atıf Sayısı
8	WOHLRAB-SAHR M	13
9	GOURGOURIS S	12
10	BRACKE S	11

Uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan yazar (CASANOVA J, 29 atıf), ulusal literatürdeki en çok yerel atıf alan yazardan (ERTİT V, 5 atıf) yaklaşık 6 kat daha fazla atıf almıştır. Uluslararası literatürde ilk 10 yazarın tümü 10'un üzerinde atıf alırken, ulusal literatürde sadece 1 yazar 2'den fazla yerel atıf almıştır.

4.2.2.3. Yazarların Zaman İçindeki Üretimi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmalarda yazarların zaman içindeki üretim kalıpları, ulusal ve uluslararası literatürde yazar davranışlarının karşılaştırılması açısından önemli bilgiler sağlamaktadır.

4.2.2.3.1. En Üretken Yazarlar ve Aktif Oldukları Dönemler

Tablo 43, ulusal literatürde en üretken 5 yazarın toplam yayın sayılarını ve aktif oldukları yılları göstermektedir.

Tablo 43: Ulusal Literatürde En Üretken 5 Yazar ve Aktif Dönemleri

Sıra	Yazar	Toplam Yayın	Aktif Yıllar
1	ERTİT V	7	2014, 2015, 2017, 2021
2	KİRMAN M A	6	2015, 2017, 2018, 2020
3	DEMİR T	5	2018, 2020, 2021, 2022
4	VAROL F	4	2017
5	AKKIR R	3	2015, 2018, 2019

Ulusal literatürde en üretken yazarlar incelendiğinde ERTİT V'nin 7 yayınlı ilk sırada yer aldığı ve 2014-2021 yılları arasında aktif olduğu görülmektedir; onu 6 yayınlı KİRMAN M A, 5 yayınlı DEMİR T, 4 yayınlı VAROL F ve 3 yayınlı AKKIR R izlemektedir.

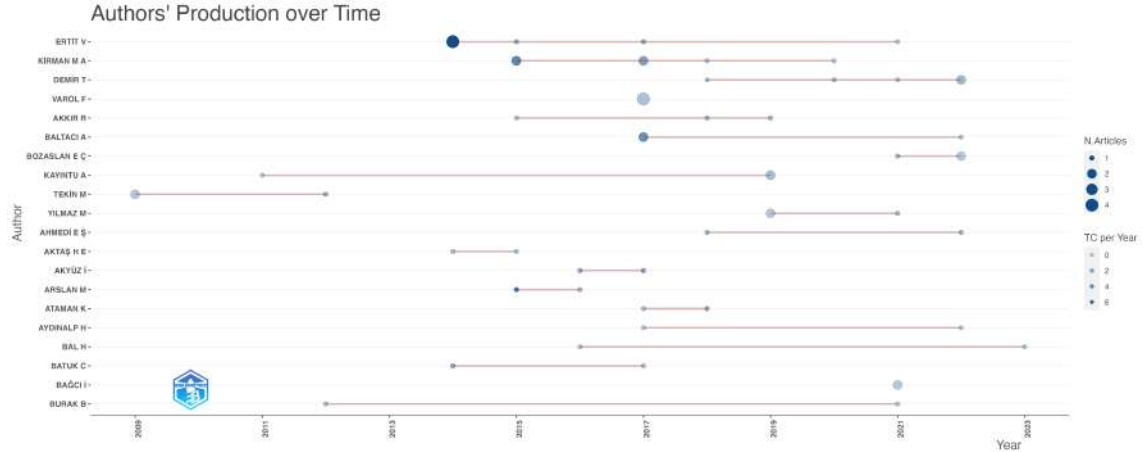
Tablo 44, uluslararası literatürde en üretken 5 yazarın toplam yayın sayılarını ve aktif oldukları yılları göstermektedir.

Tablo 44: Uluslararası Literatürde En Üretken 5 Yazar ve Aktif Dönemleri

Sıra	Yazar	Toplam Yayın	Aktif Yıllar
1	BERLINERBLAU J	14	2003, 2005, 2014, 2018, 2023
2	CASANOVA J	12	1994, 2006, 2008, 2009, 2010, 2012, 2014, 2015, 2018
3	STOLZ J	11	2010, 2013, 2016, 2017, 2020, 2022
4	BHARGAVA R	9	2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2023
5	ADMIRAND P	9	2010, 2011, 2014, 2015, 2018, 2019, 2020, 2022

Uluslararası literatürde en üretken yazarlar arasında BERLINERBLAU J 14 yayınlı ilk sırada yer alırken, onu 12 yayınlı CASANOVA J, 11 yayınlı STOLZ J ve 9'ar yayınlı BHARGAVA R ve ADMIRAND P takip etmekte; bu yazarların ulusal yazarlara kıyasla daha uzun süreler boyunca ve daha çok sayıda yayın yaptıkları dikkat çekmektedir.

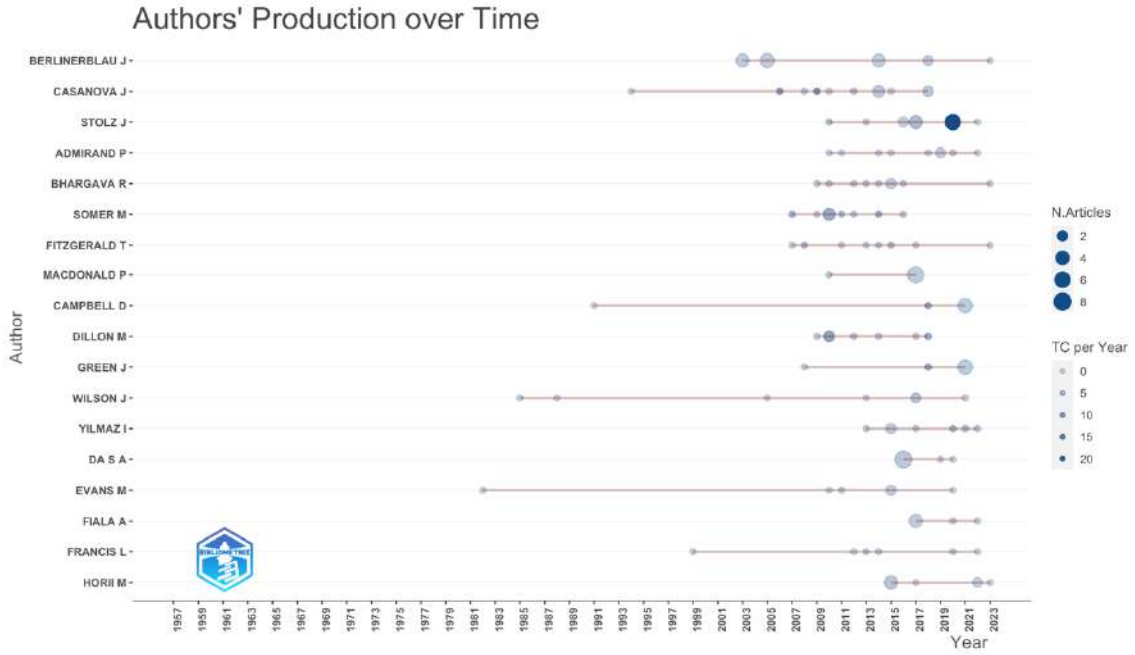
Grafik 15, ulusal literatürde yazarların zaman içindeki üretimini göstermektedir.

Grafik 15: Ulusal Literatürde Yazarların Zaman İçindeki Üretimi

Ulusal literatürde yazarların üretim grafiği incelendiğinde, yıllar içinde dalgalı bir seyir gözlenmekte olup, en yüksek üretimin son yıllarda gerçekleştiği ve yazarların genellikle kısa süreli aktif oldukları görülmektedir.

Grafik 16, uluslararası literatürde yazarların zaman içindeki üretimini göstermektedir.

Uluslararası literatürde yazarların üretim grafiği, ulusal literatüre kıyasla daha geniş bir zaman dilimine yayılmış olup, yazarların daha uzun süreli akademik etkinlik gösterdikleri ve yayın sayılarının daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

4.2.2.3.2. En Uzun Süre Aktif Olan Yazarlar

Tablo 45, ulusal literatürde en uzun süre aktif olan 5 yazarı göstermektedir.

Tablo 45: Ulusal Literatürde En Uzun Süre Aktif Olan 5 Yazar

Sıra	Yazar	Aktif Dönem (Yıl)	İlk Yayın	Son Yayın	Aktif Yıl Sayısı
1	BURAK B	10	2012	2021	2
2	KAYINTU A	9	2011	2019	2
3	BAL H	8	2016	2023	2
4	ERTİT V	8	2014	2021	4
5	AYDINALP H	6	2017	2022	2

Ulusal literatürde en uzun süre aktif olan yazarlar incelendiğinde, BURAK B'nin 10 yıllık aktif dönemle ilk sırada yer aldığı, ancak bu süre içinde sadece 2 farklı yılda yayın yaptığı görülmekte; benzer şekilde ilk beşteki diğer yazarların da aktif dönem uzunluğuna karşın az sayıda yılda yayın yapmaları, yayın sürekliliğinin düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 46, uluslararası literatürde en uzun süre aktif olan 5 yazarı göstermektedir.

Tablo 46: Uluslararası Literatürde En Uzun Süre Aktif Olan 5 Yazar

Sıra	Yazar	Aktif Dönem (Yıl)	İlk Yayın	Son Yayın	Aktif Yıl Sayısı
1	EVANS M	39	1982	2020	5
2	WILSON J	37	1985	2021	6
3	CAMPBELL D	31	1991	2021	3
4	CASANOVA J	25	1994	2018	9
5	BERLINERBLAU J	21	2003	2023	5

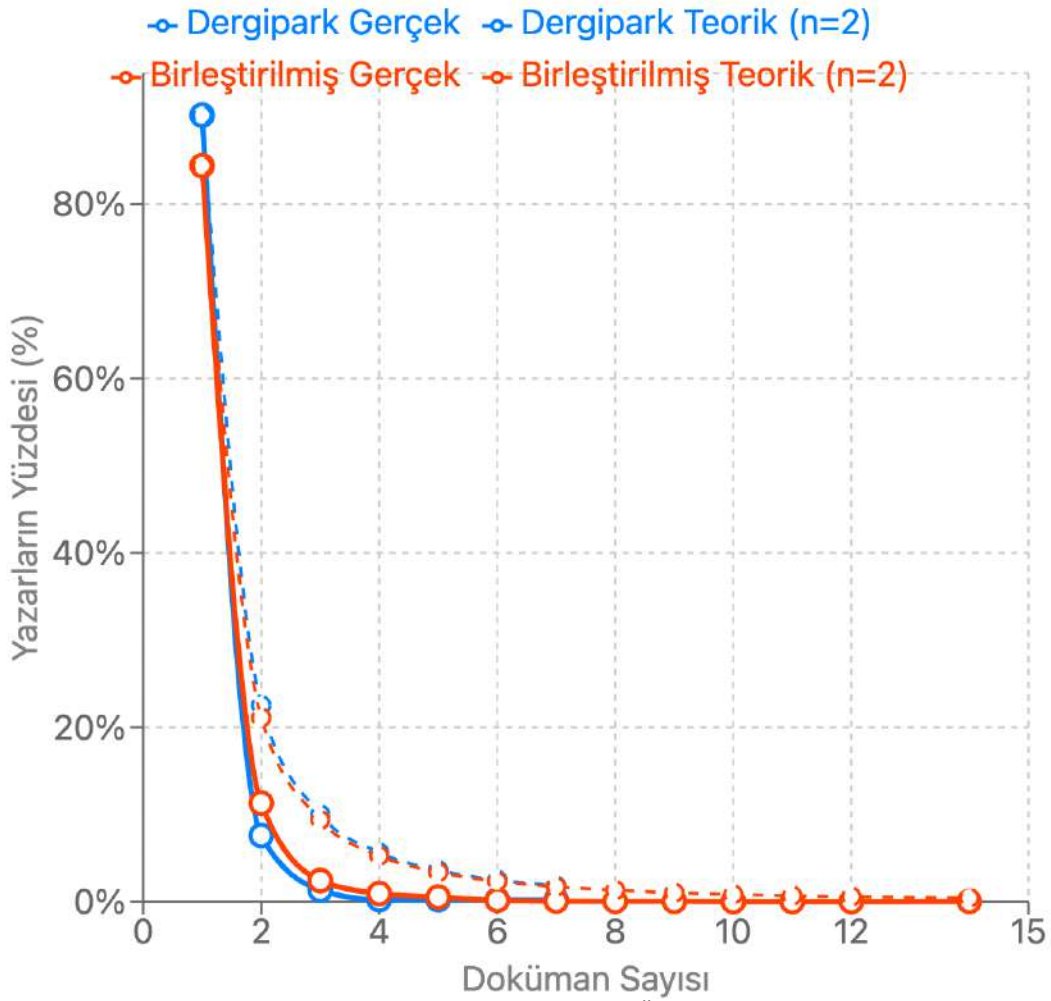
Uluslararası literatürde en uzun süre aktif olan yazarlar arasında EVANS M'nin 39 yıllık aktif dönemle ilk sırada olduğu, onu 37 yıllık dönemle WILSON J, 31 yıllık dönemle CAMPBELL D ve 25 yıllık dönemle CASANOVA J'nin takip ettiği görülmekte; bu yazarların ulusal yazarlara kıyasla çok daha uzun akademik dönemler boyunca ve daha fazla yılda yayın yaptıkları açıkça ortaya çıkmaktadır.

4.2.2.4. Lotka Yasası'na Göre Yazar Üretkenliği

Lotka Yasası, bilimsel üretim yapan yazarların üretkenlik dağılımını analiz etmek için kullanılan bibliyometrik bir yasadır. Bu yasa, bir alanda tek bir makale yayınlayan yazarların sayısı ile n makale yayınlayan yazarların sayısı arasında ters bir orantı olduğunu öne sürer.

Bibliometrix Yöntemiyle Lotka Yasası Analizi

Grafik 17, yazar üretkenliğinin Lotka Yasası'na göre dağılımını göstermektedir.

Grafik 17: Lotka Yasası'na Göre Yazar Üretkenliği Dağılımı

Tablo 47, ulusal ve uluslararası literatürde Lotka Yasası analiz parametrelerini göstermektedir.

Tablo 47: Lotka Yasası Analiz Parametreleri

Parametre	Ulusal	Uluslararası
Toplam doküman sayısı	442	7,042
Toplam benzersiz yazar sayısı	448	6,832
Lotka üs değeri (n)	3.3311	3.5355
Katsayılar (α , β)	$\alpha = 5.6739$, $\beta = -3.3311$	$\alpha = 8.8506$, $\beta = -3.5355$

Tablo 48, ulusal literatürde yazar üretkenliğinin dağılımını göstermektedir.

Tablo 48: Ulusal Literatürde Yazar Üretkenliği Dağılımı

Makale Sayısı	Yazar Sayısı	Frekans
1	404	0.9017857
2	34	0.0758929
3	6	0.0133929
4	1	0.0022321
5	1	0.0022321
6	1	0.0022321
7	1	0.0022321

Tablo 49, uluslararası literatürde yazar üretkenliğinin dağılımını göstermektedir.

Tablo 49: Uluslararası Literatürde Yazar Üretkenliği Dağılımı

Makale Sayısı	Yazar Sayısı	Frekans
1	5,766	0.8439696
2	773	0.1131440
3	166	0.0242974
4	64	0.0093677
5	36	0.0052693
6	11	0.0016101
7	5	0.0007319
8+	12	0.0016101

Tablo 50, gerçek veriler ile teorik Lotka modeli arasındaki karşılaştırmayı göstermektedir.

Tablo 50: Gerçek Veriler ile Teorik Lotka Modeli Karşılaştırması

Makale Sayısı	Ulusal Literatür Gerçek	Ulusal Teorik	Uluslararası Literatür Gerçek	Uluslararası Teorik
1 makale	%90.18	%100.00	%84.40	%100.00
2 makale	%7.59	%22.54	%11.31	%21.10
3 makale	%1.34	%10.02	%2.43	%9.38
4 makale	%0.22	%5.64	%0.94	%5.27

Her iki veri setinde de hesaplanan Lotka üs değerleri (ulusal: 3.3311, uluslararası: 3.5355) klasik Lotka modelinin üs değeri olan 2'den yüksektir. Bu durum, incelenen akademik alanda tek seferlik katkıların klasik Lotka modelinin öngördüğünden daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Her iki veri setinde de yazar üretkenlik dağılımı, Lotka Yasası'nın temel prensibini desteklemektedir - az sayıda yazar çok sayıda yayın yaparken, çok sayıda yazar az sayıda yayın yapmaktadır.

4.2.2.5. Yazarların Yerel Etkisi

Sekülerleşme kavramı çalışmalarında yazarların yerel etkisi, h-indeks, g-indeks, m-indeks ve toplam atıf sayısı gibi bibliyometrik göstergelerle ölçülmektedir. Bu başlıkta, ulusal ve uluslararası literatürde yazarların yerel etki düzeyleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

4.2.2.5.1. Verilerin Genel Özellikleri

Tablo 51, ulusal ve uluslararası literatürde yazarların yerel etki istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 51: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Yazarların Yerel Etki İstatistikleri

Metrik	Ulusal	Uluslararası
Toplam Yazar Sayısı	249	3,517
Ortalama h-indeks	1.08	1.13
Ortalama g-indeks	1.14	1.23
Ortalama m-indeks	0.15	0.13
Ortalama atıf sayısı (TC)	8.92	12.69
Ortalama yayın sayısı (NP)	1.23	1.37

Uluslararası literatürde incelenen yazar sayısı (3,517), ulusal literatürdekinin (249) yaklaşık 14 katıdır. Her iki veri setinde de yazarların ortalama etki metrikleri benzerdir, ancak uluslararası literatürde ortalama atıf sayısı daha yüksektir.

4.2.2.5.2. En Yüksek Değerler Karşılaştırması

Tablo 52, ulusal ve uluslararası literatürde yazarların en yüksek etki değerlerini karşılaştırmaktadır.

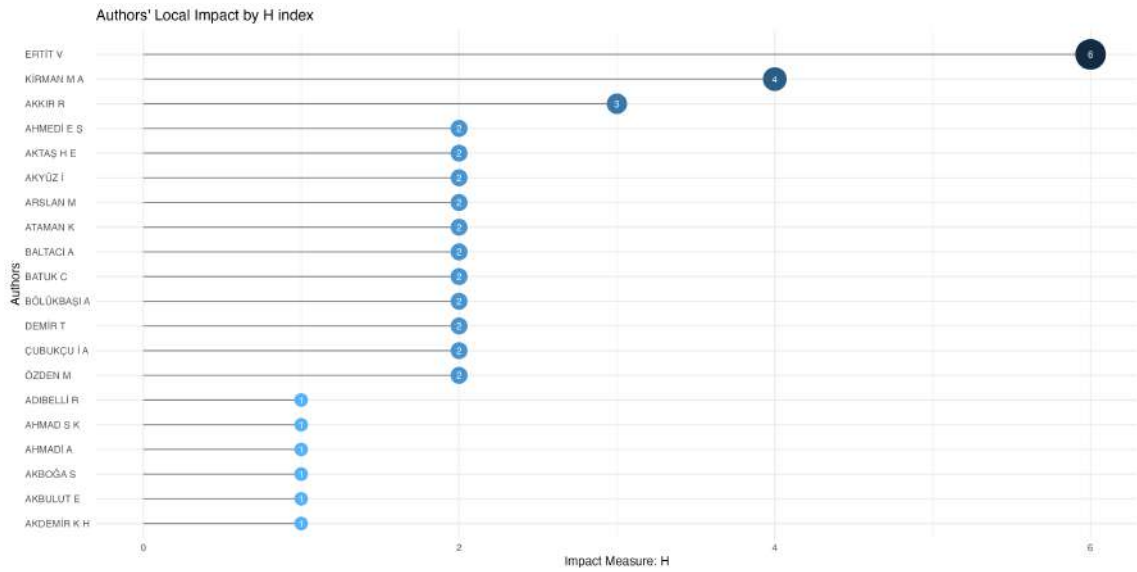
Tablo 52: Ulusal ve Uluslararası Literatürde En Yüksek Etki Değerleri

Metrik	Ulusal	Uluslararası
En yüksek h-indeks	6	7
En yüksek g-indeks	7	12
En yüksek m-indeks	1	1
En yüksek atıf sayısı (TC)	114	2,054
En yüksek yayın sayısı (NP)	7	14

Uluslararası literatürde en yüksek atıf sayısı (2,054), ulusal literatürdekinden (114) yaklaşık 18 kat daha yüksektir. En yüksek yayın sayısı da uluslararası literatürde (14) ulusal literatüre göre (7) iki kat daha fazladır.

4.2.2.6. En Etkili Yazarlar

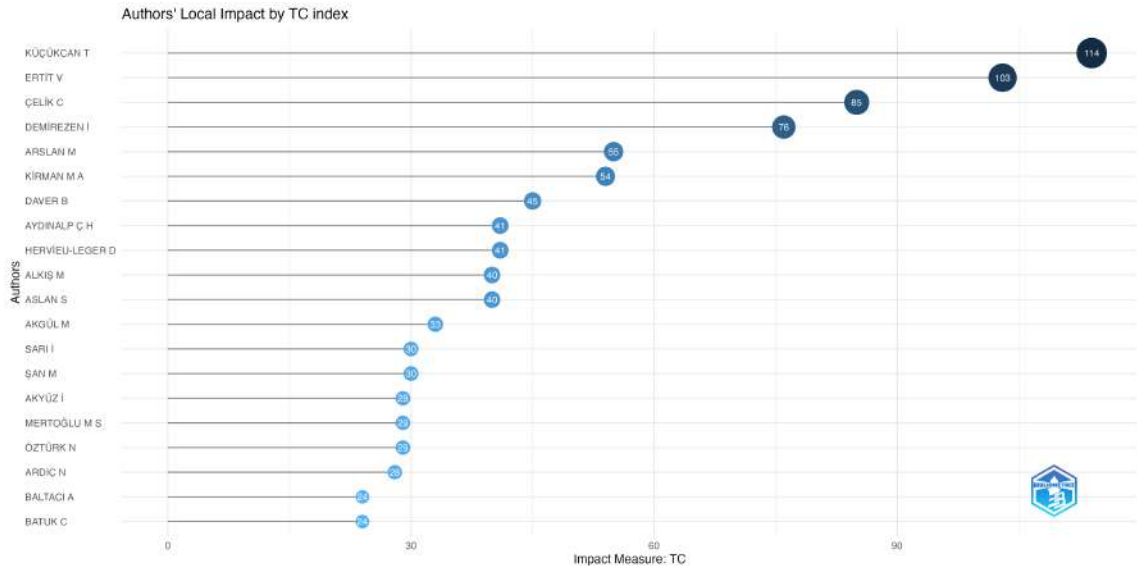
Grafik 18, ulusal literatürde yazarların h-indeks dağılımını göstermektedir.

Grafik 18: Ulusal Literatürde Yazarların H-indeks Dağılımı

Ulusal literatürde yazarların h-indeks dağılımını incelendiğinde, az sayıda yazarın yüksek h-indeks değerine sahip olduğu, büyük çoğunluğunun ise düşük h-indeks değerleriyle literatüre katkı sağladığı görülmektedir.

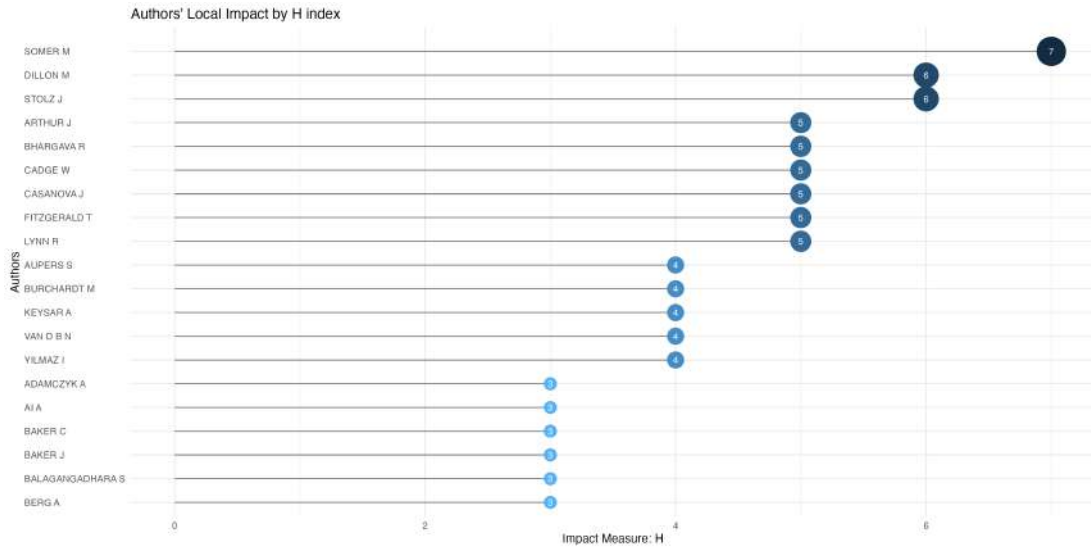
Grafik 19, ulusal literatürde yazarların toplam atıf sayısı dağılımını göstermektedir.

Grafik 19: Ulusal Literatürde Yazarların Toplam Atıf Sayısı Dağılımı

Ulusal literatürde yazarların toplam atıf sayısı dağılımında, az sayıda yazarın yüksek atıf aldığı, çoğunluğun ise görece düşük atıf sayılarına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

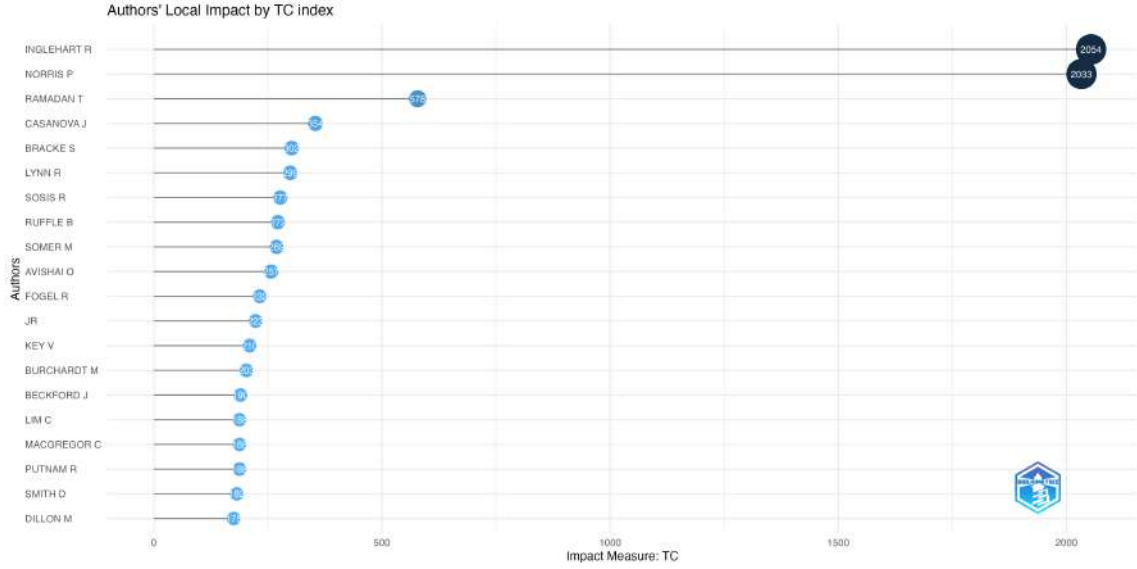
Grafik 20, uluslararası literatürde yazarların h-indeks dağılımını göstermektedir.

Grafik 20: Uluslararası Literatürde Yazarların H-indeks Dağılımı

Uluslararası literatürde yazarların h-indeks dağılımı, ulusal literatüre benzer şekilde asimetric bir yapı sergilemekte, sınırlı sayıda yazarın yüksek h-indeks değerlerine ulaştığı görülmektedir.

Grafik 21, uluslararası literatürde yazarların toplam atf sayısı dağılımını göstermektedir.

Grafik 21: Uluslararası Literatürde Yazarların Toplam Atf Sayısı Dağılımı

Uluslararası literatürde yazarların toplam atf sayısı dağılımında da belirgin bir yoğunlaşma dikkat çekmekte, az sayıda yazarın literatürde yüksek etki meydana getirirken çoğunluğun görece düşük atf aldığı gözlemlenmektedir.

Tablo 53, ulusal literatürde en yüksek h-indeks'e sahip ilk 5 yazarı göstermektedir.

Tablo 53: Ulusal Literatürde En Yüksek H-indeks'e Sahip İlk 5 Yazar

Sıra	Yazar	h-indeks	Toplam Atf (TC)	Yayın Sayısı (NP)
1	ERTİT V	6	103	7
2	KİRMAN M A	4	54	6
3	AKKIR R	3	15	3
4	AHMEDİ E Ş	2	8	2
5	AKTAŞ H E	2	6	2

Ulusal literatürde en yüksek h-indeks'e sahip yazarlar incelendiğinde, ERTİT V'nin 6 h-indeks değeri ve 103 toplam atf ile açık ara önde olduğu, onu KİRMAN M A ve diğer yazarların takip ettiği görülmektedir.

Tablo 54, uluslararası literatürde en yüksek h-indeks'e sahip ilk 5 yazarı göstermektedir.

Tablo 54: Uluslararası Literatürde En Yüksek H-indeks'e Sahip İlk 5 Yazar

Sıra	Yazar	h-indeks	Toplam Atıf (TC)	Yayın Sayısı (NP)
1	SOMER M	7	269	9
2	DILLON M	6	175	7
3	STOLZ J	6	105	11
4	ARTHUR J	5	45	5
5	BHARGAVA R	5	36	9

Uluslararası literatürde en yüksek h-indeks'e sahip yazarlar değerlendirildiğinde, SOMER M'nin 7 h-indeks değeri ve 269 atıfla ilk sırada yer aldığı, onu DILLON M ve STOLZ J gibi etkili yazarların izlediği görülmektedir.

En Çok Atıf Alan Yazarlar

Tablo 55, ulusal literatürde en çok atıf alan ilk 5 yazarı göstermektedir.

Tablo 55: Ulusal Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 5 Yazar

Sıra	Yazar	Toplam Atıf (TC)	h-indeks	Yayın Sayısı (NP)
1	KÜÇÜKCAN T	114	1	1
2	ERTİT V	103	6	7
3	ÇELİK C	85	1	1
4	DEMİREZEN İ	76	1	1
5	ARSLAN M	55	2	2

Tablo 56, uluslararası literatürde en çok atıf alan ilk 5 yazarı göstermektedir.

Tablo 56: Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 5 Yazar

Sıra	Yazar	Toplam Atıf (TC)	h-indeks	Yayın Sayısı (NP)
1	INGLEHART R	2,054	2	2
2	NORRIS P	2,033	2	2
3	RAMADAN T	578	1	1
4	CASANOVA J	354	5	12
5	BRACKE S	302	3	4

Ulusal literatürde çoğu yazarın h-indeks değeri 1 veya 2 iken, uluslararası literatürde daha yüksek h-indeks değerlerine sahip yazarlar bulunmaktadır. Benzer şekilde, uluslararası literatürde en çok atıf alan yazarlar (INGLEHART R: 2,054 atıf, NORRIS P: 2,033 atıf) ulusal literatürdeki en çok atıf alan yazardan (KÜÇÜKCAN T: 114 atıf) çok daha fazla atıf almıştır.

4.2.3. Ülkeler

Ülkeler başlığında, sekülerleşme literatürüne katkı sağlayan ülkelerin bilimsel üretimi, zaman içindeki üretim eğilimleri ve atıf performansları incelenmiştir. Bu analizler, sekülerleşme çalışmalarının coğrafi dağılımını ve farklı ülkelerin alana katkılarını ortaya koymaktadır.

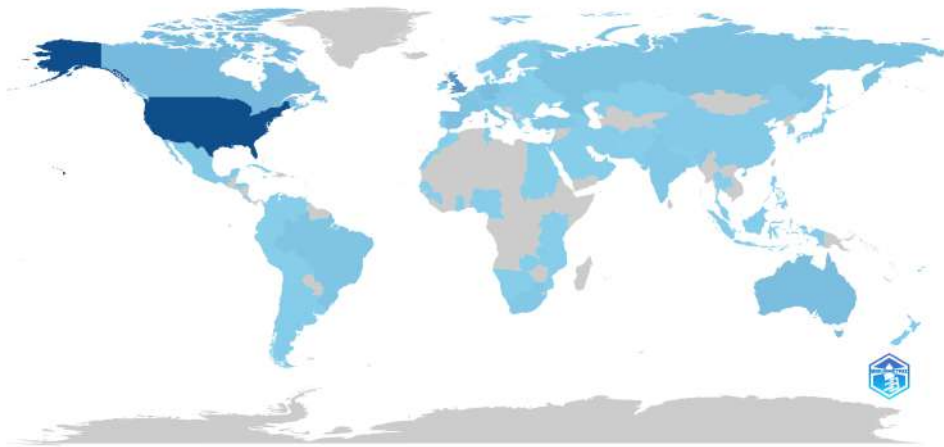
4.2.3.1. Ülkelerin Bilimsel Üretimi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili bilimsel çalışmaların ülkelere göre dağılımı, küresel bilimsel üretim kalıplarını anlamak açısından önemli bilgiler sağlamaktadır. Ulusal literatür tamamen Türkiye kaynaklı olduğundan, bu başlıkta ağırlıklı olarak uluslararası literatürdeki ülke dağılımları incelenmektedir.

4.2.3.1.1. Genel Durum

Grafik 22, uluslararası literatürde ülkelerin bilimsel üretimini göstermektedir. Haritada ülkeler bilimsel üretim seviyelerine göre farklı mavi tonlarında renklendirilmiştir. Koyu mavi ile gösterilen ülkeler (özellikle ABD) yüksek bilimsel üretimi, açık mavi ülkeler daha düşük üretimi, gri alanlar ise veri bulunmayan veya çalışmaya dahil edilmeyen bölgeleri işaret etmektedir.

Country Scientific Production

Grafik 22: Uluslararası Literatürde Ülkelerin Bilimsel Üretimi

Uluslararası literatürde toplam 105 farklı ülkeden 6,424 bilimsel çalışma bulunmaktadır. İlk 5 ülke, toplam üretimin %58.39'unu, ilk 10 ülke ise %71.61'ini oluşturmaktadır.

4.2.3.1.2. En Çok Bilimsel Üretim Yapan Ülkeler

Tablo 57, uluslararası literatürde en çok bilimsel üretim yapan ilk 20 ülkeyi göstermektedir.

Tablo 57: Uluslararası Literatürde En Çok Bilimsel Üretim Yapan İlk 20 Ülke

Sıra	Ülke	Makale Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
1	ABD	2,088	32.50
2	Birleşik Krallık	878	13.67
3	Kanada	283	4.41
4	Almanya	259	4.03
5	Avustralya	243	3.78
6	İspanya	201	3.13
7	İsrail	173	2.69
8	Rusya	172	2.68
9	Fransa	160	2.49
10	Hollanda	143	2.23
11	Brezilya	141	2.19
12	İtalya	140	2.18
13	Belçika	95	1.48
14	Güney Afrika	91	1.42
15	Türkiye	87	1.35
16	İsveç	86	1.34
17	Hindistan	84	1.31
18	İsviçre	66	1.03
19	Norveç	57	0.89
20	Danimarka	56	0.87

ABD, 2,088 makale ile toplam bilimsel üretimin yaklaşık üçte birini (%32.50) oluşturmaktadır. Birleşik Krallık 878 makale ile ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye, 87 makale ile tüm ülkeler arasında 15. sırada bulunmaktadır.

4.2.3.1.3. Kıtalara Göre Bilimsel Üretim

Tablo 58, uluslararası literatürde kıtalara göre bilimsel üretimi göstermektedir.

Tablo 58: Uluslararası Literatürde Kıtalara Göre Bilimsel Üretim

Kıta	Makale Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)	Ülke Sayısı
Avrupa	2,443	38.03	20
Kuzey Amerika	2,427	37.78	3
Asya	503	7.83	11
Okyanusya	270	4.20	2
Güney Amerika	240	3.74	6
Afrika	117	1.82	5
Diğer	424	6.60	58

Avrupa ve Kuzey Amerika birlikte toplam üretimin %75.81'ini oluşturmaktadır. Avrupa 20 ülke ile 2,443 makale üretirken, Kuzey Amerika sadece 3 ülke ile 2,427 makale üretmiştir.

4.2.3.1.4. Türkiye'nin Durumu

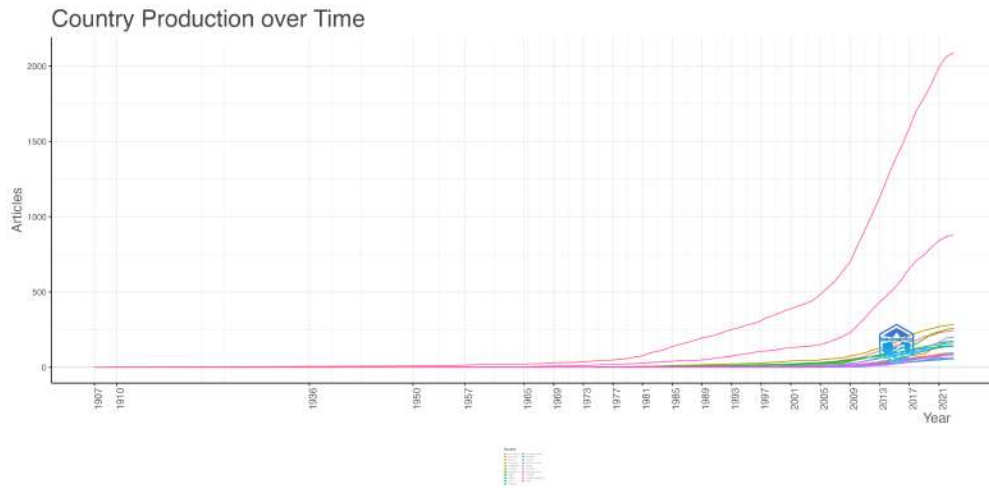
Türkiye, uluslararası literatürde 87 bilimsel çalışma ile tüm ülkeler arasında 15. sırada yer almaktadır. Toplam üretimdeki payı %1.35'tir. Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında 11. sırada, Asya ülkeleri arasında ise İsrail'den sonra 2. sırada bulunmaktadır.

4.2.3.2. Ülkelerin Zaman İçindeki Üretimi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili bilimsel çalışmaların zaman içindeki değişimini incelemek, ülkelerin bu alandaki ilgi düzeylerinin nasıl değiştiğini anlamak açısından önemlidir. Bu başlıkta, ülkelerin zaman içindeki bilimsel üretimi incelenmektedir.

4.2.3.2.1. Veri Yapısı ve Değerlendirme

Grafik 23, uluslararası literatürde ülkelerin zaman içindeki üretimini göstermektedir.

Grafik 23: Uluslararası Literatürde Ülkelerin Zaman İçindeki Üretimi

İncelenen veri seti 1907-2023 yılları arasındaki 75 farklı yılı kapsamaktadır. Veri, kümülatif yapıda olup her yıl için gösterilen sayılar, o yıla kadar olan toplam üretimi göstermektedir.

4.2.3.2.2. En Çok Üreten 5 Ülkenin ve Türkiye'nin On Yıllık Dilimlerdeki Üretimleri

Tablo 59, en çok üreten 5 ülkenin ve Türkiye'nin on yıllık dilimlerdeki yıllık üretimlerini göstermektedir.

Tablo 59: En Çok Üreten 5 Ülkenin ve Türkiye'nin On Yıllık Dilimlerdeki Yıllık Üretimleri

Yıl Aralığı	ABD	Birleşik Krallık	Kanada	Avustralya	Almanya	Türkiye
1900-1909	1	-	-	-	-	-
1950-1959	7	3	-	-	-	-
1960-1969	10	7	-	-	-	-
1970-1979	28	14	3	4	-	-
1980-1989	138	26	14	8	2	-
1990-1999	155	66	17	8	8	3
2000-2009	348	114	41	35	30	9
2010-2019	1,091	517	169	149	149	54
2020-2023*	298	131	39	39	70	21

*2020-2023 dönemi henüz tamamlanmamıştır (veriler 19.06.2023 tarihine kadardır).

2010-2019 dönemi, incelenen tüm ülkeler için en üretken dönem olmuştur. ABD bu dönemde 1,091 makale üretirken, Birleşik Krallık 517, Türkiye ise 54 makale üretmiştir.

4.2.3.2.3. Türkiye'nin Son 30 Yıldaki Yıllık Üretimi

Tablo 60, Türkiye'nin son 30 yıldaki yıllık üretimini göstermektedir.

Tablo 60: Türkiye'nin Son 30 Yıldaki Yıllık Üretimi

Yıl	Makale	Yıl	Makale	Yıl	Makale	Yıl	Makale
1995	1	2005	1	2013	3	2020	6
1996	1	2006	2	2014	5	2021	5
1999	1	2007	3	2015	6	2022	7
2002	1	2008	1	2016	7	2023	3
2003	1	2010	8	2017	7		
		2011	4	2018	5		
		2012	7	2019	2		

Türkiye'nin bilimsel üretimi 1990'ların ortalarında başlamış, 2000'lerin ortalarında ivme kazanmıştır. 2010 yılı (8 makale), Türkiye için üretimin belirgin

şekilde arttığı bir dönüm noktası olmuştur. Son yıllarda Türkiye'nin yıllık üretimi 5-7 makale civarında seyretmektedir.

4.2.3.2.4. ABD'nin Son 5 Yılda Üretimi

Tablo 61, ABD'nin son 5 yıldaki kümülatif ve yıllık üretimini göstermektedir.

Tablo 61: ABD'nin Son 5 Yılda Kümülatif ve Yıllık Üretimi

Yıl	Kümülatif Toplam	Yıllık Üretim
2019	1,790	80
2020	1,883	93
2021	1,993	110
2022	2,065	72
2023*	2,088	23

*2023 verisi yılın tamamını kapsamamaktadır (19.06.2023 tarihine kadardır).

4.2.3.2.5. Önemli Bulgular ve Gözlemler

2000'li yıllarda global üretim istikrarlı bir şekilde artmış ve 2010-2019 döneminde zirveye ulaşmıştır. 2010 yılında belirgin bir sıçrama (253 makale) görülmektedir. 2018 yılı, son 20 yılın en üretken yılı olmuştur (365 makale).

İncelenen tüm dönemlerde ABD en üretken ülke konumunu korumuştur. Birleşik Krallık son 20 yılda ABD'den sonra ikinci en üretken ülke konumundadır. 2020-2023 döneminde, Almanya'nın görece daha güçlü bir performans gösterdiği dikkat çekmektedir.

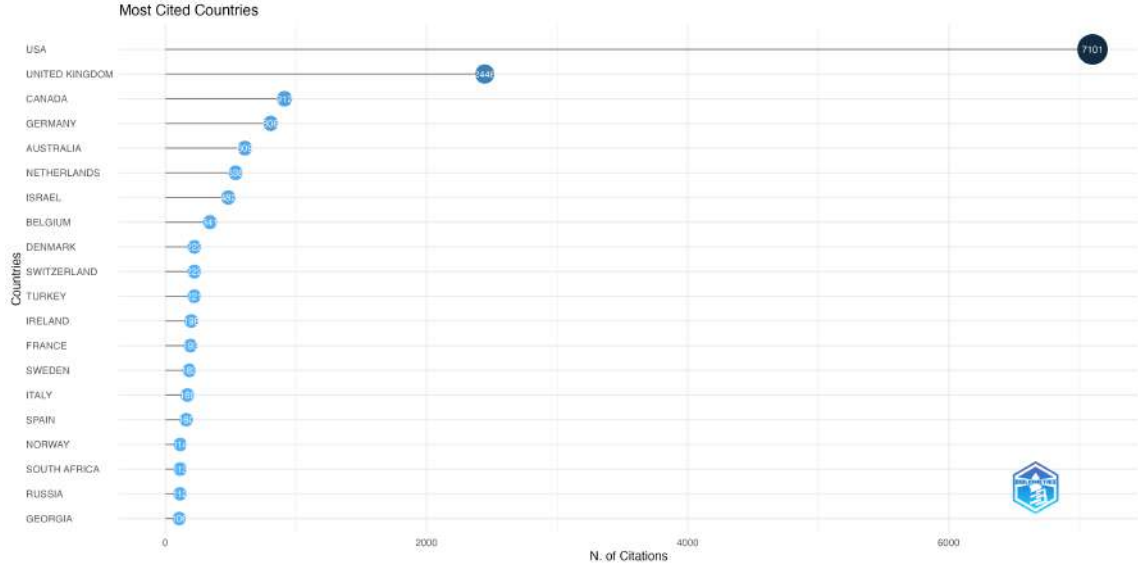
1980'lerden 1990'lara geçişte, tüm ülkelerde nispeten ılımlı bir artış görülmüştür. 1990'lardan 2000'lere geçişte üretim yaklaşık iki kat artmış, 2000'lerden 2010'lara geçişte ise üretim yaklaşık üç kat artmıştır. Bu durum, bilimsel üretimin 2000'li yıllardan itibaren hızlanarak arttığını göstermektedir.

4.2.3.3. En Çok Atıf Alan Ülkeler

Ülkelerin bilimsel etki düzeyleri, aldıkları atıf sayıları ile ölçülebilmektedir. Bu başlıkta, sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmalarda en çok atıf alan ülkeler incelenmektedir.

4.2.3.3.1. Veri Yapısı ve Özellikleri

Grafik 24, uluslararası literatürde en çok atıf alan ülkeleri göstermektedir.

Grafik 24: Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan Ülkeler

İncelenen veri setinde 97 ülke bulunmaktadır. Toplam atıf sayıları (TC) 0 ile 7,101 arasında değişmekte olup, ortalama 169.46'dır. Makale başına ortalama atıf değerleri ise 0 ile 9.6 arasında değişmekte olup, ortalama 2.19'dur.

4.2.3.3.2. En Çok Atıf Alan Ülkeler

Tablo 62, uluslararası literatürde en çok atıf alan ilk 15 ülkeyi göstermektedir.

Tablo 62: Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 15 Ülke

Sıra	Ülke	Toplam Atıf (TC)	Makale Başına Ortalama Atıf
1	ABD	7,101	5.6
2	Birleşik Krallık	2,446	4.4
3	Kanada	912	4.9
4	Almanya	806	5.0
5	Avustralya	609	3.8
6	Hollanda	538	6.8
7	İsrail	482	4.2
8	Belçika	341	5.5
9	Danimarka	222	5.4
10	İsviçre	222	5.0
11	Türkiye	221	4.2
12	İrlanda	198	5.0
13	Fransa	193	1.9
14	İsveç	183	3.2
15	İtalya	169	1.8

ABD, 7,101 toplam atıf ile açık ara önde bulunmaktadır. İkinci sıradaki Birleşik Krallık 2,446 atıf almıştır. Türkiye, 221 toplam atıf ile 11. sırada yer almaktadır.

4.2.3.3.3. Makale Başına En Yüksek Ortalama Atıf Alan Ülkeler

Tablo 63, uluslararası literatürde makale başına en yüksek ortalama atıf alan ülkeleri göstermektedir (≥ 50 toplam atıf).

Tablo 63: Uluslararası Literatürde Makale Başına En Yüksek Ortalama Atıf Alan Ülkeler

Sıra	Ülke	Makale Başına Ortalama Atıf	Toplam Atıf (TC)
1	Gürcistan	8.2	106
2	Hollanda	6.8	538
3	ABD	5.6	7,101
4	Belçika	5.5	341
5	Danimarka	5.4	222
6	Almanya	5.0	806
7	İsviçre	5.0	222
8	İrlanda	5.0	198
9	Kanada	4.9	912
10	Malezya	4.7	56
11	Birleşik Krallık	4.4	2,446
12	İsrail	4.2	482
13	Türkiye	4.2	221
14	Endonezya	4.2	85
15	Yeni Zelanda	4.1	69

Gürcistan, 8.2 makale başına ortalama atıf ile ilk sırada yer almaktadır. Hollanda 6.8, ABD ise 5.6 makale başına ortalama atıf ile onu takip etmektedir. Türkiye, 4.2 makale başına ortalama atıf ile 13. sırada bulunmaktadır.

4.2.3.3.4. Kıtalara Göre Atıf Analizi

Tablo 64, uluslararası literatürde kıtalara göre atıf istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 64: Uluslararası Literatürde Kıtalara Göre Atıf İstatistikleri

Kıta	Ülke Sayısı	Toplam Atıf	Yaklaşık Makale Sayısı	Ortalama Atıf
Kuzey Amerika	5	8,035	1,498	5.36
Avrupa	36	6,026	1,666	3.62
Asya	26	1,222	384	3.18
Okyanusya	3	678	177	3.83
Afrika	11	168	84	2.00
Güney Amerika	7	133	156	0.85

Kuzey Amerika, 5.36 ortalama atıf ile en yüksek etki düzeyine sahip kıtadır. Onu 3.83 ortalama atıf ile Okyanusya ve 3.62 ortalama atıf ile Avrupa takip etmektedir.

Tablo 65, uluslararası literatürde kıtalara göre ülke başına atıf oranlarını göstermektedir.

Tablo 65: Uluslararası Literatürde Kıtalara Göre Ülke Başına Atıf Oranları

Kıta	Ülke Başına Atıf
Kuzey Amerika	1,607.00
Okyanusya	226.00
Avrupa	167.39
Asya	47.00
Güney Amerika	19.00
Afrika	15.27

Kuzey Amerika, 1,607 ülke başına atıf ile en yüksek değere sahiptir. Onu 226 ülke başına atıf ile Okyanusya ve 167.39 ülke başına atıf ile Avrupa takip etmektedir.

4.2.3.3.5. Türkiye'nin Atıf Analizi

Türkiye, 221 toplam atıf ile genel sıralamada 11. sırada yer almaktadır. Makale başına ortalama atıf değeri 4.2 olup, bu değer ile 13. sırada bulunmaktadır. Türkiye, Asya ülkeleri arasında İsrail'den sonra 2. sırada yer almaktadır.

4.2.4. Belgeler

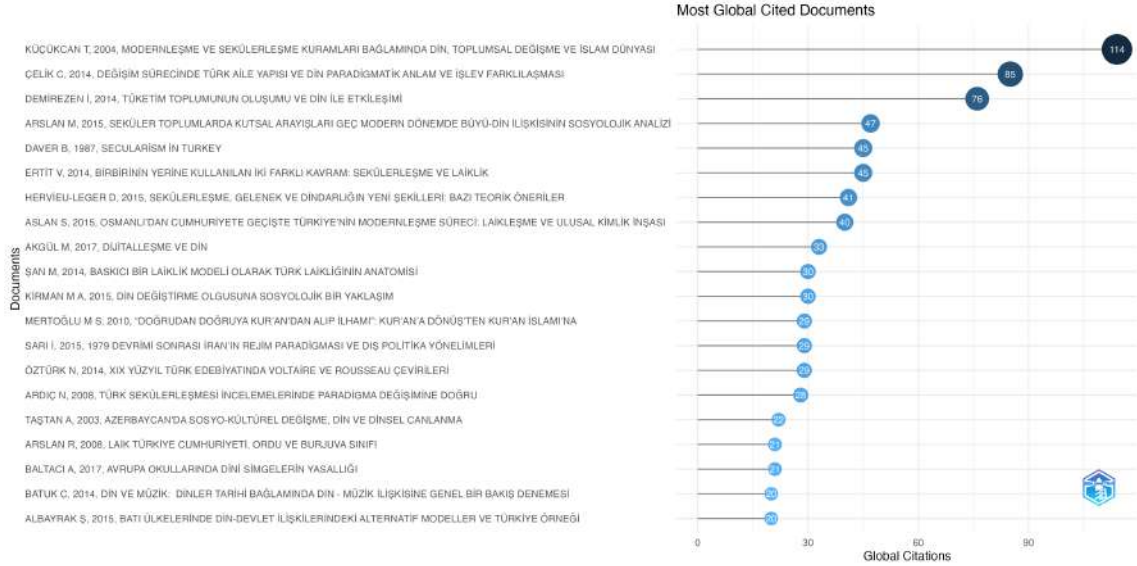
Belgeler başlığında, sekülerleşme literatüründeki en etkili çalışmalar küresel ve yerel atıf performansları açısından incelenmiştir. Ayrıca, en çok atıf alan referanslar ve referans spektroskopisi analizleriyle alanın teorik temelleri değerlendirilmiştir.

4.2.4.1. En Çok Küresel ve Yerel Atıf Alan Belgeler

Sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmaların etkisi, aldıkları küresel ve yerel atıflarla ölçülebilmektedir. Küresel atıflar, bir belgenin tüm bilimsel literatürde aldığı toplam atıf sayısını ifade ederken, yerel atıflar ise analiz edilen veri seti içindeki diğer belgelerden aldığı atıfları ifade etmektedir.

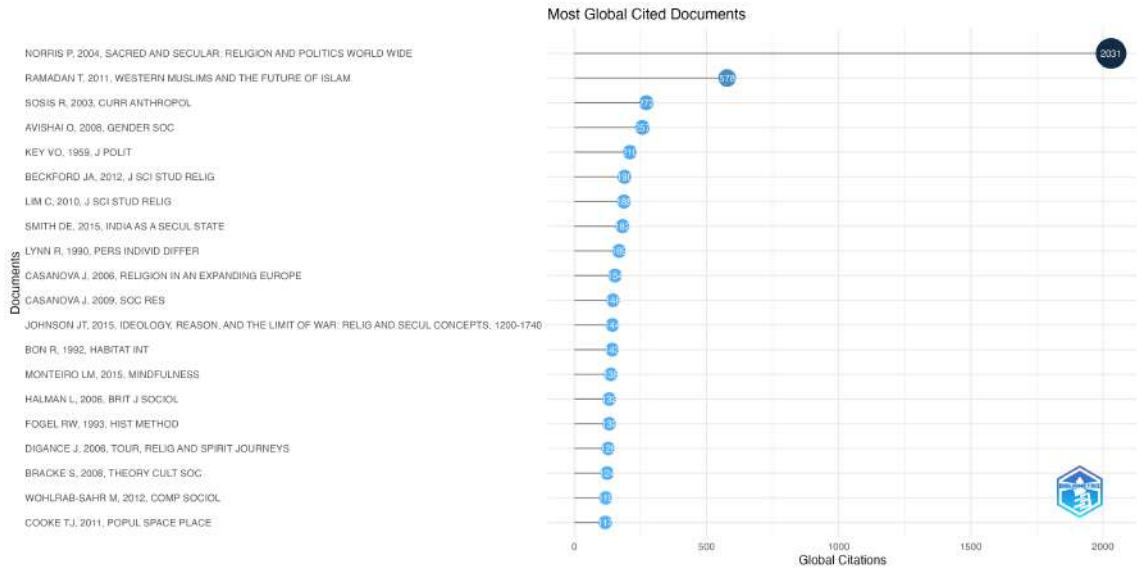
4.2.4.1.1. En Çok Küresel Atıf Alan Belgeler

Grafik 25, ulusal literatürde en çok küresel atıf alan belgeleri göstermektedir.

Grafik 25: Ulusal Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan Belgeler

Grafik 26, uluslararası literatürde en çok küresel atıf alan belgeleri göstermektedir.

Grafik 26: Uluslararası Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan Belgeler

Tablo 66, ulusal literatürde en çok küresel atıf alan ilk 10 belgeyi göstermektedir.

Tablo 66: Ulusal Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan İlk 10 Belge

Sıra	Yazar, Yıl, Başlık	Atıf Sayısı
1	KÜÇÜKCAN T, 2004, MODERNLEŞME VE SEKÜLERLEŞME KURAMLARI BAĞLAMINDA DİN	114
2	ÇELİK C, 2014, DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRK AİLE YAPISI VE DİN	85
3	DEMİREZEN İ, 2014, TÜKETİM TOPLUMUNUN OLUŞUMU VE DİN İLE ETKİLEŞİMİ	76
4	ARSLAN M, 2015, SEKÜLER TOPLUMLARDA KUTSAL ARAYIŞLARI	47
5	DAVER B, 1987, SECULARİSM İN TURKEY	45
6	ERTİT V, 2014, BİRBİRİNİN YERİNE KULLANILAN İKİ FARKLI KAVRAM: SEKÜLERLEŞME VE LAİKLİK	45
7	KÖSE A, 2009, TÜRKİYE'DE DİNİ HAYATIN İNCELENMESİ	40
8	ERTİT V, 2013, SEKÜLERLEŞME: DİNİN TOPLUMSAL GÜCÜNÜN AZALMASI	37
9	AYDINALP H, 2014, İNTİHAR EYLEMLERİNİN DİNİ BOYUTU	37
10	CİRHİNLİOĞLU Z, 2010, İDEOLOJİ VE ÜTOPYA BAĞLAMINDA DİN SOSYOLOJİSİ	35

Tablo 67, uluslararası literatürde en çok küresel atıf alan ilk 10 belgeyi göstermektedir.

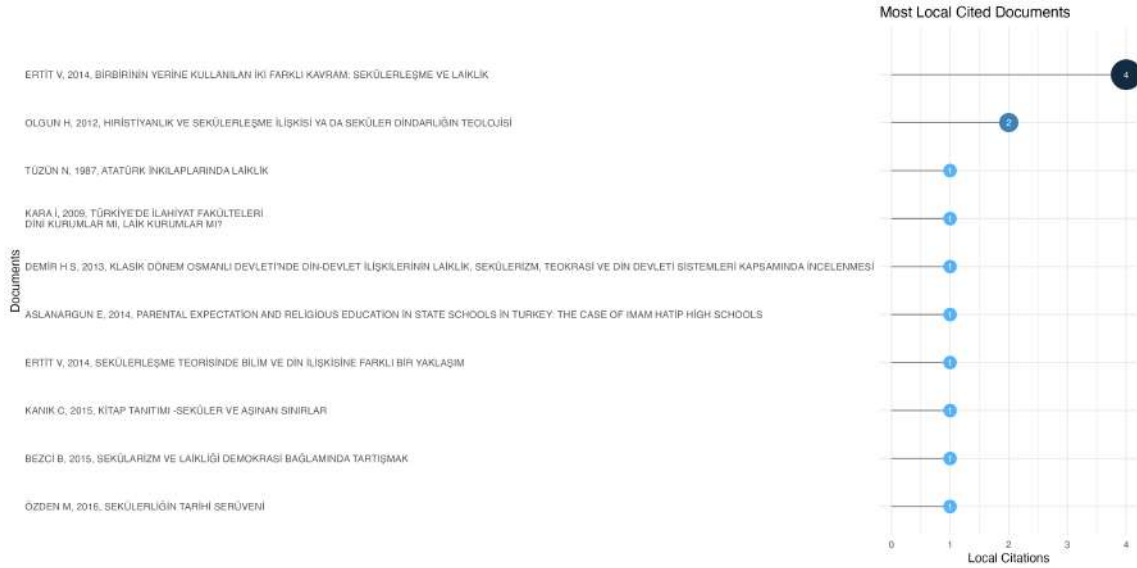
Tablo 67: Uluslararası Literatürde En Çok Küresel Atıf Alan İlk 10 Belge

Sıra	Yazar, Yıl, Başlık	Atıf Sayısı
1	NORRIS P, 2004, SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLD WIDE	2,031
2	RAMADAN T, 2011, WESTERN MUSLIMS AND THE FUTURE OF ISLAM	578
3	SOSIS R, 2003, CURR ANTHROPOL	272
4	AVISHAI O, 2008, GENDER SOC	257
5	KEY VO, 1959, J POLIT	210
6	BECKFORD JA, 2012, J SCI STUD RELIG	190
7	LIM C, 2010, J SCI STUD RELIG	188
8	CASANOVA J, 2009, SOC RES	146
9	CESARI J, 2013, WHY THE WEST FEARS ISLAM	145
10	CESARI J, 2004, WHEN ISLAM AND DEMOCRACY MEET	142

Uluslararası literatürde en çok atıf alan belge (NORRIS P, 2004, 2,031 atıf), ulusal literatürdeki en çok atıf alan belgeden (KÜÇÜKCAN T, 2004, 114 atıf) yaklaşık 18 kat daha fazla atıf almıştır.

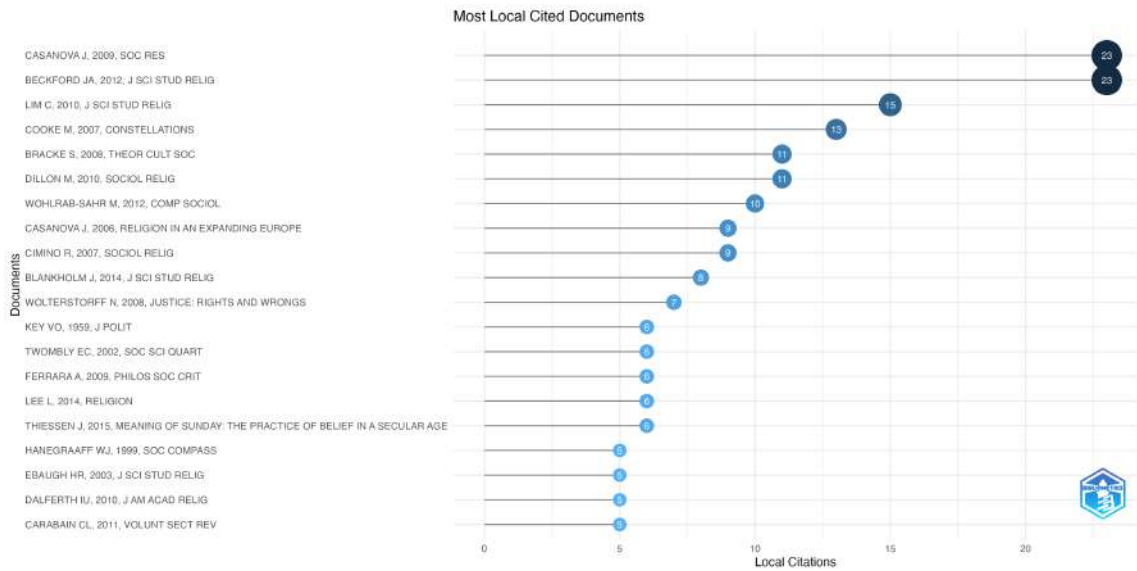
4.2.4.1.2. En Çok Yerel Atıf Alan Belgeler

Grafik 27, ulusal literatürde en çok yerel atıf alan belgeleri göstermektedir.

Grafik 27: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Belgeler

Grafik 28, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan belgeleri göstermektedir.

Grafik 28: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Belgeler

Tablo 68, ulusal literatürde en çok yerel atıf alan ilk 5 belgeyi göstermektedir.

Tablo 68: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 5 Belge

Sıra	Yazar, Yıl, Başlık	Yerel Atıf Sayısı
1	ERTİT V, 2014, BİRBİRİNİN YERİNE KULLANILAN İKİ FARKLI KAVRAM: SEKÜLERLEŞME VE LAİKLİK	4
2	OLGUN H, 2012, HİRİSTİYANLIK VE SEKÜLERLEŞME İLİŞKİSİ	2
3	ASLANARGUN E, 2015, SEKÜLERLEŞMENİN DİN EĞİTİMİNE ETKİLERİ	1
4	BEZCİ B, 2005, SEKÜLERİZM VE POLİTİK EKONOMİSİ	1
5	BOZKURT S, 2015, ÇAĞDAŞ BİR TAASSUBUN ANATOMİSİ	1

Tablo 69, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan ilk 5 belgeyi göstermektedir.

Tablo 69: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 5 Belge

Sıra	Yazar, Yıl, Başlık	Yerel Atıf Sayısı
1	BECKFORD JA, 2012, J SCI STUD RELIG	23
2	CASANOVA J, 2009, SOC RES	23
3	LIM C, 2010, J SCI STUD RELIG	15
4	COOKE M, 2007, CONSTELLATIONS	13
5	BRACKE S, 2008, THEOR CULT SOC	11

Uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan belge (BECKFORD JA, 2012 ve CASANOVA J, 2009, 23 yerel atıf), ulusal literatürdeki en çok yerel atıf alan belgeden (ERTİT V, 2014, 4 yerel atıf) yaklaşık 6 kat daha fazla yerel atıf almıştır.

4.2.4.1.3. Temel Performans Karşılaştırmaları

Tablo 70, ulusal ve uluslararası literatürde belgelerin atıf istatistiklerini karşılaştırmaktadır.

Tablo 70: Ulusal ve Uluslararası Literatürde Belgelerin Atıf İstatistikleri

Gösterge	Uluslararası	Ulusal
En yüksek küresel atıf	2,031	114
En yüksek yerel atıf	23	4
Toplam küresel atıf	31,111	1,966
Toplam yerel atıf	727	19

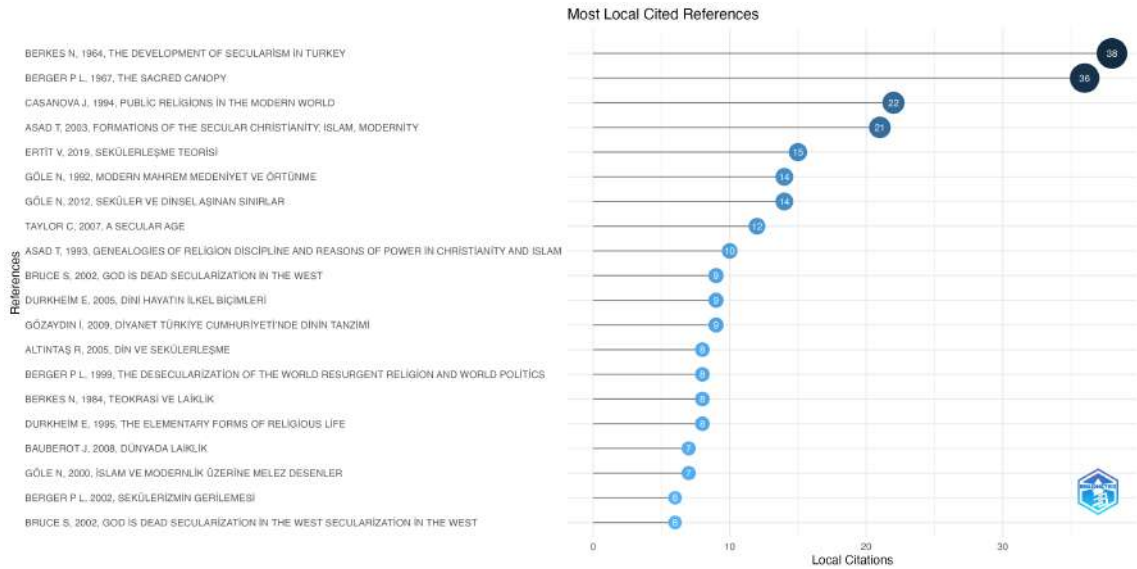
Uluslararası literatürde toplam küresel atıf sayısı (31,111), ulusal literatürdekinin (1,966) yaklaşık 16 katıdır. Benzer şekilde, uluslararası literatürde toplam yerel atıf sayısı (727), ulusal literatürdekinin (19) yaklaşık 38 katıdır.

4.2.4.2. En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar ve Referans Spektroskopisi

Bibliyometrik analizlerde, belgelerin kaynakçalarında yer alan referansların incelenmesi, bir alandaki temel eserlerin ve etki düzeylerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bu başlıkta, sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmalarda en çok atıf alan referanslar ve referans spektroskopisi (yani hangi çalışmaların en çok referans gösterildiği ve bu referansların zaman içindeki dağılımını gösteren analiz) sunulmaktadır.

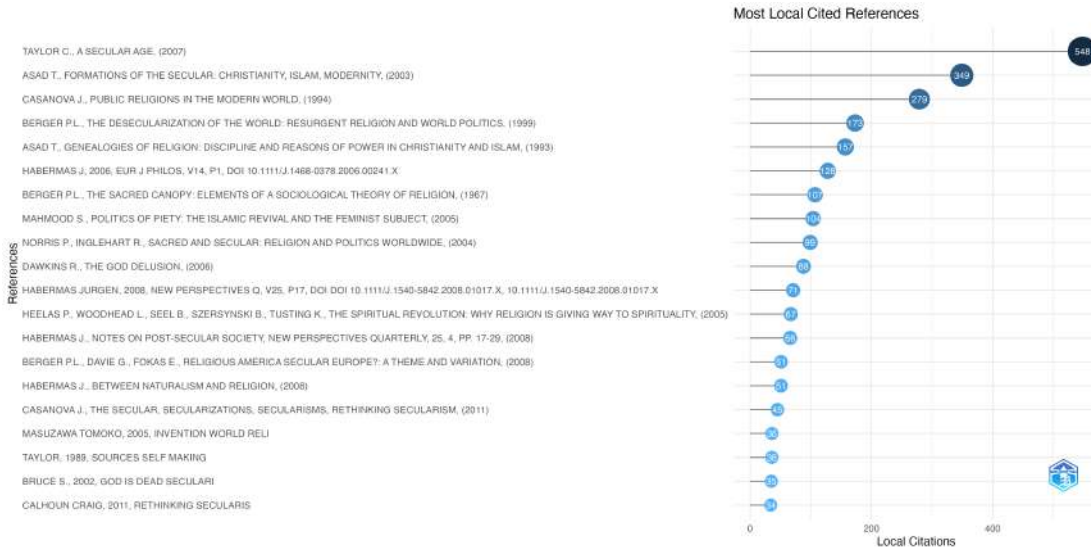
4.2.4.2.1. En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar

Grafik 29, ulusal literatürde en çok yerel atıf alan referansları göstermektedir.

Grafik 29: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar

Grafik 30, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan referansları göstermektedir.

Grafik 30: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan Referanslar

Tablo 71, ulusal literatürde en çok yerel atıf alan ilk 10 referansı göstermektedir.

Tablo 71: Ulusal Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Referans

Sıra	Referans	Atıf Sayısı
1	BERKES N., The Development of Secularism in Turkey (1964)	38
2	BERGER P.L., The Sacred Canopy (1967)	36
3	CASANOVA J., Public Religions in the Modern World (1994)	22
4	ASAD T., Formations of the Secular Christianity, Islam, Modernity (2003)	21
5	ERTIT V., Sekülerleşme Teorisi (2019)	15
6	GÖLE N., Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme (1992)	14
7	GÖLE N., Seküler ve Dinsel Aşınan Sınırlar (2012)	14
8	TAYLOR C., A Secular Age (2007)	12
9	ASAD T., Genealogies of Religion Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam (1993)	10
10	BRUCE S., God is Dead Secularization in the West (2002)	9

Tablo 72, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan ilk 10 referansı göstermektedir.

Tablo 72: Uluslararası Literatürde En Çok Yerel Atıf Alan İlk 10 Referans

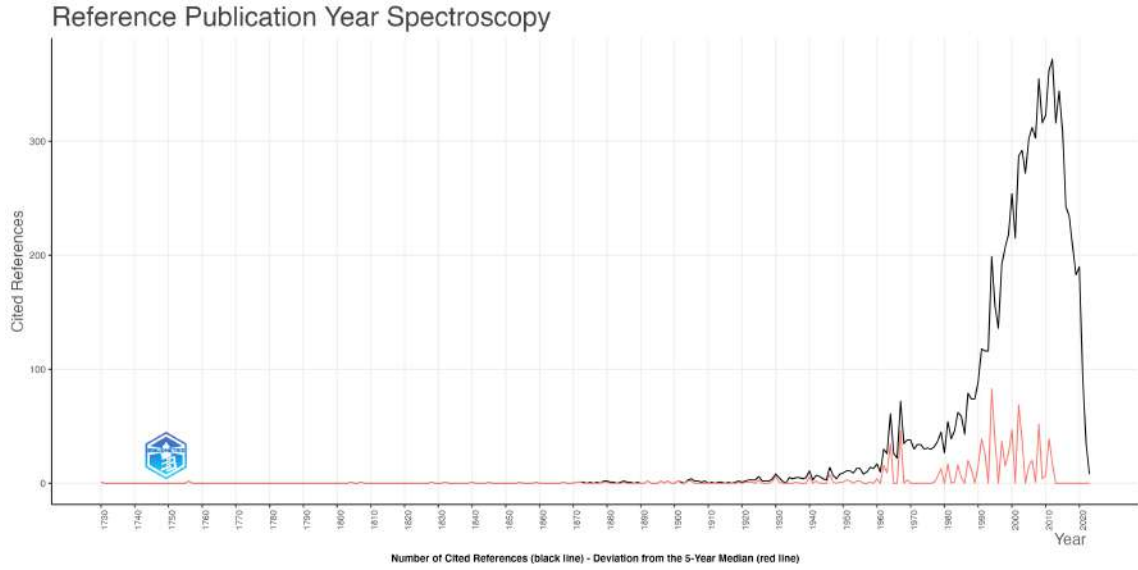
Sıra	Referans	Atıf Sayısı
1	TAYLOR C., A Secular Age (2007)	548
2	ASAD T., Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity (2003)	349
3	CASANOVA J., Public Religions in the Modern World (1994)	279
4	BERGER P.L., The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics (1999)	179
5	ASAD T., Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam (1993)	157
6	HABERMAS J., EUR J PHILOS (2006)	128
7	BERGER P.L., The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion (1967)	107
8	MAHMOOD S., Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject (2005)	104
9	NORRIS P., Inglehart R., Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide (2004)	99
10	DAWKINS R., The God Delusion (2006)	88

Her iki veri setinde de bazı ortak referanslar bulunmaktadır: BERGER P.L. (1967), CASANOVA J. (1994), ASAD T. (2003, 1993) ve TAYLOR C. (2007). Ancak, atıf sayıları açısından önemli farklar vardır. Örneğin, TAYLOR C. (2007) uluslararası literatürde 548 atıf alırken, ulusal literatürde 12 atıf almıştır.

4.2.4.2.2. Referans Spektroskopisi (Reference Publication Year Spectroscopy - RPYS)

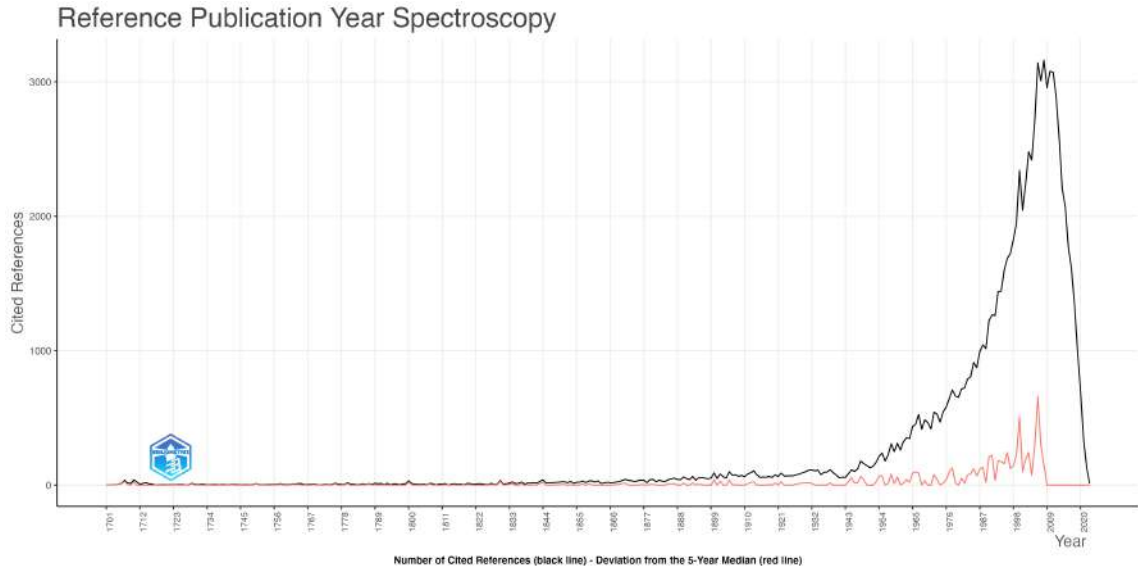
Referans spektroskopisi, bir alandaki kaynakçalarda yer alan referansların yayın yıllarına göre dağılımını inceleyerek, alanın tarihsel gelişimindeki önemli dönüm noktalarını belirlemeyi amaçlar. Ayrıca, bilimsel bilginin zaman içindeki akışını takip ederek, güncel ve eski literatür arasındaki tercih dengelerinin nasıl değiştiğini ortaya koymayı hedefler. Bu yaklaşım, araştırmacıların hangi dönemlerdeki çalışmaları daha çok referans aldıklarını göstererek, bilimsel bilginin güncellik-eskilik spektrumunda nasıl konumlandığını ve bu konumlanmanın zaman içinde nasıl evrildiğini anlamamıza olanak tanır.

Grafik 31, ulusal literatürde referans spektroskopisi analizini göstermektedir.

Grafik 31: Ulusal Literatürde Referans Spektroskopisi

Grafik 32, uluslararası literatürde referans spektroskopisi analizini göstermektedir.

Grafik 32: Uluslararası Literatürde Referans Spektroskopisi

Tablo 73, ulusal ve uluslararası literatürde en çok atıf alan yılları göstermektedir.

Tablo 73: Ulusal ve Uluslararası Literatürde En Çok Atıf Alan İlk 10 Yıl

Sıra	Ulusal Literatür Yıl	Atıf Sayısı	Uluslararası Literatür Yıl	Atıf Sayısı
1	2012	372	2008	3,160
2	2011	362	2006	3,142
3	2008	355	2010	3,079
4	2014	344	2011	3,071
5	2010	323	2007	3,009
6	2009	316	2009	2,957
7	2013	316	2012	2,887
8	2006	312	2005	2,711
9	2015	309	2013	2,579
10	2007	303	2003	2,480

Tablo 74, ulusal ve uluslararası literatürde 10'ar yıllık periyotlarda atıf sayılarını göstermektedir.

Tablo 74: Ulusal ve Uluslararası Literatürde 10'ar Yıllık Periyotlarda Atıf Sayıları

Dönem	Ulusal Literatür	Uluslararası Literatür
1950-1959	111	1,995
1960-1969	337	3,911
1970-1979	341	5,566
1980-1989	557	8,529
1990-1999	1,546	15,417
2000-2009	2,908	26,501
2010-2019	2,894	21,610
2020-2023	325	1,174

Her iki veri setinde de 2000-2009 dönemi en yüksek atıf sayısına sahiptir (ulusal: 2,908, uluslararası: 26,501). Ancak, uluslararası literatürdeki atıf sayıları, ulusal literatürdekenden önemli ölçüde daha yüksektir.

Tablo 75, dönemlere göre uluslararası/ulusal atıf oranlarını göstermektedir.

Tablo 75: Dönemlere Göre Uluslararası/Ulusal Atıf Oranları

Dönem	Uluslararası	Ulusal	Oran (Uluslararası / Ulusal)
1950-1959	1,995	111	17.97
1960-1969	3,911	337	11.61
1970-1979	5,566	341	16.32
1980-1989	8,529	557	15.31
1990-1999	15,417	1,546	9.97
2000-2009	26,501	2,908	9.11
2010-2019	21,610	2,894	7.47
2020-2023	1,174	325	3.61

Uluslararası ve ulusal literatür arasındaki atıf oranı zaman içinde azalmaktadır. 1950'lerde bu oran 17.97 iken, 2010'larda 7.47'ye, 2020-2023 döneminde ise 3.61'e düşmüştür.

4.3. İçerik Analizleri

İçerik analizleri kısmında, sekülerleşme literatürünün tematik yapısı kelime analizleri, zamansal analiz ve kavramsal çerçeve incelemesi yoluyla değerlendirilmiştir. Bu analizler, literatürdeki temel kavramları, trendleri ve tematik odaklanmaları ortaya koymaktadır.

4.3.1. Kelime Analizleri

Kelime analizleri başlığında, sekülerleşme literatüründe kullanılan anahtar kelimelerin veri boyutu karşılaştırması, en sık tekrar eden anahtar kelimeler, ülkelere ve dinlere göre anahtar kelime analizleri ve sekülerleşme kavramına ilişkin terimler incelenmiştir.

4.3.1.1. Veri Boyutu Karşılaştırması

Sekülerleşme kavramına ilişkin yapılan bibliyometrik analiz çalışmasında, ulusal ve uluslararası literatürden elde edilen veri setleri arasında ciddi farklılıklar gözlenmiştir. Bu farklılıklar verinin hacmi, çeşitliliği ve kapsamı açısından belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.

Tablo 76: Ulusal ve Uluslararası Veri Setlerinin Karşılaştırması

Veri Seti	Benzersiz Kelime Sayısı	Toplam Kullanım
Ulusal Literatür (Dergipark)	1,244	2,156
Uluslararası Literatür (Scopus ve WoS)	10,045	18,548

Uluslararası literatür veri seti, ulusal literatür veri setine göre hacim olarak çok daha büyüktür. Uluslararası literatürde 10,045 benzersiz kelime tespit edilmiş ve bu kelimeler toplamda 18,548 kez kullanılmıştır. Buna karşılık, ulusal literatürde sadece 1,244 benzersiz kelime tespit edilmiş olup, bu kelimeler toplamda 2,156 kez kullanılmıştır. Bu veriler ışığında, uluslararası literatür veri setinin, ulusal literatür veri setine göre yaklaşık 8.11 kat daha fazla benzersiz kelime ve 8.60 kat daha fazla toplam kullanım içerdiği görülmektedir.

Veri kaynakları arasındaki bu farklılık, sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmaların ulusal ve uluslararası düzeydeki yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir. Uluslararası literatürdeki veri hacminin büyüklüğü, sekülerleşme kavramının uluslararası akademik çevrelerde daha yaygın biçimde çalışıldığını göstermektedir.

4.3.1.2. En Sık Tekrar Eden Anahtar Kelimeler

Ulusal ve uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı ile ilgili çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin sıklık analizleri, iki literatür arasındaki kavramsal yaklaşım farklılıklarını ortaya koymaktadır.

4.3.1.2.1. Uluslararası ve Ulusal Literatürde En Sık Kullanılan Kelimeler

4.3.1.2.1.1. Ulusal Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime

Tablo 77: Ulusal Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime

Sıra	Kelime	Frekans
1	laiklik	105
2	sekülerleşme	94
3	sekülerizm	83
4	din	74
5	din sosyolojisi	30
6	seküler	26
7	islam	24
8	türkiye	21
9	modernleşme	20
10	demokrasi	18
11	sekülerlik	18
12	dünyevileşme	14
13	modernite	12
14	din eğitimi	11
15	modernizm	11
16	devlet	10
17	atatürk	9
18	kemalizm	9
19	aydınlanma	8
20	laik	8

4.3.1.2.1.2. Uluslararası Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime

Tablo 78: Uluslararası Literatürde En Sık Kullanılan 20 Kelime

Sıra	Kelime	Frekans
1	religion	415
2	secular	368
3	secularism	302
4	secularization	184
5	islam	116
6	spirituality	105
7	post-secular	104
8	secular state	87
9	modernity	72
10	secularity	68
11	religious education	64
12	christianity	59
13	identity	53
14	charles taylor	48
15	education	48
16	post-secular society	48
17	politics	47
18	atheism	46
19	secular clergy	45
20	religious	44

Her iki veri setinde de sekülerleşme kavramının temel terimleri (laiklik, sekülerleşme, sekülerizm / secular, secularism, secularization) ve din kavramı (din / religion) en sık kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır. Ancak, kavramsal vurgu ve bağlam açısından önemli farklılıklar gözlenmektedir.

Ulusal literatürde öne çıkan kelimeler arasında “laiklik”, “din sosyolojisi”, “türkiye”, “demokrasi”, “atatürk” ve “kemalizm” bulunmaktadır. Bu durum, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha çok Türkiye’nin tarihsel ve siyasi bağlamına odaklandığını göstermektedir.

Uluslararası literatürde ise “religion”, “spirituality”, “post-secular”, “modernity”, “christianity”, “identity”, “charles taylor” ve “post-secular society” gibi kelimeler öne çıkmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme

çekerken, uluslararası literatürde “religion” ve “secular” kavramlarının baskınlığı göze çarpmaktadır. Bu görselleştirmeler, her iki literatürdeki kavramsal odaklanma farklılıklarını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.3.1.3. Ülkelere Göre Anahtar Kelime Analizleri

Sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmaların ülkelere göre dağılımı ve bu çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler, sekülerleşme tartışmalarının farklı ulusal ve bölgesel bağlamlarda nasıl şekillendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu kısımda, ülkelere göre anahtar kelime analizleri incelenecektir.

4.3.1.3.1. Ülkelerin Literatürdeki Temsil Sıklığı

Uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının odaklandığı veya ele aldığı ülkeler incelendiğinde, bazı ülkelerin diğerlerine göre daha sık konu edildiği görülmektedir.

Tablo 79: Uluslararası Literatürde En Sık Geçen Ülkeler ve Frekans Değerleri

Sıra	Ülke	Frekans
1	İsrail	35
2	Türkiye	33
3	Hindistan	27
4	Avustralya	15
5	Avrupa	15
6	Rusya	15
7	İsveç	15
8	Fransa	14
9	İspanya	12
10	Kanada	12
11	Çin	11
12	Mısır	11
13	Endonezya	10
14	Brezilya	9
15	Hollanda	9
16	Pakistan	8
17	İtalya	8
18	Singapur	7
19	Tibet	7
20	Tunus	7

Literatürde en sık atıf yapılan ülkeler arasında İsrail (35), Türkiye (33) ve Hindistan (27) ilk üç sırada yer almaktadır. Bu ülkeleri, Avustralya, Avrupa (bölge

olarak), Rusya ve İsveç (her biri 15) takip etmektedir. Sekülerleşme çalışmalarında bu ülkelerin öne çıkması, farklı sekülerleşme deneyimlerini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir.

Özellikle Müslüman çoğunluklu ülkeler (Türkiye, Mısır, Endonezya, Pakistan, Tunus), dini çeşitliliğe sahip ülkeler (Hindistan), ve güçlü seküler geleneklere sahip Batı ülkeleri (Fransa, İsveç) sekülerleşme tartışmalarında önemli örnekler olarak ele alınmaktadır.

4.3.1.3.2. Ülkelere Göre En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

Farklı ülkelere odaklanan sekülerleşme çalışmalarında kullanılan anahtar kelimeler, o ülkelerdeki sekülerleşme tartışmalarının odak noktalarını ve kavramsal çerçevelerini ortaya koymaktadır.

Tablo 80: Uluslararası Literatürde Ülkelere Göre En Sık Kullanılan 10 Anahtar Kelime

Sıra	ABD	BİRLEŞİK KRALLIK	KANADA	ALMANYA	AVUSTRALYA	İSPANYA	RUSYA	İSRİL	FRANSA	HOLLANDA	BRİZİL	İTALYA	BELÇİKA	GÜNEY AFRIKA	TÜRKİYE
1	SECULAR (94)	RELIGION (59)	RELIGION (26)	RELIGION (16)	RELIGION (22)	SECULAR (17)	SECULARISM (16)	SECULAR (9)	SECULARISM (11)	SECULARISM (9)	RELIGION (12)	RELIGION (11)	RELIGION (7)	RELIGION (8)	SECULAR (8)
2	RELIGION (93)	SECULAR (41)	SECULAR (16)	SECULARISM (10)	SECULAR (14)	RELIGION (13)	SECULARIZATION (13)	RELIGION (7)	SECULAR (10)	RELIGION (8)	SECULAR (8)	SECULARIZATION (10)	SECULARISM (4)	SECULAR (5)	RELIGION (7)
3	SECULARISM (72)	SECULARISM (40)	SECULARIZATION (12)	SECULAR (9)	POST-SECULAR (9)	SECULARISM (8)	SECULAR (11)	SECULARIZATION (5)	RELIGION (6)	SECULAR (4)	POST-SECULAR (5)	SECULARISM (7)	SPIRITUALITY (3)	ISLAM (4)	SECULARISM (7)
4	SECULARIZATION (58)	POST-SECULAR (22)	POST-SECULAR (9)	SECULARIZATION (7)	SECULARIZATION (9)	POST-SECULARISM (4)	RELIGION (11)	POST-SECULAR (4)	SECULARIZATION (3)	SECULARIZATION (4)	SECULARIZATION (5)	SECULARIZATION (7)	ISLAM (3)	SECULARIZATION (4)	ISLAM (5)
5	POST-SECULAR (5)	SECULARIZATION (9)	SECULARIZATION (9)	SECULARIZATION (5)	SPIRITUALITY (5)	POLITICAL (4)	POST-SECULAR (4)	SECULARIZATION (4)	HUMAN RIGHTS (4)	POST-SECULAR (3)	CULTURE (3)	POST-SECULAR (3)	SECULARIZATION (3)	SECULARIZATION (3)	THEOLOGY (3)

S i r a	AB D	BİR LEŞ İK KR AL LIK	KAN ADA	AL MANY A	AV UST RALY A	İSP AN YA	RUS YA	İSR AİL	FR ANS A	HOL LAN DA	BR EZ İL YA	İTA LY A	BEL ÇİK A	GÜ NEY AF RİKA	TÜ RKİ YE
	AR (39)	ION (20)			Y (8)		SOC IET Y (6)		HTS (3)	AR (3)		AR (4)	ION (3)		
6	ISL AM (31)	SEC UL AR STA TE (14)	ISL AM (8)	IDE NTI TY (5)	SEC UL ARI SM (7)	CH UR CH (3)	POS T- SEC UL AR (5)	CH ARL ES TA YL OR (4)	SEC UL AR STA TE (3)	SPI RIT UA LIT Y (3)	IS RA EL (2)	AUS TRA LIA (4)	ISL AMI SM (3)	DE MO CR AC Y (2)	PO LI TI CS (3)
7	SEC UL AR STA TE (25)	REL IGI OUS UC ATI ON (13)	SPI RIT UA LIT Y (7)	REL IGI OUS (4)	SEC UL AR STA TE (6)	TRA NSC EN DE NCE (3)	REL IGI OUS (4)	SPI RIT UA LIT Y (3)	SPI RIT UA LIT Y (3)	PLU RAL ISM (2)	PA LE ST IN E (2)	SEC UL ARI TY (4)	POS T- SEC UL ARI SM (3)	POS T- SEC UL AR (2)	SE CU LAR LA W (2)
8	SPI RIT UA LIT Y (21)	ISL AM (12)	SEC UL ARI TY (5)	POS T- SEC UL AR (4)	REL IGI OUS ED UC ATI ON (5)	DE MO CR AC Y (3)	ED UC ATI ON (4)	CH RIS TIA NIT Y (3)	SEC UL ARI ZAT ION (3)	SEC UL AR LA W (2)	VI OL EN CE (2)	CO MM UNI SM (2)	POS T- SEC UL AR (2)	CH UR CH (2)	PO ST - SE CU LAR ISM (2)
9	MO DER NIT Y (19)	SPI RIT UA LIT Y (11)	SEC UL AR CLE RG Y (4)	POS T- SEC UL ARI SM (4)	SEC UL AR CLE RG Y (4)	ISL AM (3)	SEC UL ARI TY (4)	CA NA DA (3)	PLU RAL ISM (3)	AT HEI SM (2)	SA CR ED (2)	SEC UL AR STA TE (2)	SAC RED (2)	SPI RIT UA LIT Y (2)	W O MEN (2)
10	CH RIS TIA NIT Y (18)	POL ITIC S (8)	REL IGI OSI TY (4)	FAI TH (4)	CH UR CH (4)	DIA LO GU E (3)	SAC RED (3)	SEC UL AR STA TE (3)	NA TIO NAL ISM (2)	REL IGI OUS ED UC ATI ON (2)	PO ST - SE CU LAR SO CIE TY (2)	JEW ISH IDE NTI TY (2)	SEC UL AR (2)	CLI MA TE CH AN GE (2)	GE NDR (2)

Bu tabloda, 15 farklı ülkeye/bölgeye odaklanan çalışmalarda en sık kullanılan 10 anahtar kelime gösterilmektedir. Tüm ülkelerde “secular”, “religion”, “secularism” ve “secularization” gibi temel kavramlar ortak olarak kullanılsa da, her ülkenin kendine özgü vurguları bulunmaktadır.

4.3.1.3.3. Ülkelere Özgü Anahtar Kelimeler

Her ülkeye ilişkin sekülerleşme çalışmalarında, o ülkenin tarihsel, toplumsal ve siyasi bağlamına özgü anahtar kelimeler de kullanılmaktadır. Bu kelimeler, sekülerleşme tartışmalarının farklı ulusal bağlamlarda nasıl şekillendiğini göstermesi açısından önemlidir.

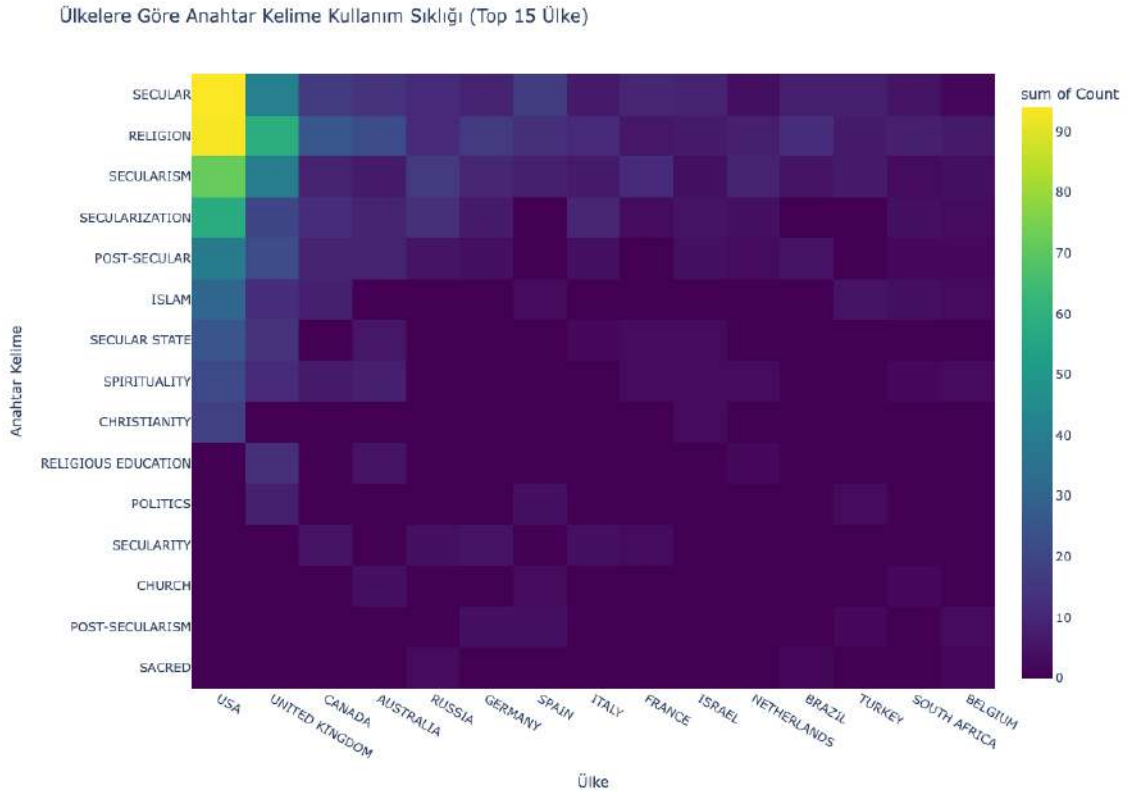
Tablo 81: Ülkelere Özgü Anahtar Kelimeler

Ülke	Anahtar Kelime 1	Anahtar Kelime 2	Anahtar Kelime 3	Anahtar Kelime 4	Anahtar Kelime 5
ABD	MODERNITY (19)	CHRISTIANITY (18)			
BİRLEŞİK KRALLIK	RELIGIOUS EDUCATION (13)	POLITICS (8)			
KANADA	RELIGIOSITY (4)	SECULAR CLERGY (4)			
ALMANYA	IDENTITY (5)	FAITH (4)	RELIGIOUS (4)		
AVUSTRALYA	SECULAR CLERGY (4)	RELIGIOUS EDUCATION (5)	CHURCH (4)		
İSPANYA	DIALOGUE (3)	TRANSCENDENCE (3)	DEMOCRACY (3)	POLITICS (4)	CHURCH (3)
RUSYA	EDUCATION (4)	POST-SECULAR SOCIETY (6)	RELIGIOUS (4)	SACRED (3)	
İSRAİL	CHARLES TAYLOR (4)	CANADA (3)	CHRISTIANITY (3)		
FRANSA	HUMAN RIGHTS (3)	NATIONALISM (2)	PLURALISM (3)		
HOLLANDA	ATHEISM (2)	SECULAR LAW (2)	PLURALISM (2)	RELIGIOUS EDUCATION (2)	
BREZİLYA	CULTURE (3)	VIOLENCE (2)	PALESTINE (2)	ISRAEL (2)	POST-SECULAR SOCIETY (2)
İTALYA	AUSTRALIA (4)	JEWISH IDENTITY (2)	COMMUNISM (2)		
BELÇİKA	ISLAMISM (3)	SACRED (2)			
GÜNEY AFRİKA	CLIMATE CHANGE (2)	DEMOCRACY (2)	CHURCH (2)		
TÜRKİYE	THEOLOGY (3)	WOMEN (2)	GENDER (2)	SECULAR LAW (2)	POLITICS (3)

Bu tabloda, her ülkenin sekülerleşme çalışmalarındaki özgün vurguları daha net görülmektedir. Örneğin, ABD’ye odaklanan çalışmalarda “modernity” ve “christianity”, Birleşik Krallık’a odaklanan çalışmalarda “religious education” ve “politics”, Türkiye’ye odaklanan çalışmalarda ise “theology”, “women”, “gender”, “secular law” ve “politics” gibi anahtar kelimeler öne çıkmaktadır.

4.3.1.3.4. Ülkelere Göre Sekülerleşme Literatürünün Yoğunluk Analizi

Sekülerleşme çalışmalarının ülkelere göre yoğunluğunu ve en yaygın 15 anahtar kelimenin ülkelere göre dağılımını gösteren bir ısı haritası, farklı ülkelerdeki sekülerleşme tartışmalarının kavramsal odak noktalarını görselleştirmektedir.

Grafik 37: Ülkelere Göre Anahtar Kelime Kullanım Sıklığı Isı Haritası

Bu ısı haritası, sekülerleşme çalışmalarında en sık kullanılan 15 anahtar kelimenin, 15 farklı ülkeye göre dağılımını göstermektedir. Renk yoğunluğu, ilgili anahtar kelimenin o ülkeye odaklanan çalışmalarda kullanım sıklığını temsil etmektedir.

Haritada görüldüğü üzere, ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde anahtar kelime kullanım sıklığı daha yoğunken, diğer ülkelerde daha seyrek. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarının bu iki ülkede daha yoğun olduğunu göstermektedir. Ayrıca, “secular”, “secularism”, “religion” ve “secularization” gibi temel kavramların neredeyse tüm ülkelerde kullanıldığı, ancak “post-secular”, “spirituality”, “islam”, “secularity” gibi kavramların belirli ülkelerde daha yoğun olduğu görülmektedir.

4.3.1.4. Dinlere Göre Anahtar Kelime Analizleri

Sekülerleşme kavramı, farklı dinler bağlamında çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Dinlerin sekülerleşme literatüründeki temsil sıklığı ve sekülerleşme ile ilişkileri, sekülerleşme tartışmalarının dinler arası boyutlarını anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır.

Uluslararası literatürde çeşitli dinlere yapılan atıflar, sekülerleşme çalışmalarında hangi dinlerin daha sık ele alındığını göstermektedir. Sekülerleşme çalışmalarında farklı dinlerin nasıl ele alındığı ve sekülerleşme süreçleriyle nasıl ilişkilendirildiği, literatürdeki din-odaklı anahtar kelimeler aracılığıyla incelenebilir. Uluslararası literatürde, dinler ve sekülerleşme arasındaki ilişki, çeşitli kavramsal çerçeveler üzerinden ele alınmaktadır.

Tablo 82: Dinlerin Uluslararası Literatürdeki Temsil Sıklığı

Sıra	Din	Frekans
1	İslam	116
2	Hristiyanlık	59
3	Budizm	21
4	Katoliklik	23
5	İslamcılık	21
6	Yahudilik	12
7	Hinduizm	4

İslam (116), uluslararası sekülerleşme literatüründe en sık atıf yapılan dindir. Bunu Hristiyanlık (59), Katoliklik (23), Budizm (21) ve İslamcılık (21) takip etmektedir. Yahudilik (12) ve Hinduizm (4) ise daha az sıklıkta ele alınmaktadır.

İslam’ın sekülerleşme literatüründe bu denli öne çıkması, çağdaş sekülerleşme tartışmalarında İslam ve sekülerleşme ilişkisinin merkezi bir konum işgal ettiğini

göstermektedir. Ayrıca, Katoliklik'in ayrı bir kategori olarak Hristiyanlık'tan sonra gelmesi, Katolik geleneğinin sekülerleşme süreçlerinde özel bir inceleme alanı oluşturduğuna işaret etmektedir.

İslam bağlamında sekülerleşme tartışmalarında “İslamcılık” (21) kavramı öne çıkmaktadır. Bu durum, siyasal İslam ve sekülerleşme karşıtlığının önemli bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

Hristiyanlık bağlamında ise “Katoliklik” (23) ve “Katolik Kilisesi” (24) kavramları dikkat çekmektedir. Bu durum, Katolik Kilisesi'nin sekülerleşme süreçlerindeki tarihsel rolünün ve güncel konumunun detaylı bir şekilde incelendiğini göstermektedir.

Budizm ve Hinduizm gibi Doğu dinleri, sekülerleşme literatüründe daha sınırlı bir yer tutmaktadır. Bu durum, sekülerleşme tartışmalarının daha çok İbrahimi dinler çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir.

4.3.1.5. Sekülerleşme Kavramına İlişkin Terimler

Sekülerleşme literatüründe kullanılan terimler, kavramın farklı boyutlarını ve anlamlarını ortaya koymaktadır. Bu terimler, sekülerleşme çalışmalarının kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Uluslararası literatürde sekülerleşme ile ilgili çeşitli terimler kullanılmaktadır. Bu terimler, sekülerleşmenin çok boyutlu bir kavram olduğunu ve farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazandığını göstermektedir.

Tablo 83: Sekülerleşme ile İlgili Temel Terimler

Terim	Açıklama
Secular	Seküler
Secularism	Sekülerizm
Secularization	Sekülerleşme
Secular State	Seküler devlet
Secularity	Sekülerlik durumu
Secular Education	Seküler eğitim
Secular Clergy	Seküler ruhban sınıfı
Secular Humanism	Seküler hümanizm
Secular Religion	Seküler din

Terim	Açıklama
Secular Law	Seküler hukuk
Secular Feminism	Seküler feminizm
Secular Ethics	Seküler etik
Secular Society	Seküler toplum
Secular Spirituality	Seküler maneviyat
Secular Culture	Seküler kültür
Secular Institutes	Seküler kurumlar
Secular Judaism	Seküler Yahudilik
Secular Nationalism	Seküler milliyetçilik
Secular Democracy	Seküler demokrasi
Secular Schools	Seküler okullar
Secularism Theory	Sekülerizm teorisi
Secular Pilgrimage	Seküler hac
Secular Modernity	Seküler modernite
Secular Morality	Seküler ahlak
Secular Competition	Seküler rekabet
Secular Context	Seküler bağlam
Secular Power	Seküler güç
Secular Reason	Seküler akıl
Secular School	Seküler okul
Secular Values	Seküler değerler
Secular World	Seküler dünya

Bu terimler, sekülerleşme kavramının farklı boyutlarını ve uygulama alanlarını göstermektedir. “Secular” kavramı, sekülerleşme literatürünün temel kavramı olarak öne çıkmaktadır. “Secularism”, “Secularization” ve “Secularity” gibi terimler ise kavramın farklı yönlerini vurgulamaktadır.

Sekülerleşme kavramı, literatürde çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır. Bu boyutlar, kavramın farklı bağlamlarda nasıl anlaşıldığını ve kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 84: Sekülerleşme Kavramının Farklı Boyutları

Boyut	İlgili Terimler
Politik/Kurumsal	Secular State, Secular Law, Secular Nationalism, Secular Democracy, Secular Power
Eğitimsel	Secular Education, Secular Schools, Secular School
Toplumsal	Secular Society, Secular Culture, Secular Context, Secular World
Düşünsel/Felsefi	Secular Humanism, Secular Ethics, Secular Reason, Secular Values, Secular Morality
Bireysel/Maneviyat	Secular Spirituality, Secular Religion, Secular Pilgrimage
Tarihsel/Dönemsel	Secular Modernity, Secular Competition
Teorik	Secularism Theory, Post-Secular, Post-Secularism

Sekülerleşme kavramının bu farklı boyutları, kavramın çok yönlülüğünü ve kompleksliğini göstermektedir. Politik/kurumsal boyut, seküler devlet ve hukuk gibi kurumsal yapıları vurgularken; eğitimsel boyut, seküler eğitim ve okullar üzerine odaklanmaktadır. Toplumsal boyut, seküler toplum ve kültür gibi kollektif yapıları ele alırken; düşünsel/felsefi boyut, seküler hümanizm, etik ve değerler gibi felsefi temelleri incelemektedir.

Bireysel/maneviyat boyutu, seküler maneviyat ve din gibi bireysel deneyim alanlarına odaklanmaktadır. Tarihsel/dönemsel boyut, seküler modernite gibi tarihsel süreçleri ele alırken; teorik boyut, sekülerizm teorisi ve post-sekülerizm gibi teorik çerçevelere odaklanmaktadır.

Bu boyutlar, sekülerleşme kavramının farklı disiplinlerde ve farklı bağlamlarda nasıl anlaşıldığını ve kullanıldığını göstermektedir. Sekülerleşme, sadece dinin toplumsal etkisinin azalması olarak değil, çok boyutlu ve kompleks bir süreç olarak ele alınmaktadır.

4.3.2. Zamansal Analiz

Zamansal analiz başlığında, sekülerleşme literatüründeki anahtar kelimelerin yıllar içindeki kullanım sıklıkları, büyüme oranları analizi ve trend konular incelenmiştir. Bu analizler, alanın zaman içindeki evrimini ve güncel araştırma eğilimlerini ortaya koymaktadır.

4.3.2.1. Anahtar Kelimelerin Yıllar İçindeki Kullanım Sıklıkları

Sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin yıllar içindeki kullanım sıklıkları, bu alandaki akademik ilginin zamansal gelişimini ve kavramsal odak noktalarındaki değişimleri göstermesi açısından önemlidir. Bu başlıkta, uluslararası ve ulusal literatürde sekülerleşme ile ilgili anahtar kelimelerin yıllar içindeki kullanım sıklıkları incelenecektir.

4.3.2.1.1. Uluslararası Literatürde Dönemsel Değişimler

Uluslararası literatürde, sekülerleşme kavramı ile ilgili çalışmalar özellikle 2000'li yıllardan itibaren artış göstermiştir. Anahtar kelimelerin kullanım sıklıklarının

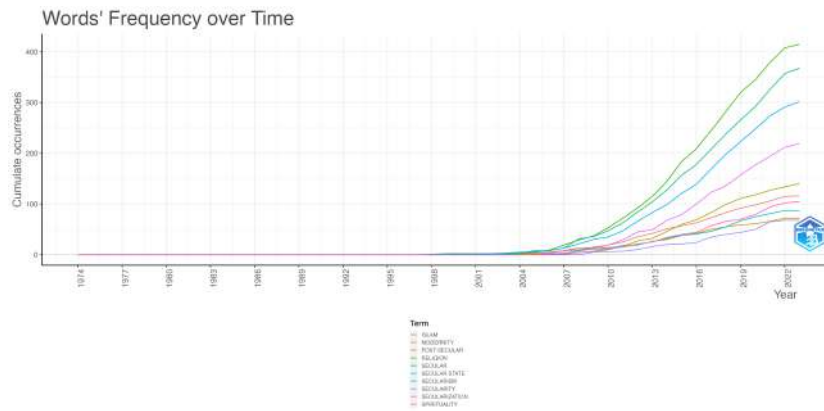
yıllara göre dağılımı, bu alandaki akademik ilginin dönemsel değişimlerini ortaya koymaktadır.

Tablo 85: Uluslararası Literatürde Dönemsel Değişim (Kümülatif Değerler)

Dönem	Önemli Gözlemler
1990-1999	Bu dönemde sekülerizm çalışmaları oldukça az. 1999 sonunda “RELIGION” (2), “SECULAR” (3), “SECULARISM” (2) terimlerinin kümülatif kullanımı çok düşük seviyede.
2000-2009	Çalışmalar artmaya başlıyor. 2009 sonunda “RELIGION” (37), “SECULAR” (47), “SECULARISM” (35) kümülatif değerlere ulaşmış.
2010-2019	Çalışmaların hızla arttığı dönem. 2019 sonunda “RELIGION” (320), “SECULAR” (266), “SECULARISM” (223) kümülatif değerlere ulaşıyor. “POST-SECULAR” (83) kavramı önem kazanıyor.
2020-2023	Sadece 4 yıllık dönem olmasına rağmen önemli artış. 2023 sonunda “RELIGION” (415), “SECULAR” (368), “SECULARISM” (302) kümülatif değerlere ulaşıyor.

1990-1999 döneminde sekülerleşme çalışmaları oldukça sınırlıyken, 2000-2009 döneminde bu alandaki çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Ancak asıl büyük artış, 2010-2019 döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, “RELIGION”, “SECULAR” ve “SECULARISM” gibi temel kavramların kullanım sıklığı önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca, “POST-SECULAR” kavramı da bu dönemde önem kazanmıştır.

2020-2023 döneminde ise, sadece 4 yıllık bir süre olmasına rağmen, sekülerleşme çalışmalarının artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde, “RELIGION” (415), “SECULAR” (368) ve “SECULARISM” (302) terimlerinin kümülatif kullanımı en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Grafik 38: Uluslararası Literatürde Anahtar Kelimelerin Yıllar İçindeki Kullanım Sıklığı

Yukarıdaki grafik, uluslararası literatürde en sık kullanılan anahtar kelimelerin yıllar içindeki kullanım sıklığını göstermektedir. Grafikte de açıkça görüldüğü üzere, 2010 yılı sonrası bu alandaki çalışmalarda belirgin bir artış yaşanmıştır. Özellikle “religion”, “secular”, “secularism” ve “secularization” gibi temel kavramların kullanımını 2010-2020 arası dönemde hızla artmıştır.

4.3.2.1.2. Ulusal Literatürde Dönemsel Değişimler

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramı ile ilgili çalışmaların yıllar içindeki değişimi, uluslararası literatüre benzer bir eğilim göstermektedir. Ancak, ulusal literatürde “laiklik” kavramının merkezi konumu dikkat çekmektedir.

Tablo 86: Ulusal Literatürde Dönemsel Değişim (Kümülatif Değerler)

Dönem	Önemli Gözlemler
1990-1999	Çalışmalar ağırlıklı olarak “LAİKLİK” üzerine. 1999 sonunda “LAİKLİK” (22), “SEKÜLERİZM” (3), “DİN” (5) kümülatif değerlere ulaşmış. “SEKÜLERLEŞME” terimi bu dönemde henüz kullanılmıyor.
2000-2009	“LAİKLİK” kavramı kullanımı artıyor. 2009 sonunda “LAİKLİK” (42), “SEKÜLERİZM” (10), “SEKÜLERLEŞME” (9) kümülatif değerlere ulaşmış.
2010-2019	Tüm kavramlarda belirgin artış. 2019 sonunda “LAİKLİK” (71), “SEKÜLERİZM” (54), “SEKÜLERLEŞME” (50) kümülatif değerlere ulaşıyor.
2020-2023	Sadece 4 yıllık dönem olmasına rağmen hızlı artış devam ediyor. 2023 sonunda “LAİKLİK” (105), “SEKÜLERLEŞME” (94), “SEKÜLERİZM” (80) kümülatif değerlere ulaşarak önemli büyüme kaydediyor.

1990-1999 döneminde ulusal literatürde “LAİKLİK” kavramı ön plandayken, “SEKÜLERLEŞME” terimi henüz yaygın olarak kullanılmamaktadır. 2000-2009 döneminde “LAİKLİK” kavramının kullanımı artmaya devam ederken, “SEKÜLERİZM” ve “SEKÜLERLEŞME” gibi kavramlar da literatürde yer almaya başlamıştır.

2010-2019 döneminde tüm kavramlarda belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu dönemde, “LAİKLİK” (71), “SEKÜLERİZM” (54) ve “SEKÜLERLEŞME” (50) kavramlarının kümülatif kullanımı önemli ölçüde artmıştır. 2020-2023 döneminde ise, sadece 4 yıllık bir süre olmasına rağmen, bu kavramların kullanımı hızla artmaya devam etmiştir. Bu dönemde, “LAİKLİK” (105), “SEKÜLERLEŞME” (94) ve “SEKÜLERİZM” (80) kavramlarının kümülatif kullanımı en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

4.3.2.2.1. Tüm Veri Periyodu Boyunca CAGR Değerleri

4.3.2.2.1.1. Uluslararası Literatürde CAGR Değerleri

Uluslararası literatürde en yüksek büyüme oranına sahip terimler, sekülerleşme çalışmalarındaki kavramsal odak noktalarının değişimini göstermektedir.

Tablo 87: Uluslararası Literatürde En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler

Sıra	Terim	CAGR (%)	Analiz Periyodu	Başlangıç Değeri	Son Değer (2023)
1	POST-SECULAR	%33.68	2007-2023	1	104
2	SECULARIZATION	%33.61	2005-2023	1	184
3	SECULAR STATE	%30.04	2006-2023	1	87
4	RELIGION	%27.27	1998-2023	1	415
5	SECULAR	%26.66	1998-2023	1	368
6	SPIRITUALITY	%26.24	2006-2023	2	105
7	SECULARISM	%25.66	1998-2023	1	302
8	ISLAM	%21.33	2002-2023	2	116
9	SECULARITY	%20.49	2009-2023	5	68
10	MODERNITY	%19.51	1999-2023	1	72

Uluslararası literatürde en yüksek CAGR değerine sahip terim “POST-SECULAR” (%33.68) olarak görülmektedir. Bunu “SECULARIZATION” (%33.61) ve “SECULAR STATE” (%30.04) takip etmektedir. Bu veriler, post-seküler yaklaşımların ve sekülerleşme teorisinin akademik ilgiyi en hızlı şekilde artıran konular olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, “RELIGION” (%27.27), “SECULAR” (%26.66) ve “SECULARISM” (%25.66) gibi temel kavramların da yüksek büyüme oranlarına sahip olduğu görülmektedir. “SPIRITUALITY” (%26.24) ve “ISLAM” (%21.33) kavramlarının yüksek büyüme oranları, sekülerleşme çalışmalarında maneviyat ve İslam konularına olan ilginin hızla arttığını göstermektedir.

4.3.2.2.1.2. Ulusal Literatürde CAGR Değerleri

Ulusal literatürde en yüksek büyüme oranına sahip terimler, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarının kavramsal odak noktalarındaki değişimi yansıtmaktadır.

Tablo 88: Ulusal Literatürde En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler

Sıra	Terim	CAGR (%)	Analiz Periyodu	Başlangıç Değeri	Son Değer (2023)
1	DİN SOSYOLOJİSİ	%25.45	2008-2023	1	30
2	SEKÜLERLEŞME	%24.15	2002-2023	1	94
3	SEKÜLER	%23.94	2008-2023	1	25
4	SEKÜLERLİK	%22.43	2009-2023	1	17
5	MODERNLEŞME	%16.59	2008-2023	2	20
6	SEKÜLERİZM	%12.94	1987-2023	1	80
7	DİN	%11.67	1984-2023	1	74
8	LAİKLİK	%10.63	1984-2023	2	105
9	TÜRKİYE	%9.09	1988-2023	1	21
10	İSLAM	%8.37	1984-2023	1	23

Ulusal literatürde en yüksek CAGR değerine sahip terim “DİN SOSYOLOJİSİ” (%25.45) olarak görülmektedir. Bunu “SEKÜLERLEŞME” (%24.15) ve “SEKÜLER” (%23.94) takip etmektedir. Bu veriler, ulusal literatürde din sosyolojisi alanındaki çalışmaların ve sekülerleşme kavramının akademik ilgiyi en hızlı şekilde artıran konular olduğunu göstermektedir.

Dikkat çekici bir nokta, uzun süredir ulusal literatürde var olan “LAİKLİK” (%10.63) kavramının, daha yeni kavramlara göre daha düşük bir büyüme oranına sahip olmasıdır.

4.3.2.2.2. 2000 Yılı Sonrası CAGR Değerleri

2000 yılı, sekülerleşme çalışmalarında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu tarihten sonra, hem uluslararası hem de ulusal literatürde sekülerleşme ile ilgili çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu nedenle, 2000 yılı sonrası CAGR değerleri ayrıca analiz edilmiştir.

4.3.2.2.2.1. Uluslararası Literatürde 2000 Sonrası CAGR Değerleri

Tablo 89: Uluslararası Literatürde 2000 Sonrası En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler

Sıra	Terim	CAGR (%)	Analiz Periyodu	Başlangıç Değeri	Son Değer (2023)
1	POST-SECULAR	%33.68	2007-2023	1	104
2	SECULARIZATION	%33.61	2005-2023	1	184
3	SECULAR STATE	%30.04	2006-2023	1	87
4	SECULARISM	%28.18	2000-2023	1	302
5	SPIRITUALITY	%26.24	2006-2023	2	105

Sıra	Terim	CAGR (%)	Analiz Periyodu	Başlangıç Değeri	Son Değer (2023)
6	RELIGION	%26.11	2000-2023	2	415
7	SECULAR	%25.45	2000-2023	2	368
8	İSLAM	%21.33	2002-2023	2	116
9	SECULARITY	%20.49	2009-2023	5	68
10	MODERNITY	%20.44	2000-2023	1	72

2000 yılı sonrası uluslararası literatürde en yüksek CAGR değerine sahip terimler, tüm veri periyodu boyunca en yüksek CAGR değerine sahip terimlerle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. “POST-SECULAR” (%33.68), “SECULARIZATION” (%33.61) ve “SECULAR STATE” (%30.04) terimleri, 2000 yılı sonrası en hızlı büyüyen terimler olarak öne çıkmaktadır.

4.3.2.2.2. Ulusal Literatürde 2000 Sonrası CAGR Değerleri

Tablo 90: Ulusal Literatürde 2000 Sonrası En Yüksek CAGR Değerine Sahip Terimler

Sıra	Terim	CAGR (%)	Analiz Periyodu	Başlangıç Değeri	Son Değer (2023)
1	DİN SOSYOLOJİSİ	%25.45	2008-2023	1	30
2	SEKÜLERLEŞME	%24.15	2002-2023	1	94
3	SEKÜLER	%23.94	2008-2023	1	25
4	SEKÜLERLİK	%22.43	2009-2023	1	17
5	SEKÜLERİZM	%20.99	2000-2023	1	80
6	MODERNLEŞME	%16.59	2008-2023	2	20
7	DİN	%14.95	2000-2023	3	74
8	TÜRKİYE	%10.76	2000-2023	2	21
9	LAİKLİK	%9.80	2000-2023	12	105
10	İSLAM	%9.26	2000-2023	3	23

2000 yılı sonrası ulusal literatürde en yüksek CAGR değerine sahip terimler, tüm veri periyodu boyunca en yüksek CAGR değerine sahip terimlerle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. “DİN SOSYOLOJİSİ” (%25.45), “SEKÜLERLEŞME” (%24.15) ve “SEKÜLER” (%23.94) terimleri, 2000 yılı sonrası en hızlı büyüyen terimler olarak öne çıkmaktadır.

Belirgin bir değişiklik, “SEKÜLERİZM” teriminin CAGR değerinin 2000 yılı sonrası daha yüksek olmasıdır (%20.99’a karşı %12.94). Bu durum, “SEKÜLERİZM” teriminin 2000 yılı sonrası daha hızlı bir büyüme gösterdiğini işaret etmektedir.

4.3.2.2.3. Son 5 Yıldaki Trendler

Son 5 yıldaki trendleri incelemek, sekülerleşme çalışmalarındaki güncel eğilimleri anlamak açısından önemlidir. Bu başlıkta, 2019-2023 yılları arasındaki dönemde uluslararası ve ulusal literatürdeki anahtar kelimelerin kullanım sıklıklarındaki değişimler incelenecektir.

4.3.2.2.3.1. Uluslararası Literatürde Son 5 Yıllık Trend

Tablo 91: Uluslararası Literatürde Son 5 Yıllık Trend (2019-2023)

Terim	2019 (Kümülatif)	2023 (Kümülatif)	Artış Miktarı	Artış Oranı
RELIGION	320	415	95	%29.7
SECULAR	266	368	102	%38.3
SECULARISM	223	302	79	%35.4
SECULARIZATION	132	184	52	%39.4
ISLAM	92	116	24	%26.1
SPIRITUALITY	70	105	35	%50.0
POST-SECULAR	83	104	21	%25.3
SECULAR STATE	67	87	20	%29.9
MODERNITY	59	72	13	%22.0
SECULARITY	44	68	24	%54.5

Son 5 yılda, uluslararası literatürde en yüksek artış oranına sahip terimler “SECULARITY” (%54.5) ve “SPIRITUALITY” (%50.0) olarak görülmektedir. Bu durum, seküler olma durumuna ve maneviyat konularına olan akademik ilginin son yıllarda önemli ölçüde arttığını göstermektedir.

“SECULAR” (%38.3), “SECULARISM” (%35.4) ve “SECULARIZATION” (%39.4) gibi temel kavramlar da son 5 yılda önemli artışlar göstermiştir. “RELIGION” terimi mutlak artış miktarı olarak en yüksek değere sahiptir (95), ancak yüzdesel artış açısından (%29.7) diğer terimlerden daha düşük bir oranda büyümüştür.

4.3.2.2.3.2. Ulusal Literatürde Son 5 Yıllık Trend

Tablo 92: Ulusal Literatürde Son 5 Yıllık Trend (2019-2023)

Terim	2019 (Kümülatif)	2023 (Kümülatif)	Artış Miktarı	Artış Oranı
LAİKLİK	71	105	32	%45.1
SEKÜLERLEŞME	50	94	44	%88.0
SEKÜLERİZM	54	80	26	%48.1
DİN	49	74	25	%51.0
DİN SOSYOLOJİSİ	7	30	23	%328.6
SEKÜLER	13	25	12	%92.3

Terim	2019 (Kümülatif)	2023 (Kümülatif)	Artış Miktarı	Artış Oranı
İSLAM	17	23	6	%35.3
TÜRKİYE	15	21	6	%40.0
MODERNLEŞME	15	20	5	%33.3
SEKÜLERLİK	8	17	9	%112.5

Son 5 yılda, ulusal literatürde en yüksek artış oranına sahip terim “DİN SOSYOLOJİSİ” (%328.6) olarak görülmektedir. Bu durum, din sosyolojisi alanındaki çalışmaların son yıllarda çok hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir.

“SEKÜLERLİK” (%112.5) ve “SEKÜLER” (%92.3) terimleri de son 5 yılda önemli artışlar göstermiştir. “SEKÜLERLEŞME” terimi mutlak artış miktarı olarak en yüksek değere sahiptir (44) ve yüzdesel artış açısından da (%88.0) önemli bir büyüme göstermiştir.

“LAİKLİK” terimi, ulusal literatürde en sık kullanılan terim olmaya devam etmektedir, ancak artış oranı (%45.1) diğer bazı terimlere göre daha düşüktür. Bu durum, ulusal literatürde “LAİKLİK” dışındaki terimlere olan ilginin son yıllarda daha hızlı arttığını göstermektedir.

4.3.2.3. Trend Konular (Trend Topics) Analizi

Trend Konular (Trend Topics) analizi, sekülerleşme kavramına ilişkin anahtar kelimelerin zaman içerisindeki popülerlik dönemlerini ve bu kelimelerin kullanımının hangi zaman dilimlerinde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu analiz, literatürdeki kavramsal değişimleri ve akademik ilginin odak noktalarındaki dönüşümleri anlamamıza yardımcı olmaktadır.

4.3.2.3.1. Trend Konuların Dağılımı

Trend Konular analizi, her bir terimin kullanımının zamansal dağılımını çeyreklik (persentil) değerlere göre incelemektedir. Bu analiz, terimlerin ilk kullanıldığı tarihten son kullanıldığı tarihe kadar geçen süreyi ve merkezi yılı göstermektedir.

4.3.2.3.1.1. Uluslararası Literatürde Trend Konuların Dağılımı

Uluslararası literatürde trend konuların zamansal dağılımı, merkezi yıl değerlerine göre incelendiğinde farklı kavramsal odaklanmalara işaret etmektedir.

Tablo 93: Uluslararası Literatürde Trend Konuların Dönemsel Dağılımı

Dönem	Öne Çıkan Terimler	Merkezi Yıl	Yayılm (Q1-Q3)
2004-2010	plato	2004	2004-2016
	slavery	2007	2007-2020
	women's rights	2008	2008-2018
	jewish identity	2009	2008-2011
	technology, nietzsche, creation	2010	2006-2015
2012-2015	human rights, secular feminism, freedom	2012	2009-2018
	globalization, women, faith-based organizations	2013	2006-2017
	catholic church, secular religion, citizenship	2014	2011-2018
	modernity, christianity, politics	2015	2012-2020
2016-2017	religion, islam, secular clergy	2016	2012-2021
	secular, secularism, secularization	2017	2013-2020
2018-2022	charles taylor, atheism, religious	2018	2014-2021
	post-secularism, religiosity, sweden	2019	2016-2021
	clergy, secular law, post-secularity	2020	2015-2021
	australia, freedom of religion, migration	2021	2015-2021
	catholic, martyrdom, new spain	2022	2013-2022

Uluslararası literatürde trend konuların zamansal dağılımı incelendiğinde, 2004-2010 döneminde felsefi ve tarihsel konuların (plato, slavery, women's rights) öne çıktığı görülmektedir. 2012-2015 döneminde insan hakları, küreselleşme, din-devlet ilişkileri konuları, 2016-2017 döneminde temel kavramlar (religion, secular, secularism, secularization) popülerlik kazanmıştır. 2018-2022 döneminde ise charles taylor'un çalışmaları, post-seküler yaklaşımlar, dindarlık biçimleri ve güncel konular (migration, freedom of religion) ön plana çıkmaktadır.

Özellikle dikkat çekici olan, "plato" teriminin 2004-2016, "slavery" teriminin 2007-2020 gibi geniş yayılım aralıklarına sahip olması, yani bu konuların literatürde uzun süreli tartışıldığını göstermektedir. "Jewish identity" terimi ise 2008-2011 gibi daha dar bir yayılım aralığına sahip olup, daha kısa süreli bir akademik ilgiye işaret etmektedir.

4.3.2.3.1.2. Ulusal Literatürde Trend Konuların Dağılımı

Ulusal literatürde trend konuların zamansal dağılımı, Türkiye’deki sekülerleşme tartışmalarının dönemsel odak noktalarını yansıtmaktadır.

Tablo 94: Ulusal Literatürde Trend Konuların Dönemsel Dağılımı

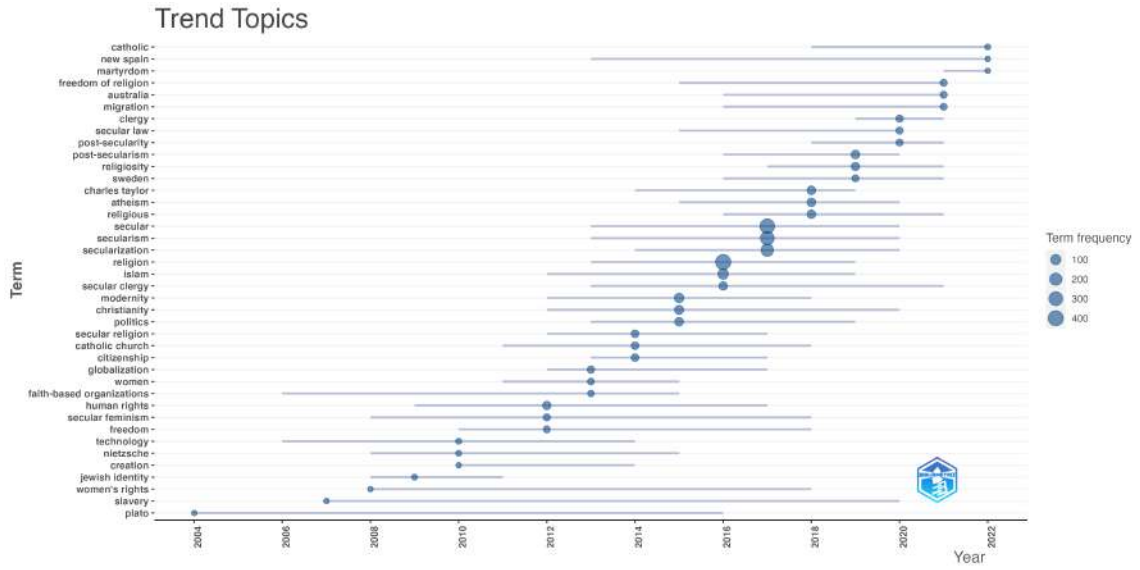
Dönem	Öne Çıkan Terimler	Merkezi Yıl	Yayımlar (Q1-Q3)
1990-2015	atatürk	1990	1987-2006
	milliyetçilik	2012	2012-2016
	postmodernizm	2014	2014-2015
	kemalizm	2015	2013-2019
2016-2018	demokrasi, eğitim, fransa	2016	2013-2019
	laiklik, islam, türkiye	2017	2012-2020
	sekülerleşme, sekülerizm, din	2018	2014-2021
2019-2022	seküler, din eğitimi, aile	2019	2015-2021
	sekülerlik, dindarlık, gelenek	2020	2015-2022
	din sosyolojisi	2021	2020-2022
	devlet, aydınlanma, diyanet işleri başkanlığı	2022	2018-2022

Ulusal literatürde trend konuların zamansal dağılımı incelendiğinde, 1990-2015 döneminde tarihsel-siyasal konuların (atatürk, milliyetçilik, kemalizm) öne çıktığı görülmektedir. 2016-2018 döneminde ise temel kavramlar (laiklik, sekülerleşme, sekülerizm) ve demokratik/eğitimsel içerikler popülerlik kazanmıştır. 2019-2022 döneminde daha spesifik konular (din eğitimi, dindarlık, din sosyolojisi) ve kurumsal analizler (devlet, diyanet işleri başkanlığı) ön plana çıkmaktadır.

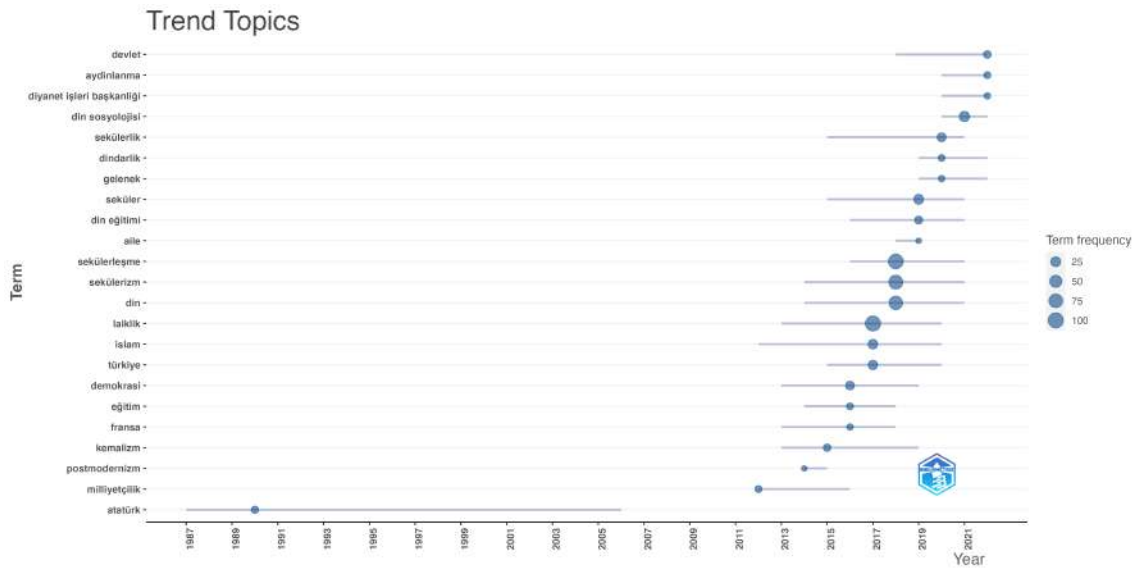
Özellikle dikkat çekici olan, “atatürk” teriminin 1987-2006 gibi çok geniş bir yayılım aralığına sahip olması, bu konunun ulusal literatürde uzun süreli ve istikrarlı bir şekilde tartışıldığını göstermektedir. “Postmodernizm” (2014-2015) gibi terimler ise daha dar bir yayılım aralığına sahip olup, daha kısa süreli bir akademik ilgiye işaret etmektedir.

4.3.2.3.2. Uluslararası ve Ulusal Literatürdeki Trend Farklılıkları

Uluslararası ve ulusal literatürdeki trend konular karşılaştırıldığında, hem benzerlikler hem de önemli farklılıklar göze çarpmaktadır.

Grafik 40: Uluslararası Literatürde Trend Topics Görselleştirmesi

Grafik 41: Ulusal Literatürde Trend Topics Görselleştirmesi

Uluslararası literatürde daha geniş bir kavramsal çeşitlilik görülürken, ulusal literatürde daha spesifik ve Türkiye bağlamına özgü terimlerin öne çıktığı görülmektedir. Uluslararası literatürde felsefi, tarihsel ve teorik konular (plato, modernity, charles taylor) daha belirginken, ulusal literatürde siyasi-tarihsel konular (ataturk, kemalizm) ve kurumsal analizler (devlet, diyanet işleri başkanlığı) öne çıkmaktadır.

Her iki literatürde de temel kavramların (secularism/sekülerizm, secularization/sekülerleşme) benzer dönemlerde (2016-2018) popülerlik kazandığı

görülmektedir. Ancak, uluslararası literatürde “post-secularism” ve “post-secularity” gibi post-seküler yaklaşımlar daha belirgin bir şekilde öne çıkarken, ulusal literatürde bu kavramlar henüz aynı düzeyde popülerlik kazanmamıştır.

4.3.2.3.3. Terimlerin Zamansal Yayılımı

Terimlerin zamansal yayılımı, ilgili terimin literatürde ne kadar süreyle tartışıldığını göstermektedir. Zamansal yayılım, terimin ilk çeyrek (Q1) ve üçüncü çeyrek (Q3) kullanım yılları arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır.

4.3.2.3.3.1. Uluslararası Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler

Tablo 95: Uluslararası Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler

Sıra	Terim	Yayılım Aralığı	Merkezi Yıl	Frekans
1	slavery	2007-2020	2007	5
2	plato	2004-2016	2004	5
3	women's rights	2008-2018	2008	5
4	new spain	2013-2022	2022	5
5	christianity	2012-2020	2015	59

Uluslararası literatürde en geniş yayılıma sahip terimler incelendiğinde, “slavery” (2007-2020), “plato” (2004-2016), “women's rights” (2008-2018), “new spain” (2013-2022) ve “christianity” (2012-2020) gibi terimlerin literatürde uzun süreli ve istikrarlı bir şekilde tartışıldığı görülmektedir.

4.3.2.3.3.2. Ulusal Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler

Tablo 96: Ulusal Literatürde En Geniş Yayılıma Sahip Terimler

Sıra	Terim	Yayılım Aralığı	Merkezi Yıl	Frekans
1	atatürk	1987-2006	1990	9
2	sekülerleşme	2016-2021	2018	94
3	sekülerizm	2014-2021	2018	80
4	din	2014-2021	2018	74
5	laiklik	2013-2020	2017	105

Ulusal literatürde en geniş yayılıma sahip terimler incelendiğinde, “atatürk” (1987-2006) teriminin dikkat çekici bir şekilde uzun süreli ve istikrarlı bir tartışma konusu olduğu görülmektedir. Bunu “sekülerleşme” (2016-2021), “sekülerizm” (2014-2021), “din” (2014-2021) ve “laiklik” (2013-2020) terimleri takip etmektedir.

Uluslararası ve ulusal literatürdeki terimlerin zamansal yayılımları karşılaştırıldığında, ulusal literatürde “atatürk” teriminin, uluslararası literatürdeki herhangi bir terimden daha erken bir dönemde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de sekülerleşme tartışmalarının Atatürk ile güçlü bir şekilde ilişkilendirildiğini göstermektedir.

4.3.3. Kavramsal Çerçeve

Sekülerleşme kavramına ilişkin bibliyometrik veriler, uluslararası ve ulusal düzeyde farklı kavramsal çerçevelerin kullanıldığını göstermektedir. Bu başlıkta, sekülerleşme literatüründe öne çıkan kavramsal sınıflandırmalar ve bunların uluslararası literatür ile ulusal literatür arasındaki dağılımları incelenecektir.

4.3.3.1. Sekülerlik ve İlgili Kavramlar

Sekülerleşme kavramını doğrudan tanımlayan ve onunla yakından ilişkili olan terimler, hem uluslararası hem de ulusal literatürde en sık kullanılan kavramlar arasında yer almaktadır.

Tablo 97: Sekülerlik ve İlgili Kavramların Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
secular	368	laiklik	105
secularism	302	sekülerleşme	94
secularization	184	sekülerizm	83
post-secular	104	seküler	26
secularity	68	sekülerlik	18

Her iki veri tabanında da sekülerlik ile ilgili temel kavramlar en sık tekrarlanan terimler arasında yer almaktadır. Uluslararası literatürde “secular” (368), “secularism” (302) ve “secularization” (184) kavramları öne çıkarken, ulusal literatürde “laiklik” (105), “sekülerleşme” (94) ve “sekülerizm” (83) kavramları daha sık kullanılmaktadır. Uluslararası literatürde “post-secular” (104) kavramının önemli bir yer tutması, son dönemdeki sekülerleşme tartışmalarına yönelik yeni bir yaklaşımı işaret etmektedir. Ulusal literatürde ise “dünyevileşme” (14) gibi yerel kavramsallaştırmalar dikkat çekmektedir.

4.3.3.2. Dini Gelenekler ve İnançlar

Sekülerleşme kavramı doğası gereği din ile yakın ilişki içindedir. Her iki literatürde de çeşitli dini gelenekler ve inançlara ilişkin kavramlar yoğun olarak kullanılmaktadır.

Tablo 98: Dini Gelenekler ve İnançların Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
religion	415	din	74
islam	116	islam	24
spirituality	105	tasavvuf	7
christianity	59	hristiyanlık	4
atheism	46	yahudilik	2

Uluslararası literatürde dini gelenekler daha kapsamlı ve çeşitli bir biçimde incelenmektedir. “Religion” (415) kavramı en sık kullanılan terim olarak öne çıkarken, bunu “islam” (116), “spirituality” (105) ve “christianity” (59) izlemektedir. Ulusal literatürde ise “din” (74) ve “islam” (24) kavramları öne çıkmakta, ancak diğer dini geleneklere ilişkin kavramların kullanım sıklığı oldukça düşük kalmaktadır. Uluslararası literatürde “spirituality” (105) kavramının önemli bir yer tutması, sekülerleşme tartışmalarında manevi boyutun önemini gösterirken, ulusal literatürde bu kavramın karşılığı olarak “tasavvuf” (7) kavramının daha sınırlı kullanıldığı görülmektedir.

4.3.3.3. Siyaset ve Yönetişim

Sekülerleşme kavramı, siyaset ve yönetim alanlarıyla da yakından ilişkilidir. Bu ilişki, her iki literatürde de çeşitli politik kavramların kullanımında görülmektedir.

Tablo 99: Siyaset ve Yönetişim Kavramlarının Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
politics	47	demokrasi	18
democracy	40	devlet	10
nationalism	38	Kemalizm	9
liberalism	20	siyaset	6
marxism	15	AKP	3

Uluslararası literatürde genel politik teoriler ve kavramlar daha yaygın olarak kullanılmaktadır. “Politics” (47), “democracy” (40) ve “nationalism” (38) gibi

kavramlar öne çıkarken, “liberalism” (20) ve “marxism” (15) gibi politik ideolojiler de sıklıkla ele alınmaktadır. Ulusal literatürde ise Türkiye bağlamına özgü “Kemalizm” (9) ve “AKP” (3) gibi politik kavramlar daha belirgindir. Her iki literatürde de “demokrasi” kavramının yüksek sıklıkta kullanılması, sekülerleşme ve demokratikleşme arasındaki ilişkinin önemine işaret etmektedir.

4.3.3.4. Sosyal ve Kültürel Kavramlar

Sekülerleşme, toplumsal ve kültürel dönüşümlerle de yakından ilişkilidir. Bu ilişki, her iki literatürde de çeşitli sosyal ve kültürel kavramların kullanımında görülmektedir.

Tablo 100: Sosyal ve Kültürel Kavramların Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
modernity	72	modernleşme	20
identity	53	modernite	12
pluralism	43	modernizm	11
gender	33	kimlik	6
culture	26	gelenek	6

Moderniteyle ilgili kavramlar her iki literatürde de önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası literatürde “modernity” (72) kavramı öne çıkarken, ulusal literatürde “modernleşme” (20), “modernite” (12) ve “modernizm” (11) kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Uluslararası literatürde “identity” (53), “pluralism” (43) ve “gender” (33) gibi çağdaş sosyal teoride önemli yer tutan kavramlar daha belirgin, ulusal literatürde bu kavramların kullanım sıklığı daha düşüktür. Bu durum, uluslararası literatürde çağdaş sosyal teoriye daha fazla vurgu yapıldığını göstermektedir.

4.3.3.5. Eğitim ve Bilgi

Eğitim ve bilgi alanları, sekülerleşme tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Her iki literatürde de eğitimle ilgili kavramlar sıklıkla kullanılmaktadır.

Tablo 101: Eğitim ve Bilgi Kavramlarının Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
religious education	64	din eğitimi	11
education	48	eğitim	7
secular education	35	din öğretimi	3
higher education	13	imam hatip okulları	2

Din eğitimi konusu her iki literatürde de öne çıkan bir temadır. Uluslararası literatürde “religious education” (64), “education” (48) ve “secular education” (35) kavramları daha genel bir bağlamda ele alınırken, ulusal literatürde “din eğitimi” (11) ile birlikte “imam hatip okulları” (2) gibi Türkiye’ye özgü eğitim kurumları dikkat çekmektedir. Bu durum, ulusal literatürde eğitim konusunun daha yerel ve spesifik bir bağlamda ele alındığını göstermektedir.

4.3.3.6. Coğrafi Bölgeler ve Ülkeler

Sekülerleşme çalışmalarında çeşitli coğrafi bölgeler ve ülkeler farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. Her iki literatürde de belirli ülke ve bölgelere yönelik atıflar bulunmaktadır.

Tablo 102: Coğrafi Bölgeler ve Ülkelerin Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
Israel	35	Türkiye	21
Turkey	33	Fransa	6
India	27	Avrupa	3
Russia	15	İngiltere	2
Europe	15	İran	2

Uluslararası literatürde daha geniş bir coğrafi çeşitlilik görülmektedir. “Israel” (35), “Turkey” (33) ve “India” (27) gibi farklı bölgelerdeki ülkeler öne çıkarken, “Russia” (15) ve “Europe” (15) gibi ülke ve bölgeler de sıklıkla ele alınmaktadır. Ulusal literatürde ise doğal olarak “Türkiye” (21) merkezli bir yaklaşım hâkimdir. “Fransa” (6) ve “Avrupa” (3) gibi bölgelere de atıflar yapılmaktadır. Fransa’nın ulusal literatürde öne çıkması, muhtemelen laik devlet modeli olarak incelenmesinden kaynaklanmaktadır.

4.3.3.7. Hukuki ve Kurumsal Çerçeveseler

Sekülerleşme, hukuki ve kurumsal çerçevelerle de yakından ilişkilidir. Her iki literatürde de çeşitli hukuki ve kurumsal kavramlar kullanılmaktadır.

Tablo 103: Hukuki ve Kurumsal Çerçeveselerin Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
human rights	40	din özgürlüğü	5
religious freedom	27	din ve vicdan özgürlüğü	4
freedom of religion	15	anayasa	3
law	19	hukuk	2

Din özgürlüğü kavramı her iki literatürde de önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası literatürde “human rights” (40), “religious freedom” (27) ve “freedom of religion” (15) kavramları daha sık kullanılırken, ulusal literatürde “din özgürlüğü” (5) ve “din ve vicdan özgürlüğü” (4) kavramları daha düşük frekansta görülmektedir. Bu durum, uluslararası literatürde hukuki ve kurumsal çerçevelere daha fazla vurgu yapıldığını göstermektedir.

4.3.3.8. Önemli Düşünürler ve Araştırmacılar

Sekülerleşme çalışmalarında önemli düşünürler ve araştırmacılara sıklıkla atıf yapılmaktadır. Her iki literatürde de belirli düşünürlerin isimleri öne çıkmaktadır.

Tablo 104: Önemli Düşünürler ve Araştırmacıların Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
Charles Taylor	48	Talal Asad	4
Habermas	33	Habermas	3
Jurgen Habermas	22	İris Murdoch	4
Talal Asad	7	Şerif Mardin	2

Uluslararası literatürde “Charles Taylor” (48) ve “Habermas”/“Jurgen Habermas” (55) gibi Batılı düşünürler öne çıkarken, ulusal literatürde “Talal Asad” (4), “Habermas” (3) ve “Şerif Mardin” (2) gibi farklı isimler de ön plana çıkmaktadır. Charles Taylor’ın uluslararası literatürde bu denli öne çıkması, sekülerleşme üzerine yazdığı “A Secular Age” adlı etkili kitabından kaynaklanmaktadır. Ulusal literatürde Türk sosyolog Şerif Mardin’in yer alması, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarında yerel düşünürlere de değer verildiğini göstermektedir.

4.3.3.9. Tarihsel Dönemler ve Süreçler

Sekülerleşme, tarihsel dönemler ve süreçlerle de yakından ilişkilidir. Her iki literatürde de çeşitli tarihsel kavramlar kullanılmaktadır.

Tablo 105: Tarihsel Dönemler ve Süreçlerin Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
enlightenment	22	Atatürk	9
renaissance	7	Cumhuriyet	5
18th century	5	tek parti dönemi	3
		Atatürk devrimleri	2

Uluslararası literatürde genel tarihsel süreçler öne çıkmaktadır. “Enlightenment” (22), “renaissance” (7) ve “18th century” (5) gibi kavramlar, sekülerleşmenin Batı tarihindeki kökenlerine atıf yapmaktadır. Ulusal literatürde ise Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemine ait kavramlar daha belirgindir. “Atatürk” (9), “Cumhuriyet” (5), “tek parti dönemi” (3) ve “Atatürk devrimleri” (2) gibi kavramlar, Türkiye’deki sekülerleşme sürecinin tarihsel bağlamını yansıtmaktadır.

4.3.3.10. Metodolojik Yaklaşımlar

Sekülerleşme çalışmalarında çeşitli metodolojik yaklaşımlar kullanılmaktadır. Her iki literatürde de belirli metodolojik kavramlar öne çıkmaktadır.

Tablo 106: Metodolojik Yaklaşımların Kullanım Sıklığı

Uluslararası Literatür	Frekans	Ulusal Literatür	Frekans
sociology of religion	19	din sosyolojisi	30
religious studies	17	din psikolojisi	2
philosophy of religion	14	dinler tarihi	2

Her iki literatürde de din sosyolojisi önemli bir metodolojik yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası literatürde “sociology of religion” (19), “religious studies” (17) ve “philosophy of religion” (14) gibi kavramlar daha dengeli bir dağılım gösterirken, ulusal literatürde “din sosyolojisi” (30) kavramı belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu durum, ulusal literatürde din sosyolojisi perspektifinin sekülerleşme çalışmalarında dominant bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

4.4. Ağ Analizleri

Ağ analizleri kısmında, sekülerleşme literatürünün ilişkisel yapısı ortak kelime analizi, tematik harita analizi, ortak atıf analizi ve bibliyografik eşleşme analizi teknikleriyle incelenmiştir. Bu analizler, literatürdeki tematik kümeleri, kavramsal ilişkileri ve fikir topluluklarını ortaya koymaktadır.

4.4.1. Ortak Kelime Analizi

Ortak kelime analizi başlığında, sekülerleşme literatüründeki anahtar kelimelerin birlikte kullanılma örüntüleri uluslararası ve ulusal literatür için ayrı ayrı

ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu analiz, literatürdeki kavramsal yapıyı ve temel tematik odaklanmaları göstermektedir.

4.4.1.1. Uluslararası Literatür Ortak Kelime Analizi

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının incelendiği veri doğrultusunda yapılan ortak kelime (co-occurrence) analizi sonuçları bu başlıkta sunulmaktadır. Analiz, sekülerleşme kavramının uluslararası literatürdeki kavramsal yapısını ve temel kümelerini ortaya koymaktadır.

4.4.1.1.1. Veri Seti ve Genel Yapı

Uluslararası literatürü verisi, en sık tekrar eden 50 kelimeyle sınırlandırılmış ve bu doğrultuda toplam 49 bağlantılı anahtar kavram elde edilmiştir. Bu kavramlar aralarındaki ilişkilere göre 6 kümeye ayrılmıştır.

Tablo 107: Uluslararası Literatür Ortak Kelime Ağında Küme Dağılımı

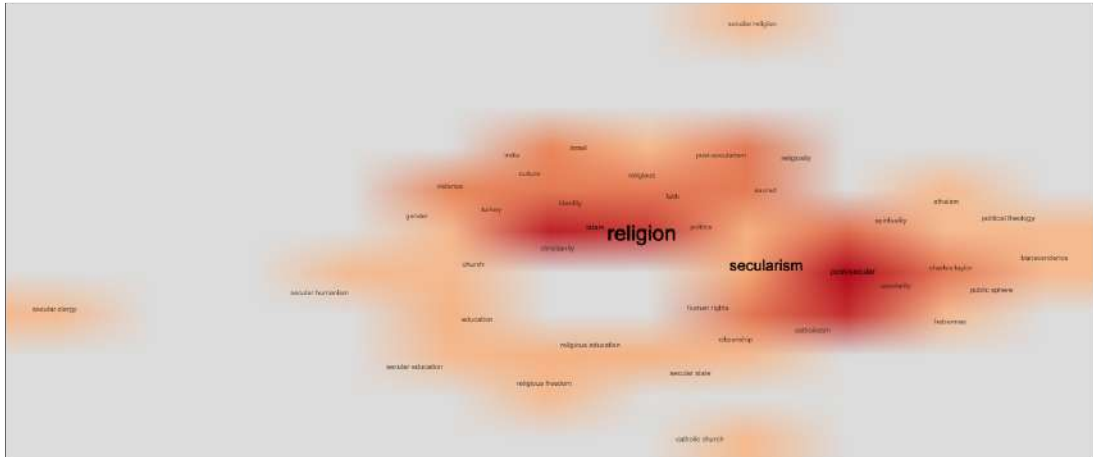
Küme No	Kavram Sayısı	Oran (%)
Küme 1	21	42,9
Küme 2	19	38,8
Küme 3	6	12,2
Küme 4	1	2,0
Küme 5	1	2,0
Küme 6	1	2,0
Toplam	49	100,0

Tablo 107’da görüldüğü üzere, kavramların iki ana küme etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dağılım, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının iki ana kavramsal çerçeve etrafında yapılandığını göstermektedir. Buna ek olarak daha küçük bir tematik alanın da belirgin olduğunu göstermektedir.

arasında en güçlü bağlantı noktası olduğunu göstermektedir. Bunu “secular” (seküler) ve “secularism” (sekülerizm) kavramları takip etmektedir.

Closeness değeri, bir kavramın ağın merkezine ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. “Religion” kavramının en yüksek closeness değerine sahip olması, bu kavramın ağın en merkezi kavramı olduğunu ortaya koymaktadır. “Secularism” ve “secular” kavramları da merkeze yakın konumdadır.

PageRank değeri ise bir kavramın ağdaki etkisini ve önemini göstermektedir. “Religion”, “secular” ve “secularism” kavramlarının en yüksek PageRank değerlerine sahip olması, bu kavramların uluslararası literatürde en etkili kavramlar olduğunu göstermektedir.

Grafik 43: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağı Yoğunluk Haritası

Grafik 43’de Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağı Yoğunluk Haritası görülmektedir. Haritada “religion” ve “secularism” kavramlarının etrafında oluşan yoğunlaşma açıkça görülmektedir. Kırmızı ve turuncu tonlarının daha yoğun olduğu bu alanlar, kavramların literatürdeki merkezi konumunu ve etkisini yansıtmaktadır. Ortak kelime ağı üzerindeki bu yoğunluk dağılımı, söz konusu kavramların uluslararası literatürde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

4.4.1.1.3. Tematik Kümeler ve İçerikleri

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının ortak kelime ağ analizi, altı farklı küme ortaya çıkarmıştır. Bu kümeler arasında iki ana küme (Küme 1 ve Küme 2) literatürün büyük bölümünü oluşturmaktadır.

4.4.1.1.3.1. Küme 1: Din ve Sekülerlik İlişkisi

Bu küme 21 kavramdan oluşmakta ve temel olarak din ile sekülerlik arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Tablo 109: Küme 1'deki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
religion	0.1375	336.15	0.0196
secular	0.1026	184.38	0.0182
islam	0.0411	17.15	0.0145
politics	0.0206	1.45	0.0125
christianity	0.0182	7.30	0.0120
identity	0.0162	20.93	0.0125
church	0.0121	15.01	0.0114

Bu küme içinde dört alt tematik grup belirlenmiştir:

Tablo 110: Küme 1'deki Alt Tematik Gruplar

Alt Tematik Grup	Kavramlar
Dinî Kurumlar ve Sistemler	religion, church, theology, christianity, islam
Din-Devlet İlişkileri	politics, nationalism, turkey, israel, india
Dinî-Seküler Etkileşim	secular, post-secularism, sacred
Sosyal ve Kimlik Boyutu	identity, gender, culture, ethics

Küme 1'deki kavramların dağılımı, din ve sekülerlik arasındaki ilişkinin hem teorik hem de pratik boyutlarının incelendiğini göstermektedir. Aynı zamanda farklı dinler (özellikle İslam ve Hıristiyanlık) bağlamında sekülerlik kavramının ele alındığı da görülmektedir. “turkey”, “india” ve “israel” gibi ülke isimlerinin varlığı, sekülerliğin farklı kültürel ve siyasi bağlamlarda incelendiğine işaret etmektedir.

4.4.1.1.3.2. Küme 2: Sekülerleşme Teorileri ve Süreçleri

Bu küme 19 kavramdan oluşmakta ve temel olarak sekülerleşme teorileri, modernite ve post-seküler düşünceye odaklanmaktadır.

Tablo 111: Küme 2'deki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
secularism	0.0855	148.24	0.0189
secularization	0.0586	56.94	0.0167
post-secular	0.0339	9.45	0.0132
modernity	0.0283	33.62	0.0135
spirituality	0.0223	2.56	0.0122
charles taylor	0.0175	1.23	0.0123
habermas	0.0142	0.51	0.0115

Bu küme içinde beş alt tematik grup belirlenmiştir:

Tablo 112: Küme 2'deki Alt Tematik Gruplar

Alt Tematik Grup	Kavramlar
Sekülerleşme Teorisi ve Kavramları	secularism, secularization, secularity, atheism
Post-Seküler Düşünce	post-secular, post-secular society, habermas, charles taylor
Modernite ve Maneviyat	modernity, spirituality, transcendence
Siyaset Felsefesi Boyutu	democracy, pluralism, public sphere, human rights, citizenship
Dini Düşünce Boyutu	catholicism, political theology, humanism

Küme 2'deki kavramların dağılımı, sekülerleşme teorilerinin felsefi ve sosyolojik boyutlarının incelendiğini göstermektedir. “Charles Taylor” ve “Habermas” gibi düşünürlerin isimleri ile “public sphere” (kamusal alan) ve “pluralism” (çoğulculuk) gibi kavramların varlığı, sekülerleşmenin felsefi ve sosyo-politik boyutuna vurgu yapıldığını ortaya koymaktadır.

4.4.1.1.3.3. Küme 3: Seküler Devlet ve Din Eğitimi

Bu küme 6 kavramdan oluşmakta ve temel olarak seküler devlet yapılanması ve din eğitimi ilişkisine odaklanmaktadır.

Tablo 113: Küme 3'teki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
secular state	0.0165	4.98	0.0116
religious education	0.0154	2.43	0.0120
education	0.0135	1.38	0.0116
religious freedom	0.0070	0.07	0.0109
secular education	0.0067	0.15	0.0109
catholic church	0.0054	0.00	0.0106

Bu küme, diğer kümelerde görülen teorik tartışmalardan farklı olarak, kurumsal yapılar ve eğitim politikaları gibi daha pratik ve uygulamaya yönelik konulara odaklanmaktadır. Seküler devlet ile birlikte din eğitiminin konumu ve din özgürlüğü bu kümede ele alınan başlıca ilişkilendirilmiş konular olarak görünmektedir.

4.4.1.1.3.4. Küme 4, 5 ve 6: Özelleşmiş Sekülerlik Kavramları

Bu kümeler birer kavramdan oluşmakta ve sekülerlikle ilgili daha özelleşmiş konuları temsil etmektedir:

Tablo 114: Küme 4, 5 ve 6'daki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Küme	Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
4	secular clergy	0.0048	0.0880	0.0086
5	secular humanism	0.0060	0.1213	0.0105
6	secular religion	0.0045	0.0354	0.0088

Bu üç küçük kümenin varlığı, *sekülerlik* kavramının farklı bağlamlarda ve alanlarda özelleşmiş kullanımlarını göstermektedir. **Küme 4'te “secular clergy”**, **Küme 5'te “secular humanism”** ve **Küme 6'da “secular religion”** kavramları yer almaktadır. Bu kavramların ayrı kümeler oluşturması, uluslararası literatürde bu kavramların diğer sekülerlik kavramlarından bağımsız, özgün araştırma alanlarını temsil ettiğini ortaya koymaktadır.

4.4.1.2. Ulusal Literatür Ortak Kelime Analizi

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramının incelendiği Dergipark veri tabanından alınan veriler doğrultusunda yapılan ortak kelime (co-occurrence) analizi sonuçları bu başlıkta sunulmaktadır. Analiz, sekülerleşme kavramının ulusal literatürdeki kavramsal yapısını ve temel kümelerini ortaya koymaktadır.

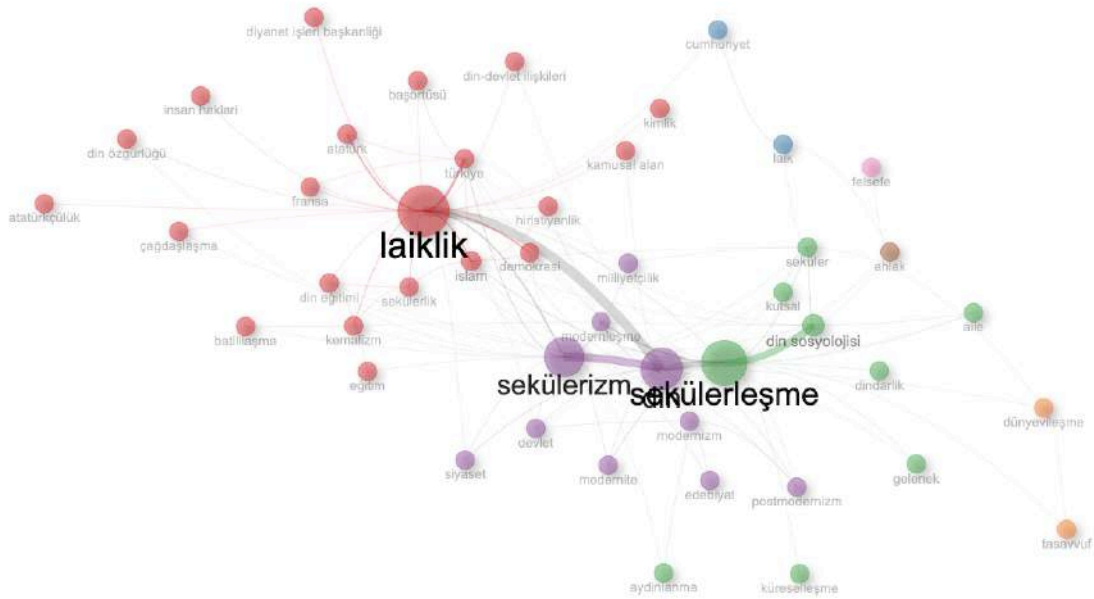
4.4.1.2.1. Veri Seti ve Genel Yapı

Ulusal literatürün incelenmesi sonucunda elde edilen veri seti toplam 46 anahtar kavramdan oluşmaktadır. Bu kavramlar aralarındaki ilişkilere göre 7 kümeye ayrılmıştır.

Tablo 115: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağında Küme Dağılımı

Küme No	Kavram Sayısı	Oran (%)
Küme 1	21	45,7
Küme 2	2	4,3
Küme 3	9	19,6
Küme 4	10	21,7
Küme 5	2	4,3
Küme 6	1	2,2
Küme 7	1	2,2
Toplam	46	100,0

Tablo 115’da görüldüğü üzere, kavramların büyük çoğunluğu üç ana kümede (Küme 1, Küme 3 ve Küme 4) toplanmıştır. Bu dağılım, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının üç ana kavramsal çerçeve etrafında şekillendiğini göstermektedir.

Grafik 44: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağ Haritası

Grafik 44’de ulusal literatürdeki sekülerleşme çalışmalarının üç ana kavramsal çerçeve etrafında toplandığı görülmektedir. Bu üç ana küme “laiklik”, “sekülerizm” ve “sekülerleşme” kavramları etrafında şekillenmiştir. Tabloda gösterilen dağılım, Küme 1, Küme 3 ve Küme 4 olarak sınıflandırılan bu grupların, ulusal literatürdeki sekülerleşme çalışmalarının kavramsal çerçevesini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ortak kelime ağ haritası, kavramların birbiriyle olan ilişkilerini ve akademik çalışmalardaki konumlanışını net bir şekilde yansıtmaktadır.

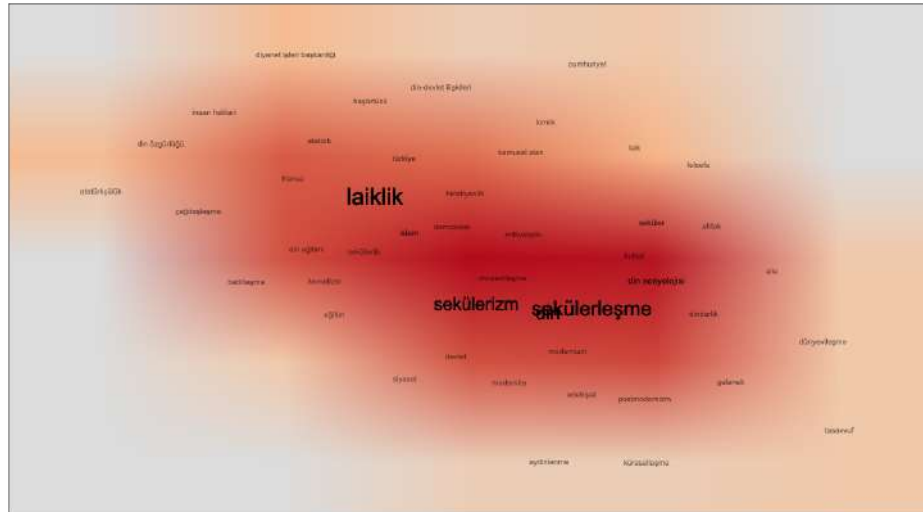
4.4.1.2.2. Merkezi Kavramlar ve Köprü Terimler

Ağ analizinde kavramların merkeziliği ve diğer kavramlarla ilişkisi, betweenness (arasındalık), closeness (yakınlık) ve PageRank değerleri üzerinden incelenmiştir.

Tablo 116: Ulusal Literatürde En Yüksek Merkezilik Değerine Sahip Kavramlar

Kavram	Betweenness	Closeness	PageRank
laiklik	420.99	0.0154	0.146
sekülerleşme	240.04	0.0147	0.107
din	223.88	0.0145	0.113
sekülerizm	189.75	0.0145	0.090
ahlak	48.19	0.0100	0.016

“Laiklik” kavramının en yüksek betweenness ve closeness değerlerine sahip olması, bu kavramın ağdaki farklı tematik kümeler arasında en güçlü bağlantı noktası olmasının yanı sıra, ağın en merkezi kavramı olduğunu da ortaya koymaktadır; aynı zamanda “sekülerleşme”, “din” ve “sekülerizm” kavramları da hem bu bağlantılarda hem de merkeze yakın konumlanmalarıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca “laiklik”, “din” ve “sekülerleşme” kavramlarının en yüksek PageRank değerlerine sahip olması, bu üç kavramın ulusal literatürde en etkili kavramlar olarak öne çıktığını göstermektedir.

Grafik 45: Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağı Yoğunluk Haritası

Grafik 45’de Ulusal Literatür Ortak Kelime Ağı Yoğunluk Haritası görülmektedir. Haritada “laiklik”, “sekülerizm” ve “sekülerleşme” kavramlarının etrafında belirgin bir yoğunlaşma dikkat çekmektedir.

4.4.1.2.3. Tematik Kümeler ve İçerikleri

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramının ortak kelime analizi, yedi farklı küme ortaya çıkarmıştır. Bu kümeler arasında üç ana küme (Küme 1, Küme 3 ve Küme 4) literatürün büyük bölümünü oluşturmaktadır.

4.4.1.2.3.1. Küme 1: Laiklik, Türkiye ve İslam İlişkisi

Bu küme 21 kavramdan oluşmakta ve temel olarak Türkiye’deki laiklik ve İslam ilişkisine odaklanmaktadır.

Tablo 117: Küme 1’deki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
laiklik	0.1456	420.99	0.01538
türkiye	0.0395	14.41	0.01220
islam	0.0363	11.62	0.01235
kemalizm	0.0168	6.06	0.01053
demokrasi	0.0153	0.00	0.01031
atatürk	0.0145	0.00	0.01042
sekülerlik	0.0144	0.33	0.00980

Küme 1, Türkiye’nin kendine özgü laiklik modeli ve İslam ile ilişkisine odaklanan akademik çalışmaları temsil etmektedir. Kümenin merkezinde “laiklik” kavramı bulunmakta ve bu kavram hem en yüksek PageRank ve Betweenness değerine, hem de en yüksek Closeness değerine sahiptir. Bu durum, laiklik kavramının Türkiye’deki akademik çalışmalarda merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Bu küme içinde beş alt tematik grup belirlenmiştir:

Tablo 118: Küme 1’deki Alt Tematik Gruplar

Alt Tematik Grup	Kavramlar
Türk Modernleşmesi ve Laiklik	atatürk, kemalizm, atatürkçülük, batılılaşma, çağdaşlaşma
Laiklik ve Demokrasi İlişkisi	demokrasi, insan hakları, din özgürlüğü
Din-Devlet İlişkileri	din-devlet ilişkileri, diyanet işleri başkanlığı, kamusal alan
Din Eğitimi ve Başörtüsü	din eğitimi, eğitim, başörtüsü
Karşılaştırmalı Laiklik	fransa, hristiyanlık

Tablo 118’de Küme 1’deki Alt Tematik Gruplar görülmektedir. Tabloda, Türkiye’nin kendine özgü laiklik modeli ve İslam ile ilişkisine odaklanan akademik çalışmaları temsil eden Küme 1 içindeki beş alt tematik grup ve bunlarla ilişkili kavramlar sunulmaktadır. Bu alt gruplar: “Türk Modernleşmesi ve Laiklik” (atatürk, kemalizm, atatürkçülük, batılılaşma, çağdaşlaşma kavramlarıyla), “Laiklik ve Demokrasi İlişkisi” (demokrasi, insan hakları, din özgürlüğü kavramlarıyla), “Din-Devlet İlişkileri” (din-devlet ilişkileri, diyanet işleri başkanlığı, kamusal alan kavramlarıyla), “Din Eğitimi ve Başörtüsü” (din eğitimi, eğitim, başörtüsü kavramlarıyla) ve “Karşılaştırmalı Laiklik” (fransa, hıristiyanlık kavramlarıyla) olarak listelenmiştir. Bu gruplandırma, laiklik kavramının Türkiye’deki akademik çalışmalarda merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir.

4.4.1.2.3.2. Küme 2: Laik ve Cumhuriyet İlişkisi

Bu küme sadece 2 kavramdan oluşmakta ve temel olarak laik ve cumhuriyet kavramları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Tablo 119: Küme 2’deki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
laik	0.0119	4.07	0.00840
cumhuriyet	0.0088	11.70	0.00962

Bu küme, Türkiye’de cumhuriyet ve laiklik arasındaki doğrudan ilişkiye odaklanan akademik çalışmaları temsil etmektedir. Laiklik, bu kümede doğrudan cumhuriyet kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

4.4.1.2.3.3. Küme 3: Sekülerleşme ve Din Sosyolojisi

Bu küme 9 kavramdan oluşmakta ve temel olarak sekülerleşme süreçleri ve din sosyolojisi çalışmalarına odaklanmaktadır.

Tablo 120: Küme 3’teki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
sekülerleşme	0.1074	240.04	0.01471
din sosyolojisi	0.0412	3.29	0.01136
seküler	0.0350	42.00	0.01136
aile	0.0105	0.00	0.00962
kutsal	0.0085	0.00	0.00909
aydınlanma	0.0074	0.00	0.00980

Küme 3, sekülerleşme süreçleri ve din sosyolojisi alanındaki teorik çalışmaları temsil etmektedir. Kümenin merkezinde “sekülerleşme” kavramı bulunmakta ve bu kavram hem en yüksek PageRank ve Betweenness değerine, hem de en yüksek Closeness değerine sahiptir.

Bu küme içinde dört alt tematik grup belirlenmiştir:

Tablo 121: Küme 3'teki Alt Tematik Gruplar

Alt Tematik Grup	Kavramlar
Teorik Çerçeve ve Disiplin	din sosyolojisi, sekülerleşme
Modernite ve Gelenek	aydınlanma, gelenek, küreselleşme
Toplumsal Dönüşüm ve Değerler	aile, kutsal, dindarlık
Kavramsal ve Teorik Tartışmalar	seküler, sekülerleşme

Tablo 121'te Küme 3'teki Alt Tematik Gruplar görülmektedir. Tabloda, sekülerleşme süreçleri ve din sosyolojisi alanındaki teorik çalışmaları temsil eden Küme 3 içindeki dört alt tematik grup ve bunlarla ilişkili kavramlar sunulmaktadır. Bu alt gruplar: “Teorik Çerçeve ve Disiplin” (din sosyolojisi, sekülerleşme kavramlarıyla), “Modernite ve Gelenek” (aydınlanma, gelenek, küreselleşme kavramlarıyla), “Toplumsal Dönüşüm ve Değerler” (aile, kutsal, dindarlık kavramlarıyla) ve “Kavramsal ve Teorik Tartışmalar” (seküler, sekülerleşme kavramlarıyla) olarak listelenmiştir. Kümenin merkezinde “sekülerleşme” kavramı bulunmakta ve bu kavram, küme içinde önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

4.4.1.2.3.4. Küme 4: Din, Sekülerizm ve Modernleşme

Bu küme 10 kavramdan oluşmakta ve temel olarak din ve sekülerizm ilişkisini modernleşme bağlamında ele alan çalışmaları temsil etmektedir.

Tablo 122: Küme 4'teki Öne Çıkan Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
din	0.1134	223.88	0.01449
sekülerizm	0.0896	189.75	0.01449
modernleşme	0.0276	2.77	0.01176
modernizm	0.0165	0.31	0.01053
devlet	0.0151	0.41	0.01149
modernite	0.0147	0.00	0.01031

Küme 4, din ve sekülerizm ilişkisini modernleşme bağlamında ele alan akademik çalışmaları temsil etmektedir. Kümenin merkezinde “din” ve “sekülerizm” kavramları bulunmakta ve bu iki kavram eşit closeness değerine sahiptir. Bu durum, din ve sekülerizm kavramlarının birbirini tamamlayan ve karşılıklı olarak tanımlayan kavramlar olarak ele alındığını göstermektedir.

Bu küme içinde dört alt tematik grup belirlenmiştir:

Tablo 123: Küme 4’teki Alt Tematik Gruplar

Alt Tematik Grup	Kavramlar
Modernleşme ve Din İlişkisi	modernleşme, modernizm, modernite
Siyaset, Devlet ve Milliyetçilik	devlet, siyaset, milliyetçilik
Postmodern Dönüşüm	postmodernizm
Kültürel ve Edebi Boyut	edebiyat

Tablo 123’da Küme 4’teki Alt Tematik Gruplar görülmektedir. Tabloda, din ve sekülerizm ilişkisini modernleşme bağlamında ele alan akademik çalışmaları temsil eden Küme 4 içindeki dört alt tematik grup ve bunlarla ilişkili kavramlar sunulmaktadır. Bu alt gruplar: “Modernleşme ve Din İlişkisi” (modernleşme, modernizm, modernite kavramlarıyla), “Siyaset, Devlet ve Milliyetçilik” (devlet, siyaset, milliyetçilik kavramlarıyla), “Postmodern Dönüşüm” (postmodernizm kavramıyla) ve “Kültürel ve Edebi Boyut” (edebiyat kavramıyla) olarak listelenmiştir. Kümenin merkezinde “din” ve “sekülerizm” kavramları bulunmakta ve bu iki kavramın eşit closeness değerine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu durum, din ve sekülerizm kavramlarının birbirini tamamlayan ve karşılıklı olarak tanımlayan kavramlar olarak ele alındığını göstermektedir.

4.4.1.2.3.5. Küme 5: Dünyevileşme ve Tasavvuf

Bu küme sadece 2 kavramdan oluşmakta ve temel olarak dünyevileşme ve tasavvuf ilişkisine odaklanmaktadır.

Tablo 124: Küme 5’teki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
dünyevileşme	0.0115	1.56	0.00935
tasavvuf	0.0094	0.60	0.00909

Bu küme, İslam düşüncesinde dünyevileşme ve tasavvuf ilişkisine odaklanan akademik çalışmaları temsil etmektedir. Küçük bir küme olması, bu konunun Türkiye’deki akademik çalışmalarda spesifik ve sınırlı bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

4.4.1.2.3.6. Küme 6 ve 7: Ahlak ve Felsefe Kavramları

Bu kümeler birer kavramdan oluşmakta ve tek bir kavrama odaklanan araştırma alanlarını temsil etmektedir:

Tablo 125: Küme 6 ve 7’deki Kavramlar ve Merkezilik Değerleri

Küme	Kavram	PageRank	Betweenness	Closeness
6	ahlak	0.0155	48.19	0.01000
7	felsefe	0.0062	0.00	0.00694

Küme 6’daki “ahlak” kavramının yüksek betweenness değeri (48.19), bu kavramın farklı araştırma alanları ve temalar arasında bir köprü görevi gördüğünü göstermektedir. Küme 7’deki “felsefe” kavramının betweenness değerinin 0.00 olması ise, bu kavramın din ve sekülerlik çalışmalarında izole bir konumda olduğunu, yani diğer kavramlarla güçlü bağlantılar kurmadığını ortaya koymaktadır. küme, İslam düşüncesinde dünyevileşme ve tasavvuf ilişkisine odaklanan akademik çalışmaları temsil etmektedir. Küçük bir küme olması, bu konunun Türkiye’deki akademik çalışmalarda spesifik ve sınırlı bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

4.4.1.3. Karşılaştırmalı Ortak Kelime Analizi

Bu başlıkta, uluslararası literatür ve ulusal literatür veri setlerinden elde edilen ortak kelime (co-occurrence) verilerinin karşılaştırmalı analizi sunulmaktadır. Bu karşılaştırma, uluslararası ve ulusal literatürdeki din-sekülerlik çalışmalarının kavramsal yapılarını ve farklılıklarını ortaya koymaktadır.

4.4.1.3.1. Terminoloji ve Kavramsal Farklılıklar

Uluslararası ve ulusal literatürde sekülerleşme kavramının incelenmesinde kullanılan temel kavramlar ve bunların konumlanışında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 126: Uluslararası ve Ulusal Literatürde Anahtar Kavramların Karşılaştırması

Kategori	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
Anahtar Kavramlar	religion, secular, secularism, secularization	laiklik, din, sekülerleşme, sekülerizm, islam
En Merkezi Kavram	religion	laiklik
Toplam Kavram Sayısı	49	46
Küme Sayısı	6	7

4.4.1.3.1.1. Kavramsal Vurgu Farklılıkları

Uluslararası literatürde “religion” (din) kavramı en merkezi konumdayken, ulusal literatürde “laiklik” kavramı en merkezi konumdadır. Bu durum, uluslararası literatürde din-sekülerlik ilişkisinin daha çok din kavramı ekseninde ele alındığını, ulusal literatürde ise laiklik kavramının merkezi bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 127: En Yüksek Merkezilik Değerine Sahip Kavramların Karşılaştırması

Sıra	Uluslararası Literatür (Betweenness)	Ulusal Literatür (Betweenness)
1	religion (336.15)	laiklik (420.99)
2	secular (184.38)	sekülerleşme (240.04)
3	secularism (148.24)	din (223.88)
4	secularization (56.94)	sekülerizm (189.75)
5	modernity (33.62)	ahlak (48.19)

4.4.1.3.1.2. Seküler-Laik Ayrımı

Dikkat çeken önemli bir farklılık, uluslararası literatürde “secular” ve “secularism” kavramlarının daha evrensel ve teorik bir çerçevede ele alınırken, ulusal literatürde “laiklik” kavramının Türkiye’ye özgü tarihsel ve kurumsal bir bağlamda ön plana çıkmasıdır. Bu durum, Türkiye’deki laiklik uygulamasının kendine özgü niteliklerine ve bunun akademik çalışmalardaki yansımalarına işaret etmektedir.

4.4.1.3.2. Tematik Odaklanma Farklılıkları

Uluslararası ve ulusal literatürde sekülerleşme kavramının incelenmesinde tematik odaklanma açısından da önemli farklılıklar bulunmaktadır.

4.4.1.3.2.1. Yerel-Evrensel Vurgu

Uluslararası literatür daha evrensel teorilere ve kavramlara odaklanma eğilimindeyken, ulusal literatür Türkiye'nin özgün deneyimine (Kemalizm, Diyanet İşleri Başkanlığı, vb.) vurgu yapan bir eğilim göstermektedir.

Tablo 128: Yerel ve Evrensel Kavramların Dağılımı

Literatür	Yerel Kavramlar	Evrensel Kavramlar
Uluslararası	turkey, india, israel (ülke bağlamları)	religion, secularism, modernity, democracy
Ulusal	laiklik, kemalizm, diyanet işleri başkanlığı, türkiye, atatürk, çağdaşlaşma	sekülerleşme, din, sekülerizm, modernleşme

Tablo 128'da Yerel ve Evrensel Kavramların Dağılımı görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatürdeki yerel ve evrensel kavramların bir karşılaştırması sunulmaktadır. Uluslararası literatür sütununda yerel kavramlar olarak "turkey, india, israel (ülke bağlamları)" listelenirken, evrensel kavramlar olarak "religion, secularism, modernity, democracy" kavramları yer almaktadır. Ulusal literatür sütununda ise yerel kavramlar olarak "laiklik, kemalizm, diyanet işleri başkanlığı, türkiye, atatürk, çağdaşlaşma" listelenirken, evrensel kavramlar olarak "sekülerleşme, din, sekülerizm, modernleşme" kavramları gösterilmektedir. Bu dağılım, uluslararası literatürün daha evrensel teorilere ve kavramlara odaklanma eğilimindeyken, ulusal literatürün Türkiye'nin özgün deneyimine (Kemalizm, Diyanet İşleri Başkanlığı vb.) vurgu yapan bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

4.4.1.3.2.2. Disipliner Yaklaşım Farklılıkları

Uluslararası literatür din sosyolojisi, teoloji, antropoloji gibi farklı disiplinlerden beslenirken, ulusal literatür daha çok tarih, siyaset bilimi ve sosyoloji ağırlıklı bir yaklaşım sergilemektedir.

Tablo 129: Disipliner Yaklaşım Farklılıkları

Literatür	Öne Çıkan Disiplinler (Temsil Eden Kavramlar)
Uluslararası	Din Sosyolojisi (religion, secularization), Teoloji (theology), Felsefe (charles taylor, habermas), Antropoloji (culture, identity)
Ulusal	Tarih (atatürk, kemalizm, modernleşme), Siyaset Bilimi (demokrasi, devlet), Sosyoloji (din sosyolojisi, aile)

Tablo 129’de Disipliner Yaklaşım Farklılıkları görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatürdeki öne çıkan disiplinler ve bu disiplinleri temsil eden kavramlar karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Uluslararası literatürde öne çıkan disiplinler olarak Din Sosyolojisi (religion, secularization kavramlarıyla), Teoloji (theology kavramıyla), Felsefe (charles taylor, habermas kavramlarıyla) ve Antropoloji (culture, identity kavramlarıyla) listelenmiştir. Ulusal literatürde ise öne çıkan disiplinler olarak Tarih (atatürk, kemalizm, modernleşme kavramlarıyla), Siyaset Bilimi (demokrasi, devlet kavramlarıyla) ve Sosyoloji (din sosyolojisi, aile kavramlarıyla) gösterilmiştir. Bu dağılım, uluslararası literatürün din sosyolojisi, teoloji, antropoloji gibi farklı disiplinlerden beslenirken, ulusal literatürün daha çok tarih, siyaset bilimi ve sosyoloji ağırlıklı bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymaktadır.

4.4.1.3.2.3. Modernleşme ve Din İlişkisi

Uluslararası literatürde modernleşme ve din ilişkisi daha genel bir çerçevede ele alınırken, ulusal literatürde modernleşme sürecinin daha çok Türkiye’ye özgü kavramlarla ve tarihsel bağlamıyla incelendiğini gösteriyor.

Tablo 130: Modernleşme ve Din İlişkisine Yönelik Kavramlar

Literatür	Modernleşme ve Din İlişkisine Yönelik Kavramlar
Uluslararası	modernity, secularization, post-secular
Ulusal	modernleşme, batılılaşma, çağdaşlaşma, kemalizm

Tablo 130’de Modernleşme ve Din İlişkisine Yönelik Kavramlar görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatürdeki modernleşme ve din ilişkisine yönelik kavramlar karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Uluslararası literatürde “modernity, secularization, post-secular” kavramları öne çıkarken, ulusal literatürde “modernleşme, batılılaşma, çağdaşlaşma, kemalizm” kavramları belirgindir. Bu dağılım, uluslararası literatürde modernleşme ve din ilişkisinin daha genel bir çerçevede ele alınırken, ulusal literatürde modernleşme sürecinin daha çok Türkiye’ye özgü kavramlarla ve tarihsel bağlamıyla incelendiğini göstermektedir.

4.4.1.3.3. Küme Yapıları ve İlişkilerdeki Farklılıklar

Uluslararası ve ulusal literatürde sekülerleşme kavramının küme yapıları ve bu kümelerin dağılımında da önemli farklılıklar bulunmaktadır.

4.4.1.3.3.1. Küme Sayısı ve Dağılımı

Uluslararası literatür 6 küme içerirken ulusal literatür 7 küme içermektedir. Ancak kümelerin büyüklük dağılımı farklılık göstermektedir.

Tablo 131: Küme Büyüklüklerinin Karşılaştırması

Küme No	Uluslararası Literatür (Kavram Sayısı)	Ulusal Literatür (Kavram Sayısı)
Küme 1	21 (%42.9)	21 (%45.7)
Küme 2	19 (%38.8)	2 (%4.3)
Küme 3	6 (%12.2)	9 (%19.6)
Küme 4	1 (%2.0)	10 (%21.7)
Küme 5	1 (%2.0)	2 (%4.3)
Küme 6	1 (%2.0)	1 (%2.2)
Küme 7	-	1 (%2.2)

Uluslararası literatürde iki büyük küme (Küme 1 ve Küme 2) literatürün %80'inden fazlasını oluştururken, ulusal literatürde üç büyük küme (Küme 1, Küme 3 ve Küme 4) daha dengeli bir dağılım göstermektedir.

4.4.1.3.3.2. Kümeler Arası İlişkiler

Uluslararası literatürde din ve sekülerlik kavramları arasındaki ilişki daha teorik ve evrensel bir çerçevede incelenirken, ulusal literatürde laiklik ve din kavramları arasındaki ilişki daha tarihsel, kurumsal ve siyasi bir bağlamda ele alınmaktadır.

Tablo 132: Ana Kümelerin Tematik İçerikleri

Küme No	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
Küme 1	Din ve Sekülerlik İlişkisi	Laiklik, Türkiye ve İslam İlişkisi
Küme 2	Sekülerleşme Teorileri ve Süreçleri	Laik ve Cumhuriyet İlişkisi
Küme 3	Seküler Devlet ve Din Eğitimi	Sekülerleşme ve Din Sosyolojisi

Tablo 132'de Ana Kümelerin Tematik İçerikleri görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatürdeki ana kümelerin tematik karşılaştırması sunulmaktadır. Küme 1'de uluslararası literatürde "Din ve Sekülerlik İlişkisi" teması yer alırken, ulusal literatürde "Laiklik, Türkiye ve İslam İlişkisi" teması

bulunmaktadır. Küme 2’de uluslararası literatürde “Sekülerleşme Teorileri ve Süreçleri” teması varken, ulusal literatürde “Laik ve Cumhuriyet İlişkisi” teması öne çıkmaktadır. Küme 3’te ise uluslararası literatürde “Seküler Devlet ve Din Eğitimi” teması, ulusal literatürde “Sekülerleşme ve Din Sosyolojisi” teması yer almaktadır. Bu dağılım, uluslararası literatürde din ve sekülerlik kavramları arasındaki ilişkinin daha teorik ve evrensel bir çerçevede incelenirken, ulusal literatürde laiklik ve din kavramları arasındaki ilişkinin daha tarihsel, kurumsal ve siyasi bir bağlamda ele alındığını göstermektedir.

4.4.1.3.3.3. Özgün Kümeler

Uluslararası ve ulusal literatürde bazı kavramlar, kendilerine özgü kümeler oluşturarak spesifik araştırma alanlarını temsil etmektedir.

Tablo 133: Küçük ve Özgün Kümelerin Karşılaştırması

Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
secular clergy (Küme 4)	ahlak (Küme 6)
secular humanism (Küme 5)	felsefe (Küme 7)
secular religion (Küme 6)	dünyevileşme ve tasavvuf (Küme 5)

Tablo 133’de Küçük ve Özgün Kümelerin Karşılaştırması görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatürde kendilerine özgü kümeler oluşturarak spesifik araştırma alanlarını temsil eden kavramlar karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Uluslararası literatürde “secular clergy (Küme 4)”, “secular humanism (Küme 5)” ve “secular religion (Küme 6)” gibi özgün kümeler yer alırken, ulusal literatürde “ahlak (Küme 6)”, “felsefe (Küme 7)” ve “dünyevileşme ve tasavvuf (Küme 5)” gibi özgün kümeler bulunmaktadır. Bu dağılım, her iki literatürde de belli kavramların kendi spesifik araştırma alanlarını oluşturduğunu ve literatürlerin farklı odak noktalarına sahip olduğunu göstermektedir.

4.4.1.3.4. Etkileşim Noktaları ve Kavramsal Köprüler

Uluslararası ve ulusal literatürde sekülerleşme kavramının incelenmesinde bazı ortak etkileşim noktaları ve kavramsal köprüler de bulunmaktadır.

4.4.1.3.4.1. Ortak Kavramsal Köprüler

Tablo 134: Ortak Kavramsal Köprüler

Kavramsal Köprü	Uluslararası Literatürdeki Karşılığı	Ulusal Literatürdeki Karşılığı
İnsan Hakları ve Din Özgürlüğü	human rights, religious freedom	insan hakları, din özgürlüğü
Sekülerleşme Teorileri	secularization, post-secular	sekülerleşme, seküler
Din ve Modernite İlişkisi	religion, modernity	din, modernleşme

Tablo 134’de Ortak Kavramsal Köprüler görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatür arasındaki kavramsal köprüler karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. “İnsan Hakları ve Din Özgürlüğü” kavramsal köprüsü, uluslararası literatürde “human rights, religious freedom” olarak, ulusal literatürde ise “insan hakları, din özgürlüğü” olarak karşılık bulmaktadır. “Sekülerleşme Teorileri” kavramsal köprüsü, uluslararası literatürde “secularization, post-secular” olarak, ulusal literatürde “sekülerleşme, seküler” olarak yer almaktadır. “Din ve Modernite İlişkisi” kavramsal köprüsü ise, uluslararası literatürde “religion, modernity” olarak, ulusal literatürde “din, modernleşme” olarak karşılık bulmaktadır.

4.4.1.3.4.2. Tamamlayıcı Perspektifler

Uluslararası ve ulusal literatür, birbirini tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır.

Tablo 135: Tamamlayıcı Perspektifler

Perspektif	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
Teorik ve Pratik Boyutlar	Daha teorik yaklaşımlar	Türkiye’nin özgün deneyimine dayalı pratik boyut
Farklı Dini Gelenekler	Hıristiyanlık ve diğer dinler	İslam odaklı
Tarihsel Deneyimler	Küresel sekülerleşme deneyimleri	Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme ve laikleşme süreci

Tablo 135’de ise Tamamlayıcı Perspektifler görülmektedir. Tabloda, uluslararası ve ulusal literatürün birbirini tamamlayıcı perspektifleri karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. “Teorik ve Pratik Boyutlar” perspektifinde, uluslararası literatür “Daha teorik yaklaşımlar” ile karakterize edilirken, ulusal literatür “Türkiye’nin özgün deneyimine dayalı pratik boyut” ile öne çıkmaktadır. “Farklı Dini Gelenekler” perspektifinde, uluslararası literatür “Hıristiyanlık ve diğer dinler” odaklıyken, ulusal

literatür “İslam odaklı” bir yaklaşım sergilemektedir. “Tarihsel Deneyimler” perspektifinde ise, uluslararası literatür “Küresel sekülerleşme deneyimleri” üzerine yoğunlaşırken, ulusal literatür “Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme ve laikleşme süreci” üzerine odaklanmaktadır.

4.4.2. Tematik Harita Analizi

Tematik harita analizi başlığında, sekülerleşme literatüründeki araştırma temalarının yoğunluk ve merkezilik değerleri üzerinden stratejik konumlandırması yapılmıştır. Bu analiz, alandaki motor temaları, niş temaları, temel temaları ve gelişen/azalan temaları ortaya koymaktadır.

4.4.2.1. Uluslararası Literatür Tematik Harita Analizi

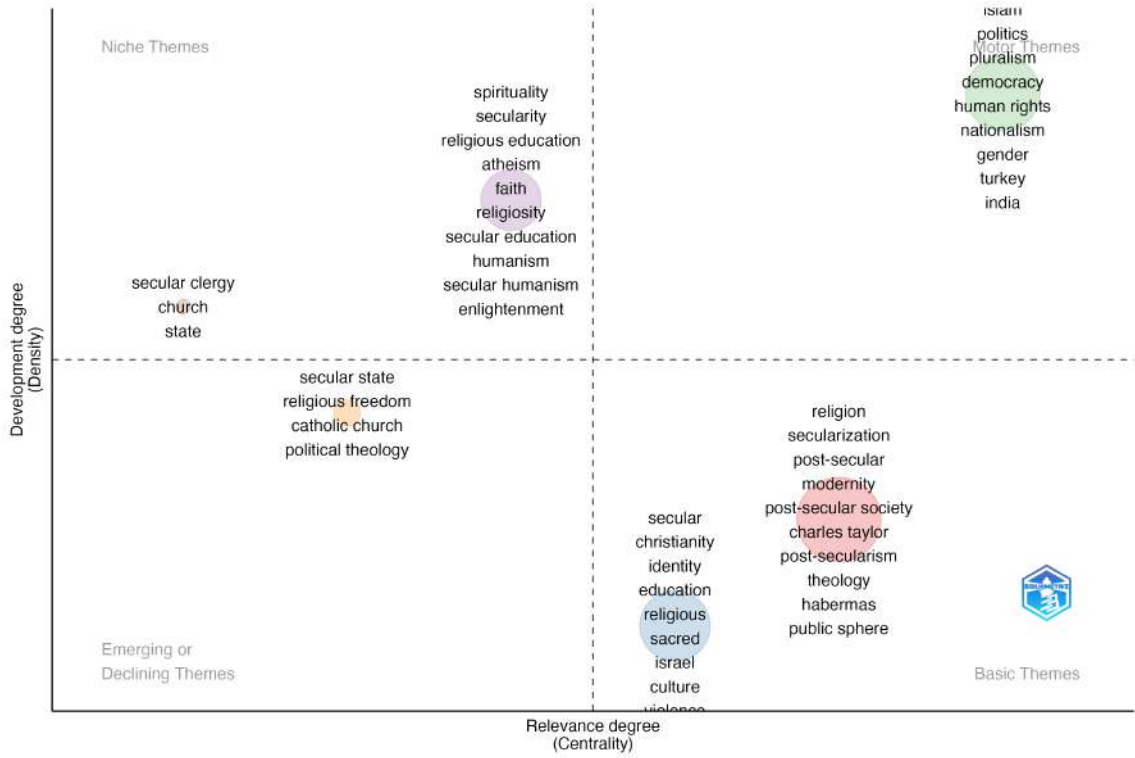
Tematik harita analizi, araştırma alanının stratejik durumunu iki temel parametre üzerinden görselleştiren bir bibliyometrik yöntemdir: merkezilik (centrality) ve yoğunluk (density). Merkezilik, bir temanın diğer temalarla olan ilişki gücünü gösterirken, yoğunluk temanın içsel tutarlılığını ve gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Bu başlıkta, uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının tematik harita analizi sonuçları sunulmaktadır.

4.4.2.1.1. Tematik Harita Çerçevesi ve Stratejik Diyagram

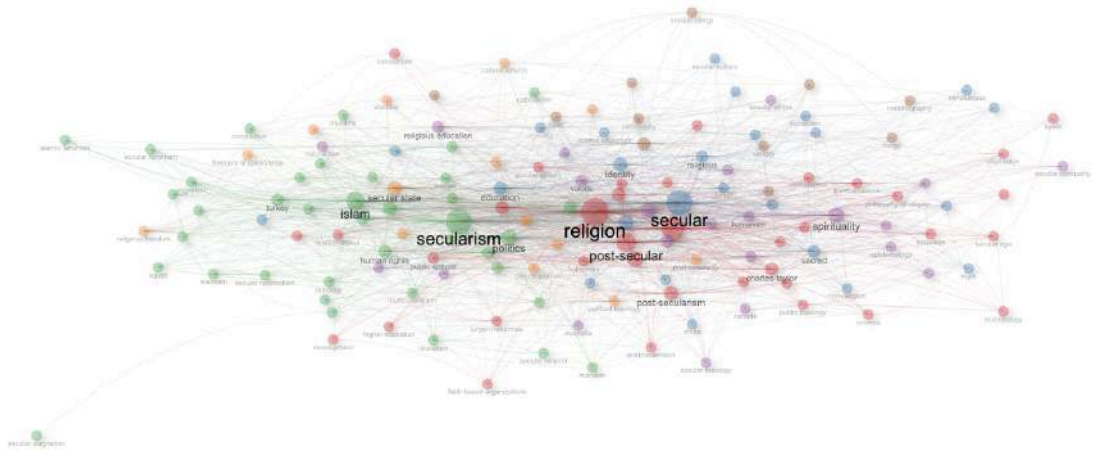
Tematik harita analizi sonucunda, uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan temalar, merkezilik ve yoğunluk değerlerine göre dört stratejik alana ayrılmıştır:

1. **Motor Temalar (Üst Sağ):** Yüksek merkezilik ve yüksek yoğunluk değerlerine sahip olup, araştırma alanının gelişmiş ve merkezi temalarını temsil eder.
2. **Niş Temalar (Üst Sol):** Düşük merkezilik ancak yüksek yoğunluk değerlerine sahip olup, kendi içinde iyi gelişmiş ancak izole temaları temsil eder.
3. **Temel Temalar (Alt Sağ):** Yüksek merkezilik ancak düşük yoğunluk değerlerine sahip olup, araştırma alanının temel temalarını temsil eder.
4. **Gelişen veya Azalan Temalar (Alt Sol):** Düşük merkezilik ve düşük yoğunluk değerlerine sahip olup, ya yeni ortaya çıkan ya da önemini yitiren temaları temsil eder.

Grafik 46'de Tematik Harita Çerçevesi ve Stratejik Diyagram görülmektedir. Görselde, uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan temaların, merkezilik ve yoğunluk değerlerine göre dört stratejik alana ayrıldığı bir çerçeve sunulmaktadır.

Grafik 46: Uluslararası Literatür Tematik Harita Stratejik Diyagramı

Grafik 47: Uluslararası Literatür Tematik Harita Ağ Görselleştirmesi

4.4.2.1.2. Stratejik Temalar ve Kümeler

Tematik harita analizi sonucunda, uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı etrafında 6 ana küme belirlenmiştir. Bu kümeler, stratejik diyagramdaki konumlarına göre dört farklı bölgede yer almaktadır.

4.4.2.1.2.1. Motor Temalar

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan motor tema “Secularism” (Sekülerizm) kümesidir.

Tablo 136: Secularism (Sekülerizm) Kümesinin Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Secularism	secularism, democracy, politics, human rights, pluralism, nationalism, gender, turkey, india	Yüksek	Yüksek

Grafik 48: Secularism Kümesi Ağ Görselleştirmesi

“Secularism” kümesinin motor tema olarak konumlanması, sekülerizmin politik, toplumsal ve kültürel boyutlarının uluslararası literatürde merkezi ve iyi gelişmiş bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir. Bu küme, demokrasi, insan hakları ve çoğulculuk ile sekülerizm arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Hindistan gibi ülkelerin öne çıkması, farklı kültürel ve politik bağlamlarda sekülerizm uygulamalarının araştırıldığını göstermektedir.

4.4.2.1.2.2. Niş Temalar

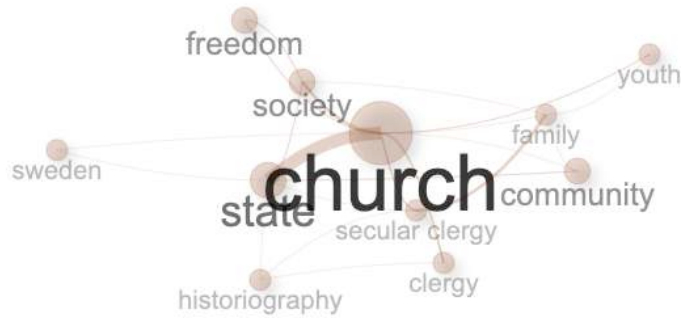
Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan niş temalar “Spirituality” (Maneviyat) ve “Church” (Kilise) kümeleridir.

Tablo 137: Niş Temaların Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Spirituality	spirituality, secularity, religious education, atheism, faith, religiosity, secular education, humanism	Düşük	Yüksek
Church	secular clergy, church, state	Düşük	Yüksek

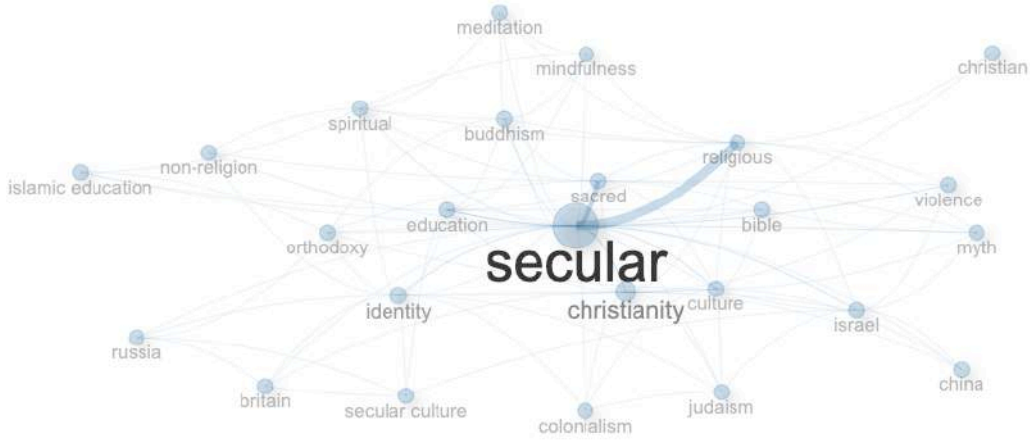

Grafik 49: Spirituality Kümesi Ağ Görselleştirmesi

Grafik 50: Church Kümesi Ağ Görselleştirmesi

“Spirituality” kümesi, sekülerlik ve maneviyat arasındaki ilişkiyi, özellikle eğitim, değerler ve etik bağlamında inceleyen araştırmaları temsil etmektedir. “Church” kümesi ise kilise ve devlet arasındaki ilişkileri, özellikle ruhban sınıfının sekülerleşmesi ve dini kurumların toplumsal rolü bağlamında inceleyen araştırmaları temsil etmektedir.

Grafik 52: Secular Kümesi Ağ Görselleştirmesi

“Religion” kümesi, din ve sekülerleşme teorileri üzerine akademik tartışmalara odaklanmaktadır. Özellikle Charles Taylor ve Jürgen Habermas gibi düşünürlerin post-seküler toplum ve kamusal alan kavramları etrafındaki teorileri ön plana çıkmaktadır. “Secular” kümesi ise seküler kavramının farklı dini gelenekler, kimlik oluşumu ve kültürel bağlamlar içindeki anlamına odaklanmaktadır.

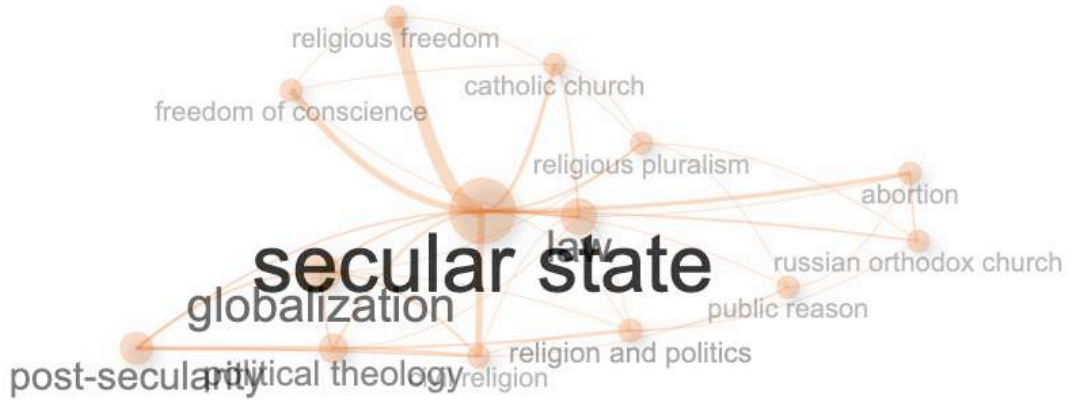
Bu iki kümenin temel tema olarak konumlanması, araştırma alanı için temel oluşturduklarını göstermektedir.

4.4.2.1.2.4. Gelişen veya Azalan Temalar

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan gelişen veya azalan tema “Secular State” (Seküler Devlet) kümesidir.

Tablo 139: Gelişen veya Azalan Temaların Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Secular State	secular state, religious freedom, catholic church, political theology	Düşük	Düşük

Grafik 53: Secular State Kümesi Ağ Görselleştirme

“Secular State” kümesi, seküler devlet modellerini, dini özgürlükler ve kurumsal din-devlet ilişkileri bağlamında incelemektedir. Bu kümenin gelişen veya azalan tema olarak konumlanması, seküler devlet kavramının ya yeni ortaya çıkan bir araştırma alanı olduğunu ya da önemini yitirmekte olduğunu gösterebilir. Küreselleşme, post-sekülerlik ve dini çoğulculuk kavramlarının bu küme içinde yer alması, seküler devlet kavramının klasik anlamının dönüşüm geçirdiğine işaret edebilir.

4.4.2.2. Ulusal Literatür Tematik Harita Analizi

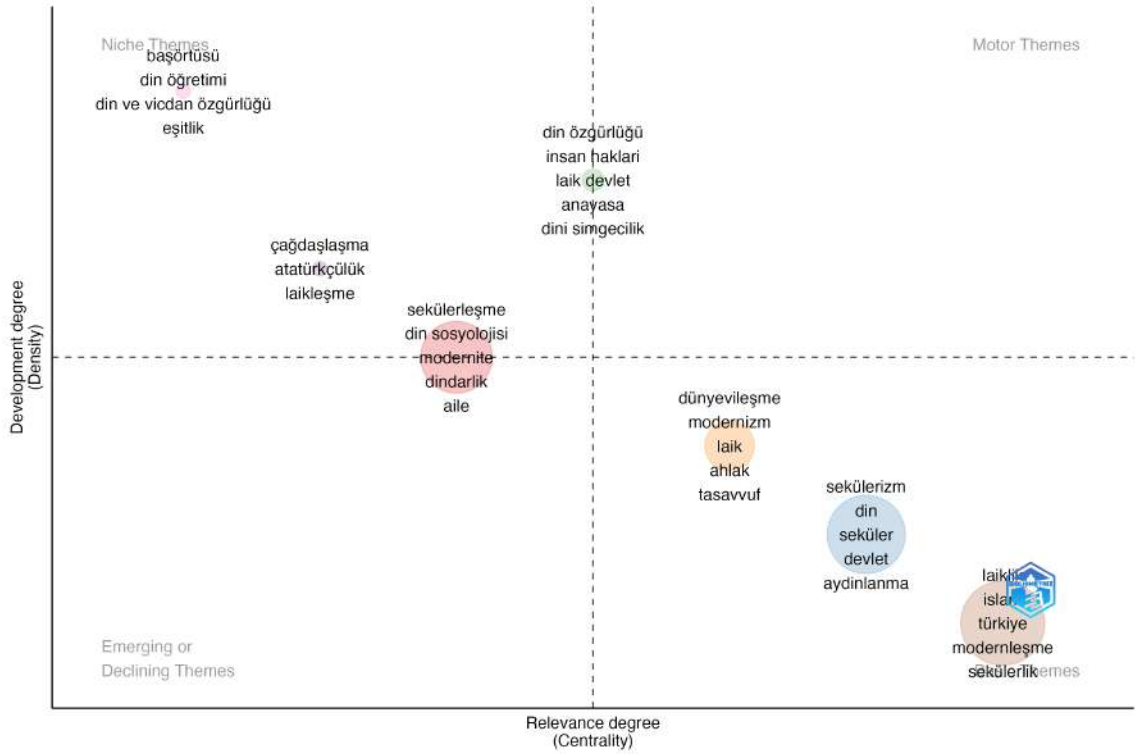
Ulusal literatürde sekülerleşme kavramının tematik harita analizi, Dergipark veri setindeki akademik çalışmaların stratejik konumlandırmasını sağlamaktadır. Bu analiz, merkezilik (centrality) ve yoğunluk (density) parametreleri üzerinden temaların stratejik önemini ve içsel tutarlılığını görselleştirmektedir.

4.4.2.2.1. Tematik Harita Çerçevesi ve Stratejik Diyagram

Tematik harita analizi sonucunda, ulusal literatürde sekülerleşme kavramı etrafında 7 ana küme belirlenmiştir. Bu kümeler, stratejik diyagramdaki konumlarına göre farklı bölgelerde yer almaktadır.

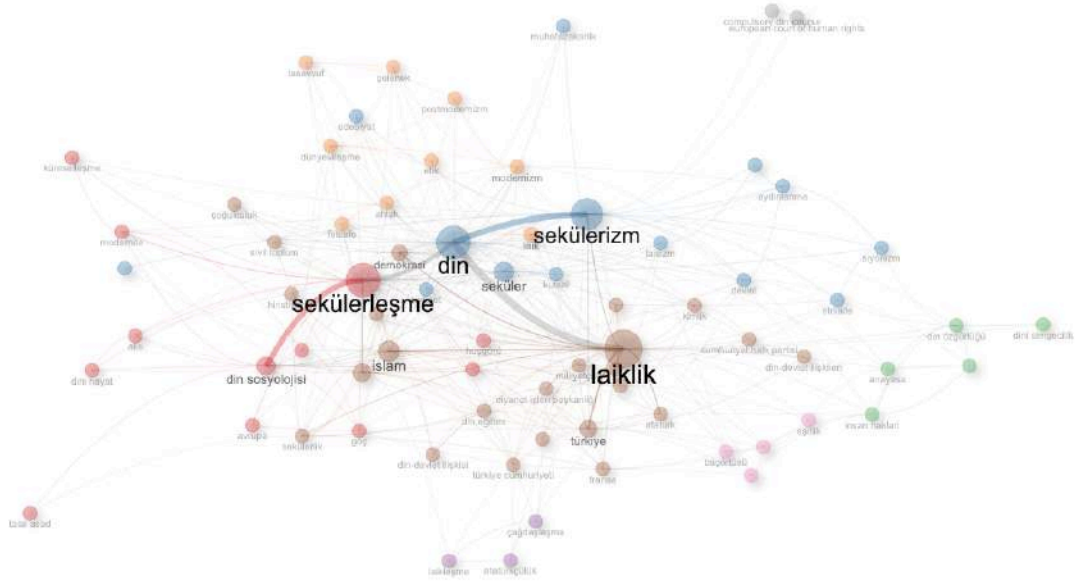
Grafik 54’de Ulusal Literatür Tematik Harita Stratejik Diyagramı görülmektedir. Bu diyagramda, ulusal literatürde sekülerleşme kavramı etrafında

belirlenen 7 ana kümenin stratejik konumları gösterilmektedir. Diyagram, merkezilik (x eksenini) ve yoğunluk (y eksenini) değerlerine göre dört bölgeye ayrılmıştır

Grafik 54: Ulusal Literatür Tematik Harita Stratejik Diyagramı

Grafik 55’de ise Ulusal Literatür Tematik Harita Ağ Görselleştirmesi sunulmaktadır. Bu görsel, ulusal literatürdeki sekülerleşme çalışmalarının kavramsal ağını ve ilişkilerini göstermektedir. Görselin merkezinde “sekülerizm”, “din”, “sekülerleşme” ve “laiklik” kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Farklı renklerdeki kümeler, ulusal literatürdeki farklı tematik alanları ve bu alanlar arasındaki ilişkileri temsil etmektedir. Bu görselleştirme, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının kavramsal yapısını ve farklı kavramlar arasındaki bağlantıları kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Grafik 55: Ulusal Literatür Tematik Harita Ağ Görselleştirmesi

4.4.2.2. Stratejik Temalar ve Kümeler

4.4.2.2.1. Motor ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Bölge

Ulusal literatürde belirgin bir motor tema bulunmamaktadır. Ancak, bir küme motor tema ve niş tema arasındaki sınır bölgesinde yer almaktadır.

Tablo 140: Motor ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Temanın Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet	din özgürlüğü, insan hakları, laik devlet, anayasa, dini simgecilik	Yüksek	Orta

Grafik 56: Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet Kümesi Ağ Görselleştirmesi

Bu küme, yüksek merkeziliğe sahip ancak yoğunluk açısından tam olarak yüksek değerlere ulaşmamıştır. Bu durum, din özgürlüğü ve laik devlet ilkesinin

hukuki ve anayasal perspektiften incelenmesinin diğer temalarla güçlü bağlantılara sahip olduğunu ancak henüz kendi içinde tam bir tutarlılığa ulaşmadığını göstermektedir. Bu sınır konumu, konunun karmaşık ve çok boyutlu yapısından kaynaklanabilir.

4.4.2.2.2. Niş Temalar

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan niş temalar şunlardır:

Tablo 141: Niş Temaların Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Başörtüsü / Din ve Vicdan Özgürlüğü	başörtüsü, din öğretimi, din ve vicdan özgürlüğü, eşitlik	Düşük	Yüksek
Çağdaşlaşma	çağdaşlaşma, Atatürkçülük, laikleşme	Düşük	Yüksek

Grafik 57: Başörtüsü / Din ve Vicdan Özgürlüğü Kümesi Ağ Görselleştirmesi

Grafik 58: Çağdaşlaşma Kümesi Ağ Görselleştirmesi

“Başörtüsü / Din ve Vicdan Özgürlüğü” kümesi, Türkiye’deki din ve laiklik tartışmalarında özelleşmiş bir alan olan başörtüsü meselesi ve din eğitimi konularını

içermektedir. Niş tema olarak konumlanması, bu konuların kendi içinde tutarlı ve iyi gelişmiş olmakla birlikte, araştırma alanının diğer boyutlarıyla bağlantısının sınırlı olduğunu göstermektedir.

“Çağdaşlaşma” kümesi, Türkiye’nin modernleşme sürecinde Atatürkçülük ve laikleşme ilişkisini inceleyen çalışmaları temsil etmektedir. Bu kümenin niş tema olarak konumlanması, Atatürkçülük ve laikleşme ilişkisinin kendi içinde tutarlı ve iyi gelişmiş bir araştırma alanı oluşturduğunu, ancak araştırma alanının diğer boyutlarıyla bağlantısının sınırlı kaldığını göstermektedir.

4.4.2.2.3. Gelişen/Azalan ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Bölge

Ulusal literatürde bir küme, gelişen/azalan temalar ve niş temalar arasındaki sınır bölgede yer almaktadır.

Tablo 142: Gelişen/Azalan ve Niş Temalar Arasındaki Sınır Temanın Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Sekülerleşme / Din Sosyolojisi	sekülerleşme, din sosyolojisi, modernite, dindarlık, aile	Orta	Orta

Grafik 59: Sekülerleşme / Din Sosyolojisi Kümesi Ağ Görselleştirmesi

Bu kümenin sınır konumu, sekülerleşme teorileri ve din sosyolojisi yaklaşımlarının Türkiye’deki din ve laiklik çalışmalarında henüz tam olarak yerleşmediğini, ancak önemli bir potansiyel taşıdığını göstermektedir. Bu küme, teorik

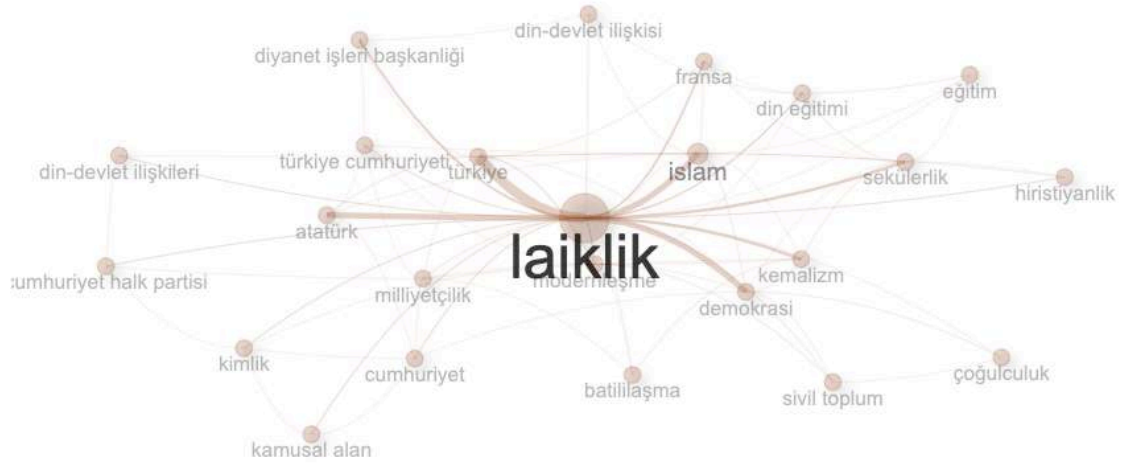
çerçeve bakımından zengin ancak henüz araştırma alanının merkezine tam olarak yerleşmemiş bir tematik gruba temsil etmektedir.

4.4.2.2.4. Temel Temalar

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramı etrafında oluşan temel temalar şunlardır:

Tablo 143: Temel Temaların Özellikleri

Küme Adı	Öne Çıkan Kavramlar	Merkezlilik	Yoğunluk
Laiklik / İslam	laiklik, islam, türkiye, modernleşme, sekülerlik	Yüksek	Düşük
Sekülerizm / Din / Seküler	sekülerizm, din, seküler, devlet, aydınlanma	Yüksek	Düşük
Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak	dünyevileşme, modernizm, laik, ahlak, tasavvuf	Yüksek	Düşük

Grafik 60: Laiklik / İslam Kümesi Ağ Görselleştirme

Grafik 61: Sekülerizm / Din / Seküler Kümesi Ağ Görselleştirme

Grafik 62: Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak Kümesi Ağ Görselleştirme

“Laiklik / İslam” kümesi, Türkiye bağlamında laiklik anlayışı ve İslam ilişkisini inceleyen çalışmaları temsil etmektedir. Ağ haritasında laiklik kavramı etrafında Türkiye, İslam, Atatürk, kemalizm, demokrasi gibi kavramlar kümelenmiştir.

“Sekülerizm / Din / Seküler” kümesi, sekülerizm kavramının din ve devlet ilişkileri bağlamında ele alındığı çalışmaları temsil etmektedir. Ağ haritasında sekülerizm, din, seküler ve devlet kavramları arasındaki ilişkiler ön plana çıkmaktadır.

“Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak” kümesi, laiklik ve modernizm ilişkisini felsefi ve etik boyutlarıyla ele alan çalışmaları temsil etmektedir. Ağ haritasında modernizm, dünyevileşme, laik, ahlak ve tasavvuf kavramları arasındaki ilişkiler ön plana çıkmaktadır.

4.4.2.2.5. Belirgin Motor Tema ve Gelişen/Azalan Tema Olmaması

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramı etrafında belirgin bir motor temalar ve gelişen veya azalan temalar alanında hiçbir küme bulunmamaktadır. Motor temaların belirgin olmaması ulusal literatürdeki din ve laiklik çalışmalarının hala uygun kavramsal çerçeveler arayışında olduğunu göstermektedir. Bununla beraber araştırma alanında ya yeni ortaya çıkan ya da önemini yitiren temaların belirgin olmadığı görülmektedir.

4.4.2.3. Karşılaştırmalı Tematik Harita Analizi

Bu başlıkta, uluslararası ve ulusal literatürdeki sekülerleşme çalışmalarının tematik harita analizleri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Her iki analiz de din ve laiklik/sekülerizm konularındaki araştırma alanlarının tematik haritalamasını sunmaktadır. Bu karşılaştırmalı analiz, iki farklı literatür havuzunun benzerliklerini, farklılıklarını ve etkileşim noktalarını ortaya koymaktadır.

4.4.2.3.1. Tematik Harita Yapılarının Karşılaştırması

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik harita yapıları, stratejik bölgelere dağılım açısından önemli farklılıklar göstermektedir.

Tablo 144: Tematik Harita Yapılarının Karşılaştırması

Stratejik Bölge	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
Motor Temalar	“Secularism” kümesi	Belirgin bir motor tema bulunmamaktadır
Niş Temalar	“Spirituality” ve “Church” kümeleri	“Başörtüsü / Vicdan Özgürlüğü” ve “Çağdaşlaşma” kümeleri

Stratejik Bölge	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
Temel Temalar	“Religion” ve “Secular” kümeleri	“Laiklik / İslam”, “Sekülerizm / Din / Seküler” ve “Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak” kümeleri
Gelişen/Azalan Temalar	“Secular State” kümesi	Belirgin bir gelişen/azalan tema bulunmamaktadır
Sınır Temalar	Belirgin bir sınır tema bulunmamaktadır	“Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet” (Motor-Niş sınırı) ve “Sekülerleşme / Din Sosyolojisi” (Emerging/Declining-Niş sınırı) kümeleri

Tematik harita yapılarının karşılaştırması, uluslararası literatürde net bir motor temanın (“Secularism”) var olduğunu, ulusal literatürde ise belirgin bir motor temanın bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha olgun bir araştırma alanı oluşturduğunu, ulusal literatürde ise araştırma alanının hala gelişmekte olduğunu düşündürmektedir.

Ayrıca, uluslararası literatürde bir gelişen/azalan tema (“Secular State”) varken, ulusal literatürde belirgin bir gelişen/azalan tema bulunmamaktadır. Buna karşılık, ulusal literatürde iki sınır tema bulunmaktadır: “Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet” (Motor-Niş sınırı) ve “Sekülerleşme / Din Sosyolojisi” (Emerging/Declining-Niş sınırı). Bu durum, ulusal literatürde araştırma alanının bir geçiş aşamasında olduğunu göstermektedir.

4.4.2.3.2. Kavramsal İçerik Karşılaştırması

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik kümelerin kavramsal içerikleri de önemli farklılıklar göstermektedir.

4.4.2.3.2.1. Politik ve Hukuki Boyut

Tablo 145: Politik ve Hukuki Boyutun Karşılaştırması

Literatür	Politik ve Hukuki Boyut
Uluslararası	Sekülerizm motor tema olarak insan hakları, demokrasi ve çoğulculuk kavramlarıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir. “Secular State” kümesi emerging/declining bölgesinde yer alarak dini özgürlük ve politik teoloji kavramlarıyla bağlantılıdır.
Ulusal	“Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet” kümesi sınır bölgesinde yer alarak, konunun Türkiye bağlamında henüz tam olgun bir motor tema haline gelmediğini göstermektedir.

Politik ve hukuki boyut, uluslararası literatürde motor tema olarak konumlanırken, ulusal literatürde sınır tema olarak konumlanmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerizmin politik ve hukuki boyutunun daha olgun ve merkezi bir araştırma alanı olduğunu, ulusal literatürde ise bu boyutun gelişmekte olduğunu göstermektedir.

4.4.2.3.2.2. Sosyolojik Boyut

Tablo 146: Sosyolojik Boyutun Karşılaştırması

Literatür	Sosyolojik Boyut
Uluslararası	“Religion” kümesi içinde sekülerleşme ve post-seküler kavramları Charles Taylor ve Habermas gibi düşünürlerle referansla ele alınmaktadır. Teorik yaklaşımlar daha belirgindir.
Ulusal	“Sekülerleşme / Din Sosyolojisi” kümesi sınır temada (Emerging/Declining-Niş arasında) yer almaktadır. Modernite ve dindarlık kavramları öne çıkmaktadır.

Sosyolojik boyut, uluslararası literatürde temel tema olarak konumlanırken, ulusal literatürde sınır tema olarak konumlanmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme teorilerinin daha gelişmiş ve köklü olduğunu, ulusal literatürde ise bu teorilerin henüz tam olarak yerleşmediğini göstermektedir.

4.4.2.3.2.3. Eğitim ve Maneviyat

Tablo 147: Eğitim ve Maneviyat Boyutunun Karşılaştırması

Literatür	Eğitim ve Maneviyat Boyutu
Uluslararası	“Spirituality” kümesi din eğitimi, ateizm, inanç ve etik kavramlarıyla ilişkilendirilerek niş tema konumundadır.
Ulusal	“Başörtüsü / Din Öğretimi” kümesi benzer şekilde niş tema konumundadır ancak daha çok Türkiye’ye özgü başörtüsü meselesi ve din öğretimi ilişkisine odaklanmaktadır.

Eğitim ve maneviyat boyutu, hem uluslararası hem de ulusal literatürde niş tema olarak konumlanmaktadır. Ancak içerik açısından farklılıklar bulunmaktadır: Uluslararası literatürde maneviyat, sekülerlik ve eğitim ilişkisi daha genel bir çerçevede ele alınırken, ulusal literatürde Türkiye’ye özgü başörtüsü tartışmaları ve din eğitimi konularına odaklanılmaktadır.

4.4.2.3.2.4. Tarihsel ve Kültürel Boyut

Tablo 148: Tarihsel ve Kültürel Boyutun Karşılaştırması

Literatür	Tarihsel ve Kültürel Boyut
Uluslararası	“Secular” kümesi içinde Hıristiyanlık, kimlik, kültür gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Ayrıca çeşitli coğrafi bağlamlar (İsrail gibi) incelenmektedir.
Ulusal	“Çağdaşlaşma / Atatürkçülük / Laikleşme” ve “Laiklik / İslam / Türkiye” kümeleri Türkiye’nin özgün tarihsel deneyimine odaklanmaktadır.

Tarihsel ve kültürel boyut, uluslararası literatürde temel tema olarak konumlanırken, ulusal literatürde hem niş tema hem de temel tema olarak konumlanmaktadır. Bu durum, ulusal literatürde Türkiye’nin özgün tarihsel ve kültürel deneyiminin sekülerleşme çalışmalarında merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir.

4.4.2.3.3. Stratejik Konumlandırma Karşılaştırması

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik haritaların stratejik konumlandırması da önemli farklılıklar göstermektedir.

4.4.2.3.3.1. Araştırma Alanının Olgunluk Düzeyi

Tablo 149: Araştırma Alanının Olgunluk Düzeyinin Karşılaştırması

Literatür	Araştırma Alanının Olgunluk Düzeyi
Uluslararası	Net bir motor tema ve diğer stratejik bölgelerde dengeli dağılım gösteren kümelerle daha olgun bir araştırma alanı görünümündedir.
Ulusal	Motor temanın olmaması ve sınır temalara sahip olması, araştırma alanının bir geçiş aşamasında olduğunu göstermektedir.

Uluslararası literatürdeki tematik harita, araştırma alanının belirli bir olgunluğa ulaştığını gösterirken, ulusal literatürdeki tematik harita araştırma alanının hala bir geçiş aşamasında olduğunu göstermektedir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha uzun bir geçmişe sahip olması ve daha geniş bir akademik topluluk tarafından ele alınmasıyla açıklanabilir.

4.4.2.3.3.2. Disiplinler Arası Yaklaşım

Tablo 150: Disiplinler Arası Yaklaşımın Karşılaştırması

Literatür	Disiplinler Arası Yaklaşım
Uluslararası	Hem politik, hem sosyolojik, hem de felsefi yaklaşımlar daha entegre görünmektedir.

Literatür	Disiplinler Arası Yaklaşım
Ulusal	Politik-hukuki yaklaşımlar ile sosyolojik yaklaşımlar arasında henüz tam bir entegrasyon sağlanamamıştır.

Uluslararası literatürdeki tematik harita, farklı disiplinlerin daha entegre bir şekilde çalıştığını gösterirken, ulusal literatürdeki tematik harita disiplinler arası yaklaşımın henüz tam olarak gelişmediğini göstermektedir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha disiplinler arası bir nitelik kazandığını, ulusal literatürde ise disiplinlerin daha ayırık çalıştığını düşündürmektedir.

4.4.2.3.3. Yerel ve Küresel Perspektifler

Tablo 151: Yerel ve Küresel Perspektiflerin Karşılaştırması

Literatür	Yerel ve Küresel Perspektifler
Uluslararası	Türkiye, Hindistan, İsrail gibi çeşitli ülkelerin bağlamları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.
Ulusal	Doğal olarak Türkiye bağlamı ve Türkiye'nin özgün tarihsel deneyimi merkezdedir.

Uluslararası literatürdeki tematik harita, sekülerleşme çalışmalarının daha küresel ve karşılaştırmalı bir perspektifle yapıldığını gösterirken, ulusal literatürdeki tematik harita çalışmalarının daha çok Türkiye bağlamına odaklandığını göstermektedir. Bu durum, iki literatür havuzunun farklı araştırma önceliklerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

4.4.2.3.4. Etkileşim Noktaları ve Kavramsal Köprüler

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik haritalar arasında bazı önemli etkileşim noktaları ve kavramsal köprüler de bulunmaktadır.

4.4.2.3.4.1. Ortak Kavramsal Köprüler

Tablo 152: Ortak Kavramsal Köprüler

Kavramsal Köprü	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
İnsan Hakları ve Din Özgürlüğü	“Secularism” kümesi (Motor tema)	“Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet” kümesi (Motor-Niş sınırı)
Sekülerleşme Teorileri	“Religion” kümesi (Temel tema)	“Sekülerleşme / Din Sosyolojisi” kümesi (Emerging/Declining-Niş sınırı)
Din ve Modernite İlişkisi	“Religion” kümesi (Temel tema)	“Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak” kümesi (Temel tema)

Her iki literatür havuzunda da ortak kavramsal köprüler bulunmaktadır. Ancak bu köprülerin stratejik konumlandırmaları farklılık göstermektedir. Örneğin, insan

hakları ve din özgürlüğü konusu uluslararası literatürde motor tema içinde yer alırken, ulusal literatürde sınır tema içinde yer almaktadır. Bu durum, ortak kavramsal köprülerin farklı araştırma geleneklerinde farklı şekillerde ele alındığını göstermektedir.

4.4.2.3.4.2. Tamamlayıcı Perspektifler

Tablo 153: Tamamlayıcı Perspektifler

Perspektif	Uluslararası Literatür	Ulusal Literatür
Teorik ve Pratik Boyutlar	Daha teorik yaklaşımlar	Türkiye'nin özgün deneyimine dayalı pratik boyut
Farklı Dini Gelenekler	Hıristiyanlık başta olmak üzere çeşitli dini gelenekler	İslam odaklı
Tarihsel Deneyimler	Küresel sekülerleşme deneyimleri	Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme ve laikleşme süreci

Uluslararası ve ulusal literatür, birbirini tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır. Uluslararası literatür daha teorik ve küresel bir perspektif sunarken, ulusal literatür daha pratik ve Türkiye'ye özgü bir perspektif sunmaktadır. Bu tamamlayıcı perspektifler, sekülerleşme çalışmalarının zenginleşmesine katkı sağlayabilir.

4.4.2.3.5. Boşluklar ve Potansiyel Araştırma Fırsatları

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik haritaların karşılaştırılması, bazı araştırma boşluklarını ve potansiyel araştırma fırsatlarını da ortaya koymaktadır.

4.4.2.3.5.1. Ulusal Literatürde Geliştirilmesi Gereken Alanlar

Tablo 154: Ulusal Literatürde Geliştirilmesi Gereken Alanlar

Alan	Açıklama
Motor Tema Eksikliği	Din özgürlüğü/insan hakları/laik devlet kümesinin tam bir motor tema haline getirilmesi için içsel tutarlılığının güçlendirilmesi gerekmektedir.
Teorik Çerçeve	Uluslararası literatürdeki teorik yaklaşımların (Charles Taylor, Habermas gibi) Türkiye bağlamına daha sistematik uygulanması gerekmektedir.
Karşılaştırmalı Çalışmalar	Türkiye'nin din-devlet ilişkileri deneyiminin diğer Müslüman çoğunluklu ülkelerle ve seküler devlet modelleriyle karşılaştırılması gerekmektedir.

Ulusal literatürde, özellikle teorik çerçeve ve karşılaştırmalı çalışmalar konusunda geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır. Bu alanlardaki çalışmaların

artırılması, ulusal literatürün daha olgun bir araştırma alanı haline gelmesine katkı sağlayabilir.

4.4.2.3.5.2. Uluslararası Literatüre Katkı Sağlayabilecek Türkiye

Deneyimleri

Tablo 155: Uluslararası Literatüre Katkı Sağlayabilecek Türkiye Deneyimleri

Deneyim	Açıklama
Laiklik ve İslam İlişkisi	Türkiye'nin özgün laiklik modelinin İslam ile ilişkisi, uluslararası literatüre katkı sağlayabilecek özgün bir deneyimdir.
Çağdaşlaşma ve Dini Kimlik	Türkiye'nin modernleşme sürecinde dini kimliğin dönüşümü, küresel sekülerleşme teorilerine katkı sağlayabilir.
Post-Seküler Perspektifler	Türkiye'nin son dönem din-devlet ilişkileri deneyimi, post-seküler yaklaşımlar için zengin bir vaka çalışması sunabilir.

Türkiye'nin özgün sekülerleşme deneyimi, uluslararası literatüre önemli katkılar sağlayabilir. Özellikle laiklik ve İslam ilişkisi, çağdaşlaşma ve dini kimlik konularında Türkiye deneyimi, uluslararası literatürde yeni teorik açılımlar sağlayabilir.

4.4.3. Ortak Atıf Analizi

Ortak atıf analizi başlığında, sekülerleşme literatüründeki kaynakların birlikte alıntılanma örüntüleri incelenmiştir. Bu analiz, alandaki entelektüel yapıyı, düşünce okullarını ve temel referans çerçevelerini ortaya koymaktadır.

4.4.3.1. Genel Bakış

Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan bu bibliyometrik çalışmada, ortak atıf analizi yöntemi kullanılarak uluslararası ve ulusal literatürdeki etkili çalışmalar, temel kümelenmeler ve bunlar arasındaki tematik ilişkiler incelenmiştir. Bu başlıkta, ortak atıf analizi için kullanılan veri setlerinin özellikleri sunulacaktır.

4.4.3.1.1. Uluslararası ve Ulusal Literatürün Veri Seti Özellikleri

4.4.3.1.1.1. Uluslararası Literatür Veri Seti

Uluslararası literatürü temsil eden veri seti, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen birleştirilmiş verilerden oluşmaktadır. Bu veri seti, sekülerleşme kavramını ele alan çalışmaların geniş bir yelpazesini kapsamaktadır ve şu özelliklere sahiptir:

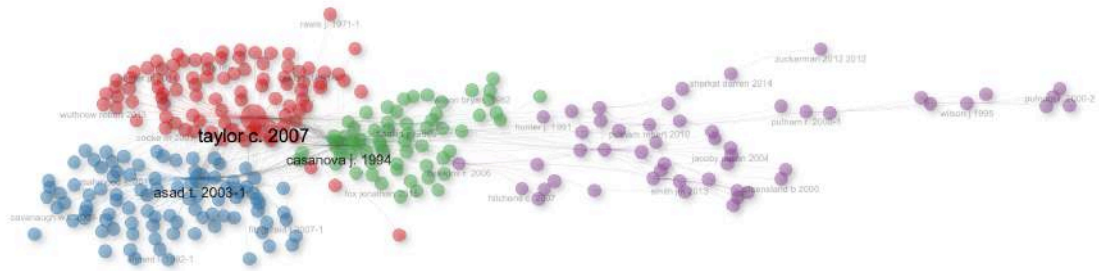
- **Toplam çalışma sayısı:** 302
- **Küme sayısı:** 6
- **Sütunlar:** Node (Çalışma), Cluster (Küme), Betweenness, Closeness, PageRank

Uluslararası literatür veri setindeki kümeler arasındaki dağılım aşağıdaki gibidir:

Tablo 156: Uluslararası Literatür Küme Dağılımı

Küme No	Çalışma Sayısı	Yüzde
1	95	%31.5
2	91	%30.1
3	61	%20.2
4	51	%16.9
5	2	%0.7
6	2	%0.7

Küme 1 (%31.5) ve Küme 2 (%30.1), toplam ağın yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır, bu da bu iki kümenin içindeki çalışmaların literatürde belirgin bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Küme 5 ve Küme 6 ise yalnızca ikişer çalışma içermekte olup analitik açıdan sınırlı değere sahiptir.

Grafik 63: Uluslararası Literatür Ortak Atıf Ağ Analizi Haritası

Grafik 63'de Uluslararası Literatür Ortak Atıf Ağ Analizi Haritası görülmektedir. Haritada yalnızca en büyük 4 küme yer almaktadır. Bu kümeler, kırmızı, mavi, yeşil ve mor renklerle gösterilmiştir. Tablo 156'de belirtildiği gibi, Küme 5 ve Küme 6 çok az sayıda çalışma içerdikleri için (ikişer çalışma, toplam %0.7'şer oranla) analitik açıdan sınırlı değere sahip oldukları belirtilmiş ve ağ

haritasında gösterilmemişlerdir. Haritada görülen dört büyük küme (Küme 1: %31.5, Küme 2: %30.1, Küme 3: %20.2 ve Küme 4: %16.9), uluslararası literatürdeki sekülerleşme çalışmalarının yaklaşık %99'unu temsil etmektedir.

4.4.3.1.1.2. Ulusal Literatür Veri Seti

Ulusal literatürü temsil eden veri seti, DergiPark'tan elde edilen verilerden oluşmaktadır. Bu veri seti, Türkiye'deki din sosyolojisi ve sekülerleşme araştırmalarında etkili olan çalışmaları kapsamaktadır ve şu özelliklere sahiptir:

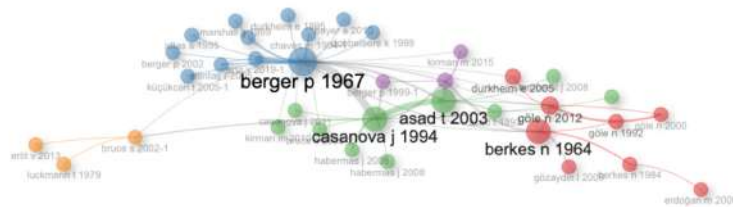
- **Toplam çalışma sayısı:** 37
- **Küme sayısı:** 6
- **Sütunlar:** Node (Çalışma), Cluster (Küme), Betweenness, Closeness, PageRank

Ulusal literatür veri setindeki kümeler arasındaki dağılım aşağıdaki gibidir:

Tablo 157: Ulusal Literatür Küme Dağılımı

Küme No	Çalışma Sayısı	Yüzde
1	8	%21.6
2	12	%32.4
3	10	%27.0
4	3	%8.1
5	3	%8.1
6	1	%2.7

Ulusal literatürde en büyük grubu Küme 2 (%32.4) oluşturmakta, bunu Küme 3 (%27.0) takip etmektedir. Küme 6 ise yalnızca 1 çalışma içermekte olup analitik açıdan sınırlı bir değere sahiptir.

Grafik 64: Ulusal Literatür Ortak Atıf Ağ Analizi Haritası

Grafik 64’de Ulusal Literatür Ortak Atıf Ağ Analizi Haritası görülmektedir. Haritada, sekülerleşme çalışmalarının uluslararası literatürdeki atıf ağı ve ilişkileri görselleştirilmiştir. Farklı renklerle temsil edilen kümeler, alan içindeki farklı atıf gruplarını göstermektedir. Haritada özellikle “berger p 1967”, “casanova j 1994”, “asad t 2003” ve “berkes n 1964” gibi alanın temel eserlerine yapılan atıflar ön plana çıkmaktadır.

Tablo 157’de belirtilen Küme 6, sadece 1 çalışma içerdiği ve toplam literatürün yalnızca %2.7’sini oluşturduğu için analitik açıdan sınırlı değere sahip olduğundan, bu ağ haritasında gösterilmemiştir. Haritada gösterilen kümeler arasındaki bağlantılar, akademik çalışmaların birbirleriyle olan ilişkilerini ve atıf ağındaki konumlarını yansıtmaktadır.

Bu görselleştirme, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının atıf yapısını ve hangi temel eserlerin alan üzerinde daha etkili olduğunu kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.4.3.2. Uluslararası Literatürde Ortak Atıf Analizi

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların ortak atıf analizi, araştırma alanındaki etkili çalışmaları ve bunlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Bu başlıkta, uluslararası literatürden elde edilen ortak atıf ağının küme dağılımları, en etkili çalışmalar ve her bir kümenin temel özellikleri sunulacaktır.

4.4.3.2.1. Küme Dağılımı ve Büyüklükleri

Uluslararası literatür veri setinde 302 çalışma 6 farklı kümede gruplandırılmıştır. Bu kümelerin dağılımı küme boyutları bakımından oldukça dengesizdir. İlk dört küme anlamlı sayıda çalışma içerirken, Küme 5 ve Küme 6 sadece ikişer çalışma içermektedir ve analitik değerleri sınırlıdır.

Tablo 158: Uluslararası Literatür Küme Dağılımı ve Çalışma Sayıları

Küme No	Çalışma Sayısı	Yüzde
1	95	%31.5
2	91	%30.1
3	61	%20.2
4	51	%16.9
5	2	%0.7
6	2	%0.7

Küme 1 ve Küme 2 ağın yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır, bu da literatürde bu iki küme içindeki çalışmaların belirgin bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir.

4.4.3.2.2. Betweenness ve PageRank Değerlerine Göre Önemli Çalışmalar

4.4.3.2.2.1. En Yüksek Betweenness Değerine Sahip Çalışmalar

Betweenness değeri, bir çalışmanın ağın farklı bölümleri arasında ne kadar önemli bir köprü vazifesi gördüğünü göstermektedir. Uluslararası literatürde en yüksek Betweenness değerine sahip çalışmalar şunlardır:

Tablo 159: Uluslararası Literatürde En Yüksek Betweenness Değerine Sahip 5 Çalışma

Sıra	Kısa Referans	Küme	Betweenness
1	edgell p 2006	4	850.718
2	davie g 1994	3	556.768
3	fuller robert 2001	3	528.592
4	berger p.l. 1967-1	3	495.626
5	masuzawa tomoko 2005	2	427.389

Bu tabloya göre, Edgell'in 2006 tarihli çalışması en yüksek Betweenness değerine sahip olup, ağın farklı bölümleri arasında en önemli köprü vazifesi görmektedir.

4.4.3.2.2.2. En Yüksek PageRank Değerine Sahip Çalışmalar

PageRank değeri, bir çalışmanın ağ içindeki göreceli önemini göstermektedir. Uluslararası literatürde en yüksek PageRank değerine sahip çalışmalar şunlardır:

Tablo 160: Uluslararası Literatürde En Yüksek PageRank Değerine Sahip 5 Çalışma

Sıra	Kısa Referans	Küme	PageRank
1	taylor c. 2007	1	0.103
2	asad t. 2003-1	2	0.081
3	casanova j. 1994	3	0.054
4	asad t. 1993	2	0.026
5	berger p.l. 1999	3	0.026

Bu tabloya göre, Taylor'ın 2007 tarihli "A Secular Age" adlı çalışması en yüksek PageRank değerine sahip olup, uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı üzerine en etkili çalışma olarak öne çıkmaktadır.

4.4.3.2.3. Kümeler İçinde En Etkili Çalışmalar ve Tam Referansları

Küme 1

Küme 1, uluslararası literatürde en büyük kümeyi oluşturmakta ve toplam 95 çalışma içermektedir. Bu kümedeki en etkili 10 çalışma şunlardır:

Tablo 161: Küme 1'deki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları

Sıra	Kısa Referans	Tam Referans	PageRank	Betweenness
1	taylor c. 2007	TAYLOR C., A SECULAR AGE, (2007)	0.103	30.15
2	habermas jurgen 2008-1	HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)	0.014	129.26
3	calhoun craig 2011-1	CALHOUN C., JUERGENSMEYER M., VANANTWERPEN J., RETHINKING SECULARISM, (2011)	0.006	16.23
4	casanova j. 2011-1	CASANOVA J., THE SECULAR, SECULARIZATIONS, SECULARISMS, RETHINKING SECULARISM, (2011)	0.005	11.81
5	taylor 1989 1989	TAYLOR C., SOURCES OF THE SELF: THE MAKING OF THE MODERN IDENTITY, (1989)	0.005	5.43
6	warner michael 2010-1	WARNER MICHAEL, 2010, VARIETIES SECULARISM	0.004	5.30
7	habermas j 2003	HABERMAS J., THE FUTURE OF HUMAN NATURE, (2003)	0.003	303.94
8	taylor charles 2011-1	TAYLOR C., WESTERN SECULARITY, RETHINKING SECULARISM, PP. 31-53, (2011)	0.003	16.96
9	rawls j. 1993-1	RAWLS J., POLITICAL LIBERALISM, (1993)	0.002	296.00
10	lee l. 2015-1	LEE L., RECOGNIZING THE NON-RELIGIOUS: REIMAGINING THE SECULAR, (2015)	0.002	296.00

Taylor'ın 2007 tarihli "A Secular Age" adlı çalışması, Küme 1 içinde en yüksek PageRank değerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 2

Küme 2, uluslararası literatürde ikinci büyük kümeyi oluşturmakta ve toplam 91 çalışma içermektedir. Bu kümedeki en etkili 10 çalışma şunlardır:

Tablo 162: Küme 2'deki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları

Sıra	Kısa Referans	Tam Referans	PageRank	Betweenness
1	asad t. 2003-1	ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)	0.081	12.33
2	asad t. 1993	ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)	0.026	1.92
3	mahmoods. 2005	MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)	0.021	1.78
4	masuzawa tomoko 2005	MASUZAWA T., THE INVENTION OF WORLD RELIGIONS: OR, HOW EUROPEAN UNIVERSALISM WAS PRESERVED IN THE LANGUAGE OF PLURALISM, (2005)	0.010	427.39
5	fitzgerald t. 2000-1	FITZGERALD T., THE IDEOLOGY OF RELIGIOUS STUDIES, (2000)	0.007	86.12
6	braidotti r 2008	BRAIDOTTI R, 2008, THEOR CULT SOC, V25, P1, DOI 10.1177/0263276408095542	0.006	372.05
7	fitzgerald t. 2007-1	FITZGERALD T., RELIGION AND THE SECULAR: HISTORICAL AND COLONIAL FORMATIONS, (2007)	0.004	15.40
8	jakobsen janet 2008-1	JAKOBSEN J.R., PELLEGRINI A., SECULARISMS, (2008)	0.004	10.35
9	fitzgerald t. 2000-2	FITZGERALD T., THE IDEOLOGY OF RELIGIOUS STUDIES, (2000)	0.003	6.71
10	butler j 2008	BUTLER J., SEXUAL POLITICS, TORTURE, AND SECULAR TIME, BRITISH JOURNAL OF SOCIOLOGY, 59, 1, PP. 1-23, (2008)	0.002	21.13

Asad'ın 2003 tarihli "Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity" adlı çalışması, Küme 2 içinde en yüksek PageRank değerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 3

Küme 3, uluslararası literatürde üçüncü büyük kümeyi oluşturmakta ve toplam 61 çalışma içermektedir. Bu kümedeki en etkili 10 çalışma şunlardır:

Tablo 163: Küme 3'teki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları

Sıra	Kısa Referans	Tam Referans	PageRank	Betweenness
1	casanova j. 1994	CASANOVA J., PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD, (1994)	0.054	12.56
2	berger p.l. 1967-1	BERGER P.L., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, (1967)	0.017	495.63
3	davie g 1994	DAVIE G., RELIGION IN BRITAIN SINCE 1945: BELIEVING WITHOUT BELONGING, (1994)	0.007	556.77
4	bruce s. 2002-1	BRUCE S., GOD IS DEAD: SECULARIZATION IN THE WEST, (2002)	0.007	319.27
5	martin d 2005	MARTIN D., ON SECULARIZATION: TOWARDS A REVISED GENERAL THEORY, (2005)	0.006	10.55
6	fuller robert 2001	FULLER ROBERT, 2001, SPIRITUAL NOT RELIG	0.005	528.59
7	chaves m 1994	CHAVES M., SECULARIZATION AS DECLINING RELIGIOUS AUTHORITY, SOCIAL FORCES, 72, 3, PP. 749-774, (1994)	0.005	34.48
8	stark r 1999	STARK R., SECULARIZATION, R.I.P, SOCIOLOGY OF RELIGION, 60, 3, PP. 249-273, (1999)	0.005	31.91
9	martin d 1978	MARTIN D., A GENERAL THEORY OF SECULARIZATION, (1978)	0.005	12.56
10	roof w. 1999	ROOF W.C., SPIRITUAL MARKETPLACE: BABY BOOMERS AND THE REMAKING OF AMERICAN RELIGION, (1999)	0.004	296.00

Casanova'nın 1994 tarihli "Public Religions in the Modern World" adlı çalışması, Küme 3 içinde en yüksek PageRank değerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 4

Küme 4, uluslararası literatürde dördüncü büyük kümeyi oluşturmakta ve toplam 51 çalışma içermektedir. Bu kümedeki en etkili 10 çalışma şunlardır:

Tablo 164: Küme 4'teki En Etkili 10 Çalışma ve Tam Referansları

Sıra	Kısa Referans	Tam Referans	PageRank	Betweenness
1	edgell p 2006	EDGELL P, 2006, AM SOCIOL REV, V71, P211, DOI 10.1177/000312240607100203	0.007	850.72
2	putnam robert 2010	PUTNAM ROBERT D., 2010, AM GRACE RELIG DIVID	0.007	384.02
3	layman geoffrey 2001	LAYMAN GEOFFREY C., 2001, GREAT DIVIDE RELIG C	0.004	296.00
4	sherkat darren 2014	SHERKAT DARREN E., 2014, CHANGING FAITH DYNAM	0.002	296.00
5	hunter j. 1991	HUNTER J. D., 1991, CULTURE WARS STRUGGL	0.001	242.42
6	lim c 2010-1	LIM C, 2010, AM SOCIOL REV, V75, P914, DOI 10.1177/0003122410386686	0.007	128.16
7	lam py 2002	LAM PY, 2002, J SCI STUD RELIG, V41, P405, DOI 10.1111/1468-5906.00127	0.004	103.94
8	beyerlein k 2006	BEYERLEIN K, 2006, SOC PROBL, V53, P97, DOI 10.1525/SP.2006.53.1.97	0.003	102.00
9	hitchens christopher 2007	HITCHENS C., GOD IS NOT GREAT: HOW RELIGION POISONS EVERYTHING, (2007)	0.004	82.28
10	hout m 2014	HOUT M, 2014, SOCIOL SCI, V1, P423, DOI 10.15195/V1.A24	0.004	54.55

Edgell'in 2006 tarihli çalışması, Küme 4 içinde en yüksek Betweenness değerine sahip çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Küme 5 ve Küme 6, uluslararası literatür veri setinde sadece ikişer çalışma içerdiğinden ve analitik değerleri sınırlı olduğundan, bu kümelerin detaylı analizleri sunulmamıştır.

4.4.3.3. Ulusal Literatürde Ortak Atıf Analizi

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların ortak atıf analizi, Türkiye'deki din sosyolojisi araştırmalarında etkili olan çalışmaları ve bunlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Bu başlıkta, DergiPark'tan elde edilen ortak atıf ağının küme dağılımları, en etkili çalışmalar ve her bir kümenin temel özellikleri sunulacaktır.

4.4.3.3.1. Küme Dağılımı ve Büyüklükleri

Ulusal literatür veri setinde 37 çalışma 6 farklı kümede gruplandırılmıştır. Bu kümelerin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 165: Ulusal Literatür Küme Dağılımı ve Çalışma Sayıları

Küme No	Çalışma Sayısı	Yüzde
1	8	%21.6
2	12	%32.4
3	10	%27.0
4	3	%8.1
5	3	%8.1
6	1	%2.7

Küme 2, 12 çalışma ile ulusal literatürde en büyük kümeyi oluşturmaktadır. Bunu 10 çalışma ile Küme 3 ve 8 çalışma ile Küme 1 takip etmektedir. Küme 6 ise sadece 1 çalışma içermekte olup analitik açıdan sınırlı bir değere sahiptir.

4.4.3.3.2. Betweenness ve PageRank Değerlerine Göre Önemli Çalışmalar

4.4.3.3.2.1. En Yüksek Betweenness Değerine Sahip Çalışmalar

Betweenness değeri, bir çalışmanın ağın farklı bölümleri arasında ne kadar önemli bir köprü vazifesi gördüğünü göstermektedir. Ulusal literatürde en yüksek Betweenness değerine sahip 10 çalışma şunlardır:

Tablo 166: Ulusal Literatürde En Yüksek Betweenness Değerine Sahip 10 Çalışma

Sıra	Kısa Referans	Küme	Betweenness
1	berger p 1967	2	451.719
2	casanova j 1994	3	125.123
3	berkes n 1964	1	108.979
4	bruce s 2002-1	5	67.000
5	asad t 2003	3	56.330
6	göle n 2012	1	51.956
7	berkes n 1984	1	34.000
8	asad t 1993	3	34.000
9	taylor c 2007	4	8.892
10	(Diğer çalışmalar 0 değerine sahip)	-	0

Berger'in 1967 tarihli çalışması (muhtemelen "The Sacred Canopy"), ulusal literatürde en yüksek Betweenness değerine sahip çalışmadır ve farklı araştırma alanları arasında en önemli bağlantı noktası olarak görülmektedir.

4.4.3.3.2. En Yüksek PageRank Değerine Sahip Çalışmalar

PageRank değeri, bir çalışmanın ağ içindeki görelî önemini göstermektedir. Ulusal literatürde en yüksek PageRank değerine sahip 10 çalışma şunlardır:

Tablo 167: Ulusal Literatürde En Yüksek PageRank Değerine Sahip 10 Çalışma

Sıra	Kısa Referans	Küme	PageRank
1	berger p 1967	2	0.165
2	casanova j 1994	3	0.104
3	asad t 2003	3	0.055
4	berkes n 1964	1	0.049
5	göle n 2012	1	0.048
6	göle n 1992	1	0.037
7	taylor c 2007	4	0.037
8	bruce s 2002-1	5	0.036
9	ertit v 2019-1	2	0.035
10	asad t 1993	3	0.033

Berger'in 1967 tarihli çalışması, ulusal literatürde en yüksek PageRank değerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki din sosyolojisi çalışmalarında bu eserin yüksek etkisini göstermektedir.

4.4.3.3.3. Kümeler İçinde En Etkili Çalışmalar ve Tam Referansları

Küme 1

Küme 1, ulusal literatürde toplam 8 çalışma içermektedir. Bu kümedeki çalışmalar şunlardır:

Tablo 168: Küme 1'deki Çalışmalar ve Tam Referansları

No	Kısa Referans	Tam Referans	Betweenness	Closeness	PageRank
1	berkes n 1964	BERKES N, 1964, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY	108,979	0,006	0,049
2	göle n 2012	GÖLE N, 2012, SEKÜLER VE DİNSEL AŞINAN SINIRLAR	51,956	0,006	0,048
3	berkes n 1984	BERKES N, 1984, TEOKRASİ VE LAİKLİK	34	0,003	0,027
4	göle n 1992	GÖLE N, 1992, MODERN MAHREM MEDENİYET VE ÖRTÜNME	0	0,003	0,037
5	göle n 2000	GÖLE N, 2000, İSLAM VE MODERNLİK ÜZERİNE MELEZ DESENLER	0	0,003	0,024

No	Kısa Referans	Tam Referans	Betweenness	Closeness	PageRank
6	durkheim e 2005	DURKHEİM E, 2005, DİNİ HAYATIN İLKEL BİÇİMLERİ	0	0,006	0,015
7	gözaydin i 2009	GÖZAYDIN İ, 2009, DİYANET TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DİNİN TANZİMİ	0	0,003	0,012
8	erdoğan m 2000	ERDOĞAN M, 2000, DEMOKRASİ, LAİKLİK, RESMİ İDEOLOJİ	0	0,002	0,014

Berkes'in 1964 tarihli "The Development of Secularism in Turkey" adlı çalışması, Küme 1 içinde en yüksek Betweenness ve PageRank değerlerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 2

Küme 2, ulusal literatürde en büyük kümeyi oluşturmakta ve toplam 12 çalışma içermektedir. Bu kümedeki çalışmalar şunlardır:

Tablo 169: Küme 2'deki Çalışmalar ve Tam Referansları

No	Kısa Referans	Tam Referans	Betweenness	Closeness	PageRank
1	berger p 1967	BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY	451,719	0,007	0,165
2	ertit v 2019-1	ERTİT V, 2019, SEKÜLERLEŞME TEORİSİ	0	0,003	0,035
3	altintaş r 2005	ALTINTAŞ R, 2005, DİN VE SEKÜLERLEŞME	0	0,003	0,023
4	köse a 2002	KÖSE A, 2002, SEKÜLERİZM SORGULANIYOR	0	0,003	0,015
5	chaves m 1994-1	CHAVES M, 1994, SOCIAL FORCES	0	0,003	0,015
6	berger p 2002	BERGER P L, 2002, SEKÜLERİZMİN GERİLEMESİ	0	0,003	0,013
7	durkheim e 1995	DURKHEİM E, 1995, THE ELEMENTARY FORMS OF RELİGIOUS LIFE	0	0,003	0,013
8	marshall g 1999	MARSHALL G, 1999, SOSYOLOJİ SÖZLÜĞÜ	0	0,003	0,013
9	küçükcan t 2005-1	KÜÇÜKCAN T, 2005, İSLAM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	0	0,003	0,013
10	bayer a 2010	BAYER A, 2010, KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	0	0,003	0,013
11	attas s 1995	ATTAS S N, 1995, İSLAM SEKÜLERİZM VE GELECEĞİN FELSEFESİ	0	0,003	0,013
12	dobbelaere k 1999	DOBBELAERE K, 1999, SOCİOLOGY OF RELİGİON	0	0,003	0,013

Berger'in 1967 tarihli "The Sacred Canopy" adlı çalışması, Küme 2 içinde en yüksek Betweenness ve PageRank değerlerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 3

Küme 3, ulusal literatürde ikinci büyük kümeyi oluşturmakta ve toplam 10 çalışma içermektedir. Bu kümedeki çalışmalar şunlardır:

Tablo 170: Küme 3'teki Çalışmalar ve Tam Referansları

No	Kısa Referans	Tam Referans	Betweenness	Closeness	PageRank
1	casanova j 1994	CASANOVA J, 1994, PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD	125,123	0,006	0,104
2	asad t 2003	ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY	56,33	0,006	0,055
3	asad t 1993	ASAD T, 1993, GENEALOGIES OF RELIGION DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM	34	0,003	0,033
4	habermas j 2006	HABERMAS J, 2006, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY	0	0,003	0,017
5	kirman m 2010	KIRMAN M A, 2010, YENİ DİNİ HAREKETLER SOSYOLOJİSİ	0	0,005	0,014
6	bruce s 2002-2	BRUCE S, 2002, GOD IS DEAD SECULARIZATION IN THE WEST	0	0,005	0,014
7	casanova j 2011	CASANOVA J, 2011, RETHINKING SECULARISM	0	0,005	0,014
8	fitzgerald t 2007	FITZGERALD T, 2007, DISCOURSE ON CIVILITY AND BARBARITY, A CRITICAL HISTORY OF RELIGION AND RELATED CATEGORIES	0	0,002	0,013
9	bauberot j 2008	BAUBEROT J, 2008, DÜNYADA LAİKLİK	0	0,003	0,012
10	habermas j 2008	HABERMAS J, 2008, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY	0	0,003	0,012

Casanova'nın 1994 tarihli "Public Religions in the Modern World" adlı çalışması, Küme 3 içinde en yüksek Betweenness ve PageRank değerlerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 4

Küme 4, ulusal literatürde toplam 3 çalışma içermektedir. Bu kümedeki çalışmalar şunlardır:

Tablo 171: Küme 4'teki Çalışmalar ve Tam Referansları

No	Kısa Referans	Tam Referans	Betweenness	Closeness	PageRank
1	taylor c 2007	TAYLOR C, 2007, A SECULAR AGE	8,892	0,006	0,037
2	berger p 1999-1	BERGER P L, 1999, THE DESECULARİZATİON OF THE WORLD RESURGENT RELİGİON AND WORLD POLİTİCS	0	0,006	0,017
3	kirman m 2015	KİRMAN M A, 2015, SEKÜLERLEŞME KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR	0	0,005	0,017

Taylor'ın 2007 tarihli "A Secular Age" adlı çalışması, Küme 4 içinde en yüksek Betweenness ve PageRank değerlerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 5

Küme 5, ulusal literatürde toplam 3 çalışma içermektedir. Bu kümedeki çalışmalar şunlardır:

Tablo 172: Küme 5'teki Çalışmalar ve Tam Referansları

No	Kısa Referans	Tam Referans	Betweenness	Closeness	PageRank
1	bruce s 2002-1	BRUCE S, 2002, GOD İS DEAD SECULARİZATİON İN THE WEST	67	0,006	0,036
2	ertit v 2013	ERTİT V, 2013, SEKÜLERLEŞME	0	0,003	0,017
3	luckmann t 1979	LUCKMANN T, 1979, THE STRUCTURAL CONDİTİONS OF RELİGİOUS CONSCİOUSNESS İN MODERN SÖCİETİES	0	0,003	0,017

Bruce'un 2002 tarihli "God is Dead: Secularization in the West" adlı çalışması, Küme 5 içinde en yüksek Betweenness ve PageRank değerlerine sahip çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Küme 6, ulusal literatür veri setinde sadece 1 çalışma içerdiğinden ve analitik değeri sınırlı olduğundan, bu kümenin detaylı analizi sunulmamıştır.

4.4.4. Bibliyografik Eşleşme Analizi

Bibliyografik eşleşme analizi kısmında, sekülerleşme literatüründeki yayınların referans listelerindeki benzerliklere dayalı tematik kümelenmeler incelenmiştir. Bu analiz, literatürdeki güncel araştırma cephelerini ve tematik yönelimleri ortaya koymaktadır.

4.4.4.1. Uluslararası Literatürde Kümelerin Özellikleri

4.4.4.1.1. Küme Yapıları ve Boyutları

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramı üzerine yapılan bibliyografik eşleşme analizi sonucunda toplam 3057 küme tespit edilmiştir. Bu kümeler arasında büyüklük bakımından belirgin bir dengesizlik bulunmaktadır. Küme yapıları incelendiğinde, yayınların büyük çoğunluğunun birkaç büyük kümede toplandığı, diğer kümelerin ise oldukça küçük olduğu görülmektedir.

Tablo 173: Uluslararası Literatürde Kümelerin Genel Dağılımı

Küme Özelliği	Değer
Toplam küme sayısı	3057
En büyük kümedeki doküman sayısı	437
En küçük kümedeki doküman sayısı	1

Kümelerin boyut dağılımı incelendiğinde, tek dokümanlı kümelerin toplam kümelerin %92.28'ini (2821 küme) oluşturduğu, yalnızca 31 kümenin (%1.01) 20'den fazla doküman içerdiği görülmektedir. Bu durum, uluslararası sekülerleşme literatüründe çok sayıda izole çalışma olduğunu, ancak bunun yanında belirli teorik yaklaşımlar etrafında kümelenen güçlü alt alanların da bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 174: Uluslararası Literatürde Küme Boyutlarının Dağılımı

Küme Boyutu	Küme Sayısı	Yüzde
Tek dokümanlı kümeler	2821	92.28%
2-5 dokümanlı kümeler	170	5.56%
6-20 dokümanlı kümeler	35	1.14%
20'den fazla dokümanlı kümeler	31	1.01%

En büyük 10 kümenin doküman sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu büyük kümeler, uluslararası sekülerleşme literatürünün ana yapısını oluşturmaktadır.

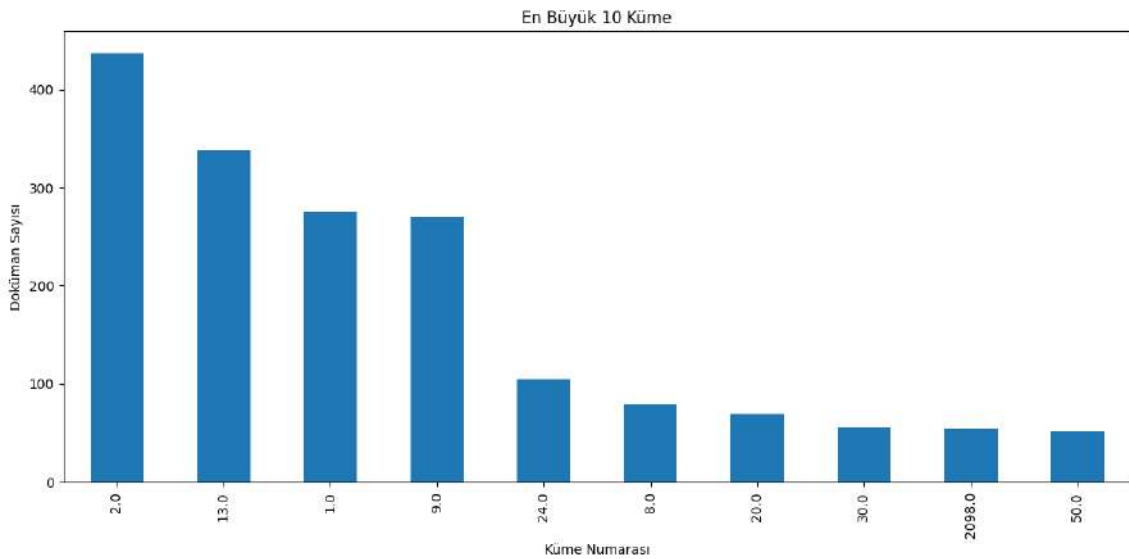
Tablo 175: Uluslararası Literatürde En Büyük 10 Küme

Küm e No	Doküman Sayısı	Dönem	Ana Temalar	Aktif Yazarlar	Öne Çıkan Dergiler
2.0	437	2008-2023 (en aktif: 2014-2019)	RELIGION, SECULARISM, SECULARIZATION, SECULAR, CHARLES TAYLOR, POST-SECULAR	BURCHARDT M, HOTAM Y, AMESBURY R, HARDING T, ADMIRAND P	RELIGIONS, SOCIAL COMPASS, JOURNAL OF BELIEFS AND VALUES
13.0	338	2008-2023 (en aktif: 2010-2021)	RELIGION, SECULARIZATION, POST-SECULAR, SECULAR, SECULARISM, HABERMAS	REILLY N, MCDONALD Z, IPGRAVE J, SEITAKHMETOV A N, SARTAYEVA R	JOURNAL OF BELIEFS AND VALUES, RELIGIONS, JOURNAL OF RELIGION IN EUROPE
1.0	276	2005-2023 (en aktif: 2013-2015)	RELIGION, SECULARISM, SECULAR, ISLAM, POST-SECULAR, TALAL ASAD	FADIL N, FITZGERALD T, CADY L, BERG A, GIL-GIMENO J	JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF RELIGION, SOCIAL COMPASS, CULTURE AND RELIGION
9.0	270	1983-2023 (en aktif: 2017-2019)	SECULAR, RELIGION, SECULARIZATION, SPIRITUALITY, SECULARISM, ATHEISM	THURFJELL D, WILLANDER E, GALEN L, CRAGUN R, ECCLES J	JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION, RELIGIONS, IMPLICIT RELIGION
24.0	105	1977-2022 (dağımk)	SECULAR, RELIGION, POST-SECULAR, SECULARISM, CHURCH, FAITH	LOOBUYCK P, NATSIS E, NAJAS R, MASTNAK T, LUPFER M	JOURNAL FOR THE STUDY OF RELIGIONS AND IDEOLOGIES, REVIEW OF RELIGIOUS RESEARCH, JOURNAL OF RELIGION
8.0	79	2005-2023 (en aktif: 2015-2022)	RELIGION, SECULAR, SECULARISM, NATIONALISM, SECULAR CRITICISM, SHINTO	FITZGERALD T, HORII M, HIEMSTRA J, PORCU E, ROBERTS T	JOURNAL OF RELIGION IN JAPAN, POLITICS RELIGION & IDEOLOGY, CRITICAL

Küm e No	Doküma n Sayısı	Dönem	Ana Temalar	Aktif Yazarlar	Öne Çıkan Dergiler
					RESEARCH ON RELIGION
20.0	70	2008- 2020 (en aktif: 2016- 2020)	SECULAR, ATHEISM, SECULAR HUMANISM, SECULARIZATIO N, SECULAR SPIRITUALITY SECULARISM, RELIGION, PLATO, SECULARIZATIO N, SPINOZA, POLITICAL THEOLOGY	RUSE M, HASEBRINK B, STROHSCHNEID ER P, BRAIDOTTI R, HEY J	SOPHIA, RELIGIOUS EDUCATION, SOCIAL COMPASS
30.0	56	1981- 2022 (dağınk)	ISLAM, SECULARISM, RELIGION, SECULAR, HUMAN RIGHTS, MODERNITY, INDIA	Belirgin yazar yok	SOCIAL COMPASS, SECULAR STUDIES, LOGOS
2098. 0	55	2005- 2021 (dağınk)	SECULAR, RELIGION, SECULAR, HUMAN RIGHTS, MODERNITY, INDIA	ALICINO F, PFÖSTL E, WILLAIME J	QUADERNI DI DIRITTO E POLITICA ECCLESIASTIC A, ETHNICITIES
50.0	52	1976- 2020 (dağınk, yoğun: 2018,202 0)	SECULAR, RELIGION, SECULARISM, SPIRITUALITY, FASCISM, ONTOLOGY	PABST A, PRINCIPE C	HISTORY APOCALYPSE AND THE SECULAR IMAGINATION, NEUE ZEITSCHRIFT FUR SYSTEMATISC HE THEOLOGIE

Grafik 65’de en büyük 10 kümenin içerdiği belge sayısına göre küme büyüklükleri görünmektedir.

Bu tabloya göre, ilk dört küme (2.0, 13.0, 1.0, 9.0) toplam 1321 doküman içermekte ve uluslararası literatürün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Her bir kümenin belirli bir dönemde yoğunlaştığı, belirli aktif yazarlar tarafından şekillendirildiği ve çeşitli öne çıkan dergilerde yayınlandığı görülmektedir. Örneğin, Küme 2.0 2014-2019 döneminde en aktif olup BURCHARDT M, HOTAM Y gibi yazarlar tarafından şekillendirilmiş ve RELIGIONS, SOCIAL COMPASS gibi dergilerde yayınlanmıştır. Benzer şekilde, diğer kümeler de kendi dönem, yazar ve dergi profillerine sahiptir.

Grafik 65: Uluslararası Literatürde En Büyük 10 Kümenin Görselleştirilmesi

4.4.4.1.2. Kümelerin Tematik Özellikleri

Uluslararası literatürdeki büyük kümelerin tematik analizleri yapıldığında, her bir kümenin belirli teorik yaklaşımlar, yazarlar ve kavramsal çerçeveler etrafında kümelendiği görülmektedir. En büyük 10 kümenin tematik özellikleri aşağıda özetlenmiştir:

Tablo 176: Uluslararası Literatürde En Büyük 10 Kümenin Tematik Özellikleri

Küme No	Ana Tematik Odak	Ayırt Edici Anahtar Kelimeler	Disiplin Eğilimi
2.0	Charles Taylor ve felsefi sekülerlik yaklaşımı	CHARLES TAYLOR, POST-SECULAR, MODERNITY, TRANSCENDENCE	Felsefe ve teoloji
13.0	Habermas ve post-seküler kamusal alan	HABERMAS, PUBLIC SPHERE, POST-SECULAR SOCIETY	Politik teori ve sosyoloji
1.0	Talal Asad ve antropolojik sekülerizm eleştirisi	TALAL ASAD, ISLAM, POLITICS, PUBLIC SPHERE, TURKEY	Antropoloji ve post-kolonyal teori
9.0	Ampirik din sosyolojisi ve maneviyat	SPIRITUALITY, RELIGIOSITY, ATHEISM, IDENTITY	Din sosyolojisi ve din psikolojisi
24.0	Seküler kurumlar ve dini özgürlük	CHURCH, FAITH, EDUCATION, PHENOMENOLOGY	Hukuk ve kurumsal çalışmalar
8.0	Din kategorisinin eleştirel incelenmesi	NATIONALISM, SECULAR CRITICISM, SECULAR NATIONALISM	Eleştirel din çalışmaları ve milliyetçilik
20.0	Seküler hümanizm ve maneviyat	ATHEISM, SECULAR HUMANISM, MORALITY, SECULAR SPIRITUALITY	Ateizm çalışmaları ve etik

Küme No	Ana Tematik Odak	Ayırt Edici Anahtar Kelimeler	Disiplin Eğilimi
30.0	Sekülerizmin felsefi ve tarihsel incelenmesi	PLATO, SPINOZA, POLITICAL THEOLOGY	Felsefe tarihi ve politik teoloji
2098.0	İslam, insan hakları ve dini uyum	ISLAM, HUMAN RIGHTS, RELIGIOUS ACCOMMODATION, INDIA	Hukuk ve etnik çalışmalar
50.0	Radikal Ortodoksi ve teolojik sekülerlik eleştirisi	MILBANK, ONTOLOGY, SPIRITUALITY, FASCISM	Teoloji ve politik teoloji

Tüm kümelerde “RELIGION”, “SECULAR”, “SECULARISM” ve “SECULARIZATION” gibi anahtar kelimeler ortak olarak bulunmakla birlikte, her kümenin kendine özgü teorik yaklaşımlar, kavramlar ve disiplinler etrafında şekillendiği görülmektedir.

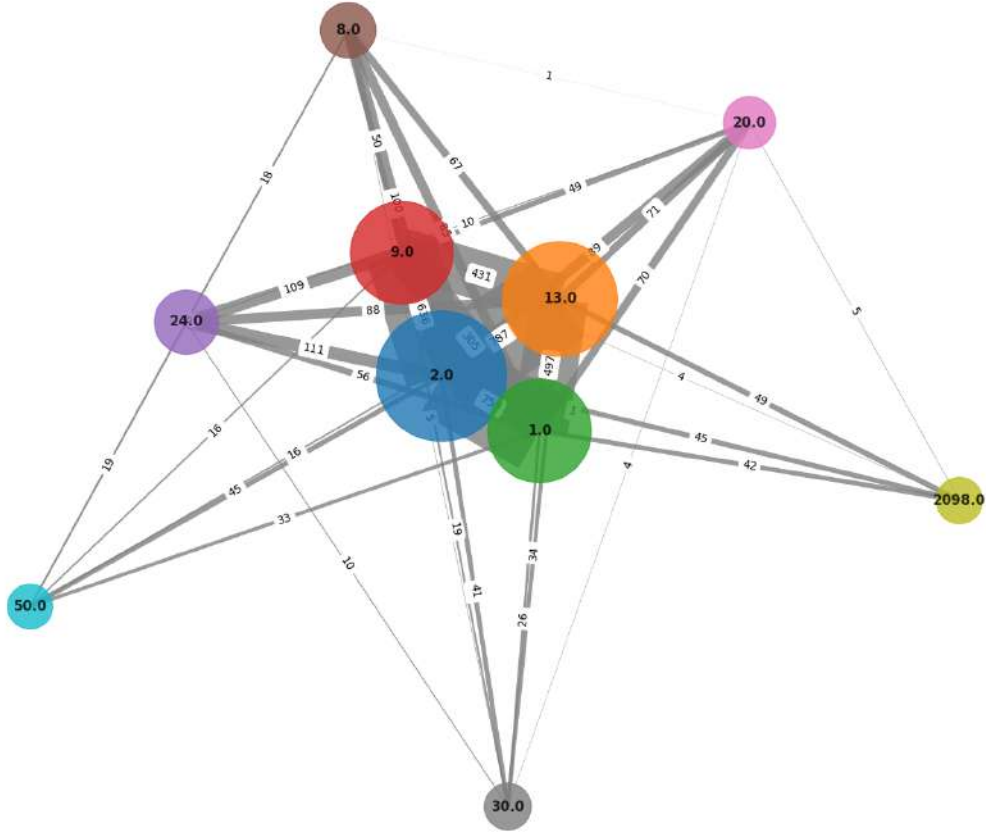
Dört büyük kümenin tematik özellikleri daha detaylı incelendiğinde:

1. **Küme 2.0 (437 doküman):** Charles Taylor’ın “A Secular Age” (2007) kitabının merkezi bir referans olduğu ve sekülerliğin felsefi-fenomenolojik incelemelerine odaklanan bu kümenin en sık görülen anahtar kelimeleri arasında “RELIGION” (64), “SECULARISM” (64), “SECULARIZATION” (53), “SECULAR” (48) ve “CHARLES TAYLOR” (29) bulunmaktadır. Bu küme, modern dünyada din ve sekülerlik ilişkisinin felsefi boyutlarını incelemektedir.
2. **Küme 13.0 (338 doküman):** Jürgen Habermas’ın post-seküler toplum ve kamusal alan kavramlarına dayanan bu küme, “RELIGION” (51), “SECULARIZATION” (37), “POST-SECULAR” (29), “HABERMAS” (12) ve “PUBLIC SPHERE” (9) gibi anahtar kelimelere sahiptir. Bu küme, modern toplumlarda dinin kamusal rolünü ve post-seküler dönüşümleri incelemektedir.
3. **Küme 1.0 (276 doküman):** Talal Asad’ın antropolojik sekülerizm eleştirisi etrafında şekillenen bu küme, “RELIGION” (35), “SECULARISM” (33), “SECULAR” (25), “ISLAM” (20) ve “TALAL ASAD” (7) gibi anahtar kelimelere sahiptir. Bu küme, sekülerizmin post-kolonyal eleştirisi ve İslam bağlamında sekülerlik tartışmalarına odaklanmaktadır.
4. **Küme 9.0 (270 doküman):** Ampirik din sosyolojisi ve maneviyat çalışmalarını içeren bu küme, “SECULAR” (25), “RELIGION” (24), “SECULARIZATION” (16), “SPIRITUALITY” (13) ve “RELIGIOSITY” (7) gibi anahtar kelimelere sahiptir. Bu küme, dindarlık ve maneviyat formlarının ampirik çalışmalarına ve ateizm araştırmalarına odaklanmaktadır.

4.4.4.1.3. Kümeler Arası İlişkiler

Uluslararası literatürde kümeler arasındaki ilişkiler, bibliyografik eşleşme ağı üzerinden incelendiğinde, bazı kümelerin diğerlerine göre daha merkezi konumda olduğu ve kümeler arasında güçlü bağlantılar bulunduğu görülmektedir.

Kümeler Arası Bibliyografik Eşleşme Ağı - Uluslararası Sekülerleşme Literatürü

Grafik 66: Uluslararası Literatürde Bibliyografik Eşleşme Ağı

Bu ağ görselleştirmesinde:

- **Düğüm (daireler):** Her bir kümeyi temsil eder, büyüklükleri kümedeki doküman sayısı ile orantılıdır.
- **Bağlantılar (çizgiler):** İki küme arasındaki bibliyografik eşleşme ilişkisini gösterir, kalınlıkları ortak referans sayısı ile orantılıdır.
- **Sayılar:** Bağlantılar üzerindeki değerler, iki küme arasındaki ortak referans sayısını gösterir.

Ağ analizi sonuçlarına göre, en güçlü bağlantılar şunlardır:

1. Küme 2.0 ile Küme 9.0 arasında (431 ortak referans)
2. Küme 2.0 ile Küme 13.0 arasında (350 ortak referans)
3. Küme 9.0 ile Küme 24.0 arasında (109 ortak referans)

Bu bağlantılar, uluslararası literatürde felsefi yaklaşımlar (Küme 2.0), politik teori (Küme 13.0) ve ampirik din sosyolojisi (Küme 9.0) arasında güçlü teorik bağlantılar olduğunu göstermektedir.

Ağ yapısı incelendiğinde, dört büyük kümenin (2.0, 13.0, 1.0 ve 9.0) ağın merkezinde yer aldığı ve en çok bağlantıya sahip olduğu görülmektedir. Bu dört küme, uluslararası sekülerleşme literatürünün “çekirdeğini” oluşturmaktadır. Diğer kümeler (8.0, 20.0, 30.0, 50.0 ve 2098.0) ise daha çok ağın çevresinde yer almakta, ana kümelerle bağlantıları bulunmakla birlikte birbirleriyle daha az bağlantı kurmaktadır.

Ağ görselleştirmesi, uluslararası sekülerleşme literatürünün karmaşık, çok katmanlı ve farklı teorik yaklaşımlar arasında yoğun etkileşimlerin olduğu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu yapı, alanın teorik zenginliğini ve disiplinlerarası doğasını yansıtmaktadır.

4.4.4.2. Ulusal Literatürde Kümelerin Özellikleri

4.4.4.2.1. Küme Yapıları ve Boyutları

Ulusal literatürde (Dergipark veritabanından elde edilen veri) sekülerleşme kavramı üzerine yapılan bibliyografik eşleşme analizi sonucunda toplam 66 küme tespit edilmiştir. Uluslararası literatürle benzer şekilde, ulusal literatürde de küme boyutları arasında belirgin bir dengesizlik bulunmaktadır.

Tablo 177: Ulusal Literatürde Kümelerin Genel Dağılımı

Küme Özelliği	Değer
Toplam küme sayısı	66
Kümelendirilmiş doküman sayısı	208
Kümelendirilmemiş doküman sayısı	234

Kümelerin boyut dağılımı incelendiğinde, uluslararası literatüre benzer şekilde, tek dokümanlı kümelerin toplam kümelerin önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Aşağıdaki tablo, ulusal literatürdeki kümelerin boyut dağılımını göstermektedir:

Tablo 178: Ulusal Literatürde Küme Boyutlarının Dağılımı

Küme Boyutu	Küme Sayısı	Yüzde
Tek dokümanlı kümeler	51	77.27%
2-5 dokümanlı kümeler	9	13.64%
6-10 dokümanlı kümeler	2	3.03%
10'dan fazla dokümanlı kümeler	4	6.06%

Bu dağılım, ulusal sekülerleşme literatüründe de çok sayıda izole çalışma olduğunu, ancak belirli teorik yaklaşımlar etrafında kümelenen dört büyük alt alanın da bulunduğunu göstermektedir.

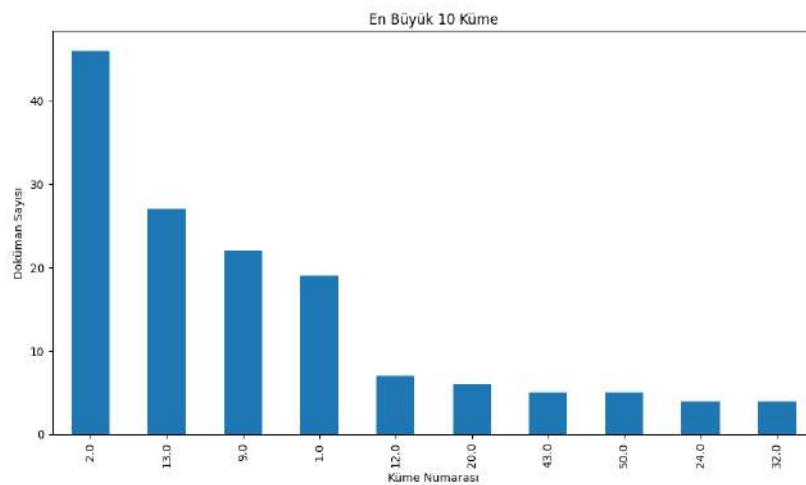
En büyük 10 kümenin doküman sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 179: Ulusal Literatürde En Büyük 10 Küme

Küme No	Doküman Sayısı	Dönem	Ana Temalar	Aktif Yazarlar	Öne Çıkan Dergiler
2.0	46	2019-2023 yoğun	SEKÜLERLEŞME, SEKÜLERİZM, SEKÜLER, DİN SOSYOLOJİSİ, LAİKLİK	DEMİR T, KAYA İ	BİLİMNAME, ESKİYENİ, KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
13.0	27	2018-2022 aktif	SEKÜLERİZM, DİN, SEKÜLERLEŞME, MODERNİZM, LAİKLİK	YILMAZ M	Çeşitli dergiler (tek tek yayınlar)
9.0	22	2018-2020 yoğun	SEKÜLERLEŞME, LAİKLİK, DİN, SEKÜLERİZM, SÖYLEM, KİMLİK	Belirli yazar yok	Çeşitli sosyal bilimler ve ilahiyat dergileri
1.0	19	2019-2023 yoğun	SEKÜLERLEŞME, LAİKLİK, SEKÜLERİZM, DİN, DİN SOSYOLOJİSİ	Belirli yazar yok	Çeşitli sosyal bilimler dergileri
12.0	7	2022 yoğun	SEKÜLERLEŞME, LAİKLİK, DİN EĞİTİMİNİN AMAÇLARI	Belirli yazar yok	Çeşitli üniversite dergileri
20.0	6	2019-2023	SEKÜLER(İZM), DİN, LAİKLİK	Belirli yazar yok	Çeşitli sosyal bilimler dergileri

Küme No	Doküman Sayısı	Dönem	Ana Temalar	Aktif Yazarlar	Öne Çıkan Dergiler
43.0	5	2018-2022	SEKÜLERİZM, POST-SEKÜLERİZM, DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ	Belirli yazar yok	ÇEŞİTLİ İLAHİYAT DERGİLERİ
50.0	5	2015-2020	DİN, LAİKLİK, MODERN TOPLUM	Belirli yazar yok	SOSYOLOJİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, DİN BİLİMLERİ AKADEMİK ARAŞTIRMA DERGİSİ
24.0	4	2017-2021	SEKÜLERİZM, DİN, TOPLUMSAL DEĞİŞİM	Belirli yazar yok	SOSYOLOJİK BAĞLAM, DİN SOSYOLOJİSİ DERGİSİ
32.0	4	2020-2023	SEKÜLERLEŞME, DİN, BİREYSELLEŞME	Belirli yazar yok	İNSAN VE TOPLUM DERGİSİ, DİN VE TOPLUM

Bu tabloya göre, ilk dört küme (2.0, 13.0, 9.0, 1.0) toplam 114 doküman içermekte ve ulusal literatürün ana gövdesini oluşturmaktadır. Tablo incelendiğinde, her kümenin belirli bir döneme odaklandığı görülmektedir: Küme 2.0 2019-2023 döneminde, Küme 13.0 2018-2022 döneminde, Küme 9.0 2018-2020 döneminde ve Küme 1.0 2019-2023 döneminde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, DEMİR T ve KAYA İ gibi bazı aktif yazarlar Küme 2.0’da, YILMAZ M gibi yazarlar Küme 13.0’da öne çıkarken, diğer kümelerde belirgin yazarlar görülmemektedir. Dergi profilleri açısından da farklılıklar bulunmaktadır: Küme 2.0 daha çok ilahiyat fakültesi dergilerinde, diğer kümeler ise çeşitli disiplinlerin dergilerinde yayınlanmıştır.

Grafik 67: Ulusal Literatürde En Büyük 10 Kümenin Görselleştirilmesi

4.4.4.2.2. Kümelerin Tematik Özellikleri

Ulusal literatürdeki en büyük kümelerin tematik özellikleri incelendiğinde, her bir kümenin belirli teorik yaklaşımlar, yazarlar ve kavramsal çerçeveler etrafında kümelendiği görülmektedir. Aşağıdaki tablo, bu büyük kümelerin tematik özelliklerini özetlemektedir:

Tablo 180: Ulusal Literatürde En Büyük Kümelerin Tematik Özellikleri

Küme No	Ana Tematik Odak	Ayrırt Edici Anahtar Kelimeler	Disiplin Eğilimi
2.0	Türkiye’de Din Sosyolojisi ve Sekülerleşme	SEKÜLERLEŞME, SEKÜLERİZM, DİN SOSYOLOJİSİ, LAİKLİK, IRIS MURDOCH	İlahiyat ve din sosyolojisi
13.0	Modernizm Bağlamında Sekülerizm ve Din İlişkisi	SEKÜLERİZM, DİN, MODERNİZM, İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ, DEMOKRASİ	Politik teori ve sosyoloji
9.0	Sekülerleşme, Eğitim ve Kimlik Politikaları	SEKÜLERLEŞME, LAİKLİK, SÖYLEM, KİMLİK, MÜFREDAT REFORMU	Eğitim sosyolojisi ve kimlik çalışmaları
1.0	Sekülerleşme Teorisi ve Dini Perspektifler	SEKÜLERLEŞME, LAİKLİK, KEMALİZM, FUNDAMENTALİZM, LUTHER	Teoloji ve siyasal düşünce
12.0	Laiklik ve Din Eğitimi	SEKÜLERLEŞME, LAİKLİK, DİN EĞİTİMİNİN AMAÇLARI, KAVRAM KARGAŞASI	Eğitim bilimleri ve din eğitimi

Tabloda görüldüğü gibi, her küme kendine özgü bir tematik odağa ve disiplin eğilimine sahiptir. Küme 2.0 din sosyolojisi perspektifinden sekülerleşmeye odaklanırken, Küme 13.0 modernizm ve sekülerizm ilişkisine, Küme 9.0 eğitim ve kimlik politikalarına, Küme 1.0 sekülerleşme teorisinin dini perspektiflerine, Küme 12.0 ise din eğitimi bağlamında laikliğe odaklanmaktadır.

Dört büyük kümenin tematik özellikleri daha detaylı incelendiğinde:

- Küme 2.0 (46 doküman):** En büyük küme olan bu grup, klasik sekülerleşme teorisi ve Türkiye’deki din sosyolojisi çalışmalarına odaklanmaktadır. En sık görülen anahtar kelimeleri arasında “SEKÜLERLEŞME” (11), “SEKÜLERİZM” (11), “SEKÜLER” (10), “DİN SOSYOLOJİSİ” (9) ve “LAİKLİK” (9) bulunmaktadır. Bu küme, 1989-2023 arasında geniş bir zaman dilimine yayılmakta, ancak özellikle 2019-2023 arasında (30 doküman, %65) yoğunlaşmaktadır.

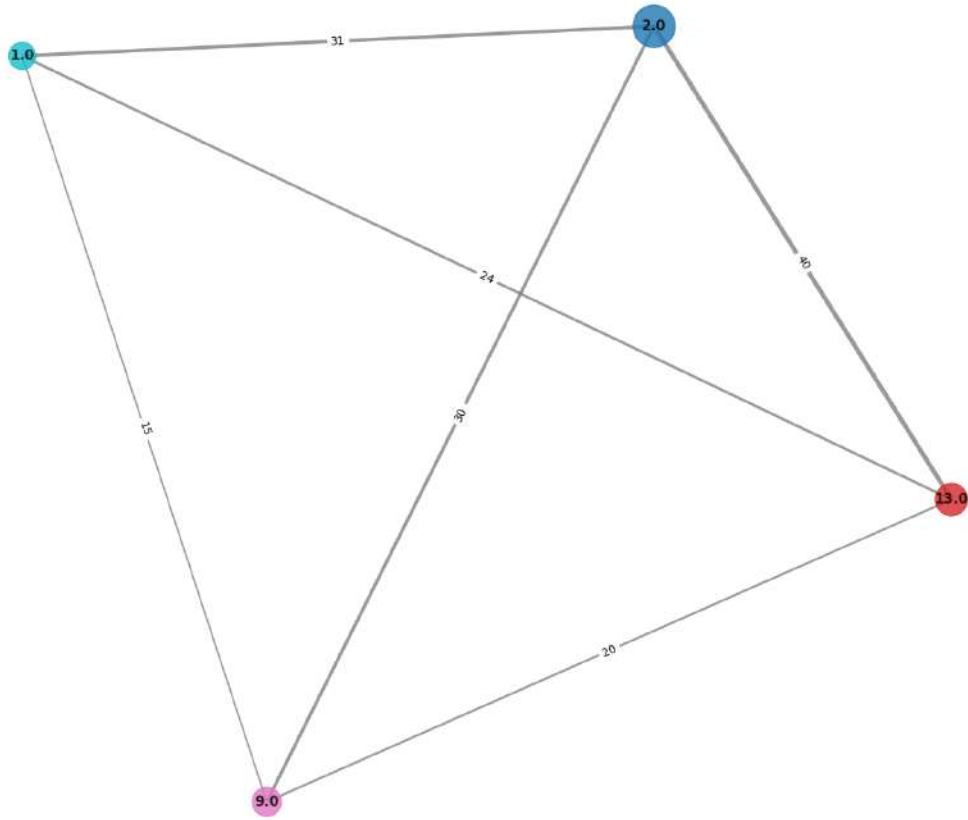
2. **Küme 13.0 (27 doküman):** Bu küme, modernizm ve sekülerizm ilişkisine odaklanmaktadır. En sık görülen anahtar kelimeleri arasında “SEKÜLERİZM” (10), “DİN” (7), “SEKÜLERLEŞME” (6), “MODERNİZM” (4) ve “LAİKLİK” (4) bulunmaktadır. 2014-2023 arasındaki zaman dilimine yayılan bu küme, özellikle 2018-2022 arasında (17 doküman) en üretken dönemini yaşamıştır.
3. **Küme 9.0 (22 doküman):** Bu küme, eğitim politikaları, kimlik ve sekülerleşme konularına odaklanmaktadır. En sık görülen anahtar kelimeleri arasında “SEKÜLERLEŞME” (10), “LAİKLİK” (5), “DİN” (4), “SEKÜLERİZM” (3), “SÖYLEM” (2) ve “KİMLİK” (2) bulunmaktadır. 2006-2023 arasındaki zaman dilimine yayılan bu küme, özellikle 2018-2020 arasında (12 doküman, %55) yoğunlaşmaktadır.
4. **Küme 1.0 (19 doküman):** Bu küme, sekülerleşme teorisi ve dini perspektiflere odaklanmaktadır. En sık görülen anahtar kelimeleri arasında “SEKÜLERLEŞME” (8), “LAİKLİK” (4), “SEKÜLERİZM” (3), “DİN” (3) ve “DİN SOSYOLOJİSİ” (3) bulunmaktadır. 2012-2023 arasındaki zaman dilimine yayılan bu küme, özellikle 2021-2023 arasında (9 doküman, %47) en üretken dönemini yaşamıştır.

Her dört kümede de “SEKÜLERLEŞME”, “LAİKLİK”, “SEKÜLERİZM” ve “DİN” anahtar kelimeleri ortak olarak bulunmakla birlikte, her kümenin kendine özgü odaklandığı alt temalar da bulunmaktadır. Küme 2.0 daha çok din sosyolojisine, Küme 13.0 modernizm ilişkisine, Küme 9.0 kimlik ve söylem analizine, Küme 1.0 ise dini perspektiflere ağırlık vermektedir.

4.4.4.2.3. Kümeler Arası İlişkiler

Ulusal literatürde kümeler arasındaki ilişkiler, bibliyografik eşleşme ağı üzerinden incelendiğinde, dört büyük küme arasında güçlü bağlantılar olduğu görülmektedir.

Kümeler Arası Bibliyografik Eşleşme Ağı - Türkçe Sekülerleşme Literatürü

Grafik 68: Ulusal Literatürde Bibliyografik Eşleşme Ağı

Bu ağ görselleştirmesinde:

- **Düğümmler (daireler):** Her bir kümeyi temsil eder, büyüklükleri kümedeki doküman sayısıyla orantılıdır.
- **Bağlantılar (çizgiler):** İki küme arasındaki bibliyografik eşleşme ilişkisini gösterir, kalınlıkları ortak referans sayısıyla orantılıdır.
- **Sayılar:** Bağlantılar üzerindeki değerler, iki küme arasındaki ortak referans sayısını gösterir.

Ağ analizi sonuçlarına göre, en güçlü bağlantılar şunlardır:

1. Küme 2.0 ile Küme 13.0 arasında (49 ortak referans)
2. Küme 1.0 ile Küme 2.0 arasında (31 ortak referans)
3. Küme 1.0 ile Küme 13.0 arasında (24 ortak referans)

4. Küme 9.0 ile Küme 13.0 arasında (21 ortak referans)
5. Küme 2.0 ile Küme 9.0 arasında (20 ortak referans)
6. Küme 1.0 ile Küme 9.0 arasında (17 ortak referans)

Bu bağlantılar, ulusal literatürde dört büyük küme arasında tam bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Her küme, diğer tüm kümelerle doğrudan bağlantılıdır. Bu durum, ulusal sekülerleşme literatüründe kümelerin birbirleriyle güçlü ilişkiler kurduğunu göstermektedir.

Ağ yapısı incelendiğinde, en büyük küme olan Küme 2.0'ın diğer tüm kümelerle güçlü bağlantılar kurduğu ve ağın merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, Küme 2.0'ın ulusal literatürde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir.

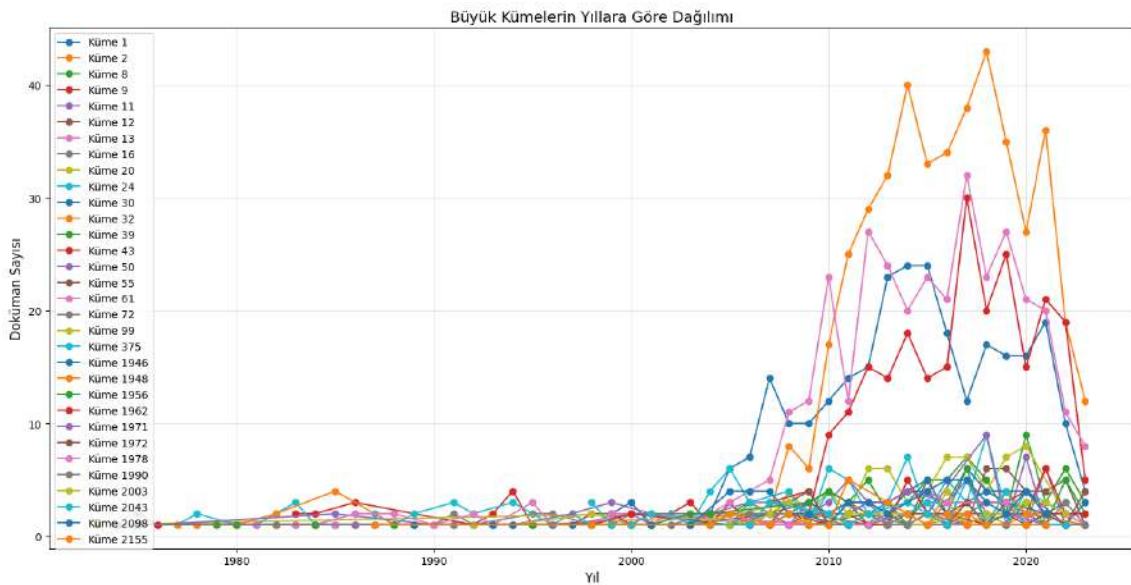
Ağ görselleştirmesi, ulusal sekülerleşme literatürünün kompakt ve bütünleşik bir yapıya sahip olduğunu, dört ana kümenin birbirleriyle yoğun etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.

4.4.4.3. Kümelerin Zamansal Analizi

Bibliyografik eşleşme analizinde kümelerin zamansal özellikleri, bir araştırma alanının tarihsel gelişimi ve dinamikleri hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu başlıkta, hem uluslararası hem de ulusal sekülerleşme literatüründeki kümelerin zamansal analizleri sunulmaktadır.

4.4.4.3.1. Uluslararası Literatür

Uluslararası literatürde en büyük 10 kümenin zamansal dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir:

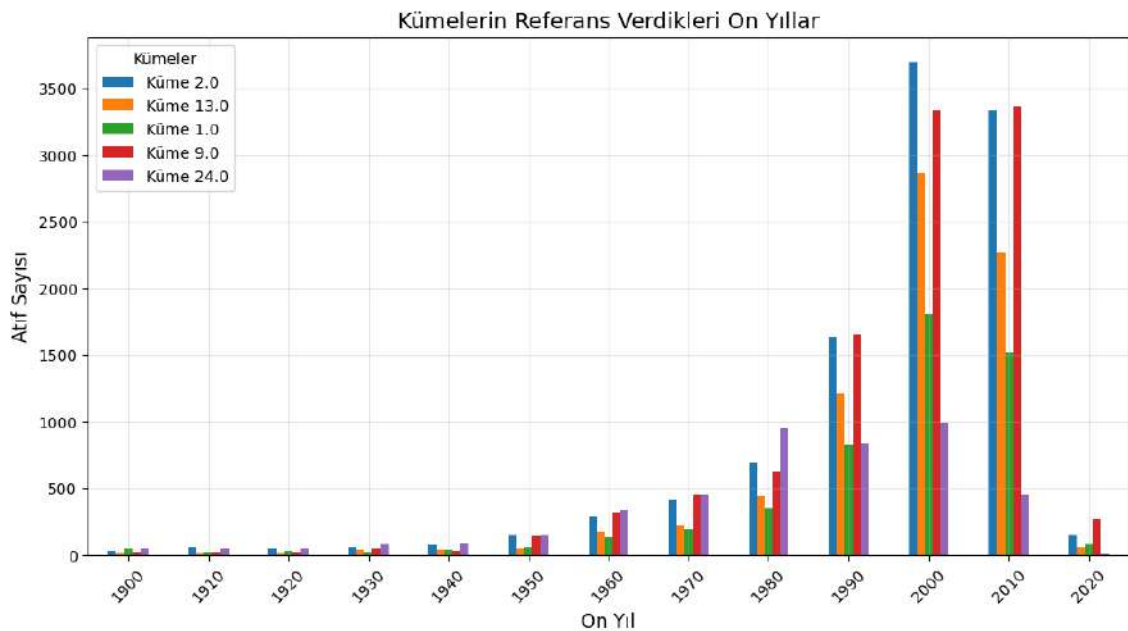
Grafik 69: Uluslararası Literatürde Büyük Kümelerin Yıllara Göre Dağılımı

Bu grafik, uluslararası sekülerleşme literatüründeki büyük kümelerin zaman içindeki gelişimini göstermektedir. Kümelerin zamansal dağılımından çıkarılabilecek başlıca bulgular şunlardır:

1. Küme 2.0 (Charles Taylor odaklı) 2008'den itibaren hızlı bir büyüme göstermiş, 2014-2019 arasında en üretken dönemini yaşamıştır. Bu küme, 1995'te tek bir öncü çalışmayla başlamış, 2021'de 36 yayınlı yüksek üretimini sürdürmüştür, sonrasında hafif bir düşüş göstermiştir.
2. Küme 13.0 (Habermas ve post-seküler kamusal alan) 1985'ten günümüze uzanan geniş bir zaman aralığını kapsamakla birlikte, asıl büyümesini 2008 sonrasında gerçekleştirmiş, 2010-2021 arasında en üretken dönemini yaşamıştır.
3. Küme 1.0 (Talal Asad ve antropolojik eleştiri) 1998'den günümüze uzanmakta, ancak belirgin büyüme 2007 sonrasında başlamakta, 2013-2016 döneminde zirve yapmaktadır.
4. Küme 9.0 (ampirik din sosyolojisi) 1983'ten günümüze kadar geniş bir zaman aralığını kapsamakta, 2010 sonrası belirgin bir büyüme göstermekte, 2017-2019 arasında zirve yapmaktadır.
5. Küme 24.0 ve Küme 30.0 gibi daha eski kümeler 1970'lerin sonuna kadar uzanmakta, ancak düzensiz bir üretim paterni göstermektedir.
6. Küme 20.0 ve Küme 8.0 gibi daha spesifik tematik odakları olan kümeler ise 2000'lerin başından itibaren gelişmeye başlamış, son on yılda belirgin büyüme göstermiştir.

Uluslararası literatürdeki kümelerin zamansal gelişimi, 2000'lerin başında post-seküler tartışmaların başlaması ve 2007'de Charles Taylor'ın "A Secular Age" kitabının yayımlanmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır. 2010-2020 arası dönem, hemen hemen tüm büyük kümelerin en üretken dönemi olarak öne çıkmaktadır.

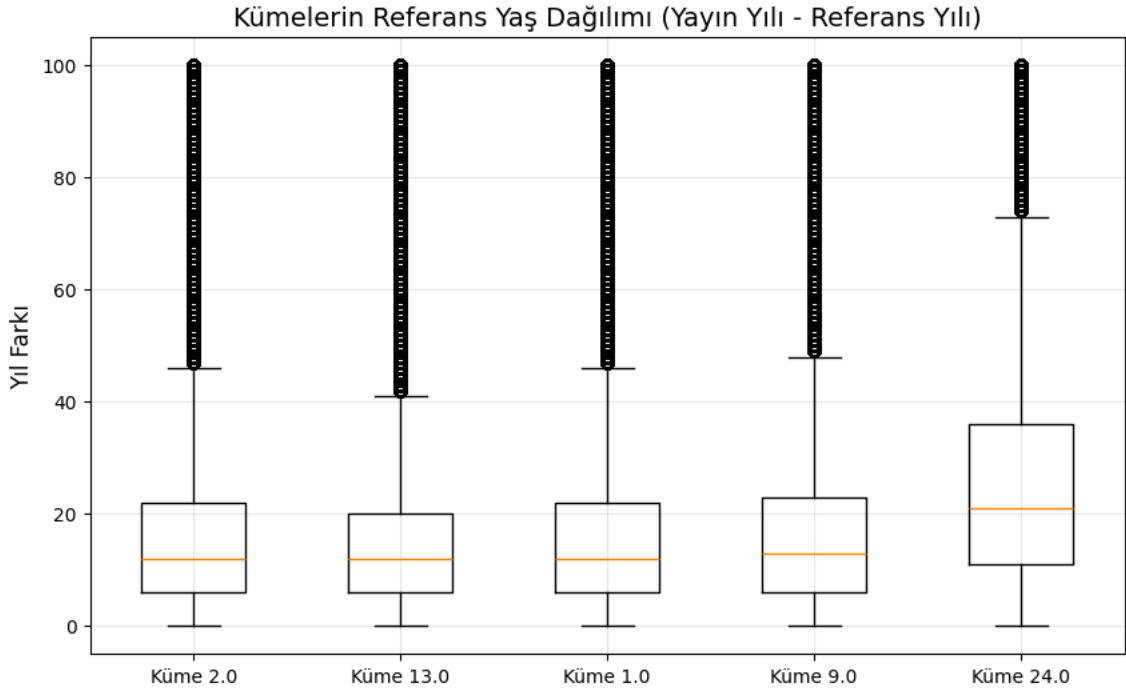
Kümelerin referans verdiği çalışmaların zamansal dağılımı da önemli bulgular sunmaktadır:

Grafik 70: Uluslararası Literatürde Kümelerin Referans Verdikleri On Yıllar

Bu grafik, kümelerin hangi on yıllara ait kaynaklara daha çok atıf yaptığını göstermektedir. Tüm kümelerde 1990'lar, 2000'ler ve 2010'lar en çok atıf alan on yıllar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 2000'ler, tüm kümelerde en yüksek atıf sayısına sahiptir. 1960'lardan itibaren kademeli bir artış ve 1990'lardan sonra keskin bir yükseliş görülmektedir. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarının teorik temellerinin büyük ölçüde son 30 yıldaki çalışmalara dayandığını göstermektedir.

Kümelerin referans yaş dağılımı (yayın yılı ile referans yılı arasındaki fark) aşağıdaki grafikte görülmektedir:

Grafik 71: Uluslararası Literatürde Kümelerin Referans Yaş Dağılımı

Bu kutu grafiği, kümeler arasında referans yaşlarının karşılaştırmasını sunmaktadır. İlk dört büyük küme (2.0, 13.0, 1.0, 9.0) benzer referans yaş dağılımlarına sahiptir; medyan değerler yaklaşık 12-13 yıldır. Küme 24.0 diğerlerinden farklılaşır; daha yüksek bir medyan referans yaşı (yaklaşık 20-21 yıl) ve daha geniş bir dağılım göstermektedir. Tüm kümelerin aykırı değerleri benzerdir, 70-100 yıl arasında değişen atıflar mevcuttur (muhtemelen klasik sosyolojik eserlere yapılan atıflar).

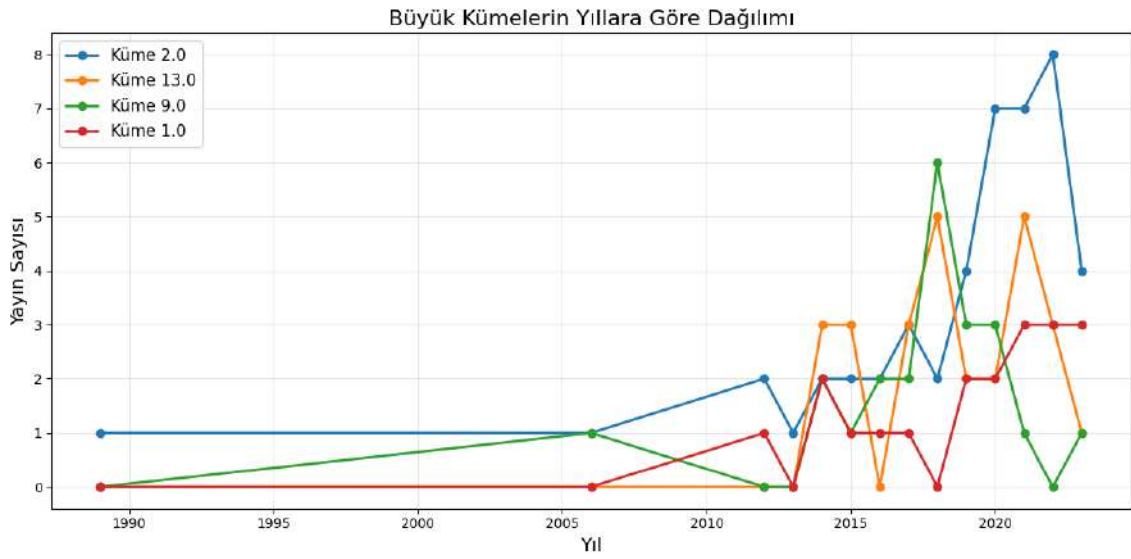
Uluslararası literatürdeki en büyük beş kümenin ortalama yayın yılları ve ortalama referans yılları şöyledir:

- **Küme 2.0:** Ortalama referans yılı 2000.2, ortalama yayın yılı 2016.0
- **Küme 13.0:** Ortalama referans yılı 2001.4, ortalama yayın yılı 2014.6
- **Küme 1.0:** Ortalama referans yılı 1999.4, ortalama yayın yılı 2014.2
- **Küme 9.0:** Ortalama referans yılı 2001.0, ortalama yayın yılı 2014.1
- **Küme 24.0:** Ortalama referans yılı 1986.3, ortalama yayın yılı 2004.8

Bu değerler, Küme 24.0'ın belirgin şekilde daha eski kaynaklara atıf yapan ve yayınları daha eski olan bir küme olduğunu, diğer dört kümenin ise benzer zamansal özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

4.4.4.3.2. Ulusal Literatür

Ulusal literatürde en büyük kümelerin zamansal dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir:

Grafik 72: Ulusal Literatürde Büyük Kümelerin Yıllara Göre Dağılımı

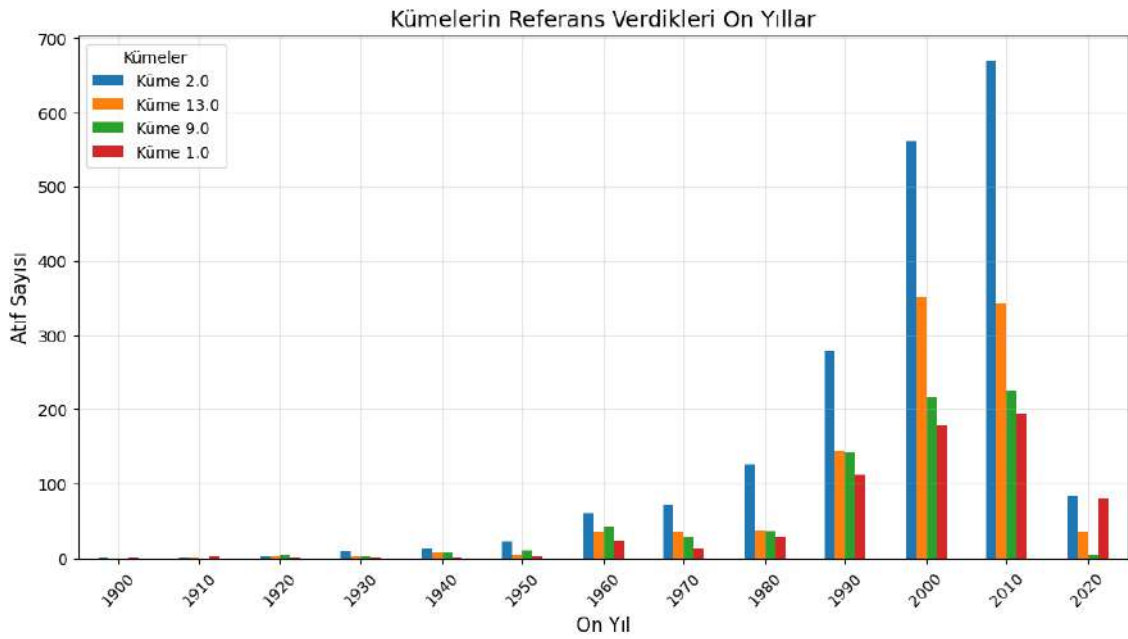
Bu grafik, ulusal sekülerleşme literatüründeki büyük kümelerin zaman içindeki gelişimini göstermektedir. Kümelerin zamansal dağılımından çıkarılabilecek başlıca bulgular şunlardır:

1. Küme 2.0 (din sosyolojisi ve Türkiye uygulamaları): 1989'da tek bir öncü çalışmayla başlamış, 2013-2018 arası kademeli artış göstermiş, 2019-2023 arasında belirgin bir büyüme yaşamıştır. En üretken dönemi 2020-2022 yılları arasındır (22 yayın).
2. Küme 13.0 (modernizm ve sekülerizm ilişkisi): 2014'te başlamış, 2018'de ilk zirveyi yapmış, 2021'de ikinci bir zirve yaşamıştır. 2018-2022 arası yüksek üretim dönemidir.
3. Küme 9.0 (eğitim politikaları ve sekülerleşme): 2006'da tek bir öncü çalışmayla başlamış, 2018'de belirgin bir zirve yapmış, sonrasında üretimde düşüş görülmüştür.

4. Küme 1.0 (sekülerleşme teorisi ve dini perspektifler): 2012-2018 arası seyrek yayınlar, 2019-2023 arası belirgin bir artış göstermiştir.

Ulusal literatürdeki tüm büyük kümelerin ortak özelliği, özellikle 2018-2023 döneminde belirgin bir üretim artışı göstermeleridir. Bu durum, son beş yılda Türkiye’de sekülerleşme çalışmalarına olan akademik ilginin arttığını göstermektedir.

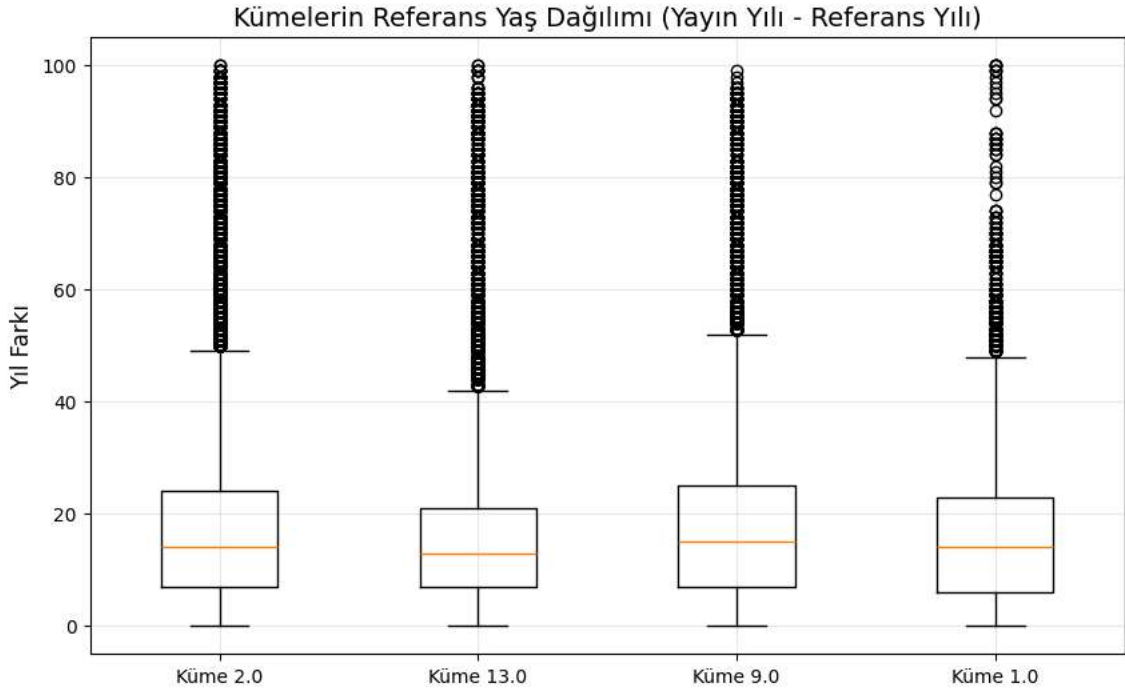
Ulusal literatürdeki kümelerin referans verdiği çalışmaların zamansal dağılımı da önemli bulgular sunmaktadır:

Grafik 73: Ulusal Literatürde Kümelerin Referans Verdikleri On Yıllar

Bu grafik, ulusal literatürdeki kümelerin hangi on yıllara ait kaynaklara daha çok atıf yaptığını göstermektedir. Tüm kümelerde 1990’lar, 2000’ler ve 2010’lar belirgin şekilde en çok atıf alan on yıllar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, ulusal sekülerleşme çalışmalarının teorik temellerinin büyük ölçüde son 30 yıldaki çalışmalara dayandığını göstermektedir.

Kümelerin referans yaş dağılımı (yayın yılı ile referans yılı arasındaki fark) aşağıdaki grafikte görülmektedir:

Grafik 74: Ulusal Literatürde Kümelerin Referans Yaş Dağılımı

Bu kutu grafiği, kümeler arasında referans yaşlarının karşılaştırmasını sunmaktadır. Tüm kümelerin referans medyan yaşları yaklaşık 15 yıl civarındadır, yani tipik olarak 15 yıl önceki kaynaklara atıf yapılmaktadır. Küme 13.0'ın kutu grafiği biraz daha aşağıda yer alarak, bu kümenin diğerlerine göre biraz daha güncel kaynaklara atıf yaptığını göstermektedir. Küme 2.0 ve 9.0'ın daha geniş bir referans yaş aralığına sahip olduğu, hem çok eski hem de güncel kaynaklara atıf yaptığı görülmektedir. Tüm kümelerde 100 yıla yaklaşan referans yaşları da bulunmaktadır, bu durum klasik sosyolojik eserlere (muhtemelen Weber, Durkheim gibi) yapılan atıfları göstermektedir.

Ulusal literatürdeki dört büyük kümenin ortalama yayın yılları ve ortalama referans yılları şöyledir:

- **Küme 2.0:** Ortalama referans yılı 2002.3, ortalama yayın yılı 2018.3 (ortalama referans yaşı ~16 yıl)
- **Küme 13.0:** Ortalama referans yılı 2002.6, ortalama yayın yılı 2018.5 (ortalama referans yaşı ~16 yıl)
- **Küme 9.0:** Ortalama referans yılı 1999.0, ortalama yayın yılı 2017.5 (ortalama referans yaşı ~18.5 yıl)

- **Küme 1.0:** Ortalama referans yılı 2004.0, ortalama yayın yılı 2019.2 (ortalama referans yaşı ~15 yıl)

Bu değerler, Küme 9.0'ın diğer kümelerle göre daha eski kaynaklara atıf yaptığını, Küme 1.0'ın ise en güncel kaynaklara ve en yeni yayınlara sahip küme olduğunu göstermektedir. Tüm kümelerin ortalama referans yaşları 15-18.5 yıl arasında değişmektedir, bu da ulusal literatürde belirli bir bilimsel olgunluk düzeyine ulaşıldığını düşündürmektedir.

4.4.4.4. Kümelerin Teorik Temelleri ve Referans Yapıları

Bibliyografik eşleşme analizinde kümelerin teorik temellerini ve referans yapılarını anlamak, araştırma alanının entelektüel altyapısını ve teorik odak noktalarını belirlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu başlıkta, uluslararası ve ulusal sekülerleşme literatüründeki kümelerin en çok atıf yaptıkları referanslar incelenerek, her kümenin teorik temellerini oluşturan kaynaklar sunulmaktadır.

4.4.4.4.1. Uluslararası Literatür

Uluslararası literatürde en büyük 10 kümenin en çok atıf yaptıkları referanslar incelendiğinde, her kümenin belirli teorisyenlerin çalışmaları etrafında şekillendiği görülmektedir.

Tablo 181: Uluslararası Literatürdeki En Büyük Kümelerin En Çok Atıf Yaptıkları Referanslar

Küme No	En Çok Atıf Yapılan İlk Üç Referans	Atıf Sayısı
2.0	TAYLOR C., A SECULAR AGE, (2007)	430
	ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)	110
	CASANOVA J., PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD, (1994)	82
13.0	CASANOVA J., PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD, (1994)	114
	BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)	74
	HABERMAS J, 2006, EUR J PHILOS, V14, P1, DOI 10.1111/J.1468-0378.2006.00241.X	58
1.0	ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)	184
	ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)	97
	MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)	64

Küme No	En Çok Atıf Yapılan İlk Üç Referans	Atıf Sayısı
9.0	HEELAS P., WOODHEAD L., SEEL B., SZERSYNSKI B., TUSTING K., THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)	27
	PUTNAM ROBERT D., 2010, AM GRACE RELIG DIVID	20
	HOUT M., 2002, AM SOCIOL REV, V67, P165, DOI 10.2307/3088891	16
24.0	NO TITLE CAPTURED	65
	RAWLS, 1972, THEORY JUSTICE, DOI DOI 10.2307/J.CTVJF9Z6V	6
	ANSCOMBE GEM, 1958, PHILOSOPHY, V33, P1, DOI 10.1017/S0031819100037943	5
8.0	CAVANAUGH W., 2009, MYTH RELIG VIOLENCE	10
	MASUZAWA TOMOKO, 2005, INVENTION WORLD RELI	6
	FITZGERALD T., 2000, IDEOLOGY RELIG STUDI	6
20.0	DAWKINS R., THE GOD DELUSION, (2006)	37
	HITCHENS C., GOD IS NOT GREAT: HOW RELIGION POISONS EVERYTHING, (2007)	9
	KAHN, SACRED VIOLENCE	7
30.0	ISRAEL J. I., 2001, RADICAL ENLIGHTENMEN	5
	CHAMPION F, 1993, SOC COMPASS, V40, P589, DOI 10.1177/003776893040004007	5
	RAWLS J, 2005, POLITICAL LIBERALISM	5
2098.0	RAWLS J., POLITICAL LIBERALISM, (1993)	15
	LEITER, RELIGION	15
	RAWLS J., A THEORY OF JUSTICE, (1971)	10
50.0	MILBANK JOHN, 1990, THEOLOGY SOCIAL THEO	7
	MARKUS RA, 1970, SAECULUM HIST SOC TH	7
	BLUMENBERG H., 1983, LEGITIMACY MODERN AG	5

Tablo incelendiğinde, her bir kümenin farklı teorik kaynaklara dayandığı açıkça görülmektedir:

1. **Küme 2.0:** Charles Taylor'ın "A Secular Age" (2007) kitabı baskın kaynak konumundadır (430 atıf). Bu küme, Taylor'ın çağdaş sekülerlik üzerine felsefi yaklaşımını merkeze alan çalışmaları içermektedir.
2. **Küme 13.0:** José Casanova'nın "Public Religions in the Modern World" (1994) kitabı en etkili kaynak (114 atıf) olup, Berger ve Habermas'ın çalışmaları da önemli referanslardır. Bu küme, kamusal alanda din ve post-seküler toplum teorisine odaklanmaktadır.
3. **Küme 1.0:** Talal Asad'ın "Formations of the Secular" (2003) kitabı (184 atıf) ve diğer çalışmaları belirgin şekilde öne çıkmaktadır. Bu küme, sekülerliğin antropolojik ve post-kolonyal eleştirisine odaklanmaktadır.
4. **Küme 9.0:** Heelas ve Woodhead'in "The Spiritual Revolution" (2005) kitabı (27 atıf) ön plandadır. Bu küme, din sosyolojisi ve maneviyat çalışmalarına odaklanmaktadır.

5. **Küme 20.0:** Richard Dawkins’in “The God Delusion” (2006) kitabı (37 atıf) baskın kaynaktır. Bu küme, ateizm ve seküler hümanizm çalışmalarını içermektedir.
6. **Küme 50.0:** John Milbank’in “Theology and Social Theory” (1990) kitabı (7 atıf) öne çıkmaktadır. Bu küme, Radikal Ortodoksi hareketiyle ilişkili teolojik sekülerlik eleştirisine odaklanmaktadır.
7. **Küme 2098.0:** John Rawls’un “Political Liberalism” (1993) kitabı (15 atıf) baskın kaynaktır. Bu küme, insan hakları ve dini uyum konularına hukuki bir perspektiften yaklaşmaktadır.
8. **Küme 8.0:** William Cavanaugh’un “Myth of Religious Violence” (2009) kitabı (10 atıf) öne çıkmaktadır. Bu küme, din kategorisinin eleştirel incelenmesine odaklanmaktadır.

Bu dağılım, uluslararası sekülerleşme literatürünün belirli teorisyenlerin çalışmaları etrafında şekillenen, farklılaşmış ve çeşitli teorik yaklaşımları içeren bir yapıda olduğunu göstermektedir.

4.4.4.2. Ulusal Literatür

Ulusal literatürde en büyük 5 kümenin en çok atıf yaptıkları referanslar incelendiğinde, kümelerin daha çeşitli teorik kaynaklara dayandığı görülmektedir.

Tablo 182: Ulusal Literatürdeki En Büyük Kümelerin En Çok Atıf Yaptıkları Referanslar

Küme No	En Çok Atıf Yapılan İlk Beş Referans	Atıf Sayısı
2.0	BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY	10
	BERKES N, 1964, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY	8
	ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR CHRISTİANİTY, İSLAM, MODERNİTY	6
	ASAD T, 1993, GENEALOGİES OF RELİGİON DİSCİPLİNE AND REASONS OF POWER İN CHRISTİANİTY AND İSLAM	4
	ERTİT V, 2019, SEKÜLERLEŞME TEORİSİ	4
13.0	BERKES N, 1964, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY	5
	CASANOVA J, 1994, PUBLİC RELİGİONS İN THE MODERN WORLD	4
	BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY	3
	ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR CHRISTİANİTY, İSLAM, MODERNİTY	3
	YILDIZ A, 2004, NE MUTLU TÜRKÜM DİYEBİLENE	2
9.0	BERKES N, 1964, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY	6
	ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR CHRISTİANİTY, İSLAM, MODERNİTY	4

Küme No	En Çok Atıf Yapılan İlk Beş Referans	Atıf Sayısı
1.0	BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY	4
	GÖLE N, 1992, MODERN MAHREM MEDENİYET VE ÖRTÜNME	4
	BRUCE S, 2002, GOD İS DEAD SECULARİZATİON İN THE WEST	3
	BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY	4
	KUTUB S, 2020, Fİ ZİLALİ'L KUR'AN	4
12.0	DURKHEİM E, 1995, THE ELEMENTARY FORMS OF RELİGİOUS LİFE	3
	BERKES N, 1964, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY	3
	BERGER P L, 1999, THE DESECULARİZATİON OF THE WORLD	2
	BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY	2
	DAVİE G, 2005, MODERN AVRUPA'DA DİN	2
	GÖLE N, 2008, İÇ İÇE GİRİŞLER	2
	HABERMAS J, 2012, POSTSECULAR SOC	2
	DUMAN M Z, 2010, ULUSLARARASI İNSAN BİLİMLERİ DERGİSİ	1

Tablo incelendiğinde, ulusal literatürdeki kümelerin çeşitli teorik kaynaklara dayandığı ve belirli ortak referanslara sahip olduğu görülmektedir:

- Küme 2.0:** Peter L. Berger'in "The Sacred Canopy" (1967) kitabı (10 atıf), Niyazi Berkes'in "The Development of Secularism in Turkey" (1964) kitabı (8 atıf) ve Talal Asad'ın "Formations of the Secular" (2003) kitabı (6 atıf) en çok atıf alan kaynaklardır. Bu küme, klasik sekülerleşme teorisi ve Türkiye'deki sekülerleşme süreci üzerine odaklanmaktadır.
- Küme 13.0:** Niyazi Berkes'in kitabı (5 atıf), José Casanova'nın "Public Religions in the Modern World" (1994) kitabı (4 atıf) ve Berger'in kitabı (3 atıf) en çok atıf alan kaynaklardır. Bu küme, modernizm ve sekülerizm ilişkisine odaklanmaktadır.
- Küme 9.0:** Berkes'in kitabı (6 atıf), Asad'ın kitabı (4 atıf), Berger'in kitabı (4 atıf) ve Nilüfer Göle'nin "Modern Mahrem" (1992) kitabı (4 atıf) en çok atıf alan kaynaklardır. Bu küme, eğitim politikaları ve kimlik konularına odaklanmaktadır.
- Küme 1.0:** Berger'in kitabı (4 atıf), Seyyid Kutub'un "Fi Zilali'l Kur'an" tefsiri (4 atıf), Durkheim'in "Elementary Forms of Religious Life" kitabı (3 atıf) ve Berkes'in kitabı (3 atıf) en çok atıf alan kaynaklardır. Bu küme, sekülerleşme teorisi ve dini perspektiflere odaklanmaktadır.
- Küme 12.0:** Berger, Davie, Göle ve Habermas'ın çalışmaları (2'şer atıf) en çok atıf alan kaynaklardır. Bu küme, sekülerleşme ve dini eğitim konularına odaklanmaktadır.

Ulusal literatürdeki kümelerin referans yapıları incelendiğinde, Berger, Berkes ve Asad'ın çalışmalarının birçok kümede ortak referans noktaları olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının klasik sekülerleşme teorisi (Berger), Türkiye'deki sekülerleşme tarihi (Berkes) ve sekülerleşmeye eleştirel yaklaşımlar (Asad) etrafında şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca, Nilüfer Göle'nin çalışmalarının özellikle Küme 9.0'da öne çıkması, yerli akademik katkıların da ulusal literatürde önemli bir yer tuttuğunu düşündürmektedir.

Dikkat çekici bir diğer nokta, Seyyid Kutub'un tefsirinin Küme 1.0'da önemli bir referans kaynağı olmasıdır. Bu durum, ulusal literatürde sekülerleşmenin İslami perspektiften de ele alındığını göstermektedir.

Genel olarak, ulusal literatürdeki kümelerin referans yapıları, uluslararası literatüre göre daha fazla çeşitlilik göstermekte ve tek bir teorisyen yerine birkaç farklı teorisyenin çalışmalarına dayanmaktadır. Bununla birlikte, atıf sayıları açısından uluslararası literatüre göre (en yüksek 430 atıf) çok daha düşük değerler (en yüksek 10 atıf) görülmektedir. Bu durum, ulusal literatürün daha küçük bir ölçekte olmasından kaynaklanmaktadır.

5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI DEĞERLENDİRMELERİ

Bu bölümde, önceki bölümde sunulan bulgulara dayanarak sekülerleşme literatürünün sistematik değerlendirmesi yapılmıştır. Bibliyometrik göstergeler, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ analizlerine ilişkin bulgular bütüncül bir perspektifle yorumlanmış ve literatüre ilişkin kapsamlı değerlendirmeler sunulmuştur.

5.1. Bibliyometrik Göstergeler

Bibliyometrik göstergeler değerlendirmesi başlığında, sekülerleşme literatürünün nicel özellikleri veri kapsamı, bilimsel üretim eğilimleri ve atıf performansı açısından yorumlanmıştır. Bu değerlendirmeler, literatürün genel yapısını ve gelişim sürecini anlamak açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır.

5.1.1. Veri Kapsamı ve Kapsayıcılık Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların bibliyometrik analizinde, veri kapsamı ve kapsayıcılık unsurları, araştırma alanının gelişimini ve dinamiklerini anlamlandırmada önemli rol oynamaktadır. Tablo 11’de görüldüğü üzere, uluslararası ve ulusal literatür arasında kaynak sayısı, doküman miktarı ve zaman aralığı bakımından belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

Zaman aralığı açısından değerlendirildiğinde, ulusal literatürün 1899-2023 yıllarını kapsayan daha geniş bir zaman dilimine sahip olduğu, ancak bu sürenin büyük bir bölümünde (1899-1984 arası) üretimin neredeyse durgunluk içinde olduğu görülmektedir. Uluslararası literatür ise 1907-2023 aralığında daha düzenli bir üretim sürecine sahiptir. Bu durum, sekülerleşme kavramına dair akademik ilginin uluslararası alanda daha erken dönemlerden itibaren süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Kaynak sayıları karşılaştırıldığında, Tablo 12’de vurgulandığı gibi, uluslararası literatürün 3,185 kaynağa sahip olması, ulusal literatürdeki 243 kaynağa göre 13.10 kat daha fazla kapsayıcılığa işaret etmektedir. Bu oran, sekülerleşme kavramının uluslararası akademik platformlarda daha geniş bir disiplin yelpazesinde ve farklı yayın organlarında ele alındığını göstermektedir. Ulusal literatürdeki daha sınırlı

kaynak sayısı, bu alanda çalışmaların daha az sayıda dergide yoğunlaştığını düşündürmektedir.

Doküman sayısı bakımından incelendiğinde, uluslararası literatürün 7,042 dokümana sahip olması, ulusal literatürdeki 442 dokümana göre 15.93 kat daha fazla üretim hacmi anlamına gelmektedir. Bu fark, sekülerleşme kavramının uluslararası akademik çevrelerde daha kapsamlı şekilde çalışıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, Grafik 3’da görüldüğü gibi, özellikle 2010’lu yıllardan itibaren ulusal literatürdeki artış trendi, bu alanda ülkemizdeki akademik ilginin yükselişte olduğunu ve araştırma yoğunluğunun arttığını ortaya koymaktadır.

Referans sayıları değerlendirildiğinde, uluslararası literatürün 215,107 referansa sahip olması, ulusal literatürdeki 9,254 referansa göre 23.24 kat daha yüksek bir bilgi tabanına dayandığını göstermektedir. Bu durum, uluslararası çalışmaların daha geniş bir literatür taramasına dayandığını ve disiplinler arası bağlantıları daha fazla içerdiğini düşündürmektedir.

Yazar profili açısından değerlendirildiğinde, uluslararası literatürde 6,832 yazar bulunurken, ulusal literatürde 448 yazar bulunmaktadır. Bu 15.25 katlık fark, sekülerleşme alanında çalışan araştırmacı havuzunun uluslararası düzeyde çok daha geniş olduğunu göstermektedir. Tek yazarlı dokümanların yüksek oranda olması (uluslararası literatürde 6,116, ulusal literatürde 380), bu araştırma alanında işbirliğinden ziyade bireysel çalışmaların yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Uluslararası işbirliği düzeylerine bakıldığında, ulusal literatürde uluslararası ortak yazarlığın hiç bulunmaması, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarının daha içe dönük bir yapıda olduğunu ve uluslararası akademik ağlarla sınırlı etkileşim içinde bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, ulusal literatürün uluslararası görünürlüğünü ve etkisini sınırlayan bir faktör olabilir.

Veri kapsamı ve kapsayıcılık açısından yapılan bu değerlendirmeler, sekülerleşme kavramına dair akademik ilginin zaman içindeki gelişimini, yayın dinamiklerini ve araştırma ekosistemleri arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Uluslararası literatürün daha geniş, çeşitli ve sürekli bir üretim yapısına sahip olmasına

karşın, ulusal literatürün özellikle son yıllarda gösterdiği gelişim, bu alanda ülkemizdeki akademik çalışmaların ilerleyişini yansıtmaktadır.

5.1.2. Bilimsel Üretim Eğilimlerinin Yorumlanması

Sekülerleşme kavramına ilişkin bilimsel üretim eğilimleri, incelenen veri setlerinde ulusal ve uluslararası literatür için farklı dönemlerde değişkenlik göstermektedir. Grafik 1, 2 ve 3'te sunulan yıllık bilimsel üretim verileri, incelenen veri setlerinde bu alandaki yayın eğilimlerinin zaman içerisindeki değişimini göstermektedir.

İncelenen uluslararası literatür verilerinde, 1970'lerden itibaren yayın sayılarında kademeli bir artış gözlemlenmektedir. Grafik 1'de görüldüğü üzere, özellikle 2000'li yıllardan sonra bu artışın ivme kazandığı dikkat çekmektedir. 2010-2019 döneminde uluslararası literatürde incelenen veri setinde 3,690 çalışma tespit edilmiştir. Bu artışta, veri tabanlarının genişlemesi, dijital yayıncılığın yaygınlaşması ve akademik dergi sayısının artması gibi teknik faktörlerin de etkisi olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Ulusal literatüre ait incelenen verilerde, Grafik 2'de görüldüğü gibi, yayın sayılarında 1980'lerde başlayan ve 2010'larda belirginleşen bir artış eğilimi gözlemlenmektedir. Veri setinde 1980 öncesi dönemde sınırlı sayıda çalışma bulunurken, 2010-2019 döneminde ulusal literatür veri setinde 243 çalışma tespit edilmiştir.

Grafik 3'da sunulan karşılaştırmalı bilimsel üretim verileri, incelenen veri setlerinde iki literatür arasındaki oransal değişimi göstermektedir. İncelenen verilerde, 1990'larda uluslararası literatürün ulusal literatüre oranının 94.8 olduğu, 2020-2023 döneminde ise bu oranın 7.74'e düştüğü gözlemlenmektedir. Bu düşüşte, ulusal veri setindeki yayın sayısındaki artışın yanı sıra, bibliyografik kaynaklardaki kapsam ve indeksleme politikalarındaki değişimlerin de etkisi olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Dönemsel gelişimler incelendiğinde, incelenen veri setinde 2000-2010 arasında uluslararası literatürde 1,110 çalışma, ulusal literatürde ise 23 çalışma tespit edilmiştir. 2010-2019 döneminde hem ulusal (243 çalışma) hem de uluslararası (3,690 çalışma) literatür veri setlerinde belirgin bir artış gözlemlenmektedir.

2020-2023 döneminde (19.06.2023'e kadar) incelenen veri setlerinde ulusal literatürde 159, uluslararası literatürde 1,231 çalışma tespit edilmiştir. 2023 yılının ilk yarısındaki veriler (ulusal literatürde 21, uluslararası literatürde 101 makale) incelenen veri setinde yayın eğiliminin devam ettiğini göstermektedir. Ancak bu verilerin, yılın yalnızca ilk yarısını kapsadığı ve zaman içinde değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

İncelenen veri setlerinde gözlemlenen bilimsel üretim eğilimleri, belirtilen veri setleri kapsamında sekülerleşme kavramına ilişkin yayın sayılarının zaman içindeki değişimini yansıtmaktadır. Uluslararası literatür veri setinin daha uzun bir zaman diliminde sürekli bir üretim gösterdiği, ulusal literatür veri setinin ise son dönemlerde yayın sayısında artış eğilimi sergilediği gözlemlenmektedir.

5.1.3. Atıf Performansının Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların atıf performansı, incelenen veri setlerinde çeşitli eğilimler göstermektedir. Grafik 4, 5 ve 6'da sunulan yıllık ortalama atıf verileri, ulusal ve uluslararası literatürdeki atıf dinamiklerinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

İncelenen veri setlerinde görüldüğü üzere, ulusal literatürün makale başına ortalama 9.16 atıf alırken, uluslararası literatürün makale başına ortalama 6.89 atıf aldığı tespit edilmiştir. Ulusal veri setindeki daha yüksek atıf ortalaması, incelenen literatürde yer alan çalışmaların görece daha sınırlı sayıda olmasına rağmen, kendi alanında belirli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu karşılaştırmada veri setlerinin kapsam ve büyüklük farkları dikkate alınmalıdır.

Grafik 6'de gözlendiği gibi, incelenen veri setlerinde belirli yıllarda "atıf patlamaları" dikkat çekmektedir. Ulusal literatürde 2004 yılında makale başına 114

atıf ortalamasına ulaşılması ve uluslararası literatürde 1959 yılında makale başına 210 atıf ortalaması kaydedilmesi, bu patlamaların en belirgin örnekleridir. Bu yüksek değerler, ilgili yıllarda yayımlanan az sayıda çalışmanın yüksek atıf alma performansından kaynaklanıyor olabilir. Atıf performansındaki bu tür ani yükselişlerin, o dönemde yayımlanan çalışmaların içeriği, niteliği veya alanda getirdiği etkiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir, ancak bu değerlendirmenin doğrulanması için içerik analizi gibi ek çalışmalar gerekebilir. Nitekim araştırma kapsamında yapılacak içerik analizleri neticesinde atıf patlamaları ile ilgili daha somut tespitler yapılacağı tahmin edilmektedir.

Zaman içindeki atıf performansı değişimi incelendiğinde, her iki veri setinde de son dönemlerde (2020-2023) atıf oranlarının düştüğü gözlemlenmektedir. Tablo 13'de görüldüğü gibi, 2019-2023 döneminde ulusal literatürde ortalama 0.87, uluslararası literatürde ortalama 0.92 atıf tespit edilmiştir. Bu düşüş, yeni yayımlanan çalışmaların henüz atıf biriktirecek kadar zaman geçmemiş olmasıyla açıklanabilir. Akademik atıfların genellikle bir çalışmanın yayımlanmasından belirli bir süre sonra artmaya başladığı bilinen bir durumdur.

En yüksek atıf ortalamalarını karşılaştırdığımızda, uluslararası literatürde 1959 yılında kaydedilen 210 atıf ortalamasının, ulusal literatürdeki en yüksek değerden (2004 yılında 114) %84 daha fazla olduğu görülmektedir. Bu fark, incelenen veri setlerindeki atıf potansiyelinin dönemsel olarak değişkenlik gösterebildiğine işaret etmektedir.

Atıf performansının değerlendirilmesinde, veri setlerinin kapsadığı zaman aralıkları arasındaki farklılıklar da dikkate alınmalıdır. Uluslararası literatür veri seti 82 yıllık bir dönemi kapsamaktayken, ulusal literatür veri seti 31 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu fark, atıf birikimi için geçen süreyi etkileyebilecek bir faktördür. Ayrıca, incelenen veri setlerinin kaynakları (Scopus, Web of Science ve DergiPark) arasındaki atıf toplama ve indeksleme politikalarındaki farklılıklar da sonuçları etkileyebilir.

İncelenen veri setlerinin gösterdiği bir diğer önemli bulgu, son dönemlerde ulusal ve uluslararası literatür arasındaki atıf performansı farkının azalmasıdır. Bu durum, iki literatürün atıf dinamiklerinin benzeşmeye başladığını gösterebilir. Ancak bu eğilimin kalıcı olup olmayacağı, ilerleyen dönemlerdeki verilerin incelenmesiyle daha net değerlendirilebilecektir.

Sonuç olarak, incelenen veri setlerinde sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmaların atıf performansı, dönemsel değişkenlikler göstermektedir. Ulusal literatür veri setinin genel ortalama atıf performansının görece yüksek olması, bu alandaki çalışmaların belirli bir etki potansiyeline işaret ederken, son dönemlerde iki literatür arasında gözlemlenen benzeşme eğilimi de dikkat çekicidir. Bununla birlikte, atıf performansının değerlendirilmesinde, veri setlerinin sınırlılıkları, kapsadıkları zaman aralıkları ve indeksleme politikalarındaki farklılıklar gibi faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

5.2. Performans Analizi

Performans analizi değerlendirmesi başlığında, sekülerleşme literatürüne katkı sağlayan kaynaklar, yazarlar, ülkeler ve belgelere ilişkin performans analizlerinin yorumlanması yapılmıştır. Bu başlık, alandaki etki düzeylerini ve bilimsel iletişim ağlarını daha geniş bir bağlamda değerlendirmektedir.

5.2.1. Kaynaklar Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramını konu alan yayınlar, ulusal ve uluslararası literatürde kaynak profilleri, etki düzeyleri ve üretim dinamikleri açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, sekülerleşme kavramının farklı akademik çevrelerde nasıl ele alındığı ve tartışıldığı hakkında değerli bilgiler sunmaktadır.

5.2.1.1. Kaynak Çeşitliliği ve Dağılımı

Ulusal ve uluslararası literatür arasındaki en belirgin fark, kaynak çeşitliliği ve hacmindedir. Tablo 14’de görüldüğü üzere, uluslararası literatür 3,185 dergi ve 7,042 makaleyle ulusal literatürün (243 dergi, 442 makale) yaklaşık 13-16 kat büyüklüğündedir. Bu çarpıcı fark, sekülerleşme kavramının uluslararası literatürde çok daha geniş bir yayın ağı içinde tartışıldığını göstermektedir.

Her iki veri setinde de kaynakların çoğunluğunun az sayıda makale yayınladığı görülmektedir. Tablo 18 ve 19'daki veriler, ulusal literatürde dergilerin %83.54'ünün, uluslararası literatürde ise %80.53'ünün sadece 1-2 makale yayınladığını göstermektedir. Bu durum, sekülerleşme kavramının her iki literatürde de çok sayıda dergide tartışıldığını, ancak az sayıda derginin bu konuya özel bir önem atfettiğini göstermektedir.

Dikkat çekici bir bulgu, iki veri seti arasında sadece 5 ortak dergi bulunmasıdır (Tablo 17). Bu düşük örtüşme oranı (%2.1), ulusal ve uluslararası akademik çevrelerin sekülerleşme konusundaki tartışmalarının farklı platformlarda yürütüldüğünü ve ulusal literatürdeki dergilerin uluslararası indekslerde sınırlı düzeyde temsil edildiğini göstermektedir.

5.2.1.2. Kaynakların Etki Düzeyleri

Kaynakların etki düzeyleri açısından, her iki veri setinde de düşük h-indeks değerlerine sahip kaynakların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Tablo 23'ye göre, ulusal literatürde kaynakların %75.4'ü, uluslararası literatürde ise %78.2'si 0-1 h-indeks değerine sahiptir. Ancak, uluslararası literatürde daha yüksek h-indeks değerlerine sahip kaynakların varlığı (Tablo 22) dikkat çekmektedir.

Maksimum h-indeks değerleri arasındaki fark (uluslararası: 16, ulusal: 6) ve maksimum atıf sayıları arasındaki fark (uluslararası: 2,031, ulusal: 117), uluslararası literatürdeki kaynakların potansiyel olarak daha geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, Tablo 20'deki karşılaştırmalı istatistiklerle de desteklenmektedir.

En yüksek makale başına atıf oranlarına bakıldığında (Tablo 25), uluslararası literatürde tek bir makalede 2,031 atıf alan kaynakların varlığı, bu literatürde çok etkili bazı eserlerin bulunduğunu göstermektedir. Ulusal literatürde ise en yüksek makale başına atıf oranı 114'tür (Tablo 24).

5.2.1.3. Bradford Yasası ve Çekirdek Kaynaklar

Her iki veri setinin de Bradford Yasası ile makul derecede uyumlu olduğu görülmektedir. Grafik 7 ve 8’de görüldüğü gibi, her zone toplam makalelerin yaklaşık %33’ünü içermektedir. Ayrıca, her iki veri setinde de n_2/n_1^2 oranı 0.61 olarak aynıdır (Tablo 27), bu da her iki veri setinin de Bradford Yasası’ndan benzer sapma gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Çekirdek dergilerin (Zone 1) makale yoğunluğu uluslararası literatürde (12.37 makale/dergi), ulusal literatüre (6.04 makale/dergi) göre yaklaşık iki kat daha yüksektir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme konusuna daha fazla odaklanan dergilerin varlığını göstermektedir.

5.2.1.4. Kaynakların Zaman İçindeki Üretimi

Kaynakların zaman içindeki üretim dinamikleri incelendiğinde, uluslararası literatürdeki dergilerin çok daha yüksek bir üretim hızına sahip olduğu görülmektedir. Grafik 9 ve 10’da görüldüğü gibi, uluslararası literatürdeki en aktif dergiler, ulusal literatürdekilere göre çok daha fazla makale üretmektedir.

Son dört yıllık (2020-2023) üretim değişimleri karşılaştırıldığında, uluslararası literatürdeki değişim (+59 makale), ulusal literatürdeki değişimden (+4 makale) çok daha yüksektir (Tablo 31). Özellikle RELIGIONS dergisinin son üç yılda gösterdiği hızlı artış (+42 makale) dikkat çekicidir.

Ulusal literatürde en aktif dergilerin üretim artışı oldukça yavaştır. Örneğin, İNSAN VE TOPLUM dergisi 2020’den 2023’e sadece +1 makale artış göstermiştir. Bu durum, ulusal literatürde sekülerleşme konusuna olan ilginin göreceli olarak sabit kaldığını göstermektedir.

5.2.1.5. Kaynakların Yaş Dağılımı

Tablo 26’da görüldüğü üzere, ulusal literatürdeki kaynakların çoğunluğunun (%79.6) veri setindeki en eski yayımları son 10 yıla aittir, uluslararası literatürde ise bu oran %42.1’dir. Uluslararası literatürde veri setinde 20 yıldan uzun süredir yayın kaydı bulunan kaynakların oranı %20.2 iken, ulusal literatürde bu oran sadece %2.1’dir. Bu

bulgu, uluslararası literatürde sekülerleşme tartışmalarının daha köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, kaynaklara ilişkin değerlendirmeler, sekülerleşme kavramının uluslararası literatürde daha geniş, çeşitli ve etkili bir akademik tartışma alanı oluşturduğunu, ulusal literatürde ise daha sınırlı ancak gelişmekte olan bir ilgi alanı olduğunu göstermektedir. İki literatür arasındaki düşük örtüşme oranı, farklı akademik geleneklerin ve tartışma platformlarının varlığına işaret etmektedir.

5.2.2. Yazarlar Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmalarda yazar profilleri, üretkenlik kalıpları ve etki düzeyleri, ulusal ve uluslararası literatürde önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, farklı akademik çevrelerde sekülerleşme araştırmalarının nasıl yürütüldüğüne dair önemli ipuçları sunmaktadır.

5.2.2.1. Yazar Havuzu ve Üretkenlik Kalıpları

Uluslararası literatürdeki yazar sayısı (6,832), ulusal literatürdekinin (448) yaklaşık 15 katıdır (Tablo 33). Bu çarpıcı fark, sekülerleşme kavramının uluslararası literatürde çok daha geniş bir akademik ilgi alanı oluşturduğunu göstermektedir. Ancak, her iki veri setinde de yazar başına ortalama makale sayısı benzerdir (ulusal: 0.99, uluslararası: 1.03), bu da her iki literatürde de “tek seferlik” katkıda bulunan yazarların çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Yazar üretkenliği açısından dikkat çekici bir bulgu, her iki veri setinde de yazarların büyük çoğunluğunun sadece bir makale yayınlamış olmasıdır. Tablo 34 ve 35’de görüldüğü gibi, ulusal literatürde yazarların %90.18’i, uluslararası literatürde ise %84.43’ü sadece bir makale yayınlamıştır. Bu durum, sekülerleşme konusunun her iki literatürde de çok sayıda araştırmacı tarafından ele alındığını, ancak konuya sürekli ve sistematik ilgi gösteren araştırmacıların sınırlı sayıda olduğunu göstermektedir.

Üretkenlik çeşitliliği açısından, uluslararası literatürde daha geniş bir yelpazenin varlığı dikkat çekmektedir. Grafik 11 ve 12’de görüldüğü gibi, uluslararası literatürde 10 ve üzeri makale üreten yazarlar bulunurken, ulusal literatürde en üretken

yazar 7 makale üretmiştir. En üretken yazarlar karşılaştırıldığında, uluslararası literatürdeki BERLINERBLAU J (14 makale), ulusal literatürdeki ERTİT V'den (7 makale) iki kat daha fazla makale üretmiştir.

5.2.2.2. Lotka Yasası ve Yazar Üretkenliği

Her iki veri setinin de Lotka Yasası'nın temel prensibine uyduğu, ancak klasik model (n=2) ile bazı farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Grafik 17 ve Tablo 47'de görüldüğü gibi, her iki veri setinde de hesaplanan Lotka üs değerleri (ulusal: 3.3311, uluslararası: 3.5355) klasik değerden (n=2) yüksektir. Bu durum, sekülerleşme alanında tek seferlik katkıların klasik Lotka modelinin öngördüğünden daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Tablo 50'de görüldüğü gibi, gerçek veriler teorik Lotka modelinden sapma göstermektedir. Örneğin, 2 makale üreten yazarların oranı ulusal literatürde %7.59, uluslararası literatürde %11.31 iken, teorik model bu oranların sırasıyla %22.54 ve %21.10 olmasını öngörmektedir. Bu sapma, sekülerleşme alanının kendine özgü yazar üretkenlik kalıplarına sahip olduğunu göstermektedir.

5.2.2.3. Yazarların Yerel Etkisi ve Atıf Performansı

Yazarların yerel etki düzeyleri açısından, uluslararası literatürde daha yüksek atıf performansı görülmektedir. Tablo 51'da görüldüğü gibi, uluslararası literatürde ortalama atıf sayısı (12.69) ulusal literatürdekinden (8.92) daha yüksektir. Ancak, ortalama h-indeks değerleri her iki veri setinde de benzerdir (ulusal: 1.08, uluslararası: 1.13).

En yüksek etki değerleri karşılaştırıldığında (Tablo 52), uluslararası literatürde en yüksek atıf sayısı (2,054), ulusal literatürdekinden (114) yaklaşık 18 kat daha yüksektir. Benzer şekilde, en yüksek h-indeks değeri de uluslararası literatürde (7) ulusal literatürden (6) daha yüksektir. Bu bulgular, uluslararası literatürde daha etkili yazarların varlığını göstermektedir.

En çok atıf alan yazarlar incelendiğinde (Tablo 55 ve 56), uluslararası literatürde INGLEHART R (2,054 atıf) ve NORRIS P (2,033 atıf) gibi çok etkili

yazarların varlığı dikkat çekmektedir. Ulusal literatürde ise en çok atıf alan yazar KÜÇÜKCAN T (114 atıf)'dir. Bu durum, uluslararası literatürde bazı yazarların sekülerleşme alanında çok daha geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir.

5.2.2.4. Yazarların Yerel Atıf Profilleri

Yazarların aldıkları yerel atıflar incelendiğinde, her iki veri setinde de çoğu yazarın hiç atıf almadığı görülmektedir. Tablo 39 ve 40'ta görüldüğü gibi, ulusal literatürde yazarların %96.43'ü, uluslararası literatürde ise %93.15'i hiç atıf almamıştır. Ancak, uluslararası literatürde 1 ve üzeri atıf alan yazarların oranı (%6.85) ulusal literatüre göre (%3.57) daha yüksektir.

En çok yerel atıf alan yazarlar karşılaştırıldığında (Grafik 13 ve 14), uluslararası literatürde en çok atıf alan yazar (CASANOVA J, 29 atıf) ulusal literatürdeki en çok atıf alan yazardan (ERTİT V, 5 atıf) yaklaşık 6 kat daha fazla atıf almıştır. Bu durum, uluslararası literatürde daha etkili ve literatür içinde daha sık referans gösterilen yazarların varlığını göstermektedir.

5.2.2.5. Yazarların Aktif Dönemleri ve Süreklilik

Yazarların zaman içindeki üretim kalıpları incelendiğinde, uluslararası literatürdeki yazarların daha uzun süre aktif kaldıkları görülmektedir. Tablo 45 ve 46'da görüldüğü gibi, ulusal literatürde en uzun süre aktif olan yazarın aktif dönemi 10 yıl iken, uluslararası literatürde bu süre 39 yıla kadar çıkmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme konusuna daha uzun süreli ve sürekli ilgi gösteren araştırmacıların varlığını göstermektedir.

Yazarların üretim kalıpları açısından da farklılıklar görülmektedir. Ulusal literatürdeki yazarlar genellikle daha kısa sürelerle aktif olup, yıllar içinde dağınık yayın yaparken, uluslararası literatürdeki yazarlar daha uzun süre aktif kalmakta ve daha düzenli üretim yapmaktadır. Bu durum, sekülerleşme konusuna yönelik araştırma geleneklerinin uluslararası literatürde daha köklü ve sürekli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, yazarlara ilişkin değerlendirmeler, sekülerleşme kavramının uluslararası literatürde daha geniş, çeşitli ve etkili bir araştırmacı kitlesi tarafından

incelendiğini, ulusal literatürde ise daha sınırlı sayıda araştırmacının ilgi alanı olduğunu göstermektedir. Ancak, her iki literatürde de “tek seferlik” katkıların yaygınlığı, sekülerleşme kavramının çok sayıda araştırmacının ilgisini çeken, ancak az sayıda araştırmacının uzun süreli ve sistematik olarak incelediği bir konu olduğunu göstermektedir.

5.2.3. Ülkeler Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili bilimsel üretimin coğrafi dağılımı, farklı ülke ve bölgelerde bu kavrama yönelik ilgi düzeylerini ve etkilerini anlamak açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Ulusal literatür tamamen Türkiye kaynaklı olduğundan, bu değerlendirme ağırlıklı olarak uluslararası literatürdeki ülke profillerine odaklanmaktadır.

5.2.3.1. Bilimsel Üretim Coğrafi Dağılımı ve Yoğunlaşması

Uluslararası literatürde toplam 105 ülkeden 6,424 bilimsel çalışma bulunmaktadır. Grafik 22 ve Tablo 57’te görüldüğü gibi, bilimsel üretim az sayıda ülkede yoğunlaşmaktadır. İlk 5 ülke (ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Almanya ve Avustralya) toplam üretimin %58.39’unu, ilk 10 ülke ise %71.61’ini oluşturmaktadır. Bu yoğunlaşma, sekülerleşme kavramının belirli akademik çevrelerde daha yaygın olarak tartışıldığını göstermektedir.

ABD’nin dominant konumu dikkat çekicidir. ABD tek başına toplam üretimin yaklaşık üçte birini (%32.50) oluşturmaktadır. ABD ve Birleşik Krallık birlikte toplam üretimin neredeyse yarısını (%46.17) oluşturmaktadır. Bu durum, sekülerleşme kavramının Anglo-Amerikan akademik çevrelerde daha yoğun bir şekilde ele alındığını göstermektedir.

5.2.3.2. Kıtasal Dağılım ve Bölgesel Dinamikler

Kıtalara göre bilimsel üretim incelendiğinde (Tablo 58), Avrupa ve Kuzey Amerika’nın birlikte toplam üretimin %75.81’ini oluşturduğu görülmektedir. Bu iki kıta, sekülerleşme kavramına ilişkin akademik tartışmaların merkezi konumundadır. Ancak, kıtaların içindeki dağılımlar farklılık göstermektedir. Kuzey Amerika’da sadece 3 ülke 2,427 makale üretirken, Avrupa’da 20 ülke 2,443 makale üretmiştir. Bu

durum, Kuzey Amerika’da bilimsel üretimin daha yoğunlaşmış, Avrupa’da ise daha dağılmış olduğunu göstermektedir.

Asya, Afrika ve Güney Amerika gibi kıtalarda bilimsel üretim daha sınırlıdır. Bu kıtalar birlikte toplam üretimin sadece %13.39’unu oluşturmaktadır. Bu durum, sekülerleşme kavramının bu bölgelerde daha az tartışıldığını veya farklı kavramsal çerçeveler içinde ele alındığını gösterebilir.

5.2.3.3. Türkiye’nin Pozisyonu

Türkiye, uluslararası literatürde 87 bilimsel çalışma ile tüm ülkeler arasında 15. sırada yer almaktadır (Tablo 57). Toplam üretimdeki payı %1.35’tir. Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında 11. sırada, Asya ülkeleri arasında ise İsrail’den sonra 2. sırada bulunmaktadır. Bu konum, Türkiye’nin sekülerleşme tartışmalarında önemli bir yer tuttuğunu, ancak dominant ülkelerle karşılaştırıldığında daha sınırlı bir üretim hacmine sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye’nin bilimsel üretimi 1990’ların ortalarında başlamış, 2000’lerin ortalarında ivme kazanmıştır (Tablo 60). 2010 yılı (8 makale), Türkiye için üretimin belirgin şekilde arttığı bir dönüm noktası olmuştur. Son yıllarda Türkiye’nin yıllık üretimi 5-7 makale civarında seyretmektedir. Bu durum, Türkiye’de sekülerleşme konusuna olan ilginin son yıllarda artış gösterdiğini, ancak yine de sınırlı bir düzeyde kaldığını göstermektedir.

5.2.3.4. Zaman İçindeki Üretim Dinamikleri

Ülkelerin zaman içindeki üretim dinamikleri incelendiğinde (Grafik 23), global üretimin 2000’li yıllarda istikrarlı bir şekilde arttığı ve 2010-2019 döneminde zirveye ulaştığı görülmektedir. Tablo 59’de görüldüğü gibi, 2010-2019 dönemi tüm ülkeler için en üretken dönem olmuştur. Bu dönemde ABD 1,091 makale, Birleşik Krallık 517 makale, Türkiye ise 54 makale üretmiştir.

1980’lerden günümüze üretim eğilimi incelendiğinde, 1980’lerden 1990’lara geçişte ılımlı bir artış, 1990’lardan 2000’lere geçişte yaklaşık iki kat artış, 2000’lerden 2010’lara geçişte ise yaklaşık üç kat artış görülmektedir. Bu durum, sekülerleşme

kavramına yönelik global ilginin 2000’li yıllardan itibaren hızlanarak arttığını göstermektedir.

5.2.3.5. Atıf Performansı ve Etki Düzeyleri

Ülkelerin atıf performansları incelendiğinde (Grafik 24), ABD’nin 7,101 toplam atıf ile açık ara önde olduğu görülmektedir. İkinci sıradaki Birleşik Krallık 2,446 atıf almıştır. Türkiye, 221 toplam atıf ile 11. sırada yer almaktadır (Tablo 62). Bu sıralama, bilimsel üretim sıralamasına benzer bir profil göstermektedir.

Makale başına ortalama atıf değerleri açısından (Tablo 63), ilginç farklılıklar görülmektedir. Gürcistan (8.2), Hollanda (6.8) ve ABD (5.6) en yüksek makale başına ortalama atıf değerlerine sahiptir. Türkiye 4.2 makale başına ortalama atıf ile 13. sırada yer almaktadır. Bu durum, bazı ülkelerin daha az sayıda ancak daha etkili yayınlar ürettiğini göstermektedir.

Kıtalara göre atıf performansı incelendiğinde (Tablo 64), Kuzey Amerika 5.36 ortalama atıf ile en yüksek etki düzeyine sahip kıtadır. Onu 3.83 ortalama atıf ile Okyanusya ve 3.62 ortalama atıf ile Avrupa takip etmektedir. Ülke başına atıf oranları açısından da Kuzey Amerika (1,607.00) açık ara öndedir. Bu durum, Kuzey Amerika’daki akademik çevrelerin sekülerleşme tartışmalarında daha etkili ve görünür olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, ülkelere ilişkin değerlendirmeler, sekülerleşme kavramına yönelik bilimsel ilginin coğrafi olarak dengesiz dağıldığını, Kuzey Amerika ve Avrupa’nın dominant konumda olduğunu göstermektedir. Türkiye, orta düzeyde bir üretim hacmi ve atıf performansı ile önemli bir konumda bulunmaktadır. Zaman içinde global üretimin artış göstermesi, sekülerleşme kavramına yönelik ilginin giderek arttığını göstermektedir.

5.2.4. Belgeler Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramıyla ilgili çalışmaların belge düzeyindeki analizi, en etkili çalışmaların ve referans kaynakların belirlenmesi açısından önemli bilgiler

sunmaktadır. Bu başlıkta, ulusal ve uluslararası literatürdeki belgelerin etki düzeyleri ve referans profilleri değerlendirilmektedir.

5.2.4.1. En Etkili Belgeler ve Etki Düzeyleri

Ulusal ve uluslararası literatürdeki belgelerin etki düzeyleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 70’de görüldüğü gibi, uluslararası literatürde en yüksek atıf alan çalışma (NORRIS P, 2004, 2,031 atıf), ulusal literatürdeki en çok atıf alan çalışmadan (KÜÇÜKCAN T, 2004, 114 atıf) yaklaşık 18 kat daha fazla atıf almıştır. Benzer şekilde, uluslararası literatürde toplam küresel atıf sayısı (31,111), ulusal literatürdekinin (1,966) yaklaşık 16 katıdır.

Grafik 25 ve 26’da görüldüğü gibi, her iki literatürde de etki düzeyi yüksek olan az sayıda belge bulunmaktadır. Ancak, uluslararası literatürde etkili belgelerin atıf sayıları çok daha yüksektir. Bu durum, uluslararası literatürde daha geniş bir okuyucu ve araştırmacı kitlesinin varlığını göstermektedir.

En çok atıf alan belgelerin konu dağılımı incelendiğinde (Tablo 66 ve 67), her iki literatürde de sekülerleşme kavramıyla doğrudan ilgili çalışmaların yanı sıra, din-toplum ilişkisi, modernleşme ve toplumsal değişim gibi konularda çalışmaların da yüksek atıf aldığı görülmektedir.

5.2.4.2. Yerel Etki ve Alan İçi Referans Gösterme

Belgelerin alan içindeki etkisini gösteren yerel atıf sayıları incelendiğinde, uluslararası literatürde çok daha yüksek bir alan içi referans gösterme oranı olduğu görülmektedir. Tablo 70’de görüldüğü gibi, uluslararası literatürde toplam yerel atıf sayısı (727), ulusal literatürdekinin (19) yaklaşık 38 katıdır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme konusunda daha gelişmiş bir akademik tartışma ağının varlığını göstermektedir.

Grafik 27 ve 28’de görüldüğü gibi, yerel atıf alan belgelerin sayısı her iki literatürde de oldukça sınırlıdır. Ulusal literatürde en çok yerel atıf alan belge 4 atıf alırken, uluslararası literatürde en çok yerel atıf alan belge 23 atıf almıştır. Bu durum,

her iki literatürde de sekülerleşme çalışmalarının henüz tam olarak kurumsallaşmamış olduğunu gösterebilir.

5.2.4.3. Temel Referans Kaynakları ve Zamansal Dağılımları

En çok atıf alan referanslar incelendiğinde (Grafik 29 ve 30), her iki literatürde de bazı ortak yazarların ve eserlerin öne çıktığı görülmektedir. BERGER P.L. (1967), CASANOVA J. (1994), ASAD T. (2003, 1993) ve TAYLOR C. (2007) gibi yazarlar her iki literatürde de sıkça referans gösterilmektedir. Ancak, atıf sayıları açısından önemli farklar vardır. Örneğin, TAYLOR C. (2007) uluslararası literatürde 548 atıf alırken, ulusal literatürde 12 atıf almıştır.

Ulusal literatürde BERKES N. (1964), GÖLE N. (1992, 2012) ve ERTİT V. (2019) gibi Türkiye’deki sekülerleşme süreçlerini inceleyen yerli akademisyenlerin eserleri öne çıkarken, uluslararası literatürde HABERMAS J., MAHMOOD S. ve DAWKINS R. gibi yazarların eserleri daha fazla atıf almaktadır. Bu durum, her iki literatürde farklı teorik yaklaşımların ve tartışma konularının öne çıktığını göstermektedir.

Referansların yayın yıllarına göre dağılımı incelendiğinde (Grafik 31 ve 32), her iki literatürde de 2000-2009 döneminin en yüksek atıf sayısına sahip olduğu görülmektedir (Tablo 74). Bu dönem, sekülerleşme tartışmalarının yoğunlaştığı ve temel eserlerin yayımlandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle dikkat çekici bir bulgu, uluslararası ve ulusal literatür arasındaki atıf oranının zaman içinde azalmasıdır (Tablo 75). 1950’lerde bu oran 17.97 iken, 2010’larda 7.47’ye, 2020-2023 döneminde ise 3.61’e düşmüştür. Bu durum, son yıllarda ulusal literatürün uluslararası literatüre nispeten daha güncel kaynakları referans aldığını düşündürüyor.

5.2.4.4. Disiplinler Arası Referans Gösterme ve Teorik Çerçevesel

Referans listelerindeki çeşitlilik, sekülerleşme kavramının disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alındığını göstermektedir. Sosyoloji, din bilimleri, siyaset bilimi, felsefe, tarih ve antropoloji gibi farklı disiplinlerden eserlere yapılan atıflar,

sekülerleşme tartışmalarının geniş bir kavramsal çerçeve içinde yürütüldüğünü göstermektedir.

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının klasik teorik çerçevesini sorgulayan post-seküler yaklaşımları temsil eden eserlerin (TAYLOR C., ASAD T., HABERMAS J.) öne çıktığı tablolarda görülmektedir. Ulusal literatürde ise hem klasik sekülerleşme teorileri hem de Türkiye'ye özgü laiklik ve sekülerleşme süreçlerine odaklanan eserler (BERKES N., GÖLE N.) tablolarda daha fazla atıf almış görünmektedir.

Referans listeleri arasındaki bir diğer fark, uluslararası literatürde Norris ve Inglehart'ın "Sacred and Secular" gibi istatistiksel verilerle sekülerleşme teorisini inceleyen çalışmaların ve Mahmood'un "Politics of Piety" gibi feminist perspektifler sunan eserlerin atıf listesinde yer almasıdır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme tartışmalarını farklı metodolojik ve teorik yaklaşımlar açısından değerlendirmek için bir çıkış noktası sunabilir.

Sonuç olarak, belgelere ilişkin değerlendirmeler, sekülerleşme kavramının ulusal ve uluslararası literatürde farklı etki düzeyleri ve referans profilleriyle ele alındığını göstermektedir. Uluslararası literatürde daha geniş bir atıf ağı ve daha yüksek etki düzeyleri gözlemlenirken, ulusal literatürde daha sınırlı ancak gelişmekte olan bir tartışma alanı bulunmaktadır. Her iki literatürde de sekülerleşme kavramının geniş bir teorik çerçeve içinde ve disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir.

5.3. İçerik Analizi

İçerik analizi değerlendirmesi başlığında, sekülerleşme literatürünün tematik yapısına ilişkin kelime analizleri, zamansal analizler ve kavramsal çerçeve bulguları yorumlanmıştır. Bu değerlendirmeler, literatürdeki kavramsal odaklanmaları ve teorik yaklaşımları daha derin bir perspektifle ele almaktadır.

5.3.1. Kelime Analizleri Değerlendirmesi

Kelime analizleri başlığında sunulan bulgular, sekülerleşme kavramına ilişkin ulusal ve uluslararası literatürdeki kavramsal eğilimleri, vurguları ve odak noktalarını ortaya koymaktadır. Bu başlıkta, söz konusu bulgular derinlemesine değerlendirilecek ve karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınacaktır.

5.3.1.1. Uluslararası ve Ulusal Literatür Karşılaştırması

Uluslararası ve ulusal literatürdeki kavramsal vurgular arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, her iki literatürdeki akademik ilgilerin, teorik yaklaşımların ve tarihsel-kültürel bağlamların özgünlüğünü yansıtmaktadır.

Veri hacmi açısından karşılaştırıldığında, uluslararası literatürün ulusal literatürden yaklaşık 8,6 kat daha büyük olduğu görülmektedir (Tablo 76). Bu durum, sekülerleşme kavramının uluslararası akademik çevrelerde daha yaygın ve çeşitli biçimlerde çalışıldığına işaret etmektedir. Ancak, bu farka rağmen, ulusal literatürde de sekülerleşme çalışmalarının son yıllarda belirgin biçimde arttığı gözlemlenmektedir.

Uluslararası literatürde “religion” (415), “secular” (368) ve “secularism” (302) kavramlarının yüksek sıklıkta kullanılması (Tablo 78), sekülerleşme çalışmalarında din kavramının merkezi konumunu göstermektedir. Burada dikkat çekici olan nokta, “religion” kavramının “secular” kavramından daha yüksek bir sıklığa sahip olmasıdır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşmenin, dinin toplumsal ve bireysel düzeydeki dönüşümü üzerinden anlaşıldığına işaret etmektedir. Bir başka deyişle, sekülerleşme, dini bir referans noktası olarak almakta ve dinin toplumsal konumundaki değişimi incelemektedir.

Ulusal literatürde ise “laiklik” (105) kavramının en yüksek sıklığa sahip olması (Tablo 77), Türkiye’de sekülerleşme tartışmalarının daha çok politik-kurumsal bir çerçevede ele alındığını göstermektedir. Bu kavramsal vurgu, Türkiye’nin özgün tarihsel deneyimiyle yakından ilişkilidir. Ayrıca “din sosyolojisi” (30) kavramının yüksek sıklığı, Türkiye’de sekülerleşme çalışmalarının disiplinler olarak sosyoloji içinde konumlandırıldığını göstermektedir.

Uluslararası literatürde “spirituality” (105) ve “post-secular” (104) kavramlarının yüksek sıklıkları, son dönemde ortaya çıkan kavramsal yönelimleri ortaya koymaktadır. Klasik sekülerleşme teorilerinin ötesinde, post-seküler yaklaşımların ve kurumsal dinlerin dışında gelişen maneviyat formlarının önemli bir çalışma alanı haline geldiği görülmektedir. Ulusal literatürde ise “postmodernizm” (5) ve “post-seküler” (2) kavramlarının düşük sıklıkları, bu yeni teorik yaklaşımların henüz yeterince benimsenmediğini göstermektedir.

5.3.1.2. Ülkeler Arası Karşılaştırmalı Değerlendirme

Sekülerleşme çalışmalarının farklı ülkelere göre dağılımı ve odak noktaları, sekülerleşme kavramının küresel düzeydeki çeşitliliğini ve bağlama özgü niteliklerini ortaya koymaktadır. Uluslararası literatürde ülkelere göre anahtar kelime analizleri, farklı ulusal bağlamlardaki sekülerleşme tartışmalarının özgün yönlerini vurgulamaktadır.

Literatürde en sık geçen ülkeler incelendiğinde, İsrail (35), Türkiye (33) ve Hindistan (27) gibi ülkelerin öne çıktığı görülmektedir (Tablo 79). Bu ülkelerin ortak özelliği, sekülerleşme ve din-devlet ilişkileri açısından kendilerine özgü ve karmaşık modellere sahip olmalarıdır. İsrail’in Yahudi devleti olarak kurulması ancak aynı zamanda demokratik ve seküler bir yapıya sahip olma iddiası; Türkiye’nin Müslüman çoğunluklu bir ülke olarak güçlü bir sekülerleşme deneyimi yaşaması; Hindistan’ın çok dinli bir toplumda seküler bir devlet yapısı kurma çabası, bu ülkelerin sekülerleşme literatüründe öne çıkmasının nedenleri olarak değerlendirilebilir.

Ülkelere göre en sık kullanılan anahtar kelimeler incelendiğinde (Tablo 80), her ülkenin sekülerleşme tartışmalarında belirli kavramsal vurguların öne çıktığı görülmektedir. ABD’de “modernity” (19) ve “christianity” (18); Birleşik Krallık’ta “religious education” (13) ve “politics” (8); Türkiye’de “theology” (3), “women” (2) ve “gender” (2) gibi kavramların ön plana çıkması, her ülkenin kendi tarihsel, toplumsal ve siyasal bağlamındaki sekülerleşme deneyimini yansıtmaktadır.

Bu tablo, sekülerleşme kavramının evrensel bir olgu olmasına rağmen, farklı ulusal ve bölgesel bağlamlarda farklı odak noktaları ve vurgular kazandığını

göstermektedir. Örneğin, ABD'deki sekülerleşme tartışmalarının modernite ve Hristiyanlık ekseninde şekillenmesi, Amerikan toplumundaki dini çoğulculuk ve dindarlık düzeyinin yüksekliği ile ilişkilendirilebilir. Birleşik Krallık'ta dini eğitim konusunun öne çıkması ise, devlet okullarında dini eğitimin nasıl düzenleneceği tartışmalarının önemini göstermektedir.

Ülkelere özgü anahtar kelimeler tablosu (Tablo 81), her ülkenin sekülerleşme tartışmalarındaki özgün vurgularını daha net ortaya koymaktadır. İsrail'de "Charles Taylor" (4) referansının belirginliği, bu ülkedeki sekülerleşme çalışmalarının Taylor'ın sekülerlik teorisinden güçlü şekilde etkilendiğini gösterirken; Rusya'da "post-secular society" (6) kavramının öne çıkması, post-Sovyet dönemdeki din-sekülerlik ilişkilerinin yeniden yapılanma sürecini vurgulamaktadır.

Ülkelere göre sekülerleşme literatürünün yoğunluğunu gösteren ısı haritası (Grafik 37), ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde anahtar kelime kullanım sıklığının daha yoğun olduğunu göstermektedir. Bu durum, Anglo-Amerikan akademik geleneğinin sekülerleşme çalışmalarında dominant bir konum işgal ettiğini, ancak son yıllarda diğer ülkelerin de bu alana katkıda bulunmaya başladığını ortaya koymaktadır.

5.3.1.3. Dinler ve Sekülerleşme İlişkisi Değerlendirmesi

Uluslararası literatürde farklı dinlerin nasıl ele alındığı ve temsil edildiği, sekülerleşme kavramının dini çeşitlilik karşısındaki konumunu anlamak açısından önemlidir. Dinlerin literatürdeki temsil sıklıkları, sekülerleşme çalışmalarının hangi dini gelenekler üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

İslam'ın (116) uluslararası sekülerleşme literatüründe en sık atıf yapılan din olması (Tablo 82), çağdaş sekülerleşme tartışmalarında İslam ve sekülerleşme ilişkisinin merkezi bir konum işgal ettiğini göstermektedir. İslamcılık (21) kavramının yüksek sıklığı, siyasal İslam ve sekülerleşme ilişkisinin önemli bir araştırma alanı haline geldiğine işaret etmektedir.

Hristiyanlık (59) ve Katoliklik'in (23) de yüksek sıklıklarda ele alınması, sekülerleşme teorilerinin tarihsel olarak Hristiyan Batı bağlamında geliştirilmiş olmasıyla ilişkilidir. Özellikle Katolik Kilisesi'nin modernleşme ve sekülerleşme

süreçlerine olan tepkisi ve zamanla bu süreçlere uyum sağlama çabaları, önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Budizm (21) ve Yahudilik (12) gibi diğer büyük dünya dinlerinin de belirli bir düzeyde temsil edilmesi, uluslararası sekülerleşme literatürünün dini çeşitliliği kapsama çabası olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu dinlerin İslam ve Hristiyanlık'a kıyasla daha az ele alınması, sekülerleşme literatüründe halen belirli bir Batı ve İslam merkezliliğin olduğunu göstermektedir.

Hinduizm'in (4) oldukça düşük bir sıklıkta ele alınması ise, dünyanın en kalabalık üçüncü dini olmasına rağmen, sekülerleşme çalışmalarında yeterince temsil edilmediğine işaret etmektedir. Bu durum, sekülerleşme teorilerinin Hint alt kıtasındaki din-devlet ilişkilerini ve dini çeşitliliği yeterince kapsamadığını göstermektedir.

Genel olarak, uluslararası sekülerleşme literatüründeki din temsilleri, İbrahimi dinlerin (özellikle İslam ve Hristiyanlık) baskın olduğunu, Doğu dinlerinin ise daha sınırlı bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Bu durum, sekülerleşme teorilerinin Batı ve İslam dünyası dışındaki dini gelenekleri anlamada bazı sınırlılıklar taşıdığına işaret etmektedir.

5.3.1.4. Sekülerleşme Kavramının Çeşitli Boyutlarının Değerlendirmesi

Uluslararası literatürde kullanılan terimler ve kavramsal çerçeveler, sekülerleşme olgusunun çok boyutluluğunu ve karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Sekülerleşme ile ilgili temel terimler ve kavramsal boyutlar, bu alandaki çalışmaların kavramsal zenginliğini göstermektedir.

Sekülerleşme ile ilgili temel terimler (Tablo 83), sekülerleşme kavramının farklı yönlerini ve uygulama alanlarını vurgulamaktadır. "Secular", "Secularism", "Secularization" gibi temel kavramların yanı sıra, "Secular State", "Secular Education", "Secular Law", "Secular Feminism", "Secular Ethics" gibi daha spesifik kavramlar, sekülerleşmenin toplumsal yaşamın farklı alanlarına nasıl nüfuz ettiğini göstermektedir.

Sekülerleşme kavramının farklı boyutları (Tablo 84), kavramın çok yönlülüğünü ve kompleksliğini ortaya koymaktadır. Politik/kurumsal boyut (Secular State, Secular Law), eğitimsel boyut (Secular Education, Secular Schools), toplumsal boyut (Secular Society, Secular Culture), düşünsel/felsefi boyut (Secular Humanism, Secular Ethics), bireysel/maneviyat boyutu (Secular Spirituality, Secular Religion), tarihsel/dönemsel boyut (Secular Modernity) ve teorik boyut (Secularism Theory, Post-Secular) gibi farklı boyutlar, sekülerleşme kavramının geniş bir kavramsal ağ içerisinde ele alındığını göstermektedir.

Sekülerleşme kavramının çok boyutluluğu, bu kavramın farklı disiplinler ve farklı kültürel bağlamlar içerisinde farklı anlamlar kazanabildiğini göstermektedir. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarında kavramsal netlik ve terminolojik hassasiyet gerektirmektedir. Aynı zamanda, sekülerleşme kavramının bu çok boyutluluğu, kavramın zenginliğini ve analitik potansiyelini de ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bu sekülerleşme kelime analizleri, kavramın uluslararası literatürdeki farklı kullanımlarını, vurgularını ve boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu analizler, sekülerleşme çalışmalarının kavramsal zenginliğini, disiplinler arası niteliğini ve farklı kültürel bağlamlardaki özgün yönlerini anlamak açısından önemli içgörüler sunmaktadır.

5.3.2. Zamansal Analizler Değerlendirmesi

Zamansal analizler, sekülerleşme kavramına ilişkin akademik çalışmaların tarihsel gelişimini, kavramsal değişimlerini ve güncel eğilimlerini ortaya koymaktadır. Bu başlıkta, zamansal analiz bulgularının değerlendirilmesi yapılacaktır.

5.3.2.1. Dönemsel Gelişim Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramına ilişkin akademik çalışmaların dönemsel gelişimi, bu alandaki akademik ilginin ve teorik yaklaşımların dönüşümünü göstermektedir. Uluslararası ve ulusal literatürdeki dönemsel gelişimlerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi, sekülerleşme çalışmalarının evrimini anlamak açısından önemlidir.

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmaların 1990'lı yıllarda oldukça sınırlı olduğu, ancak 2000'li yıllardan itibaren hızla arttığı görülmektedir. Tablo 85'te görüldüğü üzere, 1990-1999 döneminde “RELIGION” (2), “SECULAR” (3) ve “SECULARISM” (2) terimlerinin kümülatif kullanımının çok düşük olması, bu dönemde sekülerleşme çalışmalarının henüz akademik bir alan olarak tam anlamıyla yerleşmediğini göstermektedir.

2000-2009 döneminde sekülerleşme çalışmalarında belirgin bir artış yaşanmış, ancak asıl büyük artış 2010-2019 döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde “RELIGION” (320), “SECULAR” (266) ve “SECULARISM” (223) terimlerinin kümülatif kullanımının önemli ölçüde artması, sekülerleşme çalışmalarının bu dönemde akademik bir alan olarak yerleştiğini ve geliştiğini göstermektedir. Ayrıca, bu dönemde “POST-SECULAR” (83) kavramının da önem kazanması, klasik sekülerleşme teorisinin ötesine geçen yeni paradigmların ortaya çıktığını işaret etmektedir.

Ulusal literatürde ise sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmaların gelişimi, uluslararası literatüre göre bazı farklılıklar göstermektedir. 1990-1999 döneminde “LAİKLİK” (22) kavramının öne çıkması, ulusal literatürde sekülerleşme tartışmalarının daha çok laiklik çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin kendine özgü tarihsel ve siyasal bağlamıyla ilişkilidir. Grafik 39'da görüldüğü üzere, “LAİKLİK” kavramı ulusal literatürde uzun süre baskın konumda olmuştur.

2010 yılı sonrasında ise hem uluslararası hem de ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarında belirgin bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu durum, küresel ölçekte sekülerleşme kavramına olan akademik ilginin arttığını göstermektedir. Özellikle 2020-2023 döneminde, her iki literatürde de sekülerleşme çalışmalarının artmaya devam etmesi, bu alanın akademik önemini koruduğunu göstermektedir.

5.3.2.2. Büyüme Dinamikleri Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmaların büyüme dinamikleri, CAGR (Bileşik Yıllık Büyüme Oranı) analizi ile incelendiğinde, bazı kavramların diğerlerine göre daha hızlı büyüdüğü görülmektedir. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarındaki kavramsal odak noktalarının değişimini göstermektedir.

Uluslararası literatürde en yüksek CAGR değerine sahip terimin “POST-SECULAR” (%33.68) olması, post-seküler yaklaşımların son yıllarda önemli bir akademik ilgi odağı haline geldiğini göstermektedir. Tablo 87’de görüldüğü üzere, bunu “SECULARIZATION” (%33.61) ve “SECULAR STATE” (%30.04) terimleri takip etmektedir. Bu durum, sekülerleşme süreçlerinin ve seküler devlet kavramının son yıllarda daha yoğun bir şekilde incelendiğini göstermektedir.

Ulusal literatürde ise en yüksek CAGR değerine sahip terimin “DİN SOSYOLOJİSİ” (%25.45) olması, Türkiye’de sekülerleşme çalışmalarının daha çok sosyolojik bir perspektifle ele alınmaya başladığını göstermektedir. Tablo 88’da görüldüğü üzere, bunu “SEKÜLERLEŞME” (%24.15) ve “SEKÜLER” (%23.94) terimleri takip etmektedir. Bu durum, Türkiye’de sekülerleşme kavramının “laiklik” kavramının yanı sıra, daha evrensel bir terminolojiyle ele alınmaya başladığını göstermektedir.

Ayrıca, son 5 yıldaki trendler incelendiğinde, ulusal literatürde “DİN SOSYOLOJİSİ” teriminin %328.6’lık bir artış göstermesi, Türkiye’de din sosyolojisi alanındaki çalışmaların son yıllarda çok hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Bu durum, Tablo 92’de açıkça görülmektedir. Uluslararası literatürde ise “SECULARITY” (%54.5) ve “SPIRITUALITY” (%50.0) terimlerinin en yüksek artış oranlarına sahip olması, seküler olma durumuna ve maneviyat konularına olan akademik ilginin artışı göstermektedir.

2000 yılı sonrası CAGR değerleri, genel olarak tüm veri periyodu boyunca olan CAGR değerleriyle benzerlik göstermektedir. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarındaki kavramsal odak noktalarının son 20 yılda nispeten istikrarlı bir şekilde değiştiğini göstermektedir.

5.3.2.3. Trend Konular Değerlendirmesi

Trend Konular analizi, sekülerleşme kavramına ilişkin çalışmalarda ele alınan konuların dönemsel olarak nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu analiz, literatürdeki kavramsal değişimleri ve akademik ilginin odak noktalarındaki dönüşümleri anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Uluslararası literatürde trend konuların zamansal dağılımı incelendiğinde, belirgin bir kavramsal evrim gözlenmektedir. 2004-2010 döneminde felsefi ve tarihsel konular (plato, slavery, women's rights) öne çıkarken, 2012-2015 döneminde insan hakları, küreselleşme ve din-devlet ilişkileri ön plana çıkmıştır. 2016-2017 döneminde temel kavramlar (religion, secular, secularism, secularization) popülerlik kazanmış, 2018-2022 döneminde ise Charles Taylor'un çalışmaları, post-seküler yaklaşımlar ve güncel konular (migration, freedom of religion) ön plana çıkmıştır. Bu durum, Tablo 93'de açıkça görülmektedir.

Ulusal literatürde trend konuların zamansal dağılımı ise, Türkiye'nin kendine özgü tarihsel ve siyasal bağlamını yansıtmaktadır. 1990-2015 döneminde tarihsel-siyasal konular (atatürk, milliyetçilik, kemalizm) öne çıkarken, 2016-2018 döneminde temel kavramlar (laiklik, sekülerleşme, sekülerizm) popülerlik kazanmıştır. 2019-2022 döneminde ise daha spesifik konular (din eğitimi, dindarlık, din sosyolojisi) ve kurumsal analizler (devlet, diyanet işleri başkanlığı) ön plana çıkmıştır. Bu durum, Tablo 94'de açıkça görülmektedir.

Terimlerin zamansal yayılımları incelendiğinde, uluslararası literatürde "slavery" (2007-2020), "plato" (2004-2016) ve "women's rights" (2008-2018) gibi terimlerin geniş yayılım aralıklarına sahip olduğu görülmektedir. Ulusal literatürde ise "atatürk" (1987-2006) teriminin dikkat çekici bir şekilde uzun süreli ve istikrarlı bir tartışma konusu olduğu görülmektedir. Bu durum, Tablo 95 ve Tablo 96'de açıkça görülmektedir.

Grafik 40 ve Grafik 41 karşılaştırıldığında, uluslararası literatürde daha geniş bir kavramsal çeşitlilik görülürken, ulusal literatürde daha spesifik ve Türkiye bağlamına özgü terimlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, sekülerleşme

çalışmalarının ulusal ve uluslararası bağlamlarda farklı kavramsal çerçevelerle ele alındığını göstermektedir.

5.3.3. Kavramsal Çerçeve Değerlendirmesi

5.3.3.1. Karşılaştırmalı Analiz ve Temalar

Sekülerleşme kavramına ilişkin uluslararası ve ulusal literatürdeki kavramsal çerçeveler karşılaştırıldığında, hem ortak hem de farklılaşan temalar ortaya çıkmaktadır. Bu başlıkta, önceki başlıklarda sunulan bulgulara dayanarak, sekülerleşme literatürünün kavramsal boyutları değerlendirilecektir.

5.3.3.1.1. Sekülerlik Kavramsallaştırmasındaki Farklılıklar

Sekülerlik kavramının kavramsallaştırılmasında, uluslararası ve ulusal literatür arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 97’de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde “secular” (368), “secularism” (302), “secularization” (184), “post-secular” (104) ve “secularity” (68) gibi terimler yüksek frekanslarda kullanılmaktadır. Bu çeşitlilik, sekülerlik kavramının farklı boyutlarının ve formlarının incelendiğini göstermektedir.

Ulusal literatürde ise “laiklik” (105) kavramı en yüksek frekansa sahiptir ve bunu “sekülerleşme” (94) ve “sekülerizm” (83) takip etmektedir. “Seküler” (26) ve “sekülerlik” (18) kavramları ise daha düşük frekanslarda kullanılmaktadır. Bu durum, ulusal literatürde “laiklik” kavramının sekülerlik anlayışında merkezi bir rol oynadığını ve laiklik ile sekülerlik arasındaki kavramsal ilişkinin daha belirgin şekilde ele alındığını göstermektedir.

Ayrıca, uluslararası literatürde “post-secular” kavramının yüksek frekansı (104), son dönemde klasik sekülerleşme teorisinin ötesine geçen yeni yaklaşımların geliştiğini göstermektedir. Bu kavram, sekülerleşme tezinin revize edilmesi gerektiği yönündeki tartışmaları yansıtıyor olabilir. Ulusal literatürde ise “post-seküler” kavramının henüz yaygın olmadığı (yalnızca 2 kez kullanılması), bu tartışmaların Türkiye akademisinde henüz yeni filizlendiğini göstermektedir.

5.3.3.1.2. Türkiye Bağlamına Özgü Yaklaşımlar

Türkiye’ye özgü kavramlar, ulusal literatürde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Tablo 99 ve Tablo 105’de görüldüğü üzere, “Kemalizm” (9), “Atatürk” (9), “Cumhuriyet” (5), “tek parti dönemi” (3), “Atatürk devrimleri” (2), “Diyanet İşleri Başkanlığı”, “imam hatip okulları” ve “başörtüsü” gibi kavramlar, Türkiye’deki sekülerleşme deneyiminin kendine özgü karakterini yansıtmaktadır.

Bu kavramların ulusal literatürde yoğun olarak kullanılması, Türkiye’deki sekülerleşme tartışmalarının daha çok kurumsal, yasal ve tarihsel boyutlara odaklandığını göstermektedir. Ayrıca Atatürk dönemindeki reformların, Cumhuriyet’in kuruluş felsefesinin ve Kemalist ideolojinin, Türkiye’deki sekülerleşme anlayışını şekillendiren temel unsurlar olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, AK Parti döneminde din-devlet ilişkilerindeki değişimler de ulusal literatüre yansıyan bir tartışma konusu olduğu görünmektedir.

Uluslararası literatürde ise Türkiye’nin sekülerleşme deneyimi, karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmakta ve “Türkiye modeli” olarak incelendiğini göstermektedir. Tablo 102’de görüldüğü üzere, “Turkey” (33) uluslararası literatürde ikinci en sık atıf yapılan ülkedir. Bu durum, Türkiye’nin Müslüman çoğunluklu bir ülkede sekülerleşme deneyimi olarak dünya çapında ilgi gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

5.3.3.1.3. Disiplinler Arası Yaklaşım Farkları

Sekülerleşme kavramının disiplinler arası incelenmesinde de uluslararası ve ulusal literatür arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 106’de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde felsefe, sosyoloji, antropoloji ve teoloji gibi çeşitli disiplinlerin perspektifleri daha dengeli bir şekilde temsil edilmektedir. “Sociology of religion” (19), “religious studies” (17) ve “philosophy of religion” (14) gibi kavramların benzer frekanslarda kullanılması, sekülerleşme çalışmalarının çok disiplinli bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir.

Ulusal literatürde ise “din sosyolojisi” (30) kavramının belirgin şekilde öne çıkması, sosyolojik ve tarihsel yaklaşımların daha ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

Diğer disiplinlere ait metodolojik yaklaşımların (din psikolojisi, dinler tarihi) daha az temsil edilmesi, ulusal literatürde disiplinler arası geçişkenliğin daha sınırlı olduğuna işaret etmektedir.

Ayrıca, uluslararası literatürde Charles Taylor, Jürgen Habermas ve Talal Asad gibi farklı disiplinlerden gelen düşünörlere yapılan atıflar, sekülerleşme tartışmalarının felsefi, sosyolojik ve antropolojik boyutlarının bir arada ele alındığını göstermektedir. Ulusal literatürde ise Şerif Mardin gibi Türkiye’deki modernleşme ve sekülerleşme süreçlerini inceleyen sosyologlara yapılan atıflar öne çıkmaktadır.

5.3.3.1.4. Post-Seküler Yaklaşımlar

Post-seküler yaklaşımlar, özellikle uluslararası literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Tablo 97’de göröldüğü üzere, “post-secular” (104), “post-secular society” (48) ve “post-secularism” (36) gibi kavramlar, sekülerleşme tartışmalarında yeni bir paradigmayı işaret etmektedir. Bu kavramlar, klasik sekülerleşme teorisinin öngördüğü gibi dinin toplumsal öneminin giderek azalmayacağı, aksine modern toplumlarda dinin yeniden görünür hale geldiği ve kamusal alanda etkisini sürdürdüğü yönündeki tartışmaları yansıtıyor olduğu anlaşılabilir.

Ulusal literatürde ise “post-seküler” (2) kavramının henüz yaygın olmadığı görölmektedir. Bu durum, Türkiye’deki sekülerleşme tartışmalarının halen klasik sekülerleşme teorisi ve laiklik tartışmaları çerçevesinde şekillendiğini, post-seküler yaklaşımların henüz yeterince ilgi görmediğini ortaya koymaktadır.

Habermas gibi düşünörlerin her iki literatürde de yer tutması (uluslararası literatürde 55, ulusal literatürde 3 kez atıf yapılması) Habermas’ın özellikle 2000’li yıllarda ortaya koyduğu post-seküler toplum kavramına katkı sağladığını göz önünde bulundurursak post-seküler yaklaşımların gelişiminde bu düşünörlün etkisi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

5.3.3.1.5. Din-Devlet İlişkileri Bağlamındaki Farklılıklar

Din-devlet ilişkileri, sekülerleşme tartışmalarının merkezi konularından biridir. Ancak, bu ilişkilerin kavramsallaştırılmasında uluslararası ve ulusal literatür

arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Uluslararası literatürde “church and state”, “separation of church and state” gibi Hristiyan geleneğinden gelen kavramlar daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum, sekülerleşme teorisinin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’daki Hristiyan toplumlardaki deneyimlerle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Ulusal literatürde ise “din-devlet ilişkileri”, “laik devlet” gibi daha genel kavramlar ön plandadır. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi Türkiye’ye özgü kurumsal yapılar, din-devlet ilişkilerinin Türkiye bağlamındaki kendine özgü karakterini yansıtmaktadır. Bu durum, Türkiye’deki laiklik modelinin Batı’daki din-devlet ayırımından farklı olarak, dini devlet kontrolünde tutmayı amaçlayan bir model olduğunu akla getirmektedir.

Tablo 103’da görüldüğü üzere, din özgürlüğü ve insan hakları kavramları her iki literatürde de yer tutmaktadır. Ancak, uluslararası literatürde bu kavramların daha sık kullanılması, din-devlet ilişkilerinin hukuki ve normatif boyutlarına daha fazla vurgu yapıldığı şeklinde düşünülebilir.

5.3.3.2. Genel Değerlendirme ve Sonuç

5.3.3.2.1. Küresel ve Yerel Perspektiflerin Karşılaştırması

Kavramsal çerçeve analizinden çıkan en temel sonuçlardan biri, sekülerleşme kavramının hem küresel hem de yerel bağlamlarda farklı şekillerde anlaşıldığı ve kavramsallaştırıldığıdır. Uluslararası literatür, Tablo 97, Tablo 98 ve Tablo 102’de görüldüğü üzere, daha çeşitli ve küresel bir perspektifle konuyu ele almaktadır. Bu literatürde dini, felsefi, politik ve sosyal boyutlar daha dengeli bir şekilde incelenmiştir.

Ulusal literatür ise, aynı tablolarda görüldüğü üzere, Türkiye bağlamına özgü kavramsallaştırmalar ve tarihsel deneyimler üzerine odaklanmaktadır. Türkiye’nin özgün laiklik deneyimi, modernleşme süreci ve Kemalist ideoloji merkezli yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Bu durum, sekülerleşme kavramının yerel bağlamlarda nasıl farklı anlamlar kazanabildiğini göstermektedir.

Küresel ve yerel perspektiflerin bu farklılaşması, sekülerleşme teorisinin evrensel bir geçerliliği olup olmadığı sorusunu da gündeme getirmektedir. Özellikle post-seküler yaklaşımlar, klasik sekülerleşme teorisinin Batı-merkezli varsayımlarını sorgulamakta ve farklı toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda dinin rolüne daha duyarlı bir yaklaşım önermektedir.

5.3.3.2.2. Kavramsal Çeşitlilik ve Odak Noktaları

Kavramsal çerçeve analizi, sekülerleşme literatüründe geniş bir kavramsal çeşitlilik olduğunu göstermektedir. Ancak, uluslararası ve ulusal literatür arasında kavramsal odak noktaları açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 100 ve Tablo 101’de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde çağdaş sosyal teoriye ilişkin kavramlar (pluralism, gender, identity) daha belirginken, ulusal literatürde tarihsel ve kurumsal kavramlar daha ön plandadır.

Bu kavramsal çeşitlilik ve odak noktalarındaki farklılaşma, sekülerleşme çalışmalarının disiplinler arası karakterini ve konunun çok boyutlu doğasını yansıtmaktadır. Sekülerleşme, sadece dinin toplumsal etkisinin azalması olarak değil, modernleşme, demokratikleşme, kimlik oluşumu, eğitim, hukuk gibi farklı alanlarla ilişkili olarak ele alınmaktadır.

Ayrıca, her iki literatürde de sekülerleşme ve modernite arasındaki ilişki önemli bir tema olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu ilişkinin yorumlanması kültürel bağlamlara göre farklılaşabilir.

5.3.3.2.3. Teorik ve Tarihsel Yaklaşımların Dengesi

Sekülerleşme çalışmalarında teorik ve tarihsel yaklaşımlar arasındaki denge, uluslararası ve ulusal literatür arasında farklılık göstermektedir. Tablo 104 ve Tablo 105’de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde daha teorik ve felsefi yaklaşımlar (Charles Taylor, Habermas) ön plandayken, ulusal literatürde daha tarihsel ve yerel bağlamlar (Atatürk, Cumhuriyet dönemi) öne çıkmaktadır.

Bu durum, sekülerleşme kavramının anlaşılmasında teorik ve tarihsel yaklaşımların tamamlayıcı rolünü göstermektedir. Teorik yaklaşımlar, kavramsal

çerçeveleri ve analitik araçları sağlarken, tarihsel yaklaşımlar somut toplumsal ve siyasal süreçleri anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır.

Ayrıca, din eğitimi ve din özgürlüğü her iki literatürde de önemli bir çalışma alanıdır, fakat Tablo 101 ve Tablo 103’da görüldüğü üzere, yerel bağlamlarda (örn. imam hatip okulları) farklılaşmaktadır. Bu durum, teorik kavramların pratik uygulamalarda nasıl farklılaşabildiğini göstermektedir.

5.3.3.2.4. Sekülerleşme Çalışmalarının Evrensel ve Yerel Boyutları

Sekülerleşme çalışmalarının hem evrensel hem de yerel boyutları olduğu, kavramsal çerçeve analizinden çıkan önemli bir sonuçtur. Tablo 105’te görüldüğü üzere, küresel akademik söylemde genel teorik çerçeveler ön plandayken, yerel akademik literatürde tarihsel deneyimler ve bağlamsal özellikler daha belirgindir.

Bu durum, sekülerleşme kavramının hem evrensel bir olgu olarak hem de yerel dinamiklerle şekillenen bir süreç olarak anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Sekülerleşme, farklı toplumlarda farklı biçimlerde gerçekleşse de, modern toplumların gelişiminde ortak bir boyut olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, sekülerleşme çalışmalarının kavramsal çerçevesi, konunun kompleks ve çok boyutlu doğasını yansıtmaktadır. Kavramsal çerçeve analizi, sekülerleşme teorisinin Batı merkezli varsayımlarının sorgulanması ve farklı toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda dinin rolüne daha duyarlı yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca, ulusal ve uluslararası literatür arasındaki etkileşimin artması, sekülerleşme çalışmalarının hem teorik derinliğini hem de ampirik kapsamını genişletecektir. Bu etkileşim, farklı toplumsal deneyimleri dikkate alan daha kapsamlı ve kapsayıcı bir sekülerleşme teorisinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

5.4. Ağ Analizleri

Ağ analizleri değerlendirmesi kısmında, sekülerleşme literatürünün ilişkisel yapısına dair ortak kelime ağ analizi, tematik harita analizi, co-citation analizi ve bibliyografik eşleşme analizi bulguları yorumlanmıştır. Bu kısım, literatürdeki tematik

kümeleri, düşünce okullarını ve araştırma cephelerini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

5.4.1. Ortak Kelime Analizi Değerlendirmesi

Bu başlıkta, uluslararası ve ulusal literatürdeki sekülerleşme kavramının ortak kelime analizlerinden elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme, sekülerleşme kavramının farklı araştırma geleneklerinde nasıl ele alındığını, kavramsal yapıların benzerlik ve farklılıklarını ve potansiyel araştırma yönelimlerini anlamak açısından önemlidir.

5.4.1.1. Uluslararası Literatürün Kavramsal Yapısı

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının kavramsal yapısı, iki ana küme etrafında şekillenmiştir: “Din ve Sekülerlik İlişkisi” (Küme 1) ve “Sekülerleşme Teorileri ve Süreçleri” (Küme 2). Bu iki küme, birlikte literatürün yaklaşık %80’ini oluşturmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının iki ana kavramsal çerçeve etrafında yoğunlaştığını göstermektedir.

Uluslararası literatürde en merkezi kavram “religion” (din) olarak belirlenmiştir. Tablo 108’de görüldüğü üzere, “religion” kavramı en yüksek betweenness, closeness ve PageRank değerlerine sahiptir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının din kavramı merkezinde yapılandığını göstermektedir. “Secular” ve “secularism” kavramları da yüksek merkezilik değerlerine sahip olup, araştırma alanının diğer önemli kavramlarını oluşturmaktadır.

Küme 1’deki “religion” kavramı etrafında şekillenen yapılanma, dini kurumlar ve sistemler, din-devlet ilişkileri, dinî-seküler etkileşim ve sosyal-kimlik boyutu gibi alt tematik grupları içermektedir. Tablo 109’de gösterilen bu alt tematik gruplar, din ve sekülerlik ilişkisinin hem teorik hem de pratik boyutlarının incelendiğini göstermektedir. Ayrıca, Küme 1’de “turkey”, “india” ve “israel” gibi ülke isimlerinin varlığı, sekülerliğin farklı kültürel ve siyasi bağlamlarda incelendiğine işaret etmektedir.

Küme 2'deki "secularism" ve "secularization" kavramları etrafında şekillenen yapılanma ise sekülerleşme teorileri, post-seküler düşünce, modernite ve maneviyat, siyaset felsefesi boyutu ve dini düşünce boyutu gibi alt tematik grupları içermektedir. Tablo 111'de gösterilen bu alt tematik gruplar, sekülerleşme teorilerinin felsefi ve sosyolojik boyutlarının derinlemesine incelendiğini göstermektedir. Özellikle "charles taylor" ve "habermas" gibi düşünürlerin isimlerinin varlığı, uluslararası literatürde teorik tartışmaların önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Küme 3'teki "secular state" ve "religious education" kavramları etrafında şekillenen yapılanma, diğer iki büyük kümeden farklı olarak daha pratik ve kurumsal konulara odaklanmaktadır. Tablo 113'de gösterilen bu küme, seküler devlet yapılanması ve din eğitimi ilişkisi gibi daha somut ve uygulamaya yönelik konuları içermektedir.

Küme 4, 5 ve 6'daki tek kavramlık kümeler ise sekülerlik ile ilgili daha özelleşmiş konuları temsil etmektedir. Tablo 114'de gösterilen bu kümeler, sekülerlik kavramının farklı bağlamlarda ve alanlarda özelleşmiş kullanımlarını göstermektedir.

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının kavramsal yapısı, araştırma alanının olgunluğunu, disiplinler arası karakterini ve teorik derinliğini göstermektedir. "Religion" kavramının en merkezi konumda olması, din ve sekülerlik ilişkisinin araştırma alanının merkezinde yer aldığını gösterirken, "charles taylor" ve "habermas" gibi düşünürlerin varlığı, teorik tartışmaların derinliğini göstermektedir.

5.4.1.2. Ulusal Literatürün Kavramsal Yapısı

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramının kavramsal yapısı, üç ana küme etrafında şekillenmiştir: "Laiklik, Türkiye ve İslam İlişkisi" (Küme 1), "Sekülerleşme ve Din Sosyolojisi" (Küme 3) ve "Din, Sekülerizm ve Modernleşme" (Küme 4). Bu üç küme, birlikte literatürün yaklaşık %85'ini oluşturmaktadır. Bu durum, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının üç ana kavramsal çerçeve etrafında yoğunlaştığını göstermektedir.

Ulusal literatürde en merkezi kavram "laiklik" olarak belirlenmiştir. Tablo 116'de görüldüğü üzere, "laiklik" kavramı en yüksek betweenness, closeness ve

PageRank değerlerine sahiptir. Bu durum, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının laiklik kavramı merkezinde yapılandığını göstermektedir. “Din”, “sekülerleşme” ve “sekülerizm” kavramları da yüksek merkezilik değerlerine sahip olup, araştırma alanının diğer önemli kavramlarını oluşturmaktadır.

Küme 1’deki “laiklik” kavramı etrafında şekillenen yapılanma, Türk modernleşmesi ve laiklik, laiklik ve demokrasi ilişkisi, din-devlet ilişkileri, din eğitimi ve başörtüsü ve karşılaştırmalı laiklik gibi alt tematik grupları içermektedir. Tablo 118’de gösterilen bu alt tematik gruplar, Türkiye’nin özgün laiklik deneyiminin çeşitli boyutlarının incelendiğini göstermektedir. Bu kümede “atatürk”, “kemalizm”, “diyanet işleri başkanlığı” gibi Türkiye’ye özgü kavramların varlığı, ulusal literatürde laiklik çalışmalarının Türkiye’nin özgün tarihsel ve kurumsal bağlamında yapıldığını göstermektedir.

Grafik 44’de görüldüğü üzere, laiklik kavramı ulusal literatürün ağ yapısında merkezi bir konumda yer almaktadır. Ayrıca, Grafik 45’deki destiny haritası, laiklik kavramının diğer kavramlarla olan ilişkilerini göstermektedir. Bu görsel, laiklik kavramının ulusal literatürde bir köprü kavram olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Küme 3’teki “sekülerleşme” kavramı etrafında şekillenen yapılanma, teorik çerçeve ve disiplin, modernite ve gelenek, toplumsal dönüşüm ve değerler ve kavramsal ve teorik tartışmalar gibi alt tematik grupları içermektedir. Tablo 121’de gösterilen bu alt tematik gruplar, sekülerleşme süreçlerinin sosyolojik boyutlarının incelendiğini göstermektedir. Özellikle “din sosyolojisi” kavramının yüksek merkezilik değerleri, ulusal literatürde sosyolojik yaklaşımların önemini göstermektedir.

Küme 4’teki “din” ve “sekülerizm” kavramları etrafında şekillenen yapılanma, modernleşme ve din ilişkisi, siyaset, devlet ve milliyetçilik, postmodern dönüşüm ve kültürel ve edebi boyut gibi alt tematik grupları içermektedir. Tablo 123’de gösterilen bu alt tematik gruplar, din ve sekülerizm ilişkisinin modernleşme bağlamında ele alındığını göstermektedir.

Küme 2'deki “laik” ve “cumhuriyet” kavramları, Türkiye'nin laiklik deneyiminin kurumsal ve tarihsel boyutlarını temsil etmektedir. Tablo 119'de gösterilen bu küme, “laik” ve “cumhuriyet” kavramları ilişkisini göstermektedir.

Küme 5'teki “dünyevileşme” ve “tasavvuf” kavramlarının sekülerleşme bağlamında da incelendiğini göstermektedir. Tablo 124'de gösterilen bu küme, ulusal literatürdeki akademik çalışmalarda “seküler” kavramının İslami perspektife özel kavramlar çerçevesinde de ele alındığına işaret etmektedir.

Küme 6 ve 7'deki tek kavramlık kümeler, “ahlak” ve “felsefe” kavramlarını temsil etmektedir. Tablo 125'de gösterilen bu kümeler, ulusal literatürde ahlak ve felsefe alanlarının sekülerleşme çalışmalarında kendine özgü konumunu göstermektedir. Özellikle “ahlak” kavramının yüksek betweenness değeri, bu kavramın farklı araştırma alanları arasında bir köprü görevi gördüğünü göstermektedir.

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramının kavramsal yapısı, Türkiye'nin özgün tarihsel ve kurumsal bağlamının önemini, laiklik kavramının merkezi rolünü ve sekülerleşme çalışmalarının çeşitli disiplinlerde (tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, İslam çalışmaları) yapıldığını göstermektedir. “Laiklik” kavramının en merkezi konumda olması, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının laiklik kavramı etrafında şekillendiğini gösterirken, “atatürk”, “kemalizm”, “diyanet işleri başkanlığı” gibi kavramların varlığı, Türkiye'nin özgün tarihsel ve kurumsal bağlamının önemini göstermektedir.

5.4.1.3. Karşılaştırmalı Bulgular ve Yorumlar

Uluslararası ve ulusal literatürdeki sekülerleşme kavramının ortak kelime analizlerinin karşılaştırılması, iki farklı araştırma geleneğinin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktadır. Tablo 126'de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde en merkezi kavram “religion” (din) iken, ulusal literatürde en merkezi kavram “laiklik”tir. Bu durum, iki farklı araştırma geleneğinin farklı kavramsal odaklara sahip olduğunu göstermektedir.

Karşılaştırmalı analiz, uluslararası literatürde din ve sekülerlik ilişkisinin daha evrensel ve teorik bir çerçevede ele alındığını, ulusal literatürde ise laiklik kavramının Türkiye'nin özgün tarihsel ve kurumsal bağlamında incelendiğini göstermektedir. Tablo 127'de görüldüğü üzere, her iki literatürde de benzer kavramlar (din, sekülerleşme, sekülerizm) yüksek merkezilik değerlerine sahip olmakla birlikte, bu kavramların sıralaması ve değerleri farklılık göstermektedir.

Tablo 128'da görüldüğü üzere, uluslararası literatürde daha evrensel kavramlar (religion, secularism, modernity, democracy) öne çıkarken, ulusal literatürde daha yerel kavramlar (laiklik, kemalizm, diyanet işleri başkanlığı, türkiye, atatürk, çağdaşlaşma) öne çıkmaktadır. Bu durum, iki farklı araştırma geleneğinin farklı kavramsal odaklara sahip olduğunu ve farklı bağlamlarda çalıştığını göstermektedir.

Tablo 129'de görüldüğü üzere, uluslararası literatür daha çok din sosyolojisi, teoloji, felsefe ve antropoloji disiplinlerinden beslenirken, ulusal literatür daha çok tarih, siyaset bilimi, sosyoloji ve İslam çalışmaları disiplinlerinden beslenmektedir. Bu durum, iki farklı araştırma geleneğinin farklı disiplinler geleneklerine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 130'de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde modernleşme ve din ilişkisi daha evrensel kavramlarla (modernity, secularization, post-secular) ele alınırken, ulusal literatürde Türk modernleşmesi ve İslam ilişkisi daha yerel kavramlarla (modernleşme, batılılaşma, çağdaşlaşma, kemalizm) ele alınmaktadır. Bu durum, iki farklı araştırma geleneğinin modernleşme ve din ilişkisini farklı bağlamlarda ele aldığını göstermektedir.

Tablo 131'de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde küme dağılımı daha dengesiz iken (iki büyük küme), ulusal literatürde küme dağılımı daha dengelidir (üç büyük küme). Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha belirgin iki ana eksen etrafında şekillendiğini, ulusal literatürde ise daha çeşitli eksenler etrafında şekillendiğini göstermektedir.

Tablo 132'de görüldüğü üzere, uluslararası ve ulusal literatürdeki ana kümelerin tematik içerikleri farklılık göstermektedir. Uluslararası literatürde "Din ve

Sekülerlik İlişkisi”, “Sekülerleşme Teorileri ve Süreçleri” ve “Seküler Devlet ve Din Eğitimi” kümeleri öne çıkarken, ulusal literatürde “Laiklik, Türkiye ve İslam İlişkisi”, “Laik ve Cumhuriyet İlişkisi” ve “Sekülerleşme ve Din Sosyolojisi” kümeleri öne çıkmaktadır. Bu durum, iki farklı araştırma geleneğinin farklı tematik odaklara sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 133’de görüldüğü üzere, uluslararası ve ulusal literatürdeki küçük ve özgün kümeler de farklılık göstermektedir. Uluslararası literatürde “secular clergy”, “secular humanism” ve “secular religion” kümeleri öne çıkarken, ulusal literatürde “ahlak”, “felsefe” ve “dünyevileşme ve tasavvuf” kümeleri öne çıkmaktadır. Bu durum, iki farklı araştırma geleneğinin özgün araştırma alanlarının farklı olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, Tablo 134 ve Tablo 135’de görüldüğü üzere, uluslararası ve ulusal literatür arasında bazı ortak kavramsal köprüler ve tamamlayıcı perspektifler de bulunmaktadır. “İnsan hakları ve din özgürlüğü”, “sekülerleşme teorileri” ve “din ve modernite ilişkisi” gibi kavramsal köprüler, iki farklı araştırma geleneği arasında diyalog ve etkileşim potansiyelini göstermektedir. Ayrıca, uluslararası literatürün daha teorik yaklaşımları ile ulusal literatürün daha pratik yaklaşımları, birbirini tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası ve ulusal literatürdeki sekülerleşme kavramının ortak kelime analizlerinin karşılaştırılması, iki farklı araştırma geleneğinin farklı kavramsal odaklara, disiplinler geleneklere ve tematik içeriklere sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, iki farklı araştırma geleneği arasında bazı ortak kavramsal köprüler ve tamamlayıcı perspektifler de bulunmaktadır. Bu durum, iki farklı araştırma geleneği arasında diyalog ve etkileşim potansiyelini göstermektedir.

5.4.2. Tematik Harita Analizi Değerlendirmesi

Bu başlıkta, uluslararası ve ulusal literatürdeki sekülerleşme kavramının tematik harita analizlerinden elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme, sekülerleşme kavramının farklı araştırma geleneklerindeki stratejik

konumunu, tematik yapılanmasını ve araştırma alanının olgunluk düzeyini anlamak açısından önemlidir.

5.4.2.1. Uluslararası Literatürün Tematik Yapısı

Uluslararası literatürde sekülerleşme kavramının tematik harita analizi, araştırma alanının stratejik durumunu dört farklı bölgede konumlanan altı ana küme üzerinden görselleştirmektedir. Grafik 46’de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde belirgin bir motor tema (“Secularism”) bulunmaktadır. Bu motor temanın varlığı, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının belirli bir olgunluğa ulaştığını göstermektedir.

“Secularism” kümesinin motor tema olarak konumlanması, sekülerizmin politik, toplumsal ve kültürel boyutlarının uluslararası literatürde merkezi ve iyi gelişmiş bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir. Tablo 136’de gösterilen bu kümenin özellikleri, sekülerizm kavramının demokrasi, insan hakları, çoğulculuk gibi politik ve toplumsal kavramlarla güçlü bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Grafik 48’deki ağ görselleştirmesi, bu ilişkileri daha net bir şekilde göstermektedir.

Uluslararası literatürde iki niş tema bulunmaktadır: “Spirituality” (Maneviyat) ve “Church” (Kilise). Tablo 137’de gösterilen bu temaların özellikleri, sekülerlik ve maneviyat ilişkisi ile kilise ve devlet ilişkilerinin kendi içinde tutarlı ve gelişmiş ancak araştırma alanının genelinden görece izole olduğunu göstermektedir. Grafik 49 ve Grafik 50’deki ağ görselleştirmeleri, bu temaların içsel yapılanmasını daha net bir şekilde göstermektedir.

Uluslararası literatürde iki temel tema bulunmaktadır: “Religion” (Din) ve “Secular” (Seküler). Tablo 138’de gösterilen bu temaların özellikleri, din ve sekülerleşme teorileri ile seküler kavramının farklı bağlamlardaki anlamının araştırma alanı için temel oluşturduğunu ancak henüz tam olarak gelişmediğini göstermektedir. Grafik 51 ve Grafik 52’deki ağ görselleştirmeleri, bu temaların yapısını daha net bir şekilde göstermektedir.

Uluslararası literatürde bir gelişen veya azalan tema bulunmaktadır: “Secular State” (Seküler Devlet). Tablo 139’de gösterilen bu temanın özellikleri, seküler devlet

modellerinin ve din-devlet ilişkilerinin ya yeni ortaya çıkan ya da önemini yitirmekte olan bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir. Grafik 53’deki ağ görselleştirmesi, bu temanın yapısını daha net bir şekilde göstermektedir.

Grafik 47’deki ağ görselleştirmesi, uluslararası literatürdeki tematik kümelerin birbirleriyle olan ilişkilerini daha net bir şekilde göstermektedir. Bu görsel, motor tema olarak konumlanan “Secularism” kümesinin araştırma alanının merkezinde yer aldığını ve diğer kümelerle güçlü bağlantılara sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

5.4.2.2. Ulusal Literatürün Tematik Yapısı

Ulusal literatürde sekülerleşme kavramının tematik harita analizi, araştırma alanının stratejik durumunu dört farklı bölgede konumlanan yedi ana küme üzerinden görselleştirmektedir. Grafik 54’de görüldüğü üzere, ulusal literatürde belirgin bir motor tema bulunmamaktadır. Bu durum, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının henüz tam olarak olgunlaşmadığını göstermektedir.

Ulusal literatürde belirgin bir motor temanın olmaması, araştırma alanının bir geçiş aşamasında olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, “Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet” kümesi motor ve niş tema arasındaki sınır bölgede yer almaktadır. Tablo 140’de gösterilen bu kümenin özellikleri, din özgürlüğü ve laik devlet ilkesinin hukuki ve anayasal perspektiften incelenmesinin diğer temalarla güçlü bağlantılara sahip olduğunu ancak henüz kendi içinde tam bir tutarlılığa ulaşmadığını göstermektedir. Grafik 56’deki ağ görselleştirmesi, bu sınır temanın içsel yapılanmasını daha net bir şekilde göstermektedir.

Ulusal literatürde iki niş tema bulunmaktadır: “Başörtüsü / Vicdan Özgürlüğü” ve “Çağdaşlaşma”. Tablo 141’de gösterilen bu temaların özellikleri, Türkiye’deki din ve laiklik tartışmalarında başörtüsü meselesi ve din eğitimi konuları ile Türkiye’nin modernleşme sürecinde Atatürkçülük ve laikleşme ilişkisinin kendi içinde tutarlı ve iyi gelişmiş olduğunu ancak araştırma alanının diğer boyutlarıyla bağlantısının sınırlı olduğunu göstermektedir. Grafik 57 ve Grafik 58’deki ağ görselleştirmeleri, bu temaların içsel yapılanmasını daha net bir şekilde göstermektedir.

Ulusal literatürde bir diğer sınır tema, “Sekülerleşme / Din Sosyolojisi” kümesidir. Tablo 142’de gösterilen bu temanın özellikleri, sekülerleşme teorileri ve din sosyolojisi yaklaşımlarının Türkiye’deki din ve laiklik çalışmalarında henüz tam olarak yerleşmediğini, ancak önemli bir potansiyel taşıdığını göstermektedir. Bu küme, emerging/declining temalar ve niş temalar arasındaki sınır bölgede yer almaktadır. Bu durum, sekülerleşme teorileri ve din sosyolojisi yaklaşımlarının ulusal literatürde hala gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Ulusal literatürde üç temel tema bulunmaktadır: “Laiklik / İslam”, “Sekülerizm / Din / Seküler” ve “Dünyevileşme / Modernizm / Laik / Ahlak”. Tablo 143’de gösterilen bu temaların özellikleri, Türkiye bağlamında laiklik anlayışı ve İslam ilişkisi, sekülerizm kavramının din ve devlet ilişkileri bağlamında ele alınması ve laiklik ve modernizm ilişkisinin felsefi ve etik boyutlarının araştırma alanı için temel oluşturduğunu ancak henüz tam olarak gelişmediğini göstermektedir. Grafik 60, Grafik 61 ve Grafik 62’deki ağ görselleştirmeleri, bu temaların yapısını daha net bir şekilde göstermektedir.

Ulusal literatürde belirgin bir gelişen veya azalan tema bulunmamaktadır. Bu durum, araştırma alanında ya yeni ortaya çıkan ya da önemini yitiren temaların belirgin olmadığını göstermektedir.

Grafik 55’deki ağ görselleştirmesi, ulusal literatürdeki tematik kümelerin birbirleriyle olan ilişkilerini daha net bir şekilde göstermektedir. Bu görsel, ulusal literatürde sekülerleşme çalışmalarının çeşitli tematik kümeler etrafında yapılandığını ve bu kümelerin birbirleriyle çeşitli düzeylerde ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

5.4.2.3. Stratejik Araştırma Alanları

Uluslararası ve ulusal literatürdeki sekülerleşme kavramının tematik harita analizlerinin karşılaştırılması, iki farklı araştırma geleneğinin stratejik durumunu ve gelecekteki yönelimlerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik harita yapılarının karşılaştırması, Tablo 144’de gösterildiği üzere, uluslararası literatürde net bir motor temanın

("Secularism") var olduğunu, ulusal literatürde ise belirgin bir motor temanın bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha olgun bir araştırma alanı oluşturduğunu, ulusal literatürde ise araştırma alanının hala gelişmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca, uluslararası literatürde bir gelişen/azalan tema ("Secular State") varken, ulusal literatürde belirgin bir gelişen/azalan tema bulunmamaktadır. Buna karşılık, ulusal literatürde iki sınır tema bulunmaktadır: "Din Özgürlüğü / İnsan Hakları / Laik Devlet" (Motor-Niş sınırı) ve "Sekülerleşme / Din Sosyolojisi" (Emerging/Declining-Niş sınırı). Bu durum, ulusal literatürde araştırma alanının bir geçiş aşamasında olduğunu göstermektedir.

Uluslararası ve ulusal literatürdeki tematik kümelerin kavramsal içeriklerinin karşılaştırması, iki farklı araştırma geleneğinin farklı kavramsal odaklara sahip olduğunu göstermektedir. Politik ve hukuki boyut, uluslararası literatürde motor tema olarak konumlanırken, ulusal literatürde sınır tema olarak konumlanmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde politik ve hukuki boyutun daha olgun ve merkezi bir araştırma alanı olduğunu, ulusal literatürde ise bu boyutun henüz gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Sosyolojik boyut, uluslararası literatürde temel tema olarak konumlanırken, ulusal literatürde sınır tema olarak konumlanmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde sosyolojik boyutun daha gelişmiş ve temel bir araştırma alanı olduğunu, ulusal literatürde ise bu boyutun henüz tam olarak yerleşmediğini göstermektedir.

Eğitim ve maneviyat boyutu, hem uluslararası hem de ulusal literatürde niş tema olarak konumlanmaktadır. Ancak içerik açısından farklılıklar bulunmaktadır: Uluslararası literatürde maneviyat, sekülerlik ve eğitim ilişkisi daha genel bir çerçevede ele alınırken, ulusal literatürde Türkiye'ye özgü başörtüsü tartışmaları ve din eğitimi konularına odaklanılmaktadır.

Tarihsel ve kültürel boyut, uluslararası literatürde temel tema olarak konumlanırken, ulusal literatürde hem niş tema hem de temel tema olarak konumlanmaktadır. Bu durum, ulusal literatürde Türkiye'nin özgün tarihsel ve

kültürel deneyiminin sekülerleşme çalışmalarında merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Araştırma alanının olgunluk düzeyinin karşılaştırması, uluslararası literatürdeki tematik haritanın araştırma alanının belirli bir olgunluğa ulaştığını gösterirken, ulusal literatürdeki tematik haritanın araştırma alanının hala bir geçiş aşamasında olduğunu göstermektedir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha uzun bir geçmişe sahip olması ve daha geniş bir akademik topluluk tarafından ele alınmasıyla açıklanabilir.

Disiplinler arası yaklaşımın karşılaştırması, uluslararası literatürdeki tematik haritanın farklı disiplinlerin daha entegre bir şekilde çalıştığını gösterirken, ulusal literatürdeki tematik haritanın disiplinler arası yaklaşımın henüz tam olarak gelişmediğini göstermektedir. Bu durum, uluslararası literatürde sekülerleşme çalışmalarının daha disiplinler arası bir nitelik kazandığını, ulusal literatürde ise disiplinlerin daha ayrık çalıştığını ortaya koymaktadır.

Yerel ve küresel perspektiflerin karşılaştırması, uluslararası literatürdeki tematik haritanın sekülerleşme çalışmalarının daha küresel ve karşılaştırmalı bir perspektifle yapıldığını gösterirken, ulusal literatürdeki tematik haritanın çalışmaların daha çok Türkiye bağlamına odaklandığını göstermektedir. Bu durum, iki literatür havuzunun farklı araştırma önceliklerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Her iki literatür havuzunda da ortak kavramsal köprüler bulunmaktadır. Örneğin, insan hakları ve din özgürlüğü konusu uluslararası literatürde motor tema içinde yer alırken, ulusal literatürde sınır tema içinde yer almaktadır. Bu durum, ortak kavramsal köprülerin farklı araştırma geleneklerinde farklı şekillerde ele alındığını göstermektedir.

Uluslararası ve ulusal literatür, birbirini tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır. Uluslararası literatür daha teorik ve küresel bir perspektif sunarken, ulusal literatür daha pratik ve Türkiye'ye özgü bir perspektif sunmaktadır. Bu tamamlayıcı perspektifler, sekülerleşme çalışmalarının zenginleşmesine katkı sağlayabilir.

Boşluklar ve potansiyel araştırma fırsatları açısından, ulusal literatürde özellikle motor tema eksikliği, teorik çerçeve ve karşılaştırmalı çalışmalar konusunda geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır. Uluslararası literatüre katkı sağlayabilecek Türkiye deneyimleri ise laiklik ve İslam ilişkisi, çağdaşlaşma ve dini kimlik, post-seküler perspektifler gibi konularda olabilir.

5.4.3. Ortak Atıf Analizi

Ortak atıf analizi kısmında, sekülerleşme literatüründe birlikte atıf alan kaynakların oluşturduğu entelektüel yapı incelenmiştir. Bu analiz, literatürdeki temel düşünce okullarını, paradigmaları ve teorik yaklaşımları tespit etmek amacıyla uluslararası ve ulusal literatür için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Ortak atıf ağlarının küme yapıları, merkezilik ölçütleri ve zamansal gelişimi, sekülerleşme alanındaki entelektüel temel ve teorik çerçevelerin anlaşılması için önemli bulgular sunmaktadır. Bu başlık altındaki analizler, bir araştırma alanının bilişsel yapısını ortaya koymak için en etkili bibliyometrik yaklaşımlardan biri olan ortak atıf analizi yönteminin sekülerleşme literatürüne uygulanmasıyla elde edilmiştir.

5.4.3.1. Uluslararası Literatür Kümelerinin Tematik Değerlendirmesi

Uluslararası literatürdeki ortak atıf ağının tematik değerlendirilmesi, sekülerleşme kavramı üzerine yapılan çalışmalardaki farklı teorik yaklaşımları ve araştırma alanlarını ortaya koymaktadır. Ağ analizi sonucunda ortaya çıkan dört ana küme, literatürdeki farklı teorik eğilimleri ve araştırma odaklarını temsil etmektedir. Bu başlıkta, her bir kümenin tematik içeriği, temel argümanları ve öne çıkan çalışmaları değerlendirilecektir.

5.4.3.1.1. Küme 1: Post-Seküler Teori ve Kamusal Din

Bu küme, sekülerlik teorisindeki çağdaş felsefi tartışmaları ve post-seküler toplum kavramını ele alan çalışmalardan oluşmaktadır. Küme içindeki en yüksek PageRank değerine sahip çalışma Charles Taylor'ın (2007) "A Secular Age" (0.103) kitabıdır. Bu çalışma, modern dünyanın sekülerleşme sürecini tarihsel ve felsefi bir perspektiften inceleyen kapsamlı bir analizdir.

Kümede öne çıkan diğer çalışmalar arasında Jürgen Habermas'ın (2008) "Notes on Post-Secular Society" makalesi vardır. Habermas bu çalışmasında, "post-seküler toplum" kavramını geliştirerek, din ve sekülerliğin modern toplumlarda birlikte var olma biçimlerini tartışmaktadır. Habermas'a göre, "dindar ve seküler zihniyet biçimleri arasındaki karşılaşma her iki taraf için de bir öğrenme süreci olmalıdır" (Habermas, 2008).

Rawls'ın (1993) "Political Liberalism" çalışması da bu kümede yüksek bir Betweenness değerine (296.00) sahiptir. Rawls bu eserinde, farklı kapsamlı doktrinlere sahip vatandaşların nasıl bir arada yaşayabileceğine dair "örtüşen uzlaş" (overlapping consensus) kavramını geliştirmiştir.

Calhoun, Juergensmeyer ve VanAntwerpen'in (2011) "Rethinking Secularism" derlemesi, çağdaş sekülerlik tartışmalarını yeni bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu derleme içinde yer alan Casanova'nın (2011) "The Secular, Secularizations, Secularisms" bölümü, sekülerlik kavramının çeşitli anlamlarını ve tarihsel bağlamalarını incelemektedir.

Kümede yer alan Lee'nin (2015) "Recognizing the Non-Religious: Reimagining the Secular" çalışması, din dışı kimliklerin ve pratiklerin anlaşılmasına yönelik yeni bir çerçeve sunmaktadır.

Bu kümenin genel tematik odağı, post-seküler düşünce, kamusal alanda dinin rolü, liberal demokrasilerde dinî ve seküler düşüncenin uzlaşısı, ve modern toplumda sekülerliğin yeniden kavramsallaştırılması üzerinedir.

5.4.3.1.2. Küme 2: Eleştirel Din Çalışmaları ve Post-Kolonyal Eleştiri

Bu küme, din kategorisinin kendisini sorgulayan, din çalışmalarına eleştirel yaklaşımlar getiren ve post-kolonyal perspektiften din-sekülerlik ilişkisini inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır.

Talal Asad'ın (2003) "Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity" adlı çalışması, bu kümedeki en yüksek PageRank değerine (0.081) sahiptir. Asad bu eserinde sekülerliğin tarihsel bir kategori olarak nasıl oluştuğunu,

Batı ve İslam bağlamlarında nasıl farklı şekillerde tezahür ettiğini incelemektedir. Asad'a göre, "seküler, her zaman din kategorisine karşıt olarak tanımlanmış bir kavramdır ve bu ikili karşıtlık, modern devletin iktidar pratiklerini şekillendirmiştir" (Asad, 2003).

Asad'ın bir diğer önemli çalışması "Genealogies of Religion" (1993), din kategorisinin Batı düşüncesindeki tarihsel inşasını eleştirel bir şekilde incelemektedir. Bu çalışma da kümede önemli bir PageRank değerine (0.026) sahiptir.

Masuzawa'nın (2005) "The Invention of World Religions" adlı çalışması, bu kümede en yüksek Betweenness değerine (427.39) sahiptir. Masuzawa, "dünya dinleri" kategorisinin 19. yüzyıl Avrupasında nasıl icat edildiğini ve bu kategorizasyonun Avrupa'nın kolonyal hakimiyetini meşrulaştırmada nasıl kullanıldığını incelemektedir.

Fitzgerald'ın (2000) "The Ideology of Religious Studies" ve (2007) "Religion and the Secular: Historical and Colonial Formations" adlı çalışmaları, din çalışmalarının ideolojik temellerini sorgulamakta ve din-seküler ayrımının kolonyal bağlamdaki işlevini analiz etmektedir.

Mahmood'un (2005) "Politics of Piety" kitabı, Mısır'daki İslami kadın hareketlerini inceleyerek, liberal-seküler özgürlük anlayışlarının ötesinde, dinî adanmışlık pratiklerini ve faillik formlarını analiz etmektedir.

Butler'ın (2008) "Sexual Politics, Torture, and Secular Time" makalesi, seküler zaman anlayışının cinsellik politikaları ve şiddet üzerindeki etkilerini eleştirel bir şekilde incelemektedir.

Bu kümenin genel tematik odağı, din kategorisinin tarihsel ve kolonyal inşası, din-seküler ayrımının eleştirisi, post-kolonyal perspektiften din çalışmaları ve Batı-merkezli din anlayışlarına yönelik eleştirilerdir.

5.4.3.1.3. Küme 3: Sekülerleşme Teorileri ve Sosyolojik Analizler

Bu küme, sekülerleşme teorileri ve din sosyolojisinin klasik ve çağdaş tartışmalarını içeren çalışmalardan oluşmaktadır.

Casanova'nın (1994) "Public Religions in the Modern World" adlı eseri, bu kümedeki en yüksek PageRank değerine (0.054) sahiptir. Casanova bu çalışmasında, klasik sekülerleşme teorilerini yeniden değerlendirerek, dinin kamusal alanda yeniden canlanmasını analiz etmektedir. Casanova'ya göre, "sekülerleşme teorisini üç farklı önerme olarak ayırmak gerekir: dinî ve seküler alanların ayrışması, dinî inanç ve pratiklerin gerilemesi, ve dinin özelleşmesi" (Casanova, 1994: 20).

Berger'in (1967) "The Sacred Canopy" kitabı, klasik sekülerleşme teorisinin önemli metinlerinden biridir ve kümede önemli bir PageRank değerine (0.017) sahiptir. Berger bu çalışmasında, modernleşme süreçlerinin din üzerindeki etkisini analiz etmektedir.

Davie'nin (1994) "Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging" çalışması, bu kümede en yüksek Betweenness değerine (556.77) sahiptir. Davie, modern Britanya'da dinî inanç ve aidiyetin çözülmesini "inanma ancak ait olmama" kavramı ile açıklamaktadır.

Bruce'un (2002) "God is Dead: Secularization in the West" kitabı, sekülerleşme tezini savunan çağdaş bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bruce'a göre, "modernleşme kaçınılmaz olarak dinin toplumsal önemini azaltmaktadır" (Bruce, 2002).

Stark'ın (1999) "Secularization, R.I.P" makalesi ise sekülerleşme teorisine yönelik güçlü bir eleştiri sunmakta ve ampirik verilere dayanarak dinin modern toplumlarda gerilemediğini savunmaktadır.

Martin'in (1978) "A General Theory of Secularization" ve (2005) "On Secularization: Towards a Revised General Theory" çalışmaları, sekülerleşme teorisini tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektiften yeniden ele almaktadır.

Bu kümenin genel tematik odağı, sekülerleşme teorisi, dinin modern toplumlardaki dönüşümü, din sosyolojisinin temel tartışmaları ve sekülerleşme teorisine yönelik eleştiriler üzerinedir.

5.4.3.1.4. Küme 4: Din, Toplumsal Kutuplaşma ve Amerikan Dini Hayatı

Bu küme, özellikle Amerika Birleşik Devletleri bağlamında din ve toplumsal kutuplaşma, dinsizliğe yönelik tutumlar ve dinî çeşitlilik konularını ele alan çalışmalardan oluşmaktadır.

Edgell'in (2006) "American Sociological Review" dergisinde yayınlanan makalesi, bu kümede en yüksek Betweenness değerine (850.72) sahiptir. Bu çalışma, Amerikan toplumunda dinsizlere yönelik önyargıları ve dışlanmayı incelemektedir.

Putnam'ın (2010) "American Grace: Religion Divides and Unites Us" kitabı, Amerika'daki dinî çeşitlilik ve toplumsal uyum ilişkisini analiz etmektedir.

Hunter'ın (1991) "Culture Wars: The Struggle to Define America" çalışması, Amerikan toplumundaki kültürel ve dinî kutuplaşmayı "kültür savaşları" kavramı çerçevesinde incelemektedir.

Sherkat'ın (2014) "Changing Faith: The Dynamics and Consequences of Americans' Shifting Religious Identities" kitabı, Amerikalıların değişen dinî kimliklerini ve bunun toplumsal sonuçlarını analiz etmektedir.

Layman'ın (2001) "The Great Divide: Religious and Cultural Conflict in American Party Politics" çalışması, dinî faktörlerin Amerikan siyasetindeki kutuplaştırıcı etkilerini incelemektedir.

Hitchens'in (2007) "God is Not Great: How Religion Poisons Everything" kitabı, bu kümenin içinde yer alan ve din eleştirisi sunan popüler bir çalışmadır.

Bu kümenin genel tematik odağı, Amerikan bağlamında din-toplum ilişkileri, dinî kutuplaşma, dinsizlik ve sekülerleşme süreçleri, ve dinî çeşitlilik konuları üzerinedir.

5.4.3.1.5. Genel Ortak Atıf Değerlendirmesi

Ortak atıf analizi sonucunda ortaya çıkan dört küme, din ve sekülerlik çalışmalarındaki farklı teorik yaklaşımları ve araştırma alanlarını temsil etmektedir:

1. **Post-Seküler Teori ve Kamusal Din:** Felsefi ve normatif yaklaşımlarla sekülerlik kavramını yeniden düşünen çalışmalar.
2. **Eleştirel Din Çalışmaları ve Post-Kolonyal Eleştiri:** Din kategorisinin kendisini sorgulayan ve post-kolonyal perspektiften eleştiren çalışmalar.
3. **Sekülerleşme Teorileri ve Sosyolojik Analizler:** Klasik ve çağdaş sekülerleşme teorilerini ve bunların ampirik geçerliliğini tartışan çalışmalar.
4. **Din, Toplumsal Kutuplaşma ve Amerikan Dini Hayatı:** Özellikle Amerikan bağlamında din-toplum ilişkilerini ve dinî kutuplaşmayı inceleyen çalışmalar.

Bu kümeleme, din ve sekülerlik çalışmalarında farklı yaklaşımlar arasındaki ayrışmaları ve bağlantıları göstermektedir. Özellikle yüksek Betweenness değerine sahip çalışmalar (örneğin, Edgell, 2006; Davie, 1994; Masuzawa, 2005), farklı araştırma kümeleri arasında köprü görevi görmekte ve disiplinlerarası etkileşimi sağlamaktadır.

Ayrıca, yüksek PageRank değerine sahip çalışmalar (örneğin, Taylor, 2007; Asad, 2003; Casanova, 1994), kendi araştırma alanlarında paradigmatik öneme sahip, literatürü şekillendiren temel metinler olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu ortak atıf analizi, uluslararası literatürdeki din ve sekülerlik çalışmalarındaki teorik ve metodolojik çeşitliliği, farklı araştırma gelenekleri arasındaki ilişkileri ve alanın entellektüel yapısını ortaya koymaktadır.

5.4.3.2. Ulusal Literatür Kümelerinin Tematik Değerlendirmesi

Ulusal literatürdeki ortak atıf ağının tematik değerlendirilmesi, Türkiye'deki sekülerleşme ve din sosyolojisi çalışmalarındaki farklı teorik yaklaşımları ve araştırma alanlarını ortaya koymaktadır. Ağ analizi sonucunda ortaya çıkan beş ana küme, literatürdeki farklı teorik eğilimleri ve araştırma odaklarını temsil etmektedir. Bu kısımda, her bir kümenin tematik içeriği, temel argümanları ve öne çıkan çalışmaları değerlendirilecektir.

5.4.3.2.1. Küme 1: Türkiye’de Sekülerizm ve Modernleşme

Küme 1, Türkiye’de sekülerizmin gelişimi, laiklik ilkesi ve modernleşme süreçleri üzerine odaklanmaktadır. Tablo 168’de gösterildiği gibi, bu kümenin en etkili çalışması Berkes’in (1964) “The Development of Secularism in Turkey” adlı eseridir.

Berkes’in (1964) “The Development of Secularism in Turkey” adlı eseridir. Berkes bu çalışmada, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan tarihsel süreçte sekülerleşmenin gelişimini incelemekte ve Türkiye’deki laikliğin özgün karakterini ortaya koymaktadır (Berkes, 1964). Berkes’in analizi, sekülerleşmeyi sadece dinsel bir dönüşüm olarak değil, aynı zamanda toplumsal, siyasal ve kültürel bir modernleşme süreci olarak ele almaktadır.

Nilüfer Göle’nin çalışmaları da bu kümede önemli yer tutmaktadır. Göle (2012), “Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar” adlı eserinde modern Türkiye’de seküler ve dinsel alanlar arasındaki ilişkileri incelemekte ve bu alanlar arasındaki sınırların nasıl aşıldığını göstermektedir. Göle’nin diğer önemli çalışması “Modern Mahrem” (1992), İslami hareketlerdeki kadınların örtünme pratiklerini modernite bağlamında ele almakta ve bunu bir kimlik siyaseti olarak analiz etmektedir.

İştar Gözaydın’ın (2009) “Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi” adlı çalışması, Türkiye’deki din-devlet ilişkilerini Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden incelemekte ve seküler bir devletin dini nasıl yönettiğini analiz etmektedir. Mustafa Erdoğan’ın (2000) “Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji” adlı çalışması ise Türkiye’deki laiklik anlayışını demokratik ilkeler açısından değerlendirmektedir.

Bu kümenin temel argümanı, Türkiye’deki sekülerleşme sürecinin Batı’dakinden farklı olduğu ve laikliğin Türk modernleşmesinin özgün bir bileşeni olarak ortaya çıktığıdır. Kümedeki çalışmalar, Türkiye özelinde din-devlet ilişkilerini, kamusal alanda dinin konumunu ve modern-geleneksel gerilimini analiz etmektedir.

5.4.3.2.2. Küme 2: Sekülerizasyon Teorisi ve Eleştirileri

Küme 2, sekülerizasyon teorisi, bu teorinin güncel eleştirileri ve dinin modern toplumlardaki konumu üzerine odaklanmaktadır. Tablo 169’da gösterildiği gibi, bu

kümenin en etkili çalışması Peter L. Berger'in (1967) "The Sacred Canopy" adlı eseridir.

Berger bu çalışmada, dinin toplumsal bir inşa olduğunu savunmakta ve modernleşmeyle birlikte dinin toplumsal etkisinin azalacağını öne sürmektedir (Berger, 1967). Ancak ilginç bir şekilde, Berger daha sonraki çalışmasında (Berger, 1999) kendi sekülerizasyon tezini revize etmiş ve dünyanın sanıldığı kadar seküler olmadığını savunmuştur.

Kümenin bir diğer önemli çalışması olan Volkan Ertit'in (2019) "Sekülerleşme Teorisi" adlı eseri, sekülerizasyon tartışmalarını Türkiye bağlamında ele almakta ve klasik sekülerizasyon teorilerini değerlendirmektedir. Benzer şekilde, Ali Köse'nin (2002) "Sekülerizm Sorgulanıyor" adlı çalışması da sekülerleşme paradigmasına eleştirel bir bakış sunmaktadır.

Mark Chaves'in (1994) "Social Forces" dergisinde yayımlanan çalışması, sekülerleşmeyi dini otoritenin azalması olarak yeniden tanımlamakta ve bu sürecin farklı toplumsal alanlardaki etkilerini incelemektedir (Chaves, 1994). Karel Dobbelaere'nin (1999) "Sociology of Religion" dergisindeki çalışması ise sekülerleşmeyi çok boyutlu bir süreç olarak ele almaktadır.

Bu kümenin temel argümanı, klasik sekülerizasyon teorilerinin modernleşme, kentleşme ve bilimsel gelişmelerle dinin toplumsal öneminin azalacağı yönündeki beklentilerinin gerçekleşmediği ve dinin modern toplumlarda da önemini koruduğudur. Kümedeki çalışmalar, sekülerizasyon teorisini eleştirel bir gözle değerlendirmekte ve dinin modern toplumlardaki dönüşümünü incelemektedir.

5.4.3.2.3. Küme 3: Seküler Modernite ve Kamusal Din

Küme 3, modern dünyada kamusal dinin rolü, sekülerizmin eleştirisi ve post-seküler toplum tartışmaları üzerine odaklanmaktadır. Tablo 170'te gösterildiği gibi, bu kümenin en etkili çalışması Jose Casanova'nın (1994) "Public Religions in the Modern World" adlı eseridir.

Casanova bu çalışmada, dinin kamusal alandan tamamen çekileceği yönündeki klasik sekülerizasyon tezini eleştirmekte ve modern toplumlarda dinin kamusal rolünün devam ettiğini savunmaktadır (Casanova, 1994: 20). Casanova'nın 2011 tarihli çalışması ise sekülerizmin farklı boyutlarını ve seküler ile dini alanlar arasındaki ilişkileri incelemektedir.

Talal Asad'ın çalışmaları bu kümede önemli bir yer tutmaktadır. Asad (2003), "Formations of the Secular" adlı eserinde sekülerizmi bir siyasi doktrin olarak ele almakta ve modern ulus-devletin inşasındaki rolünü incelemektedir. Asad'ın 1993 tarihli "Genealogies of Religion" adlı çalışması ise din kategorisinin tarihsel inşasını ve sömürgecilik bağlamında nasıl kullanıldığını analiz etmektedir.

Jürgen Habermas'ın çalışmaları da bu kümede dikkat çekmektedir. Habermas (2006; 2008), post-seküler toplum kavramını geliştirmekte ve liberal demokrasilerde dindar ve seküler vatandaşlar arasındaki iletişim imkanlarını tartışmaktadır. Habermas, tam bir dışlama yerine, kamusal alanda dindar ve seküler argümanlar arasında bir çeviri sürecinin gerekliliğini savunmaktadır (Habermas, 2008).

Bu kümenin temel argümanı, sekülerliğin evrensel ve tarafsız bir kategori olmadığı, tarihsel ve kültürel olarak inşa edildiği ve modern toplumlarda dinin kamusal rolünün devam ettiğidir. Kümedeki çalışmalar, sekülerlik ve dindarlık arasındaki ilişkileri yeniden düşünmeye davet etmekte ve post-seküler bir toplum vizyonu sunmaktadır.

5.4.3.2.4. Küme 4: Seküler Çağ ve Dinin Yeniden Canlanması

Küme 4, modern dünyada dinin konumu, seküler çağda inanç biçimleri ve dinin küresel ölçekte yeniden canlanması üzerine odaklanmaktadır. Tablo 171'de gösterildiği gibi, bu kümenin en etkili çalışması Charles Taylor'ın (2007) "A Secular Age" adlı eseridir.

Taylor bu çalışmada, sekülerliği sadece kurumsal bir ayrışma veya dini pratiklerdeki gerileme olarak değil, aynı zamanda inanç koşullarının tarihsel dönüşümü olarak ele almaktadır. Taylor'a göre, modern seküler çağda inanç bir

seçenek haline gelmiştir ve saflık yerini karmaşıklığa bırakmıştır. (Taylor, 2007: 3, 15)

Peter L. Berger'in (1999) "The Desecularization of the World" adlı çalışması, dinin küresel ölçekte yeniden canlanışını incelemekte ve modernleşmenin zorunlu olarak sekülerleşmeye yol açmadığını savunmaktadır. Berger bu çalışmada, sekülerizasyon teorisine yönelik daha önceki katkılarını revize etmekte ve dünyanın büyük bölümünün her zamankinden daha dindar olduğunu öne sürmektedir (Berger, 1999: 2-3).

M. Ali Kirman & İhsan Çapcıolu'nun (2015) "Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar" adlı çalışması, sekülerizasyon tartışmalarını kapsamlı bir şekilde ele almakta ve bu alandaki klasik ve güncel teorileri değerlendirmektedir.

Bu kümenin temel argümanı, modern dünyada dinin gerilemediği, aksine dönüştüğü ve yeni biçimler aldığıdır. Kümedeki çalışmalar, sekülerliği çok boyutlu bir fenomen olarak ele almakta ve dinin çağdaş toplumlardaki rolünü yeniden değerlendirmektedir.

5.4.3.2.5. Küme 5: Sekülerizasyonun Sosyolojik Eleştirisi

Küme 5, sekülerizasyon teorisinin sosyolojik eleştirisi ve modern toplumlarda dinin dönüşümü üzerine odaklanmaktadır. Tablo 172'de gösterildiği gibi, bu kümenin en etkili çalışması Steve Bruce'un (2002) "God is Dead: Secularization in the West" adlı eseridir.

Bruce bu çalışmada, klasik sekülerizasyon tezini savunmakta ve modernleşme, toplumsal farklılaşma ve rasyonelleşme süreçlerinin Batı toplumlarında dinin gerilemesine yol açtığını öne sürmektedir (Bruce, 2002).

Volkan Ertit'in (2013) "Sekülerleşme" adlı çalışması, sekülerizasyon tartışmalarını Türkiye bağlamında ele almakta ve modernleşme süreçlerinin dini inanç ve pratikler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Ertit, modernleşmenin zorunlu olarak sekülerleşmeye yol açacağını savunmakta ve bu tezi ampirik verilerle desteklemektedir (Ertit, 2013).

Thomas Luckmann'ın "The Structural Conditions of Religious Consciousness in Modern Societies" (1979) adlı makalesi, *Japanese Journal of Religious Studies* dergisinde yayımlanmıştır. Bu çalışmada Luckmann, modern toplumlarda dini bilincin yapısal koşullarını incelemektedir.

Bu kümenin temel argümanı, geleneksel dini kurumların ve pratiklerin modern toplumlarda gerilediği, ancak dinin tamamen ortadan kalkmadığı, bireyselleşmiş ve yeni biçimler olarak devam ettiği'dir. Kümedeki çalışmalar, sekülerizasyon süreçlerini sosyolojik bir perspektiften incelemekte ve dinin modern toplumdaki dönüşümünü analiz etmektedir.

5.4.3.2.6. Kümelerin İlişkisel Analizi

Ortak atıf analizine dayalı kümelerin oluşumu, sekülerizm ve din sosyolojisi literatüründeki teorik ve tematik ayrışmaları ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Tablo 175 ve Tablo 176'da görülebileceği gibi, kümeler arasında bazı kavramsal köprüler ve ortak referans noktaları da bulunmaktadır.

Örneğin, Peter L. Berger'in çalışmaları hem Küme 2'de hem de Küme 4'te önemli yer tutmaktadır. Berger'in sekülerizasyon teorisine yönelik düşüncelerinin zaman içinde geçirdiği dönüşüm, literatürdeki paradigma değişimini de yansıtmaktadır. Berger'in "The Sacred Canopy" (1967) adlı eseri, klasik sekülerizasyon teorisinin en etkili örneklerinden biri iken, "The Desecularization of the World" (1999) adlı eseri, bu teoriye yönelik en güçlü eleştirilerden biri haline gelmiştir.

Benzer şekilde, Jose Casanova'nın çalışmaları da Küme 3'te merkezi bir konumda bulunmaktadır. Casanova'nın kamusal din kavramı, klasik sekülerizasyon teorisinin dinin özel alana çekileceği yönündeki beklentisine güçlü bir eleştiri sunmaktadır. Bu eleştirel perspektif, Küme 2 ve Küme 4'teki çalışmalarla da önemli ölçüde örtüşmektedir.

Talal Asad'ın çalışmaları, Küme 3'ün sekülerizme yönelik post-kolonyal eleştirileri ile Küme 1'in Türkiye özelindeki laiklik tartışmaları arasında bir köprü oluşturmaktadır. Asad'ın sekülerizmi bir iktidar projesi olarak ele alan yaklaşımı,

farklı ulusal ve tarihsel bağlamlardaki sekülerleşme deneyimlerinin incelenmesine olanak tanımaktadır.

Kümeler arasındaki bu ilişkisel yapı, sekülerizm ve din sosyolojisi literatüründeki temel tartışmaların birbiriyle bağlantılı olduğunu ve kümelerin tamamen izole edilmiş araştırma alanları olmadığını göstermektedir. Aksine, bu kümeler, literatürdeki farklı teorik yaklaşımların ve tematik odakların karşılıklı etkileşim içinde olduğu dinamik bir araştırma alanını temsil etmektedir.

5.4.3.2.7. Sonuç

Ortak atıf analizi, sekülerizm ve din sosyolojisi literatüründeki beş farklı kümenin tematik odaklarını ve teorik yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Bu kümeler, sekülerizasyonun farklı boyutlarını, modern toplumlarda dinin dönüşümünü ve seküler-dini alanlar arasındaki ilişkileri incelemektedir.

Genel olarak, literatürde klasik sekülerizasyon teorilerinden post-seküler yaklaşımlara doğru bir paradigma değişimi gözlemlenmektedir. Bu değişim, dinin modern toplumlarda önemini koruduğu ve yeni biçimler alarak devam ettiği yönündeki ampirik gözlemlere dayanmaktadır.

Türkiye özelinde ise, laiklik ve sekülerizm tartışmalarının kendine özgü bir karakteri olduğu ve Batı'daki sekülerizasyon deneyimlerinden farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık, Türkiye'deki modernleşme süreçlerinin özgünlüğünü ve din-devlet ilişkilerinin karmaşık yapısını yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, sekülerizm ve din sosyolojisi alanındaki ortak atıf ağı, tek bir teorik yaklaşımın ya da tematik odağın hakimiyeti yerine, çeşitli perspektiflerin ve araştırma alanlarının bir arada var olduğu zengin bir literatürü ortaya koymaktadır.

5.4.3.3. Uluslararası ve Ulusal Literatürün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan bu bibliyometrik çalışmanın önemli bir boyutu, uluslararası ve ulusal literatürün karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesidir. ortak atıf analizleri, her iki literatürde de sekülerleşme çalışmalarının teorik ve tematik

dağılımını ortaya koymaktadır. Bu kısımda, uluslararası ve ulusal literatürün ölçek ve kapsam, merkezî figürler, tematik kesişimler ve içerik açısından karşılaştırmalı bir değerlendirmesi sunulacaktır.

5.4.3.3.1. Ölçek ve Kapsam Farklılıkları

Uluslararası ve ulusal literatür arasındaki en belirgin farklılık, veri setlerinin ölçek ve kapsamına ilişkindir. Tablo 156 ve Tablo 157’de gösterildiği gibi, uluslararası literatür veri seti 302 çalışma içerirken, ulusal literatür veri seti yalnızca 37 çalışma içermektedir. Bu büyüklük farkı, iki literatürün karşılaştırılmasında göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktördür.

Ölçek farklılığının yanı sıra, iki veri setinin kapsam açısından da önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir:

- **Uluslararası literatür:** Daha geniş teorik tartışmaları, post-kolonyal eleştiriyi, Amerikan dini hayatını ve felsefi tartışmaları kapsamaktadır. Küme 1 (%31.5) ve Küme 2 (%30.1) verilerin büyük kısmını oluşturmaktadır.
- **Ulusal literatür:** Daha küçük ve daha yerel odaklı bir yapıya sahiptir. Türkiye özelindeki laiklik ve sekülerleşme süreçleri, klasik sekülerleşme teorisinin Türkiye bağlamındaki uygulamaları gibi konulara ağırlık vermektedir. Küme 2 (%32.4) ve Küme 3 (%27.0) en büyük gruplardır.

Bu farklılık, uluslararası literatürün daha evrensel teorik tartışmalara yöneldiğini, ulusal literatürün ise Türkiye örneği üzerinden sekülerleşmeyi inceleyen çalışmalara daha fazla ağırlık verdiğini göstermektedir.

5.4.3.3.2. Merkezî Figürler ve En Etkili Çalışmaların Karşılaştırması

Her iki literatürde de bazı çalışmalar, yüksek PageRank ve Betweenness değerleriyle öne çıkmaktadır. Ancak, en etkili çalışmalar açısından iki literatür arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır:

5.4.3.3.2.1. PageRank Değerine Göre En Etkili Çalışmalar

- **Uluslararası literatür** (Tablo 160): Taylor (2007) “A Secular Age” (0.103), Asad (2003) “Formations of the Secular” (0.081), Casanova (1994) “Public Religions in the Modern World” (0.054)

- **Ulusal literatür** (Tablo 167): Berger (1967) “The Sacred Canopy” (0.165), Casanova (1994) “Public Religions in the Modern World” (0.104), Asad (2003) “Formations of the Secular” (0.055)

5.4.3.3.2.2. Betweenness Değerine Göre En Etkili Çalışmalar

- **Uluslararası literatür** (Tablo 159): Edgell (2006) (850.718), Davie (1994) (556.768), Fuller (2001) (528.592)
- **Ulusal literatür** (Tablo 166): Berger (1967) (451.719), Casanova (1994) (125.123), Berkes (1964) (108.979)

Bu karşılaştırma, uluslararası literatürde Taylor ve Asad’ın çalışmalarının, ulusal literatürde ise Berger ve Casanova’nın çalışmalarının daha merkezî konumda olduğunu göstermektedir. İlginç bir şekilde, ulusal literatürde Berkes gibi yerel bir figürün yüksek bir Betweenness değerine sahip olması, Türkiye’deki sekülerleşme tartışmalarında yerel tarihsel deneyimin önemini vurgulamaktadır.

Ayrıca, uluslararası literatürde daha güncel çalışmaların (özellikle 2000’ler sonrası) daha etkili olduğu görülürken, ulusal literatürde klasik çalışmaların (özellikle Berger’in 1967 tarihli eseri) hala çok önemli bir konumda olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, iki literatürün farklı gelişim hızlarına ve teorik yönelimlere sahip olduğunu göstermektedir.

5.4.3.3.3. Tematik Kesişimler ve Farklılıklar

Uluslararası ve ulusal literatür arasında belirli tematik kesişimler olduğu gibi, önemli farklılıklar da bulunmaktadır:

5.4.3.3.3.1. Tematik Kesişimler

1. **Sekülerizasyon Teorisi ve Eleştirileri:** Her iki literatürde de sekülerizasyon teorisinin eleştirel değerlendirmesi önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası literatürde Küme 3, ulusal literatürde ise Küme 2 ve Küme 5 bu temaya odaklanmaktadır.
2. **Post-seküler Toplum Tartışmaları:** Her iki literatürde de post-seküler yaklaşımlar ve kamusal alanda dinin rolüne ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Uluslararası literatürde Küme 1, ulusal literatürde ise Küme 3 ve Küme 4 bu konulara değinmektedir.

3. **Ortak Yazarlar:** Her iki veri setinde de Casanova, Berger, Taylor ve Asad gibi din sosyolojisi alanının önemli figürleri yer almaktadır. Bu durum, bazı teorik yaklaşımların her iki literatürde de etkili olduğunu göstermektedir.

5.4.3.3.3.2. Tematik Farklılıklar

1. **Türkiye Özelindeki Tartışmalar:** Ulusal literatürde Küme 1, Türkiye'deki laiklik ve sekülerleşme deneyimine odaklanmakta ve Berkes, Göle gibi Türkiye üzerine çalışan araştırmacıların eserleri öne çıkmaktadır. Uluslararası literatürde böyle bir küme bulunmamaktadır.
2. **Post-kolonyal Eleştiri:** Uluslararası literatürde Küme 2, din kategorisinin tarihsel ve kolonyal inşasını sorgulamakta ve post-kolonyal bir perspektif sunmaktadır. Ulusal literatürde bu tema bu denli belirgin değildir.
3. **Amerikan Dini Hayatı:** Uluslararası literatürde Küme 4, özellikle ABD bağlamında din-toplum ilişkilerini ve dinî kutuplaşmayı incelemektedir. Ulusal literatürde böyle bir kümelenme görülmemektedir.

Bu tematik farklılıklar, iki literatürün farklı akademik bağlamlarda geliştiğini ve farklı teorik odaklara sahip olduğunu göstermektedir.

5.4.3.3.4. İçerik ve Epistemolojik Farklılıklar

Uluslararası ve ulusal literatür arasındaki karşılaştırma, içerik ve epistemolojik farklılıkları da ortaya koymaktadır:

5.4.3.3.4.1. Teorik Yaklaşımlar

- **Uluslararası literatür:** Post-yapısalcı, post-kolonyal ve post-seküler yaklaşımlara daha fazla yer vermektedir. Sekülerliğin kendisini bir sorunsallaştırma konusu olarak ele almakta ve din-seküler ayrımının tarihsel ve kültürel inşasını vurgulamaktadır.
- **Ulusal literatür:** Klasik sosyolojik sekülerizasyon yaklaşımları ve Türkiye özelindeki tarihsel analizlere daha fazla ağırlık vermektedir. Sekülerleşmeyi daha çok toplumsal bir süreç olarak ele almakta ve Türkiye'nin modernleşme deneyimi bağlamında değerlendirmektedir.

5.4.3.3.4.2. Analitik Odak

- **Uluslararası literatür:** Daha çok teorik tartışmalara, sekülerliğin kavramsal eleştirisine ve interdisipliner yaklaşımlara ağırlık vermektedir. Burada din ve sekülerlik kategorilerinin kendisi sorgulanmakta, bu kavramların tarihsel ve kültürel inşası vurgulanmaktadır.
- **Ulusal literatür:** Sekülerleşme teorilerinin geçerliliğine ve bu teorilerin Türkiye bağlamındaki uygulanabilirliğine odaklanmaktadır. Teoriler daha çok

uygulamalı bir çerçevede ele alınmakta, Türkiye'deki din-devlet ilişkileri ve modernleşme süreçleri bağlamında değerlendirilmektedir.

5.4.3.3.4.3. Yerel-Küresel Diyalog

- **Ulusal literatür:** Evrensel teorilerin Türkiye bağlamında nasıl uygulandığını ve yerel özgünlükleri vurgularken, küresel teorik tartışmalara da katılmaya çalışmaktadır. Berkes'in çalışması gibi Türkiye özeline odaklanan eserler, uluslararası teorilerle diyalog içinde yerel bir analiz sunmaktadır.
- **Uluslararası literatür:** Daha çok küresel teori gelişimine katkı sağlayan çalışmalara odaklanmakta, farklı bölgesel deneyimleri karşılaştırmalı bir perspektiften değerlendirmektedir. Taylor ve Asad gibi yazarların çalışmaları, sekülerleşmenin farklı kültürel bağlamlardaki tezahürlerini incelemektedir.

Bu içerik ve epistemolojik farklılıklar, iki literatürün farklı bilgi üretim pratiklerine ve akademik geleneklere sahip olduğunu göstermektedir. Uluslararası literatür daha eleştirel ve teorik bir yaklaşım benimserken, ulusal literatür daha uygulamalı ve Türkiye özelindeki deneyimlere odaklanmaktadır.

Sonuç olarak; karşılaştırmalı ortak atıf analizi, sekülerleşme kavramı üzerine uluslararası ve ulusal literatürdeki farklı bilgi üretim alanlarının hem özgün hem de birbirini tamamlayıcı yönlerini ortaya koymaktadır. Uluslararası literatür daha geniş teorik tartışmalara yer verirken, ulusal literatür Türkiye özelindeki sekülerleşme deneyimini ve bunun evrensel teorilerle diyalogunu yansıtmaktadır.

Her iki literatürde de din sosyolojisinin klasik teorilerinden post-seküler yaklaşımlara doğru bir evrim gözlemlenmekte, ancak bu evrim farklı akademik bağlamlarda farklı hızlarda ve vurgularla gerçekleşmektedir. Uluslararası literatürde post-kolonyal eleştiri ve post-yapısalcı yaklaşımlar daha belirginken, ulusal bağlamdaki çalışmalarda modernleşme, laiklik ve din-devlet ilişkileri daha merkezi konumdadır.

Bu farklılıklar, akademik bilgi üretiminin sosyal ve kültürel bağlamlardan bağımsız olmadığını, evrensel teorilerin yerel bağlamlarda yeniden yorumlandığını ve yerel çalışmaların da evrensel teorilere katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ortak atıf analizi, bu karşılıklı etkileşimin ve farklı akademik gelenekler arasındaki diyalogun görünür kılınmasına önemli bir katkı sağlamaktadır.

5.4.4. Bibliyografik Eşleşme Analizi

Bibliyografik eşleşme analizi kısmında, sekülerleşme literatüründeki yayınların ortak referans kullanımına dayalı tematik kümelenmeleri incelenmiştir. Bu analiz, güncel araştırma cephelerini, tematik eğilimleri ve teorik yönelimleri tespit etmek amacıyla uluslararası ve ulusal literatür için karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bibliyografik eşleşme, ortak atıf analizinden farklı olarak güncel literatür dinamiklerini yansıtması ve araştırma alanındaki mevcut konumlanmaları göstermesi açısından önemli bir bibliyometrik yaklaşımdır. Bu kısımdaki değerlendirmeler, sekülerleşme literatüründeki aktif araştırma topluluklarını, yaklaşım farklılıklarını ve teorik eğilimleri kapsamlı bir perspektifle ele almaktadır.

5.4.4.1. Literatürler Arası Yapısal Karşılaştırmalar

Uluslararası ve ulusal sekülerleşme literatürlerine ait ağ analizi ve bibliyografik eşleşme sonuçlarının karşılaştırılması, iki literatür arasındaki yapısal benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktadır. Bu karşılaştırma, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının uluslararası alandaki konumu ve özgün niteliklerini anlamaya yardımcı olmaktadır.

İki literatürün küme yapıları karşılaştırıldığında, hem benzerlikler hem de önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Tablo 173 ile Tablo 177 incelendiğinde, uluslararası literatürde 3057 küme bulunurken, ulusal literatürde 66 küme tespit edilmiştir. Bu fark, incelenen doküman sayısındaki farkla doğru orantılıdır. Ancak her iki literatürde de tek dokümanlı kümelerin oranı dikkat çekici şekilde benzerdir: uluslararası literatürde %92.28 (Tablo 174), ulusal literatürde %77.27 (Tablo 178). Bu oran, her iki literatürde de çok sayıda izole çalışma olduğunu göstermektedir.

İki literatürün en büyük kümelerinin dağılımı ve özellikleri karşılaştırıldığında da bazı paralellikler dikkat çekmektedir. Tablo 175 ve Tablo 179 incelendiğinde, her iki literatürde de dört büyük kümenin literatürün ana gövdesini oluşturduğu görülmektedir. Uluslararası literatürde ilk dört küme (2.0, 13.0, 1.0, 9.0) toplam 1321 doküman içerirken, ulusal literatürde ilk dört küme (2.0, 13.0, 9.0, 1.0) toplam 114 doküman içermektedir.

Dikkat çekici biçimde, her iki literatürde de aynı küme numaralarının en büyük dört kümeyi oluşturması, verilerin işlenmesi sırasında benzer algoritmik yaklaşımların kullanıldığını düşündürmektedir. Ayrıca her iki literatürde de kümeler benzer dönemlerde yoğunlaşmaktadır: uluslararası literatürde 2010-2020 arası, ulusal literatürde ise 2018-2023 arası dönem en üretken dönemlerdir. Bu durum, ulusal literatürün uluslararası literatürdeki eğilimleri belirli bir gecikmeyle takip ettiğini göstermektedir.

İki literatür arasındaki en belirgin yapısal farklılık, Grafik 66 ve Grafik 68 karşılaştırıldığında açıkça görülmektedir. Uluslararası literatürde kümeler arası ilişkiler çok daha karmaşık ve katmanlı bir yapı sergilemektedir. Merkez-çevre ilişkileri belirgindir; dört büyük küme (2.0, 13.0, 1.0, 9.0) merkezde yer almakta, diğer kümeler ise çevresel konumda bulunmaktadır. Buna karşılık ulusal literatürde dört büyük küme arasında tam bir bağlantı mevcuttur; her küme diğer tüm kümelerle doğrudan bağlantılıdır. Bu durum, ulusal literatürün daha kompakt ve homojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Kümeler arasındaki bağlantı güçleri de iki literatür arasında farklılıklar göstermektedir. Uluslararası literatürde Küme 2.0 ile Küme 9.0 arasında 431 ortak referans, Küme 2.0 ile Küme 13.0 arasında 350 ortak referans bulunurken, ulusal literatürde en güçlü bağlantı olan Küme 2.0 ile Küme 13.0 arasında 49 ortak referans bulunmaktadır. Ancak bu sayısal farkı değerlendirirken iki literatürün toplam doküman sayısı ve ölçek farkını göz önünde bulundurmak gerekir.

Uluslararası literatürdeki kümelerin boyutları (Küme 2.0: 437 doküman, Küme 9.0: 270 doküman) ulusal literatüre göre (Küme 2.0: 46 doküman, Küme 13.0: 27 doküman) yaklaşık 10 kat daha büyüktür. Bu ölçek farkı dikkate alındığında, ortak referans sayılarındaki farkın literatürlerin boyutlarıyla orantılı olduğu görülmektedir. Dahası, küme büyüklüklerine göre normalizasyon yapıldığında (uluslararası literatürde $431/\sqrt{(437 \times 270)} \approx 0.39$, ulusal literatürde $49/\sqrt{(46 \times 27)} \approx 1.37$), aslında ulusal literatürdeki bağlantı yoğunluğunun daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ulusal literatürün daha homojen ve bütünleşik bir yapıda olduğuna işaret etmektedir.

Yapısal farklılıklar değerlendirildiğinde, uluslararası literatür çok daha karmaşık, çeşitlenmiş ve katmanlaşmış bir yapı sergilerken, ulusal literatür daha basit, bütünlük ve homojen bir görünüm sunmaktadır. Bu fark, uluslararası alandaki sekülerleşme çalışmalarının daha uzun bir geçmişe sahip olması ve çok daha fazla araştırmacı tarafından farklı teorik yaklaşımlarla ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Ulusal literatürdeki daha bütünlük yapı ise, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarının daha yakın zamanda gelişmeye başlaması ve araştırmacıların ortak kaynaklardan beslenmesiyle açıklanabilir.

Grafik 65 ve Grafik 67 karşılaştırıldığında, her iki literatürde de küme boyutlarının benzer bir dağılım gösterdiği, birkaç büyük kümenin yanında çok sayıda küçük küme bulunduğu görülmektedir. Ancak uluslararası literatürde büyük kümeler arasındaki boyut farkı daha belirgindir. Bu durum, uluslararası alanda belirli teorik yaklaşımların (örneğin Charles Taylor’ın felsefi yaklaşımı) diğerlerine göre daha dominant olduğunu göstermektedir.

Ağ yapılarındaki bu farklılıklar, sekülerleşme kavramının iki farklı literatürde nasıl ele alındığını da yansıtmaktadır. Uluslararası literatürdeki çeşitlilik ve karmaşıklık, sekülerleşme kavramının çok boyutlu, disiplinlerarası ve farklı teorik yaklaşımlarla incelendiğini gösterirken, ulusal literatürdeki daha bütünlük yapı, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarının daha çok ortak teorik temeller ve benzer metodolojik yaklaşımlarla ele alındığını düşündürmektedir.

5.4.4.2. Tematik Yaklaşım Farklılıkları

Uluslararası ve ulusal sekülerleşme literatürlerinin tematik özellikleri karşılaştırıldığında, iki literatür arasında hem belirgin farklılıklar hem de bazı ortak noktalar göze çarpmaktadır. Bu karşılaştırma, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarının tematik odak noktalarını ve uluslararası literatürden farklılaşan yönlerini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Tablo 176 ve Tablo 180 karşılaştırıldığında, her iki literatürde de “sekülerleşme”, “sekülerizm” ve “din” gibi temel kavramların ortak olarak öne çıktığı görülmektedir. Ancak bu kavramların ele alınış biçimleri ve bağlamları açısından

önemli farklılıklar mevcuttur. Uluslararası literatürde dört büyük kümenin her biri belirli bir teorisyenin yaklaşımı etrafında şekillenmiştir: Küme 2.0 Charles Taylor'ın felsefi yaklaşımı, Küme 13.0 Habermas'ın kamusal alan teorisi, Küme 1.0 Talal Asad'ın antropolojik eleştirisi ve Küme 9.0 ampirik din sosyolojisi etrafında kümelenmiştir. Buna karşılık ulusal literatürde böyle belirgin teorisyen odaklı bir kümelenme görülmemektedir. Daha çok tematik odaklar (Türkiye'de din sosyolojisi, modernizm ilişkisi, eğitim politikaları, dini perspektifler) etrafında şekillenmiş kümeler bulunmaktadır.

Bu farklılık, iki literatürün teorik temellerindeki farklılıklara işaret etmektedir. Uluslararası literatür, özgün teorik çerçeveler geliştiren düşünürlerin çalışmaları etrafında şekillenirken, ulusal literatür daha çok mevcut teorileri Türkiye bağlamında uygulama ve yorumlama eğilimindedir. Bu durum, “öncü” ve “takipçi” literatürler arasındaki tipik ilişkiyi yansıtmaktadır.

Ulusal literatürdeki en büyük küme olan Küme 2.0'ın (Tablo 180), “Türkiye’de Din Sosyolojisi ve Sekülerleşme” odaklı olması dikkat çekicidir. Bu küme, sekülerleşme teorilerinin Türkiye özelinde uygulanması ve yorumlanmasına ağırlık vermektedir. Benzer şekilde, Küme 9.0'ın “Sekülerleşme, Eğitim ve Kimlik Politikaları” konularına, Küme 13.0'ın “Modernizm Bağlamında Sekülerizm ve Din İlişkisi”ne, Küme 1.0'ın ise “Sekülerleşme Teorisi ve Dini Perspektifler”e odaklanması, Türkiye'nin özgün tarihsel ve toplumsal bağlamının etkisini göstermektedir. Özellikle “laiklik” kavramının ulusal literatürde daha merkezi bir konumda olması, Türkiye'nin kendine özgü laiklik deneyiminin akademik çalışmalara yansımalarıdır.

Uluslararası literatürdeki tematik çeşitlilik ve derinlik, Tablo 176'da açıkça görülmektedir. İlk dört büyük kümenin yanı sıra, “seküler kurumlar ve dini özgürlük” (Küme 24.0), “din kategorisinin eleştirel incelenmesi” (Küme 8.0), “seküler hümanizm ve maneviyat” (Küme 20.0), “sekülerizmin felsefi ve tarihsel incelenmesi” (Küme 30.0), “İslam, insan hakları ve dini uyum” (Küme 2098.0) ve “Radikal Ortodoksi ve teolojik sekülerlik eleştirisi” (Küme 50.0) gibi spesifik tematik odaklara sahip kümeler de bulunmaktadır. Bu durum, uluslararası alanda sekülerleşme

kavramının çok daha geniş bir perspektiften ve farklı disiplinler tarafından ele alındığını göstermektedir.

Ulusal literatürün dört büyük kümesinde de “Türkiye” bağlamının önemli bir yer tutması, yerel araştırma odağının belirginliğini göstermektedir. Uluslararası literatürde ise sadece Küme 1.0’da “Turkey” anahtar kelimesi öne çıkmaktadır. Bu durum, ulusal literatürün büyük ölçüde Türkiye özelindeki sekülerleşme deneyimine odaklandığını, uluslararası literatürün ise daha küresel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

İki literatür arasındaki bir diğer tematik farklılık, uluslararası literatürde “post-seküler” kavramının daha merkezi bir konumda olmasıdır. Özellikle Küme 2.0 ve Küme 13.0’da “POST-SECULAR” kavramı önemli bir anahtar kelime olarak öne çıkarken, ulusal literatürde bu kavram belirgin bir şekilde görülmemektedir. Bu durum, uluslararası literatürde 2000’lerin başından itibaren gelişen post-seküler tartışmaların ulusal literatüre henüz tam olarak yansımadığını göstermektedir.

Disiplin eğilimleri açısından da iki literatür arasında farklılıklar bulunmaktadır. Uluslararası literatürde felsefe, teoloji, antropoloji, politik teori gibi çeşitli disiplinlerin etkin olduğu görülürken, ulusal literatürde daha çok sosyoloji ve ilahiyat disiplinlerinin ağırlığı hissedilmektedir. Özellikle ulusal literatürdeki Küme 2.0’ın ilahiyat fakültesi dergileri ağırlıklı olması (BİLİMNAME, ESKİYENİ, KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ), sekülerleşme çalışmalarının Türkiye’de önemli ölçüde ilahiyat disiplini içerisinde geliştiğini göstermektedir.

Son olarak, uluslararası literatürde ateizm, seküler hümanizm, seküler maneviyat gibi konuların ayrı bir küme oluşturacak kadar (Küme 20.0) gelişmiş olmasına karşın, ulusal literatürde bu temaların henüz belirgin bir kümelenme oluşturmadığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’deki sekülerleşme çalışmalarında dinsizlik, ateizm ve seküler maneviyat konularının henüz yeterince araştırılmadığını düşündürmektedir.

Tematik yaklaşım farklılıkları değerlendirildiğinde, ulusal literatürün temel sekülerleşme kavramlarını Türkiye bağlamında uygulamaya ve yorumlamaya odaklandığı, uluslararası literatürün ise çok daha çeşitli teorik yaklaşımlar, disiplinler ve tematik odaklar çerçevesinde sekülerleşme kavramını incelediği söylenebilir. Bu durum, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının henüz gelişmekte olan bir aşamada olduğunu ve uluslararası literatürdeki teorik çeşitliliği tam olarak yansıtmadığını göstermektedir.

5.4.4.3. Zaman Bağlamında Değerlendirmeler

Uluslararası ve ulusal sekülerleşme literatürlerinin zamansal analizleri karşılaştırıldığında, iki literatürün gelişim dinamikleri ve olgunluk düzeyleri arasındaki farklılıklar açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaştırma, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının tarihsel gelişimi ve uluslararası literatürle arasındaki zamansal ilişkiyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Grafik 69 ve Grafik 72 karşılaştırıldığında, uluslararası literatürdeki kümelerin ulusal literatüre göre daha geniş bir zaman aralığına yayıldığı görülmektedir. Uluslararası literatürde bazı kümeler (Küme 24.0, Küme 30.0, Küme 50.0) 1970'lerin sonlarına kadar uzanırken, ulusal literatürdeki en eski çalışmalar 1989 yılına dayanmaktadır. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarının uluslararası alanda yaklaşık 20 yıl daha erken başladığını göstermektedir.

İki literatürün en üretken dönemleri karşılaştırıldığında da belirgin bir zaman farkı gözlenmektedir. Uluslararası literatürde en büyük dört kümenin (Küme 2.0, Küme 13.0, Küme 1.0, Küme 9.0) üretim artışı 2000'lerin ortalarında başlamış, 2010-2019 arasında zirve yapmıştır. Ulusal literatürde ise en büyük dört kümenin (Küme 2.0, Küme 13.0, Küme 9.0, Küme 1.0) belirgin üretim artışı 2013-2014 civarında başlamış, 2018-2023 arasında zirve yapmıştır. Bu veri, ulusal literatürün uluslararası literatürdeki üretim eğilimlerini yaklaşık 5-8 yıllık bir gecikmeyle takip ettiğini göstermektedir.

Kümelerin referans yapılarının zamansal analizi de iki literatür arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Grafik 70 ve Grafik 73 karşılaştırıldığında, her iki

literatürde de 1990'lar, 2000'ler ve 2010'ların en çok atıf alan dönemler olduğu görülmektedir. Ancak uluslararası literatürde 1950-1990 arası dönemdeki kaynaklara yapılan atıflar da önemli bir yer tutarken, ulusal literatürde bu dönem kaynaklarına atıflar çok daha sınırlıdır. Bu durum, uluslararası literatürün daha derin bir tarihsel perspektife sahip olduğunu göstermektedir.

Zamansal analizlerden çıkan bir diğer önemli bulgu, uluslararası literatürde 2007 sonrası belirgin bir üretim artışı olmasıdır. Bu artış, büyük ölçüde Charles Taylor'ın 2007 yılında yayımlanan "A Secular Age" kitabının etkisiyle açıklanabilir. Bu kitap, sekülerleşme çalışmalarında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiş ve sonraki çalışmaları önemli ölçüde etkilemiştir. Ulusal literatürde ise benzer bir dönüm noktası bulunmamakta, daha kademeli bir gelişim gözlenmektedir.

Son olarak, her iki literatürde de 2018-2020 döneminin en üretken dönem olması, sekülerleşme çalışmalarına olan akademik ilginin bu dönemde zirve yaptığını göstermektedir. Uluslararası literatürde 2020 sonrası bir üretim düşüşü gözlenirken, ulusal literatürde 2023'e kadar yüksek üretim devam etmektedir. Bu durum, ulusal literatürün hala gelişme aşamasında olduğunu ve uluslararası literatürdeki doygunluğa henüz ulaşmadığını düşündürmektedir.

Zamansal analizler değerlendirildiğinde, ulusal sekülerleşme literatürünün uluslararası literatüre göre daha genç ve gelişmekte olan bir yapıda olduğu, uluslararası literatürdeki gelişmeleri belirli bir gecikmeyle takip ettiği, ancak son yıllarda hızlı bir büyüme gösterdiği söylenebilir. Bu durum, sekülerleşme çalışmalarının Türkiye'de görece yeni bir alan olduğunu ve gelecekte daha da gelişme potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

5.4.4.4. Teorik Temel ve Referans Yapıları

Uluslararası ve ulusal sekülerleşme literatürlerinin teorik temelleri ve referans yapıları karşılaştırıldığında, iki literatür arasındaki kavramsal çerçeve farklılıkları ve referans otoritelerindeki değişimler ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaştırma, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının teorik yönelimlerini ve uluslararası literatürden nasıl beslendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Tablo 181 incelendiğinde, uluslararası literatürde her bir büyük kümenin belirgin teorik referans noktaları bulunduğu görülmektedir. Küme 2.0'ın merkezinde Charles Taylor'ın "A Secular Age" (2007) kitabı 430 atıfla açık ara en etkili kaynak konumundadır. Benzer şekilde, Küme 1.0'da Talal Asad'ın "Formations of the Secular" (2003) kitabı 184 atıfla, Küme 13.0'da José Casanova'nın "Public Religions in the Modern World" (1994) kitabı 114 atıfla, Küme 20.0'da Richard Dawkins'in "The God Delusion" (2006) kitabı 37 atıfla en etkili kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, uluslararası literatürde her büyük kümenin belirli bir teorisyenin yaklaşımı etrafında şekillendiğini göstermektedir.

Buna karşılık, Tablo 182 incelendiğinde, ulusal literatürde kümelerin belirgin bir teorisyen etrafında şekillenmediği, daha çok çeşitli kaynaklara atıf yapıldığı görülmektedir. En çok atıf alan kaynaklar incelendiğinde, Küme 2.0'da Peter L. Berger'in "The Sacred Canopy" (1967) kitabı (10 atıf), Niyazi Berkes'in "The Development of Secularism in Turkey" (1964) kitabı (8 atıf) ve Talal Asad'ın "Formations of the Secular" (2003) kitabı (6 atıf) öne çıkmaktadır. Küme 13.0'da Berkes (5 atıf), Casanova (4 atıf) ve Berger (3 atıf) en çok atıf alan isimlerdir. Küme 9.0'da Berkes (6 atıf), Asad (4 atıf), Berger (4 atıf) ve Nilüfer Göle'nin çalışmaları (4 atıf) ön plandadır. Küme 1.0'da ise Berger (4 atıf), Seyyid Kutub (4 atıf), Durkheim (3 atıf) ve Berkes (3 atıf) en çok atıf alan isimlerdir.

Bu veriler, ulusal literatürde bazı ortak teorik referans noktaları bulunmakla birlikte, her kümenin farklı teorik yaklaşımları bir araya getirdiğini göstermektedir. Özellikle Berger, Berkes ve Asad'ın ulusal literatürdeki tüm büyük kümelerde önemli referanslar olması, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının ortak teorik temellere dayandığını düşündürmektedir. Uluslararası literatürdeki kadar belirgin küme-teorisyen eşleşmeleri görülmemektedir.

İki literatür arasındaki bir diğer önemli fark, ulusal literatürde Niyazi Berkes'in "The Development of Secularism in Turkey" (1964) kitabının merkezi bir referans noktası olmasıdır. Berkes'in çalışması, Türkiye'deki sekülerleşme sürecini tarihsel bir perspektiften analiz eden temel bir kaynaktır ve ulusal literatürün Türkiye odaklı yapısını yansıtmaktadır. Uluslararası literatürde ise Berkes'in çalışmaları sadece

Türkiye üzerine çalışan kümelerde (örneğin Küme 1.0'ın bir alt grubunda) sınırlı bir etkiye sahiptir.

Ulusal literatürde dikkat çeken bir diğer özellik, Nilüfer Göle'nin çalışmalarının Küme 9.0'da önemli bir referans noktası olmasıdır. Göle'nin İslam, modernlik ve kamusal alan üzerine çalışmaları, ulusal literatürde Türkiye bağlamına odaklanan akademik üretimin bir parçasıdır. Uluslararası literatürde ise Göle'nin çalışmaları sınırlı bir görünürlüğe sahiptir.

İki literatür arasındaki bir diğer farklılık, ulusal literatürde İslami düşünce geleneğinden referanslara yer verilmesidir. Özellikle Küme 1.0'da Seyyid Kutub'un "Fi Zilali'l Kur'an" tefsirinin 4 atıfla önemli bir kaynak olarak öne çıkması, ulusal literatürde sekülerleşmenin İslami perspektiften de ele alındığını göstermektedir. Uluslararası literatürde ise İslami düşünce geleneğinden kaynaklara yapılan atıflar çok daha sınırlıdır.

Teorik referanslar açısından bir diğer farklılık, uluslararası literatürde Charles Taylor'ın felsefi yaklaşımının (Küme 2.0) ve Habermas'ın post-seküler kamusal alan teorisinin (Küme 13.0) merkezi konumda olmasına karşın, ulusal literatürde bu teorisyenlerin sınırlı bir etkiye sahip olmasıdır. Bu durum, Türkiye'deki sekülerleşme çalışmalarının daha çok klasik sekülerleşme teorisine (Berger) ve Türkiye özelindeki tarihsel analizlere (Berkes) dayandığını, çağdaş post-seküler tartışmaların henüz tam olarak yansımadığını göstermektedir.

Uluslararası literatürde "Radikal Ortodoksi" (Küme 50.0) ve "seküler hümanizm" (Küme 20.0) gibi özgün teorik yaklaşımların ayrı birer küme oluşturacak kadar gelişmiş olmasına karşın, ulusal literatürde bu yaklaşımların henüz belirgin bir etki meydana getirmediği görülmektedir. Bu durum, uluslararası literatürdeki teorik çeşitliliğin ve derinliğin ulusal literatüre henüz tam olarak yansımadığını göstermektedir.

Referans yapıları açısından bir diğer önemli nokta, Tablo 181 ve Tablo 182'deki atıf sayıları karşılaştırıldığında, uluslararası literatürde küme başına düşen atıf sayısının (örneğin Küme 2.0'da Taylor'a 430 atıf) ulusal literatüre göre (en yüksek

10 atıf) çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu fark, uluslararası literatürün çok daha geniş bir araştırmacı topluluğu tarafından üretildiğini ve daha fazla sayıda yayın içerdiğini göstermektedir.

Teorik temel ve referans yapıları değerlendirildiğinde, ulusal literatürünün uluslararası literatürden beslenmekle birlikte, Türkiye bağlamına odaklanan özgün bir yapıda olduğu söylenebilir. Berger ve Asad gibi uluslararası düzeyde etkili teorisyenlerin yanı sıra, Berkes ve Göle gibi Türkiye özelindeki çalışmalarıyla öne çıkan isimler de ulusal literatürün şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Uluslararası literatürdeki teorik çeşitlilik ve derinlik henüz ulusal literatüre tam olarak yansımaya da, ulusal literatürün son yıllardaki hızlı gelişimi, teorik perspektiflerin de çeşitlenmekte olduğunu göstermektedir.

5.4.4.5. Bibliyografik Eşleşme Analizi - Özet

Sekülerleşme kavramı üzerine yapılan uluslararası ve ulusal literatürlerin bibliyografik eşleşme analizleri, iki literatür arasında önemli yapısal, tematik, zamansal ve teorik farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Uluslararası literatür 3057 küme ve çok daha karmaşık bir ağ yapısı sergilemekte, belirli teorisyenler (Taylor, Asad, Habermas, Casanova) etrafında şekillenen belirgin kümelenmelere sahip olup, daha derin bir tarihsel geçmişe (1970'lerden günümüze) dayanmaktadır. Tablo 181'de görüldüğü gibi, Charles Taylor'ın "A Secular Age" (2007) kitabı gibi dönüm noktası çalışmaların etkisiyle özellikle 2007 sonrasında belirgin bir büyüme göstermiş, 2010-2020 arasında en üretken dönemini yaşamıştır. Buna karşılık ulusal literatür 66 küme ile daha basit ve bütünleşik bir yapı sergilemekte, Tablo 180'de belirtildiği üzere belirli tematik odaklar (Türkiye'de din sosyolojisi, modernizm bağlamında sekülerizm, eğitim politikaları, dini perspektifler) etrafında şekillenmekte, daha yakın bir tarihsel geçmişe (1989'dan günümüze) dayanmaktadır. Tablo 182'de görülebileceği gibi, Berger, Berkes ve Asad gibi ortak teorik referanslara sahip olan ulusal literatür, uluslararası literatürdeki gelişmeleri yaklaşık 5-8 yıllık bir gecikmeyle takip etmekte, 2018-2023 arasında en üretken dönemini yaşamaktadır. Niyazi Berkes'in "The Development of Secularism in Turkey" (1964) kitabı gibi Türkiye özelindeki çalışmalar, ulusal literatürün yerli kaynaklara da dayandığını göstermektedir. Sonuç

olarak, ulusal sekülerleşme literatürü uluslararası literatürden beslenmekle ve temel ortak referanslara sahip olmakla birlikte, Türkiye bağlamına odaklanan, henüz gelişme aşamasında olan ve teorik çeşitlilik açısından uluslararası literatüre göre daha sınırlı olan bir yapıdadır. Bununla birlikte, ulusal literatürün son yıllardaki hızlı büyümesi, gelecekte uluslararası literatürle daha fazla etkileşime gireceğini ve teorik çeşitliliğini artıracığını düşündürmektedir.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sekülerleşme literatürüne ilişkin gerçekleştirdiğimiz bu bibliyometrik analiz, uluslararası ve ulusal literatür arasındaki karmaşık ve çok boyutlu ilişkileri ortaya koymaktadır. Bulgularımız, bibliyometrik göstergeler, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ analizleri olmak üzere dört temel kategoride toplanmış olsa da, bu kategoriler arasındaki entegrasyon ve kesişimler, sekülerleşme literatürünün zengin yapısına ilişkin bütüncül bir perspektif sunmaktadır. Ancak, bu analizin bazı metodolojik sınırlılıklarını akılda tutmak önemlidir. Veri kaynağı olarak kullanılan Scopus ve Web of Science veritabanlarının kapsam kısıtlamaları (özellikle dil ve indeksleme politikaları bakımından), Dergipark'ın Türkiye'deki tüm akademik üretimi temsil etme kapasitesindeki sınırlılıklar ve bibliyometrik analizin doğasından kaynaklanan nitel derinlik eksikliği, bulgularımızın genelleştirilmesinde ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir. Ayrıca, 1907-2023 gibi geniş bir zaman dilimini kapsayan uluslararası literatür ile 1899-2023 arasında dağılmakla birlikte esasen 1984 sonrası aktif üretim gösteren ulusal literatür arasındaki tarihsel asimetri de karşılaştırmalardaki bir diğer sınırlılıktır. Bu kısıtlamaları göz önünde bulundurarak, sekülerleşme literatürünün küresel ve yerel düzeylerdeki kavramsal yapısını, üretim dinamiklerini, etkileşim örüntülerini ve bilgi üretim süreçlerini tartışmaya geçebiliriz.

“Kavramsal İkiz Bağlılık” ve “İçe Kapanma Sendromu”

Kavramsal odak açısından incelendiğinde, uluslararası literatürde “religion”, “secular” ve “secularism”; ulusal literatürde ise “laiklik”, “sekülerleşme” ve “din” kavramlarının merkezi konumda olduğu görülmektedir (Tablo 77-78). Bu farklılaşma, literatürlerin geliştiği tarihsel ve toplumsal bağlamların etkisini yansıtmaktadır. Özellikle ulusal literatürde “laiklik” kavramının baskınlığı, Türkiye'nin özgün tarihsel deneyimiyle doğrudan ilişkilidir.

Her iki literatürde de ortaya çıkan “kavramsal ikiz bağlılık” örüntüsü dikkat çekicidir – sekülerleşme ve din kavramlarının paradoksal birlikteliği, bu alanın doğasını yansıtır. Tablo 78'de uluslararası literatürde “religion” (415) en sık kullanılan kelime iken, Tablo 77'de ulusal literatürde de “din” (74) yüksek sıklıkta kullanılmaktadır. Bu durum, klasik sekülerleşme teorisinin öngördüğü dinin

gerilemesi beklentisinin aksine, akademik söylemde dini ve seküler olanın “aynanın iki yüzü” olarak kavramsallaştırıldığını göstermektedir.

Metodolojik açıdan incelendiğinde, “kavramsal zenginleşme, metodolojik fakirleşme” sendromu her iki literatürde de göze çarpmaktadır. Tablo 97 ve 100’deki kavramsal çerçeveler giderek karmaşıklaşırken, Tablo 106’daki araştırma metodolojileri basitleşmekte ve standartlaşmaktadır. Bu durum, artan kavramsal karmaşıklığın araştırmacıları “bilinen sulara yüzme” eğilimine yönlendirdiğini düşündürmektedir.

Ortak yazarlık ve uluslararası işbirliğinin eksikliği, diğer disiplinlerden kavram ödünç alma ve metodolojik yenilenme olasılığını azaltıyor. Tablo 11’deki uluslararası işbirliği verileri (uluslararası %2.05, ulusal %0) ile Tablo 106’daki metodolojik çeşitlilik verileri karşılaştırıldığında, işbirliği eksikliğinin yalnızca üretim düşüklüğüne değil, “içe kapanma sendromu”na yol açtığı ve bunun hem kavramsal hem metodolojik izolasyonu beslediği anlaşılıyor.

Akademik kurumların metodolojik çeşitliliği teşvik etmesi ve özellikle lisansüstü eğitimde farklı metodolojilerin öğretilmesi, kavramsal yenilenme için önemli bir adım olabilir.

“Genç Literatür - Eski Temalar Zıtlığı”

Zamansal gelişim açısından, Grafik 1’deki uluslararası literatürün 2000-2010, Grafik 2’deki ulusal literatürün ise 2010-2020 arasında önemli büyüme gösterdiği anlaşılmaktadır. Grafik 38’deki “post-secular” kavramının (%33.68 CAGR, Tablo 87) yükselişi ve Grafik 69’daki bibliyografik eşleşme analizindeki Habermas ve post-secüler odaklı Küme 13.0’ın 2010-2021 yılları arasındaki gelişimi, paradigmatik bir dönüşümü yansıtmaktadır. Ulusal literatürde ise Tablo 88’deki “din sosyolojisi” (%25.45 CAGR) ve “sekülerleşme” (%24.15 CAGR) kavramlarının yükselişi ile Grafik 72’deki Küme 2.0’ın (din sosyolojisi) 2019-2023 arasındaki gelişimi, benzer bir dönüşümün yaklaşık on yıllık gecikmeyle gerçekleştiğini göstermektedir.

Bu “zamansal gecikme” olgusu, merkez akademiden çevre akademiye teorik aktarım süreçlerinin daha sistematik incelenmesini gerektirmektedir. Gecikme sürecinde kavramlar orijinal bağlarından kopabilmekte ve farklı anlamlar kazanabilmektedir. Akademik iletişim kanallarının güçlendirilmesi, çeviri faaliyetlerinin artırılması ve uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi, kavramsal aktarım süreçlerini daha sağlıklı hale getirebilir.

“Genç Literatür - Eski Temalar Zıtlığı” olarak adlandırdığımız şaşırtıcı bulgu, Tablo 11’deki daha genç ulusal literatürün Tablo 77’deki daha geleneksel kavramları, Tablo 11’deki daha yaşlı uluslararası literatürün ise Tablo 78’deki daha güncel kavramları öne çıkarmasıdır. Bu durum, genç literatürlerin evriminde ilk aşamanın “klasik temelleri yeniden üretme” olduğunu, olgunlaşma sürecinde ancak yeni temaları keşfetmeye başladıklarını göstermektedir.

“Tek Disiplin Yoğunluğu ve Çok Disiplinli Kümelenme Çelişkisi” ve “Tek Yazarlık ve Çok Referanslılık İkilemi”

Tablo 106 incelendiğinde, Her iki literatürde de din sosyolojisi önemli bir metodolojik yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası literatürde “sociology of religion” (19), “religious studies” (17) ve “philosophy of religion” (14) gibi kavramlar daha dengeli bir dağılım gösterirken, ulusal literatürde “din sosyolojisi” (30) kavramı belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. “Tek disiplin yoğunluğu ve çok disiplinli kümelenme çelişkisi” olarak tanımladığımız beklenmedik bir ilişki dikkat çekmektedir: Tablo 106’da ulusal literatürde din sosyolojisi hakimiyeti varken, Tablo 115’deki ortak kelime analizinde 7 farklı küme (3 büyük, 4 küçük) oluşmakta; Tablo 106’da uluslararası literatürde çok sayıda disiplin varken, Tablo 107’deki ortak kelime analizinde daha az sayıda ve daha bütünleşik kümeler (6 küme: 2 büyük, 4 küçük) görülmektedir.

Bu paradoksal ilişki, disiplin çeşitliliğinin kavramsal parçalanmayı artırmak yerine, kavramsal ortaklığı destekleyebileceğini göstermektedir. Farklı disiplinlerin bir araya gelmesi, kavramsal zeminin genişlemesine katkıda bulunabilir. Bu nedenle,

akademik kurumların disiplinlerarası araştırmaları teşvik etmesi ve özellikle ulusal literatürde disiplinler çeşitliliği artıracak politikalar geliştirmesi önemlidir.

Her iki literatürde de “tek yazarlılık ve atıf davranışı döngüsü” ve “tek yazarlılık ve çok referanslılık ikilemi” göze çarpmaktadır. Tablo 11’deki uluslararası (%86.85) ve ulusal literatürde (%85.97) tek yazarlı çalışmaların baskınlığı, “tanınma ekosistemi” olarak adlandırdığımız kısıtlı bir görünürlük ağı oluşturmaktadır. Tablo 39-40’daki yazarların çoğunluğu hiç atıf almazken (%93.15 ve %96.43), az sayıda yazar çok sayıda atıf toplamaktadır. Bununla birlikte, Tablo 11’deki doküman başına yüksek referans sayısı (30.5 ve 20.9), araştırmacıların doğrudan işbirliği yerine, atıf ağları üzerinden “dolaylı bir entegrasyon” sağlama eğiliminde olduklarını göstermektedir.

“Küçük Havuz, Büyük Dalgalar” ve “Konuşan Batı, Konuşulan Doğu”

“Atıf performansı paradoksu” olarak adlandırdığımız ilginç bir bulgu, Tablo 13’deki ulusal literatürün makale başına daha yüksek atıf oranına (%33 daha yüksek) sahip olmasıdır. Bu “küçük havuz, büyük dalgalar” fenomeni, ulusal literatürün toplam hacminin daha küçük olmasına rağmen, yoğunluk açasından daha etkili olabileceğini göstermektedir. Ancak Tablo 11’deki görüldüğü üzere yüksek atıf almanın üretimi aynı oranda artırmadığını ortaya koymaktadır (ulusal literatürde %2.49, uluslararası literatürde %4.06 yıllık büyüme).

“Doğu-Batı akademik diyalogunun asimetric yapısı” olarak kavramsallaştırdığımız durum, Tablo 80 ve 82’deki uluslararası literatürde Doğu toplumlarına ilgi gösterilirken (İşlam: 116, Hindistan: 27, Türkiye: 33) Tablo 57 ve 62’de bu toplumların akademisyenlerine sınırlı atıf yapılmasını; Tablo 182’deki ulusal literatürde ise Batılı teorisyenlere yoğun atıf yapılırken Tablo 180’de özgün perspektif geliştirmeye sınırlı eğilim gösterilmesini ifade etmektedir. Bu “konuşan Batı, konuşulan Doğu” akademik paradigması, bilgi üretimindeki jeopolitik güç ilişkilerini yansıtmaktadır.

“Akademik Bağımlılık” ve “Yerelleştirilmiş Kavramsallaştırma Zaafiyeti”

Bibliyografik eşleşme analizindeki kümelerin büyüklüğü ve entegrasyon düzeyinin teorik yenilik potansiyelini etkilediği görülmektedir. Tablo 175’deki uluslararası literatürdeki daha büyük ve entegre kümeler (ilk dört küme 1321 doküman), daha yenilikçi kavramsal çerçevelerin geliştirilmesine olanak tanırken; Tablo 179’deki ulusal literatürdeki daha küçük ve parçalı kümeler (ilk dört küme 114 doküman) teorik durağanlığa yol açabilmektedir.

Kültürel-tarihsel özgüllük ve kavramsal evrensellik arasındaki gerilim, her iki literatürde de farklı biçimlerde tezahür etmektedir. Tablo 118’deki ulusal literatür, “atatürk, kemalizm, batılılaşma” gibi özgül kavramlar kullanırken Tablo 182’de evrensel teorisyenlere; Tablo 112’deki uluslararası literatür ise “modernity, post-secular, public sphere” gibi evrensellik iddiası taşıyan kavramlar kullanırken Tablo 181’de Batı-merkezli teorisyenlere atıf yapmaktadır. Bu gerilim, “yerelleştirilmiş kavramsallaştırma zaafiyeti”ni ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte şaşırtıcı bir “kimlik inşa stratejisi” ortaya çıkıyor: Ulusal literatür, Tablo 71’de hem Berger (36 atıf), Casanova (22 atıf), Asad (31 atıf) gibi Batılı teorisyenlere hem de Berkes (38 atıf), Göle (28 atıf) Ertit (15) gibi yerel teorisyenlere dengeli atıf yaparak “hem küresel hem yerel” bir akademik kimlik oluşturmaya çalışıyor. Buna karşın uluslararası literatür, Tablo 72’de Taylor (548 atıf), Asad (349 atıf), Casanova (279 atıf) gibi belirli Batılı teorisyenlere yoğunlaşan atıflarla daha polarize bir yapı sergiliyor. Bu durum, akademik kimlik inşasında atıf politikalarının düşünüldüğünden daha stratejik bir rol oynadığını gösteriyor.

Öneriler

Bulgularımız ışığında, sekülerleşme çalışmalarının geliştirilmesi için şu önerilerde bulunabiliriz:

1. **Metodolojik Yenilenme:** Kavramsal karmaşıkların metodolojik basitleşmeyle sonuçlanması eğiliminin kırılması için, metodolojik çeşitliliği

teşvik eden kurumsal politikaların geliştirilmesi ve lisansüstü eğitimde farklı metodolojilere daha fazla ağırlık verilmesi.

2. **Disiplinlerarası İşbirliği:** Tek disiplinli yaklaşımların kavramsal parçalanmaya yol açması riski karşısında, disiplinlerarası araştırma projelerinin desteklenmesi ve farklı disiplinlerin birlikte çalışabileceği platformların oluşturulması.
3. **Akademik İşbirliği Kültürünün Güçlendirilmesi:** “Tek yazarlık ve atıf davranışı döngüsü”nün kırılması için, ortak yazarlı çalışmaları teşvik eden ve uluslararası işbirliklerini destekleyen mekanizmaların geliştirilmesi.
4. **Kavramsal Aktarım Süreçlerinin İyileştirilmesi:** Teorik aktarımdaki zamansal gecikmelerin azaltılması için, akademik iletişim kanallarının güçlendirilmesi, çeviri faaliyetlerinin artırılması ve güncel teorik tartışmaların daha hızlı ulusal literatüre kazandırılması.
5. **Bilgi Üretiminde Jeopolitik Asimetrinin Dengelenmesi:** Çevre konumundaki akademilerin merkez akademilerle daha eşit bir ilişki kurabilmesi için, özgün kavramsal çerçeveler geliştirebilme kapasitelerinin desteklenmesi ve küresel bilgi üretim süreçlerine daha etkin katılımlarının teşvik edilmesi.
6. **Post-Seküler Paradigmanın Farkındalığının Artırılması:** Sekülerleşme paradigmasındaki dönüşümün izlenmesi ve post-seküler perspektifin ulusal literatürde daha kapsamlı ele alınması için yeni araştırma alanlarının geliştirilmesi.

Sonuç olarak, performans analizleri, içerik analizleri ve ağ analizlerinin bütünlük bir perspektifle incelenmesi, sekülerleşme literatürlerinin kompleks dinamiklerini anlamak için zengin ve nüanslı bir çerçeve sunmaktadır. Bu entegre yaklaşım, hem teorik anlayışımızı derinleştirmek hem de akademik pratikleri dönüştürmek için önemli imkanlar sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmaların, burada tespit edilen ilişkileri ve örüntüleri daha derinlemesine incelemesi, sekülerleşme çalışmalarının gelişimine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

Ahlgren, P., & Jarneving, B. (2008). Bibliographic coupling, common abstract stems and clustering: A comparison of two document-document similarity approaches in the context of science mapping. *Scientometrics*, 76(2), 273–290. <https://doi.org/10.1007/s11192-007-1935-1>

Akan, M. (2023). A confiscated trajectory of secularism: Revisiting the critical case of Turkey. *Politics, Religion & Ideology*, 24(2), 162-184. <https://doi.org/10.1080/21567689.2023.2222073>

Akhter, A., Javed, M. Y., & Akhter, J. (2023). Research trends in the field of Islamic social finance: A bibliometric analysis from 1914 to 2022. *International Journal of Ethics and Systems*.

Akpolat, Y. (2008). Başka bir modernleşme ya da türkiye'de modernleşmenin sosyolojisi üzerine bir tartışma. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 5(18), 116.

Aktay, Y. (Ed.). (2004). *Modern Türkiye'de siyasal düşünce: İslamcılık*. İletişim Yayınları.

Al Husaeni, D. F., & Nandiyanto, A. B. D. (2022). Computational bibliometric analysis of research on science and Islam with VOSviewer: Scopus database in 2012 to 2022. *ASEAN Journal of Religion, Education, and Society*, 1(2), 45-62.

Alkhouri, K. I. (2024). The role of artificial intelligence in the study of the psychology of religion. *Religions*, 15(3), 290. <https://doi.org/10.3390/rel15030290>

Alonso, S., Cabrerizo, F. J., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2009). H-Index: A review focused in its variants, computation and standardization for different scientific fields. *Journal of Informetrics*, 3(4), 273–289. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2009.04.001>

Alshater, M. M., Hassan, M. K., Khan, A., & Saba, I. (2021). Influential and intellectual structure of Islamic finance: A bibliometric review. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 14(2), 339-365.

Alvarenga, W. de A., Morais, S. C., Tavares, N. de S., Nascimento, K. V., & Nascimento, L. C. (2024). Teaching spirituality in nursing: A bibliometric analysis. *Journal of Religion and Health*, 63(4), 2847-2868. <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02247-6>

An-Na'im, A. A. (2008). *Islam and the secular state: Negotiating the future of Shari'a*. Harvard University Press.

Anderson, C. (2018). Digital Humanities and the Future of Theology. *Cursor_ Zeitschrift Für Explorative Theologie*. <https://doi.org/10.21428/47f01edf>

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959–975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>

Arkoun, M. (1995). İslam'ı ve laikliği bugün yeniden düşünmek (S. Dolanoğlu & S. Yılmaz, Trans.). In *Avrupa'da etik, din ve laiklik*. Metis Yayınları.

Asad, T. (1993). *Genealogies of religion: Discipline and reasons of power in Christianity and Islam*. Johns Hopkins University Press.

Balazka, D., Houtman, D., & Lepri, B. (2021). How can big data shape the field of non-religion studies? And why does it matter? *Patterns*, 2(6), 100263. <https://doi.org/10.1016/j.patter.2021.100263>

Basedau, M., Hoffmann, L., & Gobien, S. (2020-2024). *Religion for Peace: Identifying Conditions and Mechanisms of Interfaith Peace* [DFG Research Project]. GIGA German Institute for Global and Area Studies. <https://www.giga-hamburg.de/en/research-and-transfer/projects/religion-peace-identifying-conditions-mechanisms-interfaith-peace>

Bayer, A. (2010). Sekülerleşme din ilişkisi: Kuramsal bir yaklaşım. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 149–190.

Beckford, J. A. (2003). *Social theory and religion*. Cambridge University Press.

Beckford, J. A. (2019). Religions and migrations – old and new. *Quaderni Di Sociologia*, 80, 15–32. <https://doi.org/10.4000/qds.2599>

Bell, D. (1977). The return of the sacred? The argument on the future of religion. *British Journal of Sociology*, 28(4), 448.

Berger, P. L. (1967). *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*. Garden City, NY: Doubleday.

Berger, P. L. (Ed.). (1999). *The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.

Berkes, N. (1964). *The development of secularism in Turkey*. McGill University Press.

Berkes, N. (1978). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. Doğu-Batı Yayınları.

Bilynskyj Dunning, S. (2022). The transformation of the saeculum and its rhetoric in the construction and rejection of roman imperial power. In R. Faure, S.-P. Valli, & A. Zucker (Eds.), *Conceptions of Time in Greek and Roman Antiquity* (pp. 199-230). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110736076-008>

Bisson, C. (2003). *Application de méthodes et mise en place d'outils d'intelligence compétitive au sein d'une PME de haute technologie* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de siyasi İdeolojiler*. İletişim Yayınları.

Boyack, K. W., & Klavans, R. (2019). Creation and analysis of large-scale bibliometric networks. In W. Glänzel, H. F. Moed, U. Schmoch, & M. Thelwall (Eds.),

Springer handbook of science and technology indicators (pp. 187-212). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-02511-3_8

Bradford, S. C. (1934). Sources of information on specific subjects. *Engineering*, 137(3550), 85-86.

Bradford, S. C. (1948). *Documentation*. Crosby Lockwood, London.

Broadus, R. N. (1987). Toward a definition of "bibliometrics". *Scientometrics*, 12(5–6), 373–379. <https://doi.org/10.1007/BF02016680>

Brookes, B. C. (1990). Biblio-, sciento-, infor-metrics??? What are we talking about? In C. L. Borgman (Ed.), *Scholarly communication and bibliometrics* (pp. 31-43). Sage Publications.

Bruce, S. (1996). *Religion in the modern world from cathedrals to cults* (p. 26). Oxford University Press.

Bruce, S. (2002). *God is dead: Secularization in the West*. Blackwell.

Bruce, S. (2011). *Secularization: In defence of an unfashionable theory*. Oxford University Press.

Brunner, O., Conze, W., & Koselleck, R. (Eds.). (1972). *Geschichtliche grundbegriffe: Historisches lexikon zur politisch-sozialen sprache in deutschland*. Klett-Cotta.

Calhoun, C., Mendieta, E., & VanAntwerpen, J. (Eds.). (2013). *Habermas and religion*. Polity Press.

Callon, M., Courtial, J. P., & Laville, F. (1991). Co-word analysis as a tool for describing the network of interactions between basic and technological research: The case of polymer chemistry. *Scientometrics*, 22(1), 155-205.
<https://doi.org/10.1007/BF02019280>

Campbell, H. A., & Bellar, W. (2022). *Digital religion: The basics*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003058465>

Carey, L. B., Kumar, S., Goyal, K., Goyal, N., Hodgson, T. J., Baker, H. K., vd. (2023). A bibliometric analysis of the Journal of Religion and Health: Sixty years of publication (1961–2021). *Journal of Religion and Health*, 62(1), 8-38. <https://doi.org/10.1007/s10943-022-01704-4>

Casanova, J. (1994). *Public religions in the modern world*. Chicago: University of Chicago Press.

Casanova, J. (2006). Rethinking secularization: A global comparative perspective. *The Hedgehog Review*, 8(1-2), 7-22.

Casanova, J. (2008). Public religions revisited. In H. de Vries (Ed.), *Religion: Beyond the concept* (pp. 101-119). New York: Fordham University Press.

Casanova, J. (2014). Sekülerleşmeyi yeniden düşünmek: Evrensel bir karşılaştırma (S. Yılmaz, Trans.). *Tarih Kültür Ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 220–236.

Catapano, E. (2001). *Conception d'un système de veille stratégique pour la détection systématique d'opportunités de développements technologiques et d'innovations: Applications aux PME de médicaments génériques* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Chaves, M. (1994). Secularization as declining religious authority. *Social Forces*, 72(3), 749-774. <https://doi.org/10.1093/sf/72.3.749>

Chen, C. (2003). *Mapping scientific frontiers: The quest for knowledge visualization*. Springer.

Chen, C. (2006a). CiteSpace II: Detecting and visualizing emerging trends and transient patterns in scientific literature. *Journal of the American Society for*

Information Science and Technology, 57(3), 359–377.
<https://doi.org/10.1002/asi.20317>

Chen, C. (2006b). *Information visualization: Beyond the horizon*. Springer Science & Business Media.

Chen, C. (2014). *The CiteSpace Manual. Version 1.01 (pp. 1-84)*. College of Computing and Informatics.

Chesnut, R. A. (2003). *Competitive spirits: Latin America's new religious economy*. Oxford University Press.

Çapcıoğlu, İ. (2004). Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde din sosyolojisi alanında tamamlanmış lisansüstü tezler üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(1), 203-224.

Çelik, C. (2018). *Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni*.

Çelik, H., & Taş, K. (2021). NİLÜFER GÖLE’NİN MODERNİZM YAKLAŞIMI. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 270-279.

Çınar, A. (2005). *Modernity, Islam, and secularism in Turkey: Bodies, places, and time*. University of Minnesota Press.

Cizreli, B., & Öztürk, M. (2020). Türkiye'de din sosyolojisi bilim haritası. 8. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı, IV*, 1-25.

Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011a). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field. *Journal of Informetrics*, 5(1), 146–166. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.10.002>

Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011b). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382–1402. <https://doi.org/10.1002/asi.21525>

Comte, A. (1852). *The catechism of positive religion*. Paris: Self-published.

Connell, R. (2007). *Southern theory: The global dynamics of knowledge in social science*. Polity Press.

Cronin, B., & Atkins, H. B. (2000). The scholar's spoor. *Web of Knowledge: A Festschrift in Honor of Eugene Garfield*, 1–7.

Cuccurullo, C., Aria, M., & Sarto, F. (2016). Foundations and trends in performance management. A twenty-five years bibliometric analysis in business and public administration domains. *Scientometrics*, *108*(2), 595-611. <https://doi.org/10.1007/s11192-016-1948-8>

Da Silva, A. (2002). *L'information et l'entreprise: Des savoirs à partager et à capitaliser* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Dalpe, R. (2002). Bibliometric analysis of biotechnology. *Scientometrics*, *55*(2), 189–213. <https://doi.org/10.1023/A:1019663607103>

David, A. B., Park, C. L., Awao, S., Vega, S., Zuckerman, M. S., White, T. F., & Hanna, D. (2023). Religiousness in the first year of COVID-19: A systematic review of empirical research. *Current research in ecological and social psychology*, *4*, 100075. <https://doi.org/10.1016/j.cresp.2022.100075>

Davie, G. (1990). Believing without belonging: Is this the future of religion in Britain? *Social Compass*, *37*(4), 455–469. <https://doi.org/10.1177/003776890037004004>

Davie, G. (1999). Europe: The exception that proves the rule? In P. L. Berger (Ed.), *The desecularization of the world: Resurgent religion in world politics* (p. 76). Ethics and Public Policy Center.

Davie, G. (2002). *Europe: The exceptional case. Parameters of faith in the modern world*. Darton, Longman and Todd.

Dávila, M., Guzmán, R., Macareno, H., Piñeres, D., de la Rosa, D., & Caballero-Uribe, C. (2009). Bibliometría: Conceptos y utilidades para el estudio médico y la formación profesional. *Salud Uninorte*, 25(2), 319–330.

Demerath, N. J., III. (2001). *Crossing the gods: World religions and worldly politics*. Rutgers University Press.

Demir, E. (2019). The evolution of spirituality, religion and health publications: Yesterday, today and tomorrow. *Journal of Religion and Health*, 58(1), 1-13. <https://doi.org/10.1007/s10943-018-00739-w>

Derviş, H. (2020). Bibliometric Analysis using Bibliometrix an R Package. *Journal of Scientometric Research*, 8(3), 156–160. <https://doi.org/10.5530/jscires.8.3.32>

Devos, P. (2011). Research and bibliometrics: A long history. *Clinics and Research in Hepatology and Gastroenterology*, 35(5), 336–337.

Din Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi. (2021). İlk sayı. DergiPark. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/disar>

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye'de dini hayat araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Dobbelaere, K. (2003). *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Peter Lang B.

Dong, L. Y., Yin, M., & Kang, X. L. (2014). Bibliometric network analysis of glaucoma. *Genetics and Molecular Research*, 13(2), 3577–3585. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.4238/2014.May.9.1>

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>

Donthu, N., Kumar, S., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). Research constituents, intellectual structure, and collaboration patterns in Journal of International Marketing: An analytical retrospective. *Journal of International Marketing*.

Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, *109*(1), 1–14.

Dube, K., Muposhi, A., & Nyakudya, C. (2025). Bibliometric analysis of trends and development in religion and green tourism behavior. *Cogent Social Sciences*, *11*(1), 2445771. <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2445771>

Dumas, S. (1994). *Développement d'un système de veille stratégique dans un centre technique* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Durkheim, É. (1912). *The elementary forms of religious life*. Paris: Alcan.

Durkheim, É. (1995). *The elementary forms of religious life* (K. E. Fields, Trans.). The Free Press.

Eder, K., & Bosetti, G. (2006). Post-secularism: A return to the public sphere. *Eurozine*, *8*, 17–20.

Egghe, L. (2006). Theory and practice of the g-index. *Scientometrics*, *69*(1), 131-152.

Eisenstadt, S. N. (2000). Multiple modernities. *Daedalus*, *129*(1), 1-29.

Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, *105*(3), 1809–1831. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1645-z>

Engler, S. (2014). Bibliometrics and the study of religion. *Religion*, *44*(2), 193-219. <https://doi.org/10.1080/0048721X.2014.893680>

Erdoğan, G. (2005). GÜNÜMÜZ TÜRK DEVLETİNİN LÂİKLİK ANLAYIŞI. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(4), 1. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000370

Ertit, V. (2018). God is dying in Turkey as well: Application of secularization theory to a non-Christian society. *Open Theology*, 4(1), 192-211. <https://doi.org/10.1515/opth-2018-0014>

Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme teorisi: Sekülerleşen türkiye'nin analizi*. Liberte Yayınları.

Ertit, V. (2024). Can the scope of secularization theory be expanded beyond the modern-Christian-West? Exploring the Alevi experience in Turkey. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 63(4), 977-999. <https://doi.org/10.1111/jssr.12937>

Ertit, V. (2024). The failure of Islamization policies in Turkey: A "Victory" of secularization theory? *Turkish Studies*, 25(2), 315-339.

Ertit, V., & Çifçi, O. Z. (2021). Birbirinin yerine kullanılan iki farklı kavram: dünyevileşme ve sekülerleşme. *Bilimname*, 2021(44, 44), 279-312. <https://doi.org/10.28949/bilimname.848940>

Esen, B., & Gümüşçü, Ş. (2016). Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*, 37(9), 1581-1606. <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1135732>

Fitzgerald, T. (2000). *The ideology of religious studies*. Oxford University Press.

Garfield, E. (1955). Citation indexes for science: A new dimension for documentation through association of ideas. *Science*, 122, 108-111. <https://doi.org/10.1126/science.122.3159.108>

Garfield, E. (1972). Citation analysis as a tool in journal evaluation. *Science*, 178(4060), 471-479. <https://doi.org/10.1126/science.178.4060.471>

Garfield, E. (1979). Is citation analysis a legitimate evaluation tool? *Scientometrics*, 1(4), 359-375. <https://doi.org/10.1007/BF02019306>

Garfield, E. (1998). From citation indexes to informetrics: Is the tail now wagging the dog? *Libri*, 48(2). <https://doi.org/10.1515/libr.1998.48.2.67>

Gauthier, E. (1998). Bibliometric analysis of scientific and technological research: A user's guide to the methodology. *Science and Technology Redesign Project*. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/88f0006x/88f0006x1998008-eng.pdf?st=D0KmYzfx>

Ghosh, P. (2014). *Max Weber and the Protestant ethic: Twin histories*. Oxford: Oxford University Press.

Godin, B. (2006). On the origins of bibliometrics. *Scientometrics*, 68(1), 109–133. <https://doi.org/10.1007/s11192-006-0086-0>

Göle, N. (1996). *The forbidden modern: Civilization and veiling*. University of Michigan Press.

Göle, N. (1997). *The Forbidden Modern: Civilization and Veiling*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Göle, N. (2000a). *Melez desenler*. Metis Yayınları.

Göle, N. (2000b). Snapshots of Islamic modernities. *Daedalus*, 129(1), 91-117.

Göle, N. (2006). Europe's encounter with islam: What future? *Constellations Journal*, 13(2), 248–262.

Göle, N. (2011a). *Melez desenler: İslam ve modernlik üzerine* (4. basım). Metis.

Göle, N. (2011b). The public visibility of islam and european politics of resentment: The minarets-mosques debate. *Philosophy and Social Criticism*, 37(4), 383–392.

Göle, N. (2016). *Mühendisler ve ideoloji: Öncü devrimcilerden yenilikçi seçkinlere*. Metis Yayınları.

Göle, N. (2017a). *İslam'ın yeni kamusal yüzleri: Bir atölye çalışması*. Metis Yayınları.

Göle, N. (2017b). *Seküler ve dinsel: Aşınan sınırlar*. Metis Yayınları.

Gorski, P. S., & Altınordu, A. (2008). After secularization? *Annual Review of Sociology*, 34, 55-85. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134740>

Gutiérrez-Salcedo, M., Martínez, M. Á., Moral-Munoz, J. A., Herrera-Viedma, E., & Cobo, M. J. (2018). Some bibliometric procedures for analyzing and evaluating research fields. *Applied Intelligence*, 48, 1275–1287. <https://doi.org/10.1007/s10489-017-1105-y>

Gürsoy, M. (2022). A bibliometric analysis of COVID-19 research in sociology. *JASS Studies-The Journal of Academic Social Sciences*, 15(92), 503-528. <https://doi.org/10.29228/JASSS.65031>

Habermas, J. (2006a). *Entre naturalismo y religión*. Paidós.

Habermas, J. (2006b). Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy*, 14(1), 1–25. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0378.2006.00241.x>

Habermas, J. (2008). Notes on post-secular society. *New Perspectives Quarterly*, 25(4), 17-29. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5842.2008.01017.x>

Habermas, J. (2009). *Ay europa*. Trotta.

Hacettepe University Institute of Population Studies. (2019). *2018 Turkey Demographic and Health Survey*. Hacettepe University Institute of Population Studies, T.R. Presidency of Turkey Directorate of Strategy and Budget and TÜBİTAK.

Hadden, J. K. (2002). Sekülerizmden dönüş (A. Köse, Trans.). In A. Köse (Ed.), *Sekülerizm sorgulanıyor* (pp. 123–159). Ufuk Kitapları.

Hale, W., & Özbudun, E. (2010). *Islamism, democracy and liberalism in Turkey: The case of the AKP*. Routledge.

Hanitzsch, T. (2019). Journalism studies still needs to fix Western bias. *Journalism*, 20(1), 214-217. <https://doi.org/10.1177/1464884918807353>

Hassan, M., Islam, M. T., Ahmed, Z., & Sarker, J. I. (2021). Islamic Banking in Bangladesh: A Literature Review and Future Research Agenda. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.

Hassanein, A., & Mostafa, M. M. (2023). Bibliometric network analysis of thirty years of islamic banking and finance scholarly research. *Quality & Quantity*, 57, 1961-1989.

Haustein, S. (2016). Grand challenges in altmetrics: Heterogeneity, data quality and dependencies. *Scientometrics*, 108(1), 413-423. <https://doi.org/10.1007/s11192-016-1910-9>

Heelas, P., & Woodhead, L. (2005). *The spiritual revolution: Why religion is giving way to spirituality*. Blackwell Publishing.

Heelas, P., & Woodhead, L. (2010). *The spiritual revolution: Why religion is giving way to spirituality* (Nachdr.). Blackwell.

Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L., de Rijcke, S., & Rafols, I. (2015). Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, 520(7548), 429-431. <https://doi.org/10.1038/520429a>

Hirsch, J. E. (2005). An index to quantify an individual's scientific research output. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 102(46), 16569-16572. <https://doi.org/10.1073/pnas.0507655102>

Huffman, M. D., Baldrige, A., Bloomfield, G. S., Colantonio, L. D., Prabhakaran, P., Ajay, V. S., et al. (2013). Global cardiovascular research output,

citations, and collaborations: A time trend bibliometric analysis (1999-2008). *PLoS One*, 8(12), 7. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0083440>

Irvine, J., & Martin, B. R. (1985). Basic research in the East and West: A comparison of the scientific performance of high-energy physics accelerators. *Social Studies of Science*, 15(2), 293–341. <https://doi.org/10.1177/030631285015002004>

İstanbul Politikalar Merkezi & Ankara Enstitüsü. (2022). Türkiye'de dindarlık algısı raporu. *Toplumsal Eğilimler Araştırma Serisi*, 3.

Josephson, J. A. (2012). *The invention of religion in Japan*. University of Chicago Press.

Joshi, M. A. (2014). Bibliometric Indicators for Evaluating the Quality of Scientific Publications. *The Journal of Contemporary Dental Practice*, 15(2), 258–262. <https://doi.org/10.5005/jp-journals-10024-1525>

Kessler, M. M. (1963). Bibliographic coupling between scientific papers. *American Documentation*, 14(1), 10-25. <https://doi.org/10.1002/asi.5090140103>

Keyman, E. F. (2010). Assertive secularism in crisis: Modernity, democracy, and Islam in Turkey. In L. E. Cady & E. S. Hurd (Eds.), *Comparative secularisms in a global age* (pp. 143-158). Palgrave Macmillan.

Keyman, E. Fuat & Koyuncu, Berrin (2005). "Globalization, Alternative Modernities and the Political Economy of Turkey". *Review of International Political Economy*, 12(1), 105-128.

Klarin, A. (2024). How to conduct a bibliometric content analysis: Guidelines and contributions of content co-occurrence or co-word literature reviews. *International Journal of Consumer Studies*, 48(2), e13031. <https://doi.org/10.1111/ijcs.13031>

Knott, K. (2005). *The location of religion: A spatial analysis*. Routledge.

Koç, Y., & Topluk, G. (2019). Türkiye Sekülerleşiyor Mu Tartışmasına Sosyo-Politik Bir Katkı: Nilüfer Göle Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 281–295. <https://doi.org/10.11611/yead.623264>

Köbrich, J., & Hoffmann, L. (2023). What do we know about religion and interreligious peace? A review of the quantitative literature. *Politics and Religion*, 16(4), 758-785. <https://doi.org/10.1017/S1755048323000135>

KONDA Araştırma ve Danışmanlık. (2018). Hayat tarzları araştırması 2008-2018. KONDA. <https://konda.com.tr>

KONDA Araştırma ve Danışmanlık. (2024). *Türkiye'de dindarlık eğilimleri: 2008-2024 karşılaştırmalı analizi*. İstanbul: KONDA.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık. (t.y.). *Türkiye gençliği araştırması*. İstanbul Kültür Üniversitesi ile işbirliği. <https://konda.com.tr/rapor/94/turkiye-gencligi-arastirmasi>

Köse, A. (2014). *Kutsalın Dönüşü: 21. Yüzyılda dinin geleceği*. İstanbul, Timaş Yayınları.

Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramlarş Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası. *İslam Araştırmaları Dergisi*(13), 109-128.

Kumar, R. (2025). Bibliometric Analysis: Comprehensive Insights into Tools, Techniques, Applications, and Solutions for Research Excellence. *Spectrum of Engineering and Management Sciences*, 3(1), 45–62. <https://doi.org/10.31181/sems31202535k>

Kuru, A. T. (2009). *Secularism and state policies toward religion: The United States, France, and Turkey*. Cambridge University Press.

Kuru, A. T., & Stepan, A. (Eds.). (2012). *Democracy, Islam, and secularism in Turkey*. Columbia University Press.

Kutay, M. T. (2020). Sekülerleşme ve Sekülerizasyon Kavramlarının Birbirinden Ayırıştırılması Kavramların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Dönüşümü. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2, 2), 180–192. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ysbed/issue/59249/788264>

Lauri, P. (1998). *Conception et gestion d'une cellule de veille technologique. Méthodologie et matérialisation d'un système d'information* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Lee, H., & Shin, J. (2014). Measuring journal performance for multidisciplinary research: An efficiency perspective. *Journal of Informetrics*, 8(1), 77–88. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2013.10.004>

Legal Information Institute. (2016). First amendment. https://www.law.cornell.edu/wex/first_amendment

Lewis, B. (1961). *The emergence of modern Turkey*. Oxford University Press.

Liège, C. (2003). *Conception et mise en place d'Outils de traitement de l'Information scientifique dans le cadre d'une veille sécurité alimentaire* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Lin, W. Y. C. (2012). Research status and characteristics of library and information science in Taiwan: A bibliometric analysis. *Scientometrics*, 92(1), 7–21. <https://doi.org/10.1007/s11192-012-0725-6>

Linnenluecke, M. K., Marrone, M., & Singh, A. K. (2020). Conducting systematic literature reviews and bibliometric analyses. *Australian Journal of Management*, 45(2), 175-194. <https://doi.org/10.1177/0312896219877678>

Liu, X., Zhan, F. B., Hong, S., Niu, B., & Liu, Y. (2012). A bibliometric study of earthquake research: 1900-2010. *Scientometrics*, 92(3), 747–765. <https://doi.org/10.1007/s11192-011-0599-z>

Liu, Y., Chen, X., & Wang, Z. (2024). The interplay of religion and the visual arts: A bibliometric network analysis (1991–2023). *Religions*, 15(4), 481. <https://doi.org/10.3390/rel15040481>

Lotka, A. J. (1926). The frequency distribution of scientific productivity. *Journal of the Washington Academy of Sciences*, 16(12), 317–323.

Lucchetti, G., & Lucchetti, A. L. (2014). Spirituality, religion, and health: Over the last 15 years of field research (1999-2013). *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 48(3), 199-215. <https://doi.org/10.2190/PM.48.3.e>

Luckmann, T. (2023). *The invisible religion: The problem of religion in modern society* (T. Kaden & B. Schnettler, Eds.). Routledge, Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781003257875>

Lynch, G. (2007). *The new spirituality: An introduction to progressive belief in the twenty-first century*. I.B. Tauris.

MacRoberts, M. H., & MacRoberts, B. R. (1989). Problems of citation analysis: A critical review. *Journal of the American Society for Information Science*, 40(5), 342-349. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(198909\)40:5<342::AID-ASI7>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(198909)40:5<342::AID-ASI7>3.0.CO;2-U)

Mardin, Ş. (1983). Religion and politics in modern Turkey. In J. P. Piscatori (Ed.), *Islam in the political process* (pp. 138-159). Cambridge University Press.

Mardin, Şerif (2006). *Religion, Society, and Modernity in Turkey*. Syracuse: Syracuse University Press.

Marshakova, I. V. (1973). System of document connections based on references. *Nauchno-Tekhnicheskaya Informatsiya Seriya 2-Informatsionnye Protsessy*, 6(2), 3-8.

Marshakova-Shaikovich, I. (2005). Bibliometric maps of field of science. *Information Processing and Management*, 41(6), 1534–1547. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2005.03.027>

Martin, D. (1978). *A general theory of secularization*. Harper & Row.

Martin, D. (1990). *Tongues of fire: The explosion of Protestantism in Latin America*. Blackwell.

Marx, K. (1844). A contribution to the critique of Hegel's philosophy of right: Introduction. *Deutsch-Französische Jahrbücher*, February 7 & 10.

Marx, K. (1844). Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung. In *Marx-Engels-Werke (MEW)* (Vol. 1, pp. 378–391). Dietz.

Marzi, G., Ciampi, F., Dezi, L., & Napolitano, G. (2025). Guidelines for bibliometric-systematic literature reviews: 10 steps to combine analysis, synthesis and theory development. *International Journal of Management Reviews*, 27(1), 134-161. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12381>

McBurney, M. K., & Novak, P. L. (2002). What is bibliometrics and why should you care? *Proceedings. IEEE International Professional Communication Conference*, 108–114. <https://doi.org/10.1109/IPCC.2002.1049094>

McCutcheon, R. T. (2014). Bibliometrics and the study of religion. *Religion*, 44(2), 193-219.

McKinnon, A. M. (2005). Reading 'opium of the people': Expression, protest and the dialectics of religion. *Critical Sociology*, 31(1-2), 15-38.

McLeod, H. (2000). *Secularisation in Western Europe, 1848-1914*. Macmillan Press.

Mert, N. (1994). *Laiklik tartışmasına kavramsal bir bakış*. Bağlam Yayınları.

Moghadam, A. (2003). *A global resurgence of religion?* (3). Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University.

Mukherjee, D., Donthu, N., Guesalaga, R., & Stumpf, A. (2022). How to design bibliometric research: An overview and a framework proposal. *Review of Managerial Science*, 18(11), 3333-3361. <https://doi.org/10.1007/s11846-024-00738-0>

Müller, T. (2020). Secularisation theory and its discontents: Recapturing decolonial and gendered narratives. Debate on Jörg Stolz's article on Secularization theories in the 21st century: ideas, evidence, and problems. *Social Compass*, 67(2), 315-331. <https://doi.org/10.1177/0037768620917328>

Navaro-Yashin, Y. (2002). *Faces of the state: Secularism and public life in Turkey*. Princeton University Press.

Nederhof, A. J. (2006). Bibliometric monitoring of research performance in the social sciences and the humanities: A review. *Scientometrics*, 66(1), 81-100.

Nikolić, S. V., et al. (2023). A bibliometric analysis of cultural heritage research in the humanities: The Web of Science as a tool of knowledge management. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 84.

Ninkov, A., Frank, J. R., & Maggio, L. A. (2022). Bibliometrics: Methods for studying academic publishing. *Perspectives on Medical Education*, 11(3), 173–176. <https://doi.org/10.1007/s40037-021-00695-4>

Nirwana, A. N., Mahmudhassan, Muthoifin, Waston, & Hidayat, S. (2024). Research trends in Quranic and Biblical studies: A bibliometric analysis of Islamic and Christian scholarship (2019-2024). *Revista Iberoamericana de Psicología del Ejercicio y el Deporte*, 19(3), 343-349

Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye'de inanç ve dindarlık*. İstanbul: Mahya Yayıncılık.

Nişancı, Z. (2024). Din sosyolojisi açısından "Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık" araştırmasında karşılaşılan eksiklik ve problemler. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 4(7), 255-280.

Nivol, W. (1993). *Système de surveillance systématique pour le management stratégique de l'entreprise. Le traitement de l'information brevet, de l'information documentaire à l'information stratégique* [PhD thesis]. University of Aix-Marseille III.

Norris, P., & Inglehart, R. (2004). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide* (p. 7). Cambridge University Press.

Öğüt Marangoz, A., & Uluç, N. (2021). Sekülerizm'in Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Gelişimi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2, 2), 335–345. <https://doi.org/10.47948/efad.1022631>

Oruç, G. (2021). Nilüfer Göle- SEKÜLER VE DİNSEL: AŞINAN SINIRLAR. *Anasay*, 15, 167–181. <https://doi.org/10.33404/anasay.856277>

Özay, M. (2007). *Sekülerleşme ve din*. İz Yayıncılık.

Özbudun, E. (2014). AKP at the crossroads: Erdoğan's majoritarian drift. *South European Society and Politics*, 19(2), 155-167. <https://doi.org/10.1080/13608746.2014.920571>

Passas, I. (2024). Bibliometric Analysis: The Main Steps. *Encyclopedia*, 4(2), 1014–1025. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia4020065>

Perfetti, C. A. (1998). The limits of co-occurrence: Tools and theories in language research. *Discourse Processes*, 25(2), 363–377.

Pickering, W. S. F. (1984). *Durkheim's sociology of religion: Themes and theories*. London: Routledge and Kegan Paul.

Piwowar, H., & Priem, J. (2013). The power of altmetrics on a CV. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology*, 39(4), 10-13. <https://doi.org/10.1002/bult.2013.1720390405>

Pranckutė, R. (2021). Web of science (WoS) and scopus: The titans of bibliographic information in today's academic world. *Publications*, 9(1), 12. <https://doi.org/10.3390/publications9010012>

Price, D. J. de S. (1963). *Little science, big science*. Columbia University Press.

Price, D. J. de S. (1976). A general theory of bibliometric and other cumulative advantage processes. *Journal of the American Society for Information Science*, 27(5), 292-306. <https://doi.org/10.1002/asi.4630270505>

Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348–349.

Remond, R. (1999). *Religion and society in modern europe* (p. 187). Blackwell Publishers.

Riis, O. (2006). Modern toplumda din araştırmaları alanındaki son gelişmeler (B. Solmaz & İ. Çapçioğlu, Trans.). In B. Solmaz & İ. Çapçioğlu (Eds.), *Din sosyolojisi* (pp. 191–214). Çizgi Kitabevi Yayınları.

Rocha, Raysa & Fry, Louis. (2022). Mapping the Research on Spirituality and Culture: A Bibliometric Analysis. *Journal of Management Spirituality & Religion*. 20. 1-40. 10.51327/PUOF7514

Roldán Gómez, I. (2017). Lo postsecular. Un concepto normativo. *Política y Sociedad*, 54(3, 3), 847–863. <https://doi.org/10.5209/POSO.54589>

Romaní, F., Huamaní, C., & González-Alcaide, G. (2011). Estudios bibliométricos como línea de investigación en las ciencias biomédicas: Una aproximación para el pregrado. *Ciencia e Investigación Médica Estudiantil Latinoamericana*, 16(1), 52–62.

Roof, W. C. (2001). *Spiritual Marketplace: Baby Boomers and the Remaking of American Religion*. Princeton University Press.

Rostaing, H. (2003). Basic principles of bibliometrics. Application to Research Development. *The Competitive Intelligence and Industrial Vision in the 21st Century*. <https://hal.science/hal-01579923>

Rousseau, R. (2014). Library science: Forgotten founder of bibliometrics. *Nature*, 510, 218. <https://doi.org/10.1038/510218e>

Rousseau, R. (2021). Naukometriya, nalimov and mul'chenko. *COLLNET Journal of Scientometrics and Information Management*, 15, 213–224. <https://doi.org/10.1080/09737766.2021.1943042>

Salvatore, A. (2007). *The Public Sphere*. Palgrave Macmillan US. <https://doi.org/10.1057/9780230604957>

Schnabel, L. (2022). Gender, sexuality, and religion: A critical integrative review and agenda for future research. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 61(1), 100-135. <https://doi.org/10.1111/jssr.12781>

Schnabel, L., & Bock, S. (2017). The persistent and exceptional intensity of American religion: A response to recent research. *Sociological Science*, 4, 686-700. <https://doi.org/10.15195/v4.a28>

Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics and Librametrics: An Overview. *Libri*, 42(2). <https://doi.org/10.1515/libr.1992.42.2.75>

Sisti, L. G., Buonsenso, D., Moscato, U., Costanzo, G., & Malorni, W. (2023). The Role of Religions in the COVID-19 Pandemic: A Narrative Review. *International journal of environmental research and public health*, 20(3), 1691. <https://doi.org/10.3390/ijerph20031691>

Şenel, E. (2018). Health and religions: A bibliometric analysis of health literature related to Abrahamic religions between 1975 and 2017. *Journal of Religion and Health*, 57(5), 1996-2012. <https://doi.org/10.1007/s10943-018-0665-4>

Şenel, E., & Demir, E. (2018). Bibliometric and scientometric analysis of the articles published in the Journal of Religion and Health between 1975 and 2016. *Journal of Religion and Health*, 57(4), 1473-1482. <https://doi.org/10.1007/s10943-017-0539-1>

Shook, J. (2020). The Meaning of "Secular" as a Scientific Concept. *Secularism and Nonreligion*, 9(0, 0). <https://doi.org/10.5334/snr.124>

Sievert, L. L. (2006). *Menopause: A biocultural perspective* (p. 101). Rutgers University Press.

Simmel, G. (1959). *Sociology of religion*. New York: Philosophical Library.

Skopec, M., Issa, H., Harris, M., & Pericàs, J. M. (2020). The role of geographic bias in knowledge diffusion: A systematic review and narrative synthesis. *Research Integrity and Peer Review*, 5(1), 2. <https://doi.org/10.1186/s41073-019-0088-0>

Small, H. (1973). Co-citation in the scientific literature: A new measure of the relationship between two documents. *Journal of the American Society for Information Science*, 24(4), 265–269. <https://doi.org/10.1002/asi.4630240406>

Small, H. (1999). Visualizing science by citation mapping. *Journal of the American Society for Information Science*, 50(9), 799-813. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(1999\)50:9<799::AID-ASI9>3.0.CO;2-G](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(1999)50:9<799::AID-ASI9>3.0.CO;2-G)

Song, Y., & Zhao, T. (2013). A bibliometric analysis of global forest ecology research during 2002–2011. *SpringerPlus*, 2(1), 1–9. <https://doi.org/10.1186/2193-1801-2-204>

Stackhouse, J. G., Jr. (2011). Religious diversity, secularization, and postmodernity. In C. Meister (Ed.), *The oxford handbook of religious diversity* (pp. 239–249). Oxford University Press.

Stark, R., & Finke, R. (2000). *Acts of faith: Explaining the human side of religion* (p. 79). University of California Press.

Stolz, J. (2020). Secularization theories in the twenty-first century: Ideas, evidence, and problems. Presidential address. *Social Compass*, 67(2), 282-308. <https://doi.org/10.1177/0037768620917320>

Sugimoto, C. R., Larivière, V., Ni, C., Gingras, Y., & Cronin, B. (2013). Global gender disparities in science. *Nature*, 504(7479), 211-213. <https://doi.org/10.1038/504211a>

Swatos, W. H., & Christiano, K. J. (2002). Sekülerleşme teorisi: Bir kavramın serüveni (A. Köse, Trans.). In A. Köse (Ed.), *Sekülerizm sorgulanıyor* (pp. 95–121). Ufuk Kitapları.

Taqwa Sihidi, I., Roziqin, A., Dwi Cahyani, T., Karinda, K., Firdaus, M., & Baharuddin, T. (2025). Research theme mapping and future directions on corruption and religion: A bibliometric analysis. *Frontiers in Sociology*, 10, Article 1502700. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1502700>

Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Belknap Press of Harvard University Press.

Tennant, J. P. (2020). Web of Science and Scopus are not global databases of knowledge. *European Science Editing*, 46, e51987. <https://doi.org/10.3897/ese.2020.e51987>

Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig: Fues's Verlag.

Toprak, B. (1981). *Islam and political development in Turkey*. E. J. Brill.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Seküler. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. <https://sozluk.gov.tr/?ara=sek%C3%BCler>

van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>

van Eck, N. J., & Waltman, L. (2014). Visualizing bibliometric networks. In Y. Ding, R. Rousseau, & D. Wolfram (Eds.), *Measuring scholarly impact: Methods and practice* (pp. 285-320). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10377-8_13

van Raan, A. F. J. (2005). Fatal attraction: Conceptual and methodological problems in the ranking of universities by bibliometric methods. *Scientometrics*, 62(1), 133-143. <https://doi.org/10.1007/s11192-005-0008-6>

Voas, D., & Chaves, M. (2016). Is the United States a counterexample to the secularization thesis? *American Journal of Sociology*, 121(5), 1517-1556. <https://doi.org/10.1086/684202>

Wallin, J. A. (2005). Bibliometric methods: Pitfalls and possibilities. *Basic and Clinical Pharmacology and Toxicology*, 97(5), 261–275. https://doi.org/10.1111/j.1742-7843.2005.pto_139.x

Waltman, L. (2016). A review of the literature on citation impact indicators. *Journal of Informetrics*, 10(2), 365-391. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2016.02.007>

Waltman, L., & Noyons, E. (2018). Bibliometrics for research management and research evaluation: A brief introduction. Centre for Science and Technology Studies (CWTS). <https://www.cwts.nl/bibliometrics-for-research-management-and-research-evaluation>

Warner, M., VanAntwerpen, J., & Calhoun, C. (Eds.). (2010). *Varieties of secularism in a secular age*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Weber, M. (1904). Die protestantische Ethik und der "Geist" des Kapitalismus. I. Das Problem. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 20(1), 1-54.

Weber, M. (1905). Die protestantische Ethik und der "Geist" des Kapitalismus. II. Die Berufsidee des asketischen Protestantismus. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 21(1), 1-110.

Weber, M. (1950). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism* (T. Parsons, Trans.; 3rd ed.). New York: Charles Scribner's Sons

White, H. D., & Griffith, B. C. (1981). Author cocitation: A literature measure of intellectual structure. *Journal of the American Society for Information Science*, 32(3), 163-171. <https://doi.org/10.1002/asi.4630320302>

White, H. D., & McCain, K. W. (1998). Visualizing a discipline: An author cocitation analysis of information science, 1972-1995. *Journal of the American Society for Information Science*, 49(4), 327-355. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(19980401\)49:4<327::AID-ASI4>3.0.CO;2-4](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(19980401)49:4<327::AID-ASI4>3.0.CO;2-4)

Wildman, W. J. (2021). The academic study of religion in bibliometric perspective. *Bulletin for the Study of Religion*, 50(3), 88-98. <https://doi.org/10.1558/bsor.21127>

Wilson, B. R. (1982). *Religion in sociological perspective* (p. 149). Oxford University Press.

Wilson, B. R. (2015). Sekülerleşme (A. Bayer, Trans.). In M. A. Kirman & İ. Çapcıoğlu (Eds.), *Sekülerleşme: Klasik ve çağdaş yaklaşımlar* (pp. 9-24). Otto Yayınları.

Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme (B. Duru & A. Alkan, Trans.). In B. Duru & A. Alkan (Eds.), In *20. Yüzyıl kenti* (pp. 76-106). İmge Yayınları.

Wohlrab-Sahr, M., & Burchardt, M. (2012). Multiple secularities: Toward a cultural sociology of secular modernities. *Comparative Sociology*, 11(6), 875-909. <https://doi.org/10.1163/15691330-12341249>

Xu, S., Anderson, C. B., & Lew, C. (2023). Minding the gap: Bibliometric equity in theology and religious studies. *Information Services & Use*, 43(2), 169-185. <https://doi.org/10.3233/ISU-230211>

Yamane, D. (1997). Secularization on trial: In defense of a neosecularization paradigm. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(1), 109-122.

Yang, F. (2012). *Religion in China: Survival and revival under Communist rule*. Oxford University Press.

Yavuz, M. H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. Oxford University Press.

Yavuz, M. H. (2009). *Secularism and Muslim democracy in Turkey*. Cambridge University Press.

Yıldırım, M. (2023). Türk Modernleşmesi: Ulema-Aydın-İlahiyatçı Ekseninde Dinî Otoritenin Dönüşümü. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 1–28. <https://doi.org/10.33420/marife.1249091>

Zhang, B. (2024). Research progress and intellectual structure of design for digital equity (DDE): A bibliometric analysis based on citespace. *Humanit Soc Sci Commun* 11, 1019. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03552-x>

Zhang, M., Rahman, A., & Hassan, N. (2025). Understanding the integration of deep learning and artificial intelligence in Quranic education and research through bibliometric analysis. *Educational Process International Journal*, 14(1), e2025012. <https://doi.org/10.22521/edupij.2025.14.12>

Zhao, R., Li, D., Wei, M., & Li, X. (2022). The contents and methods of knowledge network from the perspective of bibliometrics. *Technology Analysis & Strategic Management*, 34(3), 245–257. <https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1894329>

Zhao, X., Nan, D., Chen, C., Zhang, S., Che, S., & Kim, J. H. (2023). Bibliometric study on environmental, social, and governance research using CiteSpace. *Frontiers in Environmental Science*, *10*, 1087493. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.1087493>

Zhuang, Y. H., Liu, X. J., Nguyen, T., He, Q. Q., & Hong, S. (2013). Global remote sensing research trends during 1991-2010: A bibliometric analysis. *Scientometrics*, *96*(1), 203–219. <https://doi.org/10.1007/s11192-012-0918-z>

Zibareva, I., Vedyagin, A., & Bukhtiyarov, V. (2014). Nanocatalysis: A bibliometric analysis. *Kinetics and Catalysis*, *55*(1), 1–11. <https://doi.org/10.1134/S0023158414010194>

Zipf, G. K. (1949). *Human behavior and the principle of least effort: An introduction to human ecology*. Addison-Wesley Press.

Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, *18*(3), 429–472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>

EKLER**EK-1: Web of Science (WoS) Sorgu Kodu**

(TI=(secular) OR AK=(secular)) AND ((DT==("ARTICLE" OR "BOOK REVIEW" OR "BOOK CHAPTER" OR "PROCEEDINGS PAPER" OR "REVIEW" OR "BOOK")) NOT (TASCA==("GEOCHEMISTRY GEOPHYSICS" OR "ASTRONOMY ASTROPHYSICS" OR "PUBLIC ENVIRONMENTAL OCCUPATIONAL HEALTH" OR "GEOCHEMISTRY GEOPHYSICS" OR "ASTRONOMY ASTROPHYSICS" OR "PUBLIC ENVIRONMENTAL OCCUPATIONAL HEALTH" OR "ANTHROPOLOGY" OR "GEOSCIENCES MULTIDISCIPLINARY" OR "ENDOCRINOLOGY METABOLISM" OR "EDUCATION EDUCATIONAL RESEARCH" OR "ECONOMICS" OR "MUSIC" OR "AREA STUDIES" OR "MEDIEVAL RENAISSANCE STUDIES" OR "BIOLOGY" OR "PEDIATRICS" OR "MEDICINE GENERAL INTERNAL" OR "METEOROLOGY ATMOSPHERIC SCIENCES" OR "MULTIDISCIPLINARY SCIENCES" OR "NUTRITION DIETETICS" OR "LANGUAGE LINGUISTICS" OR "INTERNATIONAL RELATIONS" OR "EVOLUTIONARY BIOLOGY" OR "CARDIAC CARDIOVASCULAR SYSTEMS" OR "LITERARY THEORY CRITICISM" OR "PERIPHERAL VASCULAR DISEASE" OR "PSYCHIATRY" OR "ETHICS" OR "ENVIRONMENTAL SCIENCES" OR "MECHANICS" OR "CLINICAL NEUROLOGY" OR "PHYSICS MULTIDISCIPLINARY" OR "ART" OR "LITERARY REVIEWS" OR "SOCIAL SCIENCES BIOMEDICAL" OR "LITERATURE ROMANCE" OR "OBSTETRICS GYNECOLOGY" OR "MATHEMATICS INTERDISCIPLINARY APPLICATIONS" OR "ARCHAEOLOGY" OR "GEOGRAPHY PHYSICAL" OR "SPORT SCIENCES" OR "WOMEN S STUDIES" OR "ETHNIC STUDIES" OR "HISTORY PHILOSOPHY OF SCIENCE" OR "MATHEMATICS APPLIED" OR "ONCOLOGY" OR "GENETICS HEREDITY" OR "INFECTIOUS DISEASES" OR "PHYSICS ATOMIC MOLECULAR CHEMICAL" OR "GEOLOGY" OR "COMMUNICATION" OR "LITERATURE GERMAN DUTCH SCANDINAVIAN" OR "DEMOGRAPHY" OR "GEOGRAPHY" OR "CLASSICS" OR "PSYCHOLOGY CLINICAL" OR "RHEUMATOLOGY" OR "ARCHITECTURE" OR "INFORMATION SCIENCE LIBRARY SCIENCE" OR "NEUROSCIENCES" OR "THEATER" OR "GERIATRICS GERONTOLOGY" OR "BUSINESS F

INANCE" OR "LITERATURE BRITISH ISLES" OR "PSYCHOLOGY DEVELOPMENTAL" OR "BUSINESS" OR "GERONTOLOGY" OR "HEALTH CARE SCIENCES SERVICES" OR "FOLKLORE" OR "MEDICAL ETHICS" OR "PHYSICS PARTICLES FIELDS" OR "PSYCHOLOGY" OR "MATERIALS SCIENCE MULTIDISCIPLINARY" OR "GASTROENTEROLOGY HEPATOLOGY" OR "NUCLEAR SCIENCE TECHNOLOGY" OR "ENVIRONMENTAL STUDIES" OR "HOSPITALITY LEISURE SPORT TOURISM" OR "MEDICINE RESEARCH EXPERIMENTAL" OR "DENTISTRY ORAL SURGERY MEDICINE" OR "DEVELOPMENT STUDIES" OR "REGIONAL URBAN PLANNING" OR "SPECTROSCOPY" OR "CHEMISTRY PHYSICAL" OR "ENGINEERING AEROSPACE" OR "PHYSICS MATHEMATICAL" OR "UROLOGY NEPHROLOGY" OR "SOCIAL WORK" OR "OCEANOGRAPHY" OR "HEALTH POLICY SERVICES" OR "MICROBIOLOGY" OR "SURGERY" OR "MINERALOGY" OR "BIOCHEMISTRY MOLECULAR BIOLOGY" OR "CHEMISTRY ANALYTICAL" OR "PSYCHOLOGY SOCIAL" OR "IMMUNOLOGY" OR "LITERATURE AMERICAN" OR "PALEONTOLOGY" OR "RESPIRATORY SYSTEM" OR "CELL BIOLOGY" OR "LINGUISTICS" OR "PSYCHOLOGY APPLIED" OR "PUBLIC ADMINISTRATION" OR "URBAN STUDIES" OR "MANAGEMENT" OR "WATER RESOURCES" OR "CHEMISTRY INORGANIC NUCLEAR" OR "MATHEMATICS" OR "REPRODUCTIVE BIOLOGY" OR "ACOUSTICS" OR "POETRY" OR "MEDICINE LEGAL" OR "ORTHOPEDICS" OR "PHYSICS APPLIED" OR "RADIOLOGY NUCLEAR MEDICINE MEDICAL IMAGING" OR "CHEMISTRY MULTIDISCIPLINARY" OR "LITERATURE SLAVIC" OR "PHARMACOLOGY PHARMACY" OR "REMOTE SENSING" OR "OPTICS" OR "FILM RADIO TELEVISION" OR "SUBSTANCE ABUSE" OR "ENGINEERING MULTIDISCIPLINARY" OR "INSTRUMENTS INSTRUMENTATION" OR "ENGINEERING ELECTRICAL ELECTRONIC" OR "FAMILY STUDIES" OR "PHYSICS FLUIDS PLASMAS" OR "CRIMINOLOGY PENOLOGY" OR "ENGINEERING MECHANICAL" OR "PHYSICS CONDENSED MATTER" OR "BEHAVIORAL SCIENCES" OR "ECOLOGY" OR "TRANSPLANTATION" OR "TROPICAL MEDICINE" OR "CRITICAL CARE MEDICINE" OR "LITERATURE AFRICAN AUSTRALIAN CANADIAN" OR "NURSING" OR "SOCIAL SCIENCES MATHEMATICAL METHODS" OR "ANDROLOGY" OR "PHYSICS NU

CLEAR" OR "PHYSIOLOGY" OR "TOXICOLOGY" OR "EDUCATION SCIENTIFIC DISCIPLINES" OR "ERGONOMICS" OR "INDUSTRIAL RELATIONS LABOR" OR "QUANTUM SCIENCE TECHNOLOGY" OR "ANATOMY MORPHOLOGY" OR "BIOCHEMICAL RESEARCH METHODS" OR "COMPUTER SCIENCE INTERDISCIPLINARY APPLICATIONS" OR "DEVELOPMENTAL BIOLOGY" OR "ENGINEERING INDUSTRIAL" OR "FOOD SCIENCE TECHNOLOGY" OR "PSYCHOLOGY EDUCATIONAL" OR "REHABILITATION" OR "ZOOLOGY" OR "HEMATOLOGY" OR "MARINE FRESHWATER BIOLOGY" OR "MINING MINERAL PROCESSING" OR "PSYCHOLOGY PSYCHOANALYSIS" OR "ENGINEERING CIVIL" OR "MATERIALS SCIENCE CHARACTERIZATION TESTING" OR "PATHOLOGY" OR "PRIMARY HEALTH CARE" OR "PSYCHOLOGY EXPERIMENTAL" OR "DANCE" OR "DERMATOLOGY" OR "EDUCATION SPECIAL" OR "ENGINEERING ENVIRONMENTAL" OR "IMAGING SCIENCE PHOTOGRAPHIC TECHNOLOGY" OR "OPHTHALMOLOGY" OR "PLANT SCIENCES" OR "BIOPHYSICS" OR "COMPUTER SCIENCE THEORY METHODS" OR "FORESTRY" OR "MATERIALS SCIENCE COMPOSITES" OR "MEDICAL INFORMATICS" OR "PARASITOLOGY" OR "PSYCHOLOGY BIOLOGICAL" OR "STATISTICS PROBABILITY" OR "VIROLOGY" OR "ENERGY FUELS" OR "GREEN SUSTAINABLE SCIENCE TECHNOLOGY" OR "INTEGRATIVE COMPLEMENTARY MEDICINE" OR "LIMNOLOGY" OR "THERMODYNAMICS" OR "TRANSPORTATION" OR "VETERINARY SCIENCES" OR "AGRONOMY" OR "COMPUTER SCIENCE ARTIFICIAL INTELLIGENCE" OR "PSYCHOLOGY MULTIDISCIPLINARY") OR TASCA==("ENGINEERING BIOMEDICAL" OR "FISHERIES" OR "AGRICULTURAL ENGINEERING" OR "AGRICULTURE MULTIDISCIPLINARY" OR "AUTOMATION CONTROL SYSTEMS" OR "CELL TISSUE ENGINEERING" OR "ENGINEERING CHEMICAL" OR "ENGINEERING GEOLOGICAL" OR "SOIL SCIENCE") OR SO==("SECULAR BODIES AFFECTS AND EMOTIONS EUROPEAN CONFIGURATIONS") OR TMSO==("1.155 Medical Ethics" OR "6.223 Hospitality, Leisure, Sport & Tourism" OR "1.7 Neuroscanning" OR "1.112 Palliative Care" OR "6.153 Climate Change" OR "1.128 Fertility, Endometriosis & Hysterectomy" OR "1.136 Autism & Development Disorders" OR "1.156 Healthcare Policy" OR "1.49 Dentistry & Oral Medicine" OR "1.72 Obstetrics & Gynecol

ogy" OR "10.325 Translational Studies" OR "4.48 Knowledge Engineering & Representation" OR "6.10 Economics" OR "6.263 Agricultural Policy" OR "8.8 Geochemistry, Geophysics & Geology" OR "1.102 Stem Cell Research" OR "1.119 Breast Cancer Scanning" OR "1.142 Urology" OR "1.157 Organ Donation & Transplantation" OR "1.164 Endocrinology & Metabolism" OR "1.172 Sports Science" OR "1.179 Oncology" OR "1.189 Genome Studies" OR "1.218 Autonomic Regulation" OR "1.26 Diabetes" OR "1.273 Health Literacy & Telemedicine" OR "1.313 History of Medicine" OR "1.44 Nutrition & Dietetics" OR "1.52 Neurodegenerative Diseases" OR "1.6 Immunology" OR "1.66 HIV" OR "1.81 Reproductive Biology" OR "1.94 Cardiac Arrhythmia" OR "2.1 Synthesis" OR "2.244 Chemometrics" OR "2.59 Pigments, Sensors & Probes" OR "3.2 Marine Biology" OR "3.275 Crop Protection" OR "3.32 Entomology" OR "4.47 Software Engineering" OR "4.58 Wireless Technology" OR "5.191 Space Sciences" OR "5.214 Statistical Mechanics" OR "5.56 Quantum Mechanics" OR "6.115 Sustainability Science" OR "6.314 Homelessness & Human Trafficking" OR "7.272 Electrical - Solder & Connections" OR "7.301 Shape Memory Alloys" OR "8.283 Archaeometry" OR "8.93 Archaeology") OR TMSO=="6.146 Anthropology"))

EK-2: Scopus Sorgu Kodu

((TITLE (secular) OR KEY (secular))) AND NOT ((TITLE (“secular trend”) OR KEY (“secular trend”) OR TITLE (“secular trends”) OR KEY (“secular trends”) OR TITLE (“secular change”) OR KEY (“secular change”) OR TITLE (“secular changes”) OR KEY (“secular changes”) OR TITLE-ABS-KEY (health) OR TITLE-ABS-KEY (body) OR TITLE-ABS-KEY (anthropology) OR TITLE (adolescent) OR KEY (adolescent))) AND (LIMIT-TO (SUBJAREA , “ARTS”) OR LIMIT-TO (SUBJAREA , “SOCI”) OR LIMIT-TO (SUBJAREA , “PSYC”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “MEDI”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “EART”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “ENGI”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “NURS”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “AGRI”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “MATH”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “HEAL”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “ENVI”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “ECON”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “BUSI”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “BIOC”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “COMP”)

) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “PHYS”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “NEUR”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “CHEM”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “ENER”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “DECI”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “MATE”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “VETE”) OR EXCLUDE (SUBJAREA , “MULT”)) AND (LIMIT-TO (DOCTYPE , “ar”) OR LIMIT-TO (DOCTYPE , “ch”) OR LIMIT-TO (DOCTYPE , “re”) OR LIMIT-TO (DOCTYPE , “bk”) OR LIMIT-TO (DOCTYPE , “cp”)) AND (EXCLUDE (EXACTSRCTITLE , “Intelligence”)) AND (EXCLUDE (EXACTKEYWORD , “Secular Variation”) OR EXCLUDE (EXACTKEYWORD , “Bioethics”))

EK-3: Dergipark veri setinden çıkarılan ilgisiz kayıtlar

1. **Secular Changes in Turkish Children**
Yazar: Ertan Yesari HASTÜRK
2. **The Determination of Anthropometric Values of Workers who Work by Sitting between The Ages 25 and 55**
Yazarlar: Ertan Yesari HASTÜRK, Timur GÜLTEKİN
3. **Secular Changes in Height and Leg Length among Turkish Children during the Last Century**
Yazar: Başak KOCA ÖZER
4. **İnsanda Boy Uzunluğunun Evrimi ve Ergonomik Açıdan Önemi**
Yazarlar: İzzet DUYAR, Barış ÖZENER
5. **1960’lardan Günümüze İç Anadolu Bölgesinde Menarş Yaşında Görülen Değişim**
Yazarlar: Duygu Hilal AKCA YEDİDAĞ, Başak KOCA ÖZER
6. **Height and Weight Values of 10-17 Years Old Children from Higher Socioeconomic Class in Ankara**
Yazarlar: Yener BEKTAŞ, Galip AKIN
7. **Secular changes in body weight and stature of male adolescent laborers**
Yazarlar: İzzet DUYAR, Ali Rıza CAN, Derya ATAMTÜRK
8. **Growth studies in Turkey (1917–2007): an anthropological perspective**
Yazar: İzzet DUYAR
9. **Seküler Stagnasyon Bağlamında Gelişmiş Ülkelerdeki Ekonomik Büyümenin Türkiye Ekonomisine Etkisi**
Yazar: Hasan Önder SARIDOĞAN

10. **Kalıcı Durgunluktan Finansal Döngüye: Küresel Kısıtlar ve TCMB'nin Politika Açmazları**
Yazar: Metin ÖZDEMİR
11. **Secular sea level variations along the Turkish coasts**
Yazarlar: Bedri Alpar, Hüseyin Yüce, Ertugrul Dogan
12. **Orta Anadolu Arkeomağnetik Örnekleri İle Yermagnetik Alanının Seküler Değişiminin İncelenmesi**
Yazarlar: Nurdan SAYIN, Naci ORBAY
13. **Milli Parklarda Uzun Devreli Gelişme Planı Hazırlanması Yöntem ve Teknikleri**
Yazarlar: Mehmet TUNÇER, Simge ÖZDAL OKTAY

EK-4: Scopus ve Web of Science Birleştirilmiş Verisinde Referans Standardizasyon İşlemleri

1. TAYLOR, Charles - A Secular Age (2007)

Standardize edilen form: TAYLOR C., A SECULAR AGE, (2007)

Birleştirilen varyasyonlar:

- TAYLOR C., 2007, SECULAR AGE
- ANONYMOUS, 2007, SECULAR AGE
- TAYLOR C.A., SECULAR AGE, (2007)
- TAYLOR CHARLES, A SECULAR AGE, (2007)
- TAYLOR C., 2007, THE SECULAR AGE
- TAYLOR CHARLES, 2007, SECULAR AGE, P3
- TAYLOR C., THE SECULAR AGE, (2007)
- TAYLOR C., A SECULAR AGE., (2007)
- TAYLOR CH., A SECULAR AGE, (2007)
- TAYLOR CHARLES, 2007, SECULAR AGE

2. CASANOVA, José - Public Religions in the Modern World (1994)

Standardize edilen form: CASANOVA JOSE, 1994, PUBLIC RELIGION IN THE MODERN WORLD

Birleştirilen varyasyonlar:

- CASANOVA J., PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD, (1994)
- CASANOVA J., PUBLIC RELIGION IN THE MODERN WORLD, (1994)
- CASANOVA JOSE, PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD, (1994)
- CASANOVA J., PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD., (1994)

3. CASANOVA, José - Rethinking Secularism (2011)

Standardize edilen form: CASANOVA J., 2011, RETHINKING SECULARISM, P54

Birleştirilen varyasyonlar:

- CASANOVA J., THE SECULAR, SECULARIZATIONS, SECULARISMS, RETHINKING SECULARISM, PP. 54-74, (2011)
- CASANOVA J., THE SECULAR, SECULARIZATIONS, SECULARISMS, RETHINKING SECULARISM, PP. 54-74
- CASANOVA J., THE SECULAR, SECULARIZATIONS, SECULARISMS, RETHINKING SECULARISM, (2011)
- CASANOVA J., 2011, RETHINKING SECULARISM
- CASANOVA J., THE SECULAR, SECULARIZATIONS, SECULARISMS, RETHINKING SECULARISM, PP. 54-91, (2011)
- CASANOVA J., 2011, RETHINKING SECULARISM

4. CASANOVA, José - Social Research (2009)

Standardize edilen form: CASANOVA J, 2009, SOC RES, V76, P1049

Birleştirilen varyasyonlar:

CASANOVA J., THE SECULAR AND SECULARISMS, SOCIAL RESEARCH, 76, 4, PP. 1049-1066, (2009)

5. ASAD, Talal - Formations of the Secular (2003)

Standardize edilen form: ASAD TALAL, 2003, FORMATIONS SECULAR

C

Birleştirilen varyasyonlar:

- ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)
- ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR, (2003)
- ASAD, FORMATIONS OF THE SECULAR
- ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM AND MODERNITY, (2003)
- ASAD TALAL, FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)
- ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR. CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)
- ASAD T., FORMATION OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)
- ASAD T., FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, (2003)
- ASAD T., FORMATION OF THE SECULAR. CHRISTIANITY, ISLAM AND MODERNITY, (2003)
- ASAD T., FORMATIONS OF SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY, (2003)
- ASAD TALAL, 2003, FDN SECULAR CHRISTIA
- ASAD TALAL., 2003, FORMATIONS SECULAR C, P1

6. ASAD, Talal - Genealogies of Religion (1993)

Standardize edilen form: ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)

Birleştirilen varyasyonlar:

- ASAD TALAL, 1993, GENEALOGIES RELIG
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINES AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION. DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD TALAL, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T, 1993, GENEALOGIES RELIG DI
- ASAD TALAL, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, P55
- ASAD TALAL, 1993, GENEALOGIES RELIGION, P207
- ASAD, GENEALOGIES, PP. 27-54
- ASAD B., FORMATIONS OF THE SECULAR, SEE HIS PRIOR STUDY, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINES AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, P256
- ASAD T, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, P42
- ASAD T, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, PCH1
- ASAD T, 1999, GENEALOGIES RELIG DI
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION AND FORMATIONS OF THE SECULAR, IOWA JOURNAL OF CULTURAL STUDIES, 7, (2005)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION, DISCIPLINES AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY IN ISLAM, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINES AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASON OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, 50, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER OF REASON IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)

- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER, (1993)
- ASAD T., GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND THE REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T., THE CONCEPT OF CULTURAL TRANSLATION IN BRITISH SOCIAL ANTHROPOLOGY, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, PP. 171-199, (1993)
- ASAD T., THE CONSTRUCTION OF RELIGION AS AN ANTHROPOLOGICAL CATEGORY, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, (1993)
- ASAD T., THE CONSTRUCTION OF RELIGION AS AN ANTHROPOLOGICAL CATEGORY, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, PP. 27-54, (1993)
- ASAD T., THINKING ABOUT RELIGION THROUGH WITGENSTEIN
- ASAD T., TOWARD A GENEALOGY OF THE CONCEPT OF RITUAL, GENEALOGIES OF RELIGION, PP. 55-79, (1993)
- ASAD TALAL, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, P54
- ASAD TALAL, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, P9
- ASAD TALAL, THE CONCEPT OF CULTURAL TRANSLATION IN BRITISH SOCIAL ANTHROPOLOGY, GENEALOGIES OF RELIGION: DISCIPLINE AND REASONS OF POWER IN CHRISTIANITY AND ISLAM, PP. 171-199, (1993)
- ASAD, 1993, GENEALOGIES RELIG DI, P236
- ASAD, GENEALOGIES
- ASAD, GENEALOGIES OF RELIGION, PP. 40-41
- ASAD, GENEALOGIES OF RELIGION, PP. 53-54
- ASAD, GENEALOGIES, PP. 45-46

7. HABERMAS, Jürgen - Religion in the Public Sphere (2006)

Standardize edilen form: HABERMAS J, 2006, EUR J PHILOS, V14, P1,
DOI 10.1111/J.1468-0378.2006.00241.X

Birleştirilen varyasyonlar:

- HABERMAS J., RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 14, 1, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS J., RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 14, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS JURGEN, RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 14, 1, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS J., RELIGION IN THE EUROPEAN PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 14, 1, (2006)
- HABERMAS J., RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 1, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS J., RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 13, 1, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS J., RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 14, 10, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS J., RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 4, 1, PP. 1-25, (2006)
- HABERMAS JURGEN, 2006, EUR J PHILOS, V14, P20
- HABERMAS, RELIGION IN THE PUBLIC SPHERE, EUROPEAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, 14, 1, PP. 1-25, (2006)

8. HABERMAS, Jürgen - Notes on Post-Secular Society (2008)

Standardize edilen form: HABERMAS JURGEN, 2008, NEW PERSPECTIVES Q, V25, P17, DOI DOI 10.1111/J.1540-5842.2008.01017.X, 10.1111/J.1540-5842.2008.01017.X

Birleştirilen varyasyonlar:

- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., SECULARISM'S CRISIS OF FAITH: NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON A POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, (2008)
- HABERMAS J., SECULARISM'S CRISIS OF FAITH, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 16-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVE QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., "NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY", NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., 2008, NEW PERSPECTIVES Q
- HABERMAS J., 2008, NEW PERSPECTIVES Q, V25, P3
- HABERMAS J., 2008, NEW PERSPECTIVES Q, V25, P35
- HABERMAS J., NOTES OF POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON A POST-SECULAR SOCIETY NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON A POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVE QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON A POSTSECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-19, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 24, 5, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 24, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 3, PP. 17-29, (2008)

- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NPQ: NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY”, IN, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POSTSECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVE QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NPQ: NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., PHILOSOPHY’S CRISIS OF FAITH: NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., SECULARISM’S CRISIS OF FAITH: NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS J., SECULARISM’S CRISIS OF FAITH: NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY., NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS JURGEN, 2008, NEW PERSPECTIVES Q, V25, P16, DOI DOI 10.1111/J.1540-5842.2008.01017.X
- HABERMAS JURGEN, NOTES ON POST-SECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVES QUARTERLY, 25, 4, PP. 17-29, (2008)
- HABERMAS JURGEN, NOTES ON POSTSECULAR SOCIETY, NEW PERSPECTIVE QUARTERLY, 4, PP. 17-29, (2008)

9. HABERMAS, Jürgen - Between Naturalism and Religion (2008)

Standardize edilen form: HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG

Birleştirilen varyasyonlar:

- HABERMAS J., BETWEEN NATURALISM AND RELIGION, (2008)
- HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG PHI, P114
- HABERMAS J., BETWEEN NATURALISM AND RELIGION: PHILOSOPHICAL ESSAYS, (2008)
- 1HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG PHI, P209
- HABERMAS J., BETWEEN NATURALISM AND RELIGION. TRANS: CIARAN CRONIN, (2008)
- HABERMAS J, 2008, NATURALISM RELIG, P144

- HABERMAS J., 2008, NATURALISM RELIGION
- HABERMAS J., BETWEEN NATURALISM AND RELIGION. PHILOSOPHICAL ESSAYS, (2008)
- HABERMAS J., BEYOND NATURALISM AND RELIGION, (2008)
- HABERMAS J., NATURALISME ET RELIGION, (2008)
- HABERMAS JURGEN, 2008, BETWEEN NATURALISM A
- HABERMAS JURGEN, 2008, BETWEEN NATURALISM A, P128
- HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG PHI, P101
- HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG, P114, 130
- HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG, P270
- HABERMAS JURGEN, 2008, NATURALISM RELIG, P271
- JURGEN HABERMAS, 2008, NATURALISM RELIG

10. BERGER, Peter - The Sacred Canopy (1967)

Standardize edilen form: BERGER PETER, 1967, SACRED CANOPY
ELEMEN

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P., 1967, SACRED CANOPY
- BERGER P.L., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, (1967)
- BERGER P., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, (1967)
- BERGER P.L., THE SACRED CANOPY, (1967)
- BERGER P., THE SACRED CANOPY, (1967)
- BERGER PETER L., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, (1967)
- BERGER L. PETER, 1967, SACRED CANOPY
- BERGER L., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, (1967)
- BERGER P, 1967, SACRED CANOPY, P114
- BERGER P., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION., (1967)
- BERGER P., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGY OF RELIGION, (1967)
- BERGER P.L., 1967, SACRED CANOPY ELEMEN, P36
- BERGER P.L., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, PP. 107-108, (1967)
- BERGER P.L., THE SACRED CANOPY: ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION. 1967, (1990)

- BERGER P.L., THE SACRED CANOPY. ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION, (1967)
- BERGER PETER L., 1967, SACRED CANOPY ELEMEN, P107
- BERGER PETER L., 1967, SACRED CANOPY ELEMEN, P108
- BERGER PETER L., 1967, SACRED CANOPY ELEMEN, P138
- BERGER PETER, 1967, SACRED CANOPY ELEMEN, P127
- BERGER, 1967, SACRED CANOPY ELEMEN

11. BERGER, Peter - The Desecularization of the World (1999)

Standardize edilen form: BERGER PETER L, 1999, DESECULARIZATION WOR

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P., 1999, DESECULARIZATION WOR
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER PETER, 1999, DESECULARISATION WOR
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, (1999)
- BERGER PETER L., 1999, DESECULARIZATION WOR, P2
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD. RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER PETER, 1999, DESECULARIZATION WOR, P10
- AN-NA'IM A.A., POLITICAL ISLAM IN NATIONAL POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS., IN BERGER 1999, PP. 103-121, (1999)

- BERGER J., AFTER THE END: REPRESENTATIONS OF POST-APOCALYPSE, (1999)
- BERGER JAMES, 1999, END REPRESENTATIONS, PXIII
- BERGER L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER M., IS AN ISLAMIC POLYGAMOUS MARRIAGE ALLOWED FOR A CHRISTIAN EGYPTIAN?, (1999)
- BERGER P. L., 1999, DESECULARIZATION WOR, P18
- BERGER P. L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, (1999)
- BERGER P., 1999, THE DESECULARISATION
- BERGER P., DESECULARIZATION OF THE WORLD: THE RESURGENCE OF RELIGION IN WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARISATION OF THE WORLD, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARISATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGIONS AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, IN THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD. RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 9-11, (1999)
- BERGER P., THE SECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)

- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, THE IMPACT OF RELIGIOUS CONVICTION ON THE POLITICS OF THE TWENTY-FIRST CENTURY, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-19, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: A GLOBAL VIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD. RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS. ETHICS AND PUBLIC POLICY CENTER, WASHINGTON DC, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS., (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD. A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD: RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER P.L., THE DESECULARIZATION OF THE WORLD. A GLOBAL OVERVIEW, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD. RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS, PP. 1-18, (1999)
- BERGER PETER L., 1999, DE SECULARISATION WO

12. BERGER, Peter - Religious America, Secular Europe? (2008)

Standardize edilen form: BERGER PETER L., 2008, RELIG AM
SECULAR EUR

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE? A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER BL, 2008, CAN J LAW JURISD, V21, P245, DOI 10.1017/S0841820900004422
- ANGLBERGER A.J.J., DYNAMIC DEONTIC LOGIC AND ITS PARADOXES, STUDIA LOGICA, 89, PP. 427-435, (2008)
- BERGER L., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE? A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER P, 2008, RELIGIOUS AMERICA SE
- BERGER P. L., 2008, 1 THINGS MONTHLY J R
- BERGER P., DAVIE D., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE?: A THEME AND VARIATION, (2008)
- BERGER P., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE: A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER P., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE?, A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER P., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE?A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER P.L., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA SECULAR EUROPE?: A THEME AND VARIATION, (2008)
- BERGER P.L., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE? A THEME AND VARIATION, (2008)
- BERGER P.L., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE? A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER P.L., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE?, A THEME AND VARIATIONS., (2008)
- BERGER P.L., DAVIE G., FOKAS E., RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE?: A THEME AND VARIATIONS, (2008)
- BERGER P.L., GRACE DAVIE AND EFFIE FOKAS, RELIGIOUS AMERICA, SECULAR EUROPE?, (2008)
- BERGER PETER L., 2008, 1 THINGS, V180, P23
- BERGER PETER, 2008, RELIG AM SECULAR EUR, P12
- BERGER PETER, 2008, RELIG AM SECULAR EUR, P31

13. MAHMOOD, Saba - Politics of Piety (2005)

Standardize edilen form: MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)

Birleştirilen varyasyonlar:

- MAHMOOD S, 2005, POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, P1
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY. THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., THE POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., THE POLITICS OF PIETY, (2005)
- MAHMOOD SABA, POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY : THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY, THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE FEMINIST SUBJECT AND THE ISLAMIC REVIVAL, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST PROJECT, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT. PRINCETON, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY: THE REFORM OF THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD S., POLITICS OF PIETY:THE ISLAMIC REVIVAL AND THE FEMINIST SUBJECT, (2005)
- MAHMOOD SABA, 2005, PUBLIC CULTURE, V18
- MAHMOOD, 2005, POLITICS PIETY ISLAM
- MAHMOOD, POLITICS OF PIETY, (2005)

14. NORRIS, Pippa & INGLEHART, Ronald - Sacred and Secular (2004)

Standardize edilen form: NORRIS P., 2004, SACRED SECULAR RELIG

Birleştirilen varyasyonlar:

- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE, (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR, (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR. RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE, (2004)
- INGLEHART R., NORRIS P., SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE, (2004)
- NORRIS P., 2004, SACRED SECULAR RELIG, V2ND ED, P133, DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.1017/CBO9780511791017](https://doi.org/10.1017/CBO9780511791017), DOI 10.1017/CBO9780511791017
- NORRIS P, 2004, SACRED SECULAR POLIT
- NORRIS P, 2004, SACRED SECULAR
- NORRIS P., 2004, SACRED AND SECULAR
- NORRIS P., 2004, SACRED SECULAR RELIG, DOI 10.1017/CBO9780511791017, 10.1017/CBO9780511791017, DOI 10.1017/CBO9780511791017
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITIC WORLDWIDE, (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE, PP. 4-6, (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE., (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE, (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND SECULAR. RELIGIONS AND POLITICS WORLDWIDE, (2004)
- NORRIS P., INGLEHART R., SACRED AND THE SECULAR: RELIGION AND POLITICS WORLDWIDE, (2004)
- NORRIS PIPPA, 2004, SACRED AND SECULAR R, P83
- NORRIS PIPPA, 2004, SACRED SECULAR RELIG, P3, DOI DOI 10.1017/CBO9780511791017.003

15. HEELAS, Paul - The Spiritual Revolution (2005)

Standardize edilen form: HEELAS P, 2005, SPIRITUAL REVOLUTION

Birleştirilen varyasyonlar:

- HEELAS P., WOODHEAD L., THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., 2005, SPRITUAL REVOLUTION
- HEELAS P., AND LINDA WOODHEAD, THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., ET AL., THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., SEEL B., SZERSYNSKI B., TUSTING K., THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., SEEL B., SZERSYNSKI B., TUSTING K., THE SPIRITUAL REVOLUTION. WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., SEEL B., SZERSZYNSKI B., TUSTING K., THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., SEEL B., SZERSZYNSKI B., TUSTING K., SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., THE SPIRITUAL REVOLUTION, (2005)
- HEELAS P., WOODHEAD L., THE SPIRITUAL REVOLUTION. WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS PAUL, 2005, SPIRITUAL REVOLUTION
- HEELAS PAUL, 2005, SPIRITUALITY REVOLUT
- HEELAS PAUL, WOODHEAD LINDA, SEEL BENJAMIN, TUSTING KARIN, SZERSZYNSKI BRONISLAW, THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- HEELAS PAUL, WOODHEAD LINDA, THE SPIRITUAL REVOLUTION: WHY RELIGION IS GIVING WAY TO SPIRITUALITY, (2005)
- WOODHEAD L., HEELAS P., THE SPIRITUAL REVOLUTION. WHY, (2005)

16. DAWKINS, Richard - The God Delusion (2006)

Standardize edilen form: DAWKINS R., THE GOD DELUSION, (2006)

Birleştirilen varyasyonlar:

- DAWKINS RICHARD, 2006, GOD DELUSION
- DAWKINS R., THE GOD DELUSION., (2006)
- DAWKINS R., GOD DELUSION, (2006)
- DAWKINS R., DER GOTTESWAHN, (2006)
- DAWKINS R., L'TLLUSIONE DI DIO (2006), (2007)
- DAWKINS R., THE GOD DELUSION (1ST ED.), (2006)
- DAWKINS R., THE GOD DELUSION, 77-79, PP. 103-105, (2006)
- DAWKINS R., THE GOD DELUSION, PP. 46-54, (2006)
- DAWKINS R., THE GOD DELUSION, TRANSWORLD, PP. 319-320, (2006)
- DAWKINS R., THE SELFISH GENE (30TH ED.), (2006)
- DAWKINS'S O., THE GOD DELUSION, (2006)
- NEO-DARWINISTEN W., DAWKINS R., THE GOD DELUSION, (2006)
- RICHARD DAWKINS, 2006, GOD DELUSION
- WIE DIE NEO-DARWINISTEN UM RICHARD DAWKINS, THE GOD DELUSION, (2006)

EK-5: Scopus ve Web of Science Birleştirilmiş Verisinde Anahtar Kelime Standardizasyon İşlemleri

1. Post-Secular

Standardize edilen form: post-secular

Birleştirilen varyasyonlar:

- postsecular
- post secular

2. Post-Secular Society

Standardize edilen form: post-secular society

Birleştirilen varyasyonlar:

- (post-)secular society

3. Postmodernism

Standardize edilen form: postmodernism

Birleştirilen varyasyonlar:

- post-modernism
- (post)modernism

4. Secularization

Standardize edilen form: secularization

Birleştirilen varyasyonlar:

- secularisation

EK-6: DergiPark Veri Setinde Referans Standardizasyon İşlemleri

1. Dergi Adları Standardizasyonu

1.1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Standardize edilen form: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Birleştirilen varyasyonlar:

- DİA
- TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ

1.2. KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi

Standardize edilen form: KSÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

1.3. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Standardize edilen form: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Birleştirilen varyasyonlar:

- AÜİF DERGİSİ
- AÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
- AÜİFD
- ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAK DERGİSİ

1.4. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi

Standardize edilen form: CUMHURİYET İLAHİYAT DERGİSİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- CÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

1.5. İnsan ve Toplum

Standardize edilen form: İNSAN VE TOPLUM

Birleştirilen varyasyonlar:

- İNSAN & TOPLUM
- İNSAN VE TOPLUM DERGİSİ

1.6. Dinî Araştırmalar

Standardize edilen form: DİNİ ARAŞTIRMALAR

Birleştirilen varyasyonlar:

- DİNİ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

1.7. Liberal Düşünce Dergisi

Standardize edilen form: LIBERAL DÜŞÜNCE DERGİSİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- LIBERAL DÜŞÜNCE

2. Yazar Adları Standardizasyonu

2.1. KİRMAN, M. Ali

Standardize edilen form: KİRMAN M A

Birleştirilen varyasyonlar:

- KİRMAN M ALİ
- KİRMAN MA

2.2. BERGER, Peter L.

Standardize edilen form: BERGER P L

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P
- BERGER L P
- BERGER PL

2.3. SAİD, Edward W.

Standardize edilen form: SAİD E W

Birleştirilen varyasyonlar:

- SAİD E
- SAİD E
- SAİD EW

2.4. BAUBEROT, Jean

Standardize edilen form: BAUBEROT J

Birleştirilen varyasyonlar:

- BAUBÉROT J

3. Kitap Başlıkları Standardizasyonu

3.1. KİRMAN, M. Ali - Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar

Standardize edilen form: KİRMAN M A, 2015, SEKÜLERLEŞME KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

Birleştirilen varyasyonlar:

- KİRMAN M A - ÇAPCIOĞLU İ, 2015, SEKÜLERLEŞME KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR
- KİRMAN M A & ÇAPCIOĞLU İ, 2015, SEKÜLERLEŞME, KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR
- KİRMAN M A & ÇAPCIOĞLU İ, 2017, SEKÜLERLEŞME KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR
- KİRMAN M A, 2015, SEKÜLERLEŞME, KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR
- KİRMAN M A, ÇAPCIOĞLU İ, 2015, SEKÜLERLEŞME KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

3.2. TAYLOR, Charles - A Secular Age

Standardize edilen form: TAYLOR C, 2007, A SECULAR AGE

Birleştirilen varyasyonlar:

- TAYLOR C, 2014, SEKÜLER ÇAĞ
- TAYLOR C, 2017, SEKÜLER ÇAĞ

3.3. CASANOVA, José - Public Religions in the Modern World

Standardize edilen form: CASANOVA J, 1994, PUBLIC RELIGIONS IN THE MODERN WORLD

Birleştirilen varyasyonlar:

- CASANOVA J, 2014, MODERN DÜNYADA KAMUSAL DİNLER

3.4. ERTİT, Volkan - Sekülerleşme Teorisi

Standardize edilen form: ERTİT V, 2019, SEKÜLERLEŞME TEORİSİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- ERTİT V, 2020, SEKÜLERLEŞME TEORİSİ

3.5. GÖLE, Nilüfer - Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme

Standardize edilen form: GÖLE N, 1992, MODERN MAHREM MEDENİYET VE ÖRTÜNME

Birleştirilen varyasyonlar:

- GÖLE N, 1991, MODERN MAHREM MEDENİYET VE ÖRTÜNME
- GÖLE N, 1996, THE FORBIDDEN MODERN CIVİLİZATİON AND VEİLİNG
- GÖLE N, 2010, MODERN MAHREM
- GÖLE N, 2011, MODERN MAHREM
- GÖLE N, 2014A, MODERN MAHREM
- GÖLE N, 2016, MODERN MAHREM
- GÖLE N, 2016B, “MODERN MAHREM MEDENİYET VE ÖRTÜNME”

3.6. GÖLE, Nilüfer - İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler

Standardize edilen form: GÖLE N, 2000, İSLAM VE MODERNLİK ÜZERİNE MELEZ DESENLER

Birleştirilen varyasyonlar:

- GÖLE N, 2000, MELEZ DESENLER
- GÖLE N, 2004, MELEZ DESENLER İSLAM VE MODERNLİK ÜZERİNE
- GÖLE N, 2011, MELEZ DESENLER
- GÖLE N, 2011, MELEZ DESENLER İSLAM VE MODERNLİK ÜZERİNE
- GÖLE N, 2017C, “MELEZ DESENLER İSLAM VE MODERNLİK ÜZERİNE”

3.7. GÖLE, Nilüfer - Seküler ve Dinsel Aşınan Sınırlar

Standardize edilen form: GÖLE N, 2012, SEKÜLER VE DİNSEL AŞINAN SINIRLAR

Birleştirilen varyasyonlar:

- GÖLE N, 2017, SEKÜLER VE DİNSEL AŞINAN SINIRLAR
- GÖLE N, 2014, SEKÜLER VE DİNSEL AŞINAN SINIRLAR
- GÖLE N, 2014B, SEKÜLER VE DİNSEL AŞINAN SINIRLAR
- GÖLE N, 2017B, “SEKÜLER VE DİNSEL AŞINAN SINIRLAR”

3.8. BERKES, Niyazi - The Development of Secularism in Turkey

Standardize edilen form: BERKES N, 1964, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERKES N, 1998, THE DEVELOPMENT OF SECULARİSM İN TURKEY

- BERKES N, 2002, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 1973, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 1978, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2004, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2013, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2018, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 1986, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 1988, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2003, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2005, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2008, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2011, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2012, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA
- BERKES N, 2016, TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞLAŞMA

3.9. BERKES, Niyazi - Teokrasi ve Laiklik

Standardize edilen form: BERKES N, 1984, TEOKRASİ VE LAİKLİK

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERKES N, 1997, TEOKRASİ VE LAİKLİK
- BERKES N, 2016, TEOKRASİ VE LAİKLİK
- BERKES N, 2021, TEOKRASİ VE LAİKLİK

3.10. BRUCE, Steve - God is Dead Secularization in the West

Standardize edilen form: BRUCE S, 2002, GOD İS DEAD
SECULARİZATİON İN THE WEST

Birleştirilen varyasyonlar:

- BRUCE S, 2002, GOD İS DEAD
- BRUCE S, 2002, “GOD İS DEAD SECULARİZATİON İN THE WEST”
- BRUCE S, 2002, GOD İS DEAD SECULARİSATİON İN THE WEST
- BRUCE S, 2003, GOD İS DEAD

3.11. DURKHEIM, Emile - The Elementary Forms of Religious Life

Standardize edilen form: DURKHEİM E, 2005, DİNİ HAYATIN İLKEL BİÇİMLERİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- DURKHEİM E, 2011, DİNİ HAYATIN İLKEL BİÇİMLERİ
- DURKHEİM E, 1995, THE ELEMENTARY FORMS OF RELİGİOUS LIFE
- DURKHEİM E, 1915, THE ELEMENTARY OF THE RELİGİOUS LIFE
- DURKHEİM E, 1964, THE ELEMENTARY FORMS OF THE RELİGİOUS LIFE
- DURKHEİM É, 1996, THE ELEMENTARY FORMS OF THE RELİGİOUS LIFE
- DURKHEİM E, 2008, THE ELEMENTARY FORMS OF RELİGİOUS LIFE
- DURKHEİM, E, 1995, THE ELEMENTARY FORMS OF RELİGİOUS LIFE

3.12. GÖZAYDIN, İştar - Diyanet Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi

Standardize edilen form: GÖZAYDIN İ, 2009, DİYANET TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DİNİN TANZİMİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- GÖZAYDIN İ, 2009, DİYANET – TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DİNİN TANZİMİ
- GÖZAYDIN İ, 2016, DİYANET TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DİNİN TANZİMİ
- GÖZAYDIN İ, ÖZTÜRK E, 2014, THE MANAGEMENT OF RELİGİON İN TURKEY

3.13. BERGER, Peter L. - The Sacred Canopy

Standardize edilen form: BERGER P L, 1967, THE SACRED CANOPY

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P L, 2005, KUTSAL ŞEMSİYE
- BERGER P L, 2000, KUTSAL ŞEMSİYE
- BERGER P L, 2015, KUTSAL ŞEMSİYE
- BERGER P L, 2011, KUTSAL ŞEMSİYE
- BERGER P L, 1990, THE SACRED CANOPY ELEMENTS OF A SOCIOLOGICAL THEORY OF RELIGION
- BERGER P L, 2015, KUTSAL ŞEMSİYE DİNİN SOSYOLOJİK TEORİSİNİN ANA UNSURLARI
- BERGER P L, 2000, KUTSAL ŞEMSİYE - DİNİN SOSYOLOJİK TEORİSİNİN ANA UNSURLARI
- BERGER P L, 2000, KUTSAL ŞEMSİYE DİNİN SOSYOLOJİK TEORİSİNİN ANA UNSURLARI
- BERGER P L, 2011, KUTSAL ŞEMSİYE DİNİN SOSYOLOJİK TEORİSİNİN ANA UNSURLARI

3.14. BERGER, Peter L. - The Desecularization of the World

Standardize edilen form: BERGER P L, 1999AAA, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P L, 1999, DESECULARIZATION OF THE WORLD
- BERGER P L, 1999, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD
- BERGER P L, 1999, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD A GLOBAL OVERVIEW IN P L BERGER ED, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS
- BERGER P L, 1999B, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD
- BERGER P L, 2005, THE DESECULARISATION OF THE WORLD
- BERGER P L, 2006, THE DESECULARIZATION OF THE WORLD RESURGENT RELIGION AND WORLD POLITICS

3.15. BERGER, Peter L. - Sekülerizmin Gerilemesi

Standardize edilen form: BERGER P L, 1999, SEKÜLERİZMİN GERİLEMESİ

Birleştirilen varyasyonlar:

- BERGER P L, 2002, “SEKÜLERİZMİN GERİLEMESİ”
- BERGER P L, 2002, SEKÜLERİZMİN GERİLEMESİ
- BERGER P L, 2014, SEKÜLERİZMİN GERİLEMESİ

3.16. ASAD, Talal - Formations of the Secular

Standardize edilen form: ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY

Birleştirilen varyasyonlar:

- ASAD T, 2003, FORMATION OF THE SECULAR CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY
- ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR-CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY
- ASAD, T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY
- ASAD T, 2003, FORMATIONS OF THE SECULAR
- ASAD T, 2007, SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ HRİSTİYANLIK, İSLAMİYET VE MODERNLİK
- ASAD T, 2007, SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ
- ASAD T, 2016, SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ HRİSTİYANLIK, İSLAMİYET VE MODERNLİK
- ASAD T, 2004, SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ HRİSTİYANLIK, İSLAMİYET VE MODERNLİK
- ASAD T, 2016, “SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ HRİSTİYANLIK İSLAMİYET VE MODERNLİK”
- ASAD T, 2016, SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ
- ASAD, T, 2007, SEKÜLERLİĞİN BİÇİMLERİ

3.17. ASAD, Talal - Genealogies of Religion

Standardize edilen form: ASAD T, 1993, GENEALOGİES OF RELİGİON DİSCİPLİNE AND REASONS OF POWER İN CHRİSTİANİTY AND İSLAM

Birleştirilen varyasyonlar:

- ASAD T, 2009, GENEALOGİES OF RELİGİON DİSCİPLİNE AND REASONS OF POWER İN CHRİSTİANİTY AND İSLAM
- ASAD T, 1993, THE GENEALOGİES OF RELİGİON DİSCİPLİNE AND REASONS OF POWER İN CHRİSTİANİTY AND İSLAM
- ASAD, T, 1993, GENEALOGİES OF RELİGİON DİSCİPLİNE AND REASONS OF POWER İN CHRİSTİANİTY AND İSLAM
- ASAD T, 2015, DİNİN SOYKÜTÜKLERİ, HİRİSTİYANLIKTA VE İSLAM'DA İKTİDARIN NEDENLERİ VE DİSİPLİN
- ASAD T, 2014, DİNİN SOYKÜTÜKLERİ
- ASAD T, 2015, DİNİN SOYKÜTÜKLERİ HİRİSTİYANLIK VE İSLAMDA İKTİDARIN NEDENLERİ VE DİSİPLİN

EK-7: DergiPark Veri Setinde Anahtar Kelime Standardizasyon İşlemleri

1. Sekülerizm

Standardize edilen form: sekülerizm

Birleştirilen varyasyonlar:

- sekülarizm
- secularism

2. Sekülerleşme

Standardize edilen form: sekülerleşme

Birleştirilen varyasyonlar:

- secularization

3. Din

Standardize edilen form: din

Birleştirilen varyasyonlar:

- religion

4. Modernite

Standardize edilen form: modernite

Birleştirilen varyasyonlar:

- modernity

5. Demokrasi

Standardize edilen form: demokrasi

Birleştirilen varyasyonlar:

- democracy